

Grønland – på vej mod et nyt straffesystem?

Rapport fra NSfKs 41. forskerseminar
Ilulissat, Grønland 1999

Nordisk Samarbejdsråd
for Kriminologi

Scandinavian Research
Council for Criminology

Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi
Scandinavian Research Council for Criminology
http://www.ibt.ku.dk/NSfK
Københavns Universitet
Sankt Peders Stræde 19, DK-1453 København K

Formand:

Flemming Balvig
Tel: +45 35 32 33 25
Fax: +45 35 32 33 34
flemming.balvig@jur.ku.dk

Sekretariatsleder:

Tel: +45 35 32 33 32
Fax: +45 35 32 33 34
nina.krarup@jur.ku.dk

Sekretærer:

Rikke Gut
Tel: +45 35 32 33 44
Fax: +45 35 32 33 34
rikke.gut@jur.ku.dk

Jesper Stecher
Tel: +45 35 32 33 44
Fax: +45 35 32 33 34
jesper.stecher@jur.ku.dk

Louise Merete Mønter

Tel: +45 35 32 33 44
Fax: +45 35 32 33 34
louise.merete.munter@jur.ku.dk

Kontaktsekretærer

Aarne Kinnunen, Finland

Delegationen for brottsförebyggande
P.O. Box 1200
FIN-00101 Helsingfors
Tel: +358 9 1825 7863
+358 5 0592 8703
Fax: +358 9 1825 7518
aarne.kinnunen@om.vn.fi

Anne-Stina Sørensen, Danmark

Retsvidenskabeligt Institut D
Københavns Universitet
Sankt Peders Stræde 19
DK-1453 København K
Tel: +45 35 32 33 44
Fax: +45 35 32 33 34
anne-stina.sorensen@jur.ku.dk

Elisæus Kreutzmann, Grønland

Kriminalforsorgen i Grønland
Box 139
DK-3900 Godthåb
Tel: +299 32 49 88
Fax: +299 32 49 79

Karl Steinar Valsson, Island

Löfreglan i Reykjavík
Hverfisgötu 115
IS-150 Reykjavík
Tel: +354 569 90 80
Fax: +354 569 90 99
karlsteinar@police.is

Ragnhild Hennem, Norge

Institutt for kriminologi
Universitetet i Oslo
P.B. 6872, St. Olavs plass,
N-0130 Oslo
Tel: +47 22 85 01 29
Fax: +47 22 85 52 52
ragnhild.hennem@jus.uio.no

Helena du Rées Nordenstad, Sverige

Kriminologiska institutionen
Stockholms Universitet
S-106 96 Stockholm
Tel: +46 8 16 29 63
Fax: +46 8 15 78 81
helena.durees@crim.su.se

Rådsmedlemmer

Flemming Balvig, Danmark (formand)

Retsvidenskabeligt Institut D
Københavns Universitet
Sankt Peders Stræde 19
DK-1453 København K
Tlf.: +45 35 32 33 25
Fax: +45 35 32 33 34
flemming.balvig@jur.ku.dk

Britta Kyvsgaard, Danmark

Justitsministeriet, Adm. Afd.
Slotsholmsgade 10
DK-1216 København K
Tlf.: +45 33 95 41 84
Fax: +45 33 93 35 10
bky@jm.dk

Raimo Lahti, Finland

Juridiska fakulteten
Helsingfors Universitet
PB 4
FIN-00014
Tlf.: +358 9 1912 2448
Fax: +358 9 1912 3090
raimo.lahti@helsinki.fi

Erlendur S. Baldursson, Island

Fangelsismálastofnun
Borgartúni 7
IS-105 Reykjavík
Tlf.: +354 520 5009
Fax: +354 520 5019
erlendur.baldursson@skima.is

Ragnheidur Hardardóttir, Island

ragnheidur.hardardottir@isgatt.is
Rígsadvokaten
c/o Ragnheidur Hardardóttir
Hverfisgata 4-6
IS-150 Reykjavík
Tlf.: +354 530 1600
Fax: +354 530 1606

Hedda Giertsen, Norge

Institutt for kriminologi
Universitetet i Oslo
PB 6872, St. Olavs Plass
N-0130 Oslo
Tlf.: +47 22 85 01 44
Fax: +47 22 85 02 52
hedda.giertsen@jus.uio.no

Jerzy Sarnecki, Sverige

Kriminologiska Institutionen
Stockholms Universitet
S-106 96 Stockholm
Tlf.: +46 8 16 21 02
Fax: +46 8 15 78 81
jerzy.sarnecki@crim.su.se

Jan Andersson, Sverige

Brottsförebyggande rådet
Box 1386
S - 111 93 Stockholm
Tlf.: +46 8 401 87 45
Fax: +46 8 411 90 75
jan.andersson@brottsforebygganderadet.se

Anette Storgaard, Danmark

Afdeling for proces- og kriminalvidenskab, Juridisk Institut
Aarhus Universitet
Bartholins Allé 34, Bygning 340
DK-8000 Århus C
Tlf.: +45 89 42 13 59
Fax: +45 86 19 44 63
as@jura.au.dk

Kauko Aromaa, Finland

Rättspolitiska forskningsinstitutet
PB 1200
FIN-00101 Helsingfors
Tlf.: +358 9 1825 7850
Fax: +358 9 1825 7865
kauko.aromaa@om.vn.fi

Jukka Lindstedt, Finland

Justitieministeriet, lagberedningsavdelningen
Södra Esplanaden 10
PB 1
FIN-00131 Helsingfors
Tlf.: +358 9 1825 7725
Fax: +358 9 1825 7737
jukka.lindstedt@om.vn.fi

Ragnheidur Bragadóttir, Island

Háskóli Íslands
Lagadeild, Lögberg
v/Sudurgata
IS-150 Reykjavík
Tlf.: +354 525 43 86
rb@rhi.hi.is
Fax: +354 525 43 88

Sturla Falck, Norge

sturla.falck@isaf.no
Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA)
Munthesgt. 29
N-0260 Oslo
Tlf.: +47 22 54 13 13
Fax: +47 22 54 12 01

Ellinor Houm, Norge

Ila landsfengsel
PB 1, Røa
N-0701 Oslo
Tlf.: +47 67 16 11 93
Fax: +47 67 14 98 40

Marie Torstensson, Sverige

Polishögskolan, Forskningsenheten
Sörentorp
S-171 92 Solna
Tlf.: +46 8 401 67 46
Fax: +46 8 401 66 99
marie.torstensson@phs.pi.se

ISBN 87-987103-0-4

Indholdsfortegnelse

Forord.....	7
Sammendrag.....	8
Sammendrag – grønlandske.....	17
Indlæg	
Velkommen til NSfK's Grønlandsseminar - ved <i>Flemming Balvig</i> (DK) & <i>Elisæus Kreutzmann</i> (G)	
Velkommen til Ilulissat - ved <i>Ole Dorph</i> , borgmester i Ilulissat (G)	
Tema: Den Grønlandske Retsvæsenkommission	
Den Grønlandske Retsvæsenkommission - af <i>Per Walsøe</i> (DK).....	28
Tema: Den grønlandske kriminallov	
Den grønlandske kriminallov i teoretisk perspektiv - af <i>Lise Koch</i> (DK).....	32
Den grønlandske kriminallov i praktisk perspektiv - af <i>Jens Møller</i> (G) & <i>Pavia Lyng</i> (G).....	37
Tema: Kriminalitetsudviklingen	
Kriminalitetsmønstret i Grønland – udviklingen i den registrerede kriminalitet 1974-1998 - af <i>Finn Breinholt Larsen</i> (DK).....	40
Den faktiske kriminalitet i Grønland og Danmark - af <i>Flemming Balvig</i> (DK).....	50
Recidivundersøgelse i Grønland ¹ - ved <i>Jette Jensen</i> (G)	
Flergangskriminelle i Grønland Flergangskriminelle i Grønland - af <i>Helene Brochmann</i> (DK).....	56
Några ord om återfall och kriminalpolitik - af <i>Timo Ahonen</i> (F).....	58
Kriminalitet & tryghedsfølelse i Island - af <i>Helgi Gunnlaugsson</i> (I) & <i>Rannveig Thorisdottir</i> (I).....	60
The Finish Professional Criminals in Estonia during the years 1991-1998 - by <i>Mika Junninen</i> (F).....	68
Tema: Nærpoliti - Politi	
Den svenska närpolisreformen, Skåne - af <i>Jenny Soukan</i> (S).....	73
Nærpolitiforsøg i Danmark - af <i>Flemming Balvig</i> (DK).....	78
Nærpoliti i Norge ² - af <i>Elisabeth Næss</i> (N)	
Nærpoliti i Finland - af <i>Aarne Kinnunen</i> (F).....	88
Politiets virksomhed og arbejdsvilkår i Grønland - af <i>Jørgen Meyer</i> (G).....	91
Tema: Konfliktforståelser og -løsningsperspektiver	
Den grønlandske kriminallov som ideologisk konstruktion - af <i>Finn Breinholt Larsen</i> (DK).....	94
"Restorative justice" - om genoprettende retfærdighed - af <i>Annika Snare</i> (DK).....	101
Aboriginer og Terra Nullius-doktrinen - af <i>Jerzy Sarnecki</i> (S).....	108
Tema: Retspleje	
Retternes behandling af kriminalsager - af <i>Søren Søndergråd Hansen</i> (G).....	114
De grønlandske kredsretter: en brugerundersøgelse - af <i>Helene Brochmann</i> (DK).....	121
Dommerne og de dømte i Grønland - af <i>Flemming Balvig</i> (DK).....	130
Dommerkvalifikationer i byretter og kredsretter - af <i>Jørn Vestergaard</i> (DK).....	136
Grønland – på vej mod et nyt retssystem? - af <i>Agnete Weis Bentzon</i> (DK).....	146

---

1 Paper er efter aftale med NSfK udeladt af rapporten. Undersøgelsen er iværksat af Den Grønlandske Retsvæsenkommission, og vil blive publiceret i dette regi.

2 Paper er ikke afleveret til NSfK.

Tema: Ofre - Kriminalprævention

Barnevernet mellom hjelp, straf og hjelpeløshet - af <i>Sturla Falck</i> (N).....	153
Helsingfors ungdoms erfarenheter av långtidsarbetslöshet - af <i>Matilda Wrede-Jäntti</i> (F).....	158
Etnicitet och ungdomsbrottslighet i Stockholm - af <i>Tove Petersson</i> (S)	164
Ungdom, gjeng, kriminalitet ³ - af <i>Elisabeth Næss</i> (N)	
Noen perspektiver på tiltaltes nedbyggingen av de psykiatriske sykehusene ⁴ - ved <i>Jane Dullum</i> (N)	
Et studie av domar från Högsta domstolan och Høyesterett. Vilka straffteorier ligger til grund för påföljdsbestämningens respektive straffutmålingen? - af <i>Eva Stenborre</i> (S)	170
Offerperspektiver - af <i>Annika Snare</i> (DK).....	175
‘Offervagten’ i Grønland - af <i>Bolethe Stenskov</i> (G)	178

Tema: Kriminalforsorg

Fanger, fengsler og fullbyrdelse av straffer i små samfunn - af <i>Erlendur Baldursson</i> (I)	183
Kriminalforsorg i Grønland, praktisk perspektiv - af <i>Elisæus Kreutzmann</i> (G)	188
Anstalt, tilsyn, pension: en brugerundersøgelse - af <i>Helene Brochmann</i> (DK)	199
De ikke ønskede - af <i>Tine Bryld</i> (DK)	201
Gå direkt i fængelse utan att passera gå. Vålfärdsproblem bland fångar - af <i>Anders Nilsson</i> (S)	205
The Restraining Order in Finland: A sample survey of its application and effectiveness - by <i>Eeva-Liisa Hirvonen</i> (F).....	212
Kriminalvård i frihet. Är det et straff? - af <i>Kerstin Svensson</i> (S).....	215
‘Limits to Limits’ – Finns der grenser for straffens begrenning i moderne samfunn? - af <i>Nils Christie</i> (N)....	218

Tema: Rusmidler

Alkoholbruk och alkoholpolitik i Grønland - af <i>Pia Rosenqvist</i> (F).....	221
Analyse af den grønlandske presses behandling af alkohol og narkotika - af <i>Hans-Henrik Olsen</i> (G).....	226
The European School Survey Project on Alcohol and Drugs (ESPAD) - af <i>Mariakathrine Poppel</i> (G) & <i>Paw M. K. Gyldenkerne</i> (G).....	231
Folkehelseperspektivet og liberaliseringen av nordisk alkoholpolitik - af <i>Ragnar Hauge</i> (N)	235

Tema: Vold og seksualitet

Homosexuality, Criminal Justice and Criminal Discourse in Denmark, Finland, Norway and Sweden 1880-1972: Presentation of a research project and some considerations on the relationship between history and the present - by <i>Kati Mustola</i> (F).....	241
Men, Masculinity and Violence - af <i>Martti Grönfors</i> (F)	248
Ungdomsvåld som samhällsproblem - af <i>Felipe Estrada</i> (S)	255
Seksuelle overgreb på børn i Grønland. Et offerperspektiv på det grønlandske retssystem - af <i>Anne Troelsen</i> (DK) & <i>Beth Grothe Nielsen</i> (DK)	263
Vold mod kvinder i Grønland - af <i>Bo Wagner Sørensen</i> (DK).....	268
Om årsaker til vold: det personlige, det lokale, det samfunnsmæssige - af <i>Hedda Giertsen</i> (N)	274

Socialt-faglige arrangementer

Besøg ved politiet, kredsretten og ungdomspensionen i Ilulissat	
Dagbog fra en Grønlandsekspedition - ved <i>Torben Agersnap</i>	
Grønlandske synspunkter på eget retsvæsen. Uformelt debatforum.	
”Bygden i Diskobugten”, om bygden Akunnaaq i Aasiaat kommune - ved <i>Helene Brochmann</i>	

Deltagerliste	281
---------------------	-----

---

³ Paper er efter aftale med NSfK ikke afleveret, da projektet er i en tidlig fase.

⁴ Paper er efter aftale med NSfK ikke afleveret, da projektet er i en tidlig fase.

Forord

Under overskriften ”Grønland – på vej mod et nyt straffesystem?” holdt Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi sit 41. forskerseminar. Det fandt sted i usædvanlig smukke omgivelser i Ilulissat, der ligger på den grønlandske vestkyst.

Beslutningen om at sætte Grønland på den kriminologiske dagsorden blev truffet af Samarbejdsrådet i marts 1998. Baggrunden var, at det grønlandske retsvæsen står umiddelbart foran at skulle reformeres for første gang i 50 år.

Et sådant tiltag er af stor betydning for den enkelte grønlander, der som bruger af retssystemet bliver direkte berørt af eventuelle ændringer, såvel som for det grønlandske samfund som helhed. Grønlandsk deltagelse i seminaret blev derfor stærkt prioriteret, og det var glædeligt at se grønlanderne deltage så talstærkt og markant, som tilfældet var.

Reformarbejdet om det grønlandske retsvæsen er også et skridt, der påkalder sig bredere interesse i nordisk kriminologi. Det skyldes det grønlandske strafferetsvæsens særegne karakter. Ikke mindst domstolssystemet, der hviler på en lægdommerordning og en bisidderordning, og kriminalloven, der hviler på et gerningsmandsprincip, rummer unikke elementer og udviklingsmuligheder set fra et kriminologisk ståsted.

NSfK var senest vært for et forskerseminar i og om Grønland i 1991. Siden da er der foregået betydelig forskning i Grønland. Blandt andet har Den Grønlandske Retsvæsenkommission, der har arbejdet siden 1994, iværksat undersøgelser til belysning af samspillet mellem den nuværende grønlandske befolkning og dens retssystem. NSfK har bestræbt sig på at opøge den nyere kriminologiske og rettssociologiske Grønlandsforskning, der har fundet sted, og få den præsenteret på seminaret.

En anden bestræbelse har været at få præsenteret mere generelle teorier og erfaringer fra de nordiske lande såvel som fra den øvrige omverden vedrørende nogle af de temaer, der står centralt i diskussionen om det grønlandske retsvæsens fremtid.

Seminaret havde 57 deltagere. I alt blev 53 indlæg præsenteret. Indlæggene fordelte sig over følgende temaer: ”Den Grønlandske Retsvæsenkommission”, ”Den grønlandske kriminallov”, ”Kriminalitetsudviklingen”, ”Nærpoliti – Politi”, ”Konfliktforståelser og –løsningsperspektiver”, ”Retspleje”, ”Ofre – Kriminalprævention”, ”Kriminalforsorg”, ”Rusmidler” og ”Vold og seksualitet”. Derudover blev der holdt en række socialt-faglige arrangementer.

Rapporten indeholder i uredigeret form de indlæg, der blev præsenteret på forskerseminaret. Indlæggene er udtryk for de enkelte forfatteres synspunkter. Rapporten udleveres gratis fra sekretariatet så længe lager haves, og der kan frit kopieres fra rapporten. En on line version er endvidere publiceret på NSfK:s hjemmeside, adressen: www.ibt.ku.dk/NSfK/, hvorfra den kan downloades. Rapporten afslutter med en deltagerliste, hvor deltagerens/forfatterens titel og arbejdssteder mv. fremgår.

Mange ting skal falde på plads, før man som vært for et seminar som dette, læner sig trygt tilbage. Og Samarbejdsrådet har mange bidragsydere at takke for, at seminaret blev en god oplevelse såvel fagligt som socialt. Det gælder først og fremmest deltagerne. Tak for fagligt udfordrende indlæg – såvel mundtlige som skriftlige. Tak for mødedisciplin. Tak for næsten nidkær overholdelse af taletider for mundtlige indlæg og afleveringsfrister for skriftlige. Og tak ikke mindst for hyggeligt socialt samvær i en uge, der bød på mange muligheder for at lære hinanden endnu bedre at kende, som blev vel udnyttet.

Takken gælder også de hårdt arbejdende studentermedhjælpere i NSfK:s sekretariat, hvis indsats med den praktiske tilrettelæggelse af seminaret og med udarbejdelsen af denne rapport har været enorm og helt uundværlig. Og tak specielt til Elisæus Kreutzmann, der ikke alene lykkedes med at finde et glimrende konferencested i Grønlands måske smukkeste by, men som også lykkedes med at sprede stor interesse i grønlandske kredse for de vigtige problemstillinger, seminaret beskæftigede sig med.

Det ville ikke have været muligt at afholde seminaret uden væsentlige økonomiske bidrag. Tak til de deltagere, der har forsøgt at skaffe, og for manges vedkommende er lykkedes med at skaffe, midler til hel eller delvis finansiering af egen deltagelse.

Særlig stor tak retter Samarbejdsrådet til de regeringer og fonde, der har fundet seminaret støtteværdigt. Det drejer sig om: Justitsministeriet i Danmark, Justits- og kirkeministeriet i Island, Nuna Fonden i Grønland, Nordiska Nämnden för Alkohol- og Drugforskning (NAD) og Forskningskontoret, Direktoratet for Sundhed i Grønland.

København, December 1999

Flemming Balvig
formand

Nina Löwe Krarup
sekretariatsleder

Sammendrag

Den Grønlandske Retsvæsenkommission – af Per Walsøe (DK)

Indlægget redegør for nogle hovedpunkter i det grønlandske retssystem og for arbejdet i Den Grønlandske Retsvæsenkommission. Alle retsvæsenets instanser har danske jurister som øverste myndighed, og retsvæsenet reguleres af dansk lovgivning. Dommerne i 1. instans i Grønland er imidlertid lægmænd.

Retsvæsenkommissionen går ind for at bevare dette system, som har vigtige fordele: retssager med grønlandske parter og tiltalte kan foregå på deres eget sprog, og dommerne har kendskab til det lokale samfund dets normer og dets mennesker. For at bevare systemet er det nødvendigt og også ønsket af kredsdommerne, at disse uddannes yderligere, hvilket er sat i værk. På samme måde vil de læge forsvarere, bisidderne, skulle uddannes yderligere.

I Grønland taler man om "foranstaltningerne" og ikke om straf. Denne terminologi og det heri liggende indhold foreslår retsvæsenkommissionen bevaret, men også forbedret. Det vil blandt andet sige, at anstalterne i Grønland forsat skal være "åbne" således, at de indsatte kan gå på arbejde i byen og få fritid i byen. Men det foreslås samtidig, at det skal kunne bestemmes, at kriminelle, navnlig sådanne der har begået alvorlige personfarlige forbrydelser, skal blive i anstalten en vis tid, inden de kan komme på arbejde i byen. Dette foreslås for at undgå dét, som kan være ubehageligt, og som har været kritiseret, nemlig, at man ellers kan møde den kriminelle på gaden dagen efter. Som led i, at foranstaltningssystemet foreslås bevaret, foreslås det ligeledes, at der fortsat ikke indføres strafferammer.

Den grønlandske kriminallov i teoretisk perspektiv – af Lise Koch (DK)

I indlægget beskrives, hvorledes det specialpræventivt begrundede gerningsmandsprincip, der lå til grund for kriminalloven ved dennes indførelse midt i århundredet, i praksis er blevet fortrængt af en takstmæssigt præget anvendelse af foranstaltningerne med hovedvægten på bøder og frihedsberøvende foranstaltninger. Andelen af frihedsberøvede borgere er i Grønland ca. tre gange højere end i f. eks. Danmark. Udviklingen har sammenhæng med kriminalitetsudviklingen og kriminalitetsmønstret, men også med en manglende prioritering af fuldbyrdelses-myndighedernes muligheder for at gennemføre forsørgsdomme og andre foranstaltninger uden frihedsberøvelse.

Kommissionens forslag indebærer en lige vægtning af henholdsvis den kriminelle handling (proportionalitet mv.) og gerningsmanden (specialprævention) ved dommerens valg af foranstaltning i det enkelte tilfælde. Den foreslåede fremgangsmåde beskrives ved en sanktionsstigemodel. Kommissionen foreslår endvidere en geografisk udbygning af kriminalforsorgen og en effektivisering af dens virksomhed. Den fremtidige anstalts-struktur, der er skitseret i det forrige indlæg, vil også rumme de forvarede, der hidtil er anbragt i Danmark (Anstalten ved Herstedvester).

Den grønlandske kriminallov i praktisk perspektiv – af Jens Møller (G) & Pavia Lyng (G)

Et af de afgørende principper for det grønlandske foranstaltningssystem er, at det er baseret på det kollegiale læg-dommersystem. Det ville være et stort tab for den grønlandske befolkning, hvis man ændrede dette fra den ene dag til den anden. Det er vigtigt at lade systemet bære sin egen udvikling. Udviklingen i retspraksis går mere og mere væk fra gerningsmandsprincippet i retning af proportionalitetsprincippet, der i særlige sager lægges til grund ved afgørelserne.

Udviklingen i kriminalitetsmønstre i Grønland – af Finn Breinholt Larsen (DK)

Kriminalitetsmønstret i Grønland beskrives på grundlag af det grønlandske politis sags- og arbejdsstatistik for perioden 1974-98. Endvidere sammenlignes kriminaliteten i Grønland, Danmark og Færøerne. I perioden 1989-98 er der sket et markant fald i den registrerede kriminalitet i Grønland. For sædeligheds-, volds- og narkotikakriminalitet (hash) har der dog været tale om en stigning, og hyppigheden af disse tre kriminalitetsformer er væsentligt højere end i Danmark. Det samlede kriminalitetsniveau er imidlertid ikke højere end i Danmark. Der er en forholdsvis god overensstemmelse mellem udviklingen i antallet af unge mellem 15 og 29 år og udviklingen i den samlede kriminalitet i Grønland. Der er ligeledes en omend ikke så udpræget overensstemmelse mellem udviklingen i alkoholforbruget og udviklingen i voldskriminalitet, spiritus/promillekørsel og berusede personer anbragt i detentionen.

Den faktiske kriminalitet i Grønland og Danmark – af Flemming Balvig (DK)

I slutningen af 1995 blev der i forbindelse med Den Grønlandske Retsvæsenkommissions arbejde gennemført en spørgeskemaundersøgelse om den grønlandske befolknings forhold til politiet. Undersøgelsen indeholdt blandt andet spørgsmål om, i hvilket omfang befolkningen havde været ofre for kriminalitet. Tilsvarende undersøgelser er gennemført i Danmark. Undersøgelsen viste, at 25 pct. af den grønlandske befolkning havde været udsat for kriminalitet inden for de seneste 12 måneder forud for interviewtidspunktet; omkring halvdelen

heraf havde anmeldt forholdet til politiet eller politiet havde fået nys om forholdet på anden måde. 11 pct. havde været udsat for vold eller trusler om vold. Specielt udsathedet for vold er hyppigere i Grønland end i Danmark, og en ikke ubetydelig del af volden har ramt kvinder i deres eget hjem. Grønlandske kvinder har mindst 5 gange større risiko for at blive udsat for vold eller alvorlige trusler om vold i deres eget hjem end danske kvinder.

Flergangskriminelle i Grønland – af Helene Brochmann (DK)

‘Flergangskriminelle’ er en undersøgelse, der på forskellig vis forsøger at karakterisere de hårdest belastede krimi-nelle i Grønland. Undersøgelsen beskriver kriminalitet, karriere og foranstaltninger for de 182 nulevende personer i landet, der har fået 10 afgørelser/domme eller derover. Denne del af beskrivelsen er baseret på kriminalregisterets oplysninger. Dertil kommer en analyse af levnedsløb, sociale forhold osv. for en tredjedel af gruppen, baseret på oplysninger fra Kriminalforsorgens arkiv. Her ses også på hvad Kriminalforsorgen har gjort - eller forsøgt at gøre - for de pågældende. Undersøgelsen viser blandt andet at de 182 er ansvarlige for en stor del af kriminaliteten i Grønland. En meget stor del af dem har begået alvorlig, personfarlig kriminalitet, ikke mindst voldtægter, men en fjerdedel har kun mindre forseelser på samvittigheden, og har aldrig siddet i anstalt.

Några ord om återfall och kriminalpolitik – af Timo Ahonen (F)

Grundtanken bakom varje straffbestämmelse borde vara att straffet skall motsvara brottets straffvärde. Straffet skall även utmätas så att det står i rättvist förhållande till brottets skadlighet och farlighet samt till den skuld som gärningsmannen ådagalagt i brottet. Vid sidan av det ovannämnda förefaller det vara ett genomgående drag i alla rättssystem att återfall i brott berättigar till en strängare påföljd. I alla fall återfall är misslyckade påföljder. Återfallen är också mätaren på åtgärdens effektivitet som samhället satt in mot lagöverträdaren. Därför måste vi ständigt fråga vilka rättsliga samt även faktiska följder återfallet har för återfallsförbrytare. Utmätas påföljderna för recidivister så att de står i rättvist förhållande till brottets skadlighet och farlighet? Och är det i allmänhet rättvist att återfall i brott berättigar till en strängare påföljd?

Kriminalitet & tryghedsfølelse i Island – af Helgi Gunnlaugsson & Rannveig Thorisdottir (I)

De data som disse resultater er baseret på, blev indsamlet i tre undersøgelser, som blev foretaget i Island i 1989, 1994 og 1997. Resultaterne viser, at i de seneste ti år er der sket store ændringer i islændinges holdninger til kriminalitet. Der er nu fire gange flere, end der var 1989, som betragter kriminalitet som et meget stort problem. I samme periode er der sket mere end en fordobling af den gruppe som synes at straf i Island generelt er alt for mild. Selv om islændingenes bekymring for kriminaliteten er vokset, har deres vurdering af egen tryghed kun ændret sig lidt, og generelt føler islændinge sig trygge, når de spadserer alene om natten i deres hjembygd.

The Finnish Professional Criminals in Estonia during the years 1991-1998 – by Mika Junninen (F)

The purpose of my research project was to find out how much and what kind of crimes Finnish professional criminals commit in Estonia and if the Finns have connections to the Estonian organized crime. The main supposition was that the Finnish professional criminals have gone to Estonia in the hope of making easy, fast and big profits there because the justice system and police practices in Estonia are not as developed as in Finland. The main theoretical theory of my research was the rational choice theory. I did open questions interviews with police-, custom- and border authorities, insurance company detectives and newspapers reporters.

Den Svenska Närpolisreformen i Skåne – af Jenny Soukan (S)

Här beskrivs vad den svenska närpolisreformen inneburit för polisens organisation och verksamhet. Det är dock svårt att bortse från den påverkan andra större förändringar, som skett samtidigt med närpolisreformen, sannolikt har haft på polisens verksamhet. En generell slutsats som framkommer i denna pilotundersökning av polisverksamheten i Skåne är att det finns skillnader mellan närpolis och andra poliser när det gäller arbetsuppgifter, tillgänglighet och vad som styr den dagliga polisverksamheten.

Nærpolitiforsøg i Danmark – af Flemming Balvig (DK)

Det danske politi satser på at øge den tryghedsskabende del af sine aktiviteter. I forlængelse heraf er der påbegyndt 3-årige forsøg med nærpoliti i 6 politikredse. Forsøgene skal danne basis for at vurdere, hvilken eller hvilke modeller for nærpoliti, man skal satse på. Det mest radikale af forsøgene påbegyndtes i oktober 1998 i Helsingør politikreds. Dette forsøg vil blive omfattende evalueret, bl.a. gennem befolkningsundersøgelser. Den første undersøgelse blev gennemført i november-december 1998. Den tyder på, at den megen presseomtale mv. i forbindelsen med opstarten af forsøget har skabt forventninger, som den politimæssige service ikke har kunnet

indfri. Resultatet synes at være blevet en vis øgning af angsten for kriminalitet blandt de mest sårbare og ressourcetsvage af borgerne og en vis øgning af utilfredsheden med politiets arbejde blandt de borgere, der har haft akut brug for politiets assistance.

Närpolis i Finland – af *Aarne Kinnunen* (F)

På 1980-talet hade närpolisverksamhet i Finland två viktiga dimensioner. Den betonade dels 1) problem orienterad verksamhet, dels 2) brottspreventiva dimensioner. Under 1990-talet har verksamheten skiftat från de före nämnda dimensionerna till 3) lokal verksamhet, 4) samarbetsorienterad verksamhet och 5) samhällsutveckling. Nuförtiden anser man inte att närpolisverksamheten skall utgöra en särskild del av polisorganisationen. I stället avser man med närpolis-ideologin ett arbetssätt eller en arbetsattityd för hela organisationen. I den s.k. samhällsorienterade strategin utvecklas samfundens färdigheter att bekämpa brott genom att skapa nätverk mellan olika myndigheter, samfund och människor. Närpolis-ideologin har kritiserats i Finland bl.a. därför att den glömmar bort yrkesmässig och allvarlig brottslighet och istället koncentrerar sig på lokala förhållanden. Termen har kommit att betyda någonting mjukt, i likhet med "ungdomspolis" eller "skolpolis". Man försöker faktiskt göra sig av med begreppet närpolis. Med den här retoriska överföringen, att frångå "mjukretoriken", försöker man lindra dikotomin mellan "mjuk närpolis" och den traditionella "hårda polisen". Ett nytt fenomen i närpolis-ideologin är noll-toleransen och dess framgång i Finland. Nolltolerans har sett som en nödvändig polisverksamhet, där man snabbt kan få resultat och som ger dem goda möjligheter att kontrollera omgivningen.

Politets virksomhed og arbejdsvilkår i Grønland – af *Jørgen Meyer* (G)

I perioden 1995 - 1998 har Politimesterembedet med assistance fra Direktoratet for Kriminalforsorgen udarbejdet et regelsæt for fuldbyrdelse af domme i anstalterne. Reglerne er sammenlignelige med bestemmelserne i Kriminalforsorgens cirkulæresamling, omend de danske regler er meget mere detaljerede end de grønlandske. I henhold til kriminalloven forestår politimesteren således den overordnede ledelse af anstalterne. På en række områder er denne ledelsesopgave sammenlignelig med de danske politimestres opgaver som arrestinspektører, idet den daglige ledelse i anstalterne forestås af anstaltslederne. Til forskel fra Danmark forestår politimesteren alle indkaldelser og indsættelser af de domfældte.

Den grønlandske kriminallov som ideologisk konstruktion – af *Finn Breinholt Larsen* (DK)

Den grønlandske kriminallov fra 1954 blev udformet med det formål at kodificere den lokale retspraksis, der havde udviklet sig i løbet af kolonitiden. Man ønskede at bevare den grønlandske tradition for individualiserede sanktioner, der tolkedes som et udtryk for, at retsmyndighederne tillagde resocialisering af gerningspersonen større vægt end straf. Sanktioner idømt efter kriminalloven blev imidlertid i langt højere grad, end det havde været hensigten, udmålt efter gerningens grovhed, mens hensynet til gerningspersonens resocialisering spillede en ringe rolle. Ud fra en gennemgang af kriminallovens tilblivelse fremsættes den antagelse, at den grønlandske kriminallov mere afspejler den fremherskende ideologi inden for den vestlige kriminologi på det tidspunkt, loven blev til, end den lokale grønlandske retsopfattelse. Det kan have været medvirkende til, at loven ikke kom til at virke efter hensigten. Der fremføres det synspunkt, at man i den aktuelle debat om kriminalpolitik i Grønland ikke bør lade sig begrænse af den *mytologi*, der knytter sig til kriminalloven.

"Restorative Justice" – om genoprettende retfærdighed – af *Annika Snare* (DK)

I Norden kender vi til alternativ konfliktløsning som betegnelse for en anderledes måde at løse konflikter, inklusive strafbare forhold, end gennem den sædvanlige retshåndhævelse. I konfliktråd, hvor ofre og gerningsmænd mødes sammen med en støtteformidler, er proceduren i domstolene og udmålingen af straf erstattet med mægling og frivillige aftaler. Begrebet "restorative justice" signalerer en videreudvikling af tankegangen om deltagelse og godtgørelse som grundelementer i straffepolitikken. Her fremtræder genoprettelse i modsætning til gengældelse som det centrale rotationspunkt; i kontrast til hævn og straf fremhæves erstatning fra gerningspersonerne til ofre og forsoning som de primære mål. Denne bevægelse hen imod genoprettende/restituerende retfærdighed bliver i artiklen drøftet ud fra forskellige synsvinkler.

Aboriginer och Terra Nullius-doktrinen – af *Jerzy Sarnecki* (S)

I artikeln illustreras sambandet mellan extrem förtryck av en minoritetsgrupp - aboriginer i Australien - och förekomsten av asocialitet och kriminalitet hos denna grupp. Under kolonisering av den Australiensiska kontinenten hävdade man att landet saknade urinvånare. När man till slut tvingades erkänna att Australien var befolkad innan den vita mannens ankomst, hävdade man istället att aboriginer var inga riktiga människor.

Utrokning och sedermera tvångsassimilering har lett till både fysiska och sociala skador på Australiens urbefolkning. Denna grymma policyn har förändrats och blivit mera human efter 70-talet. Dessa förändringar har dock knappast lett till att aboriginernas problem har lösts. Möjligen har dessa problem istället ytterligare

fördjupats. Idag är aboriginer kraftigt överrepresenterade bland personer som blir gripna av polisen och också bland de som döms till fängelse. Främsta orsaken till denna överrepresentation tycks vara en upplösning av den gamla samhälls-ordningen som i stor utsträckning ersattes av passivitet och alkoholmissbruk.

Retternes behandling af kriminalsager – af Søren Søndergård Hansen (G)

Emnet for foredraget er den grønlandske retspleje, således som den udfolder sig under behandlingen af kriminalsager. Jeg vil starte med at fortælle lidt om det grønlandske retssystemets opbygning og særlige struktur. Jeg vil sige noget om aktørerne i systemet, særligt dommerne og bisidderne, hvorefter jeg vil gå over til omtale af sagsbehandlingen i retterne. Jeg vil dog ganske kort for hvert enkelt punkt, jeg gennemgår, nævne de tanker, som Den grønlandske Retsvæsenkommission gør sig omkring det fremtidige retssystem og behandlingen af kriminalsager i retterne.

De grønlandske kredsretter: en brugerundersøgelse – af Helene Brochmann (DK)

Den undersøgelse, der gøres rede for, har haft til formål at afdække, hvordan brugerne - de tiltalte i kriminelle sager og parterne i de civile - opfatter den behandling, de har fået i kredsretterne. Undersøgelsen, der bygger på omfattende, kvalitative interviews, konkluderer at der er en grundlæggende tillid til det specielle grønlandske system, hvor kredsdommerne er lægfolk, også selvom der kan ske formelle fejl.

Dommerne og de dømte i Grønland – af Flemming Balvig (DK)

I forbindelse med Den Grønlandske Retsvæsenkommissions arbejde er der gennemført en undersøgelse af alle de kredsretsdomme i kriminalsager, der blev appelleret til landsretten i perioden fra 1992-96.

Kredsretsdommerne har i de fleste tilfælde fulgt anklagemyndighedens påstand, men hvor dette ikke har været tilfældet, er dommene oftere blevet lempet end skærpet. Ved appelsagens behandling i landsretten viser det sig bl.a. afgørende for udfaldet, om tiltalte har været tilstede under sagens behandling eller ej. Dommene falder mildere ud, når tiltalte er tilstede. I det hele taget bestyrker undersøgelsen, at det læge element og nærhed mellem dommere og tiltalte – såvel i baggrund som med hensyn til konkret tilstedeværelse – trækker dommene i mildere retning, og at man her har en forklaring på, at straffene generelt på centrale områder, eksempelvis voldsområdet, er mildere i Grønland end i lande med mere ”professionelle” retssystemer domineret af jurister og sagsbehandling på afstand af den tiltalte.

Dommerkvalifikationer i byretter og kredsretter – af Jørn Vestergaard (DK)

De fleste steder har dommere en juridisk kandidatuddannelse. Dette er imidlertid ikke tilfældet for de grønlandske kredsdommere. Der er kun uddannet ganske få grønlandske jurister. Den Grønlandske Retsvæsenkommission har på kort og mellemlangt sigt lagt op til en overgangsløsning, der bl.a. indebærer, at nogle af de nuværende kredsdommere gennemgår en egentlig uddannelse. I oplægget argumenteres der for, at der af hensyn til retssikkerheden er behov for en sådan udvikling, da der efter det foreliggende er væsentlige problemer i relation til uafhængighed, retskyndighed, procesledelse, bevisvurdering, sanktionsvalg m.v. Allerede nu er en betydelig del af kredsdommerne semiprofessionelle, og en højnelse af det faglige niveau vil ikke stride mod afgørende hensyn, idet det også fremover vil være en forudsætning, at kredsdommerne kan grønlandsk. Ældre tiders særlige grønlandske retssæd-vaner er i øvrigt nu for det meste kodificeret, og i det omfang, de stadig er uskrevne, praktiseres de uden vanskeligheder. Det såkaldte gerningsmandsprincip, som kriminallovens foranstaltninger i teorien hævdes at blive idømt efter, udmøntes ikke grundlæggende anderledes, end det sker ved danske domstoles sanktionsvalg, om end taksterne ikke er parallelle, men både lempeligere og strengere efter grønlandsk praksis, afhængigt af sagernes art. Der peges i øvrigt på det ønskelige i, at egnede sagsområder skilles ud til særskilt behandling i konfliktråd eller lignende.

Grønland – på vej mod et nyt retssystem? – af Agnete Weis Bentzon (DK) og Torben Agersnap (DK)

Artiklen behandler Den Grønlandske Retsvæsenkommissions (GRVK) seneste udmelding om dens forslag (Walsøe, Per 1999: Den Grønlandske Retsvæsenkommission Nyhedsbrev no 4, 1999 på grønlandsk og dansk, Nuuk). Kommissariatet for GRVK har et afsnit, der kan misforstås. Det har måske påvirket GRVKs afvejning ved valget mellem modstående hensyn. Det er afvejningen mellem individuelle og kollektive menneskerettigheder, som de fremgår af konventionen om de borgerlige og politiske rettigheder af 1966. De forslag vi ser nærmere på, drejer sig om fast og heltids ansættelse for kredsdommerne, om uddannelse af kredsdommere og bisidderne men ikke af jurister og om juristers indtog i kredsretterne som advokater og som superkredsdommer og en dermed sammenhængende begrænsning af landsrettens virke. Sidste punkt angår et forslag om en dansk eller grønlandsk model for samfundstjeneste som foranstaltning.

Barnvernet mellom hjelp, straf og hjelpeløshet - *Sturla Falck (N)*

Nesten dobbelt så mange barn under 18 år blir tvangsplassert etter barnevernloven enn fengslet etter straffeloven og for lengre tid. Barnevernets samfunnsoppgave er ikke å straffe, men å sikre at barn som trenger støtte "får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid." Tvangsplasseringen kommer som en reaksjon på alvorlige atferdsvansker ungdom-men har vist. Det er ikke straff, men behovet for behandling som legitimerer opp til 1+1 år tvangsplassering. Behandlingsideologien har fått rettsinstitusjonens prinsipper om proporsjonalitet og likhet til å vike. Dette har klare paralleller til tidligere strafferettslige særreaksjoner. Det advares mot at behandling er et humaniserende element som legitimerer tvang, som kan ha flere negative enn positive effekter for de fleste unge.

Helsingfors ungdomars erfaringer av långtidsarbetslöshet – af *Matilda Wrede-Jäntti (F)*

Syfte med denna studie är att närmare beskriva gruppen "unga arbetslösa". Förekommer det undergrupper inom ifrågasvarande grupp? Vilka är de ungas subjektiva erfarenheter av arbetslöshet? Studien är longitudinell och omfattar 36 intervjupersoner och två omgångar temaintervjuer utförda åren 1996 och 1998. Resultaten redovisas både på gruppnivå och individnivå. Studien utgör del II i en omfattande samnordisk undersökning om ungdomsarbetslöshet.

Etnisitet och ungdomsbrottslighet i Stockholm – af *Tove Petterson (S)*

I Sverige har det av och till i media hävdats att det skulle pågå ett "lågskaligt raskrig" mellan ungdomar med svensk respektive utländsk bakgrund. Denna undersökning har haft som syfte att studera relevansen av detta påstå-ende. Syftet har varit att undersöka hur nätverk av ungdomar som misstänks för våldsbrott ser ut ur en etnisk aspekt och vilka etniska grupper dessa ungdomars medbrottslingar tillhör. Materialet omfattar anmälda våldsbrott i Stockholm under 1995 där det förekommer en skäligen misstänkt under 21 år. Resultatet av undersökningen ger inget stöd för att det skulle förekomma något liknande ett lågskaligt raskrig i Stockholm under perioden. Den av polisen kända ungdomsbrottsligheten karakteriseras snarare av heterogenitet än av homogenitet.

Et studie av domar från Högsta domstolen och Høyesterett. Vilka straffteorier ligger til grund for påføljdsbestämningens respektive straffutmålingen? – af *Eva Stenborre (S)*

I detta föredrag presenteras en studie av domar från Högsta domstolen i Sverige och Høyesterett i Norge avseende åren 1996 och 1997. Syftet med studien har varit att klargöra skillnader og likheter mellom domstolarnas motive-ringar av de påføljder respektive de straff som bestämdes i målen for att med stöd av resultatet kunna uttala om ländernas påføljdsbestämningar respektive straffutmålinger har olika straffteoretiska grunder.

Offerperspektiver – af *Annika Snare (DK)*

Der findes mange forestillinger om ofre, fra det sakrale offer i religiøs eller mytologisk betydning til arbejderklas-sen som offer for det kapitalistiske system. Nogle problematiske aspekter ved offerbegrebet bliver behandlet ud fra en viktimologisk tilgang. Et af de mest kontroversielle er forestillingen om offeret som (medvirkende) årsag til for-brydelsen; det kausale offer, der tilskynder til sin egen viktimisering (victim precipitation). Et andet spørgsmål gæl-der en falsk tvedeling, der ikke tager hensyn til, at der ofte er tale om ombyttelige roller mellem offer og gernings-person. Fra et skeptisk ståsted er der også grund til at hæfte sig ved det tilsyneladende grænseløse offerperspektiv og manipuleringen af (potentielle) ofres angst for kriminalitet fra såvel politisk hold som i markedsføringen af diverse produkter, der siges være tryksheds-skabende.

'Offervagten' i Grønland – af *Bolethe Stenskov (G)*

Den Grønlandske Retvæsenkommission har anmodet Narsaq Kommune om at oprette en offervagts, ordning i en forsøgsperiode. "Offervagten" er et projekt, hvor frivillige personer tilbyder hurtig hjælp til ofre for forbrydelser. Projektet er forløbige den eneste i Grønland, som hjælper ofrene til overtrædere af den grønlandske kriminallov, disses nærmeste omgangskreds, samt pårørende til kriminallovovertrædere med støttende funktion og praktiske arbejde.

Fanger, fengsler og fullbyrdelse av straffer i små samfunn – af *Erlendur Baldursson (I)*

Forelesningen skal kort sagt handle om de tre begreber som finns i tittelen. Den blir på ingen som helst måte noen uttømmende analyse av forholdene i Island på dette området. Jeg vil prøve å sammenligne fengselssystemet i et lite samfunn til sammens med andre og større samfunns fengselssystemer, spesielt i Norden. De tanker og mening-er som jeg setter frem må ses på bakgrunn av min utdanning i kriminologi men ikke mindre viktig så har jeg arbeidet i tyve år innenfor Kriminalomsorgen i Island og medvirket i å skape

systemet slik som det er i dag. Den kritikk som jeg tildels vil fremføre på fengselssystemet i Island er derfor også kritikk på meg selv.

Kriminalforsorg i Grønland i praktisk perspektiv – af *Elisæus Kreutzmann* (G)

Jeg skal her kort beskrive Kriminalforsorgens virke i det grønlandske samfund før 1978 og efter 1978. Når jeg nu skelner på det på den måde hænger det sammen med, at der i 1978 skete en kriminallovsændring, der ændrede Kriminalforsorgens status i det grønlandske retssystem. Derudover vil jeg beskrive, hvorledes Kriminalforsorgen udfører sin tilsynsforpligtelse, suppleret med aktuelle tal. Endelig vil jeg ganske kort komme ind på Den Grønlandske Retsvæsenkommissions overvejelser, hvad fremtidig kriminalforsorgsvirksomhed angår.

Anstalt – tilsyn - pension: en brugerundersøgelse – af *Helene Brochmann* (DK)

‘Anstalt - tilsyn - pension’ er en undersøgelse, der har haft til formål at belyse, hvordan de tre vigtigste frihedsberø-vende foranstaltninger i den grønlandske kriminallov fungerer i praksis. Særlig anstalterne påkalder sig interesse, både internationalt og i den offentlige debat i Grønland, på grund af deres åbne karakter. Undersøgelsen tager udgangspunkt i de dømte, og forsøger at afdække hvordan de oplever de tre forskellige foranstaltningstyper og virkningen af dem. Den viser, at anstalterne tydeligvis har færre skadevirkninger end traditionelle fængsler, men at op-lagte muligheder for et mere konstruktivt arbejde med de indsatte ikke udnyttes. Tilsynet lider under alment kendte problemer med manglende ressourcer. Ungdomspensionerne fungerer tilsyneladende godt, men deres kapacitet ud-nyttes mærkeligt nok ikke fuldt ud.

De ikke ønskede – af *Tine Bryld* (DK)

I mange år har det været nødvendigt at sende grønlandske dømte til Herstedvester og Vordingborg, fordi man ikke har fået indrettet en lukket anstalt til de personer, der har begået alvorlig personkriminalitet. Det har været, og bliver fortsat, kritiseret i ind- og udland. Det er en dobbelt straf at sende dømte til afsoning i et andet land, fjernt fra slægt og venner. Disse mennesker betragtes af mange i Grønland på lige fod med "fjeldgængere" - nogle man har afskrevet, er bange for og ikke ønsker at se igen. Derfor går det ofte meget dårligt, når de dømte efter flere år i Herstedvester kommer tilbage til Grønland. De fleste sendes tilbage til en åben anstalt, fortsat på ubestemt tid. Der er ingen planer om, hvordan den dømte skal integreres i samfundet, når han er tilbage i samfundet, og der findes ingen regler om, hvordan man informerer de pårørende til ofrene og lokalbefolkningen i den by, den dømte en dag vender tilbage til. Derfor opstår der megen angst og vrede. Jeg har blandt andet besøgt Handelsskolen i Qaqortoq, hvor eleverne kritiserede den manglende information om dette emne. Eleverne havde mange gode ideer til, hvordan problemet kan løses, og ønskede først og fremmest bedre information. Den Grønlandske Retsvæsenkommission lytter forhåbentlig til disse ønsker.

Gå direkt i fängelse utan att passera gå. Välfärdsproblem bland fångar – af *Anders Nilsson* (S)

Artikeln presenterar resultat från en levnadsnivåundersökning riktad till ett tvärsnitt av svenska fångar. Data bygger i huvudsak på besöksintervjuer med 387 fångar. Undersökningen liknar till sitt upplägg de nationella levnadsnivå-undersökningarna vilket möjliggör jämförelser med befolkningen i övrigt. Utifrån olika indikatorer på välfärds-problem inom områdena hälsa, utbildning, sysselsättning, ekonomi, boende, sociala relationer, politiska resurser och trygghet konstateras att skillnaderna mellan fångar och befolkningen i övrigt är avsevärda. Särskilt anmärkningsvärd är fångarnas situation när problemen ses sammantaget. Ur ett levnadsnivåperspektiv framstår fångarna som en särskilt utsatt grupp, som en grupp förlorare i välfärdssamhället.

The Restraining Order in Finland: A sample survey of its application and effectiveness - by *Eeva-Liisa Hirvonen* (F)

The article describes the new Finnish Restraining Order Act that has been effective since the beginning of 1999. The unexpectedly high number of applications has proven the urgent need for preventive means against domestic violence and battery. It is argued, however, that hesitation and delays in intervening after a restraining order has been imposed may weaken the effectivity of the law.

Kriminalvård i frihet - 'Är det et straff?' – af *Kerstin Svensson* (S)

Kriminalvård i frihet, frivård, har sina rötter som ett alternativ till fängelse. Men vad är det för något? Är det ett straff? Jag tittar här på straffets karaktäristiska komponenter: tiden, rummet, observationen och pinan utifrån dels Michel Foucaults disciplineringsbeskrivningar och dels intervjuer med dömda, övervakare och handläggare i fri-vården. Observationen existerar i hög grad, men rummet är snarast virtuellt och tiden är mindre frekvent organi-serad än i fängelset. Inslaget av pina är dessutom mindre tydligt. Innebär det att frivård inte är ett straff? Frågan blir belyst, men inte besvarad i detta inlägg.

'Limits to limits' - Finns der grenser for straffens begrensning i moderne samfunn? - af Nils Christie (N)

Det gis en beskrivelse av antall grønlendere under kontroll av rettsapparatet i disse dager. Antall under strenge foranstaltninger, og under mer åpne. Det blir i begge tilfelle ganske store tall. I Del II diskuteres former for alternativer konfliktløsning, og foreslås at dette i større grad bør tas i bruk i Grønland, og da med kretsdommeren som leder.

Alkoholbruk og alkoholpolitikk i Grønland – af Pia Rosenqvist (F)

Alkoholkonsumtionen har under de seneste decennierna i Grønland varit bland de högsta i världen. Under 1990-talet har dock konsumtionen sjunkit markant men i internationellt perspektiv är konsumtionen fortfarande mycket hög. Skador som förknippas med akut rus, såsom olyckor, våld av olika slag, samt mord och självmord har inte endast varit förhållandevis frekventa utan ser ut att ha ökat trots nedgången i konsumtionen.

Alkoholens roll har förblivit diffus i det grönländska samhället. Det finns få studier om hanteringen av alkohol- eller narkotikaproblem dvs den politik som bedrivits. För att råda bot på detta igångsattes ett pilotprojekt om alkohol- och narkotikafrågor i Grønland. Syftet är att mot bakgrund av tillgängliga uppgifter (statistik samt forskning) om rusmedelskonsumtion och -skador kartlägga de alkohol- och narkotikapolitiska insatserna under de senaste åren och med hjälp av "mjuka" kvalitativa data (analys av press och ev. andra skrivna dokument samt intervjuer med nyckelpersoner - lokala aktörer och politiker) ge en bild av rusmedlens position i samhället och samhällspolitiken. Pilotprojektet pågår och inlägget presenterar en preliminär bild av data om alkoholbruk och -politik i Grønland under de senaste 10-15 åren. Projektet avslutas under år 1999.

Analyse af den grönländske presses behandling af alkohol og narkotika – af Hans-Henrik Olsen (G)

Jeg blev ansat i marts 1999 som studentermedhjælper på dette projekt, der blev udbudt for de studerende ved Ilisimatusarfik. Baggrunden for projektet er, at de sidste 20 års forbrug af alkohol i Grønland er faldet til omkring det halve, hvilket er markant sænkning. Det giver et vist indtryk af, at samfundets syn på alkohol/spiritus er ændret. På den baggrund er der ønsket en nærmere analyse af det grönländske samfunds holdninger til alkohol og narkotika, som de kommer til udtryk gennem pressen. Det er blevet bestemt, at der skal være to perioder i analysen, den første er 1979-83 og den anden er 1991-95. Indtil nu er analysen nået til år 1993. Analysen består af to dele. Første del udgør observation af artikler der handler om alkohol/spiritus og narkotika og analyse af artiklernes indhold. Anden del udgør dataopsætning udefra metoden. Denne del udgør også kategorisering af artiklernes indhold, forfatter og hvornår artikelen er skrevet.

The European School Survey Project on Alcohol and Drugs (ESPAD) – af Mariekathrine Poppel (G) & Paw M. K. Gyldenkerne (G)

I denne artikel beskrives den grönländske del af ESPAD-projektet, som er en komparativ undersøgelse af unges alkohol- og rusmiddelvaner. Grønland deltager for første gang i ESPAD-projektet. I artiklen påpeges det, at der er forskel mellem voksne grönlændere og voksne danskere, hvis man ser på deres forbrug af bl.a. alkohol og tobak. I en grönländsk kontekst er det således nødvendig med en vis grad af fokus på de unges sociokulturelle baggrund, set i relation til deres forbrug af og holdninger til alkohol- og rusmidler. ESPAD-projektets analysedel er p.t. ikke tilendebragt, men der er en række ligheder mellem dette projekt og J. M. Pedersens HBSC-projekt, hvori det bl.a. påvises, at der i 1990'erne er sket et fald i antallet af grönländske unge, som har prøvet at tage euforiserende stoffer. I den forbindelse bemærkes det, at de seneste tal fra Grønlands Statistik viser, at der fra 1991 til 1998 er sket en fordobling i antallet af domme for overtrædelse af lov om euforiserende stoffer.

Folkehelseperspektivet og liberaliseringen av nordisk alkoholpolitikk - af Ragnar Hauge (N)

Nordisk alkoholpolitikk har tradisjonelt vært innrettet mot å forhindre de skader som misbruk av alkohol fører til for andre - beruselse som resulterer i vold, bråk og andre antisosiale handlinger og kronisk misbruk som fører til vanskjøtsel av barn og økonomisk misære for misbrukerens nærmeste. Fra slutten av 1960-årene har det imidlertid skjedd en gradvis endring. I stedet har det blitt en økt opptatthet av de skader som brukerne pådrar seg selv - i særdeleshet de helseproblemer bruken medfører for brukerne - og som ikke bare skyldes misbruk, men som også kan være resultatet av en mer moderat bruk. Min påstand er at introduksjonen av folkehelseperspektivet - den økende opptatthet av de helseskader som alkohol skaper for brukerne - har svekket den tradisjonelle, restriktive alkoholpolitikken. Begrunnelsen for en streng regulering av alkohol er mindre åpenbar når den bygger på å unngå skader for alkoholbrukeren selv, enn dersom den tar sikte på å unngå skader for andre. Dette er ikke minst tilfelle når de helseskadene man tar sikte på å forhindre primært er av en slik art at de bare kan påvises gjennom epidemiologisk forskning.

Homosexuality, Criminal Justice and Criminal Discourse in Denmark, Finland, Norway and Sweden 1880-1972: Presentation of a research project and some considerations on the relationship between history and the present – by *Kati Mustola (F)*

The paper deals with the history of criminalization and decriminalization of same-sex sexual acts in four Nordic countries (Finland, Sweden, Denmark, Norway), and the link between history and the present in view of the regulations and ongoing legislative work dealing with homosexuals, both in civil law and in criminal law. There are still restrictions against homosexuals in the sphere of parenting and reproduction, in spite of partnership and antidiscrimination laws. In any of the Nordic countries, homosexuals are still not equal citizens with heterosexuals.

Men, Masculinity and Violence – by *Martti Grönfors (F)*

Violence is usually seen as property only of a few, be abnormal and its examination is removed from the everyday social milieu into the field of abnormal behaviour. The point of departure in this paper is to see violence as a specifically male phenomenon, and above all a normal male phenomenon. Men from the onset of their lives are brought up to accept aggression and violence as a part of their normal value system and behaviour. Everything around us supports the males as active, competitive and aggressive and male use of power either overtly or covertly in gender relations is built in and reinforced in the interaction between males and females. Competition and fear of homosexuality prevent effectively meaningful and deep social relationships between men. Research on men has to a great extent copied the methodology used directly from the feminist research. Different power bases between the two gender groups mean that men's studies should work on their own methodology and it is suggested here that the critical research of men should be based largely on the self-critique.

Ungdomsvåld som samhällsproblem – af *Felipe Estrada (S)*

Artikeln behandlar ungdomsvåldets utveckling och samhällets reaktion på våld. Två undersökningar presenteras vilka visar att det sedan mitten av 1980-talet skett en förändring av samhällets reaktion gentemot ungdomars våldsutövning. Den första undersökningen utgörs av en innehållsanalys av ledarsidor ur sex svenska dagstidningar åren 1950-1994. I den andra studeras "skolvåldet" genom en analys av dels en lärartidning dels polisanmälningar. Reaktionsförändringen diskuteras avslutningsvis utifrån faktorer som brottsutveckling, massmedia, rasifiering samt legitimitetskris.

Seksuelle overgrep på børn i Grønland. Et offerperspektiv på det grønlandske retssystem – af *Anne Troelsen (DK)*

Indlægget gennemgår, hvordan det grønlandske retssystem og det sociale system fungerer i praksis for ofrene indenfor et specifikt område, nemlig seksuelle overgrep på børn. Mit baggrundsmateriale er alle de sager, der er anmeldt til Politimesteren i Grønland i perioden 1991 til august 1996, ialt 210 sager, og omfatter både politirapporter og eventuelle domsudskrifter. Det drejer sig om alle typer af seksuelle overgrep, begået mod børn under 15 år, og altså ikke kun overgrep begået i familien. Samtlige krænkere er mandlige, mens ofrene både er piger og drenge.

Sætter man antallet af anmeldte sager i forhold til det samlede befolkningstal og sammenligner med det tilsvarende tal for Danmark, så er tallet ca. 15 gange så stort i Grønland som i Danmark, og da antallet af anmeldte sager er steget kraftigt i de efterfølgende år, kan det fastslås, at seksuelle overgrep på børn er et meget stort problem i Grønland. Da der således forekommer relativt mange af denne type sager i det grønlandske retssystem, har jeg fundet det interessant at undersøge, hvor godt de forskellige instanser klarer opgaven med at tilrettelægge sagerne, så de kommer til at foregå på en så skånsom måde som muligt for børnene.

Vold mod kvinder i Grønland – af *Bo Wagner Sørensen (DK)*

Indlægget tager udgangspunkt i forfatterens stigende undren over, at mænds vold mod kvinder i Grønland almindeligvis antages at skulle forklares på en helt særlig måde i forhold til mænds vold mod kvinder andre steder. Forfatteren underkender ikke de lokale sociale og kulturelle forholds betydning for volden som praksis, men søger at argumentere for, at vold mod kvinder som generelt fænomen bedst kan forstås ved hjælp af nøglebegreber som køn, magt og motivation. I indlægget sættes fokus på symptomtilgangen versus aktøritilgangen til forståelsen af vold.

Om årsaker til vold: det personlige, det lokale, det samfundsmæssige – af *Hedda Giertsen (N)*

Hvorfor begår noen drap? Kan vi få et nøyaktig og uttømmende svar på det? Utgangspunktet for å ta opp slike spørsmålene er samtaler med en person, K, dømt for to drap i 1978 og 1985. En god del forskningsarbeider bruker statistiske undersøkelser. De er nyttige i mange sammenhenger, men kommer til kort her. Det er mer å hente der utgangspunktet er gjerningspersonens opplevelse, og spesielt når det personlige også sees i forhold til

omgivelsene, det lokale og det samfunnsmessige, og dette veves sammen. Men hvordan kan man det? Disse tre temaene, det personlige, det lokale, det samfunnsmessige, betyr å gi rom for både det regelmessige, stabile og det uforutsette og uventete. Noen gjør nettopp dette sine forslag til tenkemåter, bl.a. Paul Ricoeur, Jean-Paul Sartre og Pierre Bourdieu, og deres forslag brukes som grunnlag for å foreslå en måte å forstå Ks drap på.

Sammendrag – grønlandske

Kalaallit Nunaanni eqqartuussiveqarnermik misissuisitat" - Per Walsøe (DK)

Allaatigisami Kalaallit Nunaanni eqqartuussiveqarnermi pingaernerutit ilaat aammalu Kalaallit Nunaanni eqqartuussiveqarnermik misissuitit suliaat eqqartorneqarput. Eqqartuussiveqarfinni suliffiit tamarmik qallunaanik inatsisunik ilinniarsimasunik qullersaqarput eqqartuussiveqarnerlu Danmark-imi inatsisilianit aqqissuunneqarpoq. Eqqartuussivinnili allerni eqqartuussisut inatsi-sunik ilinniarsimangillat. Eqqartuussiveqarnermik misissuisitat ilalerpaat taamatut pissutsit atatiinnarneqarnissaat. pingaarutilimmik iluatinnaateqarmata, tassa eqqartuussinerni kalaallit aker-leriittut imaluunniit kalaallit unnerluussat oqaatsitik atorlugit eqqartuunneqarsinnaammata, aammalu eqqartuussisut nalunngilaat illoqarfimmi inooqatigiinneq tassanilu ileqqut inuillu. Taamatut pissutsit atatiinarumallugit pisariaqarpoq aammalu eqqartuussisunit kissaatigineqarpoq, eqqartuussisut ilinniarteqqineqarnissaat, tamannalu aallartereerpoq.. Taamatut aamma illersui-sut inatsisunik ilinniarsimangitsut ilinniarteqqinneqassapput. Kalaallit Nunaanni atorneqarpoq "pineqaatissat" "pillaaneq" pinnagu. Oqaatsinik taakkuninnga atuinerup oqaatsillu taakku imaasa attatiinnarnissat, kisianni aamma pitsanngorsarlugit misissuititap siunnersuutigaa. Tamatuma allanut ilanngullugu imaraa Kalaallit Nunaanni isertitsiviit "ammatiinnarneqarnissaat", tassa isertitsivimmi inissitat illoqarfimmut suliaartorsinnaatitaallutik sunngiffimminnilu illoqarfimmukarsinnaatitaallutik. Aammali tamanna ilutigalugu siunnersuutigineqarpoq aalajangerneqarsinnaassasoq pinerluttuliorsimasut, annermik inoqamminnut navianaatilimmik annertuumik pinerluttuliorsimasut, piffissami sivisujaami isertitsivimmiitinneqartassasut illoqarfimmut suliaartortitaalinnginnerminni. Tamanna siunnersuutigineqarpoq pinaveersaartinniarlugu una avaanngunartoq isornartorsiorfigineqarsimasorlu, tassa pinerluttuliortup isertitaanermi aqaguani illoqarfiup aqquserngini naapinneqarsinnaanera. Pissutsit pineqaatissanut tunngasut attatiinnarnissaat siunnersuutigalugulu aamma siunnersuutigineqarpoq pineqaatissat inatsisitigut aalajangersakkat killilersukkallu eqqunneqassanngikkallartut.

Kalaallit Nunaanni pinerluttuliornermik inatsisit eqqarsaatsinut tunulequtaasunut tunngatillugu - Lise Koch (DK)

Allaatigisami eqqartorneqarpoq qanoq pinerluttuliornermik pinaveersaartitsiniarnermik patsisilerlugu eqqussaq inuk pinerluttuliorsimasooq pineqarnerani qiterliutillugu pinerluttuliornermik inatsisit 1900-ikkut qeqqanni pilersiineqarmata tunngaviusooq eqqartuussisarnertigut taarserneqariartorsimasooq pineqaatit pinerluttuliornermut naleqqiussat atorneqarnerisigut annermik akiliisitsinerit kiffaanngissusermillu arsaarinnilluni pineqaatit atorlugit. Inuit kiffaanngissusermik arsaarneqartut Kalaallit Nunaanni ilaliinerat miss.pingasoriarluni qaffasinneruvoq soorlu Danmarkimut naleqqiullugu. Taamatut ingerlasimanera atassuteqarpoq pinerluttuliornerup annertusiartorneranut aammalu sunut pinerluutuliutaanersunut,, kisianni aamma pineqaatinik naammassitsinissamut pisortat periarfissaminnik atuinerannut eqqartuussinerit isumaginninermik aalajangiisut pineqaatillu allat kiffaanngissutsimik arsaarinninngitsut salliutinngit. Eqqartuussiveqarnermik misissuisitat siunnersuutaanni assigiimmik nalilernerqarput pinerluttuliut (pinerluut pineqaallu imminnut naleqqussarlugit) aamma pinerluttuliortoq (pinerlutsaa-litsinissaq) eqqartuussinerni ataasiakkaani eqqartuussisut pineqaatissanik qinerlissagaangata. Periusissatut siunnersuut oqaatigineqarpoq assersuutigalugu tummaasaanik titartagaq. Misissuisitat aamma siunnersuutigaat pinerluttuliortunik nakkutilliineq illoqarfimmut agguataarneqassasoq sulinalu sakkortusarneqarluni. Isertitsiviit siunissami isikkussaata siuliani allaatigisami oqaatigineqartup aamma tigussavai isertitat manna tikillugu (Hersted Vester-imi isertitsivimmut) ingerlanneqartarsimasut.

Kriminallov i praksis - Jens Møller & Pavia Lynge (G)

Kalaallit Nunaanni pineqaatissereeriaatsinut pingaarteqartumik tunngaviusut ilagaat inuinaat eqqartuussisooqataanerannik tunngaveqarneq. Inuiaqatigiinnut ajorsarnerussaag annertoq periuseq ullormiit ullormut allannagortinneqarpat. Pingaartuuvoq periutsip nammineerluni inerikkiartornera ingerlatiinnarneqarpat. Ullutsinni eqqartuussisaatsimi periuseq qanoq iliuuseqartumik aallaaveqarneq qimakkiartuaarneqarpoq unioqutitsisimanerullu suunera tunngavigineqarneruleriartorluni, sulianilu immikkut ittuni periuseq taanna aalajangiinerni tunngavigineqartarluni.

Kalaallit Nunaanni pinerluttuliutaasartut suunerisa allangoriartornerat - Finn Breinholt Larsen (DK)

Kalaallit Nunaanni pinerluttuliutaasartut suuneri allaatigineqarput tunngavigalugit Kalaallit Nunaanni politiit ukiuni 1974 - 98 suliaasanut sulianullu allattugaannik. Aammalu Kalaallit Nunaanni, Danmark-imi Savalimmiunilu pinerluttuliortarnerit assigiissaarneqarput. Ukiuni 1989-1998 Kalaallit Nunaanni pinerluttuliornerit allattukkat malunnartumik ikileriarsimapput. Kisianni pinerluttuliutit kinguaassiuutinut,

annersaanermut ikiaroomartunullu (hash) tunngasut amerleriarsimapput, pinerluttuliutillu taakkua pingasut qanoq akulikitsigisumik pisarnerat Danmark-imut naleqqiullugu annerujussuuvoq. Taamaakkaluartorli pinerluttuliorneq tamaat ataatsimut isigalugu Danmark-iminngaanniit annerunngilaq. Inuusuttut 15-it 29-illu akornanni ukioqartut amerliartornerat aammalu Kalaallit Nunaanni pinerluttuliornerup tamarmi anneruleriartornera imminnut sanileriissillugit naleqqutingajapput. Taamatut aamma, naak siu-liatut erseqqitsiginngikkaluartumik, naligiisitsineqarsinnavoq imigassamik atuinerup annertusiartorneranik annersaallunilu pinerluttuliornerat amerliartornerinik, imigassartorsimalluni biilerneq, aalakoortut politiit isertitsiviini isertitat.

Kalaallit Nunaanni Danmark-imilu pinerluttuliornerit ilumut pisimasut - *Flemming Balvig (DK)*

1995-p naanerani Kalaallit Nunaanni eqqartuussiveqarneq misissortillugu ataatsimiititaliap suliaanut atatillugu misissuineqarpoq apersuutit allattukkat akisassat atorlugit, paasiniarlugit inuit Kalaallit Nunaanni najugaqartut politiillu akornanni pissutsit. Misissuinermi apeqqutit ilagaat inuit qanoq annertutigisumik pinerluttuliutit eqqorne- qarsimanersut. Danmark-imi aamma taamatut misissuineqarsinnavoq. Misissuinermit ersersinneqarpoq inuit Kalaallit Nunaanni najugaqartut 25 pct-ii pinerluttuliorfigineqarsimasut apersuineq sioqqullugu qaammatit isikkaneq marluk kingulliit ingerlaneranni. Taakua affaasa missaasa pinerluttuliorfigineqarnertik politiinut nalunaarutigisimavaat, imaluunniit politiit allat aqutugalugit pinerluttuliorneq tusarrajassimavaat. 11 pct-ii annersarneqarsimapput imaluunniit annersarneqarnissaminnik sioorasaarneqarsimallutik. Annersarneqarsinnaaneq immikkut isigalugu Kalaallit Nunaanni nalinginnaaneruvoq Danmark-imut naleqqiullugu, ikigisassaangitsumillu annersaanerit ilaasigut arnat angerlarsimaffiminni eqqorneqarsimapput. Kalaallit arnat qallunaanut arnanut naleqqiullugit tallimariaammik navialisinneqarput annersarneqarnissaminnut imaluunniit annersarneqarnissamik sioorasaarneqarnissaminnut.

Kalaallit Nunaanni arlaleriarlutik pinerluttuliorsimasut - *Helene Brochmann (DK)*

"Arlaleriarlutik pinerluttuliorsimasut" tassaavoq misissuineq aqutissat assigiinngitsut atorlugit paasiniarlugu Kalaallit Nunaanni pinerluttuliornerat sualunnerpaat qanoq ataatsimut oqaasertalerneqarsinnaanersut. Misissuinermi eqqartorneqarput pinerluttuliutit, pinerluttuliornerat inuunerminni anguniagaat ammalu inuit 182-it suli maanna Kalaallit Nunaanni inuusut quleriarlutik amerlanerusunilluunniit eqqartuussiveqarsimasut/aalajangiiffineqarsimasut pineqaataat. Tassunga atatillugu eqqartukkat tigusaapput pinerluttuliorsimasut allattuiffianni nalunaarsuutit. Tamatuma saniatigut inuit taakkua pingajorarterutaannut eqqartorneqarput misissueqqissaarneq qanoq inooriaaseqarsimanerannik, inuiaqatigiinni qanoq inissisimanerannik il.il. Pinerluttuliornerat Isumaginniffimmut nalunaarsuutit paasisat tunngavigalugit. Paasisanut allanut ilanngullugu misissuinerup ersersippaa inuit taakku 182-iusut Kalaallit Nunaanni pinerluttuliutit ilarujussui akisussaaffigigaat. Ilarpassui pinerluttuliornerat eqqartuussiveqarsimapput sualuttumik, inoqatinut ulorianaatilimmik, ingammik pinngitsaalilluni arnerinerit, kisiannili sisamararterutaat sualunngitsumik pinerluttuliornerat eqqartuussiveqarsimapput Isertitsivimmiitinneqarsimanatillu.

Oqaasimernit pinerluttuliornerat eqqartuussiveqarsimasut pinerluutillilu qanoq pineqarnissaannut periutsinut tunngasut - *Timo Ahonen (F)*

Pillaanermik aalajangersakkanut tamanut eqqarsaat tunngaviusoq tassaasariaqaraluarpoq pillaat pinerluttuliutit qanoq pillartariaqarneranik naleqassasoq. Pillaat allaat nalilerneqassaaq pinerluttuliutit qanoq ajoqusiisinnaatigineranut navianaataanullu naapertuilluartumik naleqqiullugu aammalu pinerluttuliornerat pinerluumminut qanoq pisuutitaaneranut naleqqiullugu. Taaneqartut saniatigut eqqartuussiveqarsimapput tamani atornerarunarpooq pinerluttuliornerat sukanganerusumik pillartarlugit. Pinerluttuliornerat eqqartuussiveqarsimapput oqaatigineqarsinnaavoq pillaaqaluarnermik asuliinnartitsinermik. Pinerluttuliornerat eqqartuussiveqarsimapput pineqaatit inuiaqatigiit inatsisunik unioqutitsisumut tutsitaannut qanoq sunniuteqartigineranik. Taamaattumik apeqqutaajuarpoq pineqaatit suut inatsisigut aammalu allaat piviusumik pinerluttuliornerat eqqartuussiveqarsimapput sunniuteqarsinnersut. Pinerluttuliornerat eqqartuussiveqarsimapput pineqaatit nalilerneqartarpat pinerluutit ajoqusiisinnaaneranut navianaataanullu naapertuilluartumik ? Aammalu tamanit naapertuilluartut isigineqarpa pinerluttuliornerat eqqartuussiveqarsimapput sukanganerusumik pineqaatitaqarnissaa patsisissaqarnerasoq ?

Island-imi pinerluttuliutit aammalu ersiuteqanngitsumik inuuneq – *Helgi Gunlaugsson & Rannveig Thorisdottir (I)*

Pisimasut paasisat suliap inerneranut tunngaviusut katersorneqarput Island-imi misissuinerne pingasuni 1989-mi, 1994-mi aamma 1997-mi. Suliap inerneranik takuneqarsinnaavoq ukiunikingullerpaani qulini islandimiut pinerluttuliornermik isiginninnerat annertuumik allannguuteqarsimasooq. 1989-mut naleqqiullugu sisamariaataasa maanna pinerluttuliorneq aqqinniaqassatut assut piuminaatsut isigaat. Piffissami taaneqartumi inuit isumaqartut Island-imi pillaaarneq ataatsimut isigalugu qajassuarpallaartoq marloriaatertik akimorlugu amerleriarsimapput.

Naak islandimiut pinerluttuliornermut sammisumik eqqasuutaat annerulersimagaluartoq ersiuuteqanngitsumik inuuneq pillugu isumaat annikitsuinnarmik allanningsimavoq, ataatsimullu isigalugu oqartoqarsinnaavoq islandimiut nunaqarfimminni unnuakkut kisimiillutik angalasinnaasut ersiuuteqaratik.

Finlandimiut ileqquliutaminnik pinerluttuliortut Estonia-mi ukiut 1991-1998 ingerlaneranni - *Mika Junninen (F)*

Misissuininni siunertaraara paasiniarniarlugu qanoq annertutigisumik pinerluutinillu sunik finlandimiut ileqquliutaminnik pinerluttuliortut Estonia-mi pinerluttuliortartut aammalu paasiniarlugu finlandimiut taakku Estonia-mi pinerluttuliorneq tunuaniit aqutaq atassuteqarfigineraat.

Iimagisaanerpaavoq finlandimiut ileqquliutaminnik pinerluttuliortut Estonia-mukartartut neriutugalugu tassani ajornannginnerusumik pilertornerusumillu aningaasarpasuit pissarsiarisinnaallugit, tassa Estonia-mi eqqartuussivitsigut periususut politiillu suleriaasiat Finland-imisullu inerissimanngimmat. Misissuininni tunngaviginiakkakka silatusaartumik piuinarnertut qinersimavakka. Apersuuteqarfigaakka politiit, ilanngaaserisut, killeqarfinni pisortat sillimmasiisarfiit pinerluttuliortunut nakkutilliisui ammalu aviisiliortut.

Sverige-mi aqqissuussineq nutaaq politiit sulissutamik eqqaannut inissilugit -*Skåne - Jenny Soukan (S)*

Uani eqqartorneqarpoq qanoq Sverige-mi aqqissuussineq nutaaq politiit sulissutamik eqqaannut inissilugit politiit aqqissuunnerannut sulinerannullu sunniuteqarsimanersoq. Isiginngitsuusaarnerli ajornaqaaq allannguutit allat annertunerusut politiit sulissutamik eqqaannut inissinnerat ilutigalugu pilersinneqarsimasut aamma sunniuteqarsimasinnaanerat. Misissuinerli politiit Skåne-mi sulinerannut tunngasoq ataatsimut isigalugu ersersinneqarpoq assigiinngissuteqartoq politiit sulissutamik eqqaannut inissitat politiillu allat akornanni, eqqarsaatigigaanni sulinermi aningaasartuutit, atassuteqarfigiuginarnerat qanorlu politiit suleriaasiat ulluinnarni aqunneqarpoq.

Danmark-imi politiit sulissutamik eqqaannut inissilugit misiliineq - *Flemming Balvig (DK)*

Danmark-imi politiit suliamik ilaat tassa aarleqquteqarani inooqatigiinnissap isumaginissaa annertusarniarlugu sulipput. Tassunga uiguliullugu politeeqarfinni arfinilinni misiliitutit ukiuni pingasuni atasussatut aallarnerpaat politiit sulissutamik eqqaanni inissilugit. Misiliinerit tunngavigineqassapput naliliinissamat politiit sulissutamik eqqaannut inissinnerat qanoq aqqissuussivigineqassanersoq paasiniarsinnarlugu sulissutigalugu. Misiliinernit pimoorutaanerpaaq aallarnerneqarpoq Helsingør-ip politeeqarfiani Oktobarimi 1998. Misiliineq taanna malinnaaffigineqarluni allannguutissaasinnaasunik alaatsinaaffigineqasaaq soorlu inuit qanoq isumaqarnerannik paasinaaffigalugit. Misissuineq siulleq Novembarimi- Decembarimi 1998 suliarineqarpoq. Isumaqarnerpoq misiliinerup aallartinnera ilutigalugu atuagassiatigut tusagassiatigullu assut sammineqarsimanera neriusaarimasoq politiit sulinerata naammassisinnaanngisaanik. Tamatuma kingunerinnguatsiarpaq pinerluttuliutit pillugit inuit annilaanganerisa ilaatigut sakkortusarneqarnerat, annermik innuttat qajannaateqarnerusut periarfissakinnerusullu akornanni, aammalu ilaatigut politiit sulinerannik naammagittaalliorneq sakkortusarsimallugu inuit politiitit nukingersumik ikiortariaqarsimasut akornanni.

Finland-imi politiit sulissutamik eqqaannut inissitat - *Aarne Kinnunen (F)*

1980-ikkut ingerlaneranni Finland-imi politiit sulissutamik eqqaannut inissinneqarlutik sulinerat pingaartunik marlunnik imaqarpoq. Pingaartillugit imarai, 1) aqqissugassanut piuinnaatsunut sammisumik sulineq, 2) pinerlutsaalisitsiniarnermik imaqartoq. 1990-ikkut ingerlaneranni suliat taaneqartut imaa allanngorput imarilerlugit 3) sulissutat eqqaanni sulineq, 4) suleqatigiilluni sulineq aammalu 5) inuiaqatigiinni ineriikkiartortitsineq. Ukiuni makkunani isumaqartoqanngilaq politiit sulissutamik eqqaanni sulinerat politeeqarfiit aqqissuussivigineqarneranniit avinngarus-simassasoq. Tamanna piunnaarlugu anguniarneqalerpoq isummat politiit sulissutamik eqqaanni inissinneqarneranut tunngaviusut imaluunniit suleriaaseq politeeqarfimmuut tamarmut atassasut. Periuusermi inuiaqatigiinnik ineriikkiartortitsinermik taaneqartumi nakussassarneqarput inuiaqatigiinni periarfissat pinerluttuliorneq akornuserniarlugu, tassa pisortaqarfiit assigiinngitsut, inuiaqatigiit inuillu ikioqatigiillutik suleqatigiinneratigut. Politiit sulissutamik eqqaanni inissinneqarlutik sulisitaanerat Finland-imi isornartorsiorneqarpoq, tassa soorlu ilaatigut puigorneqarnerarlugit ileqquliussamik navianartumillu pinerluttuliornerit, akerlianilli nunap ilamerngani pissutsit pimoorullugit sammilerlugit. Taaguutaa ilaatigut aqilisarneqartutut isumaqalersimavoq, soorlu "politiit inuusuttunut sammisunik suliaqartut" imaluunniit "politiit atuarfimmuut sammisunik suliaqartut". Ilumummi politiit sulissutamik eqqaanni inissinneqarlutik sulisutut taagorneqarnerat soraarunniarsarineqarpoq. Oqariaatsitigut taakkunatigut, tassa "tangikitsumik oqalunneq" taamaatinniarlugu oqattaarineqarpoq "politiit ilakkuminartut sulissutamik eqqaanni inissisimasut" "politiillu malartitassaanningsut" qangali pilersitat marloqiusanngorlutik avissaartinniarneqarnerat aqilisarniarneqarpoq. Politiit sulissutamik eqqaanni inissinneqarlutik sulinissaanik isummap iluani nutaajuvoq akaarinninnginneq tamatumalu Finland-imi sakkortusiartornera. Akaarinnin

nginseq isigineqarpoq politiit suleriaasiattut pisariaqartutut, anguniakkat pilertortumik angusinnaallugit aammalu eqqamiittut qulangersimanissaannut pitsammik periarfissaqartitsisoq.

Kalaallit Nunaanni politiit sulinerat qanorlu periarfissaqartitaanerat - Jørgen Meyer (G)

Ukiut 1995-1998 ingerlaneranni Politimestereqarfiup Pinerluttunik isumaginninnermut Direktoratete ikiortigalugu suliarisimavai pinerluttunut isertitsivinni malittarisassat eqqartuussissutit naammassineqarnissaannut. Malittarisassat assigiissaarneqarsinnaapput Danmark-imi Pinerluttunik Isumaginnittoqarfiup Kriminalforsorg-ip aalajangersaagaanut kaajallaasitanut, naak aalajangersakkat Danmark-imi atuuttut perqissaarnerusumik itisiligaagaluartut Kalaallit Nunaanni aalajangersakkanut naleqqiullugit. Pinerluttulerinermik inatsisit naapertorlugit politimesterip isertitsiviit qullersaalluni ingerlatarei. Taama qullersaasutut suliaasaq assigiinngitsutigut assersuunneqarsinnaavoq Danmark-imi politimesterit parnaarussiviit sivilisunngitsumik parnaarussiviusussat pisortaattut suliaannut, tassami ulluinnarni naalagaammata isertitsivinni pisortat. Danmark-imi pissutsinit allaassutigaa politimesterip isertitsivinni inissinneqartussatut eqqartuussat aggeqqunissaat isertinnissaallu suliaasarimmagu.

Kalaallit Nunaanni inatsisit pinerluttuliornermut tunngasut, angujumasanik eqqarsaasersorneq malillugu suliarineqarsimanerat takorloorlugu - Finn Breinholt Larsen (DK)

Kalaallit Nunaanni inatsisit pinerluttuliornermut tunngasut 1954-meersut suliarineqarput siunertaralugu eqqartuussisarnikkut nunami ileqquusimasut nunasiaanerup nalaani allangoriartorsimasut allattuganngorlutik atuutsilernissaat. Kissatigineqarsimavoq kalaallit qangali ileqquvat atatiinnarniarlugu, tassa pineqaatit inummut pineqartumu naleqqusaakat atorlugit. Tamanna imatut paasineqarpoq eqqartuussiveqarfiit inuup pinerluttuliorsimasup pinerluttulioqqinnaveersaartinnissaa pillarneqarnissaanit pingaernerutikkaat. Taamaakkaluartorli pillaatit inatsisit pinerluttuliornermut tunngasut malillugit eqqartuussissutaasut siunertaasq atornagu annerujussuarmilli naliliiffigineqartarput pinerluutip qanoq navianartigineranut naleqqiullugit, massali pinerluttuliornermut siunissami pinerluttaaliniornissaa annikitsuinnarmik isumagineqarluni. Inatsisit pinerluttuliornermut tunngasut pilersinneqarnerat misissorlugu isumaqarnarpoq Kalaallit Nunaanni inatsisit pinerluttuliornermut tunngasut assingunerusut inatsisit pilersinneqarnerata nalaani nunani killerni pillasarnermut tunngasunik eqqarsaatsinut assingunnginnerullutik kalaallit suna naapertuilluartuunersoq paasinninnerannut. Tamanna sunniutaaqataasinnaasimavoq inatsisit siunertaasq naapertorlugu atuutsinneqannginnerannut. Isuma una saqqummiunneqarpoq Kalaallit Nunaanni pinerluttuliorsimasut qanoq pineqartariaqarnerannik oqallinneq oqaluttuanik itsarnitsanik inatsisinut pinerluttuliornermut tunngasunut atatinneqartunik killilersorneqassanngitsoq.

Restorative Justice - Anika Snare (DK)

Nunani Avannarlerni atorneqarpoq akkerliinnerit aqqinneqarnissaannut allatut periarfissaq, taaguusiullugu akkerliinnerit,- tassunga ilanngullugu pinerluutit-allatut ittumik periuseqarluni aaqqiiffiginiarneqarnerannut inatsisit malinneqarnissaannut periusiusut qangaaniilli atuuttut pinnagit. Akkerliinnerit aaqqiiffiginiarlugit ataatsimiititaliami pinerluttuliorfigineqartut pinerluttuliorlullu naapeqatigiiffigisaanni illersorteqarlutik eqqartuussivinni eqqartuussinerit pillaatinillu naliliineq paarlanneqarpoq isumaqatigiitsitsiniarnermik pinngitsaalisaananilu isumaqatigiissutinik. Oqaatsip "restorative justice"-p ilimasaarutigaa annertusaanissaq eqqarsariaatsimik peqataaneq taarsiinerlu tunngaviliullugit periutsinut pillaanermut sammisunut. Tassani ersepoq aaqqiinissaq akkerleralugu akiniaanissaq, eqqarsaatsinut kaajalukaarfusutut. Akiniaanerup pillaanerullu akkerliannik salliutinneqarput pinerluttuliorlullu pinerluttuliorfigisaminnut taarsiinissaat aammalu saammaateqatigiinnissaq salliutillugu anguniagaralugu. Taamatut pissutsit nikeriarnerat aaqqiissueqqinnerup/naapertuilluartumik pilersitsinerup tungaanut allakkami uani oqallisigineqarput teqqequniit assigiinngitsuniit qimerloolugu.

Isumaliuutit aallaqqaammut nunaqartunut amma nunamik pigineqanngitsumut tunngasut - Jerzy Sarnecki (S)

Allaatigisami eqqartorneqarpoq ikinnerusunik naqisimaarinerujussuup - Australiami nunaqaq-qaartut - aammalu takku ikinnerit unneqqarissaanngitsumik inuunerata pinerluttuliuutaasalu imminnut ataqatigiinnerat. Australia nunasiarineqalerat oqaatigineqarpoq nuna qangali tassani nunaqartunik inoqanngitsoq. Naggataatigulli miserratisinnajunnaaramikku Australia qaamasunik amillit tikiunnerat sioqqullugu inoqarsimasoq taarsiullugu oqaaluserileriarpaat tassani nuqaqqaartut inuiunngitsut.

Inuit taakkua nungusarneqarnerata kingusinnerusukkullu pinngitsaalineqarlutik pissuseqatitut ilanngunerisa Australiami siulliullutik nunaqartut timikkut inooriaatsikkullu ajoqusigaanerat kingunerisimavaat. Taamatut pineqapilunnerat 70-ikkunni allanngorpoq inuppalaarnerulerlunilu. Taammakkaluartorli allannguutit inuit siulliullutik nunaqartut piuminaatsorsiutaat iluamik aaqqiiffigisimannngilaat. Allaammi immaqa piuminaatsorsiutaat aaqqiiffigineqaratik suli ajortisarneqarsimapput. Ullumi inuit siulliullutik nunaqartut

amerlanerujussuupput politiinit tigusarinqartuni parnaarussassatullu eqqartuunneqartuni. Taamatut ameerlanerunerannut patsisaanerpaagunarpog qanga pissutsitik malillugit inooriaasiata isaminneranik taarsiullugu tarferusaarneq imigassamillu atornerluineq.

Eqqartuussiviit pinerluttuliutinut suleriaasiat - Søren Søndergaard Hansen (G)

Oqalugiaatsip imaraa Kalaallit Nunaanni eqqartuussisarneq suliassat pinerluttuliutinut tunngasut suliarineranni periususut. Aallaqqaasiullugu Kalaallit Nunaanni eqqartuussiviit qanoq aaqjissuunneqarnerat qanorlu immikkoorutaat oqaluttuarilaarniarpakka. Eqqartuussiveqarfinni sulisut eqqartorniarpakka, annermik eqqartuussissut illersuisullu, taavalu suliassat eqqartuussivinni qanoq suliarineqarnerat tullinnguullugu eqqartussavara. Kisiannili immikkut taasannut tamanut tunngatillugit naatsoralaannguamik uparuartarniarpakka eqqarsaatit Kalaallit Nunaanni eqqartuussiveqarnermik misissuititat eqqartuussiviit siunissami qanoq isikkoqarnissaannik suliassallu pinerluttuliornermut tunngasut eqqartuussivinni qanoq suliarineqararnissaannut isumaliutersuutaat.

Kalaallit Nunaanni illoqarfinni eqqartuussiviit; Atuisunik misissuineq - Helene Brochmann (DK)

Misissuinerup matumuuna nassuiarneqartup siunertarisimavaa paasiniarlugu qanoq atuisut - pinerluttuliorsimasutut unnerluutigisat suliassani pinerluttuliornermut tunngasuni ammalu akerleriissutinut suliassani inuit akerleriissutaannut tunngasuni- illoqarfinni eqqartuussivinni pine-qarsimanertik misigisaqarfisimaneraat. Misissuinermi pimoorutamik apersuinikkut ingerlanneqarsimasumi paasisatut oqaatigineqarpoq Kalaallit Nunaanni eqqartuussiviit immikkut ittunik aaqjissuussivigineqarsimasut inuit inatsisinik ilinniarsimanngitsut eqqartuussisuutillugit assorsuaq tatigineqartut, naak aamma pissusissaagaluanik kukkussuteqartaraluartut.

Eqqartuussisut Kalaallillu Nunaanni eqqartuussat - Flemming Balvig (DK)

Kalaallit Nunaanni eqqartuussiveqarnermik misissuititat suliaat ilutigalugu illoqarfinni eqqartuussivinni eqqartuussissutit pinerluttuliornermut tunngasut Nuummi eqqartuussivimmuut qullermut ukiuni 1992 - 96 suliassanngorteqqinneqarsimasut tamarmik misissorneqarput. Eqqartuussisut amerlanertigut unnerluussisut piumasaat malittarsimavaat, taamaassimanngikkaangalli eqqartuussissutit amerlanertigut sakkortusarneqaratik oqilisarneqarsimapput. Eqqartuussissutit ingerlateqqitaalluni eqqartuussivimmi qullermi suliarinerani allanut ilanngullugu takuneqarsinnaavoq eqqartussinerup inerneranut sunnuteqartarsimasoq unnerluutigisaq suliassap suliarinerani najuussimansoq najuussimannginnersorluunniit Eqqartuussissutit oqinnerupput unnerluussaq najuussimagaangat. Misissuinerup ataatsimut isigalugu qularnaallisarpaa ilimagisaq inuit inatsisinik ilinniarsimanngitsut peqataanerata aammalu eqqartuussisut unnerluussallu imminnut najornerata - avataani tunulluullutik aamma eqqartuussivimmi isersimaqataallutik- oqinnerusumik eqqartuussissutit kalitarigaat., aammalu tassuuna nassuiarneqartoq pillaatit suliassani ataatsimut pingaernerutitani, soorlu annersaasimasunut pillaatini, Kalaallit Nunaanni sakkukinnerusut, naleqqiullugu nunanut eqqartuussiveqartunut ilinniarsimasunik atorfilinnik qulangerneqarlutik inatsisinik ilinniagaqartunit unnerluussallu ungasianniit suliassanik sulisunut.

Eqqartuussisut piginnaneqaatissaat . illoqarfinni eqqartuussivinni - Jørn Vestergaard (DK)

Illoqarfinni amerlanerani eqqartuussisut universitetini inatsisit ilinniarlugit soraarummeerutigisimavaat. Taamaangilarli Kalaallit Nunaanni illoqarfinni eqqartuussisut eqqaagaanni. Kalaallit ikittuinnaat inatsisinik ilinniarsimapput. Kalaallit Nunaanni eqqartuussiveqarnermik misissuititat siunissaq qanittoq ungasiartorlu takorloorlugit ikaariaatissanik siunnersuuteqarput, tassunga ilagitinneqarluni maannakkut illoqarfinni eqqartuussisuusut ilaasa ilinniartilluarneqarnissaat. Siunnersuummi illersuutitut tunngaviginiarneqarpoq inatsiseqarnikkut innarlitsaaliugaanissaq isumaginiaraanni taamatut inerikkiartortitsinissaq pisariaqartoq, pissutsit maanna atuuttut naapertorlugit pingaaruteqartunik piuminaatsorsuutissaqarmat eqqarsaatigigaanni naqisimaneqannginnissaq, inatsisinik ilisimasaqarnissaq, eqqartuussinermi ingerlatsinissaq, uppernarsaatiniq nalilersuinissaq, pineqaatissanik qinigaqarnissaq il.il. Maannakkummi illoqarfinni eqqartuussisut ilarpassui ilaannakuugaluartumik sungiussinikooreerput, atorfimmilu suliassanik ilisimasaqarnerup pitsanngorsarnissaa akerliussanngilaq isumagisassanut pingaartitanut, tassami aamma siunissami illoqarfinni eqqartuussisut kalaallisut oqalussinnaanissaat piumasarineqartussaammat. Aammami Kalaallit Nunaanni eqqartuussisarnikkut ileqqusut maanna inatsisinnorlugit allanneqarsimapput, sulilu allatorneqarsimanngitsut ajornaquteqanngitsumik atorneqarput. Pinerluttuliorsimasumut tutsitamik sulineq pinerluttulinermik inatsisip pineqaatissaatitaai naapertorlugit eqqartussinermut tunngaviginiarneqarnerannik oqaatigineqartartut allatut iliornermik kinguneqavinnigillat soorlu Danmark-imi eqqartuussiviit pillaatissanik qinigaqaraangata, naak naliliinerit assigiinnigikkaluartut, kisianni oqinnerusarlutillu oqimaannerusarlutik Kalaallit Nunaanni periususartut malillugit, apeqputaalluni suliassat suunersut. Aammalumi uparuarneqarpoq kissaatiginartillugu

suliassat taamaaliornissamat piukkunnaateqartut immikkortinneqassasut akkerliinnik isumaqatigiisitsiniartartunut assigisaannulluunniit suliassanngortillugit.

Kalaallit Nunaat eqqartuussiveqarnermi nutaamik aaqiissuussinerup tungaanut inger- lava ? - Agnete Weis Bentzon aamma Torben Agersnap (DK)

Allaatigisakkut eqqartorneqarpoq Kalaallit Nunaanni eqqartuussiveqarnermik misissuititat nalunaarutaat kingullerpaaq siunnersuutaannut tunngasoq (Walsøe, Per 1999: Kalaallit Nunaanni eqqartuussiveqarnermik misissuititanit nutaarsiassat no. 4, 1999 kalaallisut qallunaatulluu, Nuuk) Kalaallit Nunaanni eqqartuussiveqarnermik misissuititat suliassaasa allattorneri immikkoortortaqarput paasinerlunneqarsinnaasumik. tamatuma immaqa sunniuteqarfigisimavaa misissuisitat eqqarsaasersornerat pissutsit imminnut akkerliittut arlaata qinerniarneratigut. Tassaapput pingaarnersuilluni eqqarsaatit inuit ataasiakkaarlutik ataatsimoorlutilluunniit pisinnaatitaanerannut, soorlu tamanna takuneqarsinnaasoq isumaqatigiisummi inuit pisinnaatitaanerat politikikkullu pisinnaatitaaneq 1966-mi saqqummersumi. Siunnersuutit peqqissarnerusumik misissukkata imaraaat illoqarfinni eqqartuussisut aalajangersumik ulloq tamaat suliffimmut atorfinitsinneqarnissaat, illoqarfinni eqqartuussisut illersuisullu ilinniartitaanissaat inatsisinilli ilinniarsimasut pinnagit, aammalu inatsisinik ilinniarsimasut illoqarfinni eqqartuussivinnut isertinneqarnissaat eqqartuussissuserisutut illoqarfinnilu eqqartuusiisuunertut, tassalu aamma tamatuma kingunerisaanik eqqartuussiviup qulliup sulineranik killiliineq. Allaatigisami naggasiunneqarpoq siunnersuut pineqaatitut inuiaqatigiinni sulisitaaneq ingerlanneqassanersoq kalaallisut imaluunniit qallunaatut ilisarnaasikkamik.

Meeqqanik isumaginninneq ikiorneqarnerup, pillarneqarnerup ikioriarfeqannginnerullu akornanni - Sturla Falck (N)

Meeqqat pillaanermut inatsisit tunngavigalugit parnaarunneqartut marloriaatingajaat meeqqat 18 inorlugit ukioqartut pinngitsaalisamik angajoqqaaminniit avissaartinneqartarput meeqqanik isumaginninnermut inatsisit tunngavigalugit sivisunerusumillu avissaarsimatitaasarlutik parnaarussaananermut naleqqiullugu. Meqqanik isumaginnittut inuiaqatigiinni suliassaat pillaanerunngilaq, isumannaassalluguli meeraq ikiortariaqartoq "piffissaatillugu pisariaqartumik ikiorneqassasoq isumagineqassallunilu". Pinngitsaalisamik avissartitsineq akkerliliinertut isikkoqarpoq inuusuttut periutsimikkut itisuumik ajornartooruteqarnerminnik takutitsinerannut. Pillaanerunngilaq, kisianni qanoq iliuuseqarfigineqarnissamik pisariaqartitsisoq akuerineqartariaqalersillugu pinngitsaalisamik avissartinneqarnissaat ukiut 1 + 1. Qanoq iliuuseqarfigisariaqarnerup atorunnaarsippai eqqartuussivinni tunngaviusutut pissutsit pinerluttuliutit pillaatillu naligiissarnissaannut assigiissaartumillu iliuuseqarnissamat. Eqqaanaateqarput immikkut ittumik pillaasarnermut qanga atorneqartumut. Mianersuutigisariaqarpoq qanoq iliuuseqarfigisariaqarneq qajassuussinertut immat pinngitsaaliineq eqqortut akuerisassanngortillugu, tamatumalu kalitai inuusuttunut amerlanernut ajortut ajunngitsuniit amerlanerusut nassatarisinnaallugit.

Helsingfors-imi inuusuttut paasisaat piffisami sivisuumi suliffissaqannginnermut tun ngasut - Matilda Wrede-Jäntti (F)

Misissuinerup tamatuma siunertaraa itinerusumik allaatiginiarlugit "inuusuttut suliffissaaruttut" - apersorneqartut akornanni ilaqarpat immikkoortitassanik ? Suut inuusuttut qamani iluminni paasisaraat suliffissaqannginnermut tunngasut ? Misissuineq sivissumik ingerlanneqarsimavoq inuusuttut 36 apersorlugit aammalu marloriarluni 1996-mi 1998-milu misissuineqarluni apeqqutit siumut aalajangeriikkat apersuutigallugit. Misissuinerup naammassisai takutitsippat inuusuttut arlalikkaat ataatsimut isigalugit aammalu ataasiakkaanut. Misissuineq ilannguneqarpoq immikkoortoq II -tut Nunani Avannarlerni suleqatigiilluni annertuumik misissuisitsinermi inuusuttunut suliffissaaruttunut atuuttut paasiniarlugit.

Stockholm-imi qanoq siuliaqarluni nagguveqarneq aamma inuusuttut pinerluttuliortarnerat - Tove Petterson (S)

Sverige-mi tusagassiatigut ilaatigut oqaatigineqartarpoq inuusuttut sverigimiunik siuliaqartut nunanilu allamiunik siuliaqartut akornanni sorsunneqartoq inuiaasutsimut sammisumik. Misissuinerup matuma siunertaraa oqaatsit taamaatuut qanoq ilumoortiginerat paasiniarlugu. Siunertaavoq paasiniarlugu qanoq inuusuttut annersaallutik pinerluttuliorsimasutut pasillerfigineqartut, sunik siuliaqarneq tunngavigalugu isikkoqarnerisut ammalu siuliaqatigiit suut inuusuttut taakku pinerluttulioqatigalugit ilaginerat. Paasiniaanermi atukkat ilagaat annersaalluni pinerluttuliutit Stockholm-imi politiinut nalunaarutigineqarsimasut 1995-mi tunngatillugu inuusuttunut 21 inorlugit ukiulinnut pissutissaqartumik pasillerfigineqartunut. Misissuinikkut paasisat tapersinngilaat ukiuni taaneqartuni Stockholm-imi inuiaasutsimut sammisumik sorsunneqarsimanersoq. Inuusuttut pinerluttuliornerat politiinut ilisimaneqartoq assigiinnani assigiinngissaarnerusoq oqaatigineqarpoq.

Eqqartuussivinni qullerpaani eqqartuussissutit misissornerat. Eqqarsaatit pillaanermut tunngasut suut pillaatigisanut pillarneqaatillu nalilerneranun tunngaviuppat - Eva Stenborre (S)
Oqalugiaammi uani oqaluttuarineqarpoq eqqartuussissutinik misissuineq Sverige-mi Norge-milu 1996-mi 1997-milu eqqartuussiviit qullerpaat eqqartuussissutaat misissorlugit. Misissuinerup siunertaraa ersersinniarlugu eqqartuussiviit akornanni eqqartuussinnermut patsisaasut assigiingissutaat assigiissutaallu pineqaatinut imaluunniit pillaatitut tunngatillugit tassalu tunngavissaqartumik misissuinerumi paasisatut oqaatigisinnaajumallugu nunani taakkunani pil-laalluni aalajangikkat imaluunniit pillaatissamik naliliinerit tunngaveqarnerisut eqqarsariaatsinik pillaaarnermut sammsisunik assigiingitsunik.

Pinerluutinit eqqorneqartunut tunngasut - Anika Snare (DK)

Pinerluutinit eqqorneqartunut sammisumik takorluuinerit amerlaqaat - Guutisiornermut pilliutit upperisanut itsarnitsanullu tunngasut aallarniuteriarlugit sulisartut aningaasaatilissuarnit ator. nerlunneqarnerat tulliliullugu. Eqqorneqartunut tunngasut assigiingitsut piumentaasut allaatigi-neqarput eqqorneqartut amerliartornerat aallaavigalugu. Assortuussutigineqartut pingaarnerit ilagaat eqqorneqartunik pinerluttuliornermut pisuusutut (pisoqataasutut) takorluuineq, eqqorneqartoq pisuusq nammineq erqorneqarnissaminut tinnerasaasq (victim precipitation). Apeqqut alla tassa eqqunngitsumik marloqiusanngortitsineq, isumaginagu qassiitigut eqqorneqartup pinerluttuliornullu akornanni iliuitsit paarlaanneqarsinnaanerit. Qulakujuttut inaanniit aamma malugisariaqarput eqqorneqartunut killeqanngitsusuanik tunngasut assigiingitsut aammalu eqqorneqartut (eqqorneqarsinnaasut) pinerluttuliorfigineqarnissaannik annilaangasaarlugit asuli iliorneq. Tammanalu pisarpoq qinikkat tungaanniit aammalu pisiassat assigiingitsut eqqissisimatitsilersinnaasut neqeroorutigineranni.

Pinerluutinit eqqorneqartunut Kalaallit-Nunaanni ikiuinissamut piareersimaffik - Bolethe Stenskov (G)

Kalaallit nunaanni eqqartuussiveqarnermik misissuititat Narsap Komuunia qinnuigisimavaat misiliutigalugu aallarneqqullugu eqqorneqartunik ikiuinissamut piareersimaffik. "Piareersimaffik" nammineq piumentallutik ilannguttunik inuttaqarpoq neriorsuisunik pinerluttuliuutinit eqqorneqartut pilertortumik ikiorumallugit. Pilersitaq Kalaallit Nunaanni sulit taannaannaavoq Kalaallit Nunaanni pinerluttuliornut sammisumik inatsisinik unioqqutitsisunit eqqorneqartut, taakkua qaniginerpaasai aammalu unioqqutitsisut ilaqutai ikiorlugit annertoqquserlugit aammalu suliarisariaqartunik nalinginnarnik ikiorlugit.

Parnaarussat, parnaarussiviit aamma inuiaqatigiinni ikittunik innuttaqartuni pillaatit naammassineqartarnerat - Erlendur Baldursson (I)

Oqalugiaatip naatsumik oqaatigalugu imarissavai quleqtaani taaneqartut pingasut. Island-imi eqqartorneqartuni pissutsinik tamakkiisumik nassuiaataannivipput. Ooqattaarniarpara inuiaqatigiinni ikittunik innuttaqartuni parnaarussiveqarfiit inuiaqatigiinni amerlanernik innuttaqartuni parnaarussiveqarfinnut annermik Nunani Avannarlerni saneqqiullugit assigiissaariniarlunga. Eqqarsaatit isummallu anitakka qimerloorneqassapput uanga pinerluttuliornermut tunngasunik ilinniagaqarsimaninnut tutsillugit, minnerunngitsumilli pingaaruteqarpoq Island-imi ukiuni 20-ni pinerluttuliorunik isumaginninnerqarfimmi sulisimagama isumaginninnerullu ullumi qanoq isikkoqalersimaneranun peqataasimallunga. Isornartorsiutit ilaatigut saqqummerniakkakka Island-imi parnaarussiveqarnermut tunngasut taamaatumik aamma isornartorsiutitut uannut tupput.

Kalaallit Nunaanni pinerluttuliorunik isumaginninneq - piviusumik siumut pisussatut - Elisæus Kreutzmann (G)

Matumatigut naatsumik oqaluttuarissavara inuiaqatigiinni kalaallini 1978-ip siornatigut 1978-illu kingornatigut pinerluttuliorunik isumaginninnerup sulinera. Taamatut immikkortitsinera pissuteqarpoq 1978-mi pinerluttuliornermik inatsisit allanngortinneqarnerannik Kalaallit Nunaanni eqqartuussiveqarfinni pinerluttunik isumaginninnerup inissinnera allanngutalugu. Tassunga ilanngullugu oqaluttuariniarpara pinerluttuliorunik isumaginninnerup nakkutilliinermik pissaanani qanoq ingerlakkaa, kisitsisinik nutaanik ilalerlugu. Kiisalu naatsoralannguamik iserfiggissavakka eqqartuussiveqarfinnik misissuisitat isumaliutaat siunissami pinerluttulior-tuni isumaginninnerup suliaasaanun tunngasut.

Isertitsivik -nakkutilliineq - inuusuttunut isertitsiviit: atuisut qanoq isumaqarnerannik misissuineq - Helene Brochmann (DK)

"Isertitsivik -nakkutilliineq -inuusuttunut isertitsiviit" misissuineruvoq siunertarlugu qanoq Kalaallit Nunaanni pinerluttuliornermik inatsisit pineqaatissaatitaat pingaarnerpaat pingasut kif-faanngissusermik arsaarinnittut ulluinnarni ingerlanersut. Annermik isertitsiviit soqutiginarpoq naalagaaffiit akornanni aammalu Kalaallit Nunaanni tamanun ammasumik oqallinnermi tassa ammasuunertik pissutigalugu. Misissuineq aallaaveqarpoq

eqqartuussat akornanni, ersersinniaraluarlugu qanoq taakku pineqaatit assigiingitsut pingasut taakkualu sunniutaat misigisaqarfigneraat. Misissuinerup takutippaa isertitsiviit erseqqissumik ikinnerusunik ajoqusiisartut parnaarussivinnut qangali atorneqartunut naleqqiullugu, kisiannili ajunngitsunik angusaqarluni eqqartuussanik sulissussinermut periarfissat uaneralaannguaq ittut atorneqanngitsut. Nakkutilliineq tamanit nalunnigisanik piiminaatsorsiuqarpoq tassa inuttassaaleqinermik. Inuusuttunut isertitsiviit ajunngitsumik ingerlannguatsiarput, eqqumiiporli qanoq amerlatigisunit inigineqarsinnaanerit tamakkerluni atorneqanngimmat.

Kissaatiginngisat - Tine Bryld (DK)

Ukiorpasuarini kalaallit eqqartuussat Hestedvester-imut Vordingborg-imullu ingerlatinnissaat pisariaqarsimavoq isertitsivimmik matoqqasumik pilersitsisoqarsimanngimmat inunnut inoqamminnut sammsumik navianartumik pinerluttuliuteqarsimasunut. Tamanna maani nunanilu allani isornartorsiuqineqarsimavoq sulilu isornartorsiuqineqarluni. Eqqartuussat nunanut allanut aallartitaallutik eqqartuussaanerminnik naammassisitsiartortarnerit ilaqtut ikinnutillu ungasissumut qimallugit marloriaammik pillaaavaq. Kalaallit Nunaanni inuppasuarit inuit taakku isigineqarput soorlu "qivittut" - inuit annaasat, ersigisat, takoqqikkumajunnaakkat. Taamaattumik qassiitigut eqqartuussat assut aporfissaqartarput ukiut arlallit Herstedvester-imee-reerlutik Kalaallit Nunaannut uteraangamik. Amerlanerit utertinneqartarput isertitsivimmi ammasumi piffissami aalajangigaanngitsumi pillarneqarnerit nangillugu. Pilersaarusiortoqarsiman-ngilaq qanoq eqqartuussap inuiaqatigiinni inisseqqinneqarnissanut inuiaqatini uterfigigunigit, aammalu malittarisassaqaanngilaq qanoq iliorluni pinerluttuliornikkut eqqorneqarsimasut ilaqtut illoqarfimmilu eqqartuussap qaqugu uterfigiumaagaani nunaqartut ilisimatinneqassasut. Taamaattumik annilaanganeq kamannerlu pilersinneqartarput. Allanut ilanngullugu Qaqortumi niuvernermut ilinniartifik iserfiginikuuvara, tassanilu ilinniartut tamatuminnaga paasisitsiniaasoqannginera avoqqaaraat. Ilinniartut ajunngitsorpasuarinik isumaliuteqarput piiminaatsorsiuqarput taassuma qanoq aaqissuussivigineqarnissanut, siullutillugu salliutillugulu pitsaanerumik ili-simatitsinissaq. Eqqartuussiveqarnermik misissuititat kissaatinik taakunanga tusarnaqqunaqaat.

Parnaarussivimmut ingerlaannarluni - Parnaarussat akornanni inuulluartitaanerup tungaatigut piiminaatsorsiuqarpoq - Anders Nilsson (S)

Allagarisami eqqartorneqarpoq qanoq inuullartiginermik misissuinerup inenera svenskit parnaarussat sanimut agguaqatigiissillugit misissuiffigalugit. Parnaarussat 387-usut apersorneqarnerit paasisanut tunngaviuneruvoq. Misissuinerup paasiniakkatigut assigaa naalagaaffimmi innuttaasut qanoq inuullartitaatiginerannik misissuineq, taamalu inunnut allanut assigiisaarinissaq periarfissillugu. Pissutsit inuullartitaanermut malunniuteqartut assigiinngitsut aallaavigalugit sammillugillu peqqinnissaq, ilinniartitaaneq, suliffissaqartitaaneq, aningaasat, inigisat i-nuiaqatini attavigisat, naalakkersueriaatsikkut periarfissat aammalu eqqasuuteqaannginnissaq paasineqarpoq inuit parnaarussaannngitsut parnaarussallu akornanni assigiinngissutsit mikinneqisut. Immikkut malugisariaqarpoq parnaarussat inissinnerat, piiminaatsorsiuqarpoq tamaasa ataatsimut isigalugit. Inuullartitaanerup tungaatigut parnaarussat navialisinnaasutut taaneqarsinnaapput inuiaqatigiit ataatsimut inuullartitaaneranni annaasat.

Finland-imi polittit naalakkiutaat: atorneqarnerannik qanorlu sunniuteqarnerannik misissuinerit - Eeva-Liisa Hirvonen (F)

Allaatigisami eqqartorneqarpoq Finland-imi aalajangersakkat politiit inunnik naalakkiisarne-rannut tunngasut nutaat 1999-p aallarnerneraniit atuussimasut. Ilimagineqanngitsumik qinnuteqaaterpassuit uppersarparpaat angerlarsimaffinni annersaasarnerit perulluortarnerillu akor-nuserniarnissaannut sakkussanik nukingersumik pilersitsinissaq pisariaqartoq. Kisiannili assortuussutiginenarpoq politiit naalakkiutaasa malitsinneqarnissaannut utarqisitsiluni kinguarsaallunilu iliuseqartarnerup inatsit sunniutikkinnerulersinnerai.

Pinerluutuliortunik pinngitsaalisaanngitsunik isumaginninneq - pillaaneruva ? - Kerstin Svensson (S)

Pinerluttuliortunik pinngitsaalisaanngitsunik isumaginninneq nagguveqarpoq parnaarussinermut taarsiussatut. Kisiannili sunaana ? Pillaataava ? Qimerloopakka pillaatip ilisarnaatitut ilagisai, piffissaq, ine, nakkutilliineq, annernartualu illuatigut aallaavigalugit Michel Foucault-ip ileqqussanik malinneqqissaarnissamat nalunaarsuutai illuatigut apersuinerit eqqartuussat, paarsisut isumaginnittoqarfimmilu sulisut apersorlugit. Assorsuaq nakkutilliineqarpoq. Piffissaq annerusumik aaqissuussivigineqanngilaq parnaarussivinnut naleqqiullugu. Tamatuma saniatigut annernartua erseqqilluannngilaq. Imatut paasisariaqarpoq pinngitsaalisaanngitsunik nakkutilliineq pillaaatigut? Apeqqut erseqqissarneqarpoq allaatigisamili akineqarani.

"Killiliineq" - Nalitsinni inuiaqatigiinni pillaatit millisarneqarnissaannut killissaqarpa ? - Nils Christie (N)

Eqqartorneqarput kalaallit qassialuit ulluni makkunani eqqartussiveqarfitsigut nakkutigineqartut. Arlalialuit sakkortuumik pineqartut ammalu qassialuit ammanerusumik. Taakku tamarmik kisitsisinnorput amerlasuut. Immikkoortoq II-mi oqallisigineqarput allaasumik isumaqatigiinninnernut aaqquissuussinerit, siunnersuutigineqarporlu tamanna Kalaallit Nunaanni annerusumik atorneqartariaqaraluartoq, tassalu illoqarfimmi eqqartuussisoq siulersuisoralugu.

Kalaallit Nunaanni imigassamik atuineq aammalu imigassap tungaatigut pissusiusus-sanut isumaliutit - Pia Rosenquist (F)

Kalaallit Nunaanni ukiuni kingullerni qulikkuutaani imigassartorneq nunarsuarmi annerpaajusimavoq. Kisianni 1990-ikkut ingerlaneranni imigassartorneq malunnartumik milleriarsimavoq, Naalagaaffiilli akornanni pissutsit tunngavigalugit imigassartorneq suli annertooujussuuvoq. Ajoqusiinerit tassangaannartumik aalakoornarup kalitai, soorlu ajunaarnerit, annersaanerit assigiinnigitsut ammalu toqutsinerit imminornerillu akulikitsuuginnaratik akulikinnerulersimallutilli naak imigassartorneq milligaluartoq. Imigassap inuiaqatigiinni kallallini atornera annertooujussuujarpoq. Misissuinerit imigassartorneq ikiaroonartunillu atuinerup piiminaatsortaanut tunngasut ikittuinnaapput, t.i. qanoq iliuuseqarnissamut isumaliutit. Tamanna iluarsiniarlugu Kalaallit Nunaanni apeqqutinik imigassamut ikiaroonartunullu tunngasunik misissuineq pilersinneqarpoq. Siunertaavoq atortussat tamanut ammasut (statistik aamma misissuinerit) aalakoornartut atornerannut ajoqusisinnaanerannullu tunngasut atorlugit paasiniarniarlugu ukiuni kingullerpaani qanoq iliuuseqartoqarsimanersoq aammalu iluamik paasisat atorlugit (atuagassiani allanilu allattukkat misissoqqissaarlugit inuillu tamakkunatigut suliaqartut apersorlugit) takusassangortinniarlugu aalakoornartut inuiaqatigiinnii inuiaqatigiittullu inooqatigiinnermi qanoq inississimanerat. Misissuineq ingerlanerapoq uanilu allakkatigut ersersinniarneqarput aallaqqaammut paasisat Kalaallit Nunaanni imigassamik atuinermut qanorlu atorneqarnissaanik isumaliutinut ukiuni kingullerni qulit 15-llu akornanni pisimasunut tunngasut. Misissuineq 1999-mi inaarsarneqassaaq.

Kalaallit Nunaanni atuagassiat tusagassiallu imigassamut ikiaroonartunullu tunngasunik suliaannik misissueqqissaarneq - Hans Henrik Olsen (G)

Marsi qaammataagaa 1999-mi atorfinitsinneqarpunga ilinniarnertuutut ikiortissatut misissuinissamut ilinniarfissuarmi ilinniartunut suliaassutiginerartumut. Misissuinissap tunuaniippoq Kalaallit Nunaanni ukiuni kingullerni 20-ni imigassamik atuinerup milleriarsimanagera affaannanguusarluni, tassa malunnartumik millisinneqarluni. Tamatuma ersersittutut ippa inuiaqatigiit imigassamik/imigassamik kimittuumik isiginninnerat allannorsimasoq. Tamanna tunuleralugu kissaatigineqarsimavoq Kalaallit Nunaanni inuiaqatigiit imigassamut ikiaroonartunullu qanoq isumaqarnerat misissoqqissaarneqassasoq atuagassiatigut tusagassiatigullu saqqummiuttarsimanageri tunngavigalugit. Aalajangerneqarpoq misissuinnermi piffissat marluk sammineqassasut, siulliutillugu 1979-83 tulluutillugu 1991 - 95. Ulloq manna tikillugu misissuinerup 1993 angusimavaa. Misissueqqissarneq marloqiusanngorlugu ingerlanerapoq. Immikkoortup siulliup imarai allaatigisat imigassat/imigassat kimittuunut ikiaroonartunullu tunngasut ujarneqassasut allaatigisallu imarisaat misissoqqissarneqassasut. Immikkoortup aappaata imarai avataanit isigalugu tunngavissarsiorneq. Immikkoortumut tassunga aamma ilaavoq allaatigisat qanoq imaqarnerat nalunaarsorlugu, kia allaatigisimaneraa qangalu allaatigineqarsimanersoq.

The European School-p imigassanut ikiaroonartunullu tunngasunik misissuina (ESPAD) - Mariekathrine Poppel aamma Paw M.K. Gyldenkerne (G)

Allaatigisami uani eqqartorneqarpoq misissuinerup ESPAD-ip ilaa Kalaallit Nunaannut tunngasoq, tassa assigiissaarilluni misissuineq inusuttut imigassamik ikiaroonartunillu atuillutik ileqqunik. Kalaallit Nunaat siullermik misissuinerimut ESPAD-imut ilaavoq. Allaatigisami uparuarneqarpoq kalaallit *inersimasut* aamma qallunaat *inersimasut* akornanni assigiinnigissuteqartoq soorlu imigassamik tupamillu atuinerat qimerlooraanni. Kalaallinut atatillugu inuusuttut inuiaqatigiinni inooqatigiinnikkut kulturikkullu tunulequtaat taasa immikkut ukkisigisariaqarpoq, naleqqiullugu imigassamik ikiaroonartunillu atuinerannut ammalu tamakku pillugit qanoq isumaqarnerannut. Suliami ESPAD-imi misissueqqissaarnertaa suli ullumi ininnggilaq, kisiannili misissuineq taanna aamma J.M.Pedersen-ip misissuina HBSA arlalitsigut assigiissuteqarput, tassanilu allanut ilanngullugu ersersinneqarpoq 90-ikkunni kalaallit inuusuttut ikiaroonartunik atuisimasut ikileriarsimasut. Tassunga atatillugu oqaatigineqassaaq kisitsit Kalallit Nunaanni Statistik aqquutigalugu katersukkat kingullerpaat ersersikkaat 1991-miit 1998-mut ikiaroonartut pillugit inatsimmik unioqqutitsinernik eqqartuussissutit marloriaatinngorlutik amerleriarsimasut.

Inuit peqqinnissaat siunissami aamma Nunani Avannarlerni imigassap qanoq atorpeqarnissaanut isummanik qasukkaaneq - *Ragnar Hauge* (N)

Nunani Avannarlerni imigassap qanoq atorpeqarnissaanut isummat qangali pisarnertut sammivilerneqarput akornuserniarlugit ajoqusiinerit imigassamik atornerluinerup allanut tuttitai. - Aa-lakoorneq kingunerlugit annersaaneq, eqqissivillioertitsineq allallu inuiaqatigiinni inooqatigiinnissamat akertilusumik iloriaatsit aammalu atajuartumik atornerluineq kingunerlugit meeqqanik asuliinnaaneq aamma aningaasatigit ajutoorneq atornerluisup ilaquataanut qanigisaanut. Kisianni 1960-ikkut naalerneranniit tamanna allanngoriartuaarsimavoq. Taarsiullugu ajoqutit atornerluisup imminut tuttitai sammineqarnerulersimapput - immikkut pingaartumik peqqinnissamat tunngasut atuinerup atuisumut kalitai atornerluineq kisimi pissutaanani, kisianni aamma atornerluinngikkaluarluni tuikkajunnerup nassatai. Uanga nammineq isumaqarpunga inuit peqqinnissaannik sammisaqalernerata peqqinnissamat ajoqusiinerit imigassap atuisunut nassatai aallunnerulerlugit - qasukkarsimagai imigassap qanoq atorpeqarnissaanik isummat millissaanissamik siunertaqarlutik qangali atuuttut. Imigassap sukangasumik killilersorneqarneranut patsisiginiakkat takussaavallaarunnaarput anguniarneqarpat ajotooritit imigassamik atuisumut pinngitsoortiniarsariarlugit, aallatulli isikkoqarluni anguniarneqarpat allanut ajoqusiinerit pinngitsoortinniarsariarlugit, Minnerunngitsumik taamaappoq ajoqusiissutit pinngitsoortinniarsarisat immaanerpupata ilisimatut nappaatinik misissuinerat aqquialugu ersersinneqarsinnaallutik.

Angutit imminnut/arnat imminnut atoqatigiinnerat, Pinerluttuliortunik eqqartuussisarneq aamma pinerluttuliornermut tunngasunik oqallinneq Danmark-imi, Finland-imi, Norge-mi Sverige-milu 1880 - 1972: Qanga pisimasut nalitsinnilu pissutsut imminnut atoqatigiinnerat paasiniarlugu misissuinerup saqqummiunna aammalu tassunga tunngasunik isumaliutersuutit - *Kati Mustola* (F)

Allaatigisap sammivai angutit imminnut /arnat imminnut atoqatigiinnerata nunani avannarlerni sisamani (Finland, Sverige, Danmark aamma Norge) pinerluttuliornermut isigineqarnerata aammalu ammut nikanarsaatitut isigineqarnerata oqaluttuassartai, aammalu qanga pissutsit nalitsinnilu pissutsit atoqatigiinnerat qimerloorlugit killilersuinerit aammalu ingerlajuartumik inatsisiliorneq taakkununga tunngasoq, tassa inatsisit inuit inooqatigiinnerisa akornanni atuuttuuppata imaluunniit pinerluttuliornermut atuuttuuppata. Angutit imminnut /arnat imminnut atoqatigiinnerat sulit killilersorneqarpoq patsisiginiarneqarlutik angajoqqaajusinnaanissaq kinguaassiorsinnaanissarluni, inooqatigiinnerit aamma nikanarsagaalluni ammut isigineqarneq inerteqqutigalugu inatsisit soqutiginaq. Nunat Avannarliit ilaanni angutit imminnut/arnat imminnut atoqatigiittartut sulit naligiissineqanngillat angutinut/arnanut atoqatigiittunut.

Angutit, anguterpalaarneq annersaasarnerillu - *Marti Grönfors* (F)

Annersaaneq ikittuinnarnit atorpeqarpoq, ileqqupiluvoq tamatumingalu misissuineq allanngorpoq ulluinnarni inooqatigiinnermut tunngatikkuunnaarlugu ileqqupiluttut isigilerlugu. Allaatigisami uani siunertaavoq annersaasarneq isiginiarlugu angutit pissusiattut immikkut ittut aammalu qularutissanngitsumik pissuseq angutinut amerlanernut tunngasoq. Inuunermik aallaqqaataaniilli angutit sassussineq annersaanerlu tigusariaqarsimavaat inuunermi nallilersuutimik ileqqumillu ilaattut. Suut eqqatsinniittut tamarmik ilalersorpaat angutit ummarissutut, unammillerumasutut sassussisussatullu isigineqarnerat, angutillu nukinnik atuinera ammasumik imaluunniit isertukkamik angutaassusermut tunngatillugu ilaavoq sakkortusarneqarlunilu angutip arnallu akunermi inooqatigiinneranni. Unammillernerup aamalu angutit imminnut atoqatigiinnerannut ersinerup angutit akornanni pissarsiffissaasumik ilumoortumillu aqqiagiilluni inooqatigiissinnaaneq sakkortuumik akornuserpaa. Angutinut tunngasunik misissuinerit periutsit arnanut tunngasunik misissuinerit atorpeqartut assingi allanngortinnagit atorpeqakulapput. Arnat angutillu akornanni nukinnik atuinertit assigiingitsut kingunerattut angutinik misissuinerit periutsit angutinut tunngasut atortariaqarput, tassalu matumuuna siunnersuutigineqarpoq angutit umerlugit misissuinerit annermik tunngaveqassasut imminut umernermit.

Inuusuttut annersaasarnerat inuiaqatigiinni piuninaatsorsuutit - *Felipe Estrada* (S)

Allaatigisami eqqartorneqarput inuusuttut annersaasarnerata annertusiartornera aammalu inuiaqatigiit annersaanerit tunngasumik iliuusii. Misissuinerit marluk eqqartorneqarput, taakkua-lu takutippaat inuiaqatigiit inuusuttut annersaasarnerannut sammisumik iliuusii 1980-ikkut qitersaareranniit allannguuteqarsimasut. Misissuineq siulleq imaqarpoq Sverige-mi aviisit arfinillit ukiuni 1950 - 1994 aviisit qanoq isumaqarnerannik allaatigisaasa imarisai misissoqqissarlugit. Misissuinerit aappaanni sammineqarpoq "atuarfinni annersaasarneq" ilinniartitsisut atuagassiat aamma annersaanerit politiinut nalunaarutigineqarsimasut misissoqqissaarlugit. Iliuutsit allanngornerat sammineqarpoq naggasiullugu aallaavigalugit perulluluutit amerliartornerat, atuagassiat tusagassiutillu tamanut ammasut, assiginngisamik amillit pineqarnerat aamma inatsisigit akunnattoorsimaarneq.

"Kalaallit Nunaanni meeqqanik kinguaassiuutitigut innarliineq - Kalaallit Nunaanni eqqartuussiveqarfinni eqqorneqartutut ilimagisat - Anne Troelsen (DK)

Allaatigissami oqaatigineqarput qanoq Kalaallit Nunaanni eqqartuussiveqarfinni atorfeqarfiit aamma inunnik isumaginninnermut atorfeqarfiit ulluinnarni suleriaaseqartut meeqqat kinguaassiuutitigut innarlerneqartut sulissitigalugit. Suliannut tunulequtigaakka suliassat ukiuni 1991-miit aggusti 1996 tikillugu Kalaallit Nunaanni Politimesterimut nalunaarutigineqarsimasut tamaasa, katillugit suliassat 210 imaralugit politiit nalunaarsuutaat aamma ilaatigut eqqartuusissutit allattorneri. Imaraat kinguaassiuutitigut meeqqanik 15 inorlugit ukiulinnik innarliinerit suugaluartut tamaasa, tassa innarliinerit ilaqtariit akornanni pisimasut kisiisa pinnagit. Innarliisut tamarmik angutaapput, innarlikkalli nivarsiaaraallutik nukappiaraallutillu.

Suliassat nalunaarutigineqartut qanoq amerlatiginerat inuit katillutik amerlassusiinut naleqqiukkaanni taavalu kisitsisinut Danmark-imeersunut saneqqiullugit kisitsisit Kalaallit Nunaanneersut Danmark-imeersunit 15-riarlutik amerlanerupput, suliassallu taamaattut nalunaarutigineqartut ukiuni tulliusuni assut amerleriarsimmata oqartoqarsinnaavoq meeqqanik kinguaassiuutitigut innarliisarneq Kalaallit nunaanni suliassasoq ilungersunartupilorujussuaq. Tassalu suliassat taamaattut Kalaallit Nunaanni eqqartuussiveqarfinni amerlangaatsiarmata soqutiginarsoraara misissussallugu suliffeqarfiit assigiinngitsut suliassartik qanoq ajunngitsigisumik pisarneraat suliassat piareersarlugit meeqqanut sapinngisamik qajassuurtumik suliassanngorlugit.

Kalaallit Nunaanni arnat annersarneqartarnerat - Bo Wagner Sørensen (DK)

Allaatigisami aallarnerfiuvoq allaatiginnittup tupigusukkaluttuinnarnera tupigalugu angutit arnanik annersaanerata Kalaallit Nunaanni amerlanertigut immikkut illuinnartumik patsisilersorniarneqartarnera saneqqiullugu angutit nunani allani arnanik annersaasarnernut. Allaatiginnittup isiginngitsuusaarumangilaa illoqarfimmi inooqatigiinnikkut kulturikullu pissutsit annersaanermut sunniuteqarnerat, kisiannili nammineq isummamisut tunngavilersukkamik oqaatiginiarlugu arnanik annersaaneq ataatsimut isigalugu ajunnginnerusumik paasineqarsinnaasoq oqariartaatsit tamanit pingaarnerusut atorlugit, soorlu angutaanera/arnaanera, pisinnaassuseq piumassuserlu. Allaatigisami ukkisigineqarput annersaanermut malunnaatit amerliartornerat akerleritillugu annersaasut amerliartornerat annersaasarnermik paasinninniutit.

Annersaanermut pissutaasut: inummut tunngasoq, illoqarfimmut tunngasoq, inuiaqatigiinnermut tunngasoq - Hedda Giertsen (N)

Sooq toqutsisoqartarpa ? Eqquvissumik tamakkiisumillu tamanna akineqarsinnaava ? Apeqquutit taamaattut samminerannut aallarniutigaara inuk K marloriarluni 1978-mi 1985-milu toqutsisimasooq oqaloqatigisimagakku. Misissuinerit arlaqaqisut kisitsisinik paasisitsiniutit atortarpaat. Tamakku assigiinngitsutugut iluaqutaapput, uanili pineqartumi atorfeqarsinnaanatik. Pissarsiaasaqarneruvoq toqutsisimasup misigisai aallaavigalugit, sulilu immikkut inummut tunngasortai aamma qimerloorsinnaagaanni avatangiisuinut naleqqiullugit, illoqarfimmut tunngasut inuiaqa-tigiinnermut tunngasut tamakkulu ataatsimut akuleriillugit. Qanorli ililluni taamaaliortoqarsinnaava ? Tunngavigisat taakku pingasut, inummut tunngasoq, illoqarfimmut tunngasoq, inuiaqatigiinnermut tunngasoq tassaapput inissitsisut akuttoqatigiissartumik pisartunut, allangujuitsunut aamalu siumut takorlooreersinnaanngisanut ilimaginngisanullu. Inuit ilaasa eqqarsariartaatissatut siunnersuutigaat, soorlu Paul Ricoeur, Jean-Paul Sartre aamma Pierre Bourdieu, taakualu siunnersuutaat atorfeqarput tunngaviusutut siunnersuutiginiarlugu periusissaq, tassa K-p toqutsinera paasisaqarfigiumallugu.

Den Grønlandske Retsvæsenkommission

af Per Walsøe

Den Grønlandske Retsvæsenkommission kan kort præsenteres sådan, at vi blev nedsat i 1994 af det danske Justitsministerium og det grønlandske Hjemmestyre i fællesskab, og vi fik som kommissorium at gennemgå hele den grønlandske kriminallov og den grønlandske retsplejelov, som stammer fra begyndelsen af 1950'erne med henblik på, om noget burde revideres, og vi skal således se på både retterne, kriminalforsorgen, politiet og anstalterne. Det har vi været i gang med en 4-5 år, og vi regner med, at vores værk kan komme i slutningen af år 2000.

Vi er en kommission på ca. 15 medlemmer, hvoraf ca. halvdelen er fra Grønland og ca. halvdelen er fra Danmark, og vi har et stort hårdtarbejdende sekretariat med Lise Koch, som vil sige noget om lidt, som leder.

I foråret 1998 sendte Retsvæsenkommissionen en lille delegation på tre medlemmer, Jens Møller, som er kredsdommer, Martha Labansen, som skulle have været her, men som desværre ikke kommer, og mig, på en lille studietur til Baffin Island, som ligger lige herovre på den anden side i Canada for at se på det canadiske retsvæsen. Der bor nemlig en inuit-befolkning, som er tæt beslægtet med den grønlandske befolkning, de kan faktisk tale sammen. Og der tog vi udgangspunkt i hovedbyen Iqaluit og fløj så med retsvæsenet i en flyvemaskine fra Iqaluit til bygden Pangnirtung, som ligger lidt længere oppe på Baffin Island for at se, hvordan de gør der. Og der gør de det altså sådan, at de kommer flyvende fra hovedbyen, hvor domstolen ligger, en dommer, en anklager, en forsvarer, en retsskriver, en stenograf osv. Så bliver der stillet borde og stole op i gymnastiksalen i Pangnirtung, som har ca. 1000 indbyggere. De kommer måske tre gange om året, og er der i en dag, og så klarer de en 10-15 sager i dagens løb. Disse dommere og øvrige funktionærer er klædt i fine sorte canadiske kapper, alt foregår efter canadisk retsvæsens model, canadisk straffelov og lovgivning, canadiske aktører og på engelsk selvfølgelig med tolkning. Retsceremonien starter med, at den unge kvinde, som er retssekretær rejser sig op og siger "ALL RISE", og så rejser alle sig op, og så er stemningen lagt. Det var en oplevelse, om hvilke man kan sige, at sådan er det ikke i Grønland. Det er nok den væsentligste baggrund for, at vi i Kommissionen har beskæftiget os meget intenst med selve domstolssystemet, altså kredsretssystemet i Grønland, og overvejet om det skal beholdes. For at man kan overveje det og fortælle jer om det, skal I jo lige have at vide, hvad det er for noget, det grønlandske retssystem på domstolsområdet.

På det, vi ville kalde byretsplanet, er der en kredsret, som består af en kredsdommer og to domsmænd, og disse tre personer er alle sammen læge - ikke jurister. Det, som er et særkende, er, at der er 17 af rundt omkring i byerne, således at i alle grønlandske byer, og de har størrelser, der rækker helt ned fra ca. 1000 op til de almindelige store byer med 4-5000 indbyggere og den ualmindeligt store by, Nuuk, med 12.-14.000 indbyggere, men altså en række små byer, som alle sammen har en domstol med deres egen kredsdommer, som kommer fra byen, og nogle domsmænd, der kommer fra byen. De tager sig i princippet af alle sager, men med ankenmulighed til Grønlands Landsret, som ligger i Nuuk, og hvor der, ud over læge domsmænd er den grønlandske landsdommer og nogle dommerfuldmægtige. De er alle jurister, der kan en enkelt gang i en kort periode have været en grønlandsk dommerfuldmægtig, men det er i praksis danske jurister. Her kan man appellere sagerne til, og som det er i øjeblikket, kan man appellere videre til Østre Landsret i København, som består af tre danske landsdommere og i enkelte sager kan man appellere videre til Højesteret i København. Men det som altså er særkendet og det er en af de ting, jeg vil opholde mig lidt ved i denne her tid, det er at kredsretterne består af ikke-jurister, og dermed er det det afgørende skel fra fx det canadiske retssystem, som jeg kort beskrev. Det, som er et af særkenderne, er jo, at disse grønlandske kredsdommere, de taler grønlandsk som deres primære sprog, og det er nok et af de fænomener, der har optaget os mest i kommissionen, at man altså som grønlander i Grønland kan være sikker på at få behandlet sin sag på sit eget sprog og ikke gennem en tolk, i hvert fald i kredsretten. Jeg tror, at hvis vi hver især fantaserer os til måske at have begået en forbrydelse i et engelsk- eller fransktalende land og skulle afhøres og dømmes ved hjælp af en tolk eller ved hjælp af vores eget relativt beskedne engelske eller franske, så kan man tydeligt se for sig, hvordan det vil være fantastisk vigtigt at blive behandlet i en retssag på sit eget sprog.

Som Flemming Balvig nævnte i går, så har vi i kommissionen ladet udføre en række undersøgelser, og en af disse undersøgelser drejer sig netop om kredsretterne, og det er der blevet et værk ud af, som hedder "I kredsretten". Det er udført af Helene Brochmann, som hovedundersøger, og den siger en række ting om, hvordan Helene Brochmann tolker de forklaringer, hun har fået fra folk. Hun har snakket med kredsdommere, bisiddere, som er ikke-juridiske forsvarere, der optræder i kredsretten. Hun har talt med politiet, der optræder som anklager i kriminalsagerne, og hun har talt med parter og vidner for at få et indtryk af, hvordan disse mennesker oplever deres kredsret.

Jeg vil pege på rapporten side 144, forneden, med overskriften: "Lægmand er fint". Det forekommer i et afsnit, der starter på side 143, som har overskriften: "Afsluttende diskussion" - og det viser dette for det første, at Helene Brochmann har udført undersøgelsen under nogle relativt frie rammer, som indebærer, at

hun har indføjet sine egne konklusioner og observationer i sit eget sprog, hvilket vi fra den gruppe, der har stået bag undersøgelserne, har været glade for og motiveret hende til. Og under "Lægmand er fint", kan man se, at de grønlandske personer, der er klienter i kredsretterne, de er godt tilfredse med disse kredsretter. Både med kredsdommernes indsats og med måden det foregår på. Jeg kan føje til, at det fremgår et andet sted af hendes undersøgelser, at hun har spurgt folk: "Jamen, når nu du kommer i retten og eventuelt skal dømmes, er det så ikke ubehageligt, at kredsdommeren og domsmændene er nogle, som du kender vældig godt, og som kender dig? Er du ikke bange for, at det vil give en forkert måde at bedømme din sag på? Var det ikke rarere, hvis kredsdommeren eller dommeren var en helt uafhængig og fjern person, som ikke kendte dig?" Det almindelige svar er: "Nej, tværtimod, vi synes det er meget rart, at kredsdommeren kender os". Det er jo også interessant, når man som jurist (og jeg er jo jurist) tænker på inhabilitet. Vi er jo rystende nervøse for i dansk domstolssystem, at dommerne skal være inhabile, forstået sådan at de kender parterne for godt, og det er en grundpille i vores system, at sådan må det ikke være. Men der kan da være anledning til at spørge, om det er den eneste måde at anskue dette problem på, eller kan det også være sådan, at det måske er meget rart at blive dømt af nogle, der kender én. Altså hvis jeg forestiller mig selv at have begået noget, der måske er en forbrydelse, så er jeg da ikke helt sikker på, hvis jeg frit kunne vælge, at jeg ikke ville foretrække at blive dømt af 3-4 personer, som kendte mig - ikke for at de skulle frifinde mig uretfærdigt, men for at jeg skulle være sikker på at de forstod, hvad det egentlig var, jeg havde gjort. Det er en vinkel, som jeg synes kan have en vis interesse.

Som I kan se det, lægmænd er helt fint. Det rører jo ved et problem, som har været fremme i debatten heroppe, nemlig: jamen disse kredsdommere, kan de nu afsige det, vi kalder rigtige domme? altså juridisk rigtige domme? Det rører jo ved det spørgsmål: er det det vigtigste ved en dom, at den i en eller anden forstand er juridisk formelt rigtig, eller er der andre kvaliteter ved en dom, som kredsdommere måske er nærmere til at varetage. Det har jo været forsøgt siden Aristoteles' dage at overveje, hvad er det for nogle kvaliteter, vi ønsker ved en dom. Man har prøvet at sige - allerede han - at for at en dom er god, skal den have to kvaliteter. Den skal være formelt retfærdig, dvs. ligge inden for rammerne af og følge de retsregler og dertil knyttede præjudikater, der bestemmer dette område, men desuden skal det gerne være sådan, at den opleves som god, rimelig, moralsk rigtig, retfærdig i en eller anden almindelig forstand. Jeg tror, at disse to aspekter, det formelt rigtige og det etiske, moralske eller følelsesmæssigt rimelige - disse to aspekter er vigtige ved al domsudøvelse - også den domsudøvelse, der foregår i juridiske domstole i vores lande, men det kan godt være, at vi som juridiske dommer er bedre til at varetage det hensyn, der hedder det formelt juridisk rigtige og måske mindre gode til og måske mindre opmærksomme på, at det andet hensyn er nok så vigtigt. Og der kan det være, at kredsdommere i Grønland er bedre til at varetage fornemmelsen af, at her skal der også ske noget, som vi bagefter kan opleve som rigtigt og rimeligt. Og den kvalitet - en lille balanceforrykning imod den kvalitet - kan måske være en af de ting som gør, at det er værd at bevare sådan et system, fordi det har selvstændige værdier samtidig med, at det selvfølgelig er et problem, at det kan være en fordel at kende noget jura - bevares dog.

Så vil jeg nævne, at vi i Kommissionen beskæftiger os dels med domssystemet, som kort ridset op her. Vi beskæftiger os med politiet, som I også kommer til at beskæftige jer med her, som er et enhedspolitiet, politiet optræder som anklagemyndighed, men de har også alle de andre politifunktioner. Vi beskæftiger os med anstalterne, og vi beskæftiger os med kriminalloven som sådan altså, udmåling af sanktioner og det, der hedder den fri kriminalforsorg.

Så skal jeg nævne - også for at sikre mig, at I nogenlunde er derhenne, hvor nogle af skoene trykker - at det er jo sådan, at Grønland har et Hjemmestyre, som i år er over 20 år gammelt, og til hvilket man har overført langt de fleste sagsområder fra Danmark. Men der er bl.a. ét sagsområde, som stadig er dansk, og det er hele retsvæsenet. Det betyder, at det er dansk lovgivning, der regulerer grønlandsk retsvæsen. Den grønlandske kriminallov, som er et stykke papir for sig og den grønlandske retsplejelov, som er en lov for sig, som kun gælder i Grønland og som er de love, vi reformerer - de er altså givet af det danske Folketing, og de skal også ændres nu, altså i det omfang de skal, af det danske Folketing. Chefen for Grønlands Landsret er en dansk landsdommer, chefen for politiet er en dansk politimester, chefen for kriminalforsorgen i Grønland er grønlander, men han er under Direktoratet for Kriminalforsorgen, som har en dansk chef i København. Vi arbejder altså med noget, som er en nerve i ethvert samfund, nemlig et retssystem i alle dets forgreninger ud fra forestillinger om, hvad der er vigtigt og godt for den grønlandske befolkning, men således, at en af vores vigtigste adressater er danske politikere, og det er dem, der i sidste instans skal ændre disse regler. Det indebærer selvfølgelig at de danske politikere hører Landsstyret og Landstinget heroppe, inden der sker noget, og det betyder også, at vi har måttet interessere os for at gøre noget, for at de grønlandske politikere kommer til at interessere sig for retsvæsenet. De har sandelig nok at se til med alt det, der er overført, så de har ganske stille og roligt kunnet tænke i mange år: jamen, det ordner de jo i Danmark. Sådan bliver det måske også ved med at være, måske skal det også overføres på et tidspunkt til Grønland, men det skulle gerne være de grønlandske politikere, som sætter et eller andet stempel på kommissionsarbejdet, inden de danske politikere får lov at pille ved det. Til den ende har vi sørget for at udgive rapporter som "I kredsretten", og det er også med det formål, både for at inddrage politikerne og den grønlandske befolkning, at vi i kommissionens regi har udsendt nogle debataviser. Vi har nu

udgivet 4 aviser, og der kommer en til, og de er husstandsomdelte i Grønland, sådan at enhver i Grønland kan kigge lidt på dem og se, hvad det er det med det retsvæsen og på en eller anden måde fornemme om det er noget, der også angår dem.

Et hovedargument for at bibeholde kredsretterne har jeg nævnt er det sproglige, det forhold at kredsdommerne kommer fra det lokale sted, og det er altså en hovedhjørneste i det grønlandske retsvæsen. Jeg har nævnt det, fordi selv om jeres perspektiv i høj grad er kriminalrettens område og kriminalitetens område, så er det altså i kredsretterne, at en stor del af de ting sker. Det har noget at gøre med, at det grønlandske foranstaltningssystem er særpræget på den måde, at for det første - som I måske lagde mærke til i går - da borgmesteren fra Ilulissat var her; han hæftede sig ved, at dette seminar havde overskriften: "Grønland - på vej mod et nyt straffesystem". Han sagde, at så tænkte han: "Gud, er vi begyndt at straffe? Foranstalter vi ikke mere"? Det er altså en terminologi, der siger ham noget, både måske på det spøgefulde og det alvorlige plan, men sådan er det faktisk, at man i Grønland ikke taler om straffe, men om foranstaltninger. Men det, der sker, når man har begået en kriminalitet, kalder man altså ikke at straffe, og da borgmesteren reagerede på det, kom jeg til at tænke på, hvad ord og ordmagi måske kan betyde, fordi det er jo klart, at der er jo nogle af disse mennesker, som begår en kriminel handling, der kommer ned at sidde i anstalten, som det hedder fx i Nuuk, de oplever måske at sidde i fængsel. Men det er altså anstalter, som ikke er helt mage til fængsler, og som I vil komme til at høre mere om, og måske er der noget i denne ordmagi, at man taler om foranstaltninger, snarere end om straffe og fængsler, og den terminologi bibeholder vi. Jeg husker selv, da jeg som medlem af Dansk Retspolitisk Forening for mange år siden hørte Nils Christie holde foredrag om sin da netop udkomne bog "Pineretten". Temaet var dette ord "pineretten". Jeg kan huske at jeg blev på en måde meget betaget af dette at gøre noget ved ordene, altså snakke om, hvad er det egentlig "pineretten", altså retten til at påføre folk pine. Jeg kom også til at tænke på en ting til, som er ordmagi den anden vej. Man har igennem årene siden 50erne, da den grønlandske kriminallov blev givet i begyndelsen af 50erne talt om, at i Grønland har man "verdens mest moderne kriminallov". Ved de allerførste møder, vi havde i Retsvæsenkommissionen var der nogle af de grønlandske politikere og andre mennesker, vi var i nærheden af, der ligesom opponerede mod det ord. Hvad vil det sige, at vi har verdens bedste kriminallov, og hvorfor taler man om det på den måde, for vi har også en meget høj kriminalitet. Det synes jeg siger noget om ordmagi på den måde, at den etikette, som jeg ikke ved hvor kommer fra, og det er også ligeegyldigt, men jeg taler kun om det for at sige noget om ordmagien, som nogen har hæftet på den. I en vis forstand er denne kriminallov, som den blev lavet, og som den stadig bør komme til at se ud, moderne på den måde, at der fx ikke er strafferammer. Man prøver at tage mere individuelle hensyn til den pågældende forbryders videre livsbane, inden man vælger en foranstaltningsreaktion, og det kan vi da, som I måske som folk der har forstand på kriminalret og jurister være med til at sige: Jamen det kan man godt kalde en af de mest moderne kriminallove i Grønland. Men når man bliver mødt med det ord, hvis man er grønlænder, og oplever, at der findes en relativ stor og omfattende kriminalitet, så må man da spørge sig selv: Jamen, hvad nytter det at have noget som nogen kalder verdens bedste kriminallov, hvis vi har en høj kriminalitet. Det var altså en oplevelsesmæssig anstødssten for nogle grønlændere, uden at jeg herved har villet sige noget om kriminalloven, men hvad der kan ligge i sådan ordmagi, og det synes jeg, at vi skal passe på, når vi kommer udefra, når det kan opleves helt anderledes for dem, som er midt i det.

Så vil jeg til sidst sige noget om et svar på seminarets spørgsmål: Grønland - på vej mod et nyt straffe- eller foranstaltningssystemet, eller hvad man nu skal kalde det. Det er klart, at når vi blev nedsat som kommission, så havde vi faktisk det hele åbent. Vi kunne foreslå hvad som helst af forandringer. Det bliver faktisk sådan, at vi bevarer, men udvikler retsvæsenets grundtræk.

Vi gør ikke det, som der jo tales om, også blandt politikere, fra tid til anden, at man siger, jamen nu er Grønland blevet et moderne samfund, vi vil ikke have 2. klasses retfærdighed, vi vil have juridiske dommere. Juridiske dommere i Grønland i første instans betyder realistisk set to måske tre danske juridiske dommere, der rejser rundt á la Canada og afgør sagerne, og det kan de selvfølgelig gøre udmærket, men det betyder danske jurister, og de taler ikke grønlandsk, og det er ikke deres land og nære samfund. Vi er også enige om at bevare kriminallovens hovedsystem, altså reaktionerne eller foranstaltningerne, vi modellerer lidt om på dem, vi sætter dem i en anden rækkefølge, vi forandrer lidt på en ting, som vil blive nævnt, nemlig at der vil være mulighed for den dømte i en kortere periode faktisk skal blive i denne anstalt, hvor de i dag allerede fra starten kan komme ud. Vi laver nogle forbedringer, som vi synes er væsentlige, men grundpillerne, også fraværet af strafferammer, bevarer vi. Det vil sige, at hvis man tager spørgsmålet fra seminaret efter sit pålydende, så kan man ikke sige, at vi foreslår, at Grønland skal bevæge sig mod et nyt straffesystem, men det kan måske være nok så godt at turde besvare det spørgsmål på den måde, at vi går ind for, at Grønland skal bevare og videreudvikle, jf. også borgmesterens udsagn: Forandre noget, men gøre det langsomt. Der er nogle gode ting i det, men de skal forbedres også med uddannelse af aktørerne, kredsdommere og bisiddere skal uddannes, men vi bevarer grundpillen og det er efter vores opfattelse, hvad skal man sige, det stærkeste svar i virkeligheden på spørgsmålet om, hvorvidt Grønland skal have nyt straffesystem: Nej, det skal ikke have et helt nyt straffesystem, de skal have efter kommissionens opfattelse et straffesystem, som det kriminalretssystem, vi

kender, men med vigtige forbedringer. Vi håber selvfølgelig, at politikerne både i Grønland og Danmark vil følge vores indstilling, og i kommissionen er der som sagt næsten lige så mange grønlandere som danskere.

Kriminalloven i teoretisk perspektiv

af Lise Koch

Indledning

Det væsentlige ved dette forskerseminar er for mig at se, at man med deltagelse fra alle de nordiske lande kan styrke og udbrede interessen for det grønlandske retsvæsen og derved gøde jorden for en fortsættelse af Den Grønlandske Retsvæsenkommission iværksatte undersøgelser af blandt andet foranstaltningssystemets funktion i praksis.

Når jeg finder det så nødvendigt allerede i indledningen at fremhæve dette skyldes det, at vi som kommission naturligvis ikke har fundet de vises sten. Og hvis kommissionen troede sådant, så ville det alligevel kun have gyldighed for et kort sekund. Udviklingen går så hurtigt, og samfundene, også det grønlandske, ændrer sig hele tiden.

Opgaven er her ikke at komme ind på de undersøgelser, der ved den juridiske ekspedition omkring 1950 førte til kriminalloven. I det følgende vil jeg kort skitsere nogle punkter: hvad var det man i teorien ville med kriminalloven, hvad er det man har fået i praksis, og hvorfor er det gået sådan. Hvad kunne man forestille sig at gøre ved det her i 1990'erne. Hvad er det kommissionen foreslår og hvorfor gør den det.

Teorierne bag kriminalloven

Kriminalloven fra 1954 byggede på det såkaldte gerningsmandsprincip, hvor behandlingselementet er det afgørende. Sanktionen er fremadrettet formålsbestemt. Den fastsættes for at forhindre, at denne gerningsmand begår ny kriminalitet.

Princippets modsætning er gerningsprincippet hvor strafelementet er det fremherskende. Sanktionen er bagudrettet og "refleksbestemt". Der påføres lidelse fordi der er begået kriminalitet. Lighed og proportionalitet er i centrum.

For at markere, at gerningsmandsprincippet skulle tillægges afgørende vægt ved sanktionsvalget blev loven kaldt en kriminallov og ikke en straffelov. Sanktionerne blev kaldt foranstaltninger og ikke straffe. Alle foranstaltninger var i princippet på ubestemt tid – de i strafelementet liggende forudsætninger om lighed, proportionalitet og forudsigelighed skulle ikke have indflydelse, hvorfor strafferammer var overflødige. Sanktionen hørte op, når gerningsmanden var "helbredt".

Gerningsmandsprincippet indebærer en i den enkelte sag over for den enkelte gerningsmand individuelt udformet foranstaltning, tilrettelagt specielt med henblik på at forhindre netop denne gerningsmand i at begå ny kriminalitet. I nødvendigt omfang skulle der lægges vægt på den pågældendes resocialisering. Dagligdagen skulle stabiliseres, de personlige ressourcer skulle styrkes, og den pågældende skulle undergives behandling mod sygdomme og misbrug.

Et andet vigtigt element var det, at de idømte foranstaltninger skulle gennemføres af ganske almindelige medborgere i det lokale samfund. Der skulle ikke ske frihedsberøvelse. Fuldbyrnelsen skulle være præget af lægfolk og af nærhed og kendskab til den dømte. Man ville beholde den pågældende i samfundslivet, og kontrollen og hjælpen skulle gives af lokale medborgere.

I overensstemmelse med disse principper gav kriminalloven retten muligheden for at vælge den i denne sag bedst mulige foranstaltning ud fra et katalog af foranstaltninger, hvori næsten altid indgik beskikkelse af tilsyn. Herudover kunne der idømmes for eksempel tvangsarbejde, tvangsuddannelse, anbringelse i pleje og i oplæringssteder. Foranstaltningerne kunne gennemtvinges ved politiets hjælp.

Dog blev der i loven givet plads til behovet for beskyttelse mod farlige kriminelle. Overfor sådanne kunne der ske indespærring i form af forvaring.

Udviklingen i praksis og dens mulige årsager

Kort tid før kriminalloven blev indført havde Grønland fået sin egen retsplejelov. Ved retsplejeloven blev indført et organiseret politi og organiserede domstole, både på centralt niveau og lokalt ude i de mange spredte små samfund. Kriminalsagerne blev da også rejst af politiet, og de læge kredsdommere kunne idømme individualiserede foranstaltninger og udpege tilsynsførende, anbringelsessteder m.v. Men: ved kriminallovens tilblivelse fandt man, at det stedlige politi måtte kunne påtage sig at organisere fuldbyrnelsen, det vil sige finde frem til de almindelige lokale medborgere, der skulle stå for anbringelse og tilsyn. Og så følge med i, hvorledes den idømte foranstaltning bliver afviklet. Dette ved siden af alle de øvrige almindelige politiopgaver. Meget snart viste det sig, at det var utrolig svært at finde frem til anbringelsessteder og egnede og villige

privatpersoner. Med den hurtige samfundsudvikling – fra bygd til by, industrialisering m.v., stærkt stigende kriminalitet herunder personfarlig kriminalitet – viste opgaven sig i løbet af få år uoverkommelig for politiet.

På dette punkt svigtede det, der er blevet kaldt ”en forpligtende nærhed i strafferetten” (Flemming Balvig).

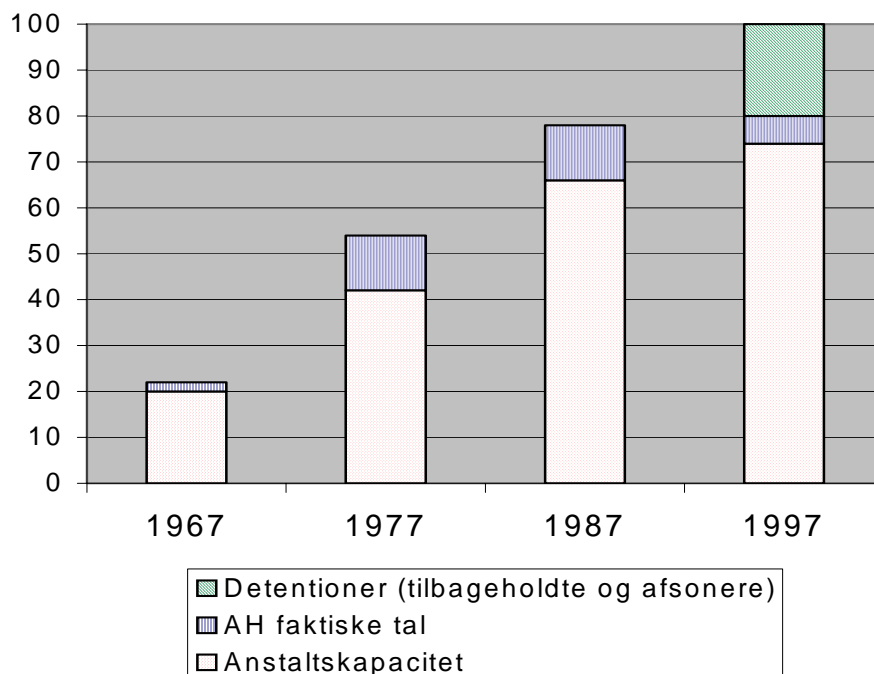
At tilsynsforanstaltningerne var så vanskelige at gennemføre i praksis blev påpeget i forbindelse med de følgende revisioner af kriminalloven i henholdsvis 1963 og 1978, og også i de undersøgelser og udtalelser og betænkninger, der lå til grund for kriminallovsrevisionerne. Der blev knyttet en forsorgsleder til politimesterembedet midt i 60’erne, men der skulle gå næsten 25 år fra kriminallovens tilblivelse til en fuldbyrdelsesmyndighed blev lovreguleret ved 1978-loven. Kriminalforsorgslederen fik ansvaret for fuldbyrdelsen af foranstaltninger uden for anstalt. Men kriminalforsorgen var kun repræsenteret i Nuuk og i enkelte større byer

Konsekvensen af de praktiske besværligheder var i de første mange år et ganske uforudset omfang i anvendelse af takstmæssigt pålagte bøder, et forhold som fortsat eksisterer i dag. Befolkningens reaktion herpå var et – også i dag velkendt – krav om synlige, indgribende foranstaltninger mod lovovertrædelser, særligt mod personfarlig kriminalitet som drab og voldtægt m.v. Den manglende praktiske og synlige effekt af kriminallovens gerningsmandsprincip fik gerningsprincippet og dets strafelement ind i billedet. Allerede i 1956 åbnedes et ”forvaringshjem”, og nedsendelse til Anstalten ved Herstedvester påbegyndtes. Der blev ved kriminallovsrevisionen i 1963 åbnet mulighed for anvendelse af frihedsberøvelse i form af begrænset adgang til anstaltsanbringelse og nedsendelse til Danmark. Ved revisionen i 1978 opgav man kravet om, at anstaltsanbringelse kun måtte anvendes, når ingen anden foranstaltning var egnet.

Kommissionens undersøgelser viser, at de i gerningsprincippet liggende forudsætninger om lighed og proportionalitet har vundet en efterhånden dominerende plads i tiltale- og domspraksis.

Alle forarbejder til kriminallovsrevisionerne viser, at politikere og andre har haft de bedste intentioner om at opruste kriminalforsorgen med henblik på fuldbyrdelse af foranstaltninger uden for anstalt, men udviklingen har været en anden. Frihedsberøvelse er blevet anvendt i et omfang, der ligger væsentligt højere end niveauet i f.eks. de øvrige nordiske lande (ca. 200 frihedsberøvede pr. 100.000 indbyggere). Udviklingen fremgår af figur 1.

Figur 1. Kapacitetsudviklingen 1967 til 1997.

Det er kommissionens opfattelse, at det relativt meget høje antal domme til anbringelse naturligvis har sammenhæng med kriminalitetsudviklingen, men også med kriminalforsorgens hidtidige begrænsede muligheder for at yde en indsats. Det er tillige kommissionens opfattelse, at den kritik der i gennem årtier har været rettet mod kriminalloven og især dennes foranstaltningssystem blandt andet kan tilskrives dette forhold.

Overvejelser om ændringer

Fra vigtige opinionsdannere i Grønland lød kravet op gennem 1980'erne på indførelse af straffe og strafferammer og lukkede fængsler for ikke at se voldtægtsforbrydere og lignende på gaden o.s.v.

Det er en almindelig kendt erfaring, at jo nærmere du er på et konkret menneske eller en konkret gerningsmand, jo mere nuanceret bliver dit billede og din synsvinkel.

Vigtige opinionsdannere har i almindelighed et noget fjernt kendskab til omstændighederne omkring kriminalitet og den konkrete gerningsmand. De læser og hører om den kriminelle handling og om ofret.

Kommissionen afholdt som bekendt to konferencer, hvor kommissionens forslag blev fremlagt til drøftelse, den ene i Nuuk, den anden i København. I begge konferencer deltog politikere og væsentlig opinionsdannere fra Grønland. Efter drøftelserne var der hos dem tilslutning til kommissionens forslag om på ny at søge gerningsmandsprincippet tillagt samme vægt som gerningsprincippet bliver tillagt i dag.

I konferencen i Nuuk deltog en lang række kredsdommere, domsmænd, bisiddere og andre med et nært kendskab til de enkelte kriminelle. Disse mennesker ønskede på ny at få sat gerningsmandsprincippet i højsædet.

I konferencen i København deltog naturligt danske kriminalvidenskabsfolk og politikere. Her var en del kritik af kommissionens forslag om at medinddrage gerningsprincippet med dets krav om lighed og proportionalitet ved dommerens foranstaltningvalg. Det var min oplevelse, at ønsket om at bevare kriminallovens foranstaltningssystem i dens nuværende udformning med gerningsmandsprincippet i centrum ikke i alle tilfælde byggede på et nært kendskab til det grønlandske samfund og dets kriminalitet, endside den enkelte kriminelle, men snarere på en videnskabelig interesse for, eller en idealistisk opfattelse af den grønlandske kriminallov som et spændende eksperiment med stor international anerkendelse, som bør søges bevaret for enhver pris.

Man er nødt til at se i øjnene, at Grønland er et samfund i rivende udvikling og med en nærmest ufattelig påvirkning udefra via satellit-TV, IT og alt mulig andet, selv ude i den yderste bygd.

Skitse over kommissionens overvejelser og forslag

Med sine forslag ønsker kommissionen at få gerningsmandsprincippet ind i billedet igen, således at det bliver ligestillet med gerningsprincippet ved dommerens valg af foranstaltning. Denne balance når man jo ikke ved blot at skrive den ned i en lovbestemmelse om hvad retten skal lægge vægt på. Der må også andre ting til.

At indføre strafferammer for de enkelte forbrydelseskategorier ville være ensbetydende med at tillægge selve den kriminelle handling betydelig vægt. Det i gerningsprincippet liggende krav om lighed og proportionalitet ville i et strafferammesystem virke befordrende på en sanktionsfastsættelse efter faste takster, der levner meget lidt plads til den individualisering, der ligger i gerningsmandsprincippet. Med henblik på at imødekomme kravet om, at der skal tages hensyn til forbrydelsens grovhed ved sanktionsfastsættelsen, har kommissionen valgt at rangordne de foreslåede foranstaltninger i en slags trappestige eller sanktionsstige, alt efter hvor indgribende sanktionen er. Den fremgår af følgende figur 2. Tankegangen er, at dommeren går ind på det trin af stigen, hvor han/hun synes den kriminelle handling alt efter sin grovhed passer ind. Samtidig ser han imidlertid fremad rettet på, hvad der kan styrke denne gerningsmand i ikke på ny at lave kriminalitet. Det kan medføre at han går et trin ned ad stigen, men ikke at han går op ad den. Men han kan i princippet vælge mellem alle foranstaltningerne, uden at være bundet af kategori eller rammer. Uden for sanktionsstigen har dommeren som hidtil mulighed for at idømme særlige foranstaltninger overfor unge, psykisk syge, og personfarlige (forvaring) kriminelle.

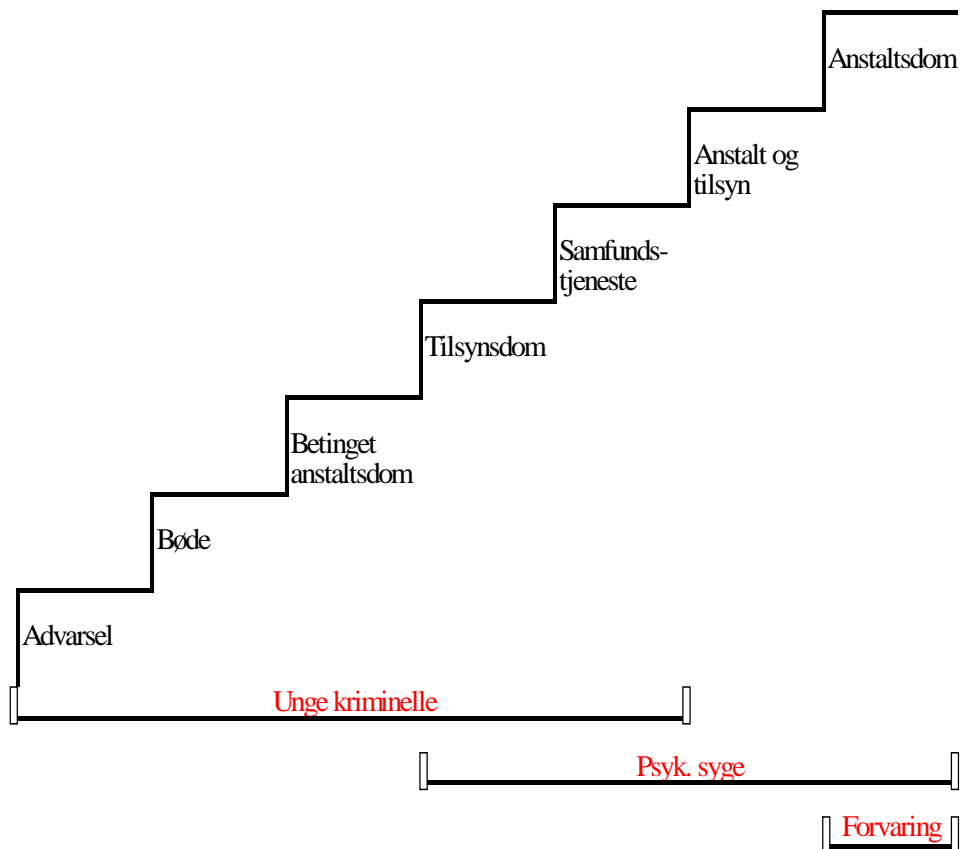
Dernæst foreslår kommissionen en væsentlig styrkelse af kriminalforsorgens *tilsynsvirksomhed*. Der er knyttet tilsyn til alle foranstaltningerne på sanktionsstigen, bort set fra de tre nederste. Kommissionen foreslår, at kriminalforsorgen skal udbygges geografisk, således at den er repræsenteret i hver eneste kommune. Samtidig skal tilsynsarbejdet effektiviseres, og der skal etableres et tæt samarbejde mellem kriminalforsorgen og social- og sundhedsmyndighederne, såvel på centralt som lokalt plan.

Denne professionalisering af fuldbyrdelsen er ikke ensbetydende med, at man opgiver den læge og nære fuldbyrdelse i lokalsamfundet. Det er min opfattelse at denne aldrig rigtigt har fungeret. Kommissionens forslag indebærer, at der via de professionelle forsorgsmedarbejdere på ny skal søges inddraget almindelige lokale medborgere i arbejdet med de kriminelle. Tanken er, at der i byer og de største bygder skal etableres kontaktpersoner og under alle omstændigheder udpeges en lokal, privat tilsynsførende, hvis kriminalforsorgen ikke selv er repræsenteret ved en afdeling eller filial. Ligeledes indebærer kommissionens forslag om at genoplive anbringelse i familiepleje og at indføre dom til samfundstjeneste som ny foranstaltning en øget brug af lægfolk.

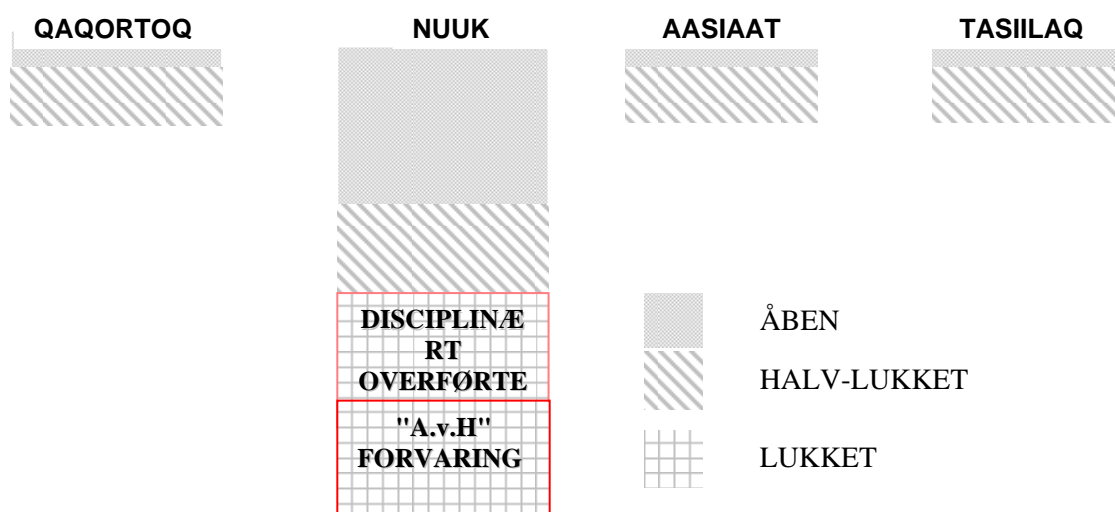
Det nuværende *anstaltssystem* har fra starten været præget af, at de dømte har bevaret kontakten til det almindelige samfundsliv via arbejde og anden beskæftigelse uden for anstalten. I denne henseende har

anstalterne fungerer som opholdssteder for de dømte, i hvert fald i starten fordi man ikke kunne finde andre egnede opholdssteder. De nuværende åbne anstalter fungerer næsten problemfrit, særligt taget i betragtning hvor belastet kriminelle de indsatte helt overvejende er. Anbringelse i åben anstalt med beskæftigelse uden for anstalten skal stadig være udgangspunktet. Ud fra et nærhedsprincip foreslås en lille anstalt nyoprettet på østkysten i Tasiilaq (de tre nuværende anstalter er alle beliggende på vestkysten).

Figur 2. Sanktionsstigemodellen.

Figur 3. Det fremtidige anstaltssystem.

Det ligger i kommissionens kommissorium, at de forvarede, der nu nedsendes til Anstalten ved Herstedvester, skal tilbage til Grønland. Det er derfor nødvendigt at indrette en lukket forvaringsafdeling, der foreslås placeret i tilknytning til anstalten i Nuuk med henblik på bistand fra den psykiatriske afdeling ved Dronning Ingrid's Hospital. Det mindst lige så påtrængende spørgsmål om hjemtagning af de psykisk syge, der dømmes til anbringelse i hospital i Danmark, er under planlægning i hjemmestyret, hvorunder sundhedsvæsenet hører.

Kommissionen har forståelse for den del af kritikken af foranstaltningssystemet, der skyldes at ofret og andre har kunne møde gerningsmanden på vej til eller fra arbejde i byen umiddelbart efter dommen og anbringelsen. Kravet har oprindeligt været, at dømte for voldtægt og anden grov personfarlig kriminalitet skulle anbringes direkte i lukket anstalt. Kommissionen har imidlertid foreslået, at de indledningsvis anbringes i de åbne anstalter, men i halvlukket regi i den forstand, at de ikke har tilladelse til at forlade anstalten, f.eks. for at arbejde. Hvis de trods forbudet alligevel forlader anstalten vil de kunne overføres til lukket regi. Med henblik herpå foreslår kommissionen indrettet en lukket disciplinærafdeling, også i anstalten i Nuuk.

For yderligere at effektivisere og synliggøre foranstaltningssystemets virkninger i praksis foreslås oprettet en enhedsledelse af kriminalforsorgen, omfattende fuldbyrdelsen af både domme med tilsyn og domme med anstaltsanbringelse (anstalterne hører stadig under Politimesteren i Grønland). Fuldbyrdelsen foreslås lovreguleret under hensyntagen til både samfundets sikkerhed og de dømtes beskyttelse mod magtmisbrug. Forslaget om indførelse af halvlukket og lukket kapacitet nødvendiggør væsentlige ændringer af anstaltens indretning og arbejdsopgaver og (personale)ressourcer med henblik på uddannelse/oplæring, anden beskæftigelse og andre påvirknings- og behandlingstilbud. Som sagt i indledningen er det mit store ønske, at der vil være interesse for at følge op på, at den foreslåede opprioritering af fuldbyrdelsen og omprioritering af kræfter og ressourcer fra frihedsberøvelse til tilsynsforanstaltninger nu også bliver fulgt op i praksis.

Den grønlandske kriminallov i praktisk perspektiv

af Jens Møller (med statistiske oplysninger fra kredsretten i Ilulissat, udarbejdet af Pavia Lyngø)

Jeg vil indlede med at præsentere mig selv. Jeg hedder Jens Møller og er kredsdommer i Qeqertarsuaq retskreds og formand for den grønlandske kredsdommerforening. Byen Qeqertarsuaq ligger på den sydvestlige hjørne af øen Disko, der ligger udenfor Grønland. Øens størrelse svarer nogenlunde til Sjællands. Der bor ca. 1.200 mennesker på hele øen, og de 1.100 mennesker bor i byen, mens resten bor i bygden Kangerluk (Diskofjord).

Jeg har fået til opgave at tale om:

Kriminallov i praksis

Det lyder måske lidt mærkeligt, at den grønlandske "straffelov" hedder kriminallov, set med skandinaviske øjne.

Jeg tror, at baggrunden for, at den hedder kriminallov, er, at den juridiske ekspedition, der opholdt sig i Grønland fra oktober 1948 til oktober 1949, mødte en befolkning, der for det meste ernærede sig med havets og landets levende ressourcer, kort sagt et fangersamfund. Menneskene kendte ikke straf, som den man kender i Europa. I den anførte periode, hvor ekspeditionen var i Grønland, er jeg ikke i tvivl om, at ekspeditionen havde fået et svagt indblik i befolkningens tankegang. Befolkningens levebrød var jo dyr, der lever frit ude i naturen, ligeså befolkningen, der endnu dengang drog ud til deres fangststeder tidligt på foråret, og at de som naturmennesker ikke kendte noget til fængsler. Befolkningen havde måske en vag forestilling om, hvad fængsler er, og hvem der bliver lukket ind og hvorfor, ud fra de beretninger, som deres bekendte eller bopladsfæller, der havde været i Danmark, vendte hjem og fortalte om sådanne forhold.

Jeg er lykkelig over, at den juridiske ekspedition enten havde fundet ud af eller haft en formodning om, at det ville være en katastrofe at anbringe et naturmenneske inde i et fængsel. Dengang var samfundene små – set også med vores egne nutidige øjne – og derfor var man meget mere afhængig af hinanden, både hvad fangst og andet dagligt gøremål angår.

Der var omkring tidspunktet for den juridiske ekspedition næsten ingen kriminalitet i de små samfund, og de, der begik noget kriminelt, blev straks indkaldt til en sysselret, hvis formand var kolonibestyreren, som sad på pengekasen og derfor havde et indgående kendskab til den enkeltes økonomiske formåen. Han sad endvidere sammen med præsten og andre godtfolk, der var blevet udpeget af kolonibestyreren som værdige til at være sysselretsmedlemmer. Kolonibestyreren fungerede samtidig også som anklager. Når sysselretten havde afsagt en dom, så skulle kolonibestyreren også være ansvarlig for tvangsfuldbyrdelse af dommen. Den kriminalitet, der dengang blev begået, er af bagatelagtig karakter, og derfor var befolkningen mere interesseret i at rette den pågældende lovovertræder op, så han fremover kan fungere og hjælpe til i de små samfund.

Det er ikke svært at forestille sig, hvilke tanker, den juridiske ekspedition havde forestillet sig, når Grønland har fået verdens mest humane kriminallov. Der var kun en lille del af befolkningen, der havde en faglig uddannelse. Disse personer fungerede enten som handelsmedhjælpere, kateketer (hjelpepræster) eller præster.

Befolkningen var spredt langs kysten i små udsteder og kolonihavne, og derfor kan det tage op til flere dage at nå rundt til alle bopladser i et distrikt. Derfor skulle den juridiske ekspedition udtænke og foreslå et system, der tager sit udgangspunkt i de små samfund. Det nye system skulle kunne varetages af en lægmand, for ellers ville den person, der havde domsmyndigheden efter den europæiske model hele tiden være på rejse og måske ikke nå alle bopladser i løbet af et år, enten ved at sejle med båd om sommeren eller køre på hundeslæde om vinteren. En sådan ordning ville være uholdbar, og den ville have været i strid med befolkningens traditionelle retsopfattelse, idet stridigheder mellem folk altid er blevet løst lokalt, også før kolonisationen og kristendommens indførelse.

Den løsning, den juridiske ekspedition fremkom med, tager sit udgangspunkt i den grønlandske befolkning. Det er den lokale befolkning, der skulle træffe sanktioner overfor lovovertræderen, og ellers komme frem til en løsning i civile sager. Jeg ved ikke, hvor meget medlemmerne i den juridiske ekspedition kendte til grønlandsk tankegang og om de sangdyster med trommedans, hvor tvistigheder mellem personer skulle afgøres, og hvor sangteksten skulle være afgørende for, om man havde vundet over modparten. Teksten skulle kun dreje sig om modparten som person. Agnete Weis Bentzon må kunne fortælle os, hvor meget de vidste om grønlænderne og deres skikke, inden de drog på rejse fra Danmark. Såfremt ekspeditionens medlemmer ikke havde vidst det, så er jeg af den opfattelse, at de alligevel havde ramt hovedet på sømmet, da de skrev rygraden af kriminalloven, nemlig gerningsmandsprincippet.

I modsætning til den europæiske model peger kriminalloven ikke på, hvilken foranstaltning (straf), der skal anvendes på forskellige kriminelle handlinger. Afgørelsen af foranstaltningen ligger alene hos domstolene, og de enkelte domstole er ikke bundet af påstandene.

Det hedder i den grønlandske kriminallovs § 87, der er rygraden af loven, at *"Afgørelsen skal, under fornøden hensyntagen til gerningens beskaffenhed og til samfundets interesse i at modvirke handlinger af den pågældende art, træffes med særligt henblik på gerningsmandens personlighed og på, hvad der efter de foreliggende oplysninger må skønnes at være nødvendigt for at afholde ham fra yderligere lovovertrædelser."*

Når man har nærlæst denne bestemmelse, er man tilbøjelig til at antage, at den juridiske ekspedition alligevel havde studeret smædevisernes indhold og opbygning, inden de rejste til Grønland. For ifølge denne bestemmelse skal de enkelte kredsretter træffe afgørelse med særligt henblik på gerningsmandens personlighed og derefter under fornøden hensyntagen til gerningens beskaffenhed. Denne bestemmelse er ikke blevet ændret, siden loven trådte i kraft den 15. juli 1954, og i den oprindelige lov var den § 86, stk. 2, men er nu § 87 i den nugældende lov.

Som jeg allerede har nævnt, skulle det grønlandske retssystem i 1. instans beklædes med lægmænd, mens appelretten (landsretten) skulle ledes af en af kongen udpeget landsdommer, der træffer afgørelse sammen med 2 lægmænd. Grønland er inddelt i 18 retskredse, og med undtagelse af Kangaatsiaq og Ivittuut er der en kredsdommer i hver retskreds, dog med 2 kredsdommere i Nuuk.

En dom, der af afsagt af en kredsret, kan ankes frit til Grønlands Landsret

Når jeg skriver, at man skulle tro, at den juridiske ekspedition havde studeret, hvordan smædeviserne skulle opbygges, skyldes, at smædevisen først og fremmest skulle indeholde aspekter om modpartens person, mens man først i den sidste vers skal komme på, hvad den pågældende havde gjort og hvorfor. Alt dette svarer jo til kriminallovens § 87, gerningsmandsprincippet.

Jeg vil påstå, at kriminalloven har 2 sider. Den er skrevet på dansk og oversat til grønlandsk. For en lægmand er det af afgørende betydning, at den pågældende forstår det danske sprog, hvis han/hun skal have nogen reel forståelse af, hvad loven indeholder, idet der i den grønlandske oversættelse er flere punkter, som er oversat forkert.

Kriminallovens § 84 og retsplejelovens kap. 5, § 18f, stk. 1, bestemmer, at *"Der skal tilvejebringes sådanne oplysninger om sigtedes personlige forhold, som må antages at være af betydning for afgørelsen af, hvilken foranstaltning der skal anvendes over for ham."*

I henhold til den grønlandske retsplejelovs kapitel 5, § 42, stk. 4, er retten ikke bundet af påstandene. Retten kan således selvstændigt træffe en afgørelse om, hvilken foranstaltning, der skal anvendes over for tiltalte.

Der er et katalog over foranstaltninger, som retten kan anvende ved fastsættelse af foranstaltning, bestående af:

1. Bøde.
2. Betinget dom.
3. Dom til forsorg.
4. Anbringelse i anstalt i Grønland eller i Danmark.
5. Særlige foranstaltninger over for unge lovovertrædere.
6. Særlige foranstaltninger over for psykisk abnorme lovovertrædere.
7. Fortabelse af rettigheder.
8. Konfiskation.

Endvidere *"Når særlige forhold taler derfor, kan retten undlade at træffe bestemmelse om anvendelse af nogen foranstaltning. Hvis det findes formålstjenligt, kan retten i sådanne tilfælde ved en udtalelse i dommen tildele den pågældende*

9. en advarsel."

Når en sag er blevet opklaret af politiet, bliver sagen sendt til kriminalforsorgen til udtalelse. Det er kriminalforsorgens opgave at foretage undersøgelser på tiltaltes personlige og sociale forhold og ud fra disse oplysninger fremkomme med en indstilling om en foranstaltning overfor den pågældende. Det er så politimesteren, der ud fra de foreliggende oplysninger, træffer afgørelse om, hvilken foranstaltning, anklagemyndigheden skal nedlægge påstand om i den enkelte sag.

Det er af afgørende betydning for retten, at oplysningerne på tiltaltes person er fyldestgørende, især når man bor i de større byer. I de mindre byer kender alle hinanden, men alligevel bliver det af særlig og måske af afgørende betydning for sagens endelige afgørelse, at man har personlige oplysninger på tiltalte, såfremt den af kredsretten afsagte dom ankes til Grønlands Landsret.

Der er gennem tiderne indvundet praksis, således at man idømmer f.eks. anstaltsanbringelse i en periode for drab etc., således at man efterhånden er gået mere og mere væk fra gerningsmandsprincippet til proportionalitetsprincippet, alt efter gerningens beskaffenhed. De grønlandske domstole er jo mere "fleksible" i forhold til de danske, når man taler om valg af foranstaltning overfor den enkelte lovovertræder i kraft af, at kredsretterne beklædes med lægmænd og dermed sikrer befolkningens indflydelse herom.

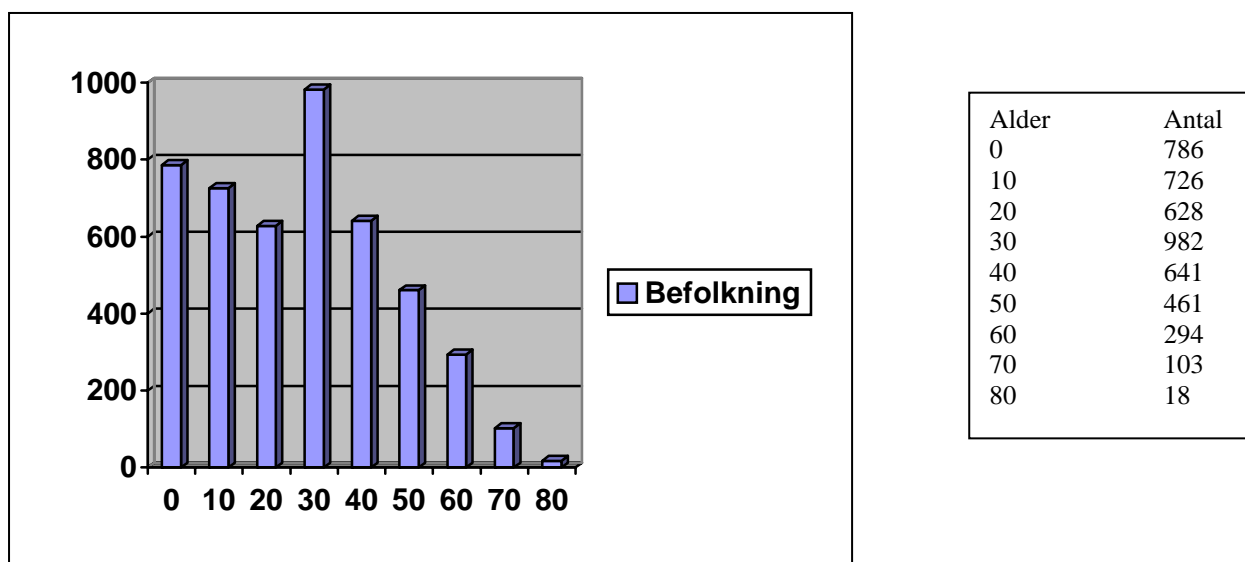
Jeg glemmer ikke, da jeg deltog i den af Den Grønlandske Retsvæsenkommission arrangerede konference på Århus Universitet i februar 1995, hvor en professor i strafferet fremkom med en anmeldelse af kriminalloven. Han betegnede kriminalloven som en discount udgave af straffeloven. Det er meget klart for os grønlændere, der i det daglige har at gøre med kriminalloven, at den pågældende ikke havde noget kendskab til "kriminallovens ånd", nemlig resocialisering af gerningsmanden. Spørgsmålet bliver herefter, om de bevilgende myndigheder har viljen til at bevilge de nødvendige midler for og forståelse for nødvendigheden af dette arbejde.

Kriminalloven er for tiden under revision af Den grønlandske Retsvæsenkommission, og det er planen, at kommissionen skulle afslutte sit arbejde til februar til næste år, hvis alt går vel.

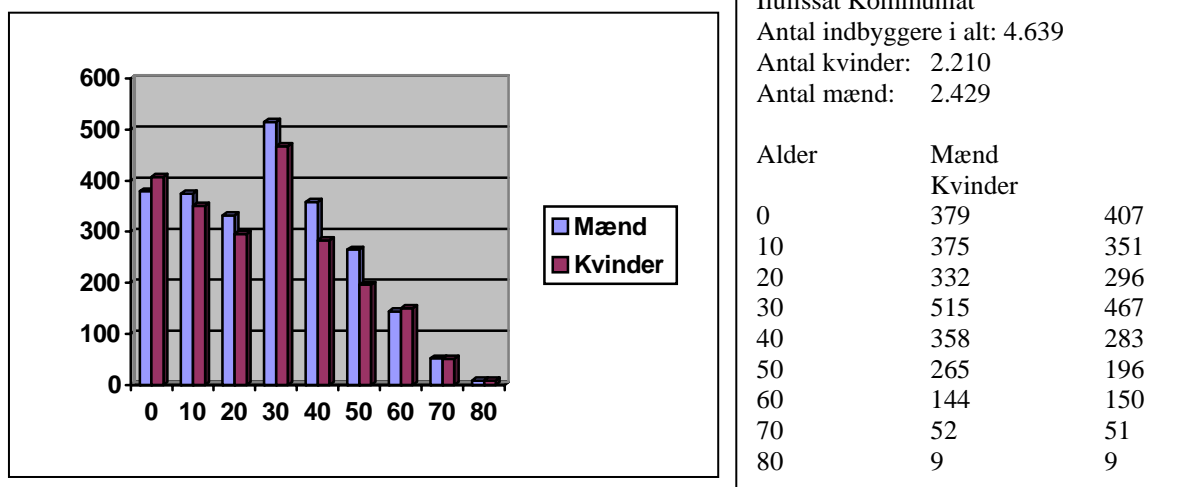
Herefter vil jeg overlade ordet til min kollega Pavia Lyngé, der vil komme ind på de statistiske materialer på afgørelser, herunder foranstaltningsformerne.

Statistik fra kredsretten i Ilulissat (udarbejdet af Pavia Lyngé)

Figur 1: Ilulissat Kommunitat, Befolkningsstatistik, kommune: 915, Opgørelsesdato 09-09-99, Periodelængde 10 år

Fig. 2: Ilulissat Kommunitat, Befolkningsstatistik opdelt på kvinder/mænd Kommune: 915, Opgørelsesdato 09-09-99, Periodelængde 10 år

Kriminalitetsmønsteret i Grønland og udviklingen i den registrerede kriminalitet 1974-1998

af Finn Breinholt Larsen

I det følgende beskrives udviklingen i den registrerede kriminalitet i Grønland i perioden 1974-1998. Datagrundlaget er det grønlandske politis sags- og arbejdsstatistik, der omfatter såvel overtrædelser af kriminalloven som overtrædelser af særlovgivningen¹. Ejendoms kriminalitet, sædelighedskriminalitet og voldskriminalitet, der tilsammen udgør langt hovedparten af kriminallovsovertrædelserne, vil blive behandlet særskilt. Inden for særlovgivningen omtales de to hyppigste kriminalitetstyper, færdselskriminalitet og narkotikakriminalitet. Endvidere beskrives udviklingen i antallet af berusede personer indsat i politiets detentioner.

Med henblik på at udjævne tilfældige udsving fra år til år anvendes der femårs gennemsnit for de enkelte talserier. Da der har været tale om en betydelig befolkningstilvækst fra 1974 til 1997, er antallet af registrerede lovovertrædelser endvidere beregnet pr. 10.000 indbyggere (kriminalitetshyppigheden) og den procentuelle vækst fra periode til periode er angivet. Den registrerede kriminalitet i Grønland pr. 10.000 indbyggere sammenlignes med de tilsvarende tal for Danmark og Færøerne. For yderligere at lette sammenligningen er hyppigheden af de enkelte typer af forbrydelser i Danmark sat til indeks 100.

1. Den samlede kriminalitet

Udviklingen i den samlede kriminalitet er kendetegnet ved, at der skete en betragtelig vækst i antallet af registrerede lovovertrædelser fra 1974-74 til 1984-88. Herefter vendte udviklingen: i 1989-93 skete der et markant fald i kriminaliteten efterfulgt af et mere moderat fald i 1994-98.

Table 1. Den samlede kriminalitet - antal registrerede overtrædelser, gennemsnit pr. år

	1974-78	1979-83	1984-88	1989-93	1994-98
Kriminalloven	4.180	5.196	6.411	5.381	5.130
Særlovgivningen	749	1.141	1.724	1.710	1.581
Alle overtrædelser	4.929	6.337	8.135	7.091	6.711

Den procentuelle vækst i særlovsovertrædelserne var større i både 1979-83 og 1984-88 end væksten i kriminallovsovertrædelserne, og da det efterfølgende fald til gengæld ikke var så stort, udgør særlovskriminaliteten en større andel af den samlede kriminalitet nu end i begyndelsen af perioden.

Table 2. Den samlede kriminalitet - overtrædelser pr. 10.000 indbyggere, vækst i pct

	1974-78	1979-83	1984-88	1989-93	1994-98
Kriminalloven	•	21 %	15 %	-20 %	-5 %
Særlovgivningen	•	49 %	40 %	-5 %	-8 %
Alle overtrædelser	•	29 %	28 %	-13 %	-6 %

Sammenholdt med Danmark var kriminalitetshyppigheden i Grønland i 1993-97 lidt mindre inden for kriminallovens område (indeks 91 mod 100) og betydeligt mindre inden for særlovsområdet (indeks 47 mod 100). Den

¹ Sags- og arbejdsstatistik for de grønlandske politidistrikter 1974 ff., Nuuk samt Virksomhedsberetning for politiet i Grønland 1998, Nuuk 1999.

samlede kriminalitetshyppighed for perioden var 3/4 af den danske. Færøerne, der er et samfund med meget lidt kriminalitet, havde væsentligt færre overtrædelser på straffelovsområdet end både Grønland og Danmark (indeks 28), mens særlovskriminaliteten på Færøerne lå noget under niveauet i Danmark, men væsentligt over niveauet Grønland (indeks 84).

Tabel 3. Den samlede kriminalitet - gennemsnit for 1993-97, Danmark = indeks 100

	Grønland	Danmark	Færøerne
Kriminalloven	91	100	28
Særlovgivningen	47	100	84
Alle overtrædelser	75	100	48

2. Ejendoms kriminalitet

Ejendoms kriminaliteten omfatter følgende kategorier af forbrydelser: Indbrudstyveri, tyveri, bedrageri, underslæb, mandatsvig, skyldnersvig, andre berigelsesforbrydelser og tingsbeskadigelse. Udviklingen i ejendoms kriminaliteten som helhed har stort set fulgt det generelle mønster i kriminalitetsudviklingen. Dette er for så vidt ikke så underligt, eftersom ejendoms kriminaliteten udgør langt over halvdelen af samtlige lovovertrædelser. Antallet af registrerede ejendomsforbrydelser var lavere i 1994-98 end i de forudgående tre femårsperioder, men lidt højere end i 1974-78. Der har været et fald inden for alle typer af ejendomsforbrydelser siden midten af 1980'erne, mest markant ved brugstyveri, indbrud og tingsbeskadigelse (brugstyveri omfatter tyveri af biler, joller og snescootere, mens tyveri af cykler og knallerter er medtaget under tyveri).

Tabel 4. Ejendoms kriminalitet - antal registrerede overtrædelser, gennemsnit pr. år

	1974-78	1979-83	1984-88	1989-93	1994-98
Ejendomsforbrydelser	3.431	4.281	5.297	4.248	3.880

Med hensyn til udviklingen i kriminalitetshyppigheden, tegner der sig det samme billede i tabel 4 som i tabel 1. Den samlede vækst i 1979-83 og 1984-88 var dog lidt mindre og faldet i 1989-93 og 1994-97 lidt større. Ejendoms kriminalitetens andel af den samlede kriminalitet er således faldet noget fra den første til den sidste femårsperiode (fra 70% til 58%).

Tabel 5. Ejendoms kriminalitet - overtrædelser pr. 10.000 indbyggere, vækst i pct

	1974-78	1979-83	1984-88	1989-93	1994-98
Ejendomsforbrydelser	•	22 %	15 %	-23 %	-10 %

Ejendoms kriminaliteten er generelt en del lavere i Grønland end i Danmark. Det gælder især brugstyverier og tyverier, mens hyppigheden af tingsbeskadigelse er dobbelt så stor som i Danmark og hyppigheden af bedrageri, underslæb, mandatsvig og skyldnersvig set under ét samt andre berigelsesforbrydelser er ca. 2.5 gange så stor.

Tabel 6. Ejendoms kriminalitet - gennemsnit for 1993-97, Danmark = indeks 100

	Grønland	Danmark	Færøerne
Ejendomsforbrydelser	77	100	25

3. Sædelighedskriminalitet

Frem til 1985 blev al sædelighedskriminalitet registreret under en enkelt kategori i det grønlandske politis arbejds- og sagsstatistik. Fra og med dette år er statistikken opdelt på følgende kategorier: 1. voldtægt og voldtægtsforsøg, 2. blodskam, kønsligt forhold til børn og blufærdighedskrænkelser og 3. andre former for sædelighedsforbrydelser.

Udviklingen inden for sædelighedskriminaliteten afviger markant fra det generelle mønster, idet antallet af sædelighedsforbrydelser i 1989-98 lå cirka 70 % over antallet i 1984-88. Antallet af registrerede tilfælde af voldtægt og voldtægtsforsøg steg først en del i 1989-93 og faldt herefter i den følgende periode til samme niveau som i 1984-88. I det samme tidsrum blev antallet af registrerede tilfælde af blodskam, seksuel omgang med børn og blufærdighedskrænkelser mere end fordoblet. Antallet af andre sædelighedsforbrydelser er ligeledes øget stærkt, men her er det absolutte antal af sager så lille, at tallene skal tolkes med forsigtighed.

Tabel 7. Sædelighedskriminalitet - antal registrerede overtrædelser, gennemsnit pr. år

	1974-78	1979-83	1984-88	1989-93	1994-98
Voldtægt incl. forsøg	•	•	116	141	115
Blodskam, børn, blufærdighed	•	•	56	120	146
Andre sædelighedsforbrydelser	•	•	3	12	20
Alle sædelighedsforbrydelser	105	110	164	273	280

Tabel 8. Sædelighedskriminalitet - overtrædelser pr. 10.000 indbyggere, vækst i pct

	1974-78	1979-83	1984-88	1989-93	1994-98
Voldtægt incl. forsøg	•	•	•	21 %	-24 %
Blodskam, børn, blufærdighed	•	•	•	117 %	16 %
Andre sædelighedsforbrydelser	•	•	•	(268 %)	(38 %)
Alle sædelighedsforbrydelser.	•	2 %	68 %	61 %	2 %

Der registreres særdeles mange sædelighedsforbrydelser i Grønland i forhold til i Danmark. For sædelighedsforbrydelser under ét er hyppigheden mere end 9 gange så stor. For voldtægt og voldtægtsforsøg er hyppigheden 24 gange så stor, mens der registreres godt 6 gange så mange tilfælde af blodskam, seksuel omgang med børn samt blufærdighedskrænkelser.

Table 9. Sædelighedskriminalitet - gennemsnit for 1993-97, Danmark = indeks 100

	Grønland	Danmark	Færøerne
Voldtægt incl. forsøg	2.379	100	•
Blodskam, børn, blufærdighed	636	100	•
Andre sædelighedsforbrydelser	864	100	•
Alle sædelighedsforbrydelser	942	100	141

4. Voldskriminalitet

Voldskriminaliteten omfatter drab, drabsforsøg og vold. Udviklingen i voldskriminaliteten har frem til den seneste periode stort set fulgt det generelle udviklingsmønster. I 1994-98 er der imidlertid atter sket en betydelig stigning i den registrerede voldskriminalitet, og det gennemsnitlige antal voldsforbrydelser pr. år var i 1994-98 højere end i nogen af de foregående perioder. I den groveste form for voldskriminalitet, drab og drabsforsøg, er der dog sket et markant fald i antallet i de senere år. På grund af det ringe antal hændelser, skal denne udvikling tolkes med varsomhed, da antallet af drab og drabsforsøg igennem hele den her behandlede periode har varieret meget fra år til år.

Table 10. Voldskriminalitet - antal registrerede overtrædelser, gennemsnit pr. år

	1974-78	1979-83	1984-88	1989-93	1994-98
Drab	9	10	12	14	8
Drabsforsøg	19	27	34	27	14
Vold	408	398	491	424	554
Alle voldsforbrydelser	436	435	537	465	576

Table 11. Voldskriminalitet - overtrædelser pr. 10.000 indbyggere, vækst i pct

	1974-78	1979-83	1984-88	1989-93	1994-98
Drab	•	(-5 %)	(21 %)	(9 %)	(-45 %)
Drabsforsøg	•	40 %	19 %	-25 %	-49 %
Vold	•	-5 %	14 %	-16 %	29 %
Alle voldsforbrydelser	•	-3 %	15 %	-17 %	23 %

Tabel 12. Voldskriminalitet - gennemsnit for 1993-97, Danmark = indeks 100

	Grønland	Danmark	Færøerne
Drab	965	100	0
Drabsforsøg	925	100	0
Vold	556	100	85
Alle voldsforbrydelser	574	100	85

5. Færdselskriminalitet

Udviklingen i den samlede færdselskriminalitet har fulgt det generelle mønster i kriminalitetsudviklingen. Det største fald i antallet af færdselsovertrædelser er indtrådt med hensyn til spiritus- og promillekørsel, hvor det gennemsnitlige antal pr. år i 1994-98 var det samme som i 1974-78. Med hensyn til andre færdselsforseelser har faldet ikke været helt så stort.

Tabel 13. Færdselskriminalitet - antal registrerede overtrædelser, gennemsnit pr. år

	1974-78	1979-83	1984-88	1989-93	1994-98
Spiritus/promillekørsel	193	238	324	226	194
Andre færdselsforseelser	201	335	592	557	438
Alle færdselsforseelser	394	573	916	783	632

Tabel 14. Færdselskriminalitet - overtrædelser pr. 10.000 indbyggere, vækst i pct

	1974-78	1979-83	1984-88	1989-93	1994-98
Spiritus/promillekørsel	•	20 %	27 %	-33 %	-15 %
Andre færdselsforseelser	•	63 %	63 %	-9 %	-22 %
Alle færdselsforseelser	•	41 %	48 %	-17 %	-20 %

Antallet af andre færdselsforseelser end spiritus/promillekørsel ligger lavt i Grønland sammenlignet med Danmark og Færøerne (indeks 20). Det grønlandske niveau er ca. en femtedel af det danske. Den ringe biltæthed i Grønland sammenlignet med de to andre områder, spiller naturligvis her en rolle. På den anden side er politiets mulighed for at føre kontrol med trafikken bedre i Grønland, hvor der ikke er noget vejnet uden for byerne, end i Danmark og på Færøerne.

Niveauet for spiritus/promillekørsel ligger noget højere i Grønland end i Danmark (indeks 137), men lavere end på Færøerne.

Tabel 15. Færdselskriminalitet - gennemsnit for 1993-97, Danmark = indeks 100

	Grønland	Danmark	Færøerne
Spiritus/promillekørsel	137	100	145
Andre færdselsforseelser	20	100	101
Alle færdselsforseelser	27	100	104

6. Narkotikakriminalitet (hash)

Udviklingen i narkotikakriminaliteten har været atypisk i forhold til den generelle kriminalitetsudvikling, idet der har været tale om en ubrudt og kraftig vækst i antallet af sager i hele perioden. Overtrædelse af lov om euforiserende stoffer er uden sammenligning den af de her behandlede kriminalitetsformer, der har haft den kraftigste vækst i de seneste 25 år. I 1974 blev der registreret 25 overtrædelser af narkotikalovgivningen, mens der i 1994 blev registreret 726 overtrædelser, hvilket er det højeste antal inden for den her behandlede periode.

Narkotikakriminaliteten begrænser sig til hashkriminalitet. Den stedfundne udvikling afspejler således hashens indtog som rusmiddel i Grønland og den hermed forbundne optrapning af politiets kontrolaktivitet. I 1982 blev den første hashhund taget i brug i efterforskningsarbejdet. Siden begyndelsen af 1990'erne har politiet intensiveret indsatsen over for hashkriminalitet ganske betragteligt bl.a. gennem oprettelse af en narkotikagrube.

Tabel 16. Narkotikakriminalitet - antal registrerede overtrædelser, gennemsnit pr. år

	1974-78	1979-83	1984-88	1989-93	1994-98
Narkotikakriminalitet	23	106	287	405	539

Tabel 17. Narkotikakriminalitet - overtrædelser pr. 10.000 indbyggere, vækst i pct

	1974-78	1979-83	1984-88	1989-93	1994-98
Narkotikakriminalitet	•	355 %	152 %	36 %	32 %

At dømme efter den registrerede kriminalitet er indsmugling og handel med hash væsentlige mere udbredt i Grønland end i Danmark. Der er næsten tre gange så mange registrerede tilfælde i forhold til indbyggertallet (indeks 294) og ca. 8 gange så mange som på Færøerne.

Det er imidlertid vanskeligt at sige, om disse tal er udtryk for, at hash reelt er mere udbredt i Grønland end i Danmark, eller at kontrolindsatsen blot er mere effektiv i Grønland.

Tabel 18. Narkotikakriminalitet - gennemsnit for 1993-97, Danmark = indeks 100

	Grønland	Danmark	Færøerne
Narkotikakriminalitet	294	100	36

7. Berusede personer anbragt i detentionen

Udviklingen i detentionsanbringelser på grund af beruselse fulgte det generelle mønster for kriminalitetsudviklingen i den her behandlede 25-års periode. Der var tale om en ret kraftig vækst i detentionsanbringelser fra 1974-78 til 1984-88. Herefter indtrådte der et fald i 1989-93 og igen i 1994-98. Faldet var dog kraftigere i 1994-98 end faldet i den registrerede kriminalitet (17 % mod 6 %).

Tabel 19. Berusere i detentionen - antal registrerede overtrædelser, gennemsnit pr. år

	1974-78	1979-83	1984-88	1989-93	1994-98
Berusere i detentionen	1.388	1.788	2.256	1.824	1.525

Tabel 20. Berusere i detentionen - overtrædelser pr. 10.000 indbyggere, vækst i pct

	1974-78	1979-83	1984-88	1989-93	1994-98
Berusere i detentionen	•	25 %	18 %	-23 %	-17 %

Tabel 21. Berusere i detentionen - gennemsnit for 1993-97, Danmark = indeks 100

	Grønland	Danmark	Færøerne
Berusere i detentionen	728	100	222

8. Sammenfatning

Udviklingen i den registrerede kriminalitet i Grønland i perioden 1974-1998 kan sammenfattes i følgende punkter:

1. Den registrerede kriminalitet voksede stærkt fra 1974-78 til 1984-88.
2. Det gjaldt alle former for kriminalitet.
3. Den registrerede kriminalitet faldt generelt fra 1984-88 til 1994-98.
4. Undtaget herfra var sædeligheds-, volds- og narkotikakriminalitet (hash).
5. For sædelighedskriminaliteten har der i den seneste tiårsperiode først og fremmest tale om en stigning i anden sædelighedskriminalitet end voldtægt.
6. For voldskriminaliteten har der i samme periode været et fald i den groveste kriminalitet, drab og drabsforsøg, men en stigning i antallet af øvrige voldssager.
7. Med hensyn til narkotikakriminalitet har politiet intensiveret indsatsen mod indførsel og salg af hash, og det er derfor uvist, om de senere års stigning i den registrerede kriminalitet alene afspejler en øget kontrolindsats, eller der ligeledes har været tale om en stigning i indførslen af hash.

8. Den samlede hyppighed af den registrerede kriminalitet i Grønland er i dag en smule lavere end i Danmark, men væsentligt højere end på Færøerne.
9. Hyppigheden af den registrerede sædeligheds-, volds- og narkotikakriminalitet i Grønland er væsentligt højere end i Danmark.

Det grønlandske samfund har undergået store forandringer i de 25 år fra 1974 til 1998. Der vil ikke her blive lavet nogen dyberegående analyse af sammenhængen mellem kriminalitets- og samfundsudvikling, blot skal to forhold trækkes frem, som må antages at have spillet en særlig rolle: udviklingen i antallet af unge mellem 15 og 29 år og udviklingen i alkoholkonsumet.

9. Kriminaliteten og udviklingen i antallet af unge

Der blev født mange børn i Grønland i 1960'erne. Som konsekvens heraf voksede antallet af 15-29-årige betydeligt fra 1974-78 til 1984-88. I de følgende 10 år skete der en lige så markant reduktion i antallet af personer i denne aldersgruppe, der normalt regnes for den mest aktive med hensyn til at begå kriminalitet.

Tabel 22. Unge mellem 15 og 29 år, gennemsnit pr. år samt vækst i forhold til den foregående periode

	1974-78	1979-83	1984-88	1989-93	1994-98
Unge mellem 15 og 29 år	13.699	16.426	17.927	15.774	12.244
Vækst i pct	•	20 %	9 %	-12 %	-22 %

I tabel 23 er væksten i ungdomsgruppen sammenstillet med væksten i den registrerede kriminalitet pr. 10.000 indbyggere, den samlede kriminalitet såvel som de vigtigste undergrupper. De følgende iagttagelser har udelukkende karakter af "Aeyeball statistics".

Man kan umiddelbart konstatere, at i de to første femårsperioder, hvor antallet af unge voksede hurtigt, skete der også en betydelig forøgelse af den samlede kriminalitet, og i de efterfølgende to femårsperioder, hvor antallet af unge blev reduceret, indtraf der et fald i den samlede kriminalitet. Udviklingen i hyppigheden af kriminallovsovertrædelser synes at ligge tættere op ad udviklingen i antallet af unge end udviklingen i hyppigheden af særlovsovertrædelser.

Inden for de enkelte undergrupper ser det ud til at være ejendomsforbrydelser samt antallet af berusede personer indsat i detentionen, der følger befolkningsudviklingen tættest. De to typer af færdselsforseelser, spiritus/promillekørsel og andre færdselsforseelser, følger ligeledes hovedtendensen i ungdomsgruppens udvikling: vækst i de først 10 år afløst af et fald i de sidste 10 år.

Udviklingen i sædelighedskriminalitet, voldskriminalitet og narkotikakriminalitet følger til gengæld ikke mønsteret i ungdomsgruppens udvikling.

Tabel 23. Væksten i antallet af 15-29-årige samt i den registrerede kriminalitet pr. 10.000 indbyggere

	1979-83	1984-88	1989-93	1994-98
15-29-årige	20 %	9 %	-12 %	-22 %
Alle overtrædelser	29 %	28 %	-13 %	-6 %
Kriminalloven	21 %	15 %	-20 %	-5 %
Særlovgivningen	49 %	40 %	-5 %	-8 %
Ejendomsforbrydelser	22 %	15 %	-23 %	-10 %
Sædelighedsforbrydelser	2 %	68 %	61 %	2 %
Voldskriminalitet	- 3 %	15 %	- 17 %	23 %
Spiritus/promillekørsel	20 %	27 %	-33 %	-15 %
Andre færdselsforseelser	63 %	63 %	-9 %	-22 %
Narkotikakriminalitet	355 %	152 %	36 %	32 %
Berusere i detentionen	25 %	18 %	-23 %	-17 %

10. Alkoholforbrug og kriminalitet

Alkoholforbruget lå på et højt niveau i den første del af perioden, dog afbrudt af tre år med et væsentligt lavere forbrug, hvilket skyldes, at der fra 1. august 1979 til 1. april 1982 var alkoholrationering i Grønland. I tabel 24 er perioden 1979-83 derfor opdelt i to: 1979-81 og 1982-83. Fra midten af 1980'erne begyndte alkoholforbruget at falde, og det gennemsnitlige alkoholforbrug pr. person over 14 år ligger i dag betydeligt lavere end i 1970'erne og 1980'erne. Forbruget er nu cirka på niveau med alkoholforbruget i Danmark.

Tabel 24. Alkoholforbrug (liter ren alkohol pr. person over 14 år) gennemsnit pr. år samt vækst i forhold til den foregående periode

	1974-78	1979-81	1982-83	1984-88	1989-93	1994-98
Liter ren alkohol	18,6	14,3	21,4	19,4	15	12,9
Vækst i pct	C	-23 %	49 %	-10 %	-23 %	-14 %

I tabel 25 er væksten i alkoholforbruget sammenstillet med væksten i den registrerede kriminalitet pr. 10.000 indbyggere. Også her er rationeringsperioden skilt ud.

I modsætning til udviklingen i antallet af unge er, har der ikke været parallelitet mellem udviklingen i alkoholforbruget og den generelle udviklingen i kriminaliteten, hverken med hensyn til samtlige overtrædelser under ét eller for henholdsvis kriminallovsovertrædelserne og særlovsovertrædelserne.

Ser man på de undergrupper, hvor man især kunne forvente en sammenhæng, nemlig voldskriminalitet, spiritus/promillekørsel og berusere i detentionen, kan man iagttage følgende:

Der var et fald i voldskriminaliteten i rationeringsperioden 1979-81, i 1982-83 steg såvel alkoholforbruget som voldskriminaliteten kraftigt. Faldet i alkoholforbruget i 1984-88 og 1989-93 modsvarede af en moderat stigning i voldshyppigheden i den første periode og et væsentligt fald i den anden periode. I store træk er der således tale om parallelitet i udviklingen i perioden fra 1979 til 1993. I den seneste femårsperiode, hvor alkoholforbruget er fortsat med at falde, er der til gengæld igen sket en markant stigning i voldshyppigheden, uden at der kan peges på en indlysende forklaring herpå. I begyndelsen af 1990'erne blev der lettere adgang til at købe alkohol, idet restauranternes åbningstiderne blev udvidet, samtidig med, at det blev muligt at købe lettøl med en styrke på 3.6 % i butikker og kiosker i praktisk talt alle døgnets timer. Dette kan have medført ændringer i drikkemønsteret. Som altid, når det drejer sig om anmeldelsesstatistik, må man ligeledes være opmærksom på, at en forøgelse af den registrerede kriminalitet ikke blot kan skyldes en reel stigning i kriminaliteten, men kan være forårsaget af en større anmeldelsestilbøjelighed i befolkningen, eller at politiet registrerer flere af de henvendelser, de får, end tidligere.

Tablet 25. Væksten i alkoholforbrug (liter ren alkohol pr. person over 14 år) samt i den registrerede kriminalitet pr. 10.000 indbyggere

	1979-81	1982-83	1984-88	1989-93	1994-98
Liter ren alkohol	-23 %	49 %	-10 %	-23 %	-14 %
Alle overtrædelser	22 %	7 %	15 %	-13 %	-6 %
Kriminalloven	17 %	10 %	9 %	-20 %	-5 %
Særlovgivningen	51 %	-4 %	43 %	-5 %	-8 %
Ejendomsforbrydelser	18 %	8 %	10 %	-23 %	-10 %
Sædelighedsforbrydelser	-4 %	16 %	26 %	61 %	2 %
Voldskriminalitet	-12 %	20 %	4 %	-17 %	23 %
Spiritus/promillekørsel	13 %	15 %	17 %	-33 %	-15 %
Andre færdselsforseelser	84 %	-28 %	100 %	-9 %	-22 %
Narkotikakriminalitet	306 %	31 %	116 %	36 %	32 %
Berusere i detentionen	0 %	63 %	-9 %	-23 %	-17 %

Med hensyn til spiritus/promillekørsel afviger udviklingen fra udviklingen i alkoholforbruget i to perioder: under rationeringen i 1979-81 steg antallet af sager vedrørende spiritus/promillekørsel og ligeledes i 1984-88 på trods af, at det gennemsnitlige alkoholforbrug pr. person over 14 år faldt. I de øvrige perioder er der overensstemmelse mellem udviklingen i alkoholforbrug og sager vedrørende spiritus/promillekørsel.

Bortset fra rationeringsperioden, hvor hyppigheden af berusere i detentionen var konstant i forhold til den forudgående periode på trods af faldet i alkoholforbruget, har der været en stor grad af overensstemmelse mellem udviklingen i alkoholforbrug og detentionsanbringelser. At antallet af berusere i detentionen er faldet med 17 % i 1994-98, mens voldskriminaliteten er øget med 23 % i samme periode, kunne i øvrigt tages som et fingerpeg om, at forklaringen på de seneste års stigning i den registrerede voldskriminalitet skal søges i ændringer i anmeldelses- og registreringspraksis snarere end i, at der er blevet begået mere vold.

Den faktiske kriminalitet i Grønland og Danmark

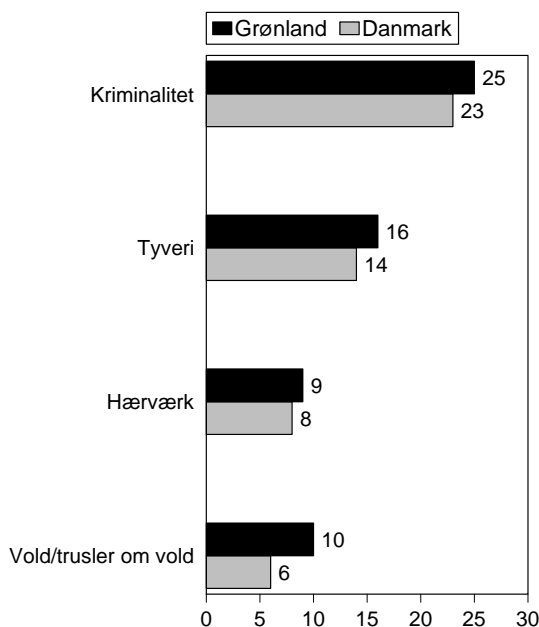
af Flemming Balvig

I forbindelse med Den Grønlandske Retsvæsenkommissions arbejde blev der gennemført en undersøgelse, der havde til formål at afdække samspillet mellem politiet og befolkningen i Grønland. Undersøgelsen blev gennemført i form af en befolkningsundersøgelse, hvor 3000 spørgeskemaer blev udsendt til et repræsentativt udsnit af den grønlandske befolkning. De 3000 personer blev udtrukket fra det grønlandske folkeregister efter et tilfældighedsprincip blandt dem, der var fyldt 16 år den 1. november 1995. Spørgeskemaet blev udsendt ultimo november 1995. Bruttobesvarelsesprocenten blev 67. Der er god overensstemmelse mellem de svarendes fordeling på køn, bosted, kommunetilhørsforhold, fødested og alder. Undersøgelsen blev gennemført i et samspil mellem HS Analyse og retsvæsenkommissionens undersøgelsesgruppe. Resultaterne er præsenteret i en rapport, udarbejdet af Henrik Skydsbjerg, HS Analyse (Skydsbjerg, 1996).

I det anvendte spørgeskema indgår også spørgsmål om, hvorvidt den grønlandske befolkning har oplevet sig udsat for forskellige former for kriminalitet inden for de seneste 12 måneder forud for udspejgningstidspunktet (jf. spørgsmålsformuleringerne i bilaget). Disse spørgsmål er anvendt omkring samme tidspunkt i tilsvarende undersøgelser i Danmark (Balvig 1998; 1999). Under ét repræsenterer de således en mulighed for dels at supplere den kriminalitetsbeskrivelse, der baserer sig på den registrerede kriminalitet, først og fremmest anmeldelsesstatistikken, og dels at foretage en indbyrdes sammenligning af situationen i Grønland og Danmark

Af figur 1 fremgår, at det til trods for de to samfunds store forskelligheder er omtrent lige mange, der i løbet af et år har oplevet sig udsat for tyveri, hærværk og/eller vold/trusler-om-vold - under ét, af bekvemmelighedsgrunde, i det følgende benævnt "kriminalitet". Det er omkring en ud af fire i begge lande - 25 pct. i Grønland, 23 pct. i Danmark, der har været i denne situation. Ser vi på de enkelte kriminalitetsformer, går ligheden igen mht. såvel udsathed for tyveri som udsathed for hærværk. Kun ved vold og trusler om vold er der en markant forskel. Hver 10'ende i Grønland har oplevet sig udsat for vold eller trusler om vold, hver 16'ende i Danmark.

Figur 1. Procent udsat for kriminalitet inden for seneste 12 måneder

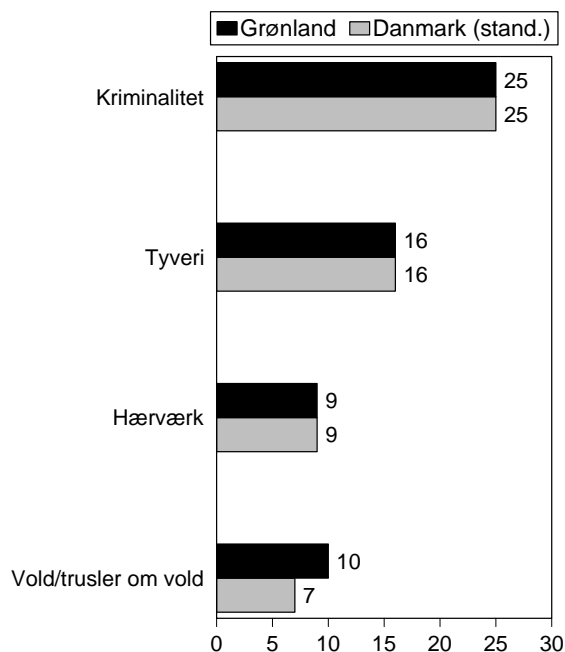

Udsathed for kriminalitet er stærkt aldersafhængig. Da det samtidig er to befolkninger, der har en temmelig forskellig aldersfordeling, der sammenlignes, kan det have interesse at se, hvordan sammenligningen falder ud, hvis der tages hensyn hertil. I figur 2 præsenteres hyppighederne som de ville være, hvis befolkningens aldersfordeling i Danmark var identisk med den, der findes i Grønland (dvs. at de aldersspecifikke offerhyppigheder i de danske undersøgelser er anvendt på en aldersopdelt grønlandsk befolkning).

Lighederne er her endnu mere slående. For kriminalitet under ét samt for tyveri og hærværk er procenterne nu nøjagtig ens. For vold og trusler om vold øges procenten for Danmark med et enkelt procentpoint,

men er dog stadig mindre end den grønlandske. Når procenterne generelt øges i den aldersstandardiserede udgave af Danmark, bundet det i, at yngre mennesker i Danmark gennemgående udsættes oftere end ældre (se nærmere herom længere fremme) samt at aldersgennemsnittet i Grønland er lavere end i Danmark

Figur 2. Procent udsat for kriminalitet inden for seneste 12 måneder i Grønland og for en aldersstandardiseret dansk befolkning (s)

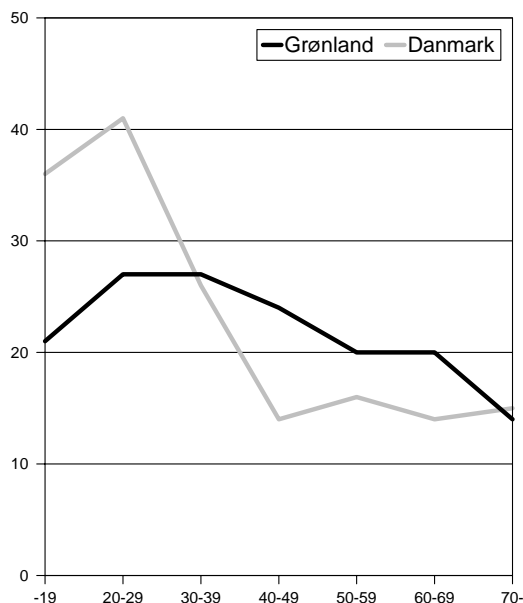
Lidt flere mænd end kvinder udsættes for kriminalitet i løbet af et år, såvel i Grønland (27 pct. over for 24 pct.) som i Danmark (24 pct. over for 22 pct.). Det er hovedsagelig forskelle i tyveri-risiko, der gør udslaget. Specielt bemærkelsesværdigt er det, at der ved vold ingen reel forskel er i risiko for mænd og kvinder i Grønland. 11 pct. af mændene har oplevet sig udsat for vold eller trusler om vold, 10 pct. af kvinderne. For kvindernes del betyder dette, at deres risiko er dobbelt så stor i Grønland som i Danmark (10 pct. over for 5 pct.), og denne forskel ændres ikke ved en aldersstandardisering.

Scenen for den vold, hvor kvinder især udsættes, er radikalt forskellig i Grønland og Danmark. 65 pct. af den vold, de grønlandske kvinder er blevet udsat for, er sket i hjemmet. I Danmark er den tilsvarende procentandel 26. Det skulle betyde, at grønlandske kvinder har mindst 5 gange større risiko for at blive udsat for vold eller trusler om vold i deres eget hjem end danske kvinder; ”mindst”, fordi de danske tal omfatter al vold i privat bolig, og altså ikke kun vold i offerets eget hjem. Omvendt angiver næsten ingen grønlandske kvinder, at de har været udsat for vold i forbindelse med deres arbejde (2 pct.), mens over halvdelen (52 pct.) af de danske kvinder angiver arbejdspladsen som gerningssted.

I den traditionelle grønlandske kultur var det – som i så mange andre kulturer - accepteret, at mænd afstraffede deres koner. I den moderne grønlandske kultur understøtter normerne ikke hverken aggressiv adfærd i almindelighed eller vold mod hustruer, men ikke desto mindre synes sidstnævnte form for vold at have et såvel relativt som absolut set betydeligt omfang.

De grønlandske mænd synes som de danske mænd fortrinsvis at blive udsat for vold på offentligt område, herunder ikke mindst på værtshuse o.lign., men også her indtager den private bolig som voldscene en noget mere fremtrædende placering end i Danmark.

Figur 3. Procent udsat for kriminalitet i forskellige aldersklasser inden for de seneste 12 måneder

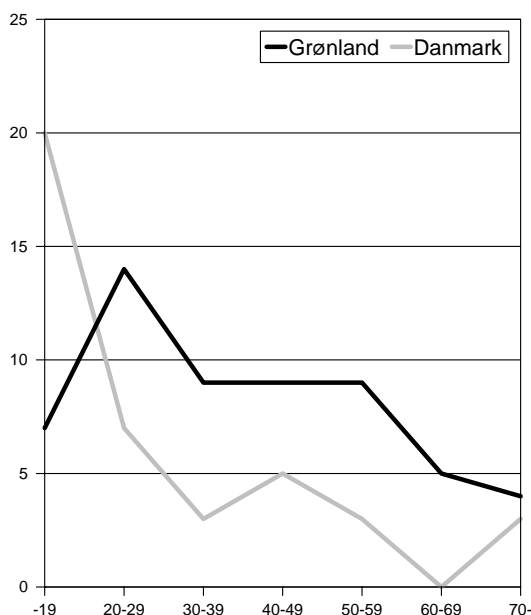

Som allerede nævnt er udsathed for kriminalitet stærkt aldersafhængig, såvel i Grønland som i Danmark. Figur 3 viser, at der dog også er markante forskelle i denne sammenhæng. Kontrasten mellem de yngstes og de ældstes udsathed er størst i Danmark. Risikoen for at teenagerne udsættes for kriminalitet er næsten dobbelt så stor i Danmark som i Grønland, og for de 20-29 årige er risikoen en tredjedel større. For de 30-39 årige ligger risikoen på samme niveau i de to lande, mens de ”midaldrende” – de 40-69 årige – er mindre udsat for kriminalitet i Danmark end i Grønland. For de ældste ligger risikoen på samme, forholdsvis lave niveau.

Disse tendenser genfindes i store træk også for de tre kriminalitetstyper, som ”kriminalitet” omfatter i den gennemførte undersøgelse. For såvel tyveri som hærværk og vold er de unge og yngre mere udsat i Danmark end i Grønland, og de ”midaldrende” mindre.

Ser vi på mænd og kvinder hver for sig, forekommer der visse bemærkelsesværdige afvigelser fra hovedtendensen. For kvinder som for mænd er teenagerne dels mindre udsat i Grønland end i Danmark og dels – i Grønland – mindre udsat end deres lidt ældre landsmænd. De voksne kvinder er imidlertid generelt og i forhold til tyveri og hærværk ikke systematisk hyppigere udsat end deres danske medsøstre. Overrisikoen gør sig alene gældende for voldens vedkommende, men her er de voksne grønlandske kvinders overrisiko i forhold til de danske kvinder til gengæld også betydelig (bortset fra de ældste på 70 år og derover).

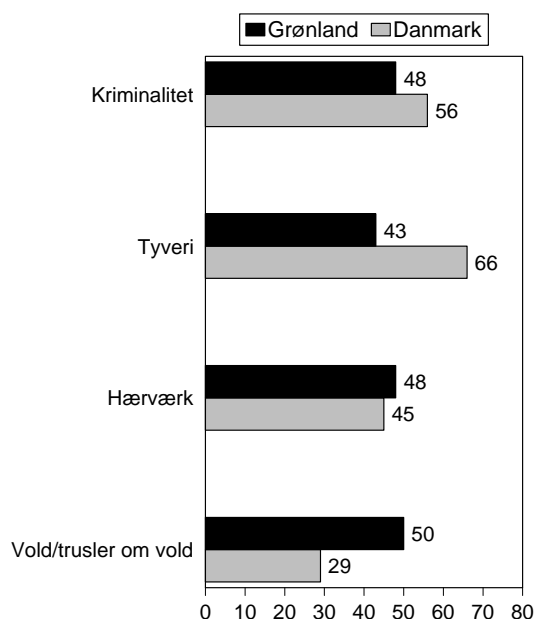
Figur 4. Procent kvinder udsat for vold eller trusler vold i forskellige aldersklasser inden for de seneste 12 måneder

I materialet indgår i alt 57 kvinder, der giver udtryk for, at de har været udsat for vold eller trusler om vold i hjemmet inden for de seneste 12 måneder forud for interviewtidspunktet. Det svarer til 5,7 pct. af de udspurgte kvinder. I den udstrækning volden i private hjem drejer sig om "hustruvold", synes gerningspersonerne i betydelig udstrækning at være partnere, som kvinderne kun har boet sammen med i kortere tid eller eks-partnere. Gifte kvinder, der bor sammen med deres ægtefælle, er således de mindst udsatte. Risikoen er stigende med urbaniseringen, men forskellen mellem kvinder der bor i by og bygd er ikke stor. Kvinder, der er født i Grønland og/eller som har en ægtefælle/samlever som er født Grønland, er næsten dobbelt så hyppigt udsatte som kvinder, hvor dette er ikke er tilfældet. Kvinder, der ifølge eget udsagn ikke kan tale dansk, er mere udsat end kvinder der kan tale det danske sprog. Den vold, som kvinder udsættes for i deres hjem, synes i nogen grad at have en social dimension. I hvert fald er kvinder med en lang erhvervsuddannelse og kvinder beskæftiget som højere funktionærer mindre udsatte end andre. Der er ingen forskel i risiko for kvinder, der er i arbejde, sammenlignet med kvinder der ikke er det, men kvinder hvis *ægtefælle/samlever* er uden arbejde er lidt mere udsat end kvinder, hvis ægtefælle/samlever er i arbejde. Det er formentlig også en social miljø dimension, der ligger bag, når 20 pct. af de voldsramte kvinder giver udtryk for, at de ofte føler sig generet af støj eller husspektakler fra naboerne, mens dette kun er tilfældet for 5 pct. af de ikke-voldsramte. De fleste kvinder i Grønland giver udtryk for, at de aldrig er bange for at blive udsat for vold eller trusler om vold, når de er hjemme, men for de kvindelige ofre for vold i hjemmet er situationen en anden. De fleste af dem er bange en gang imellem og hele 14 pct. er det "meget ofte" (over for 1 pct. af de kvinder, der ikke har været udsat). Det tyder på, at den vold, der er tale om, for mange af ofrene – som man også ofte ser det ved hustruvold - ikke er et engangsfænomen, men en tilbagevendende begivenhed. 61 pct. af de kvindelige ofre for vold i hjemmet har anmeldt forholdet til politiet eller politiet har fået nys om forholdet på anden vis. Der er en bred vifte af forskellige begrundelser for ikke at anmelde blandt de resterende. Af dem har 15 pct. undladt anmeldelse, fordi de ikke syntes det var alvorligt nok, 12 pct. pga. manglende tiltro til, at politiet ville/kunne gøre noget, 15 pct. fordi de var bange for gerningsmanden, 19 pct. fordi de mente det skete var deres egen fejl, 15 pct. fordi de selv løste problemet. 12 pct. henviser blot til, at gerningspersonen var familie/ven, mens de resterende 12 pct. giver anden eller uklar begrundelse for ikke at have anmeldt forholdet til politiet. Det er bemærkelsesværdigt, at der blandt de voldsramte kvinder er betydeligt flere, der er "meget tilfredse" med politiets arbejde i al almindelighed end blandt de ikke-voldsramte (15 pct. over for 7 pct.); til gengæld er der også flere "meget utilfredse" (6 pct. over for 3 pct.). Alt i alt tyder det på, at flere af de voldsramte kvinder føler sig hjulpet af politiets måde at tackle problemerne på end ikke-hjulpet. Præcis det samme gør sig gældende i forhold til kredsretterne/landsretten, men her er der flere, der ikke har en mening om dette i det hele taget, formentlig fordi de aldrig har været der eller aldrig har haft en sag, der blev behandlet der.

Undersøgelserne indeholder også oplysninger om, hvorvidt ofrene har anmeldt den kriminalitet, de har været udsat for, til politiet eller om politiet har fået nys om forholdet på anden vis. Normalt formodes det, at anmeldelsestilbøjeligheden bl.a. er en funktion af urbanisering, fjernhed og graden af mangel på uformel social kontrol. Umiddelbart kunne man derfor forvente, at anmeldelsestilbøjeligheden ville være lavere i Grønland end i Danmark. Dette er da også tilfældet, men forskellen er ikke særlig stor. Som det fremgår af figur 5, har 48 pct. af ofrene anmeldt forholdet til politiet i Grønland, 56 pct. i Danmark.

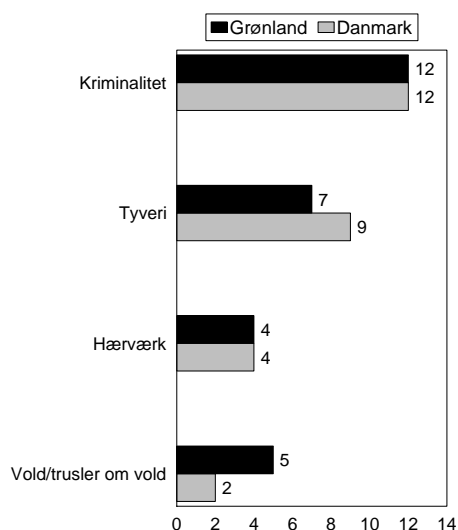
Figur 5. Procent af ofre der har anmeldt kriminaliteten til politiet eller hvor politiet har fået nys om forholdet på anden vis

For tyveri er anmeldestilbøjeligheden langt større i Danmark end i Grønland. 66 pct. af tyveriofrene i Danmark har anmeldt, 43 pct. af tyveriofrene i Grønland. For hærværk er anmeldestilbøjeligheden omkring den samme for de to landes befolkninger.

For vold og trusler om vold er forskellen bemærkelsesværdig stor, og her i modsat retning af det umiddelbart forventede. Anmeldelsesprocenten ved vold er næsten dobbelt så stor i Grønland (50 pct.) som i Danmark (29 pct.). En del af ”forklaringen” på forskellen, men også kun en del, beror på, at voldssager såvel relativt som absolut set oftere kommer til politiets kundskab på anden måde end ved offerets egen anmeldelse, f.eks. via naboer eller andre der ringer til politiet. Hvert tredje tilfælde af den vold, der er kommet til politiets kundskab i Grønland, er kommet til politiets kundskab på anden måde end ved offerets anmeldelse, og det er især typisk for den vold, der forekommer i hjemmet.

Figur 6. Procent af befolkningen der som ofre for kriminalitet er kommet i kontakt med politiet i løbet af et år

I kombination betyder den højere voldshyppighed og den højere anmeldeshyppighed, at den grønlandske befolkning langt oftere kommer i kontakt med politiet i en rolle som offer for vold eller trusler om vold end den danske befolkning. Som det fremgår af figur 6 har 1 ud af hver 20 grønlændere i løbet af et år været i kontakt med politiet i rollen som voldsoffer, hvor det i Danmark er 1 ud af hver 50.

Totalt er det i begge lande 12 pct. af befolkningen, der har været i kontakt med politiet som ofre for en eller flere af de former for kriminalitet, der er belyst i undersøgelsen. Voldsofrenes hyppigere repræsentation i det grønlandske retsvæsen opvejes af tyveriofrenes relativt hyppigere repræsentation i det danske.

Udover den direkte viden, som offerundersøgelser giver om forbrydelsens offer, kaster de også supplerende lys over det kriminalitetsbillede, som tegner sig på baggrund af den registrerede kriminalitet. Således synes det mindre antal registrerede tyverier i forhold til folketallet, man finder i politiets anmeldelsesstatistik for Grønland sammenlignet med Danmark (jf. Breinholt Larsen, 1995) i hvert fald i en vis udstrækning at kunne forklares ved, at tyveri sjældnere anmeldes af ofrene i Grønland. Til gengæld bekræftes kriminalstatistikens billede af et højere voldsniveau end i Danmark, om end offerundersøgelsen rejser spørgsmålet, om forskellen nu også er så stor, som den umiddelbart tager sig ud, fordi også anmeldestilbøjeligheden for vold er højere i Grønland.

Inden man imidlertid på denne måde definitivt konkluderer noget på basis af offerundersøgelserne, bør man være sig de mange problemer, der er indbygget i disse undersøgelser, bevidst. Blandt de vigtigste af disse problemer er spørgsmålet om, hvorvidt de enkelte kriminalitetsformer – handlingsbeskrivelser – opleves og opfattes samt videreformidles på samme måde, såvel inden for som mellem de undersøgte befolkninger. Opleves og opfattes de samme handlinger f.eks. som vold eller trusler om vold i Grønland og Danmark? Og hvordan er svarvilligheden med hensyn til at udtale sig om udsathed for disse hændelser i et interview eller ved udfyldning af et spørgeskema? Er danske og grønlandske kvinder f.eks. lige villige/uvillige til at berette om fysiske aggressioner begået af deres mænd?

Litteratur

- Balvig, Flemming (1998).: *Vold på gaden, i hjemmet og på arbejdet. Oversigt over resultater fra voldsofferundersøgelsen 1995/96*, København: Rigspolitechefen.
- Balvig, Flemming (1999): *Nærpolitiforsøget i Helsingør politikreds. Forholdet mellem befolkningen og politiet*. København: Rigspolitechefen.
- Larsen, Finn Breinholt (1995). *Det grønlandske kriminalitetsmønster belyst gennem politiets anmeldelsesstatistik*. Århus: Center for Nordatlantiske Studier (foreløbig udgave).
- Skydsbjerg, Henrik (1996). *Befolkningen og politiet. En undersøgelse af den grønlandske befolknings erfaringer med og holdninger til politiets arbejde*. København: Den Grønlandske Retsvæsenkommission.

Bilag

De tre spørgsmål om udsathed for kriminalitet, der blev anvendt i undersøgelsen i Grønland, var formuleret på følgende måde:

Er der – så vidt du ved inden for de sidste 12 måneder nogen der har stjålet eller forsøgt at stjæle noget, som tilhørte dig?

- Nej
 Ja

Det sker, at noget man ejer udsættes for skader, forvoldt af andre i form af hærværk eller lignende. Er noget sådan overgået dig inden for de sidste 12 måneder?

- Nej
 Ja

Har du inden for de sidste 12 måneder været udsat for vold eller alvorlige trusler om vold?

- Nej
 Ja

Flergangskriminelle i Grønland

af Helene Brochmann

'Flergangskriminelle' er den femte rapport i den undersøgelsesrække, Den Grønlandske Retsvæsenkommission har iværksat til belysning af samspillet mellem borgerne og retssystemet. *Det skal understreges, at rapporten endnu ikke er offentliggjort, og denne artikel må derfor kun refereres til forskningsbrug.*

Undersøgelsen ser på de mest belastede flergangskriminelle i Grønland - det vil ikke nødvendigvis sige dem der har begået de *værste* forbrydelser, men dem der har begået lovbrud igen og igen over en årrække. Baggrunden for at undersøgelsen netop fokuserer på denne gruppe er en antagelse om, at de personer, der gentagne gange forbryder sig mod lovene, udgør *den største belastning* for samfundet, og ud fra et ønske om at få idéer til hvor der kan sættes forebyggende ind. Hvis man kan finde et mønster bag, kan man måske også gøre noget for at bryde det.

Undersøgelsen er gennemført på basis af data fra det grønlandske kriminalregister hos Rigspolitiet og personsager i Kriminalforsorgens arkiv. Fra registeret er udtrukket de 182 nulevende personer i Grønland der har fået 10 eller flere domme, og en del af undersøgelsen baserer sig på de oplysninger om deres kriminalitet og domme, der fremgår af registeret. Fra denne gruppe er nærmere set på de 65, hvis sagsmapper på undersøgelsestidspunktet befandt sig hos Kriminalforsorgen i Nuuk. På disse personer har der dermed også været tilgængelige, udførlige personoplysninger.

De flergangskriminelles opvækst, uddannelse og aktuelle levevilkår i forhold til den almindelige grønlandske befolkning

Det kommer frem at de flergangskriminelles sociale situation på så godt som alle områder er væsentlig dårligere. De har f.eks. gået mindre i skole end andre og har mindre kvalificeret, ofte kun periodevist arbejde. De er tilsyneladende fysisk raske, men har en overhyppighed af psykiske lidelser. De lever meget sjældent i parforhold eller ægteskab og kun få har børn, som de endda sjældent lever sammen med, og de har for under halvdelen vedkommende egen, selvstændig bolig. I langt højere grad end andre haft de barndomshjem, der var påvirket af alkoholmisbrug mv. og de har for 95 procent vedkommende selv et misbrug af alkohol. En del har et meget stort forbrug af hash. Dette er for så vidt ikke særlig overraskende. Det mest overraskende er måske, at der blandt de flergangskriminelle er nogle - ca. 15 % - hvis sociale forhold under opvæksten generelt har været upåfaldende. Men det er selvfølgelig heller ikke alt der umiddelbart kan forklares ud fra de sociale forhold i barndommen.

De flergangskriminelles kriminalitet i forhold til den samlede kriminalitet i Grønland

De flergangskriminelle dømmes ikke blot flere gange end andre, de foranstaltninger, de får, er også meget strengere end for gennemsnittet af samtlige kriminelle. De dømmes meget hyppigt, og således har ni ud af ti i den undersøgte gruppe fået mindst én dom inden for de sidste tre år. Gruppen udgør 1,8 % af alle der er anført i kriminalregisteret, men stod i 1995 bag ca. 8 % af alle de kriminelle afgørelser (bødevedtagelser og domme) i Grønland.

Ikke alle flergangskriminelle begår så alvorlig kriminalitet, at de kommer i anstalten. En fjerdedel af de undersøgte har således aldrig fået en dom til anstalt. Men generelt er de flergangskriminelles kriminalitet alvorligere end den samlede kriminalitet i Grønland. En meget stor del af de flergangskriminelle har begået alvorlig, personfarlig kriminalitet.

Er flergangskriminelle 'specialister'?

Karakteristisk for de flergangskriminelle er, at de ikke er specialister i en bestemt type kriminalitet. 90 % er dømt for *både* personfarlige forbrydelser og ejendoms kriminalitet. Bortset fra en lille gruppe som kun laver tyverier og indbrud og eventuelt handler med hash, er der altså ingen 'notoriske voldsforbrydere', renlivede hashhandlere eller lignende iblandt dem.

Hænger de sociale forhold og kriminaliteten så meget sammen, at man kan se forskel på baggrund og levevilkår hos f.eks. drabsmænd og hashhandlere?

Ud af de 65 personer i undersøgelsen er de 17, der lever under *de dårligste sociale forhold*, taget ud for at se, om der er nogen forskel på deres kriminalitet og resten af gruppens. Her er det mest markant, at de næsten dobbelt så hyppigt som de øvrige er dømt for voldtægt og anden seksualkriminalitet. En fortolkning af dette kan være, at voldtægt er et udtryk for en magtdemonstration som udløses af den magtesløshed, de pågældende så åbenbart må

føle på en række af livets centrale områder.

En lille gruppe på otte personer ud af de 65 i undersøgelsen er *ikke dømt for personfarlig kriminalitet*. De adskiller sig først og fremmest fra de øvrige ved alle at have et fast sted at bo. Desuden har to GU-eksamen (studentereksamen) og er studerende endnu, hvilket ingen af de øvrige har eller er.

Ti personer i undersøgelsen *kommer fra harmoniske hjem*. De har i noget højere grad end de øvrige fast arbejde og er dermed i højere grad også selvforsørgende. Men deres boligforhold er meget dårligere end restens. Deres kriminalitet afviger generelt ikke fra den øvrige del af de flergangskriminelle, bortset fra på ét punkt: 'Kun' 20 % er dømt for voldtægt, mod 44 % af resten af gruppen. Dette er ganske interessant i relation til den ovenfor skitserede diskussion af voldtægt som et produkt af magtesløshed.

En ganske lille minoritet på tre personer ud af de 65 har tilsyneladende *ingen problemer med alkohol*. Som sagerne er fremstillet kunne det tyde på, at den ene har haft det, men så må være kommet ud af det igen, for han har tidligere haft en dom til afvæning. De to andre har domme for hashhandel.

En fjerdedel af de flergangskriminelle er *psykisk afvigende*. De sidder gennemsnitligt meget længere i anstalt end de andre - flere har eller har haft domme på ubestemt tid. De har hyppigere end de øvrige begået manddrab, drabsforsøg og voldtægt.

Hvordan forløber en lang kriminel 'karriere'?

Starter den flergangskriminelle med smårapserier, som udvikler sig til vold og ender med voldtægter og drab, eller er de unge de mest balstyrige, der starter med hårde domme og ender med bøder, efterhånden som ungdommens vildskab ebber ud? Diagrammer over de kriminelle forløb og anonymiserede levnedbeskrivelser i rapporten viser at begge typer karriere eksisterer og at det er vanskeligt at generalisere på dette punkt.

Oversigter

En række bilag til sidst i rapporten bidrager med oversigter, grafik og tabeller, der hver især prøver at indkredse dels *hvilke foranstaltninger* de flergangskriminelle har været idømt i deres livsforløb, dels sammenhængen mellem *de typer af lovovertrædelser*, de har begået.

Voldskriminalitet generelt

Materialet har - lidt uden for det egentlige interesseområde - givet grundlag for en analyse af voldskriminalitetens udbredelse i Grønland generelt, og der sammenlignes med tal fra Danmark. Her viser det sig at der ikke blot forekommer mange flere tilfælde af voldskriminalitet i Grønland, det er også meget mere *udbredt* i befolkningen at begå vold. 6 % af alle lovovertrædere i Danmark er (blandt eventuelle andre forbrydelser) dømt for vold, i Grønland er det tilsvarende tal ca. 38 %. Således har hele 9 % af den samlede, grønlandske befolkning over 15 år på et eller andet tidspunkt i deres liv fået en afgørelse for vold.

Hvordan forebygge kriminaliteten?

Undersøgelsens beskrivelser af enkelte personers historier viser hvor utrolig meget der bliver gjort fra Kriminalforsorgens side i nogle tilfælde, og hvor åbenlyst utilstrækkelig indsatsen er i andre. Nogle gange er der også tale om en stor indsats, der blot kommer alt, alt for sent.

Kriminalforsorgen er slet ikke tæt nok på disse meget resourcesvage mennesker til at kunne fastholde dem i et konstruktivt forløb. Kriminalforsorgens traditionelle 'redskaber': afvæning, job og bolig er uhyre svære at få i stand hver især, og at ordne dem på én gang er næsten utopisk. Det bliver let til, at det ene, man får gennemført, ryger på gulvet fordi de to andre problemer ikke er løst. Med arbejdsløshed og massiv boligmangel bliver det ikke lettere. I anstalten, hvor fastholdelsen faktisk er mulig, er der ikke personale- og ressourcemæssig basis for at gøre noget grundlæggende ved problemerne. Mange flergangskriminelle har snarere brug for en intensiv, socialpædagogisk indsats.

Undersøgelsen peger på, at de flergangskriminelle på en lang række punkter befinder sig i en marginaliseret position i samfundet. Det manglende ståsted i tilværelsen får det hele til at flyde, og normer og værdier flyder med. Hovedparten af de 65 flergangskriminelle har et meget broget kriminalitetsmønster - de er dømt for alle mulige forskellige ting. Det siger noget om, at det ikke er kølige overvejelser eller psykiske tilbøjeligheder, der ligger bag deres kriminalitet. De mangler helt basalt styringen, magten over deres eget liv.

Några ord om återfall och kriminalpolitik

af Timo Ahonen

Grundtanken bakom varje straffbestämmelse borde vara att straffet skall motsvara brottets straffvärde. Straffet skall även utmätas så att det står i rättvist förhållande till brottets skadlighet och farlighet samt till den skuld som gärningsmannen ådagalagt i brottet. Vid straffmätningen skall samtliga på saken inverkan straffskärpande och strafflindrande grunder samt enhetligheten i straffpraxis beaktas.

Finsk Strafflag.6 kap. Om straffmätning (3.6.1976/466):

1§ Vid straffmätning skall samtliga på saken inverkan straffskärpande och strafflindrande grunder samt enhetligheten i straffpraxis beaktas. Straffet skall utmätas så, att det står i rättvist förhållande till brottets skadlighet och farlighet samt till den skuld gärningsmannen ådagalagt i brottet.¹

Vid sidan av det ovannämnda förefaller det vara ett genomgående drag i alla rättsystem att återfall i brott berättigar till en strängare påföljd. Också enligt finsk lag är gärningsmannens tidigare brottslighet en grund för en straffskärpning, såframt förhållandet mellan denna och det nya brottet med anledning av att brotten är likartade eller eljest hos gärningsmannen utvisar uppenbar likgiltighet för förbud och påbud i lag.

Finsk Strafflag.6 kap. Om straffmätning (3.6.1976/466):

2 § Straffskärpningsgrunder är:

planmässighet i den brottsliga verksamheten;

att brottet begåtts av medlem i en för allvarliga brott organiserad grupp;

att brottet begåtts mot belöning; samt

4) gärningmannens tidigare brottslighet, såframt förhållandet mellan denna och det nya brottet med anledning av att brottet är likartade eller eljest hos gärningsmannen utvisar uppenbar likgiltighet för förbud och påbud i lag.

Återfall är den mest använda straffskärpningsgrunden i Finland. Med nästan 10 000 återfall om året kan man dock fråga sig huruvida återfallsskärpningen uppfyller lagens målsättningar för straffbestämning och huruvida straffmätningen verkligen står ”i rättvist förhållande till brottets skadlighet och farlighet”.

Det ovannämnda betyder också ju att ett brott som begås av en återfallsförbrytare har på något vis högre straffvärde än ett motsvarande brott av en person som aldrig tidigare har begått ett brott. Man kan fråga är de så att brottets straffvärde verkligen ökar när återfallsförbrytaren begår ett nytt brott? Eller är det så att det tidigare straffet utvisar en större skuld? Varför kan man inte tänka att återfall borde medföra ett *lindrigare* straff.

Varje vuxen människa har gjort sig skyldig till mer än ett brott. Återfall kan ju också definieras som bara som en juridisk term. Juridiska återfallet, registerade återfallet är naturligtvis annorlunda än det faktiska återfallet. Men den kriminologiska forskningen har också visat att de flesta av dem som registreras för brott registreras för ett enda brott under hela sitt liv. Samtidigt visar forskningen att de som registreras för mer än ett brott ofta registreras för många brott.²

Man kan också finna en lång historisk bakgrund för regeln “ett ny brott skall bestraffas stängare”.³

Om kriminalpolitik

En tro att utvald straffsystemet fyller en viktig funktion och samtidigt olika straffarter också har olika verkan och betydelse måste vara utgångspunkten för en rationell kriminalpolitik. I Finland har man från 1970-talet talat om så kallad nyklassicism. Dess ideologi baserar sig på systemets effektivitet eller allmänprevention, humanitet och rättvisa.⁴ Revideringen av Finsk Strafflag kapitel 6 (angående straffmätning) är en av de nyklassiska reformer i strafflag.

Straffets allmänpreventiva värken sägs att träffa alla medborgare men den individpreventiva verkan inskränker sig till att avhålla den som har redat gjort sig skyldig till brott och som utstår straff därför. Det är inte

1 Se till också till exempel Svenska Brottsbalken 29:1.

2 Per Ole Träskman: Om återfall i brott. Svensk juristtidning 1999 (84), s. 200-217.

3 För återfallets historia och utveckling i Sverige och Finland se t.e. Könkkölä, Mikko: Uusimissäänön kehitys Suomessa. Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu 8/1975; Dag Victor : Återfallsregler i straffrätten. NTFK 1976, s. 249-264; Rudolfsson, Pia: Återfallets inverkan vid påföljdsval och straffmätning. NTFK 83/1 1996 s.63-65.

4 Se Straffrättskommittens betänkande 1978.

naturligtvis lätt att alltid klart särskilja huruvida staffen har en allmän eller individualpreventiv verkan på bestraggade person. Huvudtanken bakom den allmänpreventiva tankesätt är att straggsystemet är att skydda samhället och medborgarna mot brott och allmänpreventiva övervägningen skulle ha grundläggande betydelse för beslutet om kriminalisering.

Det sägs att argumentationen för strängare påföljder för recidivister baserar sig också för det första på allmänprevention (eller avskräckning) och för det andra på en kraftig individualpreventiv verkan - brottslingen behöver en strängare varning. Om man i den kriminalpolitiska debatten talar om individualprevention avser man att förebygga återfall.

Kriminalpolitik förknippas vanligen med statliga eller offentliga åtgärder som är avsedda att rikta sig direkt mot brottsligheten och brottlingar. Den handlar då dels om det regelverk med vidhängande straffbestämmelser och dels om den kontrollapparat med polis, åklagare, domstolar och kriminalvård som på olika sätt ska övervaka att reglerna följs. Kriminalpolitik kan dock omfatta mycket mer, till och med även den generella välfärdspolitiken

Om återfall och straffrättens ideologi

Straffrätten är, och har alltid varit, ett av de centrala rättsområdena. Straffrätten handlar (naturligtvis) först och främst om brott och straff.

Det är nästan umöjligt att bilda en helhet av straffrättens grundideologi. Straffrätten som sådan återspeglar inte endast en viss uppfattning eller ideologi. Man kunde till och med säga att sådan straffrätt som stöder sig på bara en enda ideologi är dålig straffrätt. Brottsideologin fungerar dock en såsom en bakgrundskraft för hela den straffrättsliga ideologin. Brotts - de handlingar vi anser vara straffbara - beskriver samhällets innehåll och värderingar. Brottet också manifesterar det givna tvångsmaskineriets innehåll och maktförhållanden.

Man kan också forska de straffideologier på vilka användningen av hårdare straff för återfallsförbrytare grundar sig på och undersöka vilka rättsliga samt även faktiska följder återfallet har för återfallsförbrytare.

Man kan inte ju finna någon automatisk koppling mellan de olika straffteorierna och behandling av återfallsbrottslighet. I alla fall sägs det att återfallsskärpningen stöder sig på det allmänna rättsmedvetandet och det anses bestyrka allmänhets tilltro till hela rättssystemet. Dvs. enligt den allmänna opinionen återfallsbrottsling *förtjänar* ett stängare straff.

Till slut...och början.

Vi måste också komma ihåg att när återfall beaktas av domstolen som ett skäl för strängare straff återfall också beaktas av kriminalvård, eller frivårdsmyndigheterna, som ett skäl för en strängare straffverställighet och därtill kommer de *faktiska* konsekvenserna av återfall för en recidivister.

Det är viktigt att människor känner trygghet i samhället och att människors rättsmedvetande återspeglas i rättsväsendet, men också likhet inför lagen är en värdering som med kraft måste hävdas. Också en av rättsstatens viktigaste uppgifter är att forma gemensamma spelregler och säkra att de efterlevs.

I alla fall återfall är misslyckade påföljder. Återfallen är mätaren på åtgärdens effektivitet som samhället satt in mot lagöverträdaren.⁵ Därför måste vi ständigt fråga vilka rättsliga samt även faktiska följder återfallet har för återfallsförbrytare. Utmätas påföljderna för recidivister så att de står i rättvist förhållande till brottens skadlighet och farlighet? Och är det i allmänhet rättvist att återfall i brott berättigar till en strängare påföljd?

---

⁵ Lenke, Leif & Tham, Henrik : Återfall – indikation på vad, NTfK 1976.

Kriminalitet og tryghedsfølelse i Island

af Helgi Gunnlaugsson & Rannveig Þórisdóttir

De data som disse resultater er baseret på, blev indsamlet i tre undersøgelser som blev foretaget i Island i 1989, 1994 og 1997. Resultaterne viser at i de seneste ti år er der sket store ændringer i islændinges holdninger til kriminalitet. Der er nu fire gange flere end der var 1989, som betragter kriminalitet som et meget stort problem. I samme periode er der sket mere end en fordobling af den gruppe som synes at straf i Island generelt er alt for mild. Selv om islændingenes bekymring for kriminaliteten er vokset, har deres vurdering af egen tryghed kun ændret sig lidt, og generelt føler islændinge sig trygge når de spadserer alene om natten i deres hjembygd.

Selv om forskningen har påvist en sammenhæng mellem hyppighed af forbrydelser i samfundet og befolkningens frygt for forbrydelser, er det lige så sikkert at frygten for kriminalitet kendetegner meget flere end dem som selv har været eller vil blive ofre for forbrydelser (Zedner, 1997). Der findes forskere som hævder at frygten for kriminalitet er et større problem end selve kriminaliteten (Clemente og Kleiman, 1976).

Der er mange grunde til at frygten for kriminalitet breder sig ud i samfundet. Hurtige samfundsforandringer forøger sandsynligvis borgernes følelse af manglende tryghed og stimulerer frygten for kriminalitet (se bl.a. Balvig, 1990). Hvis omgivelserne er præget af forfald og social opløsning, fremmer det ligeledes borgernes frygt (Lewis og Salem, 1986). Goode og Ben-Yehuda (1994) har endvidere hævdet at moralpanikker kan opstå når frygt blandt bestemte grupper i samfundet er forbundet med målrettede initiativer fra interessegrupper, andre grupper og individer, som med en systematisk indsats henleder opmærksomhed på problemet og fremhæver det. Endvidere er der blevet peget på den rolle som medierne spiller ved at udbrede sådanne moralpanikker over formodet kriminalitet i samfundet (Cohen, 1980). Nyhedsformidling om kriminalitet ser dermed ud til at påvirke befolkningens frygt for forbrydelser (Rosenbaum og Heath, 1990), ikke mindst hvad angår borgernes forestillinger om kriminalitetens omfang og alvorlighed (se bl.a. Roberts og Stalans, 1997; Surette, 1992).

Selv om forskningen viser at der er en relation mellem hyppigheden af forbrydelser og borgernes tryghedsfølelse (Warr, 1982), er der ikke altid sammenfald mellem ændringer i forbrydelsesfrekvensen og ændringer i frygten for forbrydelser (Maguire og Pastore, 1995). Endvidere har forskningen ikke vist direkte forhold mellem udsathed for forbrydelser og frygten for dem (President's Commission, 1968). Hvis man analyserer kønnene hver for sig, ses en sammenhæng mellem udsathed for forbrydelser og frygt for dem, fordi der er større sandsynlighed for at kvinder viser frygt for forbrydelser men en mindre sandsynlighed for at de har været udsat for (Garofalo, 1979).

Frygt for forbrydelser ser ud til at karakterisere den urbane befolkning (Ollenburger, 1981), og den er mere udbredt blandt de ældre borgere, som dog er gennemsnitligt mindre udsatte for forbrydelser (Clemente og Kleiman, 1976). Der findes dog forskere som betvivler at de ældre borgere nærer større frygt for forbrydelser end andre (Ferraro, 1995).

Samlet viser forskningen dog, at borgernes vurdering af sandsynligheden for at de bliver ofre for forbrydelse er generelt realistiske (Stafford og Galle, 1984) selv om enkelte samfundsgrupper ser ud til at være mere præcise end andre i deres vurdering af kriminalitetens omfang i samfundet (Janson og Ryder, 1983). Således har Jones (se Zedner, 1997) påpeget, at selv om mange er bekymret over forbrydelser, ser det ud til at de fleste er godt oplyste om sandsynligheden for at de selv bliver ofre for forbrydelser.

Der har været en voksende diskussion om kriminalitet i Island i de seneste år. Der er mange grunde til denne voksende interesse. Her kan man nævne hurtige samfundsændringer som har påvirket karakteren af kriminalitet (Gunnlaugsson og Bjarnason, 1994), en forøget mediedækning (Gunnlaugsson, 1996), en forøget interesse fra myndighederne og sidst men ikke mindst en vækst i forskning som har ført til opmærksomhed og diskussioner i samfundet.

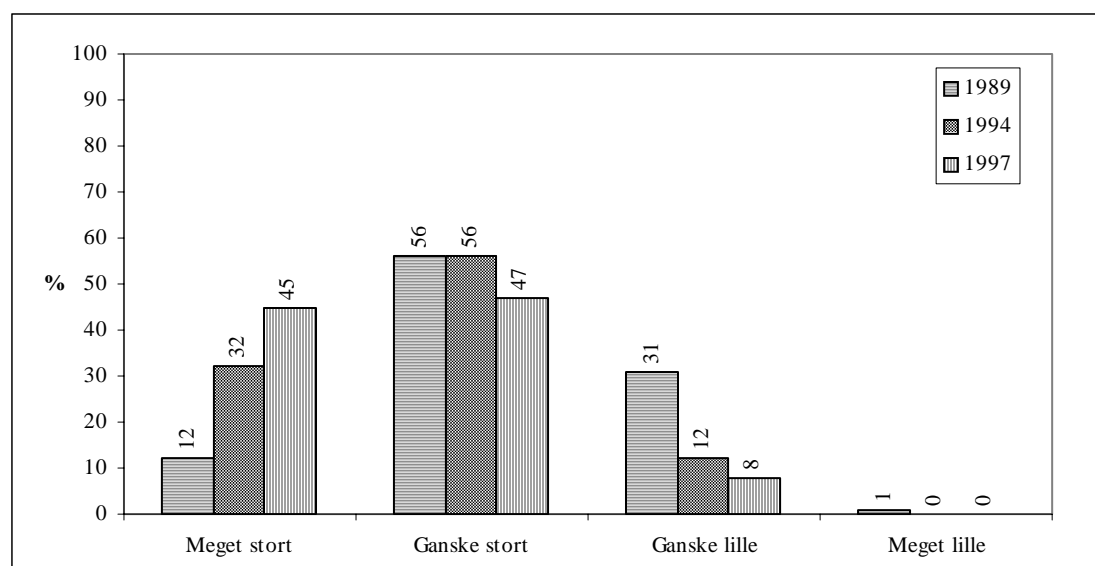
Selv om interessen for kriminalitet blandt islændinge er voksende, hersker der stadigvæk stor usikkerhed om karakteren og udbredelsen af kriminalitet i Island. Der er dog meget som tyder på at alvorlige forbrydelser i det hele taget er forholdsvis mindre hyppige i Island end i den vestlige verden (Gunnlaugsson, 1997). Man har også kun i en beskedent grad undersøgt islændinges holdninger til kriminalitet, og her præsenterer vi resultaterne af den første større undersøgelse på området i Island. Vi vil begynde med at berette lidt om de data som vi har brugt og derefter præsentere resultaterne. Vi vil først berette om islændinges holdninger til kriminalitet og straf og hvordan de har ændret sig i perioden 1989 - 1997. Derefter vil vi berette hvordan islændinge vurderer egen tryghed og se på de faktorer som har indflydelse på denne vurdering i vores måling fra 1997. Til sidst vil vi berette om resultaterne igennem den internationale sammenligning som vi primært får fra samfund som har en langt større og mere socialt heterogen befolkning.

Metode og data

De data som disse resultater er baseret på, blev indsamlet i tre undersøgelser som blev foretaget i samarbejde med Socialvidenskabeligt forskningsinstitut ved Islands Universitet i 1989, 1994 og 1997. I alle tilfælde var der tale om telefoninterviews med et tilfældigt udvalg fra folkeregistret af islændinge i alderen 18-80. I 1989 var udvalget 1000 men i 1994 og 1997 var det 1500. Udvalget genspejlede hele nationen og svarprocenten var over 70 i alle tre undersøgelser, hvilket er tilfredsstillende.

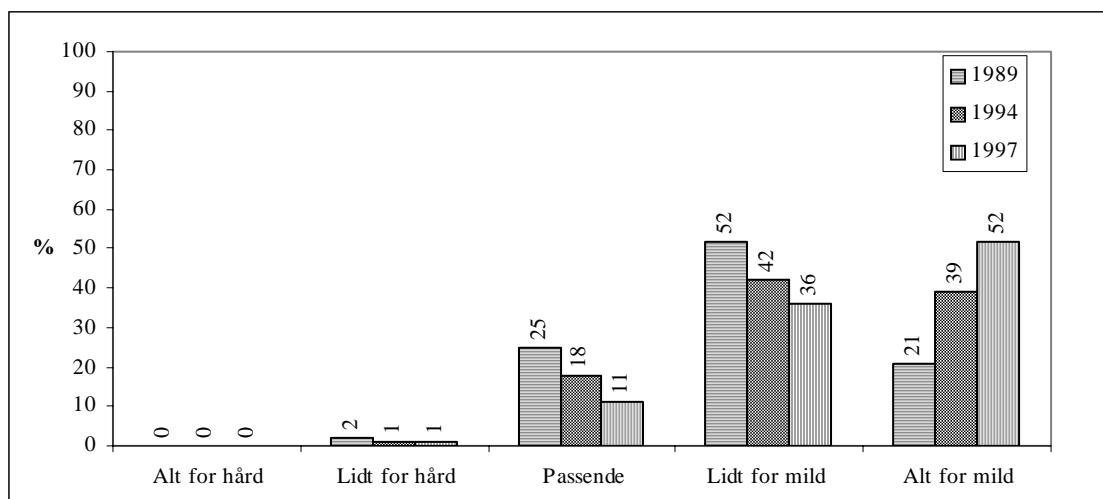
Holdning til kriminalitet

På figur 1 ses respondenternes holdning i undersøgelserne 1989, 1994 og 1997 til spørgsmålet om, hvor stort et problem kriminaliteten er i Island. Som man ser på figuren var der i perioden en stor vækst i forhold til dem som mente at kriminalitet er et meget stort problem i Island ($p < 0,05$). I 1989 var det kun 12% som mente at kriminalitet er et meget stort problem i Island, i 1994 var dette forhold 32% og i 1997 var det blevet 45%. Resultaterne i figuren indikerer at den største holdningsændring skete mellem 1989 og 1994. Mellem disse er den største bevægelse fra at betragte kriminalitet som et forholdsvis lille problem til at mene at det er et meget stort problem. En mindre, dog signifikant ændring skete mellem 1994 og 1997, hvor hovedbevægelsen ser ud til at være fra den gruppe som betragter kriminalitet som et "ganske stort problem" til at betragte det som et "meget stort problem".

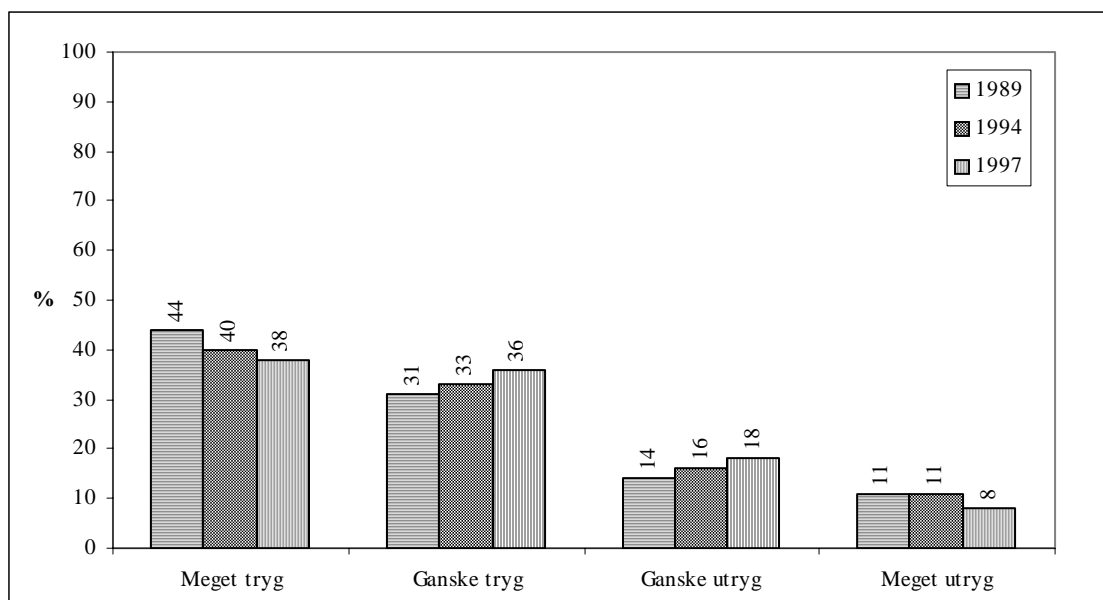
Figur 1. Mener du at kriminalitet er et stort eller lille problem i Island. Sammenligning mellem årene 1989, 1994 og 1997.

Foruden at betragte kriminalitet som et større problem end før ser islændinge ud til i voksende grad at mene at der uddeles for milde straffe for forbrydelser. Dette kan man se på figur 2 som viser holdninger til straf: om man mener at straf i Island er passende, for mild eller for hård. Som figuren viser, mener stadig flere at straf i Island er for mild ($p < 0,05$). Kun 21% var af den opfattelse i 1989 men i 1997 mente over halvdelen at der uddeles alt for milde straffe. Der er en vis korrelation mellem holdninger til alvorligheden af kriminalitetsproblemet i Island og holdninger til straf, således at de som er bekymret over kriminalitet som et voksende problem mener også at straffen er for mild ($r = -0,19$).

Figur 2. Mener du at straf i Island er for hård, for mild eller passende? Resultater fra 1989, 1994 og 1997.

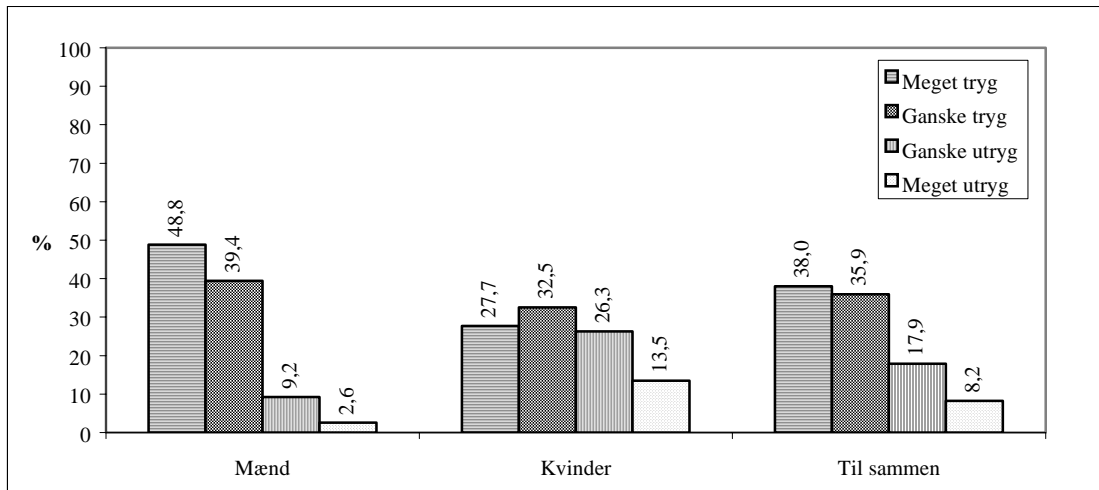
Men hvilken indflydelse har den voksende bekymring for kriminalitet på islændingenes vurdering af egen tryghed? På figur 3 kan man se hvor tryk respondenterne føler sig alene om natten i deres egen hjembygd i årene 1989, 1994 og 1997. Det ser ud til at forholdsvis lidt færre føler sig meget trygge, men denne ændring er ikke signifikant. Det vækker opmærksomhed at resultaterne fra 1997 om vurdering af tryghed viser en negativ korrelation ($r = -0,19$) med holdninger om, hvorvidt kriminalitet er et stort eller et lille problem.

Figur 3. Hvor tryk føler du dig alene om natten i din hjembygd? Resultater fra 1989, 1994 og 1997.

Islændingenes vurdering af egen tryghed i 1997

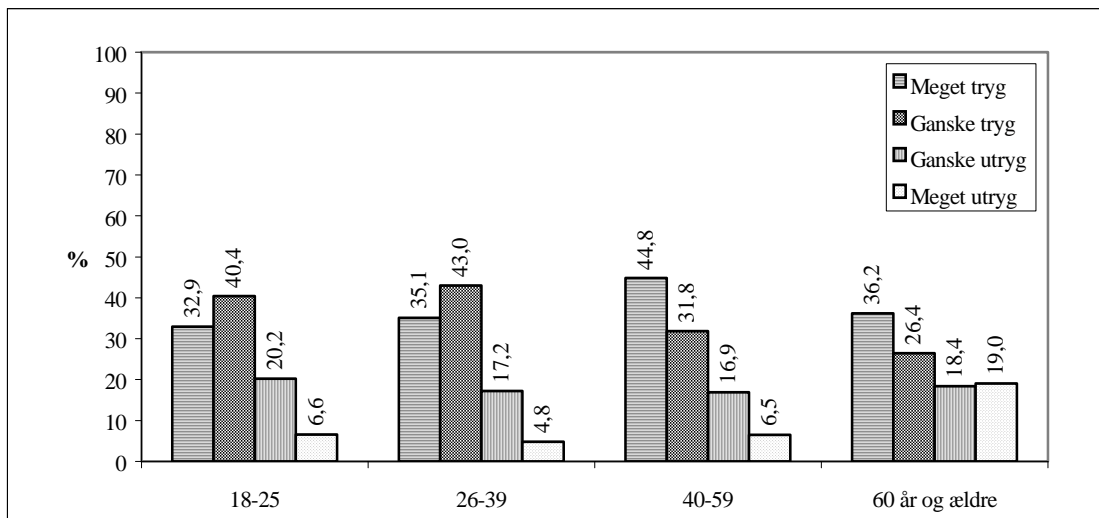
Når bekymring over kriminalitet og vurdering af egen tryghed ikke altid følges ad, hvilke faktorer har i så fald indflydelse på befolkningens vurdering af egen tryghed? For at undersøge dette så vi nærmere på vores data fra 1997. Resultaterne i figur 4 viser islændingenes vurdering af egen tryghed om natten i egen hjembygd opdelt på køn. Det viser sig at mænd oftere end kvinder siger at de føler sig meget trygge eller knap 49% af mændene men 28% af kvinderne. Det vækker opmærksomhed at kvindernes svar viser større fordeling end mændenes svar, hvilket tyder på at man bedre kan forklare mændenes svar med køn end kvindernes svar.

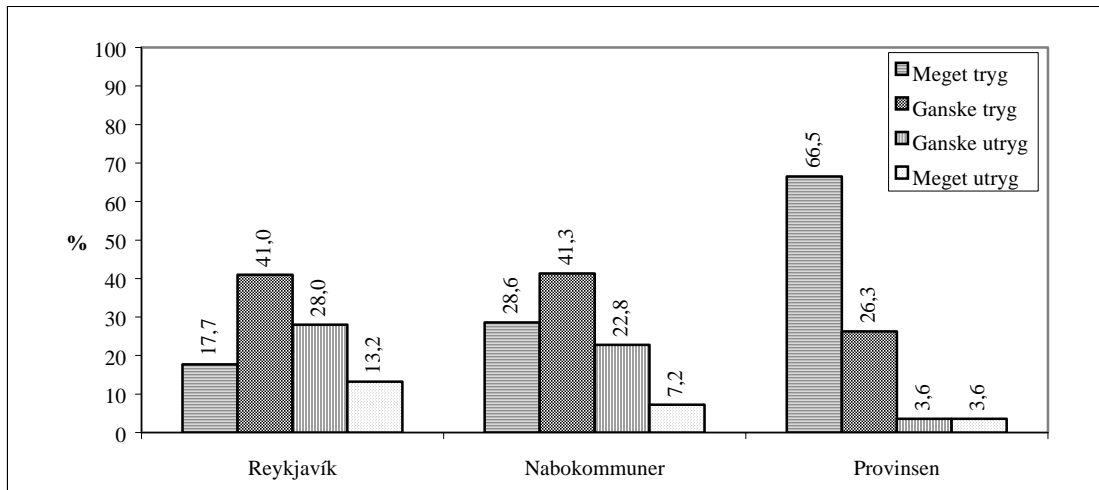
Figur 4. Hvor tryg føler du alene om natten i din hjembygd? Opdelt efter køn.

Figur 5 viser respondenternes vurdering af egen tryghed, opdelt efter alder. Den viser en aldersmæssig forskel på vurderingen af egen tryghed. Der er forholdsvis fleste i den yngste aldersgruppe som siger at de føler sig ganske trygge når de er ude at spadsere om natten i egen hjembygd. Men der er forholdsvis fleste i den ældste aldersgruppe som siger at de er meget trygge. Ud fra disse oplysninger ser det ud til at individerne i den ældste gruppe føler sig mere trygge, men hvis man sammenligner den forholdsmæssige opdeling af aldersgrupperne, ser man at forholdet af dem som siger at de føler sig meget trygge ser ud til at vokse frem til 60 års alderen men, men efter 60 falder det igen og i stedet vokser forholdet af dem som siger at de føler sig meget utrygge i deres hjembygd.

Figur 5. Hvor tryg føler du alene om natten i din egen hjembygd? Fordelt efter alder.

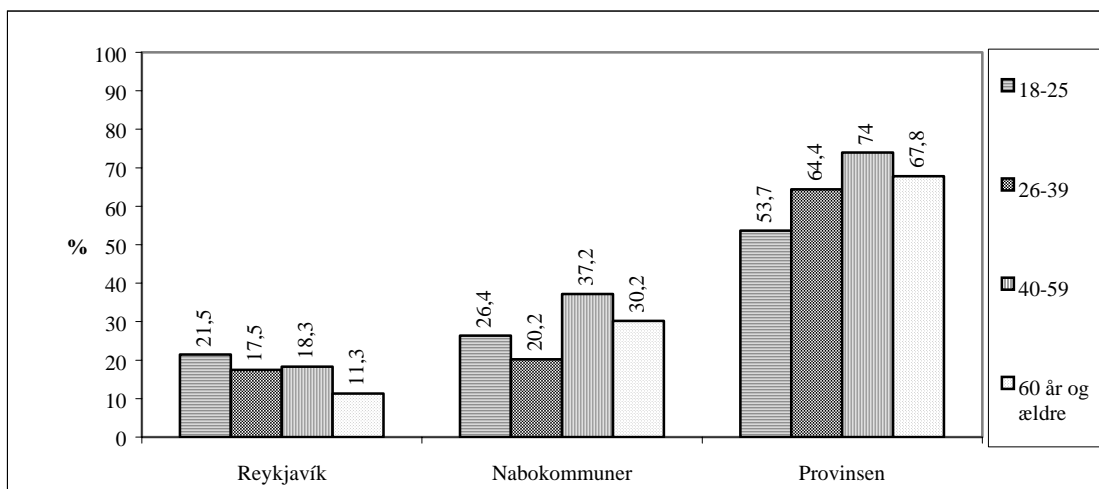
Figur 6 viser respondenternes vurdering af egen tryghed efter bosættelse. Den viser klart en stor forskel på respondenternes vurdering af deres tryghed efter bosættelse. Beboere i Reykjavik har mindst tendens til at betragte sig selv som meget trygge i deres egen hjembygd, idet kun 18% er af den opfattelse. Beboere i nabokommunerne til Reykjavik havde større tendens end beboere i Reykjavik til at betragte sig selv som meget trygge i deres egen hjembygd, eller 29% af respondenterne ($p < 0,05$). Men det var beboerne i provinsen som havde størst tendens til at betragte sig selv som meget trygge i deres hjembygd eller 67% af dem som bor udenfor hovedstadsområdet ($p < 0,05$).

Figur 6. Hvor tryk føler du dig alene om natten i din hjembygd? Opdelt efter bosættelse.

Der er en høj korrelation mellem bosættelse og vurdering af egen tryghed ($r = 0,39$), hvilket tyder på at hovedstadsbeboerne er mere tilbøjelige end provinsbeboerne til at betragte sig selv som utrygge alene om natten i deres hjembygd.

Dette viser at bosættelse har indflydelse på vurdering af egen tryghed. Men er vurderingen af egen tryghed, ud fra bosættelse, forskellig efter aldersgrupper? Dette ses på figur 7. Den viser at fordelingen af dem som betragter sig som meget trygge i deres hjembygd ændrer sig lidt når man tager alderen i betragtning. Blandt de beboerne i Reykjavik har de yngste respondenter størst tendens til at betragte sig som meget trygge i deres hjembygd, men i nabokommunerne og provinsen er der forholdsvis fleste i alderen 40-59 år som giver udtryk for tryghed i egen hjembygd. Det ser altså ud til at tryghedsfølelsen hos beboerne i Reykjavik bliver mindre med alderen men at den omvendt vokser i nabokommunerne og provinsen, i det mindste frem til 60 års alderen.

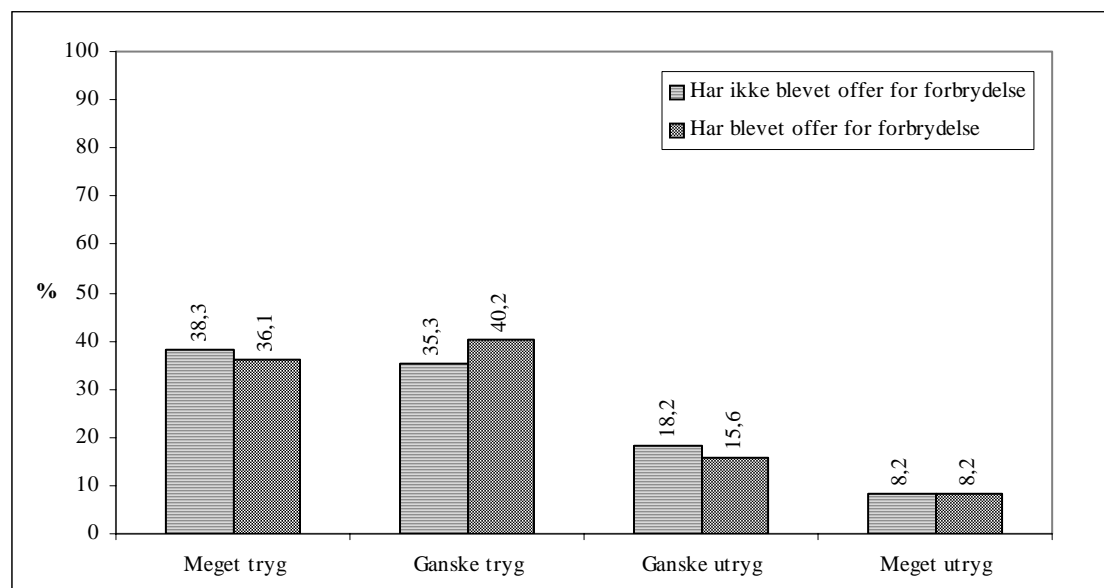

Figur 7. Den forholdsmæssige fordeling af dem som føler sig meget trygge om natten i egen hjembygd, fordelt efter bosættelse og alder.

Som vi diskuterede i begyndelsen tyder den hidtidige forskning på at der er en relation mellem egen erfaring af forbrydelser og angsten for forbrydelser. Vi forsøgte at undersøge dette forhold ved at sammenligne tryghedsfølelsen hos dem som er blevet ofre for forbrydelse i de seneste 12 måneder med dem som ikke er blevet ofre. Som figur 8 viser ser det ikke ud til at have en markant indflydelse på tryghedsfølelsen om man er blevet offer for forbrydelse i de seneste 12 måneder. Således giver 38,3% af dem som ikke er blevet ofre for forbrydelse udtryk for en stor tryghedsfølelse i deres hjembygd mod 36% af dem som er blevet ofre for en forbrydelse. Figuren viser endvidere at de som er blevet ofre for en forbrydelse er en smule mere tilbøjelige end de, som ikke er blevet ofre, til at sige at de føler sig ganske trygge. Hvis man tager hensyn til køn ændrer billedet sig. Der er stort set ingen forskel på mænds tryghedsfølelse om de er blevet ofre for forbrydelse i de seneste 12 måneder, men forholdsvis meget færre kvinder som er blevet ofre for forbrydelse i de seneste 12 måneder siger at de føler sig meget trygge. Det bør dog fremhæves at forholdet af de kvinder som siger at de er meget utrygge er nogenlunde det samme, om de er blevet ofre for forbrydelse eller ej, således at det at blive

offer for forbrydelse ser kun ud til at reducere sandsynligheden for at kvinder betragter sig som meget trygge men ikke at forøge sandsynligheden for at de betragter sig som meget utrygge. Det vækker opmærksomhed at der ikke fremstår nogle store forskelle på vurdering af egen tryghed, om man har været offer for en forbrydelse i de seneste 12 måneder, når man deler respondenterne op efter alder og bosættelse.

Figur 8. Tryghedsfølelse i egen hjembygd ud fra spørgsmålet om man er blevet offer for forbrydelse i de seneste 12 måneder eller ej.

Diskussion

I de seneste ti år er der sket store ændringer i islændinges holdninger til kriminalitet. Der er nu fire gange flere end der var 1989, som betragter kriminalitet som et meget stort problem. I samme periode er der sket mere end en fordobling af den gruppe som synes at straf i Island generelt er alt for mild. Selv om islændingenes bekymring for kriminaliteten er vokset, har deres vurdering af egen tryghed kun ændret sig lidt, og generelt føler islændinge sig trygge når de spadserer alene om natten i deres hjembygd.

Ved første betragtning ser det ud til at disse resultater modsiger hinanden, men ved en nærmere granskning viser det sig at det gør de ikke nødvendigvis. Som Ferraro (1995) har påpeget, må man skelne mellem på den ene side frygt for kriminalitet og på den anden side vurderingen om kriminalitet er et alvorligt samfundsproblem. Islændinge ser ud til i voksende grad at betragte kriminalitet som et voksende samfundsproblem, men de bekymringer har i det mindste ikke endnu udviklet sig til at påvirke den personlige vurdering af egen tryghed. Der er heller ikke meget som tyder på en særlig vækst i hyppigheden af forbrydelser i de seneste år (Gunnlaugsson, 1998). Holdningsundersøgelsen viser endvidere at selv om stadig flere mener at straf er for mild i Island, er for milde straffe stadigvæk langt nede på listen over de faktorer som folk mener er kriminalitetsfremmende. Alkohol- og narkotikamisbrug og forholdene i hjemmet betragtes som vigtigere forklaringer på kriminalitet end et mildt straffesystem. Det ser altså ud til at Islændinge er generelt parat til at erklære sig enige i at kriminalitet er et stort problem og at der uddeles for milde straffe, men når folk bliver bedt om en nærmere vurdering som tager udgangspunkt i deres eget liv, ændrer billedet sig en del.

Som forskningen har vist føler mænd sig generelt tryggere end kvinder (Ferraro og LaGrange 1992). Dette mønster blev genfundet i Island. Selv om nogenlunde lige mange mænd og kvinder vurderer kriminalitet som et voksende problem i Island, bliver mænd opdraget til at føle sig stærke og at der ikke er meget som truer deres tryghed. Forskningen har dog vist at der er større sandsynlighed for at kvinder bliver ofre for seksuel kriminalitet, og der er meget som tyder på at angsten for den slags forbrydelser generelt fremmer kvinders angst for kriminalitet (Gordon og Riger, 1989).

Relationen mellem holdningen til spørgsmålet om, hvor stort et problem forbrydelser er, og vurderingen af egen tryghed er meget interessant og den ser ud til at være forskellig mellem aldersgrupperne. Respondenter i alderen 26-39 og 40-59 har større tendens end respondenter i andre aldersgrupper til at vurdere egen tryghed som stor, uanset hvordan de vurderer alvorligheden af kriminalitet som problem. Det kan være at denne forskel udtrykker en generationsforskel, således at individer under 26 år er blevet vant til at betragte deres omgivelser som mindre trygge end den ældre generation gør. Holdningen ændrer sig igen med en højere alder når flere begynder at se sig selv som forsvarsløse overfor forbrydelser. Dog viser denne undersøgelse som Ferraros

undersøgelse (1995) at den ældste gruppe ikke nødvendigvis viser de stærkeste tegn på angst for egen tryghed, men at man må tage bosættelsen ind i billedet når man betragter indflydelsen af alder på tryghedsfølelsen.

Men hvordan har bosættelsen indflydelse på vurderingen af egen tryghed? Som forskning i andre lande har vist, har bosættelsen her en stor indflydelse (Ollenberger 1981) og de som bor uden for de tætbeboede områder føler sig generelt mere trygge end beboerne i byområderne. Det som vækker opmærksomhed i vores undersøgelse er hvordan aldersgrupperne fordeles anderledes når man tager bosættelsen ind i billedet. De som har størst tendens til at føle sig trygge i Reykjavik er individerne i den yngste gruppe, men i andre områder er det individerne i alderen 40-59. Der foreligger ikke en entydig forklaring på denne forskel, men det er højst tænkeligt at forandringer i provinsen, som opbrud i forbindelse med fraflytning og urbanisering, har en stærkere indflydelse på vurderingen blandt de yngste.

Men hvorfor har islændinge voksende bekymringer over kriminalitet? Der er sikkert mange forklaringer. Den voksende omtale om øgende kriminalitet og narkotikamisbrug blandt ungdommen har sandsynligvis forstærket bekymringen over kriminalitet blandt befolkningen generelt. Selv om kriminaliteten ikke er vokset i betydningsfuld grad i de seneste år viser forskningen (Maguire og Pastore, 1995) at selv om forbrydelser og vold ikke vokser, betragter stadig flere forbrydelserne som et voksende problem. Det er endvidere ikke utænkeligt at enkelte forbrydelsessager, som har fået stor omtale og har chokeret folk, præger befolkningens vurdering af forbrydelser. På den anden side ser det ud til at disse bekymringer ikke har bredt sig til befolkningens vurdering af egen tryghed og at folk stadigvæk føler sig forholdsvis trygge i deres egen hjembygd. Det må dog betragtes som vigtigt at diskussionen om forbrydelser og kriminalitetsproblemet er reflekteret og realistisk, og dette krav må rette sig stærkest mod retssystemet og de som arbejder med forskning på området.

Referencer

- Balvig, Flemming (1990). Fear of Crime in Scandinavia - New Reality, New Theory? I: Annika Snare (ed.) *Criminal Violence in Scandinavia*. Scandinavian Studies in Criminology. Vol. 11. Oslo: Norwegian University Press.
- Clemente, Frank & Kleiman, Michael. (1976). Fear of Crime Among the Aged. *Gerontologist*, 16, 207-210.
- Cohen, Stan (1980). *Folk Devils and Moral Panics*. 2nd ed. Oxford: Basil Blackwell.
- Ferraro, Kenneth & LaGrange, Randy. (1992). Are Older People Afraid of Crime? Reconsidering Age Differences in Fear of Victimization. *Journal of Gerontology: Social Sciences*, 47, 233-244.
- Ferraro, Kenneth F. (1995). *Fear of Crime: Interpreting Victimization Risk*. Albany: State University of New York Press.
- Garofalo, James (1979). Victimization and the Fear of Crime. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 16, 80-97.
- Goode, Eric & Ben-Yehuda, Nachmann. (1994). *Moral Panics: The Social Construction of Deviance*. Oxford: Blackwell.
- Gordon, Margaret T. & Riger, Stephanie. (1989). *The Female Fear*. New York: Free Press.
- Gunnlaugsson, Helgi & Bjarnason, Thoroddur. (1994). Establishing a Discipline: The Impact of Society on the Development of Icelandic Sociology. *Acta Sociologica* 37, 303-312.
- Gunnlaugsson, Helgi (1996). Empiri og ideologi: Den objektive og subjektive siden av kriminaliteten i Island. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*, 83(1), 14-26.
- Gunnlaugsson, Helgi (1997). Kriminaliteten i Island: Internasjonalt perspektiv. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*, 84(1), 50-59.
- Gunnlaugsson, Helgi (1998). Afbrot, refsingar og afstada Islendinga. *Timarit lögfrædinga*, 48(2), 90-99.
- Janson, Philip & Ryder, Louis K. (1983). Crime and the Elderly: The Relationship Between Risk and Fear. *The Gerontologist*, 23, 207-212.
- Lewis, Dana A. & Salem, Greta (1986). *Fear of Crime: Incivility and the Production of a Social Problem*. New Brunswick, N.J.: Transaction Books.
- Maguire, Kathleen & Pastore, Ann L. (eds.) (1995). *Sourcebook of Criminal Justice Statistics*. Washington, D.C.: Bureau of Justice Statistics.
- Ollenberger, Jane C. (1981). Criminal Victimization and Fear of Crime. *Research on Aging*, 3, 101-118.
- President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice (1968). *The Challenge of Crime in a Free Society*. Washington D.C.: U.S. Government Printing Office.
- Roberts, Julian V. & Stalans, Loretta J. (1997). *Public Opinion, Crime, and Criminal Justice*. Boulder: Westview Press.
- Rosenbaum, Dennis P. & Heath, Linda (1990). The "Psycho-Logic" of Fear-Reduction and Crime-Prevention Programs. In John Edwards et. al., (eds.), *Social Influence Processes and Prevention*. New York: Plenum.

- Stafford, Mark C. & Galle, Omar R. (1984). Victimization Rates, Exposure to Risk, and Fear of Crime. *Criminology*, 22, 173-185.
- Surette, Ray (1992). *Media, Crime and Criminal Justice*. Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.
- Warr, Mark (1982). The Accuracy of Public Beliefs About Crime: Further Evidence. *Criminology*, 20, 185-204.
- Zedner, L. (1997). Victims. I Mike Maguire, Rod Morgan & Robert Reiner (eds.) *The Oxford Handbook of Criminology*, 2nd ed. Oxford: Clarendum Press.

The Finnish professional criminals in Estonia during the years 1991-1998

af Mika Junninen

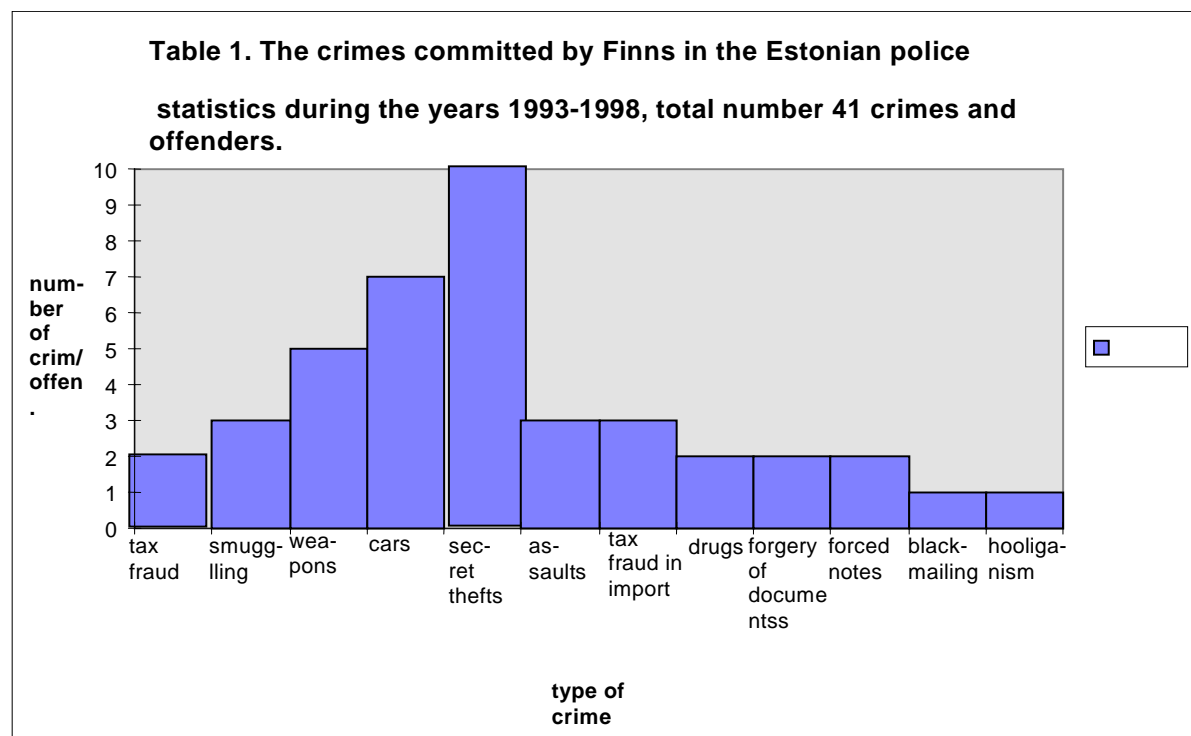
The purpose of my research project was to find out how much and what kind of crimes Finnish professional criminals commit in Estonia and if the Finns have connections to the Estonian organized crime. The main supposition was that the Finnish professional criminals have gone to Estonia in the hope of making easy, fast and big profits there because the justice system and police practices in Estonia are not as developed as in Finland and because the connections to the Estonian underworld have been made in the Finnish prisons and the future co-operations with them seems fruitfully. The main theory of my research was the rational choice theory. As background information I used the writings about the cross-border criminality.

The methods that I used in my research

I conducted twenty taped personal open questions interviews with police-, custom- and border authorities, insurance company detectives and newspapers reporters. I completed my interview data from different kinds of Finnish police's information sources like the identifying feature register, the method of operation (MO) register and the suspect register maintained by the National Bureau of Investigation. The research material was also completed from the Finnish custom- and border statistics.

The Finns statistical crime rate in Estonia— in Estonian police statistics

Official statistics show that the Finns are not committing very many crimes in Estonia, but I disagree and I will give some good reasons for that. The official number of the Finnish offenders in Estonia has changed between five and ten per year in the Estonian police statistics during the period from 1991 to 1998. The main group of committed crimes were 10 secret theft, 7 were crimes with cars (like insurance fraud)—so a Finn has sold a persons own car and after that claimed to the police that the car was stolen. The second possibility is that the Finns have stolen the car from Finland and tried to sold the car of persons own in Tallinn. The rest of the crimes divide quit equally between tax frauds-, smuggling-, forgery of documents, assaults etc.

The number of the offenders and the committed crimes have been counted from the Finnish police sources: Tilanekatsaus 1993, 1995 and 1/1998, and from the Estonian police statistics (Tabur 1999.)

The number of the Finnish offenders in Estonia does not seem to be very big (41 are the total number of the offenders and the committed crimes), but we have to remember the situation of the Estonian police. The

average crime settling percent is near thirty percent in all crimes and under twenty percent in the Tallinn area where over fifty percent of the statistical crimes take place. Most of the Finnish criminals operate in the Tallinn area.

The other one interesting thing is that that in Estonia the police has ten days to decide whether they are going to investigate the reported offence. Quite often, if the case seems to difficult to solve, the police decides that there is not enough evidence to start an investigation and so over 40 percent of the reports of an offence end up too the litter every year. Secondly all the crimes are not sanctioned in the same manner as in Finland. After all it is very surprising that the number of the Finnish offenders has not changed during the Estonian independence while the Estonian criminality has emerged rapidly. The annual growth have been between 15 and twenty percent.

What kind of crimes are the Finns committing in Estonia in my research data?

The Finns statistical criminality in the Estonian police statistics is very small if we compare it with those numbers that I have counted from Finnish police sources. The data that I used showed that over 700 hundred of Finnish persons are expected to committed crimes related in Estonia (example smuggling illegal things like drugs, spirits etc. from Estonia to Finland) and over 200 of Finnish criminals known by Finnish police have connections to Estonian and Russian criminals. Also over 200 companies are suspected to have acted or still to act as a cover sheet of Finnish illegal actions in the Finland or the Estonian side. Also tens of offenders who have criminal background in Finland are living in Estonia or visiting there more or less regularly searching the opportunities to commit crimes or to co-operate with Estonian or Russian offenders.

In the Estonian police statistics Finns are not suspected in such crimes as delivering prostitutes from Estonia to Finland, smuggling alcohol, hormones, cigarettes, drugs, wasted- or radioactive metals to Finland or using Finland as a transit country to delivery the goods or materials to the third country—all these I found in my own research from Finnish police statistics. And when we compare the Finnish and Estonia police information more closely we do notice that in Estonian police data there are only 2 Finns that are suspected to be related to the drug business in these two countries--- at the same time the suspected offenders number calculated in Finnish police statistics is over 250.

Drug drafting may be the biggest business in which the Finns are involved in Estonia. I have got some good information about Finnish drug offenders which shows that the Finns have quite a strong position in the Estonian drug market. The Finns are not dealing amphetamine, hashish and ecstasy to the Estonian market, but to the Finnish market, where they already have their own marketing channels. The drug production is much cheaper, safer and easier in Estonia than in Finland.

The drug traffic often includes also economical criminality, like money laundering which is a much easier offence to commit in Estonia than in Finland. During the research process I also found out that the Finns commit sexual crimes in Estonia. For example, they deliver prostitutes to Finland. Finns do not commit violence crimes in Estonia. Many of my interviewees said that the Finns in Estonia are involved only in the kind of criminality that gives them easy and serious money. The Russians are taking care of the violence crimes in Estonia - so if the Finns need protection they can always buy it from various sources.

The number of Finnish crimes in committed Estonia is very small (41 crimes in seven years) if we compare that number to the daily visits of Finnish tourists (in the year 1996 it was 2.2. million and in the year 1998 it was 2,8 million visits per year (Piiroinen 1999.)) If we compare the number of crimes committed by Finns to those Estonian statistics of the Finnish persons who are officially registered in Estonia. The number of those Finns are quit high, because in the nineties it is estimated that there are only one hundred Finns officially living in Estonia. (Statistikaamet 1997.) Of course the estimated unofficial number is way higher—there are somewhere few hundreds of Finns who live in Estonia more or less regularly

Table2. The Number of the Finnish offenders that are suspected to committed crime or crimes in Estonia or transactions between Estonia and Finland.
(approximately the half of it, just the major ones to mentioned)

Year	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	Total
Delivery of prostitutes	-	-	1	8	17	34	19	14	93
Insurance frauds	-	-	2	8	3	2	5	-	20
Economical Criminality	-	-	-	9	27	29	20	14	99
Delivery of stolen goods	11	4	4	6	3	9	16	7	60
Smuggling of spirits	3	1	7	8	20	16	12	6	73
Selling of smug. spirits	-	1	4	-	13	9	6	8	41
Smuggling of drugs	-	1	7	12	14	30	36	16	116
Drugs dealers	1	3	8	8	9	36	27*	22*	124
Finnish criminals in Estonia	-	5	5	1	14	6	17	14	62
Finn. criminals connections to Est. criminals in Finland	-	5	1	17	29	23	28	9	112
Companies doing business between Finland and Estonia that have criminal connections to the Finnish criminals either in Finland or Estonia.	1	4	15	37	62	33	31	19	233

*Means that Finns have their own organisation which do everything (makes, hires smugglers, sells and organise things)
The offenders will smuggle everything if there is an opportunity to do so.

Why do Finns go to Estonia?

In the following I will shortly introduce the main reasons why the Finnish offenders like to commit crimes in Estonia. The three main categories are 1) considered moving to commit and continue a criminal career 2) scouting the crime opportunities and 3) co-operations of the criminals between the countries.

1. The geographical location of the countries and also the similarity of Finnish and Estonian language. In the Tallinn area it is possible to come along in Finnish language only. The continental distance between the countries is only 70 kilometres and the ferry trip in one way takes only three and half hours and it costs less than 100 Finnish marks. For the trip to Tallinn the Finns need only a passport, because the Finns do not need visa after 1.5.1997.
2. The Finns go to Estonia to hide and to avoid the Finnish polices wanted announcement. For a Finnish person who is wanted by the Finnish police it is quite safe to stay in Estonia, because Finland and Estonia do not have extradition treaty. It is also possible for them to continue to commit such crimes in Estonia which are legally sanctioned or too risky to commit in Finland. In my research material one of the key notions was that the Finnish offenders voluntary go to Estonia to avoid Finnish authorities or commit crimes more easily than in Finland.
3. It is much easier for Finnish offenders to act in Estonia than in Finland in the beginning, because the Estonian police does not know them in advance. Also the sending of all kinds of smuggling articles from Estonia to Finland requires somebody to organise the things in the sending place - to control the delivered articles, so that they are what they should be.
4. In Estonia it is much easier for Finns to make contacts to the other offenders from other countries like the former Soviet Union and the former Eastern block countries. In Estonia there is a lot of ex- Soviet Union prisoners. In the former Soviet Union there was a system, that when a citizen committed a crime and got a prison sentence, the prison could locate the concerned anywhere in the country. The prison population in the Breznev's time crossed 1,5 million and the prisoner who got out of prison was not able to return to the place where he came from, so he had to stay in the town where the prison located or at least very near of it. Especially in the eighties when the Russian settling colonisation in the Baltic's were strongest, a lot of Russian offenders who got prison sentence were sent to the Baltic's prisons. The organized criminality of Estonia is strongly based on the former Soviet Union prisoners. In Tallinn every fourth man has a criminal record and the situation is even worse in Narva where every third man has a similar situation. Louise Shelley has said: "*The Baltic's countries have serious problems because of the former Soviet Union criminality*" (Shelley 1997, 62-63). Also many of my interviewees were well aware of the situation.
5. The chaotic situation of the Estonian society helps criminals to operate, because there are no proper laws to stop crimes and the authorities are incapable of supervising the laws that exist. There are many Finnish petty businessmen who have already operated in the grey area in Finland who have gone to the Estonia and noticed the loopholes of the Estonian justice system and become the actual criminals. In my interviewees and the literature that I read it was quite commonly accepted opinion that the Estonian authorities do not work as well as the Finnish ones. In Estonia it is quite easy to bribe authorities or they are allready corrupted, but in Finland it is almost impossible to do the same things. This kind of lack of morale in Estonia was supposed to help Finnish offenders to operate in Estonia.

Finnish offenders risk to get caught and the Estonian police's motivation and possibility to solve the committed crimes

If the Finnish offender operates alone in Estonia (which is practically impossible – due to the level of organizational criminality in Estonia) it is much more likely that the person will get caught, because the person is acting in a different cultural atmosphere. The situation is the very same if a foreigner commits crime in Finland.

The whole situation changes when the Finns have good relationships to Estonian organized crime crops. The co-operation works smoothly because there are no language problems, the relations have been established in Finnish prisons and the goal is the same - to make good profits to both sides of operating. The Estonian side keep the authorities away and helps with their local experiment to find crime opportunities and to avoid problems and the Finns have marketing channels in Finland.

Many of my interviewees were certain that the Estonian police has a problem with its attitude. First of all their work experiment is so weak, that even in the simplest cases they have problems with the routines (after the Estonian independence all the old and experienced Russian police officers got fired and the new system was based on young and quickly trained Estonian speaking police officers.). Secondly their equipment (for example fingerprint records are still manual- not computer based, the reward system is local- not in the whole country etc.) is way behind from western standards. Thirdly their salaries are so small, that most of the police officers wish to change to private guards or are more than willing to take bribes whenever it is possible. The offenders know exactly that the bribery is the best way to avoid and to solve problems with the police and the other authorities like custom and guard officers. In my data and in the Estonian police statistics there is 95 percent difference in the number of offenders who are suspected to have committed crimes. This kind of difference gives me good reason to question the efficiency of Estonia police.

Sources

- Ahven, Andri: Kuritegevuse tase, struktuur ja dünaamika Eestis aastel 1961-1993. Tallinn. Eesti Riigikaitse Akadeemia 1994.
- Aimre, Ivar: Policemen's activities and population's evaluations. Tallinn. Estonian Public Service Academy 1998.
- Allingu, Lembit: Riigikaitse Akatemia tutkija. keskustelu 4.12.1998.
- Annala, Esa: Tavarainvontin ja viientin liittyvä ammattimainen rikollisuus. Tullihallitus. Tutkintatoimisto 1994.
- Eesti statistika aastaarvud 1998. Eesti statistikaamet. Tallinn 1998.
- Hyytiäinen, Reijo: Tilannekatsaus 1997. Suomen Tallinnan Suurlähetystö. Tallinna 1997.
- Joutsen, Matti: The Scope of Transborder Organized Crime around the Baltic. Esitelmä Saltsjöbadenissa 6-7 kesäkuuta 1997. Heuni 1997.
- Kontula, Osmo: Poikkeusolojen rikollisuus. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisu no. 132. Helsinki 1996.
- Lagerspetz, Mikko: Constructing Post-Communism. A study in the Estonian social problems discourse. Turku: Turun yliopisto 1996.
- Markina, Anna: On Profiling Organised Crime in Estonia. 40:nes NFSK:n tutkijaseminaari.
- Martens, Peter L. : Immigrants, Crime and Criminal Justice in Sweden. Teoksessa Michael Tonry (ed.): Ethnicity, Crime, and Immigration: Comparative and Cross-National perspectives. Chicago: The University of Chicago Press 1997.
- Olsson, Monika: Finland tur och retur. Om utvisning av finska medborgare. Brå forskning 1986:1, Stockholm 1986.
- Porter, Mike: Tackling cross border crime. Police research group. London: Home office 1996.
- Raatikainen, Matti: Tilannekatsaus 1995. Suomen Tallinnan Suurlähetystö. Tallinna 1995.
- Saar, J.: Crime in Estonia - a civilization approach. Teoksessa E. Raska & J. Saar (ed.): Crime and criminology at the end of the century. IX Baltic Criminological Seminar 1996 may 22-25. Tallinn: Estonian National Defence and Public Service academy 1997.
- Shelley, Louise I.: More than just a crime problem. Organized crime in the Baltics. Teoksessa E. Raska & J. Saar (ed.): Crime and criminology at the end of the century. IX Baltic Criminological Seminar 1996 may 22-25. Tallinn: Estonian National Defence and Public Service academy 1997.
- Tullihallitus: Tullirikostutkinta 1997. Tullihallitus Tutkintatoimisto. Helsinki 1998.
- Williams, Phil: How Serious a Threat is Russian Crime. Teoksessa Phil Williams (ed.): Russian Organized Crime. Trowbridge: Redwood Books 1997.

Den Svenska Närpolisreformen, Skåne

af Jenny Soukan

Inledning

I såväl statliga utredningar som i den internationella polisforskningen har under flera decennier framhållit betydelsen av polisens lokala förankring (Community Policing) och kunskapsorienterade arbetssätt (Problemorientated Policing). Genom närpolisreformen och det problemorienterade arbetssättet förväntas polisen på ett bättre sätt kunna uppnå de övergripande målen att minska brottsligheten och öka tryggheten. Närpolisreformen kan också ses som en vidareutveckling av statsmakternas ambition att stärka medborgarnas inflytande över och insyn i polisens organisation och verksamhet.

Under 1990-talet har polisen i Sverige genomgått flera större förändringar. Parallellt med en process där vissa delar av polisverksamheten decentraliserats så har administrativa funktioner inom polisen centraliserats. Men även andra betydelsefulla förändringar har ägt rum inom polisens organisation.

Syfte och metod

Det som här presenteras är en pilotstudie som sker inom ramen för ett regeringsuppdrag där BRÅ ska granska och utvärdera närpolisreformen. Enligt uppdraget ska BRÅ bland annat belysa hur förändringarna av arbetssättet påverkat polisväsendets möjligheter att uppnå de av regeringen uppställda målen för verksamheten. Vidare ska BRÅ redovisa reformens effekter för den enskilda medborgaren, exempelvis vad gäller polisens tillgänglighet, handläggningstider och servicenivå. Uppdraget ska slutredovisas den 1 juli 2001.

I denna första delstudie är syftet att beskriva vad närpolisreformen inneburit för polisens organisation och verksamhet. Detta beskrivs utifrån ett mer övergripande "nationellt" perspektiv, men polisens dagliga verksamhet belyses också.

Bland annat redovisas utvecklingen av antalet närpoliser, vad närpolisarbetet består i och hur stor del av polisens samlade resurser som används till närpolisverksamhet. I denna del har uppgifter om polisväsendets resurser, organisation och verksamhet jämförts före och efter närpolisreformen. Dessa uppgifter har främst hämtats från polisväsendets årsredovisningar och används för att ge en övergripande beskrivning av reformens genomförande och utveckling.

För att närmare belysa vad närpolisreformen innebär för det dagliga arbetet har, för det andra, regionala delstudier genomförts. Några frågeställningar i undersökningen är: Vad styr och påverkar polisens dagliga arbete? Arbetar polisen problemorienterat, och i så fall, i vilken omfattning? Hur fördelar polisen sina resurser på olika arbetsuppgifter? I vilken omfattning arbetar polisen ute i närpolisområdet?

Huvuddelen av denna rapport utgörs av resultaten från en undersökning av samtliga poliser i tio närpolisområden i Skåne. Närpolischeferna i de tio närpolisområdena intervjuades. Vidare skickades en postenkät till samtliga poliser som, vid undersökningstillfället, var anställda i de tio närpolisområdena.

Erfarenheter av närpolisverksamhet

En central frågeställning, i såväl svenska som utländska undersökningar, är hur polisens organisation och verksamhet bör utformas för att brottsligheten ska minska. Bland annat har det undersökts om fler poliser leder till färre anmälda brott eller om ändrade övervakningsrutiner, exempelvis intensiv patrullering i vissa områden eller utökad fotpatrullering, påverkar brottsligheten. Sammantaget visar den tidigare forskningen på relativt nedslående resultat vad gäller polisens möjligheter att påverka brottsligheten (för en sammanfattning av den i första hand nordamerikanska forskningen, se Bayley, 1998). En generell slutsats är att det framför allt är andra omständigheter än polisens arbete som påverkar brottsligheten.

Utvärderingar av närpolisverksamhet, framför allt från USA, har inte heller funnit några entydiga resultat vad gäller effekter på brottsligheten. Trots skillnader i polisiära strategier mellan olika amerikanska polismyndigheter har brottsligheten förändrats på ett förhållandevis likartat sätt. I vilken utsträckning närpolisverksamheten påverkar brottsligheten går alltså inte med dagens kunskap att säga.

Närpolisverksamhet innebär emellertid en vidare tolkning av polisens roll i samhället och den har därför delvis andra mål än att direkt minska brottsligheten. Närpolisen ska till exempel arbeta med att öka medborgarnas trygghet och för det svåra samhället delaktigt i försöket att kontrollera brottslighet och andra sociala problem. Utgångspunkten för närpolisverksamheten är att brottsligheten på sikt förväntas minska genom att exempelvis kontakten mellan polis och allmänhet ökar och genom att polisen arbetar mer systematiskt med att försöka förebygga brott. I flera utvärderingar har det också framkommit att medborgarnas rädsla att utsättas för brott kan

minska genom att polisen exempelvis gör hembesök eller ordnar informationsmöten om hur man kan skydda sig mot brott (Skogan och Harnett, 1997). Andra positiva konsekvenser av närpolisverksamhet som framkommit är att arbetstrivseln bland poliser ökar.

Genomförandet

Resurser och organisation

Det politiska intresset för en lokal polis har sedan mitten på 1980-talet kommit till uttryck i olika statliga utredningar och kommittéer. Polisberedningen (1985:62) framhöll att en tillräcklig uttryckningsberedskap för omedelbara åtgärder borde kunna kombineras med kontaktskapande verksamhet som organiserades efter principen "en polisman - ett område". I utredningen betonades också de ömsesidiga fördelarna med en utvecklad närhet mellan polis och allmänhet: "Ett gott förhållande mellan polisen och allmänheten är en av de grundläggande förutsättningarna för att polisen skall kunna bedriva sitt arbete effektivt. Man bör därför få till stånd ett mera aktivt förhållningssätt från såväl polisen som allmänheten - vad som kan kallas ett samspel" (SOU 1985:62). I Sverige fanns vid mitten av 1980-talet omkring 600 kvarters- och områdespoliser, vilket motsvarade omkring fyra procent av landets samtliga poliser.

Närpolisreformen genomfördes under åren 1994-1997. Utöver statsmakternas direktiv, budgetpropositioner och regleringsbrev, har Rikspolisstyrelsen ställt upp olika kriterier för vad närpolisverksamhet bör innehålla. I praktiken var det länsstyrelserna som fick ansvar för att reformen genomfördes och att närpoliser inrättades. Rikspolisstyrelsen utövar dock viss tillsyn över den lokala polisorganisationens verksamhet.

Ett syfte med reformen är att förskjuta fokus i polisens arbete från en i huvudsak reaktiv och händelsestyrd uttryckningsverksamhet mot förebyggandet av brott.. Målsättningen med närpolisreformen är att polisens organisation och verksamhet bör vara lokalt anpassad. En annan förändring gäller hur polisen skall bedriva arbetet. Enligt statsmakternas direktiv ska all polisverksamhet vara problemorienterad, grovt förenklat innebär det att arbetet ska vara baserat på kunskap om orsakerna till brottslighetens struktur och fördelning. Genom lokala kartläggningar, analyser, åtgärder och uppföljningar kan brott och andra problem förebyggas.

Vidare har vissa delar av verksamheten centraliserats genom att antalet polismyndigheter minskat kraftigt, från 118 till 21. Antalet civilanställda har minskat med omkring 20 procent under de senaste åren. Det har även varit intagningsstopp vid Polishögskolan under tre år. Dessa förändringar har sannolikt påverkat förutsättningarna för genomförandet och utvecklingen av närpolisreformen.

Genomförandet av närpolisreformen har skett utan att polisväsendet tilldelats ytterligare resurser. Avsikten har varit att polisen ska omprioritera de befintliga resurserna. Under hela 1990-talet har polisens årliga budget varit omkring 11 miljarder kronor, räknat i fast penningvärde.

Enligt Rikspolisstyrelsens verksamhetsstatistik arbetar i dag närmare 40 procent av landets poliser som närpoliser. Jämfört med tre år tidigare är det en markant ökning. Uppdelat på polismyndigheterna framkommer stora variationer vad gäller andelen närpoliser. År 1998 var exempelvis 70 procent av poliserna i Värmland närpoliser medan motsvarande andel på Gotland var 13 procent.

En bidragande orsak till såväl ökningen över tid som den stora variationen mellan olika polismyndigheter är antalet närpoliser kan vara att definitionen på närpolisverksamhet varierar.

Tabell 1. Antalet och andelen närpoliser, åren 1995-1998

	1995	1996	1997	1998
Antal närpoliser i landet	1 748	4 431	6 028	6 209
Andel närpoliser av samtliga poliser i procent	10	28	36	38
Antal närpolisområden	241	481	485	388

Ett syfte med närpolisreformen är att polisen ska ha en tydlig lokal förankring och den "ideala" organisationen innebär små geografiska områden med "egna" poliser. I praktiken har dock antalet närpolisområden minskat under de senaste åren. Denna utveckling kan innebära att den lokala förankringen försvagas samtidigt som större enheter möjliggör en ökad flexibilitet vad gäller såväl bemanning som verksamhetsinriktning.

Närmare hälften av samtliga poliser i de tio utvalda närpolisområdena i Skåne uppger i enkätundersökningen att förändringarna av närpolisområdenas geografiska indelning innebär en försämring. Bland närpoliserna uppger en tredjedel att sammanslagningarna fått negativa konsekvenser medan hälften anser att det inte har någon betydelse.

För att närmare belysa vad närpolisverksamhet innebär måste andra metoder användas, eftersom polisens egen verksamhetsstatistik utgör ett alltför trubbigt verktyg.

Verksamhet

Frågan om det överhuvudtaget skett någon förändring alls när det gäller verksamhetens innehåll uppkommer när uppgifterna om antalet närpoliser i landet ställs i relation till de svar som framkommer i intervjuerna med närpolischeferna.

Närpolischefer på större orter uppger i intervjuerna att den storstadsrelaterade brottsligheten, som kräver en stor utryckningsverksamhet, inte ger något större utrymme för ett problemorienterat polisarbete eller närpolisverksamhet. Å andra sidan menar närpolischefer på mindre orter att det knappast går att tala om förändringar eftersom arbetet bedrivs på samma sätt som tidigare; med den skillnaden att det har tilldelats nytt namn och organisationsform.

I enkätundersökningen tillfrågades också poliserna "på fältet" om deras arbetsuppgifter och hur mycket tid de fördelade mellan de olika arbetsuppgifterna. En målsättning med närpolisreformen är att närpoliser ska vara "allpoliser", vilket innebär att de ska arbeta med såväl brottsförebyggande arbete som övervakning och utredningar.

Tabell 2.)* Genomsnittlig fördelning av polisens arbetsuppgifter (i procent)

	Närpolis	Utryckning	Utredare	Övriga	Samtliga
Övervakning/ Utryckning	14	65	6	7	39
Trafikövervakning	7	6	1	4	6
Fotpatrullering	10	1	1	1	3
Spaning	16	4	2	6	7
Utredning	19	9	77	25	19
POP	8	2	1	3	4
Extern samverkan	9	1	1	5	4
Övrigt	17	12	11	49	18
Antal poliser	91	178	27	41	337

Som framgår av tabellen ovan varierar närpolisens arbetsuppgifter och målsättningen att närpolisen ska arbeta med olika uppgifter tycks vara uppfylld i Skåne. Närpolisernas dagliga arbetsuppgifter skiljer sig från andra poliserna. De arbetsuppgifter som vanligen utmärker närpolisverksamhet i förhållande till traditionell utryckningsverksamhet är fotpatrullering, extern samverkan och problemorienterat arbete (POP). Dessa verksamhetsområden omfattar tillsammans drygt en fjärdedel av närpolisernas arbetstid. I jämförelse med andra poliser är det en markant skillnad.

Tillgänglighet

Ett återkommande önskemål från statsmakternas sida är att polisen skall bli mer tillgänglig för allmänheten, exempelvis genom att ägna en större del av arbetstiden utomhus i närpolisområdet. En mer synlig polis poängteras också i förarbetena till närpolisreformen.

*) Kommentar till tabellerna. I enkätundersökningen får de tillfrågade poliserna själva definiera om deras huvudsakliga sysselsättning är närpolis-, utrycknings- eller utredningsverksamhet. I svaren framkommer att drygt en fjärdedel av de tillfrågade poliserna arbetar som närpoliser, hälften att de främst arbetar med

utryckningsverksamhet och knappt var tionde att de arbetar med utredningar. Övriga 15 procent arbetar med olika specialfunktioner.

Tabell 3. *Genomsnittlig tid inomhus den senaste arbetsveckan, i procent.*

Närpolis	Utryckning	Utredare	Övriga	Samtliga
43	21	84	59	38

Närpoliserna i Skåne uppger att de under den senaste arbetsveckan ägnade omkring 60 procent av arbetstiden ute i "sitt" närpolisområdet. Ännu mer tid för arbete utomhus har poliser i utryckningsverksamhet (80 procent). Tidigare forskning har också visat att poliser tillbringar en relativt stor del av arbetstiden på stationen. I en undersökning från England framkom exempelvis att 40 procent av polisernas arbetstid användes till arbete inomhus på polisstationen (Bennett, 1992). Närpoliserna arbetade i något mindre utsträckning (30 procent) inomhus än övriga poliser.

Vad styr polisens arbete?

En annan målsättning med närpolisreformen var att polisen i högre utsträckning än tidigare själva och tillsammans med andra skulle ta lokala initiativ för att förebygga brott och andra problem. I enkätundersökningen bland poliser i Skåne ställdes bland annat frågan: "I vilken grad styr och påverkar följande alternativ inriktningen av ditt dagliga arbete?"

Tabell 4. *Polisers uppfattning om vad som styr och påverkar deras dagliga arbete.*

	Närpolis	Utryckning	Utredare	Övriga	Samtliga
Egna prioriteringar	82	65	52	63	69
Lokala problem	64	33	33	53	44
Närpolischefen	34	20	27	43	27
Utryckning	31	94	13	34	64
Krav från andra i närpolisområdet	31	13	8	18	18
Antal poliser	91	178	27	41	337

Andel som svarar att det dagliga arbetet styrs och påverkas "helt" eller "ganska mycket".

I tabellen ovan framkommer att närpolisernas uppfattning delvis skiljer sig från andra poliserna om vad som styr och påverkar det dagliga arbetet. Såväl egna prioriteringar som lokala problem har en större inverkan på det dagliga arbetet bland närpoliserna än det har bland övriga poliser. En tredjedel av närpoliserna uppger dock att akuta händelser styr arbetet.

Enligt statsmakternas direktiv ska all polisverksamhet styras av det problemorienterade arbetssättet. I korthet innebär detta att åtgärder skall utformas i samarbete med andra i lokalsamhället efter det att kartläggningar och analyser av var och när olika brott och ordningsstörningar inträffar genomförts. I enkätundersökningen framkommer att det problemorienterade arbetssättet är mest utvecklat bland närpoliserna, som ofta också själva tar initiativet till sådant arbete. Majoriteten av närpoliserna i Skåne (80 procent) uppger att de arbetat problemorienterat under det senaste halvåret. Motsvarande andelar bland poliser i utrycknings- och utredningsverksamhet är 45 respektive 30 procent. Vid en närmare granskning av vad detta praktiskt betyder framkommer dock att de exempel på problemorienterat arbete som närpoliserna uppger inte alltid följer de olika moment som vanligtvis avses med problemorienterat arbete, det vill säga kartläggning, analys, åtgärder och uppföljning.

Slutord

Denna första pilotstudie har fokuserat på om närpolisreformen genomförts avseende organisation och verksamhet och om de målsättningar som ursprungligen sattes upp för reformen uppfyllts. Enligt Rikspolisstyrelsens verksamhetsstatistik är var fjärde polis i Sverige är närpolis. Däremot har antalet timmar som redovisas som närpolisverksamhet sjunkit under de senaste åren i hälften av alla polismyndigheter i Sverige.

Närpolisverksamhetens innehåll närpolis varierar inom landet och för att få en närmare beskrivning av vad närpolisarbete innebär genomfördes en studie av närpoliser och närpolischefer i Skåne. I intervjuerna med närpolischeferna uppges att inga större förändringar av verksamheten skett sedan närpolisreformen infördes. Enligt polisernas egna uppgifter framkommer det trots allt vissa skillnader mellan t ex närpolisernas och andra polisers dagliga arbetsuppgifter.

Närpoliserna arbetar, jämfört med andra poliser, i större utsträckning med kartläggning och analys, samverkar med andra externa intressenter och övervakningsarbetet sker oftare till fots. Vidare arbetar de oftare inne på polisstationen med bland annat arbetsledning och planering samt utredningsverksamhet. Närpolisen är alltså en polis med en bredare yrkesroll än den traditionella ordningspolisen. Däremot kan det ifrågasättas om målet med en mer synlig och för lokalsamhället tillgänglig polis uppfyllts. Undersökningen visar att nästan hälften av närpolisens arbetsvecka ägnas åt arbete inomhus på polisstationen.

Vidare har det problemorienterade arbetssättet till största delen förankrats inom närpolisens arbetsområde medan poliser i utryckningsverksamhet inte i samma utsträckning har anammat detta styrinstrument för sin verksamhet. Det problemorienterade arbetet definieras på olika sätt av poliserna själva. Det är inte helt enkelt att se skillnaden mellan det som av poliserna själva definieras som förebyggande strategier och reaktioner på redan uppkomna problem. Det är inte heller särskilt vanligt att det genomförs uppföljningar av de problemorienterade insatserna.

I undersökningen framkommer också att närpolisernas uppfattning om vad som styr och påverkar det dagliga arbetet delvis skiljer sig från andra polisers. Såväl egna prioriteringar som lokala problem har en större inverkan på det dagliga arbetet bland närpoliserna än bland övriga poliser. Det egna prioriteringarna och den lokala problembilden behöver inte utesluta varandra, men detta bör naturligtvis undersökas närmare.

Avslutningsvis kan det konstateras att det finns olika konkurrerande mål såväl inom närpolisens verksamhetsområde som mellan olika inriktningar av polisens verksamhet. Å ena sidan finns kravet att polisen ska arbeta på de tider då risken för ordningsproblem och vissa typer av brott är högre. Å andra sidan finns krav på mer långsiktig och förebyggande verksamhet. Vidare skall lokala behov styra närpolisens verksamhet samtidigt som centrala prioriteringar ska ligga till grund för handlingsplanerna. Dessa potentiella konflikter måste på något vis hanteras inom polisorganisationen för att närpolisarbete och polisarbete generellt, skall bli framgångsrikt.

Referenser

- Bayley, D. H. (1994). *Police for the future*. New York: Oxford University Press.
- Bayley, D.H. (1998). *What works in policing?* New York: Oxford University Press.
- Bennett, T. (1990). *Evaluating neighbourhood watch*. Aldershot, Gower.
- Bennett, T. och Lupton, R. (1992.) A national activity survey of police work. *The Howard Journal of Criminal Justice* 31 : 200-219.
- Goldstein, H. (1990). *Problem-oriented policing*. New York: McGraw-Hill Inc.
- Justitiedepartementet (1985). *Lokalt samarbete mot brott*, Ds Ju 1985:5. Stockholm: Liber Allmänna förlaget.
- Justitiedepartementet *Regleringsbrev för budgetåret 1999 avseende polisväsendet*.
- Proposition 1989/90:155 *Proposition om förnyelse inom polisen*.
- Proposition 1994/95:100 bil 3
- Proposition 1998/1999:1
- Rikspolisstyrelsen *Polisväsendets årsredovisning 1998*.
- Riksrevisionsverket *Polisens arbetstider*. 1998:53. Stockholm: RRV
- Skogan, W. G. och Harnett, S. M. (1997) *Community policing, Chicago style*. New York: Oxford University Press.
- SOU 1985:62 *Inriktningen av polisverksamheten*, Slutbetänkande av 1981 års polisberedning. Stockholm: Liber Allmänna Förlaget.
- SOU 1979:6 *Polisen*. Betänkande av 1975 års polisutredning. Stockholm: Liber Allmänna Förlaget.
- SOU 1999:61 *Brottsförebyggande arbete i landets kommuner*, Slutrapport från Kommittén för brottsförebyggande arbete. Stockholm.
- Toch, H. och Grant, D. J. (1991). *Police as problem solvers*. New York: Plenum Press.

Nærpolitiforsøg i Danmark

af Flemming Balvig

Det er et af de overordnede mål for politiets arbejde og funktion i det danske samfund, at politiet skal være synligt og tryghedsskabende. Nærpoliti som organisationsform og arbejdsmetode anses for et vigtigt middel i bestræbelserne på at nå dette mål. Dette er baggrunden for, at der i 6 af landets 54 politikredse er iværksat eller påtænkes iværksat forsøg med forskellige former for nærpoliti.

Nærpolitiforsøget i Helsingør politikreds

Den ene af disse politikredse er Helsingør politikreds. Forsøget her blev påbegyndt i oktober 1998. Det er det indtil videre - i sit sigte - mest omfattende og radikale projekt. Der er udarbejdet en ny struktur for hele politikredsen, der gør nærpolitiet til et væsentligt element i det samlede politiarbejde. Nærpolitiarbejdet skal omfatte alle politiets arbejdsområder. Nærpoliti er her forstået og defineret som en måde at udføre politiarbejde på inden for et geografisk afgrænset område, hvor der lægges vægt på det proaktive (fremadrettede) og problemorienterede arbejde i tæt samarbejde med lokalsamfundet og med hovedvægten på den synlige og tryghedsskabende indsats.

Det er vigtigt at være opmærksom på, at nærpoliti som en arbejdsmetode for politiet også i en vis udstrækning anvendtes forud for forsøgets start i Helsingør politikreds. Forsøget betyder ikke, at man starter fra et nulpunkt i oktober 1998, men en markant ressourcemæssigt stærkere satsning på nærpoliti og en række større eller mindre omlægninger af måden at udføre og strukturere nærpolitiarbejde på fra dette tidspunkt. Nærpolitiets andel af den samlede politistyrke i Helsingør politikreds er øget fra omkring 10 pct. til omkring 25 pct.

Grundtanken med forsøget er, at den lokalt problemorienterede indsats og øgede synlighed og kontakt med befolkningen skal mindske "trivialkriminaliteten" i lokalområderne, gøre borgerne mindre bange for at bo og færdes i disse områder samt gøre dem mere tilfredse med det arbejde, som politiet udfører.

Evaluering af forsøget

Forsøget skal vare tre år og vil undervejs blive evalueret ved hjælp af en række forskellige metoder. Et led i disse evalueringer er gennemførelse af befolkningsundersøgelser, dvs. interviews med tilsigtet repræsentative udsnit af politikredsens befolkning på 18 år og derover om deres oplevede tryghed og forhold til politiet. Den første af disse befolkningsundersøgelser blev gennemført i november-december 1998, altså ganske kort tid efter forsøgets start. Af de 1.000 gennemførte telefoninterviews blev det første foretaget den 17. november og det sidste den 4. december. For at få et sammenligningsgrundlag er der i samme periode gennemført en helt identisk undersøgelse i den øvrige del af landet bestående af i alt 970 interviews.

Interviewene er foretaget af ACNielsen AIM A/S. Ved hjælp af en vægtningsmetode er der søgt rettet op på eventuelle skævheder i materialet, således at det i hvert fald er repræsentativt med hensyn til geografisk repræsentation samt køns- og aldersfordeling. I det omfang det har været muligt at vurdere det, ser pålideligheden og gyldigheden ud til at være høj i det indsamlede interviewmateriale.

Helsingør politikreds

Helsingør politikreds har omkring 141.000 indbyggere, hvoraf ca. 108.000 er 18 år eller derover. Det er en politikreds med en relativ høj urbaniseringsgrad og stor befolkningstæthed, men med en boligstruktur som ikke er anderledes end i det øvrige land. Mens kønsfordelingen og arbejdsløshedsprocentens størrelse i Helsingør politikreds er et spejl af Danmark som helhed, er befolkningen i Helsingør politikreds gennemgående lidt ældre og lidt flere husstande består af kun en enkelt voksen person. Funktionærer og tjenestemænd er som erhvervsgruppe mere dominerende i Helsingør politikreds end i den øvrige del af landet, og også uddannelsesniveaue er gennemgåede højere.

Virkninger af nærpoliti

I fokus for befolkningsundersøgelserne står de fire elementer, som udgør hovedsigtet med det, man gerne vil opnå med nærpolitiforsøget. Følgende spørgsmål søges belyst:

A) Er politiet synligt i dagligdagen? Uanset om man konkret ser politiet eller ej, oplever man så politiet som tilstedeværende i lokalområderne? Oplever man, at man har et nærpolti? Kender man politiet i lokalområdet og/eller har man haft konkrete kontakter til lokalt politi?

B) Hvor tilfreds er man i al almindelighed med den måde, politiet løser sine opgaver på i lokalområdet, særligt med henblik på effektivitet og imødekommenhed? Hvor tilfreds er man med politiets arbejde i helt konkrete situationer, f.eks. i forbindelse med indgivelse af anmeldelser, i hittegodssager mv.? Hvor stor er tilfredsheden med politiets håndtering af de for borgerne særligt vigtige sager, bl.a. henvendelser om akut bistand?

C) Hvor stor er den "objektive" tryghed? I hvilket omfang udsættes borgerne i lokalområdet for kriminalitet som tyveri, hærværk, trusler eller vold? I tilfælde af kriminalitet, i hvilket omfang anmeldes det så til politiet?

D) Hvor stor er den "subjektive" tryghed? Er risikoen for at blive udsat for kriminalitet, noget borgerne ofte tænker på? Hvor mange er bange for at færdes alene ude i de lokalområder, hvor de bor, efter mørkets frembrud? Hvor mange er bange om dagen? Er indbrudstyveri noget, der bekymrer borgerne? Er man mere eller mindre bange i boligområderne end andre steder, hvor man færdes i bopælskommunen?

Hovedidéen med evalueringen via befolkningsundersøgelser er at følge, hvordan disse fire elementer udvikler sig over tid. Hvad man har kunnet gøre her i den første befolkningsundersøgelse er at sammenligne forskellige geografiske områder. Det største og vanskeligste problem ved fortolkning og vurdering af sammenligningsresultaterne er, at nærpoltiforsøget ikke er lagt op som et egentligt kontrolleret eksperiment. Eventuelle forskelle kan derfor skyldes andre forhold og forskelle end dem vi primært interesserer os for, dvs. aspekter af nærpoltiordninger og politiets virksomhed i det hele taget. Eksempelvis er det ikke nødvendigt tilfældigt, hvilke distrikter der har nærpolti, og hvilke der ikke har det.

Tilstedeværelsen af nærpolti og politiets synlighed

1 - 1½ måned efter nærpolti-forsøgets officielle startdato er det 58 pct. af borgerne i Helsingør politikreds, der giver udtryk for, at de i deres lokalområde har et nærpolti, eller at et sådant er ved at blive indført. Det er klart flere end i det øvrige Danmark, hvor kun 34 pct. mener, at der findes nærpolti i deres lokalområde. Alligevel bør man selvfølgelig også hæfte sig ved, at 42 pct. af borgerne i Helsingør politikreds kort tid efter nærpoltiordningens introduktion *ikke* mener, at denne ordning er introduceret eller er ved at blive introduceret til deres lokalområde.

Noget flere borgere end i det øvrige Danmark, og noget flere i nærpolti-områder end i områder uden nærpolti, har konkret set politiet patruljere, fortrinsvis i bil, inden for den seneste uge forud for interviewet.

Helsingør politikreds og det øvrige Danmark adskiller sig ikke fra hinanden med hensyn til, hvor udbredt den almindelige opfattelse er med hensyn til om politiet patruljerer af og til i ens lokalområde. Syv ud af ti har denne oplevelse af situationen, generelt noget flere i nærpolti-områderne og noget færre i områder uden nærpolti. Præcis de samme tendenser gør sig gældende med hensyn til konkrete personlige kontakter til og relationer til lokalt patruljerende politi.

Tabel A. Tilstedeværelsen af nærpolti og politiets synlighed

	Helsingør politikreds			Danmark i øvrigt		
	Nærpoliti	Ej nærpolti	Hele politikredsen	Nærpoliti	Ej nærpolti	Hele DK i øvrigt
Indtryk af at der findes nærpolti i lokalområde (pct.)			58			34

Set politiet patruljere i bil seneste uge (pct.)	52	46	50	48	43	45
Set politiet patruljere til fods seneste uge (pct.)	18	11	15	16	8	11
Set politiet patruljere på cykel seneste uge (pct.)	2	1	2	3	1	2
Set politiet patruljere i bil og/eller til fods og/eller på cykel seneste uge (pct.)	56	48	55	52	45	48

Har indtryk af at politiet af og til patruljerer i lokalområdet (pct.)	75	65	71	75	68	70
--	----	----	----	----	----	----

Oplever at bo i lokalområde uden nærpolti og uden nogen form for politipatruljering (pct.)			10			14
Oplever at bo i lokalområde med nærpolti og flere forskellige former for politipatruljering (pct.)			8			4

Kontaktet af patruljerende politi inden for seneste 12 måneder (pct.)	8	5	7	11	6	7
Selv kontaktet patruljerende politi inden for seneste 12 måneder (pct.)	7	3	5	7	6	6
Kender personligt lokalt patruljerende politi godt (pct.)	20	10	16	20	15	17

Samlet ser det ud til, at forsøget i Helsingør politikredse klart har sat sig spor i form af en mere udbredt fornemmelse af, at have nærpoltiordninger i sit lokalområde og en vis tendens til oftere at se politiet i dagligdagen. Disse tendenser har imidlertid - indtil videre - ikke været så stærke, at de synes at have ændret oplevelsen af det omfang, hvori der almindeligvis patruljeres og ej heller de konkrete personlige kontakter og relationer mellem borgere og politiet i lokalområderne.

Utilfredshed med politiets arbejde

Nærpoltiordningen i Helsingør politikreds har indtil videre ikke sat sig spor i form af en større tilfredshed med politiets arbejde. Tværtimod viser det sig, at det mindretal af borgere, der er utilfredse med politiets arbejde, er noget større i forsøgsområdet. Dette kan ikke forklares med en *generelt* større utilfredshed i Helsingør politikreds med politiet som helhed i Danmark eller *alment* mindre tillid til politiet, for i disse henseender ligger Helsingør politikreds på niveau med det øvrige land. Det kan heller ikke forklares som en tilfældighed, for beregninger viser, at forskellene er store nok til at være statistisk signifikante.

Tabel B. Utilfredshed med politiets arbejde

	Helsingør politikreds			Danmark i øvrigt		
	Nærpo liti	Ej nær- politi	Hele poli-ti- kred- sen	Nærpo liti	Ej nær- politi	Hele DK i øv-rikt
Utilfreds med hvordan politiet i lokalområdet løser sine opgaver (pct.)	6	8	7	6	3	4

Utilfreds med hvordan politiet klarede opgave ved akut-henvendelse (pct.)	28	27	27	18	20	19
Utilfreds med politiets indsats i forhold til vigtigste problem i lokalområdet (pct.)	35	35	35	29	27	28

Utilfreds med hvordan politiet løser sine opgaver her i Danmark (pct.)	13	14	13	14	14	14
Ringe tillid til politiet her i Danmark (pct.)	6	7	6	6	5	5

Endvidere tyder nærmere analyser på, at den højere utilfredshed i Helsingør politikreds hverken skyldes særlige befolkningsstrukturelle forhold i dette område (særlig aldersfordeling el.lign.) eller er noget der har stået på i længere tid. Den højere utilfredshed synes at være et udslag af det konkrete forhold mellem befolkningen og politiet knyttet til selve opstartsperioden for forsøget (de forudgående 12 måneder forud for forsøget, især det seneste halve år).

Generelt kan tilfredshed siges at være et produkt af, hvad man oplever at få, i forhold til hvad man forventer at få. Ændringer i tilfredshedsgraden kan således være et udslag af forskellige grader af "indsats-ændringer" eller "forventnings-ændringer". Oplysningerne i befolkningsundersøgelsen tyder på, at borgernes aktuelt højere utilfredshed med politiets arbejde i Helsingør politikreds skyldes ændrede forventninger. Sandsynligvis har borgermøder og den ganske megen presseomtale skruet forventningerne i befolkningen op med hensyn til den politimæssige tilstedeværelse og service. Forsøgets forsinkedes igangsættelse, kritisk omtale af visse af forsøgets elementer - specielt i visse områder - suppleret med at mange reelt ingen ændring eller kun meget små ændringer har erfaret med hensyn til det politimæssige i dagligdagen, har betydet, at forventningerne ikke er blevet indfrie. Følgen heraf har været øget utilfredshed i forsøgets opstartsperiode.

Effekten er mest markant - og utilfredsheden størst - for de aspekter af forholdet mellem befolkningen og politiet som for befolkningen må vurderes som de mest centrale. Det drejer sig dels om de situationer, hvor befolkningen i kritiske situationer kontakter politiet for at få politiet til at komme til stede her og nu, og dels om oplevelsen af hvordan politiets indsats er i forhold til de problemer i lokalområdet, som borgerne betragter som de største og mest centrale (hvilket hovedsagelig er indbrudstyveri og trafikale problemer).

Udsathed for kriminalitet i lokalområdet

Hver 6'te borger i Helsingør politikreds er inden for de seneste 12 måneder forud for interviewet i befolkningsundersøgelsen blevet udsat for kriminalitet i deres lokalområde. Det er noget flere end i det øvrige Danmark, hvor hver 7'ende er blevet udsat. Hovedparten af disse lovovertrædelser er, hverken i Helsingør politikreds eller i det øvrige Danmark, blevet anmeldt til politiet. I forhold til hvad der registreres i politiets journaler, er der altså et stort "mørketal".

Det meste af den kriminalitet, mennesker udsættes for i deres lokalområde, er tingsforbrydelser, dvs. tyveri og hærværk. Meget få udsættes for trusler og næsten ingen for vold.

Oplysningerne om kriminalitet i den nu gennemførte befolkningsundersøgelse kan ikke betragtes som (mulige) effekter af nærpoltiforsøget, idet det drejer sig om hændelser, der er sket i en periode, som hovedsagelig ligger forud for selve forsøgets start. Kriminalitetsmålingerne og målingerne af, hvilke problemer borgerne oplever, er så at sige målinger af, hvad man er "oppe imod" i Helsingør politikreds i forhold til den øvrige del af

landet. Det er målinger, der skal bruges til sammenligning med tilsvarende målinger i de fremtidige befolkningsundersøgelser.

Tabel C. Den "objektive" tryghed

Udsat for kriminalitet i lokalområde inden for seneste 12 måneder	Helsingør politikreds			Danmark i øvrigt		
	Nærpoliti	Ej nærpoliti	Hele politikredsen	Nærpoliti	Ej nærpoliti	Hele DK i øvrigt
Udsat for tyveri (pct.)	12	11	12	11	9	9
Udsat for hærværk (pct.)	11	10	10	8	8	8
Udsat for trusler om vold (pct.)	2	1	2	1	1	1
Udsat for vold (pct.)	1	0	0	1	0	1
Udsat for tyveri og/eller hærværk og/eller trusler om vold og/eller vold (pct.)	18	16	17	16	13	14

Man kan sige, at den mere udbredte "trivialkriminalitet" og den større oplevelse blandt borgerne af problemer i lokalområderne i Helsingør politikreds end i den øvrige del af landet retfærdiggør, at man netop i denne politikreds gør en særlig indsats og forsøger sig med nye tiltag. At disse nye tiltag i form af nærpolitordninger endvidere primært fokuserer på det lokale, retfærdiggøres endvidere af, at hovedparten af al den kriminalitet borgerne udsættes for - med volden som en vigtig undtagelse - indtræffer i de områder, hvor man bor. Den lidt større udsathed for kriminalitet i de områder, der har nærpoliti, må sandsynligvis ses som et udtryk for, at nærpolitordninger indtil videre især er igangsat og realiseret i højkriminalitetsområderne.

En af hovedtankerne med forsøget i Helsingør politikreds er, at nærpolitiet ikke blot skal patruljere. Det skal også arbejde konsulerende og problemorienteret, dvs. forsøge at kortlægge problemerne i lokalområderne, således som borgerne og de handlende m.fl. oplever dem, og forsøge at bistå med at afhjælpe disse problemer. Befolkningsundersøgelsen viser, at to ud af tre mener, at der i deres lokalområde findes et eller flere problemer. Det er først og fremmest indbrudstyverier, der nævnes af mange som et problem. Herefter følger forskellige former for trafikproblemer såsom aggressiv bilkørsel mv.

Subjektivt oplevede problemer i de enkelte lokale områder kan i forskellig grad og retning være signaler om reelle kriminalitetsproblemer og/eller om kriminalitetsangst. Eksempelvis viser lokalområder, hvor borgerne oplever graffiti som et stort problem, sig at være områder, der ikke er mere plaget af kriminalitet end andre områder. Til gengæld er frygten for kriminalitet mere udbredt. En udbredt oplevelse af, at der mangler fritidsaktiviteter for børn og unge, er et signal om, at vi her står over for lokalområder, hvor såvel kriminalitetsrisikoen, men ikke frygten for kriminalitet, er særlig stor. En samlet oversigt over "signalværdien" af forskellige karakteristika ved oplevede problemer i lokalområderne i Helsingør politikreds findes i skema 1.

Skema 1. Forskellige karakteristika ved oplevede problemer i lokalområder i Helsingør politikreds i forhold til kriminalitetsrisikoens størrelse og kriminalitetsfrygtens udbredelse

Lokalområder som er karakteriseret ved eller hvor der klages over		ANGST SIGNAL	
		JA	NEJ
KRIMINALITETS-SIGNAL	JA	<ul style="list-style-type: none"> *Kriminalitet *Støjgener (især fra naboer) *Cykler uden lys på fortove *Scooter-/knallertkørsel *Rulleskøjter/skateboards 	<ul style="list-style-type: none"> *Få fritidsfaciliteter (især for børn og unge) *Parkeringspladser *Butikcentre
	NEJ	<ul style="list-style-type: none"> *Affald og snavs på gaden *Huse i dårlig stand (dårlig vedligeholdelse) *Graffiti *Tilråb på gaden *Alkoholikere og narkomaner på gaden *Aggressiv bilkørsel 	<ul style="list-style-type: none"> *Biltrafik *Butikker *Hunde *Grillbarer *Værtshuse *Gågader (tværtimod) *Anonymitet *Multi-nationale beboere

Frygt for kriminalitet

Aflæsning af den anden side af trygheden, den "subjektive", er en her og nu måling. Vi kan derfor belyse, om forsøgets igangsættelse umiddelbart har ændret ved borgernes tryghedsoplevelse. Dette ser ud til at være tilfældet, men - som ved tilfredsheden med politiet - igen tilsyneladende i negativ retning.

Tabel D. Den "subjektive" tryghed

	Helsingør politikreds			Danmark i øvrigt		
	Nærpo liti	Ej nær- politi	Hele poli-ti- kred- sen	Nærpo liti	Ej nær- politi	Hele DK i øv-rikt
Tænker ofte på personlig risiko for at blive udsat for kriminalitet (pct.)	16	15	16	12	11	12
Føler sig ofte utryg ved at færdes alene ude i dagslys i lokalområdet (pct.)	3	1	2	1	1	1
Føler sig ofte utryg ved at færdes alene ude i lokalområdet når det er mørkt (pct.)	28	26	27	23	23	23
Er ofte nervøs for at blive udsat for indbrudstyveri (pct.)	17	17	17	11	14	13
Ofte utryg (indeks) (pct.)	32	30	31	23	24	24

Føler sig ofte utryg ved at færdes alene ude i dagslys uden for lokalområdet (men inden for kommunen) (pct.)	2	3	2	3	2	1
Føler sig ofte utryg ved at færdes alene udenfor lokalområdet (men inden for kommunen) når det er mørkt (pct.)	41	35	38	38	36	36

Næsten hver tredje borger i Helsingør politikreds har en dagligdag, hvor de ofte må leve med angsten for at blive udsat for kriminalitet i deres lokalområde. Det er flere end i den øvrige del af landet, hvor det er knapt hver fjerde, der befinder sig i denne situation. Det forhøjede angstniveau er specifikt knyttet til lokalområder/boligområderne. Der er ikke flere, der er bange for at færdes andre steder inden for sin bopælskommune end i den øvrige del af landet.

For kun få af de, der føler sig utrygge i lokalområdet, er denne utryghed så voldsom, at den sætter sig spor i den generelle tilfredshed med at bo i området, som i øvrigt generelt er høj. Set under ét er der ikke flere blandt de utrygge, der overvejer at fraflytte lokalområdet, end blandt de trygge.

Om man er bange eller ej afhænger i en vis udstrækning af, hvad man har oplevet på egen krop. Flere af dem, der er bange, end af dem, der ikke er bange, har været udsat for indbrudstyveri, cykeltyveri, hærværk eller anden kriminalitet i det område hvor de bor inden for det seneste års tid.

Konkrete kriminalitetsoplevelser er imidlertid ikke det eneste, der betyder noget for, hvor bange man er. Især køn og almen psykisk/fysisk robusthed spiller en vigtig rolle, men også alder, uddannelse og hvor personlige relationer man har til naboer og andre i lokalområdet (social integration) spiller ind.

Den højere kriminalitet og den noget højere gennemsnitsalder kunne være forklaringen på, at flere er bange i Helsingør politikreds end i landet i øvrigt. Selv når vi holder udsathed for kriminalitet, alder, uddannelse mv. konstant, viser det sig imidlertid alligevel, at det aktuelle angstniveau er højere.

Det er i særdeleshed i de grupper, hvor angstniveauet i almindelighed er højt - f.eks. blandt ældre socialt isolerede kvinder med kort skoleuddannelse, og hvor den oplevede almene psykiske og fysiske robusthed er lav - at der er flere ængstelige i Helsingør politikreds end i den øvrige del af landet.

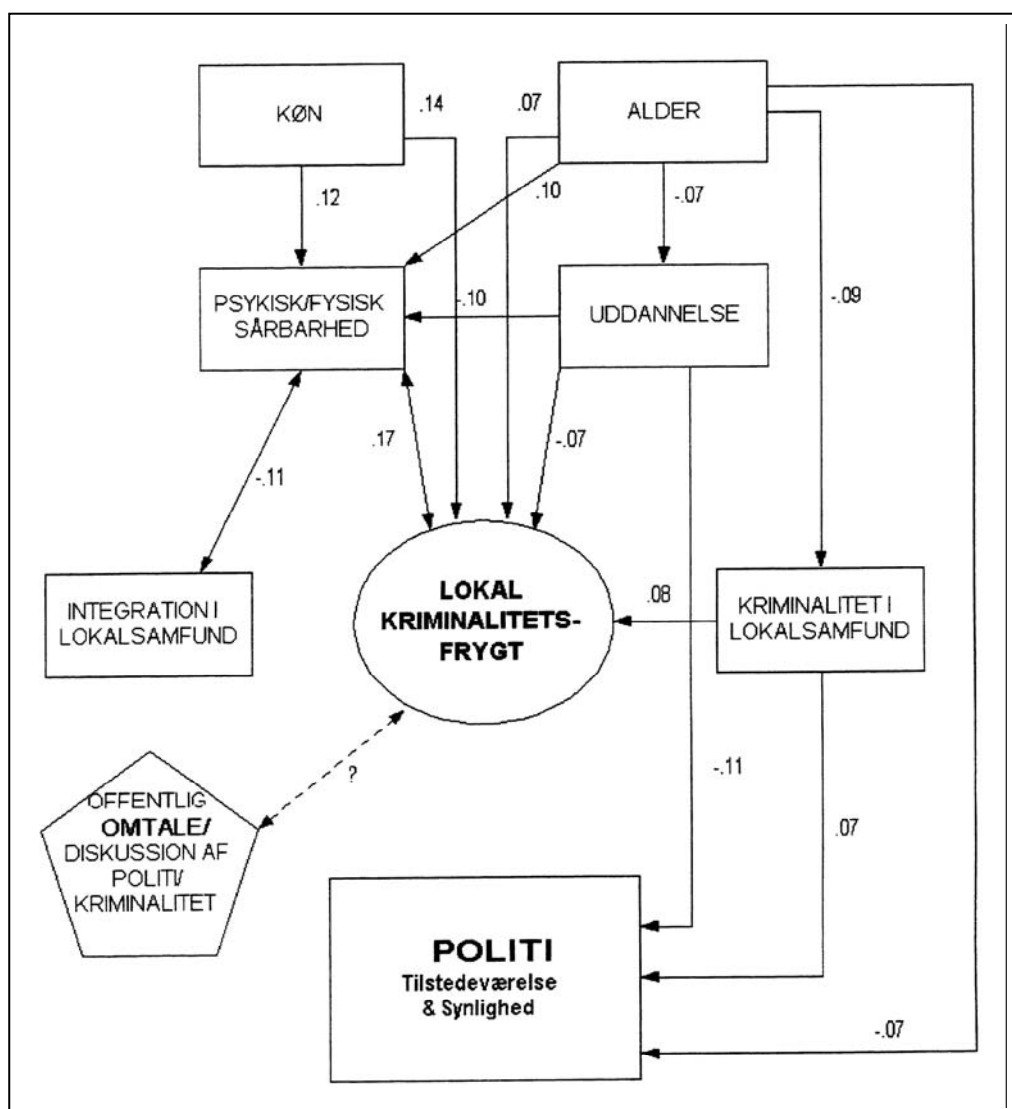
Man kunne forestille sig, at denne særlige opskræmthed hos de mere/mest sårbare i Helsingør politikreds også - som utilfredsheden - er et produkt af den forholdsvis megen omtale af politi og kriminalitet, som introduktionen af nærpolitordningen har været ledsaget af, i kombination med at disse mennesker ikke i samme udstrækning har fået en oplevelse af at være omgivet af (mere) beskyttende politi.

Figur 1 er en sammenfatning af de statistisk set mest væsentlige sammenhænge i Helsingør politikreds mellem forskellige former for baggrundsfaktorer, kriminalitetsfrygt og oplevelsen af nærpoliti og patruljering. Det er lige så interessant at bemærke, mellem hvilke af de i alt 9 faktorer, der findes pile, som mellem hvilke disse ikke findes. Hvor der findes pile, er der konstateret en statistisk signifikant sammenhæng mellem to faktorer, "alt andet lige" (LISREL analyse).

Pilenes retning er hypotetiske. Når vi f.eks. af figur 1 kan se, at der er en positiv sammenhæng mellem udsathed for kriminalitet i lokalområdet og politiets tilstedeværelse og synlighed, så *formoder* vi, at dette - i hvert

fald *hovedsagelig* - skyldes, at der er etableret mest nærpolti i højkriminalitetsområderne og/eller at man bemærker det mest der, og at det ikke skyldes, at tilstedeværelsen af nærpolti øger kriminaliteten. Hypotetisk er også den mulige betydning af omtale i medier mv. Det hypotetiske er her understreget ved at give denne faktor en anden form, ved at stiple strengen i pilen og ved at angive et spørgsmålstegn i stedet for en koefficient.

Figur 2. Baggrundsfaktorer, kriminalitetsfrygt og nærpolti i Helsingør politikreds - en sammenfatning

Nærpolti i større doser?

Ikke mindst under hensyntagen til, hvad man kan forvente sig af fremtiden og forsøgets udvikling, er det af interesse at se på, hvad nærpolti-forsyningen i lokalområderne kan have af virkninger ud fra et mere gradueret kvalitativt såvel som kvantitativt synspunkt. Man kunne spørge, hvad det betyder for tilfredsheden og trygheden, hvis vi går til ekstremerne.

I den ene ekstrem har vi mennesker, som ikke mener, der er nærpolti i deres område, og som hverken har set politiet patruljere der inden for den seneste uge eller som generelt mener at politiet patruljerer af og til (indekssværdi 0). I den anden ekstrem har vi mennesker, som oplever at have nærpolti og som dels har set politiet patruljere flere gange på forskellig måde og dels også generelt mener, at politiet jævnlige patruljerer i deres lokalområde (indekssværdi 4-5). Tabellerne B1 og D1 viser, hvordan disse ekstremer, og grupper der placerer sig her imellem med hensyn til nærpoltiforsyning (indekssværdi 1, 2 og 3), er tilfredse med politiets arbejde i deres lokalområde samt deres subjektive tryghedsfølelse.

Table B1. Procent utilfredse med hvordan politiet i lokalområdet løser sine opgaver som en funktion af politiets tilstedeværelse og synlighed

Indeks for politiets tilstedeværelse og synlighed i lokalsamfundet	Helsingør politikreds	Danmark i øvrigt
0 (lav)	13	4
1	10	3
2	5	4
3	6	6
4-5 (høj)	4	7
Alle	7	4

For Helsingør politikreds er der en klar tendens til, at utilfredsheden med politiets arbejde i lokalområderne er faldende med politiets stigende tilstedeværelse og synlighed i disse lokalområder. Når vi sammenligner med Danmark i øvrigt, kan vi se, at denne tendens især skyldes de særligt mange utilfredse i Helsingør politikreds i områder, hvor man efter nærpølisforsøgets start (endnu) ikke oplever at have fået nærpøli, og hvor politiet ikke er synligt i dagligdagen.

Hverken i Helsingør politikreds eller i den øvrige del af Danmark kan der spores nogen form for sammenhæng mellem politiets øgede tilstedeværelse og synlighed i lokalsamfundet og den oplevede tryghed. For alle grader af politiforsyning er angstniveauet forhøjet i Helsingør, hvilket som nævnt kan lokaliseres til, at de særligt sårbare er (blevet?) særligt bange.

Table D1. Procent der ofte er utrygge i lokalområdet som en funktion af politiets tilstedeværelse og synlighed

Indeks for politiets tilstedeværelse og synlighed i lokalsamfundet	Helsingør politikreds	Danmark i øvrigt
0 (lav)	33	24
1	31	24
2	31	24
3	30	23
4-5 (høj)	35	21
Alle	31	24

Konklusion

Kort efter den formelle iværksættelse af et forsøg med mere nærpøli i Helsingør politikreds har hovedparten af politikredsens borgerne en oplevelse af, at der findes nærpøli i deres lokalområde, og at politiet i hvert fald af og til patruljerer i det område, hvor de bor. Hovedparten af borgerne er tilfredse med det arbejde, politiet udfører i lokalområderne. Det er de færreste, der er blevet udsat for kriminalitet i eller omkring deres bolig, og de fleste føler sig trygge ved at bo og færdes, hvor de bor.

Der er dog stadig en ret stor del af borgerne, der ikke mener, der findes nærpøli i deres lokalområde, og selve forsøgets iværksættelse og den proces, der førte frem hertil, synes at have skabt øgede forventninger til den politimæssige service, som ikke ganske har kunnet indfries med en mere udbredt utilfredshed som følge. Forsøgets iværksættelse synes også at have øget opmærksomheden over for og frygten for at blive udsat for kriminalitet i lokalområderne hos de mindre psykisk og fysisk robuste af borgerne.

Specielt vedrørende frygten er tilsvarende virkninger konstateret i forbindelse med lignende forsøg andre steder i verden, men disse forsøg har også vist, at *muligheden* eksisterer for - på længere sigt - via

nærpolitiordninger som den i Helsingør politikreds at nå det, man gerne vil nå: større tryghed for befolkningen og et bedre forhold mellem borgerne og politiet.

En mere udførlig gennemgang af resultaterne af befolkningsundersøgelserne i forbindelse med nærpølitiforsøget i Helsingør Politikreds findes i: Flemming Balvig: *Nærpølitiforsøget i Helsingør politikreds. Forholdet mellem befolkningen og politiet*. Udgivet af Rigspølitichefen, København, 1999. 260s.

Närpolisen i Finland¹

af Aarne Kinnunen

I den här inledningen beskriver jag närpolisen i Finland ur en teoretisk synvinkel. Jag försöker att förklara vad närpolisen som verksamhetsfilosofi går ut på. Vad är tänkesättet och strategin i närpolisverksamheten? Jag kommer inte att presentera hur närpolisen fungerar i praktiken. I själva verket vill jag beskriva hur begreppet närpolis har utvidgats från konkret kvarterspolisverksamhet till dess verksamhetsideologi.

Traditionell egendoms- och våldsbrottslighet står för den största delen av brottsligheten i Finland, liksom i alla västereuropeiska länderna. Dessutom förorsakar s.k. vardagsbrottslighet och störande beteende finländarna mest otrygghet.

Enligt många undersökningar litar finländarna i hög grad på polisen och de uppskattar polisens arbete (se t.ex. Korander 1994; Heiskanen 1996; Korhonen 1999). Trots det, upplever finländarna polisen som avlägsen och opersonlig. Människorna vill att polisen bättre än i dag skall närma sig dem och sätta sig in i deras vardagliga trygghetsproblem. Människorna vill också påverka polisens verksamhet mera än de gör i dag. Enligt utredningar önskar människorna sig mest att polisen skall synas mera, därefter vill de ha närpolisverksamhet och samarbete med skolorna. Automatisk trafikövervakning får det minsta stödet. (Korhonen 1999.)

Vid internationell jämförelse är Finland den EU-stat som har minst poliser i förhållande till invånarantalet. En finländsk polis ansvarar för ca 650 medborgares säkerhet, medan det genomsnittliga talet i EU-staterna är ca 1/300 och i de nordiska länderna 1/550. Polisen anser att förutom det att polisen behöver mera resurser måste de också bättre utnyttja och fokusera de resurser de redan har. (Polisens år 1998.)

Sedd mot denna bakgrund har begreppet *närpolis* – entydigt till Sveriges förebild - varit ett idellt svar till otrygghetsproblem och resursbrist. Officiellt användes begreppet första gången i ett betänkande av Parlamentarisk poliskommitté år 1986. Då användes begreppet i betydelsen kvarterspolis och regional polis – verksamhet, som redan var på gång i många kommuner. Med närpolisverksamheten försökte man bl.a. förbättra resultat av förebyggande åtgärder och ge verksamheten regionala aspekter och direktkontakt till befolkningen. Syftet var också att närma polisens service dem som behöver den och att beakta befolkningens förväntningar och önskemål. (Laitinen 1999.) I denna definition betonar man polisens nära relationer till befolkningen, men definitionen är ganska fjärran från hur man i dag beskriver principerna för närpolisverksamheten i Finland.

Nuförtiden anser man inte att närpolisverksamheten skall utgöra en särskild del av polisorganisationen. I stället avser man med närpolis ett arbetssätt eller en arbetsattityd för hela organisationen. Enligt definitionen försöker man med närpolisverksamheten lokalisera faktorer som lokalt förorsakar problem och rikta åtgärder mot dessa. Enligt polisledningen är de bästa brottsförebyggande åtgärderna sådana lokala lösningar, som riktar sig mot förövaren och hans nära omgivning. Också förändringar av den fysiska miljön, så som hur området bebyggs och belyses, kan göras så att det blir svårare att begå brott. (Linjauksia 1998.)

I den här samhällsorienterade strategin utvecklas samfundens färdigheter att bekämpa brott genom att skapa nätverk mellan olika myndigheter, samfund och människor. Polisen ses som en viktig aktör som kan binda, upprätthålla och använda detta nätverk. I polisens samhällsorienterade strategi är kontroll och bruk av kraft bara *ett medel* för att skapa lokal ordning och trygghet. Typiskt för maktutövande som baserar sig på disciplin är maktutövandets enkelriktade natur. I den samhällsorienterade verksamhetsideologin betonas växelverkan.

Nya tendenser i lokal brottsförebyggande verksamhet

I enlighet med sin närpolisverksamhetsidé svarar polisen i samverkan med lokalsamhället på dess trygghetsförväntningar. Polisen eftersträvar att med förutsägbar och förebyggande verksamhet svara på invånarnas trygghetsbehov samt att öka den subjektiva trygghetskänslan. Analogt till detta föreslår regeringen i Finlands brottsförebyggande program (4.3.1999) att kommunerna eller andra lokalsamfund förbereder egna brottsförebyggande strategier och arbetsgrupper (Turvallisuustalkoot 1999). På lokalnivå finns det aktörer som innehar de resultatrikaste brottsbekämpningmetoderna, dvs. lokala myndigheter, samfund och människor själva. Idéen är att hela samhället har ett koordinerat gemensamt ansvar för brottsbekämpning. Den förebyggande verksamheten är viktigast och den löper genom hela verksamheten.

De lokala brottsförebyggande strategierna kräver en analys av det lokala brottsläget. På lokalnivå har polisen de bästa förutsättningarna att utreda brottslighetens art och omfattning. Polisen kallar det här *problemorientering*. Polisen utreder och försöker påverka bakgrundsfaktorerna till brottslighet. Ett stor framsteg i

---

¹ Tack för inspirerande diskussioner till Martti Kunnasvuori och Matti Mälkiä. Om närpolisverksamheten i Finland se också Korander 1997, Virta 1998 och Kiehelä & Virta 1999.

Finlands närpolisverksamhet är att analysmetoderna har standardiserats med hjälp av bland annat offerundersökningar och databanker.

I det nationella brottsförebyggande programmet är det meningen att *kommunerna* bär ansvaret för att utforma samarbetsnätverk och verksamhetsstrategier. Inrikesministeriet har givit häradsrätternas polisanstalter i uppdrag att förbereda lokala brottspreventiva program tillsammans med lokala myndigheter. På många håll har polisen varit aktiv, men i många härad har det varit svårt att hitta andra aktörer som varit villiga att delta i förberedningen av program. Polisens kunskaper har ofta inte varit tillräckliga. Ett problem har också varit att polisen fungerar på häradsnivå. Det finns flera kommuner inom en och samma härad. Kommunerna har olika resurser och deras intresse för trygghetsfrågor varierar. Eftersom polisen på häradsnivå fungerar som projektledare har många kommuner varit tveksamma att komma med.

Närpolis-ideologens kritik

Närpolis-ideologin har kritiserats i Finland bl.a. därför att den glömmet bort yrkesmässig och allvarlig brottslighet och istället koncentrerar sig på lokala förhållanden. Organiserad och ekonomisk kriminalitet är inte knuten till lokala förhållanden. Enligt kritiken är närpolisverksamheten ingen *riktig* polisverksamhet och när man koncentrerar sig på lokalt brottsförebyggande förlorar man sin yrkeskunnighet när det gäller att utreda allvarliga brott. Polisledningens svar till kritikerna är att brottsbekämpningsverksamheten har två huvudstrategier: en strategi för bekämpning av vardagsbrottslighet och annan för bekämpning av yrkesmässig och allvarlig brottslighet. Utvecklingen i bekämpningen av vardagsbrottsligheten stöder också bekämpningen av yrkesmässig och allvarlig brottslighet. Däremot gäller inte de omvända.

Övrig kritik är att polisen på basis av sina stora resurser och rätlinjighet kan vara för viljestark och dominerande i den lokala brottspreventiva verksamheten. Polisen blir kommunens "security manager". Faran är att polisen på eget initiativ bygger de samarbetsnät som de anser behövas för verkställandet av bekämpningsstrategierna och därefter verkar aktivt för att näten skall fungera. Det här skulle bidra till att allt fler problem i lokalsamfund sågs utgående från polisens synvinkel och att man därmed börjar tillämpa polisiära strategier för problem som egentligen borde handhas av t.ex. social- och hälsovårdsektorn eller ungdomsarbete. (Se t.ex. Korander 1999a.)

Enligt polisledningen har ordet närpolisen blivit felförstått på många håll inom poliskåren. Termen har kommit att betyda någonting mjukt, i likhet med "ungdomspolis" eller "skolpolis". Särskilt äldre poliser har varit emot införande av närpolisideologin. De anser att polisen inom närpolisverksamheten drivs för långt bort från sina grunduppgifter. Polisarbete blir "snyggt inomhusarbete" med föreläsningar i skolor. Enligt kritikerna friar polisen till allmänheten. Polisen satsar hårt på att uppehålla en bra image med hjälp av kampanjer och mässor. T.ex. under den senaste sommaren arrangerade polisen en stor utställning under namnet "Polisen är pop".

En motreaktion till närpolisideologin är nolltoleranssen och dess framgång i Finland. Senaste sommarens heta debattämne har handlat om att finländarna fortfarande inte är villiga att tolerera ogenererat supande på gator och i parker. I många kommuner kommer man att begränsa det offentliga supandet. Också prostitution på allmänna platser kommer att förbjudas i flera kommuner även om prostitution är ovanligt. Helsingfors stadsstyrelse beslöt nyligen att förbjuda intag av berusande ämnen på allmän plats. Hittills har det här varit förbjudet endast om det uppfattats som störande. Också "störande" prostitution på allmän plats blev förbjuden. Dessutom vill man bötfälla den som urinerar i parker och gathörn. Inrikesministeriet förbereder nu en ordningslag, som i framtiden skall ersätta städernas ordningsstadga.

Tammerforspolisen har ett nytt nolltoleransprojekt som heter "fem tiden till bastu, sex tiden till finkan". Målsättningen är att minska på våldet och förbättra säkerheten i stadskärnan. Polisen ingriper lättare än förut. Polisen inför fler fotpatruller i centrum på fredags- och lördagskvällarna. Det ska inte förekomma alkoholdrickande, kissande eller nerskräpande på allmänna platser. Projektet är en del av Tammerfors säkerhetsstrategi. Också social- och hälsovårdsnämnden, kyrkan och ungdomsföreningarna är inblandade. I Tammerfors är nolltoleransprojektet en åtgärd i en omfattande lokal trygghetsstrategi (Turvallinen Tampere 1999).

De konservativa poliserna ser nolltolerans som en nödvändig polisverksamhet, där man snabbt kan få resultat och som ger dem goda möjligheter att kontrollera omgivningen. Grundtanken är, att någonting har gått fel i samhället eftersom brottsligheten hela tiden ökar. Att det gått snett beror enligt dem närmast på att familjen, skolan och den sociala sektorn har misslyckats i sina uppgifter. De borde därför bära ansvar för sitt arbete, och låta polisen bära ansvaret för sitt grundarbete.

De senaste utvecklingstendenserna

Man kan säga att på 1980-talet närpolisverksamhet i Finland hade två viktiga dimensioner. Den betonade dels 1) problem orienterad verksamhet, dels 2) brottspreventiva dimensioner. Under 1990-talet har verksamheten skiftat från de före nämnda dimensionerna till 3) lokal verksamhet och 4) samarbetsorienterad verksamhet och samhällsutveckling. Den här förändringen har skett genom osammanhängande enskilda projekt – inte med en genomgripande grundlig strategi med nya resurser. Polisledningen har publicerat broschyrer med fyra färger om närpolisstrategin, när under samma tid på fältnivån har gällt ”låt tusen blommor blomma” – ideologin. På sätt och vis har polisen misslyckats med närpolisideologins grundtanke att polisen borde närma sig befolkningen. Kanske polisen i framtiden är tvungen att närma sig folk, när nolltolerans ideologin växer starkare och genomförs med städernas ordningsstadga. (Korander 1999b.)

Efter hård kritik mot närpolis har inrikesministeriets polisavdelning något förändrat sin strategi när det gäller att genomföra närpolisverksamheten. Man har omdefinierat närpolisverksamheten som polisens grundverksamhet (Linjauksia 1998). Man försöker faktiskt göra sig av med begreppet närpolis. Med den här retoriska överföringen, att frånga ”mjukretoriken”, försöker man lindra dikotomin mellan ”mjuk närpolis” och den traditionella ”hårda polisen”.

Polisledningen måste hitta nya medel för att ”sälja” närpolisverksamheten. Man kan å ena sidan säga att verksamheten måste knytas till traditioner: till tider när lokalsamhällena var mindre och polisen var närmare invånarna. Å andra sidan måste man utveckla nya metoder så som ordentlig analys av brottsläget på det lokala planet och kreativt skapande av lokala strategier med fungerande samverkan med andra lokala aktörer. Med andra ord blir *närpolisverksamheten polisens grundverksamhet*, vilken kan utökas t.ex. med utvecklandet av professionell utredningen vid allvarliga brott.

Referenser

- Heiskanen Markku: Suomalaisten rikoriskit 1996. Kansainvälisen rikosuhritutkimuksen Suomea koskevia haastattelutuloksia. Sisäasiainministeriön poliisiosaston julkaisu 3/1996. Sisäasiainministeriön monistamo, Helsinki 1996.
- Kiehelä Hannu & Virta Sirpa (red.): Lähipoliisi lähestymistapana. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 4/1999.
- Korander Timo: Suomalaisten turvallisuuden kokeminen ja suhtautuminen poliisiin 1993. Sisäasiainministeriön poliisiosaston julkaisusarja 4/1994.
- Korander Timo: Närpolisverksamhet. Rapport fra NSfKs kontakstseminar ”Nærpolitiet”. Oslo, Norge 1996. Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi 1997.
- Korander Timo: Turvallisuus- ja lähipoliisistrategioiden sudenkuoppia kriminologian kartoilla. I Kiehelä Hannu & Virta Sirpa (red.): Lähipoliisi lähestymistapana. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 4/1999a.
- Korander Timo: "Poliisikulttuuri Suomessa". Väitöskirjan käsikirjoitus. Kuopion yliopisto. 1999b.
- Korhonen Konsta: Kansalaisten turvallisuus. Yhteenvetotutkimus paikallispoliisin turvallisuustiedusteluista. Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita 9/1999.
- Laitinen Ahti: Lähipoliisiitoiminnan käsitteelliset ja teoreettiset perusteet. I Kiehelä Hannu & Virta Sirpa (red.): Lähipoliisi lähestymistapana. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 4/1999.
- Linjauksia lähipoliisin toimintamallista. ”Tavoitteena turvallinen lähiympäristö”. Sisäasiainministeriön poliisiosaston julkaisusarja 5/1998.
- Polisens år 1998. www.poliisi.fi/svenska/pi34se.htm.
- Turvallinen Tampere. Ehdotus paikalliseksi rikoksantorjuntaohjelmaksi. Tampere 1999.
- Turvallisuustalkoot. Kansallinen rikoksantorjuntaohjelma. Oikeusministeriö. Yleisen osaston julkaisuja 2/1999.
- Virta Sirpa: Poliisi ja turvayhteiskunta. Lähipoliisi turvallisuusstrategiana. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 1/1998. Helsinki.

Politiets virksomhed og arbejdsvilkår i Grønland

af Jørgen Meyer

Indledning

Politiet i Grønland er et ungt politi. Det blev oprettet i 1951 i forbindelse med ikrafttræden af den nye grønlandske retsplejelov. Før dette tidspunkt blev de politimæssige opgaver løst af forskellige personer, typisk myndigheds personer hos kommunen, sysselmænd og kommunerådsmedlemmer. Enkelte steder med større problemer blev der udpeget særlige ordenshåndhævere til at løse opgaven.

Den grønlandske retsplejelov var et resultat af den juridiske ekspeditions arbejde. I betænkningen blev det anført, at man fra Grønlands side ønskede at få udbygget og organiseret et grønlandsk politi. Den juridiske ekspedition fandt det vigtigt, at politifolkene var personer, der forstod grønlandsk sprog og tankegang. Endvidere skulle de personer, som ansættes i politiet have undervisning i dansk, så de kunne gøre sig forståelige overfor tilrejsende.

Det grønlandske politi fik først og fremmest til opgave at opretholde fred og orden samt at foretage efterforskning i kriminelle forhold. Udover anklagevirksomheden fik politiet en række administrative opgaver. Det drejede sig blandt andet om fuldbyrdelse af domme, varetagelse af notarialvæsen, tilsyn med overholdelse af forskrifter, bygnings- og brandvæsen, tilsynet af sundhedsforskrifter og varetagelse af toldmæssige opgaver.

Politiet fik dermed en række opgaver, som lå ud over politiets traditionelle ansvarsområde.

Ved oprettelsen i 1951 kom politiet til at henhøre under Ministeriet for Grønland. Landshøvdingen var den øverste anklagemyndighed lokalt. Hans afgørelser kunne indbringes for Rigsadvokaten.

Politiets struktur

Landet blev opdelt i 5 distrikter, der hver fik en dansk polititjenestemand som overbetjent, der var udlånt af Rigspolitiet. Politidistrikterne blev placeret i Qaqortoq, Nuuk, Sisimiut, Aasiaat og Uummannaq og fra 1959 tilføjes yderligere 2 distrikter - Paamiut og Maniitsoq. Overbetjentene havde til at bistå sig en grønlandsk hjælpebetjent samt en motorbåd til at nå ud til de forskellige bygder og udsteder.

I 1964 fik Grønland en ny retsplejelov. Den ligestillede den grønlandske politikreds med Danmarks øvrige politikredse. Herefter kom politiet til at henhøre under Justitsministeriet i organisatorisk henseende og blev tilknyttet Rigspolitiet, med hensyn til resortmyndighed, herunder økonomi, uddannelse, bygninger, teknik etc.

Den nye retsplejelov i 1964 bevirkede også, at Nord- og Østgrønland blev omfattet af retsplejelovens regler. Tidligere blev politimyndigheden i disse to landsdele udøvet af inspektørerne i Thule, Tasiilaq og Illoqqortoormiut.

Politiet i dag

Ser vi på det grønlandske politi i dag i forhold til politiet i Danmark er der fortsat en række væsentlige forskelle.

For så vidt angår anklagemyndigheden er politiet i Grønland direkte underlagt Rigsadvokaten. I den danske ordning er der en regional statsadvokat mellem Rigsadvokaten og de enkelte politikredse. Det betyder, at Grønland selvstændigt varetager de fleste anklagefunktioner. Kun i særlige tilfælde, f.eks. i principielle sager eller i sager, hvor der kan være habilitetsproblemer, får Rigsadvokaten sagen forelagt.

De fleste ankespørgsmål afgøres af politimesteren.

Politikredsen er strukturmæssigt indrettet som et stort nærpolti. Det betyder, at politiet er fordelt på de lokaliteter, hvor befolkningen er koncentreret, og antallet af politifolk er stort set sat i forhold til befolkningstætheden.

I begyndelsen af 1950'erne var befolkningstallet på ca. 30.000 indbyggere. Den var mere spredt end den er i dag, idet en stor del af befolkningen boede i de små bygder. I løbet af 50'erne og 60'erne flyttede befolkningen fra bygderne til byerne. Politiet har udviklet sig i takt med denne koncentration i byerne, således at landet i dag er inddelt i 17 politidistrikter: 2 på Østkysten og 15 på Vestkysten. Landet har i dag 56.000 indbyggere, og byernes størrelse ligger mellem 500 og 14.000 indbyggere, hvor Nuuk er den største by.

I hver af de 17 byer findes der således en politistation. Den har moderne kommunikationsmidler, et antal detentioner og køretøjer. Til stationerne er der knyttet mellem 1 og 38 polititjenestemænd.

Foruden de uddannede polititjenestemænd findes i hvert distrikt et antal reservebetjente, som er ansat på deltid og bistår de uddannede polititjenestemænd på de belastede tidspunkter. De får i begyndelsen af ansættelsesforløbet et kursus af en uges varighed. De har ikke nogen selvstændig politimyndighed, men arbejder

altid sammen med en uddannet polititjenestemand. Politiet i Scoresbysund og Søndre Strømfjord, der er 1-mandsdistrikter, har således foruden den uddannede polititjenestemand yderligere 2 reservebetjente. I alt findes der ca. 50 reservebetjente.

I bygderne er der ansat en kommunefoged med selvstændig politimyndighed. Han har ligeledes et kursus af en uges varighed. Hans opgave er at holde ro og orden i bygden og i øvrigt tilkalde politi fra distriktet, såfremt der sker egentlig kriminalitet, som kræver efterforskning. Hver kommunefoged er organisatorisk tilknyttet distriktet og politistationen i byen.

Således er der politi på alle beboede steder.

Politistyrken i dag

Den samlede personalestyrke i Grønland har følgende udseende:

- 119 polititjenestemænd, hvoraf 97 er hjemmehørende og 22 er danske udsendte.
- 41 deltidsansatte reservebetjente.
- 56 kommunefogeder med selvstændig politimyndighed i bygderne.
- 25 kontomedarbejdere.
- 26 besætningsmedlemmer på politikutterne.

Grønland har således en højere polititæthed end Danmark og de øvrige nordiske lande. Til hver uddannet politimedarbejder er der 470 indbyggere medens det tilsvarende antal i Danmark er 536 indbyggere og i norden ca. 530 indbyggere pr. politimand. Medtager vi kommunefogeder og reservebetjente bliver det grønlandske indbyggertal pr. polititjenestemand væsentlig lavere.

Ser vi på gennemsnitsalderen og den gennemsnitlige anciennitet har Grønland ligeledes et ungt politi. I 1996 var gennemsnitsalderen således 36 år mens den i Danmark var 41,2 år for ordenspolitiet og 47,7 år for kriminalpolitiet.

Den gennemsnitlige tjenestealder i 1996 var 12,5 år i Grønland og 17,4 år i ordenspolitiet og 24,1 år i kriminalpolitiet i Danmark.

Grønland har 5 jurister inklusive politimesteren og vicepolitimesteren.

Politiets vagtordning

Politiet i Nuuk er den eneste station, der har døgnvagt. De øvrige distrikter har åbent for publikumsbetjening i dagtimerne fra kl. 08.00 til kl. 16.00. Herudover har de åben i aften og nattetimerne torsdag, fredag og lørdag. Herudover har hvert distrikt en vagtordning, hvor en polititjenestemand reagerer på opkald til politistationen og rykker ud med reservebetjenten, såfremt der opstår behov herfor.

Politimesterembedet har en vagtordning for hele Grønland, der gælder døgnets 24 timer alle årets dage. Den bestrides af embedets jurister og enkelte chargerede politifolk. Vagten tager stilling til varetægtsfængslinger, rednings- og eftersøgningsaktioner, centrale katastrofeberedskab samt dispositioner i forbindelse med søværnets fiskerikontrol.

Enhedspoliti

I Grønland er politistyrken formeret som et enhedspoliti. Det betyder, at alt politipersonale er uniformeret og skal kunne varetage alle typer politiopgaver. Det drejer sig om såvel opretholdelse af ro og orden som efterforskning i kriminelle sager.

I Danmark findes en opdeling mellem kriminalpoliti og ordenspoliti.

Politiskole

Grønland har sin egen politiskole, hvor der hvert år uddannes ca. 10 hjemmehørende til politistyrken. Hele grunduddannelsen gennemføres således i Grønland. Det samme gælder flere specialuddannelser og efteruddannelser.

Landet har sit eget sprog og sin egen lovgivning. Det er derfor både naturligt og nødvendigt, at politistyrken består af hjemmehørende personale. Dette hensyn blev allerede omtalt i den juridiske ekspeditions betænkning.

Politikutterne

Det grønlandske politi har 4 politikuttere til at udføre den politimæssige betjening i de enkelte distrikter. Kutterne anvendes specielt til redning og eftersøgning i de kystnære områder og fra tid til anden som retssale i forbindelse med Kreds- og Landsrettens rejser uden for de normale tingsteder.

Politikutterne administreres centralt af Politimesterembedet. De fordeles på distrikterne i 14 dages periode ud fra en overordnet sejlplan. Der tages herved hensyn til en så bred redningsdækning som muligt.

Anstalterne

Politimesteren har i henhold til retsplejeloven ansvaret for fuldbyrdelse af domme i kriminelle sager, herunder fuldbyrdelse af frihedsberøvende foranstaltninger i de grønlandske anstalter for domfældte. I byerne Aasiaat og Qaqortoq ligger to små anstalter med plads til 10 domfældte og i Nuuk ligger en stor anstalt med plads til 54 domfældte. I alle tre anstalter er belægget normalt op mod 100% og med henblik på at nedbringe ventetiden, er det endvidere forekommet, at kortere anstaltdomme op til 6 måneder er fuldbyrdet i detentionen i de større politidistrikter. De domfældte er typisk dømt for alvorlig personfarlig kriminalitet, sædelighedskriminalitet eller grovere overtrædelse af lov om euforiserende stoffer. Kun i meget begrænset omfang vedrører dommene berigelseskriminalitet.

Den grønlandske kriminallov som ideologisk konstruktion

af Finn Breinholt Larsen

Den grønlandske kriminallov repræsenterer et interessant forsøg på at kombinere vestlig strafferet med den lokale retspraksis, der fandtes i de små vestgrønlandske fisker- og fangersamfund hen mod slutningen af kolonitiden. Loven blev til efter en omfattende undersøgelse af afgørelsespraksis i de grønlandske retter. De lokale retters måde at anvende sanktioner på blev tolket som et udtryk for, at man i de grønlandske småsamfund var mere optaget af at resocialisere forbrydere end af at straffe dem. Den grønlandske kriminallov blev udformet med henblik på at kodificere denne retsopfattelse. Resocialisering fik imidlertid ikke den fremtrædende plads i kredsretternes afgørelser, som det havde været meningen. Ifølge lovens ophavsmand skyldtes det, at den hurtige modernisering af det grønlandske samfund ændrede vilkårene for lovens virke. En anden forklaring kunne imidlertid være, at den grønlandske kriminallov byggede på en mere eller mindre fejlagtig tolkning af den grønlandske befolknings retsopfattelse.

Fel! Okänt växelargument.. Forhistorien - kriminalret i Grønland før kriminalloven

Da den dansk-norske kolonialisering af Vestgrønland begyndte i 1721, levede de grønlandske eskimoer i mobile småsamfund spredt langs kysten. Den sociale organisering var baseret på husholdninger, der indgik i skiftende konstellationer med hinanden: om vinteren boede flere husholdninger sammen i fælleshuse, om sommeren flyttede husholdningerne i telt hver for sig, og man levede spredt inden for et fælles bosætningsområde.

Stabile sociale relationer mellem enkeltpersoner og grupper opbyggedes gennem slægtskab og gennem forskellige typer af tosidede alliancer og partnerskaber (kødparterskaber, navnefællesskaber, konebytningspartnerskaber etc.). Lederskab over husholdningsniveau var bundet til bestemte situationer. Der fandtes hverken personer eller kollektive organer med permanente beføjelser til at træffe beslutninger på vegne af flere husholdninger. Konflikter mellem personer måtte derfor håndteres af de involverede parter selv, der var ingen tredje instans, der kunne træde til. Det blev betragtet som meget vigtigt, at man i den daglige omgang med andre personer udviste en ikke-konfronterende adfærd. Det vil sige, at man skulle undgå direkte at give udtryk for uenighed, vrede og andre negative følelser. Selvbeherskelse og tilbageholdenhed kan ses som en rationel interaktionsstrategi i et samfund, hvor stort set alle former for samarbejde mellem personer uden for husholdningens og familiens snævre kreds var baseret på frivillighed¹.

Fra de første missionærer og handelsfolks beretninger har vi kendskab til forskellige måder at bearbejde konflikter på, der blev anvendt af de grønlandske eskimoer. De mest iøjnefaldende af disse var sangkampen, hvor to modstandere sang smædeviser om hinanden, og blodhævnen. Men også mere diskrete metoder, så som bagtalelse og hemmelig brug af magi, fandt anvendelse. En almindelig måde at håndtere konflikter synes at have været undvigelse: parterne fjernede sig fra hinanden for en tid eller permanent.

Missionærene tog afstand fra såvel sangkamp som blodhævn, og de eskimoer, der tilsluttede sig den kristne menighed måtte derfor ophøre med at praktisere disse. Sangkamp og blodhævn gik af brug i Vestgrønland i løbet af 1700-tallet efterhånden som befolkningen blev kristnet. Østgrønland blev først koloniseret i 1894, og også her førte den permanente kontakt med europæerne til, at sangkamp og blodhævn gik af brug i løbet af nogle årtier.

På trods af at anlæggelsen af kolonier langs den grønlandske kyst på afgørende måde greb ind i de grønlandske eskimoers måde at bearbejde konflikter på og i deres sociale liv i øvrigt, tog man fra kolonimagtens side ikke skridt til at indføre retlige institutioner efter europæisk mønster før i anden halvdel af 1800-tallet. Det var tilsyneladende en almindelig opfattelse blandt koloniernes embedsmænd, at man ikke skulle blande sig i grønlændernes indbyrdes konflikter, heller ikke når der efter europæiske begreber var tale om forbrydelser². Efterhånden som kolonisamfundet blev den organisatoriske ramme om grønlændernes liv, var denne ikke-indblandingspolitik ikke længere holdbar, og koloniembedsmændene blev inddraget mere og mere i lokalbefolkningens affærer sandsynligvis både på eget initiativ, og fordi grønlænderen henvendte sig til dem om

---

¹ Finn Breinholt Larsen, *Regler og konfliktbearbejdningsmetoder hos de grønlandske eskimoer i den førkoloniale periode*, Århus 1982.

² Finn Gad, *Retssituationen i Vestgrønland 1782-1808* i Finn Gad, *Fire detailkomplekser i Grønlands historie 1782-1808*, København 1974 pp. 139-248

hjælp³. Der udviklede sig en paternalistisk holdning blandt kolonisterne, der under indtryk af udviklingen i Europa blev iblandet liberaldemokratiske ideer.

I 1860'erne oprettedes de første kommunale råd, forstanderskaberne, bestående af koloniembedsmænd og grønlandere valgt af og blandt lokalområdets fangere. Forstanderskaberne fik tillige til opgave at fungere som domstole. Der skete forskellige ændringer i domstolens organisering frem til det nuværende domstolssystem indførelse i 1950⁴. Der er imidlertid nogle gennemgående træk, der kendetegner strafferetsplejen i hele denne periode. *For det første* deltog såvel grønlandere som danske embedsmænd i udøvelsen af retsplejen. *For det andet* var dommerne lægfolk uden formel skoling i at behandle retsager. *For det tredje* havde retterne kun ganske få skriftlige regler at støtte sig til i deres afgørelser. I de 25 år, der gik forud for nyordningen, var det sysselrådene, der dømte i straffesager. Sysselrådene var ligesom forstanderskaberne sammensat af et antal valgte grønlandere og et antal tjenstligt udpegede danske embedsmænd. Ved straffesager var det sysselrådets formand, som oftest den stedlige kolonibestyrer, samt to grønlandske og to danske meddommere, der fungerede som domstol.

Grønlanderne fik igennem de lokale råds virke som domstole kendskab til europæernes måde at håndtere konflikter og normbrud på, hvor en tredjepart havde magt til at træffe bindende afgørelser for de involverede parter og at straffe personer, der havde begået forbrydelser. Det var imidlertid usikkert hvilke normer, der skulle tjene som grundlag for afgørelserne, ligesom de danske koloniembedsmænd (handelsfunktionærer, præster og læger), der skulle oplære grønlanderne i den europæiske tradition, næppe har haft andet kendskab til retspleje, end hvad de vidste som almindelige oplyste borger. Der måtte derfor nødvendigvis blive tale om en temmelig ufuldstændig reproduktion af den europæiske tradition, for retlig indgriben i konflikter og normbrud.

Fel! Okänt växelargument.. **Retssituationen på den juridiske ekspeditions tid**

I forbindelse med at Grønlands status som koloni blev ophævet, og landet blev en fuldt integreret del af det danske rige (1953), måtte der nødvendigvis ske en reform af retsvæsenet. I 1948 udsendte den danske regering en "juridisk ekspedition" til Grønland bestående af tre jurister, der skulle undersøge retstilstanden i landet og stille forslag til den fremtidige retsordning⁵.

Ekspeditionen gennemgik de retsafgørelser, der var optegnet i de vestgrønlandske syssel- og kommuneråds protokoller i perioden 1935/36-1948/49, og førte samtaler med medlemmer af disse råd samt med grønlandske og danske tjenestemænd.

På strafferettens område var situationen den, da den juridiske ekspedition berejste landet, at der ikke var nogen straffelov og ikke noget egentligt politi (i et par af kolonierne havde man ansat "politifolk" til at varetage ordenshåndhævelse). Der var heller ingen særlige myndigheder til fuldbyrdelse af straffene eller fængsler eller andre institutioner til anbringelse af kriminelle. Den juridiske ekspedition kunne konstatere, at der var stor variation i afgørelsespraksis i straffesagerne fra ret til ret, og at kun få forbrydere blev afsondret fra samfundet ved indespærring.

Det skal her bemærkes, at de grønlandske landsråd (Nordgrønlands og Sydgrønlands landsråd oprettedes i 1908) ved flere lejligheder havde anmodet den danske regering om, at der blev lavet en grønlandsk straffelov og oprettet et fængsel til anbringelse af farlige kriminelle. Denne anmodning var imidlertid ikke blevet imødekommet.

Den juridiske ekspedition var blevet pålagt at undersøge, hvorvidt gældende danske retsregler kunne indføres i Grønland. Ekspeditionen konkluderede, at der ikke var større divergenser mellem den danske og den grønlandske opfattelse af, hvad der var forbudt. Med hensyn til sanktionsfastsættelse mente ekspeditionen derimod at kunne konstatere, at den grønlandske retsopfattelse afveg væsentligt fra den danske: "Det går som en lige linie igennem de grønlandske retsafgørelser, at den foranstaltning søges valgt overfor den kriminelle, som er bedst egnet til i fremtiden at holde ham fra kriminalitet, og som i mindst muligt omfang isolerer ham fra samfundet. Grønlandsk retspraksis synes i det hele præget af et "individualiserende personlighedssystem" end af det "takstsystem baseret på den begåede lovovertrædelse", som dansk strafferet bygger på. Ekspeditionen går i det hele ind for, at den lov, som fremtidig skal gælde om forbrydelser og behandlingen af kriminelle, i størst mulig

³ Finn Breinholt Larsen, *Træk af det danske styre i Grønland til og med oprettelsen af forstanderskaberne. Perioden 1721 til 1782*, Nuuk 1986.

⁴ Finn Breinholt Larsen, *Fra traditionel til moderne ret B nogle træk i den grønlandske retsudvikling*, *Tidsskrift for Grønlands Retsvæsen*, hæfte 3-4 1991.

⁵ *Betænkning afgivet af den juridiske ekspedition til Grønland 1948-49*, hæfte 11950 p. I-V.

omfang hjemler adgang for myndighederne til at give de kriminelle en behandling af individualpræventiv karakter.”⁶

Man anbefalede derfor, at der udarbejdedes en lov for Grønland, som med hensyn til normer tilnærmedes den danske straffelov mest muligt, men hvor sanktionerne byggede på den grønlandske praksis, så meget desto mere som denne praksis “er i harmoni med moderne kriminalvidenskabs krav”, og at der også inden for strafferetsplejen i Danmark var en udvikling i gang i retning af forebyggende og behandlingsmæssige foranstaltninger væk fra “straf isprængt moralsk indignation”⁷.

Denne anbefaling blev fulgt. Den danske straffelov kom ikke til at gælde i Grønland. I stedet blev der lavet en særlig grønlandsk kriminallov.

Fel! Okänt växelargument.. **Verner Goldschmidt og den grønlandske kriminallov**

Der er en person, hvis navn mere end nogen anden er knyttet til den grønlandske kriminallov: Verner Goldschmidt. Det var Goldschmidt, der som 33-årig cand.jur. og sekretær i Grønlands Styrelse stod for undersøgelsen af strafferetten på den juridiske ekspedition. Han udarbejdede efterfølgende forslaget til kriminalloven, der blev vedtaget af Folketinget i 1954. Kriminalloven blev, da den blev indført, betragtet som lidt af et socialt eksperiment, og loven indeholdt derfor en bestemmelse om, at der skulle laves undersøgelser af, hvordan loven havde virket til brug ved revision af loven. Det var ligeledes Goldschmidt, der i 1960'erne og 1970'erne lavede disse undersøgelser. Endvidere skrev han en række analyserende og reflekterende artikler om kriminalloven i faglige tidsskrifter frem til sin død i 1982.

Goldschmidts forskningsrapporter og artikler har været med til at forme den forståelsesramme, der knytter sig til kriminalloven, det man med et udtryk fra organisationsteorien kunne kalde for “myten om den grønlandske kriminallov”⁸. Vigtige elementer i denne myte handler om, hvordan loven i sin udformning afspejler grundlæggende værdier og holdninger i det grønlandske samfund på den juridiske ekspeditions tid, hvordan disse grundlæggende værdier ligeledes korresponderede med de fremherskende tanker inden for samtidens kriminologi, og om hvorfor loven på trods af, at den var en kodificering af den grønlandske retspraksis, ikke kom til at virke efter hensigten.

Fel! Okänt växelargument.. **Kriminallovens opbygning**

Den grønlandske kriminallov består af to dele. Den første del handler om forbrydelserne. Den anden del handler om hvilke sanktioner, retten kan tage i anvendelse. Det er så op til dommerne at vælge en passende foranstaltning, idet der skal lægges særlig vægt på “gerningsmandens personlighed og på, hvad der efter de foreliggende oplysninger må skønnes at være nødvendigt for at afholde ham fra yderligere lovovertrædelser.” (’87) Om denne opdeling skriver Verne Goldschmidt:

“Den grønlandske retspraksis var udtryk for, at de grønlandske retshåndhævere på en helt anden måde, end det kendtes i dansk kriminalret, adskilte skyldfastsættelsen fra sanktionsfastsættelsen. Det så ud til, at skyldfastsættelsen i det væsentligste fandt sted på samme grundlag som inden for dansk kriminalret, medens sanktionsfastsættelsen i langt højere grad var bestemt af en totalvurdering af gerningsmandens individuelle og sociale situation i pådømmelsesøjeblikket. Dette væsentlige karaktertræk ved grønlandsk retspraksis gjorde det nærliggende at søge støtte i Enrico Ferri’s udkast til straffelov 1921.... Det er indlysende, at det italienske udkast, som byggede på geografiske og kulturelle forudsætninger, der var vidt forskellige fra dem, som en grønlandsk lov ville have, ikke kunne anvendes uden videre som forarbejde til en grønlandsk kriminallov. Dets betydning blev navnlig, at det gav anvisning på et reaktionsmønster, hvorefter reglerne om forbrydelser og reglerne om reaktioner var adskilte.”⁹

Ideen til opdelingen af loven i et forbrydelseskatalog og et sanktionskatalog var således hentet fra et forslag til en ny italiensk straffelov udarbejdet af Enrico Ferri (1856-29), en af grundlæggerne af den positivistiske skole inden for kriminologien. Goldschmidt fremhæver imidlertid, at baggrunden for de to love var vidt forskellig:

---

⁶ Ibid. hæfte 6 p. 81.

⁷ Ibid.

⁸ Edgar H Schein, *Organisationskultur og ledelse B et dynamisk perspektiv*, København 1993.

⁹ Verner Goldschmidt, Den grønlandske kriminallov og dens sociologiske baggrund, *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 1954 p. 242.

“Der var i øvrigt den meget betydelige forskel på baggrunden for det italienske udkast og for det udkast, som jeg skulle udarbejde, at det første var udtryk for en ideologisk kamp mod det daværende strafferetlige reaktionssystem i Italien, medens det grønlandske udkast var et forsøg på at kodificere den grønlandske retspraksis. Det udsprang således ikke at nogen bestemt kriminalretlig ideologi, om end den italienske og den tilsvarende svenske kriminalpolitiske retning såvel som herskende dansk kriminalretlig teori har øvet indflydelse på den måde, hvorpå jeg opfattede, systematiserede og karakteriserede det reaktionssystem, som jeg under opholdet i Grønland havde fået kendskab til.”¹⁰

Påvirkningen fra den positivistiske skole og behandlingsideologien kom også til udtryk ved, at hovedparten af lovens foranstaltninger kunne idømmes på ubestemt tid, og at retten havde vidtgående beføjelser til at ændre en idømt foranstaltning til en anden og efter rettens opfattelse mere hensigtsmæssig foranstaltning (ved revisionen af kriminalloven i 1978 blev muligheden for at idømme tidsubestemte foranstaltninger såvel som at foretage foranstaltningsændringer stærkt begrænset).

Gennem den sproglige udformning af loven blev der ligeledes lagt afstand til traditionel strafferetstænkning. Loven blev kaldt en *kriminallov* og ikke en *straffelov*, og ordet *straf* forekommer heller ikke i lovteksten. I stedet bruges ordet *foranstaltning*.

Fel! Okänt växelargument.. **Goldschmidts forklaringer på at kriminalloven ikke fungerede efter hensigten**

Da de første undersøgelser blev lavet af kriminallovens virke i 1960'erne, måtte det konstateres, at loven ikke fungerede efter hensigten. Sanktionerne blev i langt højere grad, end det havde været tanken, fastsat med udgangspunkt i gerningens beskaffenhed. Domme, der var udformet med henblik på resocialisering af forbryderen, var derimod sjældne, og der var en meget udstrakt brug af bøder¹¹.

Goldschmidt gav selv flere forklaringer på dette forhold. Den første og mest konkrete forklaring lyder således: På trods af at domstolene, politiet og befolkningen generelt havde en positiv indstilling til kriminalloven, savnede retsmyndighederne de praktiske muligheder for at iværksætte de vigtigste af lovens resocialiserende foranstaltninger: tvangsarbejde, dom til uddannelse og anvisning af ophold på bestemte steder¹². Hertil kom, at antallet af kriminalsager havde været stærkt stigende siden lovens indførelse, hvilket gjorde manglen på passende anbringelsesmuligheder for de domfældte endnu mere følelig.

Hermed bevæger vi os over til Goldschmidt næste forklaring, som er af sociologisk karakter: Det grønlandske samfund havde siden lovens udformning gennemgået en hastig modernisering og urbanisering, hvilket var årsagen til såvel den stigende kriminalitet som til en markant ændring i de social relationer. Fra at have været baseret på primærgrupper, hvor medlemmerne havde et intimt kendskab til hinanden, var samfundet nu i stigende grad præget af sekundærgruppe-relationer: Goldschmidt antog at “...the more urbanized these Greenland communities became, coinciding with the emergence of secondary group relations, the more the original pattern of resocialization tended to weaken...The idea behind this assumption is that the less people identify with all members of their community, and consequently with local criminals, the more hostile they will be toward them.”¹³ Derfor var det svært at få befolkningen til at tage sig af de domfældte. Som en yderligere faktor nævner Goldschmidt, at folk i almindelighed følte sig fremmedgjorte og magtesløse overfor den hurtige samfundsudvikling, der hovedsageligt var styret af danske eksperter. Dette førte til passivitet og apati, der gav sig udslag i et skift i holdning til lovovertrædere fra *aktive tolerance* til *passiv tolerance*¹⁴.

---

¹⁰ Ibid. 243.

¹¹ *Kriminalloven og de vestgrønlandske samfund I*, København 1962 og Niels Therbild, *Kriminallovens foranstaltningssystem*, bind 1-2, København 1965.

¹² Verner Goldschmidt, *New Trends in Studies on Greenland Social Life. Criminal Law in Changing Greenland. Folk*, vol. 5 1963 p. 119 og *Kriminalloven og de vestgrønlandske samfund I*, København 1962 p. 9-11.

¹³ Verner Goldschmidt, *Social Tolerance and Frustration. An Analysis of Attitudes Toward Criminals in a Changing Arctic Town. International Journal of Sociology*, vol. 3 1973 pp. 147-163.

¹⁴ Ibid.

Den mest generelle forklaring på, kriminallovens manglende succes kom Goldschmidt med i nogle sene refleksioner over den grønlandske kriminallov¹⁵. Han beskrev to konfliktløsningsmodeller, som han kaldte henholdsvis *den arktiske fredsmode* og *konformitetsmodellen*. Den arktiske fredsmode var den oprindelige måde at løse konflikter på i de små arktiske samfund. Den var kendetegnet ved en fleksibel reaktion overfor afvigere med det primære sigte at bevare freden i samfundet. Man *straffede* ikke, og man placerede ingen *skyld*. Heroverfor står storsamfundets konformitetsmodel, der er kendetegnet ved at man forsøger at presse afvigere til normkonform adfærd enten gennem straf, psykiatrisk og medicinsk behandling etc. Opretholdelsen af eksisterende normer har højeste prioritet. Den arktiske fredsmode måtte nødvendigvis afløses af konformitetsmodellen i takt med, at det grønlandske samfund blev industrialiseret. Selve tanken om at bevare den fleksible konfliktløsningsmodel fra det gamle grønlandske samfund gennem en kodificering af retspraksis var i følge Goldschmidt naiv. Kodificering ville i sig selv føre til en fiksering af noget, der før var fleksibelt og til en "juridificering" af konfliktløsningen i små samfund¹⁶.

I den sidste artikel om emnet, som Goldschmidt skrev året inden han døde, bekendte han sig til en marxistisk opfattelse af retten, og han opfattede her konformitetsmodellen som et uundgåeligt udslag af antagonistiske modsætningsforhold i det kapitalistiske samfund. Det var statsapparatets opgave at udglatte og undertrykke disse modsætninger gennem repressive foranstaltninger, og retten var en del af det repressive system¹⁷.

Fel! Okänt växelargument.. **Hvad var det egentlig Goldschmidt så?**

Det gennemgående tema i Goldschmidts forklaringer på, hvorfor kriminalloven ikke formåede at bevare den grønlandske retstradition, er, at det samfund og den kultur, som loven virkede i, forandrede sig, og det kunne loven ikke dæmme op for: "Factors outside the code have been decisive"¹⁸.

Det er rigtigt, at det grønlandske samfund fra 1950'erne og frem gennemgik en hastig modernisering. Det er rimeligt at antage, at de kulturelle og samfundsmæssige forandringer påvirkede såvel befolkningens opfattelse af afvigere som retternes praksis i kriminalsager. Når de domme, der blev afsagt efter indførelse af kriminalloven, i så ringe grad afspejlede en resocialiseringstankegang, kunne forklaringen imidlertid også være den, at denne tankegang heller ikke før kriminallovens indførelse havde spillet den centrale rolle, som Goldschmidt hævder, den gjorde. At Goldschmidt med andre ord "konstruerede" en grønlandsk retsopfattelse, som ikke svarede til virkeligheden. En kritisk gennemgang af den juridiske ekspeditions betænkning afkræfter i det mindste ikke denne antagelse.

I betænkningen fra den juridiske ekspedition er der en opgørelse over de sanktioner, der er benyttet i straffesager i perioden 1938-1948. Det drejer sig om i alt 1840 sager. Den procentvise fordeling af sanktionerne var som følger: indespærring 1%, forvisning 3%, tvangsarbejde 8%, bøde 43%, formaning og advarsel 13%, frakendelse af retten til at købe malt (til brygning af øl) 6%, erstatning 4%, andet 4%, frifindelse 2%, ingen foranstaltning 13%, uoplyst 4%. Afgørelserne er fordelt efter den mest indgribende foranstaltning, der har været anvendt i det enkelte tilfælde, idet der i nogle afgørelser har været tale om mere end een sanktion. Rangordningen af sanktionerne var som den her angivne¹⁹.

Som det ses, var bøderne den hyppigst anvendte sanktion. Bøder brugtes således hyppigt både før og efter indførelsen af kriminalloven. Til gengæld forekom indespærring meget sjældent, men som nævnt fandtes der heller ingen faciliteter til dette formål. I omtalen af de enkelte sanktioner, fremhæves forvisning og tvangsarbejde som de foranstaltninger, der blev brugt i resocialiserende øjemed. "Det er ekspeditionens opfattelse, at man i Grønland betragter forvisning som den under de forhåndenværende omstændigheder bedste egnede foranstaltning til oplæring og opdragelse af yngre kriminelle, som har begået mere alvorlige forbrydelser, eller som har vist tilbøjelighed til at recidivere."²⁰

¹⁵ Op.cit., Verner Goldschmidt, Repression eller tolerance i retshåndhævelsen. Nogle betragtninger undervejs i *Festskrift till Per Stjernquist*, Lund 1978 pp. 175-195 og Verner Goldschmidt, Fra uskreven til skreven kriminalret i Grønland, *Retfærd*, vol. 16 1981 pp. 116-129.

¹⁶ Op. Cit. P. 128

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Verner Goldschmidt, New Trends in Studies on Greenland Social Life. Criminal Law in Changing Greenland. *Folk*, vol. 5, 1963.

¹⁹ *Betænkning afgivet af den juridiske ekspedition til Grønland 1948-49*, hæfte 6, 1950 tabel XVI.

²⁰ Ibid. p. 19.

Tilsvarende hed det om tvangsarbejde, at det overfor ekspeditionen var blevet oplyst, at denne foranstaltning tilsigtede at vænne den domfældte til regelmæssigt arbejde. Men tvangsarbejde blev tillige ofte brugt både til at inddrive bøder og i nogle tilfælde i stedet for bøde "ikke mindst fordi den er egnet til at tilvejebringe de til erstatninger og bøder nødvendige beløb."²¹ Forvisning og tvangsarbejde udgjorde tilsammen kun 11% af afgørelserne. Tager man i betragtning, at det ikke i betænkningen er angivet, hvor stor en del af disse domme, der var begrundet i resocialiseringshensyn, og hvor mange, der blev afsagt ud fra andre hensyn, er det næppe for meget at sige, at der ikke leveres noget belæg for, at resocialiseringstanken kvantitativt spillede en dominerende rolle i den grønlandske retspraksis.

Alligevel kan der naturligvis godt have været tale om, at resocialisering indgik som et væsentligt formål i bestemte typer af sager, f.eks. grovere forbrydelser begået af unge. Problemet er imidlertid, at domme og interviews refereres i så vage vendinger i betænkningen, at det ikke er muligt for læseren at afgøre, om det er tilfældet. Man må i stedet forlade sig på forfatterens forsikringer. Det ville have været interessant, om undersøgelsens data var blevet fremlagt med sådan en grad af detaljering, at læseren havde haft mulighed for selv at foretage en kritisk vurdering af forfatterens tolkninger.

Et andet træk, der falder i øjnene ved læsning af betænkningen, er den måde, Goldschmidt afviser visse dele af den grønlandske retspraksis på. Det havde i mange år været en almindelig praksis at slå den domfældtes navn op i den lokale butik eller i en anden offentlig bygning, undertiden i hele distriktet. Goldschmidt skriver herom:

"Fra grønlandsk side har man overfor ekspeditionen anført, at offentliggørelse af navn har en ikke ringe præventiv virkning, fordi alle kender hinanden, og fordi offentliggørelsen medvirker til, at den pågældende lovovertræder taber i almindelig agtelse. En nærmere efterprøvelse af de givne oplysninger viser dog, at offentliggørelsen vel i tidspunktet omkring dommen har en virkning, men at den efter relativt kort tids forløb ikke længer spiller nogen rolle, idet befolkningens tidligere omtalte sympati overfor de kriminelle herefter gør sig gældende.

Det skal i denne forbindelse nævnes, at de grønlandske medlemmer ofte under SRTretsagersbehandling (SRT = sysselret) voterer for offentliggørelse, medens de danske stemmer imod. Denne modsætning skyldes formentlig - det har vist sig også i forbindelse med spørgsmål om indførelse af fængsler i Grønland - at der i visse kredse af den grønlandske befolkning er en tendens til at søge danske retsmidler anvendt i Grønland allerede af den grund, at de anvendes inden for dansk retsvæsen."²²

Efter således at have sat spørgsmålstejn ved, om offentliggørelse af navn har nogen særlig effekt, og om det er en "ægte" grønlandsk retssædvane, argumenterer han imod dens fortsatte anvendelse, fordi den ikke harmonerer "med den stærke tendens til at resocialisere kriminelle, som er fundamentet i den hidtidige grønlandske kriminalret."²³ Samme argumentationsmåde brugte han imod de grønlandske politikeres ønske om indretninger af fængsler i landet.

Det her fremdragne eksempel styrker formodningen om, at Goldschmidt anlagde en temmelig ensidig fortolkning af sit materiale. Det sete afhænger som bekendt af øjet, der ser. Formuleret i konstruktivistiske termer: "Virkeligheden er kun tilgængelig for os gennem vore kategorier - og vores viden og verdensbilleder er ikke spejlbilleder af virkeligheden "derude", men et produkt af vore måder at kategorisere verden på"²⁴. De begreber, som Goldschmidt brugte til at give sine iagttagelser mening, er hentet fra samtidens positivistiske kriminologi med dens ideer om resocialisering, individualiserede sanktioner og behandling.

Det fik Goldschmidt til at tolke den store variation, der var i de grønlandske retsafgørelser, som et udtryk for en høj grad af tilpasning af sanktionerne til den enkelte gerningsmands behov, og ikke f.eks. som udtryk for en svag organisering af retsvæsenet. At tolke den sjældne brug af indespærring som et udtryk for, at man søgte at integrere forbrydere i samfundet i stedet for at afsondre dem, og ikke f.eks. som udtryk for mangel på egnede indespærringssteder. At tolke anbringelsen af unge lovovertrædere hos fåreholdere og fangerfamilier fjernt fra hjemstedet som et ønske om resocialisere de pågældende, og ikke f.eks. som et ønske om at slippe af med dem for en tid. Osv.

Det problematiske i så håndfast at tolke en resocialiseringstankegang ind i den grønlandske domspraksis er, at Goldschmidt herved fik skabt det indtryk, at de grønlandske retter var præget af een dominerende retsopfattelse, mens afgørelserne måske i virkeligheden var præget af en række forskellige, til dels modstridende

---

²¹ Ibid. p. 21.

²² Ibid. p. 37.

²³ Ibid. p. 38.

²⁴ Marianne Winther Jørgensen og Louise Phillips, *Diskursanalyse som teori og metode*, Roskilde Universitetsforlag 1999, p. 13.

retsoptattelser og B praksiser. Og en god portion vilkårlighed! For det første kom han på den måde til at idealisere en tilstand, der muligvis i højere grad udsprang af manglerne ved det eksisterende retssystem end af ønsker og holdninger i den grønlandske befolkning. For det andet spærrede den ensidige tolkning af retsoptattelsen for en nærmere undersøgelse af visse adfærds- og reaktionsmønstre i relation til udstødelses- og integrationsmekanismer i de grønlandske småsamfund, som det ville have været nyttigt at vide noget mere om.

Jeg tænker her specielt på betydningen af skam som et middel til social kontrol. Der findes en interessant undersøgelse af Carl Ryberg fra 1896, hvoraf det fremgår, at skam indgik som et centralt element i den grønlandske strafferetsplejen på det tidspunkt²⁵. Var skam udelukkende forbundet med stigmatisering, eller spillede skammen også en positiv rolle for integrationen af afvigere i samfundet? Og i givet fald hvordan? Var der med andre ord tale om en form for *reintegrative shaming* á la Braithwaite²⁶, og kunne skam have været udnyttet på en konstruktiv måde i retsplejen? For tilhængere af den positivistiske skole, hvis overordnede målsætning var adskillelsen af strafferet og moral, havde skam ingen legitim plads i strafferetsplejen, og Goldschmidts afvisning af offentliggørelse af de domfældtes navne skal givetvis ses i den sammenhæng. Derfor ved vi heller ikke, om navneopslag alene tjente til at hænge personen ud, eller det var et led i en proces, der førte til genetablering af positive sociale bånd mellem lovovertæderen og det omgivende samfund.

På baggrund af de senere års interesse for *forsoning*, *genopretning*, *mægling m.v.* som metoder, der ikke mindst har et potentiale i strafferetsplejen i små samfund, rejser der sig en række spørgsmål af denne type, som ikke bare har historisk interesse, men som også er relevante i forhold til de aktuelle overvejelser om den fremtidige indretning af det grønlandske retssystem.

Fel! Okänt växelargument.. **Skal kriminallovens grundprincipper revideres?**

Goldschmidts kriminallov kom aldrig til at fungere som det redskab til resocialisering, som han havde tænkt sig. Grunden kunne være, at den byggede på en antagelse om, at resocialiseringstankegangen spillede en langt mere dominerende rolle i den grønlandske retsoptattelse, end den faktisk gjorde.

Kriminalloven har ikke desto mindre med visse ændringer været i brug siden 1954 og er som sådan en integreret del af den moderne grønlandske retstradition. Bygger kriminalloven ikke på en gammel grønlandsk retskultur, har den til gengæld medvirket til at skabe en ny retskultur. Forskellig fra hvad Goldschmidt havde forestillet sig, men også forskellig fra f.eks. dansk strafferet. Det maner til en vis besindighed med hensyn til at ændre de grundlæggende principper i loven, ikke mindst lovens systematik med en forbrydelsesdel og en foranstaltningsdel. Kriminalloven passer godt til det grønlandske lægdommersystem, fordi den er enkel og overskuelig og dermed let at anvende for personer uden juridisk uddannelse.

Man kan se kriminalloven som en ramme, som kan fyldes ud på forskellig måde, alt efter hvordan man vælger at udforme kriminalpolitikken. Det er imidlertid vigtigt, at man i kriminalpolitikken ikke lader sig begrænse af den mytologi, der knytter sig til kriminalloven. Kriminalpolitikken bør først og fremmest tilrettelægges ud fra de behov og ønsker, der er i det grønlandske samfund i dag. Det er på tide, at man bevæger sig ud over den modstilling mellem gerningsmandsprincippet og gerningsprincippet, som debatten om kriminalpolitik i Grønland ofte begrænser sig til. Individualiserede sanktioner har ikke nødvendigvis nogen stor resocialiserende effekt, og de seneste års udvikling inden for den canadiske kriminalforsorg er omvendt et eksempel på, at der kan opnås gode resultater med hensyn til resocialisering og forebyggelse af recidiv inden for rammerne af en "almindelig" straffelov. Overført til grønlandske forhold kan man sige, at det indhold, man giver de enkelte sanktioner, er vigtigere for sanktionernes effekt, end måden man udmåler sanktionerne på. I lyset af, at der i en årrække i den offentlige debat i Grønland har været efterlyst bedre støtteforanstaltninger til ofrene for kriminalitet, bør det ligeledes overvejes, om kredsretterne kan bidrage til at genoprette gode eller i det mindste tålelige relationer mellem gerningspersonen og dem, der direkte eller indirekte er blevet berørt af den begåede forbrydelse, og i givet fald hvordan. Eller om der er brug for andre samfundsmæssige indretninger til at vartage denne opgave.

²⁵ Carl Ryberg, *Strafferetsplejen i Grønland. Nordisk Tidsskrift for Fængselsvæsen* 1896 pp. 167-199.

²⁶ John Braithwaite, *Crime, Shame and Reintegration*, Cambridge 1989

”Restorative justice” – om genoprettende retfærdighed

af Annika Snare

Indledning

Det er lidt af en falliterklæring at bruge et engelsk-sproget begreb som "restorative justice" i et nordisk forum. Men man er samtidigt nødt til at erkende, at udtryk som *restituerende* eller *genoprettende* retfærdighed ikke (endnu) har nogen etableret dansk eller nordisk oversættelse. Ikke heller genoprettelse eller oprejsning har nogen kriminalpolitisk forankring i Norden.

Så hvorfor ikke bruge det etablerede nordiske fælles udtryk, der hedder alternativ konfliktløsning? Udtrykket alternativ konfliktløsning er blevet alment brugt siden engang i 1970'erne. Det dækker såvel alternativer til den almindelige straffeprocess som alternativer til de gængse sanktioner - og viser desuden en anderledes måde at løse civile retlige konflikter på end gennem domstolenes indblanding.

Der er imidlertid flere gode grunde til at vælge den i internationale sammenhænge accepterede terminologi "restorative justice" (eller et mundret skandinavisk begreb, når vi finder frem til dette).

For det første er valget begrundet i en utilfredshed med den ofte brugte tilføjelse "alternativ", fordi man med den betegnelse signalerer, at indholdet er et sidespor og ikke hovedvejen fremad. I parentes kan det nævnes, at der har været en tilsvarende diskussion om betegnelsen alternativer til frihedsstraf. Man har indført udtrykket samfundssanktioner (jf. samfundstjeneste) blandt andet for at markere, at frihedsberøvelse ikke er og heller ikke bør være den dominerende strafferetlige sanktion.

For det andet - og mere væsentligt - angiver betegnelsen "genoprettelse", at den retspolitiske handlingsplan som helhed tager klar afstand fra den modsatte anskuelse, som kan sammenfattes i "gengældelse". I kontrast til hævn og straf fremhæver man derigennem erstatning fra gerningspersonerne til ofrene og forsoning som de primære mål.

Det er en stræben efter noget "mere" end blot at gøre den strafferetlige intervention mere civiliseret og mod noget, der ligner en civilretlig behandling af tvister og konflikter. Nils Christie er af samme mening, når han peger på, at han selv i sin klassiker "Konflikt som ejendom" (fra 1976/77) har taget et for snævert udgangspunkt i civilprocessens retspleje. Det skriver han i indledningen til en evalueringsrapport om de norske konfliktråd (Dullum 1995).

Det handler også om ordets pædagogiske magt: At angive retningen for hvordan strafferetten kan bevæge sig væk fra at være en lære om tilsigtet påførsel af pine. Med Howard Zehrs (1990) ord er der tale om en ny (foto)linse til at belyse, hvordan konflikter kan bearbejdes. Men det er ikke altid så enkelt at præcisere eller klart formulere substansen i den nye optik.

Lad mig tilføje, at restorative justice er valgt som en fællesnævner for den skete videreudvikling af flere beslægtede ideer om et andet straffesystem end det, vi kender i dag. Andre udtryk, såsom "participatory justice", "reparative justice" og især "procedural justice", bliver også brugt. De viser den samme vindretning og adskiller sig ikke fra hinanden på anden måde end derved, at tyngdepunkterne måske ligger lidt forskelligt. For eksempel fremhæver man i "procedural justice"-kredse særligt begrænsningerne i den anglo-amerikanske advarselle retsprocedure.

Restorative justice ser dog ud til at blive det foretrukne retspolitiske udtryk for bestræbelserne på at finde alternative, ny-gamle veje til håndtering af konflikter på det strafferetlige område, medens ADR ("alternative dispute resolution") er det mest almindelige på det civile retlige domæne.

Godtgørelse og deltagelse

To parallelle strømninger har ført frem til den nuværende interesse for alternativ konfliktløsning og for retfærdig genoprettelse. De har et fælles udspring i en udbredt skepsis over for den sædvanlige retshåndhævelse både for så vidt angår proceduren og udfaldet.

En type kritik har drejet sig om indretningen af *sanktionssystemet*. Der peges på, at den eksisterende retsordning udmåler straffe, som hverken tilgodeser offerets eller forbryderens ønsker og behov. Ifølge den alternative tankegang er lidelse eller ubehag ikke den eneste (og ej heller den mest fornuftige) form for valuta til betaling for den skade, der er forvoldt. Udfaldet af en sag bør på en direkte måde ansvarliggøre skadevolderen og gøre det muligt for denne at godtgøre det skete. Samfundstjeneste indfrier på sin vis dette krav, men det gælder om i endnu højere grad at få tilvejebragt en personlig opfyldelse af gælden til den person, som har lidt skade.

Oprejsningen kan ske gennem handlinger, som gerningsmanden udfører, og som enten materielt (i det mindste delvis) eller symbolsk udbedrer skaden. Offeret får kompensation i form af et pengebeløb eller en tjenesteydelse. Måske er det nok, at gerningsmanden oprigtigt undskylder sin opførsel. En eventuel erstatning fra staten indebærer ikke for nogen af parterne den samme signalværdi som en personlig godtgørelse. I visse ordninger praktiserer man dog betalingen på den måde, at offeret selv vælger, f.eks. at en aftalt arbejdsindsats i stedet skal tilfalde fællesskabet.

Der er ikke alene den nævnte stærke misfornøjelse med de almindelige sanktioner. Der er samtidig blevet rettet kraftig kritik mod selve *retsprocessen*. Det gælder både behandlingen af straffesager og af civile tvister m.m. Den nuværende retspleje skaber fremmedgørelse, udelukker de nærmest berørte parter og koncentrerer sig i hovedsagen om "resultatet". Der bliver ikke taget reelle hensyn til parterne, til deres oplevelser og de (negative) følger, som forløbet af sagen bringer. De bliver placeret i en situation, som er præget af passivitet og afmagt.

Den juridiske proces fører endvidere til udpegning af én vinder og én taber. Den begrænser klart mulighederne for at åbne kompromisforhandlinger. En sådan vinder-taber-løsning forværrer ikke sjældent muligheden for, at parterne kan bevare det ordentlige eller rimeligt godt fungerende indbyrdes forhold, som i en del tilfælde eksisterede, før konflikten opstod.

Der argumenteres således for mægling som alternativ til domstolsforløbet og domfældelsen for at undgå de omkostninger, som den nuværende retsorden medfører. Samtidig åbnes der for mere konstruktive fremtidige forhold mellem parterne.

Mægling

Mæglingsmetoden blev i nyere tid oprindeligt udviklet til at løse erhvervslivets mangeartede konflikter uden brug af domstolene. Alternativet, mægling, har siden spredt sig til alle slags modsætningsforhold og deriblandt også til de strafferetlige.

Mægling kan ultrakort beskrives som forhandlinger, der finder sted mellem personer eller grupper ved hjælp af en neutral tredje part - mægler(e) - der understøtter processen, men ikke påtvinger parterne en bestemt løsning. Denne type konflikthåndtering blev først afprøvet i situationer, hvor parterne kendte hinanden på forhånd, men den har i praksis også vist sig anvendelig i konflikter mellem fremmede individer. I dag er holdningen den, at det som udgangspunkt ikke er sagstypen eller parternes indbyrdes relation, der bestemmer, hvorvidt en konflikt kan (op)løses gennem mægling.

Uanset om sagerne rubriceres som "civile sager" eller som straffesager, så er grundtanken, at de alle rummer en mellemmenneskelig konflikt. Forudsat at parterne er identificerede (konkrete individer) og giver deres samtykke, anses forhandlinger og forlig at være en brugbar vej til en bearbejdelse af konflikter. Hensigten kan være at lade følelser få frit spil, at løse en stridighed eller at nå frem til en aftale om oprejsning.

Der er i denne sammenhæng næppe grund til at lave en skarp afgrænsning mellem på den ene side uoverensstemmelser og på den anden forbrydelser. Det er heller ikke afgørende, hvorvidt konflikten bliver formidlet til mægling gennem en offentlig instans (f.eks. retsvæsenet) eller ved parternes umiddelbare henvendelse.

Grænsedragningen er flydende i den forstand, at hvis man griber tidligt ind i en konflikt, kan man måske forhindre en efterfølgende eskalering til en "sag", der kræver politimæssig eller anden indgriben fra myndighederne. Det er denne kriminalitetsforebyggende tanke, der ligger bag de nordamerikanske forsøg med såkaldte nabolagsdomstole eller "community boards", hvor konfliktbehandlingen sker i de nære omgivelser og ved hjælp af lokale lægfolk.

Konfliktråd er den nordiske betegnelse for et forum for mødet mellem offer og gerningsmand, et lokalt sted man kan henvende sig. Der er imidlertid klare forskelle i de nordiske lande på udmøntningen af konfliktrådsbehandling i forhold til gængs retsforfølgelse. I den norske model har "ofre og gerningsmænd" for øvrigt en bred betydning, fordi konfliktrådet er en blandet landhandel i forhold til, hvordan sager traditionelt klassificeres rent retligt. Nabostridigheder og andre tvister kan behandles i konfliktråd på samme måde som henvisninger af rendyrket politimæssig art.

Løsningsmodellen

Et kursskifte henimod mægling bygger på et grundlæggende princip om det ønskelige i parternes egen medvirken ved løsningen af en konflikt. Almindeligvis vil det sige *ansigt-til-ansigt* forhandlinger, hvor begge parter faktisk er til stede og får mulighed for med egne ord at fortælle om den aktuelle begivenhed, dens baggrund og konsekvenser. De beslutter selv, hvad der er væsentligt at få frem, og hvilke omstændigheder som skal inddrages i overvejelserne. Til det får de hjælp af en eller flere mæglere.

Der er også indbygget et princip om *frivillighed*. Begge parter skal samtykke i mægling, og den, som ønsker det, kan når som helst trække sig ud af forhandlingerne. Så må konflikten behandles på traditionel vis i indenretsligt regi eller leve videre uden nogen form for bearbejdning.

Kernen i bruddet med det ordinære retssystem ligger i mæglingsforløbet, hvor de involverede parter, sammen med en støtteformidler, afslutningsvis finder frem til en løsning, som de selv er tilfredse med. Det er ikke deres stedfortrædere (jurister), som fører "sagen", og ikke dommere, som afgør den. På den måde er den overordnede idé at sætte mennesker i stand til at løse egne konflikter og styrke deres selvbestemmelse. Indflydelse på sagsforløbet og slutresultatet skal erstatte følelsen af afmagt.

Meget af idégrundlaget er desuden baseret på *lægmænd* i rollen som mæglere. Almindelige mennesker fra lokalsamfundet har som bibeskæftigelse til opgave at håndtere forløbet efter at have gennemgået en vis træning i mæglingsteknikker. De professionelle konfliktløserere må i denne omgang træde til side for et princip om selvforvaltning.

Praksis

Der findes en meget omfangsrig litteratur om praktiske forsøg med restorative justice, som jeg ikke kommer nærmere ind på i denne sammenhæng. (Se bl.a. Galaway & Hudson 1996 og Messmer & Otto 1992). I Skandinavien kender vi først og fremmest til erfaringerne med de norske konfliktråd, og i Danmark evalueres løbende et fornyet forsøg med en dansk version af konfliktrådet, der hidtil har resulteret i 33 færdigbehandlede sager.

Fra det europæiske kontinent kan blandt andet nævnes tysk praksis med "Täter- Opfer-Ausgleich projekter" og de engelske "reparation and mediation schemes". Blandt USAs mange nyskabelser skal nævnes de såkaldte VORPs ("victim-offender reconciliation programs").

Ikke uventet kan der gøres metodiske indvendinger mod størsteparten af de undersøgelser, der prøver på at evaluere mæglingsprojekternes resultater. Især er der mangel på videnskabelige, kontrollerede eksperimenter (se dog Umbreit 1994). Men i så henseende er evalueringsproblemet dog det samme som med hensyn til kriminalpolitiske foranstaltninger med en betydeligt længere levetid end de nye fora for konfliktløsning (f.eks. vedrørende kriminalpræventive forsøg og behandlingsprogrammer i fængsler).

Megen interesse vækker et igangværende, bredt anlagt og omfattende eksperiment i Australien. Projektet hedder RISE og begyndte i 1995. The Reintegrative Shaming Experiments sammenligner resultaterne fra randomiserede sager, der enten henvises til ordinær rettergang eller til den australske version af konfliktråd (såkaldte "conferences"; nærmere beskrevet af Australian Institute of Criminology).

En hovedkonklusion er, at både lovovertrædere og ofre mener, at konferencerne er mere "fair" end domstolene. Det betyder ikke nødvendigvis udbredt utilfredshed med domstolsproceduren, men de involverede parter er systematisk bedre tilfreds med conferenceforløbet. (Det samme resultat finder Umbreit (1994) med henblik på VORPs i USA).

Godt og vel. Men vi kan måske ikke helt se bort fra, at valget af sammenligningsgrundlag kan være problematisk. Det handler om, hvilke opgaver, som bl.a. domstolene er sat til at udøve. Hvis retshåndhævelsen principielt er bygget op for at sikre visse forhold, f.eks. at aflaste ofrene for forbrydelser, er det så rimeligt at bebrejde retsproceduren for deres manglende medvirken i processen? Sammenligningen afhænger af de valgte parametre: Ønskes et forum, hvor bl.a. personligt engagement af dramatiseres eller et sted hvor dette og følelser gives stor plads? Det handler om forskellige opfattelser af substansen i en konstruktiv konfliktløsning; om et muligt paradigmaskifte, hvad Zehr (1990) kaldte en ny optisk linse.

Lidt om udviklingen i straffepolitikken

Restorative justice bliver præsenteret som en bevægelse væk fra en repressiv tankegang. Nytænkningen omtales som et paradigmaskifte henimod genoprettelse og forsoning som ledestjerner ved konfliktbearbejdning.

Og forestillingen om et paradigmaskifte passer (alt for) godt sammen med, at vi hurtigt nærmer os et nyt århundrede.

Det historiske forløb ser nemlig ud på følgende måde i en meget stærkt forenklet udgave: 1800-tallets begyndelse proklamerede "retsstatens" gennembrud, medens 1900-tallet indledte de første trin i "velfærdsstatens" æra.

Set i et kriminalpolitisk perspektiv har David Garland (1985) brugt begrebet "penal welfare strategies" for at betegne den transformation i straffetænkning, der fandt sted omkring overgangen fra det 19de til det 20de århundrede. Han laver en for mig meget overbevisende fremstilling af et normativt mindshift, der også førte til ændrede praktiske foranstaltninger. Imidlertid skal vi samtidig huske på, at en af hans hovedpointer er, at

"penal welfare strategies" aldrig fik overtaget i forhold til de gældende repressive præmisser. Men en konkurrerende forståelsesramme maste sig frem i den kriminalpolitiske diskurs.

Nils Jareborg (1995) lokaliserer også et skifte i det, han kalder strafferetspolitik, henimod slutningen af 1800-tallet. Han opstiller to idealtypiske modeller for strafferettens virke. På den ene side den defensive model og på den anden en offensiv model (som han foretrækker at betegne en offensiv indretning, fordi den ikke har den samme fasttømrede karakter som den defensive strafferetspolitik). Jeg citerer:

"Det som kännetecknar den defensive modellen (och också den klassiska straffrätten) är att den syftar till att också *skydda enskilda människor mot maktmissbruk*, både mot missbruk af statlig makt, överdriven repression i såväl lagliga som olagliga former, och mot missbruk af informell makt (privatjustis). Ett annat sätt att uttrycka saken är att säga att det viktiga är att förhindra spontan social kontroll och ersätta den med formaliserad social kontroll. ... Man kan säga att poängen med denna version af straffrätt är att i viss mån kyla ner konflikter och känslor; ..." (Jareborg 1995:24).

Og videre:

"Straffrätten skiljer sig från praktisk taget all annan rättslig reglering, genom att den inte primärt är till för att bilägga konflikter eller underlätta lösandet av samhällelige problemer (s.k. social engineering)." (ibid.:27).

Det modsatte gør sig gældende for en offensiv strafferetspolitik (der bl.a. kom til klart udtryk i tidsperioden kendetegnet af stærk behandlingsoptimisme - og som i dag synes have fået fornyet styrke i brede kredses tro på straffenes styringsmæssige potens).

Vagn Greve (1997) har også på vegne af den strafferetlige udvikling sat spørgsmålstegn ved en faseinddeling, der postulerer en gennemgribende transformation fra "retsstatslige" til "velfærdsstatslige" grundsætninger. Han påpeger, at der findes forskellige træk i udviklingen, hvoraf nogle er retsstatslige (og menneskeretlige), andre er socialstatslige (og målorienterede), og atter andre ikke kan karakteriseres på denne måde.

Det står imidlertid fast, at hverken Garland, Jareborg eller Greve mener, at der i vort århundrede har fundet et reelt paradigmaskifte sted med henblik på henholdsvis strafferettens repressive grundlag og retsstatens fundament. Nok har skiftende menneskesyn og samfundsopfattelse medført, at balancepunktet mellem forskellige (straffe)politiske hensyn ikke er statisk, men ændrer sig over tid og med ulig gennemslagskraft på enkelte kriminalitetsområder. Derimod er der ikke indtruffet en omfattende omvæltning af strafferettens centrale præmisser.

Det bør også være fremgået, at restorative justice ikke indgår som en model i de her omtalte straffepolitiske overvejelser.

Er et paradigmaskifte undervejs?

Sker der et paradigmaskifte henimod restorative justice? Visse entusiaster giver nærmest udtryk for, at et skifte allerede er indtruffet. Andre udtrykker en forsigtig optimisme vis-a-vis muligheden for at erstatte eller i hvert fald supplere den gældende retsorden med en orden, der er forankret i idealet om genoprettelse.

Atter andre er taknemlige over, at restorative justice træder frem som et løst idégrundlag eller mantra snarere end som praktisk retsforfølgelse. Medens en Nils som bekendt er meget kritisk over, at konflikters retmæssige ejere har "tabt deres sag til staten" og til juristerne, siger en anden Nils "og tak og lov for det".

Et kik ud i verden giver mildt sagt ikke en enkel facitliste over tingenes tilstand. På det storpolitiske plan kan den, som ønsker at bekræfte tilstedeværelsen af et paradigmaskifte, henvise til sandheds- og forsoningskommissioner. Sydafrika er det mest oplagte eksempel. Afkræftelse på skiftet finder vi samtidig i de internationale straffedomstoles øgende betydning og en alt større opbakning til, at der etableres en permanent domstol af denne karakter.

Afkræftelse af et gennembrud for restorative justice-modellen og genoprettelsestanken finder vi også i flere tendenser i tiden.

Der blæser fortsat kolde vinde i kriminalpolitikken, især med *lov og orden-vindretningen* fra vest. Til trods for et kraftigt fald i kriminaliteten har USA nu en fangebefolkning på omkring 2 millioner indsatte, og i alt 6 millioner borgere befinder sig i kriminalforsorgens varetægt. Udviklingen i Norden og i det øvrige Europa ser ikke lige håbløs ud, men styrkelse af de repressive tiltag står højt på den politiske dagsorden i de fleste lande.

Behandlingsideologiens renæssance falder næppe heller umiddelbart i tråd med bestræbelserne omkring alternativ konfliktløsning og en målsætning, der går ud på, at forbrydelsens ofre opnår retfærdighed gennem oprejsning.

Det kan også være vanskeligt at øjne en samfundsmæssig tendens til mindre *ekspertstyre*. Tværtimod må det antages, at behovet for assistance udefra bliver styrket i det, vi kalder risikosamfundet. Almindelige mennesker har ikke en jordisk chance for at overskue den teknologiske udvikling og dens fremtidige konsekvenser, f.eks. på miljøområdet i form af forurening og gensplejsning. Det vil sige, at tendensen til professionalisering, der har eksisteret i længere tid, forstærkes. En form for afprofessionalisering synes imidlertid at være en væsentlig ingrediens i den restorative tilnærmning - og især i forhold til juristernes fremtrædende placering i den nuværende håndtering af mellemmenneskelige konflikter.

Endelig vil jeg nævne forholdet mellem de etablerede *menneskerettigheder* og restorative justice. En tendens i tiden er en større bevågenhed over for menneskeretsstandarder som målestok for et retssystems virkemåde. I så henseende bliver Artikel 6 i den europæiske menneskeretskonvention om en retfærdig rettergang ofte påberåbt. Disse vedtagne garantier for retssikkerhed må vel på det nærmeste virke som en bremseklods for en udvikling i retning af restorative justice, hvor retfærdighedsidealet er af en anden kaliber.

Jeg har derfor i første omgang betragtet fokuseringen på menneskerettigheder som en svækkelse af tankegangen om et paradigmaskifte. Men jeg er nu kommet i tvivl, fordi nogle (af de nyere) menneskerettighedserklæringer fremhæver ofrenes ret til erstatning og genoprejsning. (Se også Agnete Weis Bentzon og Torben Agersnap i denne seminarrapport om menneskerettigheder i forhold til oprindelige folks ret til deres kulturarv.)

Som i mange andre tilfælde er de mange menneskeretskrav ikke helt compatible. Der må prioriteres. Et næste spørgsmål er, hvorvidt restorative justice kan tilbyde samt sikre ofrene for forbrydelser et fuldgodt og anerkendt alternativ til den almindelige retsforfølgelse. Det spørgsmål må jeg desværre lade ligge.

Hidtil har mit forsøg på at aflæse tendenser i tiden stort set afkræftet, at et paradigmaskifte er undervejs. Men samtidig kan vi dokumentere en stærk søgen efter "nye" muligheder for konfliktbehandling; en bestræbelse der manifesterer sig i en voksende restorative justice bevægelse. Den går imod strømmen af skærpede holdninger til straf og det altomfattende juristpræg. Og samtidig fremhæves betydningen af, at kriminalitetsofrene får en styrket rolle i det retslige beslutningsforløb; en position, som de hverken har fået tildelt i retsstaten eller i velfærdsstatens fremvækst.

Hvor finder denne bevægelse medvind? Finder den støtte eller ikke i sociologiens teorier om straffenes formål?

Lidt om sociologiske perspektiver på straf

Der er gjort forsøg på at anskue "restorative justice" ud fra nogle klassiske opfattelser af straffenes samfundsmæssige funktion (Minor & Morrison 1996).

Straffenes integrerende aspekt er som bekendt fremhævet af Emile Durkheim i hans overvejelser om deres funktion - og vel at bemærke ikke kun i forbindelse med syndebukteorien. Det er blevet konkluderet, at præmisserne for restorative justice nogenlunde følger tesen om behovet for reparation af brudte sociale bånd for derigennem at skabe konsensus og harmoni i samfundet.

Derimod findes der næppe nogen(?) støtte for tankegangen om genoprettelse i den marxistiske tradition. Ganske vist bliver kriminalitet i begge perspektiver anskuet som konflikter, men restorative justice-modellen bryder ikke mod de kapitalistiske normer og beskæftiger sig ikke med grundlaget i den underliggende klassekonflikt.

Michel Foucaults perspektiv på magtdominans og en vedvarende systematisk magtudøvelse gennem diverse disciplineringsmekanismer er tilsyneladende ej heller umiddelbart foreneligt med idealet om restorative justice.

Det modsatte er tilfældet med den australske kriminolog John Braithwaite (1989). Hans "*reintegrative shaming*"-perspektiv stemmer utvivlsomt overens med logikken i restorative justice - og fremstår i visse sammenhænge som en fast bestanddel af denne.

På ny handler det om et begreb, der ikke direkte hører hjemme i de nordiske sprog, men som på dansk er blevet oversat til reintegrerende bebrejdelse eller (lidt mere mundret) reintegrativ skam. Og det er ikke første gang, man forstår en idealtipe ved at henvise til dens modpol. Antipolen er stigmatiserende bebrejdelser (skam), hvor konsekvensen af reaktionen på afvigende adfærd er udelukkelse fra samfundet.

Det væsentlige spørgsmål i dette sammenhæng er, hvordan man kan styrke de forhold i et samfund, der fremmer mulighederne for at undgå eksklusion og støtter inklusion af dem, som har forbrudt sig mod samfundets spilleregler. Restorative justice projektet rummer denne mulighed i højere grad end det traditionelle straffesystem.

Den kommunikative rationalitet

Fra en lidt anderledes synsvinkel vil jeg vil benytte mig af endnu en samfundsforskers syn på det moderne samfunds konfliktløsning. Udgangspunktet er Jürgen Habermas kritik af velfærdsstaten og "koloniseringen af livsverdenen". Han går til angreb på den klientgørelse, der har gjort borgerne til systemets klienter og frataget dem deres autonomi. Idealet er i stedet selvforvaltning og midlet hertil er, hvad Habermas kalder, kommunikativ rationalitet.

Den kommunikative ramme afspejler en konkurrerende forestilling om rationalitet sammenlignet med den, som kommer til udtryk i såvel *formel* rationalitet (normrationalitet ifølge Aubert) som i *materiel* rationalitet (formålsrationalitet ifølge Aubert). Disse to former for rationalitet, den formelle og den materielle, har deres idealtypiske forankring i henholdsvis retsstaten og velfærdsstaten.

Forestillingen om en rationalitet baseret på samtale understreger derimod civilsamfundets rolle. Visionen er, at alle berørte parter forhandler sig frem til et (tilfredsstillende) resultat - vel ofte i form af en kompromis. På den måde modvirkes apati og fremmedgørelse, og tendenser medvirkende til velfærdsstatens legitimitetskriser kan begrænses.

Dialogen mellem parterne er tænkt at foregå i et forum uden herredømme, hvor alles argumenter kommer frem, og beslutninger udelukkende træffes på grundlag af de vægtigste argumenter. En utopi vil de fleste nok mene, fordi vi ikke kan se bort fra magtforskellene i samfundet.

Et par afsluttende ord

Der findes mange forskellige afgrænsninger og fortolkninger af magtbegrebet. Men én hoveddimension er *magt* i modsætning til *afmagt*.

Afmagt er meget vanskelig at forbinde med det gode liv. Jeg vil mene, at i den grad som konkrete restorative justice projekter forsøger at reducere et tilstand af magtesløshed blandt de involverede parter, må det komme an på en prøve, om disse nyskabelser vil vise sig være bæredygtige.

Risikoen for *magtovergreb* er selvfølgelig til stede i al dømmende eller styrende virksomhed. Det gælder for såvel statslige myndigheder som almindelige borgere, men faren kan både overvurderes og undervurderes. Flemming Balvigs analyse og illustrationer af betydningen af dimensionen nærhed/fjernhed ved menneskers vurdering af andres adfærd giver grund til eftertanke (se denne rapport). Personlig tilstedeværelse og konkretisering af omstændighederne påvirker tilsyneladende folks holdninger i en mildnende retning.

Og det kan synes som nutidens strafferetlige system i alt for høj grad tager afstand fra og bortviser følelsesmæssige aspekter såsom skam, soning, forsoning og tilgivelse, medens disse direkte gives plads i restorative justice-fora. Såvel ofre for forbrydelser som gerningspersoner kan have behov for at genoprette deres selvværd.

Endelig vil jeg afslutningsvis konstatere, at Thomas Mathiesens (1971) forsvarstale for "det ufærdige" stadig er meget relevant. Som I husker, gik han mod udarbejdelsen af fikse, færdige alternativer (i hint tilfælde til fængselsstraf), fordi disse meget hurtigt førte til en fastfrysning af status quo.

Det er måske på samme gang rigtigt, at:

"Ultimately, persons who favor wide-scale implementation of restorative justice programs have three choices. They may: (1) strive to gradually substitute restorative justice programs for traditional correctional practices; (2) allow restorative and traditional programs to coexist independently of one another; or (3) incorporate restorative practices into the extant repertoire of state-sponsored correctional interventions." (Minor & Morrison 1996:124).

Alle tre muligheder præsenterer utvivlsomt meget vanskelige forhindringsløb. Men at leve med det ufærdige er i det lange løb nok umuligt, og faste rammer har selvfølgelig visse fordele. For eksempel fik de norske konfliktråd en kraftigt øget anvendelse, da de blev fuldstændigt institutionaliserede i det formelle sanktionssystem.

Alligevel må vi kunne acceptere problematiseringer og opløsning af kendte forestillinger, uden at den endelige løsningsmodel er på plads. Det er interessant, mener jeg, at også juraens traditionelle begrebsverden i disse tider møder massive udfordringer, hvor f.eks. tanker om retlig pluralisme og relationelle retfærdighedsbetragtninger konfronterer basale tidligere afklaringer.

Litteratur

- Australian Institute of Criminology: <http://www.aic.gov.au/>.
- Braithwaite, John (1989): *Crime, shame and reintegration*. Cambridge et al.: Cambridge University Press.
- Christie, Nils (1977): Konflikt som ejendom. *Tidsskrift for rettsvitenskap*, s. 113-32.
- Dullum, Jane (1995): *Konfliktrådene*. Oslo: Institutt for kriminologi.
- Galaway, Burt & Joe Hudson (eds.) (1996): *Restorative Justice: International Perspectives*. Monsey, NY: Criminal Justice Press & Amsterdam: Kugler Publications.
- Garland, David (1985): *Punishment and Welfare. A history of penal strategies*. Aldershot: Gower.
- Greve, Vagn (1997): Tendenser i det strafferetlige system. *Svensk Juristtidning*, s. 597- 618.
- Jareborg, Nils (1995): Vilken sorts straff vill vi ha? - Om defensiv och offensiv straffrättspolitik. I *Varning för straff - Om vådan av den nyttiga straffrätten*. Dag Victor (red.). Stockholm: Fritzes.
- Mathiesen, Thomas (1971): *Det uferdige*. Oslo: Pax Forlag.
- Messmer, Heinz & Hans-Uwe Otto (eds.) (1992): *Restorative Justice on Trial. Pitfalls and Potentials of Victim-Offender Mediation - International Perspectives -*. Dordrecht et al.: Kluwer Academic Publishers.
- Minor, Kevin I. & J. T. Morrison (1996): A Theoretical Study and Critique of Restorative Justice. I *Restorative Justice: International Perspectives*. B. Galaway & J. Hudson (eds.). Monsey, NY: Criminal Justice Press & Amsterdam: Kugler Publications, s. 117-133.
- Umbreit, Mark S. (1994): *Victim Meets Offender. The Impact of Restorative Justice and Mediation*. Monsey, NY: Criminal Justice Press.
- Zehr, Howard (1990): *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice*. Scottsdale, PA: Herald Press.

Aboriginer och Terra Nullius-doktrinen

av Jerzy Sarnecki

Man kan tillbringa ganska lång tid i Australien utan att överhuvudtaget märka deras existens. Håller man sig till de stora städerna och till de mer fashionabla stränderna kommer man inte att se dem. Jo, möjligen som ett och annat pittoreskt inslag i storstadsvimlet; en man med mörk hudfärg och krulligt hår som sitter på någon bänk eller direkt på trottoaren med sin didjeridu och spelar märkliga vibrerande toner. De passerande australiensarna slänger ibland förstrött en slant till honom utan att sakta på stegen. Japanska turister fotograferar honom med förtjusning. Detta är praktiskt taget det enda sättet på vilket turister och även de vanliga australiensarna möter aboriginer i sitt dagliga liv. En kvinna som emigrerade till Melbourne i början av femtioalet från ett land i östra Europa berättade för mig att det tog henne åtskilliga år innan hon överhuvudtaget blev medveten om att Australien hade en urbefolkning. Det här är en modern tappning av TERRA NULLIUS - land utan (ur)befolkning.

Om man däremot kommer till Alice Springs i Australiens torra hjärta, så är det inte längre möjligt att låta bli att konfronteras med Australiens urbefolkning - aboriginer. De finns överallt, både på stadens bilfria huvudstråk och på bakgatorna och i den uttorkade flodbädden som går genom staden; svarta män, kvinnor och barn som sitter på bänkar, på gräsmattor, ja överallt där det finns lite skugga. De har trasiga kläder, de är mycket högljudda och de luktar av svett och smuts. I början undrar man om det är något i deras kultur som gör att de pratar ovanligt högt och rör sig mycket osmidigt, men till slut inser man det uppenbara: många, kanske majoriteten man ser, är berusade. Det är mest därför de skriker, ramlar omkull, eller ligger orörliga under träden. Jag har dock aldrig sett dem vara aggressiva mot passerande människor. Inte heller besvårar de turister med att tigga pengar. De finns där bara - mitt i staden, men ändå i sin egen värld, isolerade från den vite mannen.

Kontrasten mellan dessa trashankar och de fina butikerna och konstgallerierna på Alice Springs enda huvudgata är slående. Det är helt uppenbart att affärsägarna har tänkt sig helt andra kunder än dessa. Men föremålen man säljer är just aboriginerkonst: dessa eviga didjeridus, tavlor, träskulpturer och bumeranger, allt målat med aboriginerkonstens typiska motiv. De som säljer dessa föremål - och de säljs till turister till höga priser - är dock alltid vita eller asiater. Inte i något av de konstgallerier som säljer aboriginerkonst såg jag en aboriginer som försäljare. Inte ens i det konstgalleri som man uppgav ägdes av en aboriginerförening och som sålde konst som föreningen producerade var försäljaren aboriginer.

Ytterligare ett område i Australien där man knappast kan bortse från aboriginernas existens är det australiensiska rättssystemet. När jag besöker en polisstation i Alice Springs är de flesta av polischeferna upptagna av en domstolsförhandling. Förhandlingen gäller en 17-årig aboriginerpojke som under den gångna sommaren tog sitt liv i polishäktet. Enligt de uppgifter jag får från en av polischeferna greps pojken för fylleri och togs under våldsamt motstånd till en av polisstationens celler. 15 minuter senare konstaterades han vara död. Han hade hängt sig direkt efter ankomsten. På polisstationen försäkrar man mig att detta är en unik händelse på den här stationen. Samtidigt förklarar man för mig att orsaken till det tragiska dödsfallet och liknande fall på andra håll i landet är att aboriginerna är helt beroende av de stora vidderna och frihet. De klarar inte av att bli inlåsta i en cell, så de tar hellre livet av sig. Redan då vet jag att det inte är sant. När jag kommer hem tar jag på internet fram slutrapporten från "Royal Commission into Aboriginal Deaths in Custody" från 1992.

Royal Commission into Aboriginal Deaths in Custody

När den statliga kommissionen undersökte fall av aboriginers död i polisarrest och fängelser, konstaterade man att uppgifterna om att aboriginer skulle vara överrepresenterade bland personer som dog under sådana omständigheter var korrekta, om man relaterade antalet döda till aboriginernas andel i befolkningen. Aboriginer var däremot (och detta var sensationellt) inte överrepresenterade bland de döda i arrest och fängelser, om man istället relaterade andelen döda till andelen gripna och fängslade. Orsaken till aboriginers överrepresentation bland de döda i arrest och fängelser var alltså att deras andel bland arresterade och fängslade var mycket hög. Att aboriginer på något sätt, till följd av sociala eller biologiska faktorer, skulle vara ovanligt känsliga mot olika typer av polisingripanden var helt enkelt en myt. Istället var aboriginer i ovanligt stort utsträckning föremål för rättsapparatusens frihetsberövande åtgärder. När kommissionen gjorde sin undersökning (1988) var 29 procent av dem som var placerade i polisens arrest aboriginer. Denna uppgift ska relateras till att aboriginer utgör litet drygt 1 procent av Australiens befolkning. Kommissionen fann vidare att även om majoriteten av alla aboriginer i polisarrest var män, så var andelen kvinnor överraskande hög. Bland de anhållna aboriginerna var 21 procent kvinnor, medan den genomsnittliga andelen kvinnor bland anhållna var 8,5 procent. Även personer under 18 år var överrepresenterade bland de anhållna aboriginerna jämfört med övriga.

Överrepresentation av aboriginer bland fångarna var något lägre. Likväl utgjorde aboriginerna 1989 14,3 procent av alla fångar i Australien. Kommissionen konstaterar följdriktigt att de flesta dödsfallen bland aboriginerna inträffade just i polisarrest och inte i fängelser.

Av den undersökning kommissionen lät genomföra framgår att den främsta orsaken till att aboriginer greps av polisen och placerades i polisarrest var fylleri. 57 procent av arresteringarna av aboriginer orsakades av fylleri på offentlig plats. För den övriga befolkningen var denna andel 27 procent. Om man lägger till andra typer av störande beteende på allmän plats (också dessa relaterade till alkoholberusning) svarade dessa, tillsammans med fylleri på offentlig plats, för 64 procent av alla gripanden av aboriginer. Totalt utgjorde aboriginer 75 procent av samtliga gripna för fylleri. Aboriginernas överrepresentation bland dessa fall var alltså dramatisk.

Kommissionen konstaterar vidare vid sin granskning av fångpopulationen att nästan 40 procent av alla aboriginer som satt i fängelser var fängslade till följd av att ett bötesstraff omvandlades till fängelsestraff. Den typen av bötesomvandlingspåföljd var dubbelt så vanlig bland aboriginer som bland icke-aboriginer. Vidare konstaterar kommissionen att aboriginer som satt i australiensiska fängelser oftast avtjänade korta straff och att deras brott ofta var relaterade till fylleri och berusningsrelaterat våld. Således var fall av våldsamt motstånd och våld mot tjänsteman mycket vanliga.

Terra Nullius-doktrinen

Låt oss nu återvända till terra nullius-doktrinen. Enligt Reynolds (1996) var denna doktrin fram till nyligen endast en gammal obskyr lagterm känd av ytterst få personer. Men även om termen om terra nullius - land utan folk - var föga känd har den haft enormt stor betydelse för själva grundandet och utvecklingen av det moderna australiensiska samhället. Frågan om terra nullius exploderade plötsligt i samband med ett domstolsmål mellan herr Eddie Mabo med flera från ön Murray och den australiensiska delstaten Queensland. Delstaten hävdade att när den koloniala regeringen år 1879 i namn av drottningen annekterade Murray Island, så fick den suveränitet och äganderätt över ön. Från detta ögonblick blev öns ursprungliga befolkning endast dess invånare, vilka bara hade regeringens tillåtelse att tillfälligt utnyttja regeringens mark. Närhelst staten ansåg det lämpligt kunde den avhysa öns invånare från sina marker "och driva dem till sjöss" (ibid. sid 2). Statens företrädare hävdade att om urbefolkningens traditionella rättigheter till marken, som Eddie Mabo och de övriga käranden hävdade, överhuvudtaget någonsin hade existerat, så upphörde de vid kronans annektering av ön år 1879.

Ingen vet exakt hur länge människor har bebott den lilla ön Murray vid Queenslandkusten, liksom andra liknande öar och hela den australiska kontinenten, innan den vite mannen kom dit. Troligen kom de första människorna till Australien från Asien, som kontinenten på den tiden var sammanlänkad med genom en landförbindelse (Mulvaney 1975)¹, för ungefär 20 000 - 30 000 år sedan. Vad domstolen i det aktuella målet fick ta ställning till var vilket som vägde tyngst: dessa 10 000-tals år före den vite mannens ankomst eller de litet drygt 100 åren från kronans annektering av ön, till den aktuella rättegången.

Mål av det här slaget är inte unika. Även tidigare har olika grupper av aboriginer och invånare på olika öar runt Australiens kust fört processer om det som de ansåg vara sina urgamla landrättigheter. Varje gång har de förlorat. Men Högsta Domstolens utslag i målet mellan herr Mabo och de övriga från ön Murray och delstaten Queensland blev annorlunda och sensationellt. Domstolen fastställde att öns invånare hade traditionella landrättigheter långt före den vite mannens ankomst till ön och att dessa rättigheter fortfarande gällde. Domstolen framhöll också i sin dom att den var klart medveten om att situationen på ön Murray ingalunda var unik. Liknande förhållanden gällde också för stora delar av den australiska kontinenten (Australian Law Reports 1992). Genom detta domslut avskaffade Australiens Högsta Domstol den juridiska doktrinen av Privy Council från 1889 om terra nullius - land utan ägare. Den australiska kontinenten och de omgivande öarna hade visst ägare innan kapten James Cook utropade kung George den III:s suveränitet över den östra kusten av den kontinent som så småningom kom att kallas Australien.

Högsta Domstolens utslag i fallet herr Mabo m.fl. mot staten Queensland utgjorde ett formellt slut av doktrinen om terra nullius. Men hur kom den till och vad har den för kriminologisk betydelse?

Att Australien skulle sakna en ursprungsbefolkning är egentligen en märklig blandning av lögn och självbedrägeri. När britterna annekterade Australien hade de redan omfattande erfarenheter av alla problem med urbefolkningar i flera olika delar av världen. Drömmen var att hitta ett jungfruligt land som den brittiska kronan kunde kolonisera utan att man skulle behöva vare sig kriga mot eller förhandla med en ursprunglig befolkning. En sådan dröm uttrycktes bland annat i Francis Bacons essä "On Plantations". Redan från början var det emellertid uppenbart att Australien inte var ett sådant jungfruligt land. Detta kunde kapten Cook och hans besättning se med

---

¹ För ungefär 10 000 år sedan, när Australien blev en egen kontinent, blev dess invånare isolerade från resten av världen. Denna isolering blev dock knappast total eftersom Australien frivilligt och ofrivilligt besöktes av seglare, främst från de indonesiska öarna.

egna ögon från däck på sitt skepp Endeavour (Reynolds 1996 sid. ix). Man hoppades dock att ursprungsbefolkningen bara fanns på vissa ställen i Australien. Man fick t.ex. för sig att aboriginer levde på bara fisk och att de därför endast bebodde kusterna. Australiens inland var fritt från invånare, påstod man.

Inte heller detta visade sig vara hållbart. När britterna med enorma ansträngningar långsamt förflyttade sig allt längre in i den australiska kontinentens inre, träffade de på aboriginersamhällen överallt. I den för västerlänningen så fientliga öknen visade det sig finnas en blomstrande aboriginerkultur. Till och med i den australiska öknens hjärta, kring den berömda klippan Uro (Ejers Rock) och det som numera är Alice Springs, dit engelsmännen kunde ta sig först efter att de hade importerat kameler och afghanska kamelförare till landet, fanns en urbefolkning. Landet var visserligen glest (enligt vissa beräkningar fanns det vid européernas ankomst c:a 300 000 aboriginer, Berndt & Berndt 1996²), men utan tvivel befolkat.

Att kontinenten helt uppenbart var befolkad hindrade dock inte, som det har framgått ovan, doktrinen om terra nullius. Att landet var bebott behövde ju inte innebära att de som bodde där verkligen var människor, i alla fall inte samma sorts människor som de européer som hade bosatt sig där. Landets nya invånare hade inga problem med att på olika sätt bortförklara de ursprungliga invånarna. Dessa människor såg ju först och främst helt annorlunda ut än kolonistörerna. Visserligen varierar aboriginernas utseende beroende av från vilken del av Australien de kommer, men de skiljer sig kraftigt från den vite mannen till det yttre. Det var inte bara det att aboriginerna oftast hade mycket mörk hudfärg, även deras utseende i övrigt avvek kraftigt från den vite mannens stereotypa uppfattningar om skönhetsideal. Det här underlättade för den vite mannen att betrakta dem som icke-människor.

En ytterst omhuldad myt var den att aboriginer egentligen var en sista kvarleva av de utdöda Neandertalarna och alltså inte hörde till familjen Homo sapiens; en uppfattning som enligt Berndt & Berndt (1996) vederlades av forskarna på ett tämligen tidigt stadium, men som fortfarande förekommer i olika former i de breda folklagren. På en pub fick jag en kväll råd av några vita australiensare vad jag skulle göra om jag överfölls av aboriginer. Jag avråddes å det bestämdaste att slå dem i huvudet; deras skallar var så konstruerade att de var helt okänsliga för slag - skallbenet var för tjockt. Däremot hade de mycket svaga och tunna ben. Slog man mot dem tappade de balansen och man kunde springa sin väg.

Enligt den vite mannen var alltså aboriginer inga riktiga människor. Dessutom levde de ett praktiskt taget djuriskt liv. Den vite mannen saknade både språkkunskaper i de kanske upp till 500 aboriginerspråken (ibid.) och intresse att sätta sig in i den ytterst sofistikerade och komplicerade muntliga kulturen bestående av ett oändligt antal berättelser och sånger, religiösa riter och ofta mycket invecklade principer för de olika aboriginersamhällenas organisation. All denna okunskap och allt ointresse underlättade för den vite mannen att beröva aboriginerna rättigheterna till det land som de var beroende av för sin fysiska, och kanske viktigast, sin andliga överlevnad.

De nya bosätternas inställning till aboriginer varierade från direkt fientlighet till välvilliga, dock för dess objekt livsfarliga, försök till assimilering. Ett exempel på det första är ett dokumenterat uttalande av en politiker från Väst-Australien yttrat 1892: *"It will be a happy day for Western Australia and Australia at large when the natives and kangaroos disappear ... in dealing with this matter all maudlin sentiment should be abolished. The time has come for drastic, exact and positive measures, administered not with a light hand."* (Återgivet av Hasluck 1942, sid. 192.) Enligt Hasluck var det här en tämligen typisk uppfattning vid denna tid.

Enligt de uppgifter som föreligger var omfattande massmord på aboriginer, liknande de mot amerikanska indianer, förhållandevis sällsynta. Anledningen tycks vara att aboriginerna sällan gav de vita en förevändning till sådana mord genom att försvara sig själva och sitt land med våld. Deras taktik i mötet med kontinentens nya härskare var istället att dra sig tillbaka från de bördiga områden som koloniserades först. På vissa håll drevs de dock från dessa marker med våld. På annat håll sattes de i tvångsarbete. Oftast negligerades de dock och gick under till följd av att deras försörjningsmöjligheter genom jakt, fiske och samlandet av ätliga växter begränsades allt mera. Liksom urbefolkningar på annat håll i världen drabbades också aboriginerna mycket kraftigt av den vite mannens sjukdomar mot vilka de saknade motståndskraft. Den allmänna hållningen, och på många håll också förhoppningen bland de vita kolonistörerna, var att aboriginerna till slut skulle komma att dö ut (Berndt & Berndt 1996). Denna taktik visade sig delvis vara framgångsrik. Den långsiktiga utvecklingen blev sådan att under den tid som Australiens icke-aboriginerbefolkning ökade från 0 till 20 miljoner, minskade antalet aboriginer från kanske 300 000 till 250 000.

Eftersom aboriginerna trots allt inte dog ut har man börjat tillämpa en ny policy i förhållande till dem - en assimileringpolicy. Till att börja med var det olika kyrkliga missioner som förde denna politik. Enligt Berndt & Berndt (1996)³ har olika kyrkliga missioner agerat olika i förhållandet till aboriginer. Metodistmissionen medverkade t.ex. redan 1931 i skapandet av ett aboriginerreservat i Arhem Land i norra Australien, vilket ledde till att en del av denna befolknings kultur kunde bevaras. På annat håll har dock de kristna missionerna agerat på ett

² Det finns dock även uppgifter om att det vid denna tid fanns drygt 3 miljoner aboriginer på kontinenten.

³ Två antropologer som ofta citeras i den här artikeln eftersom de har ägnat hela sitt forskarliv åt att studera aboriginer och skrivit ett antal grundläggande arbeten i ämnet.

mycket brutalt sätt i sina strävanden att omvända aboriginerna till nya kristna. Detta agerande har ofta utgått från total brist på kunskap om hur aboriginernas kultur, religion och näringsförsörjning var sammanflätade med varandra och att de inte kunde existera utan varandra. Det förekom således att kyrkliga representanter tillkallade polis för att upplösa aboriginernas sammankomster i samband med initiationsceremonier av ungdomar eller att de hävdade att alla myter och sånger som aboriginerkulturen bygger på och som fungerar som överföring av kunskap mellan generationer var inspirerade av djävulen. Kyrkan har också försökt att aktivt motarbeta de arrangerade äktenskapen och med dem hela det komplicerade systemet av släktskapsrelationer med en motsvarande uppsättning mellanmännsliga skyldigheter och rättigheter som aboriginersamhällets struktur bygger på.

Enligt Berndt & Berndt (1996) var det i denna fas i policyn gentemot Australiens urbefolkning knappast möjligt för den vite mannen att stöta på ett mera komplicerat och för honom obegripligt samhällssystem. De anser också att alla försök att assimilera aboriginer gick fel. Berndt & Berndt nämner här bland annat följande exempel:

Aboriginer bar praktiskt taget inga kläder, vilket var rationellt i det klimat som råder i stora delar av Australien. Detta stötte den vite mannen som krävde att aboriginerna skulle ha kläder på sig. Utan tillgång till stora mängder vatten och med en seminomadiserande livsstil blev kläderna snabbt slitna och luktade illa, vilket innebar att aboriginerna anklagades för bristande hygien.

Den seminomadiserande livsstilen som också den är väl anpassad till landets klimatförhållanden och brist på vatten, liksom bristen på dragdjur, gjorde att aboriginerna endast hade ytterst få ägodelar. Det var också helt ointresserade av att kumulera egendom på det sätt den vite mannen gjorde. Enligt européernas synsätt var de därför ytterst fattiga.

Istället hade aboriginerna ett väldigt väl utvecklat system av inbördes sociala relationer som byggde på mycket komplicerade system av ömsesidiga förpliktelser och skyldigheter samt tabun. Man kan möjligen hävda att den kumulering av relationer och allianser som skapades, bl.a. genom arrangerade äktenskap, kan motsvara västerlänningarnas kumulering av egendom. Detta innebar att människor kunde räkna med att få vatten, mat, "husrum" och andra förnödenheter på de olika ställen dit de tvingades bege sig på grund av klimatförändringar eller andra förhållanden. De arrangerade äktenskapen och månggifte samt utomäktenskapliga förbindelser, som också ibland hade en alliansbildande funktion, bekämpades förstås av de vita.

Bristande språk- och kulturkunskaper hos Australiens nya invånare gjorde att de saknade kunskaper om den mångfacetterade aboriginerkulturen och dess sociala system. Istället uppfattades aboriginer som primitiva. Maktstrukturen som byggde på tradition, religiösa ritualer och de äldres (framför allt männens) makt i kraft av deras större kunskaper om det traditionella aboriginerlivet ifrågasattes och motarbetades. Samtidigt drog sig aboriginer undan det traditionella rättssystemet, vilket ledde till konflikter inte minst med polisen.

På stora delar av kontinenten saknas grundvatten och tillgång på föda är begränsad eftersom temperaturerna ofta är mycket höga. Det gällde för aboriginerna att kunna utvinna så mycket näring som möjligt med minsta möjliga energi- och vätskeförlust. När möjligheterna till ett sådant liv i allt större utsträckning försvann och aboriginerna för sin försörjnings skull tvingades bli beroende av kolonistörernas ekonomi genom t.ex. (inte sällan tvångs-) arbete inom den vite mannens jordbruk, uppfattades de som lata och arbetsovilliga.

Smutsiga, arbetsovilliga, fattiga, bostadslösa med dåligt fungerande system för social kontroll, och i konflikt med polisen och andra myndigheter, utgjorde aboriginer ett perfekt exempel på missanpassade människor. Sådana människor ansågs bl.a. inte vara i stånd att uppfostra sina barn på ett adekvat sätt. Myndigheterna ansåg också att aboriginerkvinnor ofta var lösaktiga och att det inte ens gick att fastställa vem som var barnens föräldrar. (Barnen kallade flera kvinnor för mamma och flera män för pappa⁴.)

Den här synen på aboriginer och deras förmåga till barnuppfostran samt assimileringspolicyn har tillsammans troligen lett till en av de största barnkidnappingsaktionerna i mänsklighetens historia. Under perioden 1910 - 1970 omhändertogs den australiska staten systematiskt barn till aboriginerfamiljer och placerade dem i fosterfamiljer och på institutioner. Den statliga kommissionen som har undersökt dessa övergrepp talar om en "stulen generation".

Ny policy gentemot aboriginerna

På 70-talet insåg man att även assimileringspolitikerna hade misslyckats. Den skuttades och en ny policy började tillämpas. Rapporten av Royal Commission into Aboriginal Deaths in Custody är av stort intresse för förståelsen av aboriginernas situation i Australien idag och i mitt förmenande också för förståelsen av de flesta andra folkgrupper som befinner sig i liknande situationer. Rapporten är desto mer intressant i det att den utgör en statlig utredning där orden helt säkert har vägts på guldväg och den kan knappast uppfattas som någon parts inlaga. Utredningen är

---

⁴ Hos flera stammar kallar man för fader inte bara den biologiske fadern, utan också hans bröder och ibland också andra manliga släktingar, och som mor också moderns systrar och ibland andra kvinnliga släktingar samt i vissa fall faderns övriga hustrur. Enligt Berndt & Berndt (1996) innebär detta inte att barnen inte vet vilka deras biologiska föräldrar är. I själva verket ökar det här systemet möjligheterna till tillsyn av barnen, men är synnerligen förvirrande för rigida myndigheter.

också typisk för sin genre, man framhåller på flera ställen att det den senaste tiden (från 1970 då man enligt rapporten övergav assimileringpolitiken) har skett stora förbättringar i aboriginernas situation. Slutsatsen som rapporten drar och som kan dras av rapporten leder till en förödande kritik av det australiensiska samhällets hantering av sin urbefolkning. Min slutsats från rapporten, mina egna observationer och annan litteratur i ämnet är emellertid att, även om den policy som för närvarande tillämpas mot aboriginer är mindre grym än den som tidigare tillämpades, d.v.s. den mer eller mindre öppna policyn av utrotning och sedermera assimilering, så är jag inte helt övertygad om att det nya tillvägagångssättet är mindre skadligt för aboriginerbefolkningen.

Under de tidigare perioderna kunde aboriginersamhällets organisation i viss mån trots allt bestå. De äldre överförde praktiska kunskaper och religiösa myter till de yngre. I ett samhälle utan skrivet språk finns det bara ett sätt att överföra kunskap och tradition, nämligen genom omfattande och intensiva kontakter mellan de yngre och de äldre. I aboriginersamhället tycktes det finnas ett utvecklat system där kunskap överfördes från de äldre till de yngre i utbyte mot de yngres arbetsinsatser. Detta system garanterade en social ordning och en tämligen välfungerande social kontroll, även under mycket svåra omständigheter och förföljelser. Den här ordningens fundament började rubbas när assimileringpolitiken ledde till att aboriginernas fysiska överlevnad blev beroende av den vite mannens ekonomi. Det nya tillvägagångssättet gentemot aboriginer som tog sin början under 1970 -talet innebär emellertid en total upplösning av grunden till aboriginersamhällets förutsättningar att bestå. Det slutliga steget tycks här vara den till synes välbehövlige reform som innebär att alla aboriginer har rätt till ett visst socialt understöd som garanterar dem någon form av existensminimum.

Det nya sättet att leva, där pengar eller det materiella spelar en central roll, har definitivt slagit ut aboriginernas ursprungliga försörjningsmöjligheter. Förutsättningarna för deras näringsförsörjning har också försvunnit genom att marken har exploaterats för jordbruksändamål⁵. Genom att det gamla försörjningssättet försvann, gick också stora delar av de system för överföring av kunskap mellan generationerna, och med dem också incitamenten för den sociala kontrollen, förlorade. Aboriginersamhället hamnade således i ett kulturellt och socialt vakuum där de gamla institutionerna snabbt förlorade sin betydelse medan de nya inte kunde utvecklas bl.a. till följd av extrem fattigdom, det omgivande samhällets rasistiska ovilja att integrera aboriginer, och deras eget motstånd mot det nya, men också av den passivitet som det sociala understödet har följt med sig⁶. Hos aboriginer liksom hos många andra urbefolkningar tycks alkoholen ha fyllt en del av detta vakuum.

Upphävandet av alkoholrestriktioner, som fram till 1967 riktades mot aboriginerbefolkningen, uppfattades som en stor seger för aboriginernas jämlikhetssträvanden. Denna reform har dock lett till en dramatisk ökning av alkoholmissbruket bland dem. Missbruk av alkohol (och i viss mån andra droger, t.ex. ungdomarnas sniffning av bensin) är enligt Royal Commission into Aboriginal Deaths in Custody (1992) den främsta orsaken till den enorma överrepresentation som aboriginer uppvisar bland de som anhålls av polisen och således också bland de som dör i polisarresterna. I motsats till den övriga australiensiska befolkningen dricker aboriginerna ofta alkohol på offentliga platser. Det är föga förvånande med tanke på denna befolknings usla boendeförhållanden och den rasism de möts av när de försöker komma in på olika pubar och andra lokaler, men också på grund av gamla kulturella traditioner (man brukade alltid samlas utomhus). Vissa platser är i detta avseende mycket mer drabbade än andra, t.ex. Alice Springs som är en av de två orter i Northern Territory där alkoholdrickande på offentlig plats är tillåtet. Aboriginer från stora delar av Northern Territory samlas alltså där för att i lugn och ro umgås med varandra. Ett umgänge som numera mycket ofta innebär ett gemensamt alkoholdrickande.

Förklaringar till det gigantiska alkoholmissbruket bland aboriginer, liksom bland andra urbefolkningar såsom indianer, inuiter och vissa befolkningsgrupper i Asien, har varit föremål för omfattande diskussioner. Man har bl.a. anfört fysiologiska faktorer i samband med nedbrytning av alkoholprodukter. Dessa faktorer kan inte uteslutas, men de sociala faktorerna bakom missbruket är dock tillräckligt starka. Sysslöshet och utanförskap har här självklart stor betydelse och dessa faktorer anförs av Royal Commission into Aboriginal Deaths in Custody. Vad som mer framhålls som argument är att möjligheterna till att dricka alkohol nästan har blivit en symbol för aboriginernas nyvunna rättigheter i det australiska samhället.

Jag tror att det finns en annan mycket intressant faktor bakom detta fenomen. Jag avser här det gränsländ mellan två kulturer som många aboriginer befinner sig i. Alkoholen kan här fylla en viktig funktion genom att den upphäver en mängd av det gamla samhällets normer, tabun och förpliktelser. Dessa normer, tabun och förpliktelser som är mycket komplicerade, omfattande och som ställer mycket höga krav på de människor som är underkastade dem har ju i det nuvarande aboriginersamhället förlorat sina ursprungliga funktioner. Samtidigt finns de fortfarande kvar och försvarar livet för många aboriginer i gränstrakterna mellan den västerländska- och aboriginerkulturen. Så här förklarade en socialarbetare som arbetar med aboriginer i Alice Springs saken för mig: Är man berusad eller om man i alla fall kan påstå att man är det så mildras kraven - möjligen upphör de helt.

⁵ Det har i efterhand visat sig att klimatförhållanden har gjort att de flesta av de jordbruk som etablerades utanför kusterna inte överlevde.

⁶ Enligt Royal Commission into Aboriginal Deaths in Custody, 1992, är arbetslösheten bland aboriginer dramatiskt hög. De har bland annat drabbats mycket hårt av 1990-talets recession.

Generaliserbara slutsatser?

Den kanske mest slående slutsatsen är hur intimt förtryck av en etnisk minoritet hänger samman med risken för omfattande kriminalitet och annan asocialitet hos denna minoritet. Aboriginernas problem är i detta sammanhang endast ett exempel, möjligen ett ovanligt extremt sådant, på denna relation. Exemplet visar också hur svårt det är att reparera skador som en gång har uppstått genom ett sådant förtryck. Även om majoritetssamhället till slut inser och erkänner de övergrepp man har utsatt minoriteten för och även om de orättfärdiga lagarna upphävs, innebär det inte automatiskt att minoritetens situation förbättras. Tvärtom kan sådana till synes humana förändringar leda till en ytterligare fördjupning av den misär som minoriteten befinner sig i.

Den extremt farliga situation som en minoritetsbefolkning kan hamna i tycks vara ett kulturellt vakuum mellan två normsystem: ett gammalt som man lämnar efter sig och ett nytt mot vilket man går med en viss tvekan och där man inte alltid är välkommen. Alkohol, droger och brottslighet tycks lätt kunna fylla detta vakuum. För att en minoritet överhuvudtaget ska kunna klara den sortens övergång tycks det vara nödvändigt med åtgärder som skyddar det gamla systemets grunder, vilka ofta handlar om den ekonomiska basen - det är inte sällan en näringsgren utgör basen för normsystemet. Den funktion som de speciella reglerna för rennäring har, som finns för samebefolkningen i Norden, tycks kunna uppfylla detta behov.

Att skapa speciella regler för minoritetsgrupper stöter emellertid ofta på motstånd hos olika populistiska krafter. Sedan avskaffandet av terra nullius-doktrinen skedde har en process av återlämnande av traditionella landområden till olika aboriginergrupper påbörjats. Även om det rör sig om en tämligen begränsad process har detta lett till kraftiga reaktioner och bland annat utnyttjats av det politiskt högerinriktade partiet One Nation, som vann en viss popularitet i staten Queensland genom att hävda att återlämnandet av landrättigheter leder till att aboriginerna skor sig på de övriga australiensarnas bekostnad. "Alla är vi australiensare" var One Nations paroll under valet 1998, samtidigt som partiet kraftigt motsatte sig emigration, inte minst från Asien.

De speciella lösningarna är dessutom knappast möjliga för emigrantgrupper som har flyttat till ett nytt land.

Det australiska exemplet visar också med stor tydlighet de tragiska effekter passiviseringen av en minoritet kan ha. Den enda positiva glimt man överhuvudtaget kan se när det gäller aboriginernas situation är de små öar av egen aktivitet hos denna befolkningsgrupp. Vid min vistelse i Alice Springs besökte jag ett projekt som hade sådan karaktär. Socialtjänsten på orten organiserade patruller bestående av aboriginer som under kvällarna och nätterna tog hand om berusade aboriginer på Alice Springs gator⁷. Åtgärden var mycket enkel: istället för att tas om hand av polisen togs de berusade aboriginerna om hand av sina egna. De våldsamma konfrontationerna som var vanliga när polisen tog hand om berusade uteblev och riskerna för våld med påföljande arresteringar liksom risker med vistelse i arresten minskade. Både polisen och aboriginernas äldre råd var mycket nöjda med arrangemanget och samarbetade med anledning av detta.

Det finns flera åtgärder av den här typen som kan vidtas och som också företas på många håll och som onekligen förbättrar situationen för denna utsatta befolkningsgrupp. Jag tror att man ska ha stor respekt för dessa målinriktade lösningar. Men vad kan man göra på den övergripande nivån?

Litteratur

- Amnesty International 1997. *Police Brutality Against Queensland Aborigines*, Amnesty International Report – ASA 12 03 97.
- Australian Law Reports (ALR), 1992.
- Bacon, F., 1966. *Essays*. Dent, London.
- Hasluck, P. 1942: *Black Australians: a survey of native policy in Western Australia 1829 - 1897*. Melbourne University Press. Melbourne.
- Mulvaney, D. J. 1975: *The prehistory of Australia*. Pelican Books, Australia.
- Reynolds, H. 1996. *Aboriginal Sovereignty. Three Nations, One Australia? Reflections on race, state and nation*. Allen & Unwin, Sydney.
- Royal Commission into Aboriginal Deaths in Custody (1992). Government of Australia, Canberra.

---

⁷ Just under de dagar jag var där innebar patrullernas insats att flera liv räddades. Efter ett plötsligt regn fylldes nämligen den nästan alltid helt uttorkade flodbädden i floden Todd. Många berusade aboriginer brukar sova i denna flodbädd. Skulle de inte ha plockats upp av patrullerna, skulle de ha drunknat.

Retternes behandling af kriminalsager

af Søren Søndergård Hansen

Emnet for foredraget er den grønlandske retspleje, således som den udfolder sig under behandlingen af kriminalsager. Jeg vil starte med at fortælle lidt om det grønlandske retssystemets opbygning og særlige struktur. Jeg vil sige noget om aktørerne i systemet, særligt dommerne og bisidderne, hvorefter jeg vil gå over til omtale af sagsbehandlingen i retterne. Jeg vil dog ganske kort for hvert enkelt punkt, jeg gennemgår, nævne de tanker, som Den Grønlandske Retsvæsenkommission gør sig omkring det fremtidige retssystem og behandlingen af kriminalsager i retterne.

Det grønlandske retsvæsens struktur

Der er til illustration af retsvæsenets struktur uddelt 3 oversigter [optrykt som bilag]. Den første oversigt viser de retsinstanser som behandler grønlandske sager. Som 1. instans er der etableret et antal underretter, kaldet kredsretter. Landet er inddelt i 18 retskredse svarende til antallet af kommuner. To steder i landet har 2 retskredse imidlertid fælles kredsdommer og fælles retskontor. Derfor angivelsen i skemaet af, at der i realiteten er 16 kredsretter. Systemet bygger på et 2-instans princip, hvorefter afgørelser truffet i en kredsret kan ankes frit til en højere retsinstans, nemlig Grønlands Landsret. Grønlands Landsret har sæde i Nuuk. Herefter kan der som udgangspunkt ikke ankes yderligere, bortset fra i ganske særlige tilfælde. Det såkaldte Procesbevillingsnævn kan undtagelsesvis tillade, at en ankesag afgjort af Grønlands Landsret indbringes for Højesteret, når den skønnes at være af principiel karakter eller særlige grunde i øvrigt taler derfor. Kredsretterne har generel jurisdiktion, hvilket vil sige, at enhver sag – civil som kriminel – uanset sagsgenstandens størrelse eller sagens art starter i kredsretten. Der er dog undtagelser fra denne regel, idet der i enkelte regler i lovgivningen er truffet bestemmelse om, at en sag skal starte i Grønlands Landsret som 1. instans. Herudover er der i den grønlandske retsplejelov indført en bestemmelse om, at landsdommeren efter begæring fra en part eller fra en kredsdommer kan træffe bestemmelse om, at sagen skal behandles af landsretten som 1. instans. En forudsætning herfor er, at juridisk eller anden speciel indsigt skønnes at være af særlig betydning ved sagens afgørelse. Jeg skal om lidt vende tilbage til, i hvilke sager denne regel anvendes. Sager, der afgøres af Grønlands Landsret som 1. instans, kan frit påankes til en dansk landsret, nemlig Østre Landsret i København. Herfra kan sagen ved Procesbevillingsnævnets tilladelse indbringes for Højesteret. (Det danske retssystem er foruden Højesteret opbygget med 2 landsretter og 82 byretter). Som det formentlig er bekendt, er alle dommerne læge. Med henblik på, at kredsretterne råder bod på den manglende juridiske uddannelse hos de pågældende, har loven dels indført den nævnte regel om, at landsretten kan overtage komplicerede sager til behandling i 1. instans, men retsplejeloven har samtidig pålagt landsdommeren en forpligtelse til at vejlede kredsretterne om spørgsmål vedrørende retsudøvelsen. Af retsplejeloven fremgår endvidere, at kredsretterne skal indsende ”udskrifter af de truffede afgørelser til landsdommeren, som på grundlag heraf mindst én gang årligt udarbejder periodiske vejledninger til alle kredsretterne”. Reglen er, som den udtaler, en vejledningsbestemmelse, hvorfor der således ikke er tale om noget overunderordningsforhold imellem landsdommer og kredsdommere. Vejledningen har i praksis været udøvet på den måde, at landsdommeren og de øvrige jurister, ansat i landsretten, har gennemgået udskrifter af rets- og dombogen for samtlige afgørelser truffet ved kredsretterne. De problemer, som man derved har kunnet konstatere, har der været fulgt op på i vejledninger for fremtiden enten konkret til den enkelte kredsdommer, generelt i cirkulærer og andre vejledninger og i forbindelse med møder og kurser. Vejledningsopgaven har ligeledes været fulgt op i forbindelse med tjenesterejser til de enkelte retskredse. Efter Retsvæsenkommissionens nedsættelse blev der i 1995 oprettet en særlig vejledningsafdeling i Grønlands Landsret. Baggrunden herfor var dels at styrke vejledningen af kredsretterne, men tillige at påbegynde løsningen af et habilitetsproblem, som man mener, der ligger i, at landsdommeren dels har ansvaret for ankesagsbehandlingen og dels har ansvaret for vejledning af dommerne, som behandler sagerne i 1. instans.

På det andet omdelte bilag kan man se en oversigt over landsrettens nuværende struktur. Ansvar for det grønlandske retsvæsen er som bekendt et rigsansliggende, hvorfor administrationen af systemet varetages af den danske domstols- styrelse. Der bliver hvert år givet det grønlandske retsvæsen en rammebevilling, som selvstændigt administreres i Grønland. Landsdommeren har ansvaret for den samlede administration af personale, bygninger m.v. i det grønlandske retsvæsen. Der er derfor en særlig afdeling til varetagelse af denne funktion. Herudover kan man se, at der er en tolkeafdeling. Denne afdelings funktion skal jeg vende tilbage til. Men endelig kan man se, at den egentlige sagsbehandling i landsretten er delt mellem 2 afdelinger, en såkaldt retssagsafdeling og en såkaldt vejledningsafdeling. Hver afdeling ledes af en retsassessor og har i øvrigt et par dommerfuldmægtige tilknyttet. Landsretten er således normeret med i alt 7 jurist stillinger. Bilag 3 er en oversigt over kredsrettens normering.

Retsvæsenkommissionen foreslår, at kredsdommerne i fremtiden bør have en praktisk uddannelse. Der foreslås en formel uddannelse vekslede mellem teori og praktik over 1½ år. Forløbet afsluttes med en eksamen. Derudover foreslås, at kredsdommerne fastansættes og som udgangspunkt tillige fuldtidsansættes. Samtidig foreslås etableret en ret i 1. instans med en juridisk dommer. Den pågældende ret skal behandle de sager, der i dag behandles af Grønlands landsret som 1. instans, ligesom retten skal overtage de funktioner, der i dag varetages af Grønlands landsrets vejledningsafdeling.

Dommerne

Dommerne i kredsretterne er som nævnt alle lægfolk, dvs. personer uden en juridisk uddannelse. De pågældende har heller ikke nogen anden særlig domstolsuddannelse bag sig. Det er et borgerligt ombud at være kredsdommer. Kredsdommerne beskikkes af landsdommeren for en 4 års periode. Genbeskikkelse kan finde sted. Kredsdommerne har normalt ved siden af kredsdommerhvervet et egentligt hovederhverv.

Kredsdommerne gennemgår ikke i dag nogen formel uddannelse. Dommerne mødes hvert andet år og gennemgår i denne forbindelse noget undervisning.

Domsmændene til kredsretterne vælges af kommunalbestyrelserne efter indstilling fra landsdommeren, der tillige afgiver indstilling til Grønlands Landsting om valg af domsmænd til landsretten.

Bisidderne (forsvarerne)

Som bisidder for sigtede og tiltalte i kredsretterne deltager som udgangspunkt ikke advokater, men derimod en læg bisidder. I Grønlands Landsret er ordningen imidlertid den, at der som udgangspunkt deltager en advokat som bisidder for tiltalte. Som bisidder kan ”enhver uberygtet og myndig person beskikkes”. I praksis har hver kredsret et antal personer, som man beskikker til den enkelte sag. Tidligere blev bisidderne introduceret til hvervet af kredsdommeren og fik udleveret en kort vejledning vedrørende kriminalsagers behandling og kriminallovens regler. Inden for de sidste 5 år har landsretten imidlertid afholdt egentlige kurser for bisiddere. Kurserne har været af 5 til 7 dages varighed. De fleste af de bisiddere, der i dag virker i kredsretterne, har været på et kursus, mens enkelte har været på et udvidet kursus. Landsrettens vejledningsafdeling har fået bevillingsmæssig mulighed for at betale et advokatkontor for at undervise på kurser. Uagtet det ikke direkte fremgår af retsplejeloven, har landsretten altid ment, at det også var landsdommerens forpligtelse af vejlede bisiddere, der måtte søge bistand i konkrete sager. Denne vejledning er nu henlagt til et advokatkontor, der mod fast betaling påtager sig at besvare henvendelser fra bisidderne.

Herudover har landsretten indledt en praksis, hvorefter en advokat kan beskikkes som medhjælper for en læg bisidder. Den medhjælpende advokat får tillige et sæt bisiddergenparter, men møder ikke i retten.

Behandling af kriminalsager i retterne

Værneting

En kriminalsag kan indbringes enten for den ret, i hvis kreds handlingen er begået, eller for den ret, i hvis kreds sigtede bor eller opholder sig. Kriminalsager indbringes som udgangspunkt for kredsretten. Som ovenfor nævnt er der undtagelser herfra. Ved lovgivning er det bestemt, at visse fiskerisager skal starte i Grønlands Landsret som 1. instans. Overtrædelse af miljølovgivningen, herunder arbejdsmiljøsager, skal endvidere starte i Grønlands Landsret som 1. instans. Hertil kommer, at alle sager mod aktie- og anpartsselskaber skal starte i Grønlands Landsret som 1. instans. Fra lovgivers side har man altså ment, at sagerne overvejende er juridisk komplicerede. Udgangspunktet for sager om overtrædelse af kriminalloven er imidlertid, at samtlige sager starter i en kredsret. Her gælder imidlertid den ovenfor nævnte regel, at landsdommeren kan beslutte efter begæring fra en part eller kredsdommeren, at en sag skal behandles af Grønlands Landsret som 1. instans. Denne hjemmel er i dag gældende for alle typer af retssager, herunder tillige kriminalsagerne. I praksis har man været tilbageholdende med at overtage sager vedrørende overtagelse af kriminalloven. Dette skyldes kriminallovens særlige karakter og den holdning, at fastsættelse af foranstaltninger med udgangspunkt i gerningsmandsprincippet bør ske i Grønland og med deltagelse af domsmænd. Dog kan kriminalsager være så særlig juridisk komplicerede, at overtagelse bør ske. Landsretten har for nylig overtaget en sag mod en avisredaktør, der er tiltalt for æresfornærmelser. I sagen bliver der fra bisidderens side dels bragt spørgsmål om ytringsfrihedens grænser, hvilket vil sige ikke bare anvendelse af Grundloven, men også af Den europæiske Menneskerettighedskonvention. En anden sagstype, som ville opfylde betingelserne for overtagelse, er sager om lægeansvar som følge af fejlbehandlinger. Forud for stillingtagen til om en sag skal overtages af landsretten som 1. instans, bliver spørgsmålet behandlet i landsrettens vejledningsafdeling. Dette sker med henblik på at vurdere, hvorvidt der i stedet for overtagelse af sagen, bør tilbydes kredsdommeren vejledning ved sagens behandling.

Tiltalerejsning og bisidderbeskikkelse

Tiltale rejses ved et af politiet udarbejdet anklageskrift, der forkyndes for tiltalte senest i forbindelse med indkaldelse til domsforhandlingen. Såfremt det skønnes, at tiltalen omfatter forhold, der kan medføre idømmelse af frihedsberøvelse, skal der tillige beskikkes en bisidder for tiltalte. I andre tilfælde har tiltalte ret til at få beskikket en bisidder, såfremt han fremsætter begæring herom.

Retstens sammensætning

I alle typer af sager ved retterne i Grønland deltager domsmænd – såvel civile sager som kriminalsager. For så vidt angår kriminalsagerne gælder det således både små og store kriminalsager, og uanset om tiltalte erkender sig skyldig eller ej. I kredsretten deltager således en kredsdommer og 2 domsmænd, mens der i landsretten deltager en landsdommer eller en anden af

landsrettens jurister og 2 domsmænd. Enhver af landsrettens jurister kan udøve landsdommerens funktioner. Behandling af en ankesag i Østre Landsret sker imidlertid udelukkende ved 3 juridiske dommere.

Sagsbehandling i retten

Sagsbehandlingen i retten ved en ”normal domsforhandling”, hvor tiltalte møder og vidnerne møder, foregår efter retningslinier, som er kendt i andre dele af Norden. Tiltalte har ikke pligt til at udtale sig, vidner har pligt til at afgive forklaring, anklager og bisidder har lejlighed til at procedere og tiltalte har det sidste ord i sagen, forinden dommen afsiges. En kriminaldom kan inden for en ankefrist på 14 dage ankes til Grønlands Landsret. Det offentlige afholder udgifterne ved tiltaltes bisidder, dog således at man i særlige tilfælde kan pålægge domfældte helt eller delvist at erstatte det offentlige nødvendige omkostninger. Dette sker i praksis kun i sager om økonomisk kriminalitet og større sager vedrørende indførsel af euforiserende stoffer (hashsager). Der er gennemgående i det grønlandske retsvæsen, at der ikke opkræves nogen form for retsafgifter, ligesom tiltalte personer sjældent dømmes til at betale sagsomkostninger.

Ifølge den grønlandske retsplejelov er der pålagt retten en aktiv procesledende rolle. Retsplejelovens bestemmelse herom lyder som følger: ”Retten bør af egen drift foranledige førelse af beviser, som skønnes at være af betydning ved bedømmelse af sagen, og bør navnlig være opmærksom på, at beviser, der må antages at være til fordel for tiltalte, bliver fremført”. Processen, særligt kredsretterne, har været præget af det nogle har kaldt en samarbejdsproces. Bisidderen opfatter sin rolle som at medvirke til den for tiltalte bedste løsning. Udviklingen går imidlertid i retning af en mere formaliseret proces. Særligt i de sager, hvor tiltalte nægter sig skyldig.

Sagsbehandling, når tiltalte eller vidne ikke befinder sig i den by, hvor sagen behandles

Afstanden mellem bygder og byen og afstanden byerne imellem betyder sammen med trafikforholdene i øvrigt, at det sjældent er muligt at komme fra en bygd og til byen og retur samme dag, når man skal nå at behandle sager, ligesom det sjældent er muligt at rejse mellem 2 byer og være hjemme samme dag. Ofte er rejserne, især når der er tale om flyrejser, dyre. Dette er baggrunden for, at retten, når tiltalte og vidner befinder sig andre steder end ved rettens sæde, rejser til bygderne inden for retskredsen, og for landsrettens vedkommende foretager rejser rundt i landet med henblik på at afhøre tiltalte og vidner. Rejserne for kredsretten foretages normalt med en politikutter, hvor der foruden rettens 3 medlemmer, medrejses en anklager og en bisidder. Sagerne behandles så i et lokale i bygden eller ombord på båden. Er det billigere eller mere hensigtsmæssigt, at tiltalte og/eller vidner rejser fra bygden til byen, kan kredsretten i stedet for vælge at indkalde de pågældende til at møde i byen, mod at det offentlige betaler de pågældendes rejse- og opholdsomkostninger. Når landsretten tager på rejse, kan landsretten sættes lokalt med domsmænd, som i øvrigt er valgt til at fungere ved kredsretten. På landsrettens rejser deltager en anklager fra politimesterembedet (jurist) og en advokat som bisidder. Landsretten kan også vælge i stedet at indkalde tiltalte og vidner til at møde ved landsrettens sæde i Nuuk mod at betale rejse- og opholdsomkostninger herved. Den del af landsrettens ankesager, som kun vedrører spørgsmål om fastsættelse af foranstaltning, behandles i en del tilfælde uden tiltaltes tilstedeværelse. Det sker, når tiltalte giver samtykke hertil, og hverken anklager eller ret mener, at den pågældende bør være til stede. I praksis er landsretten begyndt at anvende telekonferenceudstyr i nogle sager. Det er fortrinsvis sket i civile sager og et par kredsretter har tillige anvendt det i forbindelse med behandling af civile sager. Jeg forudser imidlertid, at det vil finde anvendelse også i kriminalsager i videre omfang end i dag. Et eksempel på en sag, hvor jeg har anvendt telekonferenceudstyr, er en sag, hvor tiltalte boede langt fra Nuuk. Den pågældende var tiltalt for en overtrædelse af kriminalloven ved at have anvendt en forvansket udgave af et kommunevåben. Den pågældende mødte op på telestationen i sin naboby. Landsretten blev sat på telestationen i Nuuk med sædvanlig besætning, juridisk dommer og 2 domsmænd, en jurist fra politimesteren som anklager og en

advokat som forsvarer. Retten og øvrige tilstedeværende kunne se tiltalte sidde på telestationen, mens tiltalte fra sin plads kunne se samtlige rettens medlemmer og de mødende partsrepræsentanter på en skærm der, hvor han befandt sig. Havde telekonferenceudstyret ikke været til rådighed, ville en sag af den pågældende type have været udsat på afhøring af tiltalte under en af landsrettens tjenesterejser til hans hjemby. Der ville ikke nødvendigvis være mødt nogle partsrepræsentanter, eventuelt en politiassistent fra den lokale politistation. Procedure i sagen ville herefter have været afholdt i Nuuk. Anvendelse af telekonferenceudstyret giver altså bedre mulighed for iagttagelse af principperne om mundtlighed og umiddelbarhed i retsplejen.

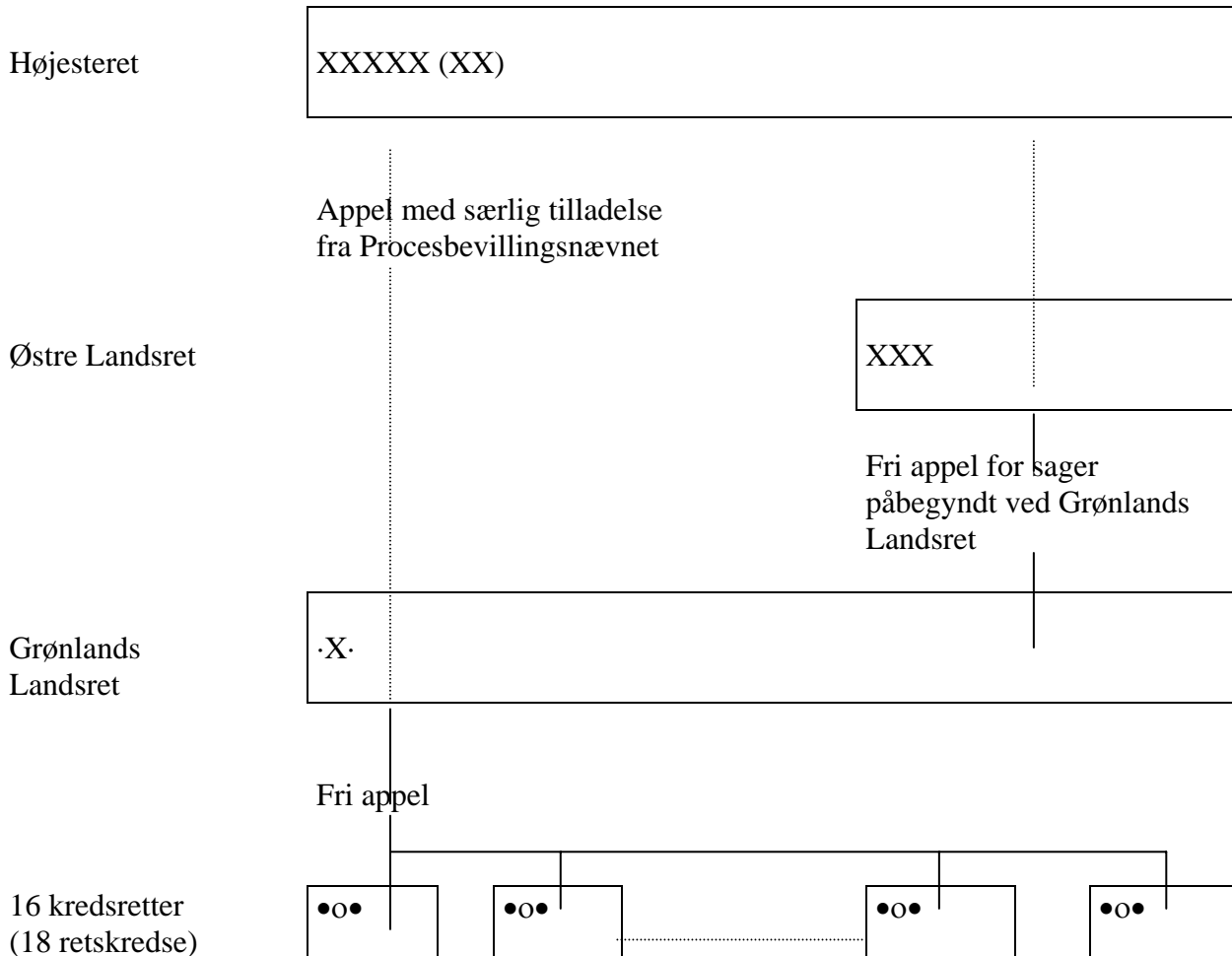
Sproget i retterne

En væsentlig virkning af, at kredsdommerne er læge, er, at det fortrinsvis er grønlandssprogede personer, der virker som kredsdommere. Havde man valgt et system med juridiske dommere i 1. instans, ville samtlige dommere formentlig i dag være danske. Samtlige jurister, som p.t. er ansat i Grønlands Landsret, er danske og har altid været det, bortset fra i en 2 års periode, hvor en enkelt grønlandssproget jurist har været ansat i retsvæsenet i Grønland. Anklageskrifterne bliver udformet på dansk og kun oversat i enkelte tilfælde, når der anmodes herom. Ofte vil den grønlandssprogede tiltalte først få oversat anklageskriftet, når han enten taler med sin bisidder eller møder i retten, hvor det bliver læst op af anklageren og oversat. Hvor det er muligt, bliver retsbogen ført på det sprog, som bliver talt i retten og herefter eventuelt oversat, hvis dette er nødvendigt. Alle domme skrives på såvel dansk som grønlandsk, medmindre tiltalte udelukkende er dansksproget. Alle domme i landsretten skrives på dansk og oversættes til grønlandsk, medmindre man er bekendt med, at tiltalte udelukkende er dansksproget. Fuldstændig dobbeltsprogethed er der imidlertid ikke tale om.

De forurettede

I forbindelse med kriminalsager er der mulighed for at behandle et erstatningskrav fra de forurettede. Kredsdommeren skal vejlede forurettede, der møder i retten, om erstatningsreglerne, ligesom politiet skal vejlede de forurettede om mulighederne for at søge erstatning. Særligt skal politiet vejlede forurettede, som har pådraget sig personskade, om reglerne for at få erstatning og godtgørelse udlagt af statskassen.

Oversigt 1. Retsvæsenets Struktur

X dommere med juridisk uddannelse

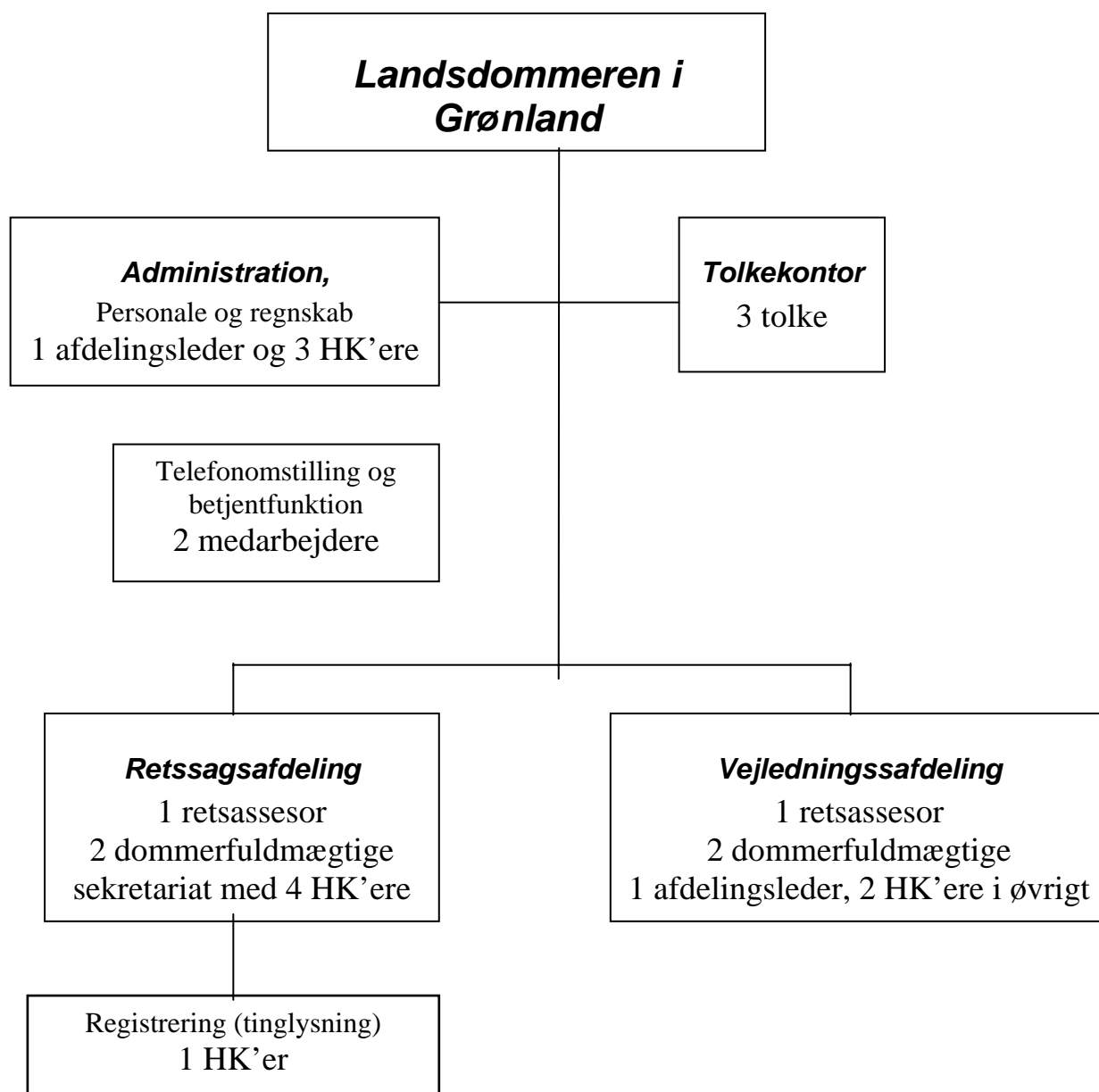
o læge dommere (kredsdommere)

• domsmænd

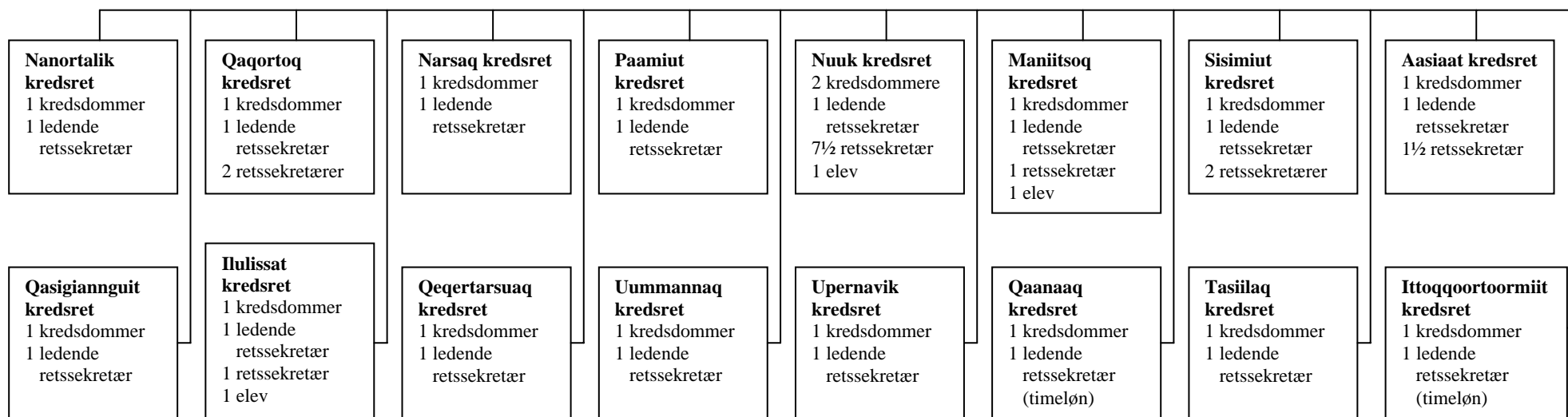
Grønlands Landsret

Oversigt 2. Grønlands landsrets organisering

Grønlands Landsret

Oversigt 3. Kredsrettens nomering

De grønlandske kredsretter: en brugerundersøgelse

af Helene Brochmann

Undersøgelsens formål

Den undersøgelse, der her skal gøres rede for, er udarbejdet på opdrag fra Den Grønlandske Retsvæsenkommission. Den har haft til hensigt at give stemme til en gruppe der ikke i sig selv er repræsenteret blandt kommissionens medlemmer, nemlig 'brugere' - de mennesker, der som tiltalte i kriminalsager eller parter (sagsøgere eller sagsøgte) i civile sager, frivilligt eller ufrivilligt kommer for kredsretten for at få behandlet en sag. Det er disse mennesker, hvis holdninger og følelser, tanker, ros og kritik, undersøgelsen har forsøgt at få frem. Der er set på både de impliceredes oplevelse af selve forløbet - den behandling de har fået (den administrative side af sagen), og deres mening om sagens udfald - om de mener dommen har været retfærdig.

Det er en vigtig del af undersøgelsen at de impliceredes synspunkter er blevet sammenholdt med de ansattes for at se om der er forskelle på hvad de forskellige mener er en god og retfærdig behandling.

Det skal i den forbindelse bemærkes, at der kan være stor forskel på hvad brugerne af sig selv forventer, og hvad man set i et fagligt juridisk perspektiv kan mene at de *bør* forvente. Det er således ikke alle procedurefejl og lignende, der overhovedet bemærkes af de tiltalte eller parterne. Eftersom denne undersøgelse bevidst ikke er gennemført af en jurist, er der ikke fokuseret særligt på de formelle fejl, men i det omfang de forekommer, er der gjort rede for dem, og det overlades til de juridiske fagfolk at bedømme deres betydning for systemets måde at fungere på.

Undersøgelsen drager ikke sammenligninger med f.eks. danske forhold, og litteraturstudier er heller ikke inddraget. Hensigten har nemlig ikke været at se, om kredsretterne fungerer bedre eller dårligere end noget andet, men om de lever op til de forventninger, deres *egne brugere* har til dem. Hvad andre systemer kan og ikke kan er i denne sammenhæng uvigtigt. Dermed kan det godt ske at man implicit kommer til at stille større forventninger til det grønlandske system end man eksempelvis kan til det danske, men sådanne vurderinger må det til syvende og sidst være Kommissionens opgave at afveje.

27 'brugere' er interviewet - 13 tiltalte og 14 sagsøgere eller sagsøgte. Hertil kommer interviews med 41 kredsdommere, domsmænd, anklagere og bisidder. Alle er interviewet på det sprog - grønlandsk eller dansk - de selv helst ville udtale sig på.

De spørgsmål, som undersøgelsen har forsøgt at besvare, er i hovedtræk:

Kriminalsager:

Information og forståelse. Forstår de tiltalte rettens fremgangsmåde, det skriftlige materiale og hvad dommer og anklager siger? Hvordan føler de sig behandlet i retten? Vidste de på forhånd, hvad der skulle ske?

Bisidderens funktion. Får alle, der har brug for det, en bisidder? Er bisidderen tilstrækkeligt informeret og engageret? Føler tiltalte sig godt nok repræsenteret og forsvaret?

Dommens indhold. Selve dommen og Kriminallovens foranstaltninger er ikke i centrum for undersøgelsen, men da afgørelsen må spille en rolle for de tiltaltes oplevelse af den behandling, de har fået, er deres personlige opfattelse af dette også nedfældet.

Personligt kendskab til dommerne. Ses det som en fordel eller en ulempe, når dommere og tiltalte kender hinanden?

Civile sager

Forhold til kredsretten som konfliktløsningsmulighed. Er retten den sidste udvej, eller er det en god løsning på en tvist?

Vejledning og hjælp. Er begge parter tilfredse med rettens assistance ved forberedelsen af sagen og under retsmødet? Vidste de på forhånd, hvad der skulle ske?

Gebyr. Ville sagsøger have været villig til at betale et gebyr på f.eks. 500 kr.? Er der for mange bagatelsager ved retterne?

Hvad mener parterne om *dommen* de fik?

Kriminalsager

I den løbende debat om kriminalloven er der en tendens til at fokusere meget på de allervorste forbrydelser, de indsatte i Herstedvester etc. Men i det daglige arbejde i kredsretterne er der trods alt (heldigvis!) langt mellem den

type sager, og på undersøgelsesrejserne - der immervæk var af en til to ugers varighed i otte byer - blev der ikke behandlet én eneste sag med dom til anstalt. Næsten alle de sager, der er med i denne undersøgelse, er derfor afgjort med bøde eller tilsyn af Kriminalforsorgen. Det er således langt fra de alvorligste sager, der er behandlet.

Politiet

En almindelig antagelse er, at der kan være sprogproblemer når sigtede skal afhøres af politiet, fordi en del politifolk er danske, der ikke taler grønlandsk. Men den understøttes ikke af interviewene. Undersøgelsen viser interessant nok, at de tiltalte generelt er meget positive over for den behandling, de har fået hos politiet. Afhøringer foretaget af dansktalende betjente giver heller ikke anledning til kritik. Dog kan det i et par af interviewene godt lyde som om de tiltalte ikke har forstået alt hvad der er blevet sagt i de tilfælde hvor der ikke er blevet brugt tolk.

Der er alligevel to i undersøgelsen, der er sure på politiet, og det er to gamle mænd. Formentlig gælder det, at de i modsætning til de unge ikke så let skelner sagen fra personen. De unge ved godt, at politiet bare gør deres job, men de gamle er til en vis grad krænkede over det. Denne antagelse bestyrkes på andre punkter i undersøgelsen.

Anklageskriftet

Flere tiltalte giver udtryk for overraskelse over deres dom (bødens størrelse), selvom den fulgte anklagemyndighedens påstand. Da påstanden fremgår af anklageskriftet, som de tiltalte får før retsmødet, tyder noget på, at de ikke har læst dette. Er problemet, at anklageskriftet er på dansk? Eller er det måden at angive bødestørrelsen på, i antal ugers løn, der ikke siger den tiltalte noget? En dansk tiltalt var godt orienteret på forhånd. Dette taler for at anklageskrifterne bør være på grønlandsk, eller i det mindste at stævningmændene skal forklare indholdet, når de kommer ud med dem, i stedet for blot at aflevere dem og få dem skrevet under, som praksis er i dag. I øvrigt kommer stævningerne ud meget sent - af de seks tiltalte, der er blevet spurgt om det, har de fire først fået indkaldelsen dagen før retsmødet.

Retsmødet

Kun en af de tiltalte har haft det "normalt", som han siger, under retsmødet. Resten har været spændte på udfaldet eller haft det dårligt med samvittigheden. Én var direkte bange for dommen. En anden følte sig usikker fordi hun ikke forstod alt hvad der blev sagt, resten siger, at det ikke var rettens skyld, at det var ubehageligt. Det var mere situationen i sig selv, indholdet, om man vil. Dog var der en der mente, at det var ubehageligt ikke at vide hvilken funktion de tre personer oppe på podiet havde, altså at dommerne ikke præsenterede sig og forklarede lidt nøjere.

Anklagerens del af retsmødet

Ingen af de unge tiltalte føler nogen vrede mod anklageren, og alle kan godt forstå, hvorfor de er blevet afhørt som de er. Igen er det kun de to gamle mænd der er kritiske og personligt en anelse vrede på anklageren.

Bisiddere

Af 12 tiltalte har fem haft bisidder, tre har ikke ønsket det. De sidste fire har ikke haft bisidder, og siger, at de ikke er blevet spurgt om de ville have det. Af disse ville de to gerne have haft en. De der har haft bisidder har generelt været godt tilfredse med den måde, vedkommende har forsvaret dem på, men to mente alligevel, at de brændte inde med noget, der kunne have gavnet deres sag. Alle der har haft bisidder mener, at de kunne have haft glæde af at snakke lidt mere med denne end de 5-10 minutter de fik lige før retsmødet.

Nogle steder er der tydeligvis problemer med beskikkelse af bisidder, både hvad angår varslingen og beskikkelsen i det hele taget. Det synes helt uacceptabelt, at fem tiltalte, som udgør samtlige interviewede i to byer, siger som med én mund, at de ikke har fået tilbudt en bisidder eller har fået at vide, at de havde ret til at få en. Når ovenikøbet to af betjentene fra de *samme* to byer har den opfattelse, at man ikke har krav på at få en bisidder, når anklagemyndighedens påstand er mindre end tilsyn eller anstalt, så er der noget galt. Dels bør disse betjente informeres bedre, dels skal stævningmændene - som jo næsten altid også er politiet - instrueres om altid at spørge den tiltalte, om der ønskes bisidder.

Ligesom indkaldelserne kommer for sent ud, varsles også de fleste bisiddere meget sent, og de har derfor dårlig tid til at sætte sig ind i sagen før retsmødet eller til at tale med den tiltalte. Alle er enige om, at dette er uheldigt. Der bliver ofte skudt på bisidderne for ikke at være ordentligt forberedt eller for måske ligefrem at være ukvalificerede, ligesom det er en udbredt opfattelse at bisidderne er for svage i forhold til anklagerne. Det er vel

ikke så sært, hvis de får sagen stukket i hånden fem minutter før retsmødet! Der ligger i sagen en kopi af alle akter til bisidderen. Den skal han have tilsendt i god tid, og ikke være henvist til at læse i retten.

Behandlingen i øvrigt

Ingen synes umiddelbart at have følt sig helt fortabte eller fremmedgjorte i retten, men nogle har alligevel været lidt usikre og nævner enkelte punkter, de ikke helt forstod. En har f.eks. været for retten adskillige gange før, men har aldrig forstået hvad der tales om når der nævnes en "paragraf". En anden siger, at han ikke forstår, hvorfor han overhovedet er blevet tiltalt, men i andre sammenhænge fremgår det af hans svar, at han godt ved, at det han er tiltalt for er forbudt. Ingen reagerer på, at deres forklaringer til retsbogen ikke er blevet læst op, selvom det skal gøres ifølge Retsplejeloven. En, der ikke havde bisidder, mener at være brændt inde med noget, der kunne støtte hendes sag og savnede også en forklaring. Men det, hun gerne ville have nævnt, kom faktisk tydeligt frem i retten, og hun fik også en grundig forklaring. Det har hun så bare slet ikke opfattet. Måske er man nødt til at sige, at hun alligevel var helt fortabt under retsmødet?

Noget, som er vanskeligt at forstå, er forskellen på udenretlig bødevedtagelse, indenretlig bødevedtagelse og dom - som den tiltalte i nogle tilfælde bliver tilbudt at vælge imellem. Et eksempel på et retsmøde viser, at det ikke altid lykkes at forklare det godt nok til den helt uvidende.

Alle tiltalte mener, at de forstod i hvert fald det meste af hvad der foregik. Alligevel er det lidt foruroligende, at ganske mange ikke vidste hvem domsmændene var, og nogle endda måtte gætte på, at kredsdommeren var kredsdommeren. Når dommerne på deres side siger, at det ikke er nødvendigt at forklare så meget til dem, der har været for retten flere gange tidligere, eller at man kan se på den tiltalte, om vedkommende er usikker, er der i materialet flere eksempler på, at det ikke helt holder. Systemet er måske ikke så selvindlysende som de, der har været i det i mange år, tror. Her kan domsmændenes lidt mere 'følsomme' syn på sagen være meget nyttigt. Med deres egen erfaring som helt selvlærte i faget, og deres position i retten, hvor de kan koncentrere sig om at betragte den tiltalte, ser de nok mere end kredsdommerne gør.

Tilførsler til retsbogen

Under retsmødet bør de afgivne forklaringer læses op, når de er indført i retsbogen - som føres på dansk. Selvfølgelig er det besværligt, hvis det implicerer, at der skal oversættes tilbage fra dansk til grønlandsk, men så meget desto mere nødvendigt er det. Alene det, at oversættelsesprocessen medfører en væsentlig risiko for fejl og unøjagtigheder tilsiger, at man checker det med det samme ved at læse det op. Det ansvar, der ligger på sekretæren for både at skrive alt det væsentlige og oversætte det undervejs, er for stort. Hvis man ikke ønsker at oversætte *fra* retsbogen, kan man gøre det *til* den, ved at kredsdommeren dikterer tilførselen på dansk, når forklaringen er afgivet. Så er det dels kredsdommeren, der har ansvaret for, hvad der kommer til at stå, dels kan tiltalte og eventuelle vidner høre det samtidig. Evt. skal det oversættes tilbage igen til grønlandsk for den tiltalte. Dette system bruges faktisk, omend kun af og til, i en af de besøgte retter.

Forklaringer til de tiltalte

Måske vil nogen sige, at alt dette med at *forklare* og *forstå* ikke kan være så vigtigt, og at det vil være meget besværligt at gøre noget ved. Til det er der to ting at sige: For det første kan man pege på at en domsmand udtalte, at de, der har forstået ordentligt hvad der er foregået i retten og hvad dens funktion er, ikke reagerer negativt over for dommerne bagefter. Dette kan også ses omvendt: at sådanne negative reaktioner kun kommer fra dem, der ikke har forstået tingene rigtigt. Alene heri ligger rigelig begrundelse for at se på, om kredsretterne informerer og forklarer godt nok. Følelse af at være fremmedgjort kommer af manglende forståelse! For det andet vil det ikke koste mange kroner endsige minutter at ændre på. Det kræver formentlig blot en bedre instruktion af dommerne. Det har været ganske tydeligt i de forskellige retter, at de mest rutinerede dommere også forklarede sig bedst og mest sikkert (*når* de forklarede noget). At kunne fremstille noget klart for andre kræver, at man har forstået det ordentligt selv.

Skal man alligevel sammenligne med forholdene i de øvrige nordiske lande kan man sige, at man heller ikke her forklarer den tiltalte hvad der skal ske og hvorfor. Når det forekommer mere påtrængende i de grønlandske retter, skyldes det at der ikke er en bisidder/forsvarer i alle sager, og at bisidderen sjældent når at snakke ret længe med den tiltalte. Altså kan man ikke forvente at bisidderen - som i andre lande - sørger for at den tiltalte ved hvad der skal ske.

Dommen

Syv synes, de har fået en passende dom. Tre synes bøden er lidt for stor og en mener at et års tilsyn er for længe. En accepterer blot sin dom.

Kendskab til dommerne

Fire mener det er/må være en ulempe at dommerne har et personligt kendskab til en når man er tiltalt. To mener det er/må være en fordel, og fem mener, at det er uden betydning.

De fire, der mener det er/må være en ulempe, begrundet det med, at det kan være "pinligt" eller det bare er "bedst" ikke at kende dommerne. De fire er en dansker (der er vant til, at det er idealet hjemmefra - han mener det principielt), en af de gamle (der ser på det rent personligt) og endelig to unge fra 'storbyen' Nuuk (hvoraf den ene nok mener det principielt, den anden ser personligt på det - at det er pinligt). At de netop er fra Nuuk hænger måske sammen med, at byen er blevet så stor, at alle ikke kender alle, og derfor kan man opretholde et ideal om at adskille personlige og formelle relationer fuldstændigt, hvilket ville være umuligt i de andre byer.

De to, der mener det må være en fordel, er interessant nok dels den anden gamle, der *ikke* kender dommerne. Han tror, at det ville have været bedre for ham hvis de kendte ham - han mener, at de ville se med mildere øjne på det han har gjort, hvis de vidste hvilket ordentligt og respektabelt liv han fører. Dels er det en af de unge, der synes, at det er tryggere at kende dommerne. De ser det altså ud fra en helt personlig betragtning.

Flere dommere mener på deres side, i overensstemmelse med idéerne bag Kriminalloven¹, at et personligt kendskab til tiltalte er godt eller ligefrem nødvendigt for at kunne praktisere gerningsmandsprincippet.

Forskelsbehandling

Forskelsbehandling bliver i den offentlige debat ofte fremdraget som en negativ følge af Kriminallovens gerningsmandsprincip. Der er i undersøgelsen ikke fundet nogen, der følte sig forskelsbehandlet, måske lige bortset fra den ene af de gamle, der godt kan have på fornemmelsen, at han er blevet dømt lidt hårdere, end en fremmed dommer ville have gjort. Han har et langt synderegister, som dommeren selvfølgelig kender.

Dommerens optræden i retten

Roserne er mange: Dommerens optræden karakteriseres som i orden, helt fin, virkelig god. Ingen mener, at dommerne er med til at gøre situationen værre for dem. Igen er det de to gamle, der ser lidt anderledes på det. De har begge en fornemmelse af, at kredsdommeren har noget imod dem personligt på grund af det, de har gjort.

Præmisserne for dommen

Præmisserne er ofte meget kortfattede og ofte rummer de heller ikke meget af, hvad man normalt forstår ved en begrundelse for den konkrete fastsættelse af foranstaltningen. Om de tiltalte forstår dem eller ej hænger tilsyneladende ikke sammen med, hvordan de er formuleret. I hvert fald har de to, der siger ikke rigtigt at have forstået dem, fået de klareste præmisser i undersøgelsen.

Netop fordi begrundelserne for dommene ofte er så korte og relativt intetsigende, er der nok mange tiltalte, der ikke rigtig opfatter, at det er begrundelser. Det kan være grunden til, at det i interviewene var svært at få nogen kommentarer til hvad de tiltalte mente om dem. Det kan ellers godt undre lidt, at kun én stillede spørgsmål om hvordan dommerne kommer frem til den konkrete foranstaltning, i betragtning af at der i Kriminalloven ikke anvendes strafferammer. Måske forventer de tiltalte ikke nogen yderligere forklaring, men stoler på dommerens 'udregninger'.

Ankemulighed og betænkningstid

Mange har svært ved at forstå "de tre muligheder" når de får dommen - at modtage, anke eller udbede sig betænkningstid. Især hvad betænkningstiden kan bruges til, men også anken er ukendt som begreb for nogle. I materialet her var der ingen der ankede; fem lod være fordi de syntes dommen var ok, fire fordi bisidderen rådede dem til at lade være, og en var i tvivl om, hvad det gik ud på. I alle de tilfælde hvor en bisidder deltog, gik denne med den tiltalte ud for at drøfte hvad de skulle vælge. Men andre tiltalte kan være på Herrens mark - hvilket udsagn som "Jeg vidste ikke hvad betænkningstiden skulle bruges til" og "Jeg vidste ikke hvad Landretten er" afspejler.

---

¹ Agnete Weis Bentzon: Ret og Reformer bd. 2, s. 113

Konfliktråd

Generelt er de tiltalte uhyre positive over for tanken. Selv én der havde slået en anden mand ihjel, ville gerne medvirke til et møde med de pårørende, og tror selv, at der kunne komme noget godt og konstruktivt ud af det. To ville ikke deltage i noget sådant af personlige og konkrete årsager, men principielt mener også de, at idéen er god.

Forholdet til dommerne efter sagen

Det er de færreste dømte der har noget som helst imod dommerne og anklageren. De ved godt, at det er deres egen skyld at de er havnet i retten, og at de pågældende blot passer deres arbejde.

Agnete Weis Bentzon konstaterede også i sin tid², at de dømte ikke bærer nag til dommerne, men omgås dem ukompliceret som de byfæller, der er. Det er tilsyneladende fortsat gældende. Som nævnt er undtagelsen de to gamle, de tager tingene mere personligt og føler, at dommeren har noget imod dem, på grund af det de har gjort. Den ene er ligefrem sur på dommerne og anklageren.

At de gamle ret konsekvent tager hele processen personligt, kan måske forklares med de samfundsændringer, der er sket. De er vokset op i små samfund, styret og holdt sammen af personlige og sociale relationer. De unges samfund er meget mere baseret på regler og konstruerede, formaliserede forhold mellem mennesker. De er vant til offentlige myndigheder i mange forskellige afskygninger og til, at en person kan bestride et job uden at identificere det med hans person og hans rolle i lokalsamfundet i øvrigt.

Kriminalagerne – generelt

De tiltaltes holdning til kredsretten og den idømte foranstaltning synes, for de 13 interviewedes vedkommende, at være positiv og præget af respekt. Den kritik, der fremsættes, går på enkelte punkter, og handler som regel mere om ting, man ikke har forstået, end om ting, man synes er forkerte eller urimelige. Dermed være ikke sagt, at der ikke er noget der kan forbedres, men institutionen som sådan forekommer at være en velfunderet og fuldstændig accepteret del af samfundet. Det stiller sig måske en anelse anderledes, når vi ser på de civile sager - som den anden del af rapporten handler om.

Civile sager

I undersøgelsen indgår følgende civile sager:

3 familieretlige sager: En forældremyndighedssag, en ægteskabssag og en faderskabssag og en række sager om penge: En sag om *køb*, en sag om *ansvar og erstatning*, en sag om manglende *udbetaling* af feriepenge og tre *incasso-sager* om beløb fra 300 kr. til 100.000 kr. Endelig var der en noget mere indviklet sag om en arvelod, som sagsøgte havde stillet en kreditor i udsigt (givet 'transport' i) men som han alligevel selv fik udbetalt fra boet. Kreditor stævnedes derefter broderen, der ikke havde vidst at pengene skulle sendes til denne.

Det synes som om de kritiske bemærkninger fra parterne går på tre ting: 1) Manglende forklaring da de sagsøgte fik stævningen, 2) Den manglende præsentation af dommerne i retten og 3) Den manglende eller mangelfulde forklaring de fik på, hvordan sagen ville blive behandlet.

Forklaring på stævning og indkaldelse – sagsøgte

De grønlandske sagsøgte er enige om at ønske sig en mere udførlig forklaring i det øjeblik de får stævningen. Flere har ikke opfattet, at de kan vælge at udeblive fra retsmødet, hvis de erkender sagsøgers krav, hvilket også tyder på, at de ikke har læst indkaldelsen grundigt, da de mulige konsekvenser er forklaret (omend ikke særlig godt) her. En har fået det indtryk, at han erkender sagsøgers krav ved at skrive under. En har ikke opfattet, at man kan have en rettergangsfuldmægtig med i retten. To af de kvindelige sagsøgte er blevet forskrækkede over, at det var en politibetjent, der kom med stævningen og indkaldelsen. De troede, at der var sket en pårørende noget, og en troede et øjeblik, at hun skulle i arresten.

Vejledning ved sagens start – sagsøgere

Alle sagsøgere, der har benyttet sig af at få hjælp i retten til stævningens udformning, har været glade for den. To har alligevel manglet en forklaring: En blev overrasket over, at hans forældremyndighedssag skulle afgøres ved

---

² Ret og Reformen bd. 2, s. 126

morens hjemting, og en fik ikke nogen forklaring på, hvorfor kredsdommeren ikke kunne blive skiftet ud, når han havde bedt om det, fordi han mente hun var partisk. Endelig er der en, der bare i al almindelighed godt kun tænke sig at have adgang til uvildig, juridisk - og grønlandsktalende - rådgivning i sin hjemby.

Vejledningen må dog have været for dårlig, når en sagsøgt først i pausen under voteringen i hans sag, får at vide (ovenikøbet af modparten), at han selv skulle have fremskaffet de dokumenter, han gerne ville have haft fremlagt. Han ankede, for at få dem med i en ny behandling af sagen. Her kunne retsvæsenet direkte have sparet en anke til Landsretten ved at vejlede lidt klarere på forhånd. Også selvom kredsdommeren ikke mente, at disse bilag ville have gjort nogen forskel for sagens udfald - det er det altså ikke lykkedes at overbevise sagsøgte om.

Hvem er hvem i retten?

Den manglende præsentation af dommerne er noget, der nævnes af flere, både sagsøgere og sagsøgte, som siger at de ikke vidste hvem hverken kredsdommeren eller domsmændene var, da de kom ind i lokalet. At personen i midten var kredsdommeren kunne de fleste - men ikke alle - så gætte, men næsten halvdelen gik derfra igen uden at have fundet ud af hvem domsmændene var. Dette blev beskrevet som ubehageligt. Som én meget rigtigt påpeger, er der forskel på at kende dommerne som byfæller, og så at vide, hvorfor de sidder i retten og hvad deres opgave er.

Retsmødet generelt

Der er enighed om, at stemningen i retten er behagelig og en siger, at det er rart at det ikke foregår alt for stift. Én mener dog, at dommeren var for usikker, og en anden at han er blevet dårligt behandlet, fordi kredsdommeren har noget imod ham personligt. Denne mente også, at hans modpart slap alt for let om ved sine forklaringer.

To kvinder var generte over situationen, især fordi der var så mange til stede i retten som de ikke vidste, hvad skulle dér, og en var nervøs på grund af sagen som sådan. Men ingen mente, at det skyldtes dommernes optræden. Tværtimod synes f.eks. kvinden, der er sagsøgt i noget så ubehageligt som en uventet forældremyndighedssag, at dommerne virkede venlige og beroligende. Det er også det generelle indtryk, at dommerne i de følsomme familieretslige sager håndterer situationen på en god måde.

Lidt vanskeligere bliver det i de indviklede sager, hvor dommerne af og til selv kan blive usikre på, hvordan tingene skal gøres. Hvis denne usikkerhed fornemmes af parterne, kan de miste tilliden til dommerne og deres afgørelse. Der skal dog tilsyneladende meget til for at dét sker. At kredsdommeren drøfter lidt med sekretæren, tager ingen notits af. Kun én kredsdommer i undersøgelsen får bemærkninger og i nogle tilfælde kritik på grund af usikkerhed. Det blev så til gengæld også nævnt af alle parterne fra den pågældende rets civile sager (fire personer i alt). Det er altså ikke et generelt problem, men et spørgsmål om den enkelte kredsdommers personlige kvalifikationer.

I de lidt mere alvorlige eller indviklede sager savner de interviewede forklaringer om proceduren, altså hvordan sagen vil blive behandlet og hvorfor. I nogle tilfælde sker egentlige procedurefejl. Heldigvis kunne den sagsøgte i en faderskabssag grine af, at han var blevet afhørt i retten *samtidig* med to andre mulige fædre! En gammel dame der havde stævnet en bekendt for at få 300 kr. tilbage som hun havde lånt ham, fik en meget mangelfuld forklaring på proceduren - så mangelfuld, at hun gik igen uden at vide, at hun havde vundet sagen. Det sker altså, at parter går fra retsmøder med spørgsmål, de ikke har fået svar på. To eksempler i undersøgelsen viser at der kan være usikkerhed om noget, som folk der arbejder i systemet vil finde ganske selvfølgelige. Undersøgelsen konkluderer her, at der er to ting, der er svære for kredsdommerne at forklare: De ting, de ikke selv forstår og de ting, de forstår alt for godt. Det første problem kan formentlig kun løses med mere uddannelse, det andet problem handler om lydhørhed og omtanke.

Tilsyneladende er kredsdommerne generelt mere usikre over for proceduren i de civile sager. I de kriminelle er det mere enkelt - sagerne er alle skåret over samme læst, og anklageren fungerer ofte som en støtte i gennemførelsen af retsmødet. De civile sager varierer meget mere, og det kan være svært at huske den rigtige rækkefølge af tingene, hvem der skal indskræpes sandhedspligt, hvilke oplysninger det er vigtigt at få frem etc. Som nævnt skal usikkerheden dog være meget stor før det bemærkes endsige kritiseres af parterne, og små formelle fejl tager ingen notits af.

Det siger måske noget meget pænt om en tillid til kredsretterne, at to sagsøgere er lidt skuffede over, at de ikke fik indtrykket af, at kredsretten ville hjælpe dem i deres sag. Det er nok ikke noget tilfælde, at begge de skuffede har været mødt i sager, hvor modparten ikke var til stede. Hvis modparten havde været der, havde de nok kunnet se, at retten skulle tage hensyn til dem begge. I en skilsmisssag var det således markant, at kredsdommeren brugte ordet "afveje" eller "balancere" mange gange, måske for hele tiden at minde den fremmødte om, at der jo også var en anden part med legitime interesser i sagen, og at dommerne måtte afveje den fremmødtes interesser mod disse.

To danskere kommenterer tolkningen til dansk. I begge tilfælde mener de at den er (for) sparsom, men kun den ene kritiserer det. Den anden synes det er i orden. Alle mener i øvrigt, at de har forstået alt hvad der er sket på retsmødet.

Dommen - og kendskab til dommerne

To af de sagsøgte ankede deres dom, fordi de mente afgørelsen var forkert. Ingen af dem, der modtog, sidder efter retsmødet med en følelse af, at de burde have anket.

Begge de to tabende sagsøgere sagde de ville anke til Landsretten. Den ene mener han er blevet behandlet forkert fordi dommeren ikke kan lide ham, den anden (faren i forældremyndighedssagen) mener, at moren har haft en fordel af at kunne sidde ansigt til ansigt med dommerne. Den sidste af de tre, hvis sag blev afgjort ved en 'rigtig' (ikke udeblivelses- eller erkendelses-) dom, og som vandt, mener ikke at kendskab til dommeren eller ej har nogen betydning for dommens udfald.

Man kommer næppe uden om, at personligt kendskab *har* en betydning, på både godt og ondt. Men det er ganske få, der tillægger et personligt kendskab decideret negativ betydning - og det gælder såvel dommere som tiltalte og parter i civile sager. Holdningen synes, for parterne og de tiltaltes vedkommende, i flere tilfælde at være farvet af hvilket forhold de selv har til den aktuelle dommer. Det er vel ikke så mærkeligt, at de to parter, som (tilsyneladende med rette) fornemmer at dommeren ikke bryder sig om dem, synes at en fremmed dommer ville være bedre, og at de, som står på god fod med dommeren, synes det er fint som det er. Det samme kunne ses i de kriminelle sager, i forskellen på de to gamle mænd. Men det lader til, at hvor kendskabet har en fornuftig funktion i de kriminelle sager (dels er der gerningsmandsprincippet, dels er sagerne lettere at dømme i), kan det være lidt problematisk i de civile. Dommerne mener godt selv, de kan skille tingene ad og holde personlige sym- og antipatier ude, men i to af de undersøgte sager ser det ikke helt sådan ud. Der var i begge tilfælde tale om vanskelige, juridisk lidt krævende sager, hvor afgørelsen ikke umiddelbart gav sig selv - man kunne argumentere længe for begge parter synspunkter. I sådanne tilfælde er det let at lade en personlig modvilje skubbe lidt til den ene side, og noget kunne tyde på at det var dét der skete. Men begge sager blev anket til Landsretten, hvilket er gratis, og dermed altså prøvet med fremmede dommere.

Et andet aspekt er, at en kredsdommer kunne fortælle om at 'de fine familier' i byen havde en forventning om positiv særbehandling, hvilket hun naturligvis ikke ville give dem. Desværre betød det at de mødte hende med sure miner.

Lov eller rimelighedsbetragtninger

Der er ingen tvivl om, at kredsretterne er et meget godt redskab til at håndtere de familieretslige sager, især om skilsmisse og forældremyndighed. Det er sager, hvor det personlige kendskab til familierne og deres miljø er et nyttigt og rimeligt supplement til de mere faglige udtalelser fra de sociale myndigheder, der selvfølgelig også indgår i sagerne (navnlig om børn). Det er i disse sager anerkendt, at dommerne må tage stilling ud fra en personlig overbevisning, kendskab eller 'sund fornuft'.

Lidt mere speget bliver det i sagerne om private tvister. Køb, aftale og erstatning er i Grønland i vidt omfang reguleret efter de samme, udviklede love som i Danmark. Men det er indtrykket fra undersøgelsen, at disse love stort set ikke anvendes i pådømmelsen af sager i kredsretterne. I nogle af disse sager har kredsdommeren fået vejledning af juristerne fra Landsretten, og er derfor blevet gjort opmærksomme på f.eks. en fortrydelsesfrist eller lignende. Ofte er disse vejledninger meget kryptiske for lægfolk, og dommerne søger generelt ikke på eget initiativ støtte i lovbøgerne. Selv disse sager afgøres derfor med sund fornuft, ud fra rimelighedsbetragtninger. Hvorvidt dette er godt eller skidt må andre bedømme, det kan blot konstateres, at praksis afviger en del fra det, man formelt set forventer. Dette kommer blandt andet til udtryk i, at dommenes præmisser ofte af jurister beskrives som utilstrækkelige, hvis der overhovedet er nogen. Hvis tingene skal hænge sammen må man derfor tilpasse dem bedre til hinanden, enten ved at 1) gøre kredsdommerne fortrolige med den relevante lovgivning, 2) forenkle og tilpasse den relevante lovgivning, eller 3) anerkende 'rimelighedsbetragtninger' som tilstrækkelige begrundelser for dommene.

Retten som konfliktløsning

Set fra de syv sagsøgers synspunkt var et sagsanlæg ved kredsretten den eneste eller sidste mulighed de havde for at få løst en konflikt. Ingen af dem har dog vægret sig ved at benytte denne mulighed, og ingen har fortrudt at de gjorde det. I denne forbindelse har det således heller ingen betydning, om de f.eks. kendte den sagsøgte personligt eller det var en offentlig myndighed. Da det er gratis at føre sag ved kredsretterne, mener nogle at for mange små sager tages op. Sagsøgerne er derfor blevet spurgt om et retsgebyr på 500 kr. ville have afholdt dem fra at anlægge sag, og det siger de alle at det ikke ville. Heller ikke de personer, som har været tvunget til at gå gennem kredsretten (de familieretslige sager) finder, at det er en fremmed og skræmmende myndighed at skulle henvende sig til.

Forlig

I stedet for den 'juridiske' løsning kunne man forestille sig, at forlig i civile sager ville være mere i harmoni med den grønlandske kultur. Det er klart, at en praksis hvor man forsøger at løse en konflikt fremfor at skærpe den må være at foretrække, men spørgsmålet er om det ligger lige for som noget *naturligt*.

Det var påfaldende, at der i de mange civile sager, der blev overværet i forbindelse med undersøgelsen, ikke forekom ét eneste tilfælde hvor en kredsdommer foreslog en sag afgjort ved forlig. Muligheden blev aldrig forelagt parterne. Dette til trods for, at forlig nævnes i Retsplejeloven og i en detaljeret punkt-for-punkt-vejledning i de civile sagers procedure, som lå fremme i en af retterne³. Der står: "5) Hvis parterne ikke kan enes om sagens genstand, foregår forligsforhandling. 6) Hvis forlig ikke kan opnås, må sekretæren være parat til at referere parternes forklaringer, idet kredsdommeren afhører parter og evt. vidner .... osv." Dette punkt 5 springes ganske enkelt over. Hvorfor? Det kan tolkes det som et resultat af usikkerhed. Hvis en kredsdommer føler sig usikker på den korrekte procedure, og derfor er lidt ængstelig for at komme til at gøre noget forkert, vil det være et skridt ud på endnu dybere vand at skulle håndtere en forligsforhandling, som jo er noget der i en vis udstrækning skal tegnes på fri hånd. Så er det alligevel lettere at holde sig til de faste retningslinier. Men ikke alle kredsdommere er usikre! - (og nogle af dem gennemfører sikkert forligsforhandlinger af og til). Derfor kan en anden mulighed måske tænkes:

Antropologen Klaus Georg Hansen fremsætter i sin magisterafhandling "De kalder os eskimoer" (Aarhus Universitet 1992) det synspunkt, at grønlandsk konfliktløsning traditionelt helst undgår kompromiser: [KGHs egne fremhævelser:]

“Et dansk (vestligt protestantisk) menneskesyn bygger grundliggende på, at *den enkeltes mening og handling ikke er ukrænkelig*. Her adskiller grønlandsk menneskesyn sig fra dansk menneskesyn. I Grønland er den menneskelige integritet indiskutabel. Et grønlandsk menneskesyn bygger grundliggende på, at *den enkeltes mening og handling er ukrænkelig*.

Vestlige interaktionsnormer foreskriver, at man *søger at overtale* modparten. Vestlige normer for konfliktløsende handling er derfor *direkte* konfrontation. Modsat foreskriver grønlandske interaktionsnormer, at man holder sig til at *udveksle* viden. Grønlandske normer for konfliktløsende handling er derfor *indirekte* konfrontation. [...]

Den grønlandske diskussionstradition bærer også præg af, at når man først én gang har givet sin mening til kende, så står den ikke umiddelbart til at ændre. Man kan til enhver tid risikere at blive stillet til regnskab for en tidligere - og i en helt anden sammenhæng - udsagt mening. Pragmatisme er et ukendt begreb inden for traditionel grønlandsk tænkning, og ville nærmest kunne oversættes med løgnagtighed. [...]

Den indirekte konfrontations mål er at fjerne en af de involverede *personer*; enten ved at man [*historisk*] vendte det indad og slog sig ned et andet sted eller gik til fjelds og derved fjernede sig selv, eller man vendte det udad og lagde sin aggression i en *tupilak* og derved - om alt gik vel - fjernede modparten. *Qivittut og tupilaat* var nogle af samfundets sikkerhedsventiler. Inden for et vestligt værdisystem derimod er målet med den direkte konfrontation at fjerne det *emne*, man er uenig om gennem f.eks. kompromisser, men at være kompromissøgende opfattes af mange grønlændere som at være løgnagtig. [...]

Et grønlandsk menneskesyn er fortsat socialt gældende. Konflikter løses derfor i dag meget ofte ved indirekte konfrontation og med respekt for den enkeltes integritet. Det gælder bl.a. fortsat, at uenighed ikke fjernes ved kompromis, men derimod ved at den ene af de uenige parter elimineres. [...]"

Som eksempler på en sådan 'eliminering' nævner Klaus Georg Hansen de mange eksempler på "ustabil arbejdskraft", "uberettigede afskedigelser" og "afsatte bestyrelser", som man støder på hele tiden. Hvis hans tese er rigtig, kan den forklare de manglede kompromiser i retten som et udtryk for, at kredsdommerne respekterer parternes integritet i en grad, så de ikke føler sig berettigede til at gå ind i konflikten og prøve at få parterne til at modificere deres standpunkter. Så er det lettere at 'eliminere' den ene ved at lade vedkommende tabe.

Tolkningen forekommer umiddelbart plausibel. Kredsdommerne burde måske drøfte det igennem for at finde ud af, om det er et fænomen, man skal prøve at arbejde sig væk fra, eller om det er fint nok, at det bare er sådan. Det ville nok være godt for det nu engang bestående system, hvis nogle ankesager til Landsretten kunne spares, ved

---

3 Der var tale om en kopi af en kopi - forsiden manglede, men jeg gætter på at det var nogle sider fra en vejledning fra Landsretten.

at man forsøgte at afgøre flere sager med en "lidt-til-hver"-løsning, i stedet for at lade parterne hhv. vinde og tabe hele sagen. Det kunne formentlig også gøres uden at øve vold mod det grønlandske menneskesyn.

Afsluttende diskussion

Det diskuteres af og til, hvorvidt det grønlandske retssystem er i overensstemmelse med grønlandsk kultur og tankegang. Det er et uhyre vanskeligt spørgsmål. Systemet er skabt af danske jurister og, alle sine grønlandske særtræk til trods, skåret over samme læst som det danske system. Men jeg er sikker på, at fordi det forvaltes af grønlændere, lokale folk, folk der taler grønlandsk, virker det ikke mere fremmedgørende for en grønlænder at komme for retten i sin hjemby end det gør for en dansker at blive slæbt i byretten. Der er altså ikke i det grønlandske system nogen form for bundløs kulturkløft mellem brugerne og 'systemet'. Overværer man til sammenligning et retsmøde i Landsretten i Nuuk, ser man en markant forskel. Her er de tiltalte på en helt anden måde tavse og forsagte, mens proceduren gennemføres på dansk af professionelle jurister. Det står således også centralt i undersøgelsen, at det for brugerne ikke er noget problem, at deres sager behandles af lægfolk. Der er i interviewene ikke faldet én eneste kritisk bemærkning i den anledning.

Imidlertid er der selvfølgelig ting, der kan gøres bedre. Hvis vi ser bort fra de rent juridiske fejl og misforståelser, som juristerne må vurdere hvor alvorlige er og hvad man skal gøre ved, så mener jeg, at kredsretterne har nogle problemer med kommunikationen - i forbindelse med indkaldelsen og i forbindelse med vejledning før og under retsmødet. Det er ikke sprogproblemer, der gør sig gældende. De nævnes i uhyre få tilfælde. (Kun er rettens folk selv kede af at være nødt til at lade kredsdommeren selv, sekretæren, eller i et enkelt tilfælde anklageren (!) tolke - fra grønlandsk til dansk f.eks. af hensyn til en eventuelt dansksproget sekretær eller politimand eller fra dansk til grønlandsk, typisk af hensyn til domsmændene, hvis den tiltalte eller parten er dansk.) Det handler mere om at forklare sig bedre - om hvad der skal ske, hvordan og hvorfor.

Det er mit håb, at det samlede indtryk læseren får af rapporten er, at de tiltalte og parterne er loyale mod og respekterer deres retsvæsen. Også selvom der sker der fejl og misforståelser. Efter temperament kan man vælge at se de ting, de interviewede har fortalt om, som katastrofer eller skønhedsfejl. Men det meste kan formentlig rettes med lidt omtanke og bevidst vilje til det.

Som et slags efterskrift kan det nævnes, at rapporten ikke blot anvendes i Retsvæsenkommissionens overvejelser, men også har fået Landsdommeren til umiddelbart at iværksætte konkrete tiltag med henblik på at undgå at nogle af de konstaterede, konkrete fejl gentager sig.

Dommerne og de dømte i Grønland¹

af Flemming Balvig

Retsplejen i Grønland hviler i meget vid udstrækning på lægfolk, hvor dommere, domsmænd og forsvarere (bisiddere) er almindelige borgere, mens anklagefunktionen varetages af det lokale politi. Først når en sag kommer for Grønlands Landsret i Nuuk optræder der juridisk uddannede anklagere, dommere og forsvarere. Den grønlandske kriminallov taler ikke om straf og indeholder ikke strafammer, men omhandler en række foranstaltninger, hvor retten kan vælge den foranstaltning, som den vurderer som bedst egnet til at få den kriminelle til at afholde sig fra ny kriminalitet. Udgangspunktet er således ikke primært den kriminelle handlings alvorlighedsgrad, men gerningsmandens personlige og sociale forhold (gerningsmandsprincippet).

Den laveste retsinstans er kredsretten. Kredsretterne dækker hver sin retskreds, svarende til de i alt 17 kommuner, Grønland er opdelt i. Kredsretterne består af en kredsdommer som retsformand og to domsmænd. Kredsdommeren beskikkes af landsdommeren ved Grønlands landsret. Beskikkelsen gælder for fire år ad gangen med mulighed for genbeskikkelse. Domsmændene vælges efter indstilling fra landsdommeren af kommunalbestyrelsen. Valget gælder tilsvarende for fire år ad gangen med mulighed for genvalg. Hvervene som kredsdommere og domsmænd er borgerlige ombud og kræver ikke særlige uddannelsesmæssige kvalifikationer. At være kredsdommer eller domsmand er ikke udtryk for en egentlige ansættelse inden for retsvæsenet, og de pågældende har typisk fuldtidsjobs andetsteds. Kredsdommere får ikke fast løn, men et mindre årligt vederlag. Domsmænd får et honorar pr. mødedag. Den daglige ekspedition i kredsretten foretages af ansatte sekretærer, mens kredsdommeren og domsmændene primært møder i kredsretten i forbindelse med retsmøderne.

Grønlands landsret, der ligger i Nuuk, ledes af en landsdommer, der skal være jurist og udnævnes af kongen. Ved landsretten er der endvidere ansat et antal juridiske fuldmægtige, som i landsdommerens sted kan udøve dennes funktioner. Fuldmægtigene ansættes og afskediges af Justitsministeriet på tilsvarende måde som dommerfuldmægtige i Danmark. Sagerne ved landsretten behandles af landsdommeren eller en fuldmægtig som retsformand og to domsmænd. Landsrettens domsmænd vælges af Landstinget efter indstilling af landsdommeren på samme måde og vilkår som domsmænd ved kredsretterne.

Som hovedregel pådømmes alle typer sager - civilsager som kriminalsager - i første instans af den lokale kredsret. Grønlands Landsret er primært appelinstans for de sager, der er afgjort af kredsretterne i første instans. Appelladgangen er fri fra første til anden instans.

I kredsretten varetages anklagefunktionen af lokale politifolk. Som forsvarere - bisiddere som de kaldes på dansk - anvendes næsten udelukkende lægfolk, der som bibeskæftigelse stiller deres bistand til rådighed fra sag til sag. Forsvarerne/bisidderne indgår ikke i nogen organisatorisk sammenhæng og har ikke modtaget nogen form for juridisk undervisning, men er overladt at høste viden gennem praktisk erfaring. Juridisk uddannede advokater optræder under den gældende ordning i reglen kun som bisidder i kriminalsager, der er anket til Grønlands Landsret, og som i denne funktion behandles af denne (Den grønlandske retsvæsenkommission: Statusnotat - udarbejdet med henblik på kommissionens konference i København den 1. december 1997, s. 2, 6-7, 9-10).

I begyndelsen af 1994 nedsatte Justitsministeriet efter forhandling med Det grønlandske Hjemmestyre en kommission, Den Grønlandske Retsvæsenkommission. Denne kommissions opgave var at foretage en grundig gennemgang og nyvurdering af hele det grønlandske retsvæsen. Kommissionen har bl.a. ladet gennemføre en undersøgelse af brugernes (bisiddernes, de tiltalte, dommernes m.fl.'s) opfattelse og oplevelse af kredsretten. Der er i denne undersøgelse ikke fremkommet kritik af, at sagerne behandles af lægfolk. Helene Brochmann, der har forestået undersøgelsen, udtrykker det således, at hun håber undersøgelsesrapporten giver læseren det indtryk, at brugerne er loyale mod og respekterer deres retsvæsen:

“For lige at komme tilbage til undersøgelsens egentlige emne skal det slås fast, at det for brugerne ikke er noget problem, at deres sager behandles af lægfolk. Vi har ikke hørt én eneste kritisk bemærkning i den anledning. Når en enkelt mente at retten var “amatøragtig” var det ikke fordi han hellere ville have en juridisk dommer - han kendte til andre kredsretter, som han mente fungerede bedre. Dertil kommer, at når det er muligt for mig at være overbevist om, at kredsretterne ikke er kulturelle fremmedlegemer i det grønlandske samfundsliv, så er forklaringen, at de er befolket med grønlandske lægfolk. Hvis man vil se kulturkløfter og fremmedgjorte tiltalte eller parter, kan man bare stikke hovedet indenfor til et retsmøde i Landsretten. Dét er en anden verden.” (Brochmann, 1996: 227; se tillige Skydsbjerg, 1996, vedrørende resultater fra en spørgeskemaundersøgelse fra 1995, der omfattede et repræsentativt udsnit af hele befolkningen i Grønland, og altså ikke blot de direkte “brugere” af retten. Her blev der stillet spørgsmål om tilfredshed med kredsretten og landsretten under ét).

---

¹ Artiklen er et let bearbejdet uddrag af en større artikel, se Flemming Balvig: “Det er mennesker der dømmes”, i Peter Kruize & Lene Ravn (red.): *Kriminalistisk Årbog 1998*, Københavns Universitet, 1999, s. 21-56.

En anden undersøgelse, der udsprang af kommissionens arbejde, vedrører forholdet mellem domsafsigelse i de læge kredsretter og den juridiske landsret (Meinel, 1996). Denne undersøgelse omfattede alle de kredsretsdomme i kriminalsager, der blev appelleret til landsretten i perioden fra 1992-96, i alt 361 domme. Dette er givetvis ikke et repræsentativt udsnit af alle domme. De mere komplicerede og de mere alvorlige sager er, nærmest ifølge sagens natur, stærkt overrepræsenterede. Næsten halvdelen af de ankede domme drejede sig om personfarlig kriminalitet (drab, voldtægt mv.). Alligevel vedrører anklagemyndighedens påstande i flertallet af sagerne mindre indgribende foranstaltninger som bøde, erstatning, konfiskation, advarsel eller betinget dom. Klart over halvdelen af de tiltalte i ankesagerne var "gamle kendinge", dvs. mennesker der en eller flere gange tidligere var blevet dømt til en foranstaltning.

I de fleste af disse sager har kredsretten fulgt anklagerens påstand. Det er sket i næsten 2 ud af 3 sager. Når dette ikke er tilfældet, er kredsretten oftere gået i en mildere end en strengere retning. I en fjerdedel af sagerne har kredsretten frikendt eller - oftere - lempet i forhold til anklagerens påstand; i den resterende tiendedel af sagerne har kredsretten skærpet. Det kunne altså se ud til, at det læge element - kredsdommeren, domsmændene og bisidderen - ansigt-til-ansigt med tiltalte (som der er tale om i de fleste tilfælde) stillet over for den mere professionelle og principielt objektive anklagemyndighed (politiet) i de undersøgte sager trækker i formildende retning, men forklaringen kan også være, at ankehypigheden er størst i sager, hvor kredsretten har pådømt en relativ mild reaktion i forhold til anklagemyndighedens påstand.

Hvordan reagerer så den mere professionelt juridisk dominerede landsret ved sagens anke? Hovedsagelig således, at afgørelserne set som helhed i højere grad bliver i overensstemmelse med anklagemyndighedens (politiets) påstand i kredsretten. Tendensen går således i retning af, at hvis man i kredsretten fulgte anklagemyndighedens påstand, så stadfæstes denne afgørelse i landsretten. Hvis kredsretten derimod lempede foranstaltningen i forhold til anklagemyndighedens påstand, så skærpes kredsrettens afgørelse noget i landsretten. Og hvis kredsretten skærpede foranstaltningen, så lempes den noget i landsretten. Det samlede system synes altså hovedsagelig at fungere på den måde, at det i sidste ende er anklagemyndighedens påstand, der er udslagsgivende for den endelige dom. En gennemgang af 130 kredsretsdomme tyder på en "juridisk automatik" i domsafsigelsen, der mere følger et gerningsprincip (handlingens alvorlighedsgrad) end et gerningsmandsprincip, omend der findes vigtige undtagelser (Joelsen, 1995).

I kredsretten er tiltalte næsten altid tilstede under sagens behandling². Ganske anderledes forholder det sig i landsretten. Her er det mere undtagelsen end reglen, at tiltalte er tilstede. I 80-90 pct. af sagerne har landsretten alene ord på papir at udgå fra. Det er et interessant og vigtigt spørgsmål, hvilken rolle det spiller for sagernes udfald.

For det første kunne man interessere sig for, om graden af identifikationsmuligheder med beskrivelserne af tiltalte og deres handlinger påvirker udfaldet. Ved "identifikationsmulighed" tænkes på de juridiske dommers mulighed for at se sig selv - "dette kunne også ske for mig" - i beskrivelserne af tiltaltes liv og levned. I undersøgelsen af de 361 ankesager findes to oplysninger om kriminaliteten, der er relevant herfor. Den ene er kriminalitetens art og den anden er "forstraffe" (forekomsten af tidligere foranstaltninger). Generelt må det formodes, at de juridiske dommeres og dommerfuldmægtiges identifikationsmuligheder er størst over for tiltalte, der ikke tidligere er straffet (foranstaltet) og som har begået økonomisk kriminalitet eller særlovsovertrædelser frem for personfarlig kriminalitet (seksualforbrydelser, vold under stærk beruselse mv.). Endvidere findes der to oplysninger af mere kulturel art, som også er relevante. Dommerne ved landsretten er typisk bymennesker, og de er ikke født i Grønland. Følgelig må man formode, at deres identifikationsmulighed vil være størst over for tiltalte, der ligeledes er opvokset i og som bor i en by og som ikke er født i Grønland.

Vi har prøvet at efterspore, om der i materialet findes tendenser til, at øget identifikationsmulighed ledsages af mildere straffe (lempeligere, mindre indgribende foranstaltninger) set i forhold til henholdsvis kredsrettens oprindelige afgørelse og anklagemyndighedens påstand.

---

² De følgende analyser, beregninger og fortolkninger er foretaget af forfatteren til nærværende artikel. Finn Meinel har stillet sit møjsommeligt indsamlede grundmateriale omfattende ankedømmene til rådighed for disse analyser og takkes herfor. Tillige tak til Sidsel Helmer Nielsen, der har haft ansvaret for den første indsamling og bearbejdning af selve domsmaterialet.

Table 1. Den grønlandske landsrets afgørelser i ankesager i forhold til henholdsvis kredsrettens afgørelse og anklagemyndighedens påstand som en funktion af karakteristika ved tiltalte.

Tiltalte		Pct. Sager hvor landsretten har lempet foranstaltningen i forhold til:	
		Kredsrettens Afgørelse	Anklagemyndighedens påstand
Personfarlig Kriminalitet	Nej	29	42
	Ja	35	39
Tidligere Foranstaltet	Nej	35	38
	Ja	29	47
Bor i by	Ja	36*	44*
	Nej	25	32
Født i Grønland	Nej	32	43*
	Ja	35	31
Alle		32	40

Note: * = Statistisk signifikant, $p < 0,05$.

Kilde: Analyse foretaget på basis af materiale indsamlet af Meinel, 1996.

På enkelte områder er der statistisk signifikante tendenser i denne retning. Først er og fremmest er der oftere lempet, når tiltalte bor i en by, hvilket givetvis i langt de fleste tilfælde drejer sig om Nuuk, dvs. ikke blot en by, men den samme forholdsvis lille by - 12.000 indbyggere - som landsretten selv befinder sig i, og hvor dommerne selv bor. Måske er der da her en parallel til blandt andet amerikanske undersøgelser, der viser en tendens til, at fremmede, dvs. personer der ikke er bosiddende i den by eller det område, hvori retten befinder sig, har mindre chance for at blive frikendt og en større risiko for at blive idømt relativt strenge straffe (jf. f.eks. Black, 1989).

Domme i sager, hvor tiltalte ikke er født i Grønland, er oftere blevet lempet i forhold til anklagemyndighedens påstand, men ikke i forhold til kredsrettens afgørelse. I intet tilfælde er der nogen mulig statistisk betydningsfuld påvirkning at spore for forhold vedrørende kriminaliteten, hverken mht. dens art eller mht. forekomsten af forstraffe (tidligere foranstaltninger).

Man kunne forestille sig, at de forskellige identifikationsmuligheder forstærkede hinanden, således at de især havde en effekt, hvis enten flere af dem, eventuelt dem alle, optrådte på samme tidspunkt i en sag eller slet ingen af dem var til stede.

Tabel 2. Den grønlandske landsrets afgørelser i ankesager i forhold til henholdsvis kredsrettens afgørelse og anklagemyndighedens påstand som en funktion af identifikationsmuligheder med tiltalte.

Identifikationsmuligheder	Pct. sager hvor landsretten har lempet foranstaltningen i forhold til:	
	Kredsrettens Afgørelse	Anklagemyndighedens Påstand
Alle fire områder	42*	42
Tre områder	32	40
To områder	30	43
Et område	33	44
Ingen områder	28	27*
Alle	32	40

Note: * = Statistisk signifikant, $p < 0,05$.

Kilde: Analyse foretaget på basis af materiale indsamlet af Meinel, 1996.

Det fremgår af materialet, at der er en vis tendens i denne retning. Specielt hvor identifikationsmulighederne er helt fraværende, dvs. hvor tiltalte er tidligere straffet (foranstaltet), ikke fra en by, født i Grønland og tiltalt for personfarlig kriminalitet, er lempelseshyppigheden særlig lav.

Udover identifikationsmuligheder er det nærliggende at interessere sig for forekomsten af direkte personlig kontakt mellem dommerne og de tiltalte, altså om tiltalte har været til stede under sagens behandling i landsretten eller ej. Her er der en klar tendens. Den er både mere konsekvent og stærkere end den vi har set for de, trods alt, mere abstrakte "identifikationsmuligheder".

Tabel 3. Den grønlandske landsrets afgørelser i ankesager i forhold til henholdsvis kredsrettens afgørelse og anklagemyndighedens påstand som en funktion af om tiltalte var tilstede under sagens behandling i landsretten.

	Pct. sager hvor landsretten har lempet foranstaltningen i forhold til:	
	Kredsrettens Afgørelse	Anklagemyndighedens Påstand
Tiltalte tilstede	41*	54*
Tiltalte ikke tilstede	26	31
Alle	30	37

Note: * = Statistisk signifikant, $p < 0,05$. Når procenterne for "Alle" her adskiller sig lidt fra de tidligere, skyldes det, at det i en forholdsvis stort andel af det materiale, der har været til rådighed for undersøgelsen, har været uoplyst, om tiltalte har været til stede eller ej. Sandsynligvis har tiltalte ikke været til stede i langt hovedparten af de sager, hvor dette forhold er uoplyst. Klassificeres tiltalte som ikke-tilstedeværende i de uoplyste sager ændres lempelsesprocenterne i forhold til kredsrettens afgørelse fra ovenstående 41%-26%-30% til 41%-30%-32% og i forhold til anklagemyndighedens påstand fra 54%-31%-37% til 54%-39%-40%. Forskellene er stadig statistisk signifikante.

Kilde: Analyse foretaget på basis af materiale indsamlet af Meinel, 1996.

Der dømmes mildere og lempes oftere i ankesagerne i landsretten, når tiltalte fysisk er tilstede end når dette ikke er tilfældet. Det kan dog naturligvis ikke udelukkes, at det *kan* være andre forhold end ansigt-til-ansigt kontakten, der er bestemmende for denne tendens og forskel.

Endelig kan vi kombinere den direkte kontakt og identifikationsmulighederne. Det er gjort i tabel 4 i forhold til kredsrettens afgørelse. Tendenserne er de samme i forhold til anklagemyndighedens påstand og uanset om uoplyste sager i henseende til tiltaltes tilstedeværelse medtages eller ej.

I det omfang det er den personlige kontakt og identifikationsmulighederne, der gør udslaget, synes processen at have følgende karakter: Hvis der ikke er nogen identifikationsmuligheder, gør det ingen eller i hvert

fald meget ringe forskel, om tiltalte personligt er til stede under sagens behandling, ligesom identifikationsmulighederne på sin side ikke spiller nogen rolle, når tiltalte ikke selv er til stede.

Tabel 4. Den grønlandske landsrets afgørelser i ankesager i forhold til kredsrettens afgørelse som en funktion af om tiltalte var tilstede under sagens behandling i landsretten samt identifikationsmuligheder med tiltalte.

Identifikationsmuligheder	Pct. sager hvor landsretten har lempet foranstaltningen i forhold til kredsrettens afgørelse		
	Tiltalte tilstede	Tiltalte ikke tilstede	Alle
3-4 områder	71*	25	37
2 områder	50*	32	36
0-1 område	29	24	25
Alle	41*	26	30

Note: * = Statistisk signifikant, $p < 0,05$. Se tillige note om "Alle" til forudgående tabel.

Kilde: Analyse foretaget på basis af materiale indsamlet af Meinel, 1996.

Når tiltalte er til stede, og når der samtidig forefindes identifikationsmuligheder, lempes/mildnes straffen (foranstaltningen) oftere, og denne effekt forstærkes med antallet af områder for identifikationsmulighed. Hvor tiltalte personligt har været til stede i landsretten og hvor identifikationsmulighederne for dommerne på de belyste områder har været maksimale, er der blevet lempet i tæt ved 3 ud af 4 sager. Hvor tiltalte ikke personligt har været til stede, og/eller hvor identifikationsmulighederne har været minimale, er der kun sket lempelse i omkring 1 ud af hver 4 sager. Under ét er tendenserne et eksempel på en generel lovmæssighed, som også er iagttaget mange andre steder i verden, på forskellige planer og på forskellige tidspunkter - og som kan formuleres på følgende måde: "The frequency and severity of punishment by third parties increases with social inequality and the breakdown of intimacy ..." (Black, 1993: 149; se også Spitzer, 1975; Grabosky, 1984).

Spørgsmålet er så, hvad disse tendenser kumulerer sig op til: Har det grønlandske "nærheds-system" som samlet konsekvens et relativt human/mildt/lempeligt straffniveau sammenlignet med lande, der i deres straffesystemer mere fokuserer på den kriminelle handling og hvor de professionelle jurister i (endnu) højere grad dominerer systemet?

Der findes ikke noget enkelt svar på dette spørgsmål. Et af de mest almindeligt brugte mål for straffesystemets strenghed i et land er fangetallet i forhold til befolkningstallet. Vurderet på denne måde har Grønland det strengeste straffesystem i de nordiske lande. Fangeretallet (antal foranstaltede til anstalt) er 3-4 gange større end i Danmark. Hvor antal fanger pr. 100.000 i Danmark (som i Norge, Sverige og Finland) ligger på 60-70, ligger det i Grønland på omkring 220.

På den anden side eksisterer der imidlertid også markante forskelle i kriminalitetsniveauet mellem Grønland og, bl.a., Danmark, og det gælder måske endda især for de forbrydelsestyper, der typisk kvalificerer til en ubetinget fængselsstraf/anstaltsanbringelse. For perioden fra 1989-94 var de politianmeldte hyppigheder for drab i Grønland 22 gange større end i Danmark, for drabsforsøg 14 gange, for vold 5 gange, for sædelighedsforbrydelser 14 gange (tilligemed en overvægt af de alvorligste former som voldtægt o.lign.) og for overtrædelser af narkotikalovgivningen mere end 2 gange hyppigheden i Danmark. Hyppigheden af politiregistreret spirituskørsel var 25% større i Grønland (Breinholt Larsen, 1995). For nogle af de talmæssigt betydningsfulde kriminalitetsområder, der sjældent kvalificerer til ubetinget frihedsstraf, såsom simple tyverier og færdselsforseelser (eksklusiv spirituskørsel), var den registrerede kriminalitetshyppighed klart mindre i Grønland end i Danmark.

At i det mindste voldsområdet bidrager mere til det relativt høje antal anstaltsanbringelser i Grønland gennem et relativt højt voldsniveau og en relativ høj anmeldelsestilbøjelighed mv. end gennem relativt strenge straffe, tyder en gennemgang af et udvalg af voldsdomme i Grønland på. Ud af 39 domme for vold, var der pådømt anstaltsanbringelser i 3, medens der i de fleste af de resterende (29) var pådømt bøde. I de tre anstaltsdomme havde der været tale om enten grov vold med livsfare og indlæggelse på sygehus af offeret eller vold med døden til følge. Vurderet ud fra sagsbeskrivelserne ville en ikke ubetydelig del af bødef afgørelserne ved pådømmelse af en domstol i Danmark utvivlsomt have medført ubetinget frihedsstraf. Det konkluderes i undersøgelsen: "Voldsdomme er generelt hårdere i Danmark end de er i Grønland." (Joelsen, 1995: 40).

Det ser altså ud til, at når det er mennesker, der dømmes med mennesker - i en menneskelig og menneskeværdis situation - så dømmes de menneskeligt.

Litteratur

- Black, Donald (1989). *Sociological Justice*, Oxford: Oxford University Press.
- Brochmann, Helene (1996). *I Kredsretten. En undersøgelse af parter og tiltaltes oplevelse af retshandlingen i de grønlandske kredsretter*. København: Den Grønlandske Retsvæsenkommission.
- Grabosky, Peter (1984). "The variability of punishment", i Donald Black (red.), *Toward a General Theory of Social Control*, vol.1, Orlando: Academic Press, Inc., 163-189.
- Joelsen, Naja (1995). *Gerningsmandsprincippet i Grønland*, København: Det juridiske Fakultet, Københavns Universitet.
- Larsen, Finn Breinholt (1995). *Det grønlandske kriminalitetsmønster belyst gennem politiets anmeldelsesstatistik*. Århus: Center for Nordatlantiske Studier (foreløbig udgave).
- Meinel, Finn (1996). *Gerningsmandsprincippet*. København: Det juridiske Fakultet, Københavns Universitet.
- Skydsbjerg, Henrik (1996). *Befolkningen og politiet. En undersøgelse af den grønlandske befolknings erfaringer med og holdninger til politiets arbejde*. København: Den Grønlandske Retsvæsenkommission.
- Spitzer, Steven (1975). "Punishment and social organization: a study of Durkheim's theory of penal evolution", *Law and Society Review*, 9, 613-635.

Dommerkvalifikationer – i byretter og kredsretter

af Jørn Vestergaard

Indledning

Mange steder føres der i disse år en ret indgående debat om domstolenes forhold, herunder om dommernes kvalifikationer og position. I Danmark er ny lovgivning om rekruttering af dommere og om domstolenes bevillinger og administration trådt i kraft medio 1999. For Grønlands vedkommende er der foretaget en række parallelle ændringer, og herudover skal Den Grønlandske Retsvæsenkommission bl.a. foretage en samlet nyvurdering af retsplejen, se herom i andre bidrag til denne rapport.

De dommere, der siges noget om i det følgende, er især dem, der virker på de almindelige domstoles første trin, i Danmark byretterne, i Grønland kredsretterne. Kravene til dommers kvalifikationer er til dels anderledes ved de trindhøjere instanser; men pladsen tillader ikke at gå ind herpå. Indledningsvis skal der gøres nogle mere almene bemærkninger.

Alment om domstole og dommere, retssikkerhed og uafhængighed

Det er nok en udbredt opfattelse – både blandt jurister og lægfolk - at den mest kvalificerede behandling af retlige konflikter generelt set er den, man får ved domstolene. Om der er dækning for denne opfattelse, afhænger dog helt af, hvilke sager, det drejer sig om. Mange sagstyper kan mere hensigtsmæssigt behandles i andre fora, sådan som det i vidt omfang sker ved forskellige typer af nævn og råd m.v.

For Grønlands vedkommende kan det være af særlig interesse at søge inspiration i de mange spændende og vigtige eksperimenter med alternativ konflikthåndtering i form af mæglig, konfliktråd, konfrontationsmøder o.lign., som foregår rundt om i verden, jf. Annika Snares indlæg om *restorative justice*. Sådanne ordningers egnethed til at fremme mellem menneskelig forståelse og at styrke de sociale netværk i lokalsamfundet kan i øvrigt også være en god inspirationskilde for aktørerne ved domstolene. Grønland er jo bl.a. kendetegnet ved at bestå af forholdsvis små lokalsamfund, hvilket alt andet lige skulle give en særlig god forudsætning for alternativ konflikthåndtering i visse typer af sager, men bestemt ikke alle. Nogle konflikter er for komplicerede; nogle forurettede og gerningspersoner er ikke medlemmer af samme lokalsamfund; de måske meget ulige stillet; nogle offerinteresser har ingen oplagte repræsentanter; nogle anklagede tilstår ikke – og er måske ligefrem uskyldige i anklagerne; valget af sanktion kan være for alvorligt til, at parterne bør kunne forhandle sig til rette uden skelen til rammer og praksis; nogle parter i konflikter er ikke enkeltpersoner, men grupper af sådanne, myndigheder eller andre juridiske personer; etc. Det er imidlertid ikke formålet med dette indlæg at belyse, hvordan man afgrænser de sager, der egner sig til alternativ konflikthåndtering, eller hvorledes sådanne praktikker bedst tilrettelægges. Det må andre i denne forbindelse tage sig af.

De almindelige domstole er og bliver det forum, hvor konflikter håndteres, retssager føres, og retsplejen praktiseres, medmindre andre fremgangsmåder står til rådighed. De har så at sige en residual-kompetence i forhold til mere specialiserede fora. Domstolene har den almindelige kompetence til efter nærmere bestemte procedurer at dømmе i civile sager, i straffesager, og i sager vedrørende indgreb i individets frihedsrettigheder samt at foretage legalitetskontrol af forvaltningsakter. Dette er, hvad man plejer at kalde ”den egentlige retspleje”. Uden for denne kan en domstol have både andre judicielle opgaver, først og fremmest tinglysning og notarialvirksomhed, og opgaver af administrativ karakter.

Hverken i Grønland eller andre steder er der grund til at forvente nogen radikal og gennemgribende transformering af domstolene til konfliktråd eller lignende, og en sådan *generel* udvikling ville af de nævnte grunde heller ikke være generelt ønskelig, så det er velbegrundet at føre en løbende debat om domstolenes forhold og dommernes kvalifikationer.

Kvalificeret varetagelse af retssikkerhedshensyn

Den specielle kvalitet, som er udmærkende for domstolene, er beredskabet til at håndtere retssikkerhedsspørgsmål. *Retssikkerhed* har mange facetter og grader, og der findes ikke nogen alment vedtagen definition af, hvad retssikkerhed er; men kernen i begrebet er *forudsigelighed*, *saglighed*, *ensartethed* og *gennemskuelighed*. Ved mere alvorlige indgreb over for borgerne kræves der politisk dækning i form af lovhjemmel, gerne med en vis præcision i det demokratisk fastsatte mandat. Retssikkerhed er således det modsatte af *vilkårlighed* og *magtmisbrug*. Forudsætningerne for at nærme sig idealtilstanden er mange og kan varieres. De har at gøre med legalitet og procesgarantier. Det er færdigheder i at mestre sådanne instrumenter, der er kendetegnet for den juridiske profession, dens *core value*, livsnerve og eksistensberettigelse. Jurister har en særlig uddannelse, der gør dem retsdygtige, såvel på

grundlæggende retsområder som mere alment, når det gælder anvendelse af anerkendt juridisk metode under iagttagelse af retssikkerhedshensyn. At procesmåden ved domstolene så også kan have stærkt uhensigtsmæssige træk, er en anden sag. Der kan være andre værdier, som er vigtige ved håndteringen af konkrete konflikter, end dem, der traditionelt praktiseres – eller overhovedet kan praktiseres – af en domstol, og som sagt er det langt fra sådan, at domstolene har, eller bør have, monopol på mere eller mindre retligt betonedede konflikter.

Behovet for varetagelse af retssikkerhedshensyn ved domstolene forudsætter, at en retsformand har gode juridiske færdigheder i form af retskyndighed og almene professionelle færdigheder. Ellers må der forventes et uacceptabelt antal procedurefejl og materielt urigtige afgørelser. Dette forhold accentueres af den generelle udvikling på det juridiske område, der præges af stadigt mere omfattende og tiltagende kompliceret lovgivning såvel som stadigt mere komplicerede sager – en udvikling som ikke kan påregnes at gå Grønland forbi.

En dommer skal have overblik over i hvilken rækkefølge tingene skal komme. Dommeren skal kende forskel på de rettigheder/pligter man har som henholdsvis sigtet, tiltalt, vidne og part. En dommer skal kunne foretage en lødig bevisvurdering. En retsformand skal kunne diktere, således at det, der er tilført retsbogen, kan læses op ved retsmødet. En dommer skal kunne udforme præcise præmisser og konklusioner og holde disse ting ude fra hinanden. Ved domsafsigelsen skal retsformanden kunne give parterne en ordentlig forklaring på resultatet og en forståelig ankevejledning.

Domstolenes og dommernes uafhængighed

Forklaringen på, at retssikkerheden har særlig gode vilkår ved domstolene, skal søges i *domstolenes uafhængighed og dommernes faglige baggrund*.

Den europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 6 giver ret til en retfærdig rettergang ved ”en uafhængig og upartisk domstol”. FN konventionen om civile og politiske rettigheder indeholder i artikel 14 en lignende bestemmelse, og tilsvarende forudsætninger ligger til grund for en række andre internationale instrumenter.

Den danske grundlov – som også gælder for Grønland, jf. grl. § 1 – bygger på et magtfordelingsprincip, der skal tilsikre en rimelig magtbalance mellem de centrale statsorganer og give borgerne et værn mod vilkårlighed fra myndighedernes side. Forfatningsretligt set er domstolene et særskilt og uafhængigt statsorgan, hvilket ikke mindst kommer til udtryk i grl. § 64:

§ 64. Dommerne har i deres kald alene at rette sig efter loven. De kan ikke afsættes uden ved dom, ej heller forflyttes mod deres ønske...

En dansk dommer skal med andre ord ikke rette sig efter instrukser om afgørelsen af konkrete sager – *funktionel uafhængighed*, men skal anvende gældende ret, og som altovervejende hovedregel kan dommere ikke afskediges eller forflyttes – *personel uafhængighed*. En dommer kan kun afsættes som følge af alvorlige tjenesteforseelser eller alvorlig sygdom og da kun ved dom. I retsplejeloven og tjenestemandsløven findes der nærmere regler om domstolenes uafhængighed og om den upartiske behandling af de enkelte sager.

Lovgivningens krav til dommers individuelle kvalifikationer

Grundloven stiller krav om *dansk statsborgerskab* for udnævnelse til dommer, jf. § 27. Herudover stilles der ikke i grundloven udtrykkelige krav til den enkelte dommers civile, personlige eller faglige egenskaber og kvalifikationer. Sådanne krav er imidlertid angivet i retsplejeloven og tjenestemandsløven.

Efter retsplejeloven kræves der *juridisk embedseksamen* for at blive dommer, jf. § 42. Tilsvarende bemændes domstolene næsten alle andre steder af jurister. Som led i den ovenfor nævnte lovreform blev der optaget følgende bestemmelse i retsplejeloven om dommers individuelle kvalifikationer:

§ 43. Besættelse af dommerstillinger skal ske ud fra en samlet vurdering af ansøgenes kvalifikationer til den pågældende stilling. Der skal herved lægges afgørende vægt på ansøgenes juridiske og personlige kvalifikationer. Også bredden i ansøgenes juridiske erfaringsgrundlag skal tillægges vægt, ligesom det skal indgå i vurderingen, at der ved domstolene bør være dommere med forskellig juridisk erhvervsbaggrund.

Udnævnelsen af dommere har indtil for nylig været præget af såvel en betydelig ensidighed som en høj grad af lukkethed. Stort set alle udnævnte dommere er blevet rekrutteret fra Justitsministeriets samt uddannelsesstillinger ved domstolene selv. Jurister med et andet karriereforløb – f.eks. som advokater eller universitetslærere – er kun sjældent blevet udnævnt til dommere. Dette har med rette bevirket, at der er stillet spørgsmål om ved den reelle uafhængighed og uhildethed.

Domstolsstyrelsen og Dommerudnævnelsesrådet

Til at varetage domstolenes overordnede administrative og bevillingsmæssige forhold er der med de nye regler oprettet en selvstændig *domstolsstyrelse* og et *dommerudnævnelsesråd*. Formålet har især været at markere domstolenes selvstændige og uafhængige stilling og at opnå en bredere rekruttering af dommere. Domstolsstyrelsen ledes af en bestyrelse bestående af dommerrepræsentanter, en advokat samt to repræsentanter for offentligheden. Dommerudnævnelsesrådet består af én dommer fra hver af de tre instanser, én advokat og to repræsentanter for offentligheden. Det er endnu for tidligt at sige noget sikkert om, hvilken indvirkning den nye ordning vil få på rekrutteringen til og praksis ved domstolene.

De grønlandske domstole indgår i det danske statsforfatningssystem, og lov om Domstolsstyrelsen er ved anordning også sat i kraft for Grønland.

Individuelle dommerkvalifikationer – til diskussion:

Det er vanskeligt præcist og udtømmende at objektive de personlige egenskaber, som det er ønskeligt, at dommere i en eller anden udstrækning besidder, og som der kan lægges vægt på ved den samlede bedømmelse af vedkommendes kvalifikationer. Vurderingen af, om en konkret person opfylder de enkelte kriterier, må nødvendigvis blive meget skønsbetonet. Listen over kriterier kunne f.eks. se således ud:

almen indsigt i samfundsforhold;
engagement i rigtige menneskers rigtige problemer (John Grisham, *The Rainmaker*, 1995);
evne til nærvær og medleven (Per Walsøe, *Justitsvæsenets fremtidige organisering*, 1996);
menneskekundskab, psykologisk viden/sans;
taktfølelse (Bet. 9/1951 vedrørende dommeres uddannelse);
personlig integritet og selvstændighed;
bredde i faglig baggrund;
uberygtethed, god vandel, værdighed (dekorum, tjenestemandsløven § 10);
solvens i økonomisk henseende ("vederhæftighed");
lederegenskaber;
mæglingsevner/-færdigheder;
eksamensresultat (tidligere krævede retsplejeløven såkaldt 1. karakter);
mindstealder (Norge har sådanne krav for de forskellige instanser);
???

Ved sammensætningen af et dommerkorps kunne man yderligere tænke sig, at spørgsmålet om kønsfordeling ville være betydningsfuldt. Pladsen tillader ikke en nærmere udredning af temaet.

Jurister og/eller lægfolk som dommere

Mange mennesker kan bruge *common sense* og træffe udmærkede afgørelser i en del konkrete sager uden at være i besiddelse af nævneværdig juridisk indsigt. Men i visse sammenhænge er det vigtigt, at sagsbehandlingen er formaliseret og foregår på grundlag af spilleregler, som er egnede til at tilgodese hensynet til retssikkerheden og derved være et værn mod vilkårlighed og magtovergreb. Der kan stå meget store værdier på spil for parterne i retssager, materielt og/eller immaterielt, og det ville være lidet betryggende at overlade procesledelse og afgørelseskompetence helt og fuldt til lægfolk uden relevant professionel ballast.

Det fremhæves til tider, at jurister skærer aspekter af konflikter væk som juridisk irrelevante, selv om de implicerede parter oplever sådanne aspekter som betydningsfulde (Christie, *Konflikt som eiendom*, 1977). Det er naturligvis dårligt juridisk håndværk, hvis der skæres væsentlige aspekter væk, uden at regelgrundlaget tvinger dertil. Men af og til må virkeligheden nu engang tolkes og skæres til, hvis man skal videre i tilværelsen. Og juristens opgave er jo at afvikle konflikten reglementeret på den bane, som er kridtet op ved hjælp af lovgivning og præjudikater, og i det hele under anvendelse af og respekt for de demokratisk fastsatte spilleregler. Det er nok jurister, der tolker og praktiserer retsreglerne; men det er i den sidste ende de forfatningsretligt ansvarlige instanser, der bestemmer, hvad retsreglerne skal gå ud på. Og sådan bør det også være!

Formel iagttagelse af retssikkerhedskrav sikrer naturligvis ikke i sig selv *en god sagsbehandling* og *gode afgørelser*, der af alle opleves som materielt retfærdige. Løven kan være uretfærdig eller give spillerum for uretfærdighed, og det er ikke uden videre indbygget i juristens særlige sagkundskab at kunne anvende retssikkerhedsværktøjet til at afvikle sager tilfredsstillende og ved hjælp af gældende ret at snedkre gode afgørelser. Men retssikkerhed er i almenhed en nødvendig og fundamental betingelse for, at praksis kan tilnærme sig det materielle retfærdige. Desuden vil jeg hævde, at nutidens dommere, i hvert fald i de nordiske lande, er i besiddelse

af kvalifikationer, der distancerer dem betydeligt fra de karakteristika, som er kendt fra Daumièrs karikaturer og andre tilsvarende satiriske fremstillinger af dommere, der kun interesserer sig for *law by the book*. Med den nævnte domstolsreform i Danmark er der heldigvis også håb om, at man bevæger sig væk fra en tradition, hvor dommere til tider med rette kunne kritiseres for at indtage en overdreven myndighedsloyal position. Ved de juridiske uddannelser er der i stigende grad lagt vægt på at fremme de studerendes almene færdigheder og evne til kritisk refleksion. Dommere og andre jurister bør være i besiddelse af en række andre kvalifikationer end de strikt juridiske, og det er de også.

Spørgsmålet om professionelle eller læge dommere behøver i øvrigt ikke at være et enten/eller, men kan med fordel gøres til et både/og. Det er af stor betydning for retsplejen, at de juridiske fagdommere i mange lande suppleres med *lægdommere*, først og fremmest domsmænd. Disse har ofte friske synspunkter samt en konstruktiv undren, som man ikke kan forvente at finde hos fagjuristen, der let får evnen til fordomsfri eftertanke sløvet af den daglige strøm af sager. Domsmænd kan også dæmpe fagdommeres eventuelle tilbøjelighed til at tillægge udsagn fra myndighedspersoner særlig vægt, til at se en forbryder i enhver mistænkt person, og til nærmest at betragte kritik af embedsmænd og myndigheder som undergravende, statsfjendtlig virksomhed. Lægfolk er desuden ofte i tættere berøring med de miljøer, hvorfra sagernes parter stammer, og de kan bedre sætte sig i deres sted. Lægfolks deltagelse ansporer også til at undgå faglig indforståethed og jargon, gør det påkrævet for aktører med juridisk skoling at udtrykke sig dagligdags og forståeligt. Lægdommere kan i øvrigt tit tage noget med sig fra retssalen og viderebringe et nuancerende indtryk af retssager og disses samfundsmæssige baggrund. I bedste fald kan fagdommere og domsmænd stimulere hinandens omtanke og nuancere hinandens standpunkter i en dialog; om nødvendigt kan de holde hinanden i skak.

Den grønlandske retspleje

Det er et særligt kendetegn ved den grønlandske retspleje, at sager ved retten i første instans ikke behandles af jurister, der kun yderst sjældent medvirker direkte som dommere, advokater eller anklagere, jf. nærmere Søren Søndergaard Hansens bidrag til seminarrapporten.

Sager ved den enkelte kredsret afgøres af en kredsdommer, der er retsformand, samt to domsmænd. Kredsdommere og domsmænd skal opfylde betingelserne for kommunal valgret. Der har hidtil ikke været stillet krav om forudgående uddannelse.

Kredsdommere ansættes ikke som sådanne, men modtager mødehonorar, hvortil kommer et årligt vederlag. Normalt har kredsdommere anden hovedbeskæftigelse. Beskikkelsen gælder for fire år, og der kan genbeskikkes. Landsdommeren ved Grønlands Landsret har disciplinærbeføjelser i forhold til kredsdommerne, hvilket kan indebære undladelse af genbeskikkelse eller endog afsættelse.

Grønlands Landsret beklædes i den enkelte sag af en landsdommer og to domsmænd. Landsdommeren har hidtil været en dansk jurist. Embedet beskæftiger tillige et antal danske dommerfuldmægtige (to retsassessorer og fire fuldmægtige, der kan udøve landsdommerens beføjelser som dennes stedfortrædere). Typisk tilbringer en dommerfuldmægtig ved Grønlands landsret kun et par år i Grønland.

Både civile sager og straffesager behandles som udgangspunkt af kredsretten i første instans.

For visse sager er der regler om behandling ved Grønlands Landsret i første instans. Desuden kan særlig komplicerede sager, der kræver juridisk indsigt, efter begæring af kredsdommeren eller en part overtages af Grønlands Landsret i første instans med fri appelmulighed til Østre Landsret. Muligheden for overtagelse benyttes yderst sjældent i kriminalsager.

Den enkelte kredsret har langt færre sager end de mindre danske, idet befolkningsunderlaget i gennemsnit kun er en tredjedel af det i Danmark.

Uddannelsen af kredsdommere har hidtil bestået af deltagelse hvert andet år i fællesmøder for alle dommerne og sekretærene fra Grønlands Landsret og kredsretterne. I tillæg hertil yder personalet ved Grønlands Landsret i henhold til retsplejeloven vejledning til kredsretterne, dels i generel form, dels i forbindelse med konkrete sager. På Retsvæsenkommissionens initiativ er såvel uddannelses- som vejledningsinitiativer blevet intensiveret. Grønlands Landsret er blevet delt i to afdelinger. Den ene af disse har ansvar for uddannelse og vejledning af kredsretterne og deltager ikke i behandlingen af enkeltsager; derved har man tilstræbt at tage højde for problemer med inhabilitet i forbindelse med appelsager. Medarbejdere ved sidstnævnte afdeling har en del rejseaktivitet med besøg hos enkelte kredsretter.

Gennemstrømningen af både kredsdommere er ret hastig. Dette har bl.a. at gøre med de tidsmæssige problemer i forhold til hovedbeskæftigelse, det lave vederlag, hverkets sværhedsgrad og de begrænsede muligheder for vejledning og uddannelse. En konsekvens af rekrutteringsproblemerne er, at en betydelig andel af de personer, der beskikkes som dommere (eller sættedommere, dvs. stedfortrædende dommere), alligevel ikke anses som egnede til at bestride hvervet, hvorfor beskikkelsen bringes til ophør.

I lyset af de nævnte forhold kan kredsdommerordningen ikke siges at være i særlig god overensstemmelse med kravene om uafhængighed og upartiskhed i bl.a. grundloven, Menneskerettighedskonventionen og FN konventionen om civile og politiske rettigheder. Procesmåden i kriminalsager er den samme, uanset om sigtede tilstår eller ej, og næsten alle sager ved kredsretterne behandles på grundlag af en tilståelse. Dette kan hænge sammen med, at de sigtedes indstilling præges af en særlig grønlandsk tradition for imødekommenhed. Sædvanligvis har kredsdommerne imidlertid ikke lagt stor vægt på at afklare, om en tilståelse bestyrkes af sagens øvrige oplysninger, og der kan sættes et stort spørgsmålstegn ved, om der er et tilstrækkeligt beredskab til en forsvarlig bevisbedømmelse.

Det er i øvrigt tvivlsomt, om kredsdommerne har det fornødne overblik over sanktionspraksis. I hvert fald føler anklagemyndigheden sig nødsaget til at anke en betydelig større andel af de pådømte sager end i Danmark, jf. oplysninger fra politimester Jørgen Meyer. Dette er næppe udtryk for, at kredsretterne i overensstemmelse med kriminallovens intentioner kreerer skræddersyede foranstaltninger til de individuelle domfældte, men snarere for at praksis ved kredsretterne ganske enkelt er for uensartet.

Lægfolk og/eller professionelle som kredsdommere

En af de store og afgørende udfordringer, der melder sig i forbindelse med den igangværende reform af den grønlandske retspleje, er, hvorledes man i praksis opnår en rimelig grad af professionalisering, og hvorledes en sådan udvikling kan ske under passende hensyntagen til rekrutteringsmulighederne og det såkaldte nærhedsprincip. Ifølge dette anses det ikke mindst som centralt, at dommere og partsrepræsentanter har lokalkendskab, og at retssproget så vidt muligt er parternes principale sprog, det vil som regel sige grønlandsk frem for dansk. Når man i Grønland har kredsdommere, der ikke er uddannet som fagjurister, er forklaringen herpå en smule sammensat og præget af såvel ideologiske som praktiske komponenter. Årsagen skal vel til dels søges i det ønske om at værne om særlige grønlandske retssædvaner, som ikke mindst deltagerne i Den juridiske Ekspedition i midten af dette århundrede tillagde så stor vægt. Men først og fremmest havde lovgivningsmagten ikke anden mulighed end at satse på det læge element, for der fandtes ingen grønlandske jurister. Politiet blev systematisk professionaliseret, og der var ikke samtidig ressourcer til en konsekvent professionalisering af domstolene.

Et eventuelt ønske om at lade alle kredsretter beklæde af jurister støder også nu på betydelige rekrutteringsproblemer. Mindre end ti grønlændere har gennemført en juridisk uddannelse, og heraf virker mindre end halvdelen som jurister i Grønland. Alt taget i betragtning er det forståeligt, at selv begavede unge grønlændere kan have særlige vanskeligheder med at klare sig i et universitetsmiljø i Danmark. Den samlede bestand af grønlandske jurister svarer til det antal studiestartere, som man i forhold til befolkningsunderlagets størrelse skulle forvente på årsbasis, hvis udgangspunktet var danske forhold. I lyset heraf må man indtil videre satse på en videreudvikling af det nuværende system, sådan som Retsvæsenkommissionen da også på fornuftig vis har lagt op til i sine foreløbige rapporter.

I et Statusnotat, som Retsvæsenkommissionen udarbejdede i slutningen af 1997, peges der på det korte og det mellemlange sigt på, hvad der kaldes "en mellemløsning". Det bebudes, at kommissionen vil foreslå en ordning, hvorefter samtlige dommere i Grønland udnævnes i faste stillinger, der indføres en egentlig uddannelse for kredsdommere, og der satses på hen ad vejen at få ansat grønlandske jurister i centrale stillinger ved domstolene. Desuden foreslås det, at der ansættes en landsdækkende juridisk kredsdommer med et antal juridiske fuldmægtige. Dette embede skal varetage de sager, der nu behandles af Grønlands Landsret i første instans, samt efter begæring fra kredsdommeren eller en af parterne behandle mere komplicerede sager, hvis der forudsættes særlig juridisk indsigt; derved kan Østre Landsret udgå af det grønlandske domstolssystem. Der åbnes i øvrigt for, at en kredsdommer kan udnævnes til at varetage flere kredse.

Med den foreslåede ordning lægges der på længere sigt op til, at samtlige grønlandske dommerstillinger gradvist besættes med jurister, på langt sigt måske ligefrem i almindelighed med grønlandske jurister.

Det er nærliggende at lade den nyoprettede Domstolsstyrelse stå for udnævnelse af kredsdommerne til fremtidige faste stillinger. Jeg har forstået, at Retsvæsenkommissionen har ladet sig influere af den nye danske ordning med et Dommerudnævnelsesråd og planlægger at foreslå noget tilsvarende indført for de grønlandske kredsdommeres vedkommende, hvilket forekommer særdeles velmotiveret, ikke mindst fordi organet ved behandlingen af ansættelsessager har repræsentanter for offentligheden som medlemmer.

Ansættelse af kredsdommerne i faste stillinger og indførelse af et ansættelsesværn vil bidrage til at bringe det grønlandske retssystem i overensstemmelse med grundlovens og Menneskerettighedskonventionens forudsætning om uafhængighed, hvilket må siges at være betydningsfuldt i sig selv, uanset om sådanne faste stillinger så besættes med kvalificerede jurister eller kvalificerede lægfolk, på fuld tid eller på deltid. Dermed skabes tillige et bedre grundlag for at gøre dommerhvervet attraktivt, især hvis det i øvrigt vederlægges rimeligt i forhold til arbejdsbyrden og de individuelle kvalifikationer. Alt andet lige kan sådanne nydannelser kun indebære en styrkelse af kredsdommernes anseelse i samfundet og dermed af accepten af, tilfredsheden med og respekten for retssystemet og retsplejen.

Jeg har forstået, at kommissionen finder det betænkeligt at give læge kredsdommere et ansættelsesværn af samme styrke som udnævnte danske fagdommere. Der kan her være et hensyn til en passende balance mellem princippet om uafhængighed og behovet for et velfungerende retssystem, således at der anerkendes en adgang til ved dom at afsætte en kredsdommer, der viser sig åbenbart uegnet til at bestride hvervet. Det burde dog nok overvejes, om ikke kredsdommere efter en passende prøvetid, f.eks. en fire års periode, skulle være omfattet af et ansættelsesværn svarende til danske dommeres og ikke i den henseende rangere på linie med dommerfuldmægtige.

Det grundlæggende skisma

Ved en vurdering af de skitserede udviklingstendenser er det væsentligt at holde sig for øje, at der indgår en flerhed af indbyrdes forbundne komponenter i problemstillingen. Der består en særlig vanskelighed i at forene hensynene til, at den enkelte kredsdommers faglige niveau er tilfredsstillende, og til at vedkommende har relevante sprogfærdigheder samt godt indblik i grønlandske og lokale forhold.

I ethvert to- eller fler-sproget samfund vil der være behov for at tilgodese den enkelte borgers krav på at få sine sager behandlet på sit eget sprog. For grønlandske kredsdommeres vedkommende kan det uden videre lægges til grund, at god beherskelse af både grønlandsk og dansk er af stor vigtighed, og at det selvsagt især er afgørende, at dommeren kan forstå og gøre sig forståelig på grønlandsk. Tolkning er og bliver en utilfredsstillende nødløsning.

I almenhed er det en kvalitet ved et retsvæsen, at det har et stærkt potentiale, når det gælder forståelse af de samfundsforhold, som konkrete konflikter har deres baggrund i, og det er relevant at have et godt beredskab til tydning af særlige koder, som benyttes i et givet miljø. Det er en personlig kvalifikation for den enkelte dommer, hvis vedkommende har eller har haft bred berøring med samfundslivet, også i det miljø hvor den enkelte sag har sin rod. Også for det grønlandske retsvæsens vedkommende er dette utvivlsomt en afgørende forudsætning for gode og fornuftige retsafgørelser og for befolkningens accept af retsvæsenet som en integreret del af samfundet.

Principielt er det således påtrængende at søge undgået, at retssager i Grønland pådømmes af dommere, der ikke kan grønlandsk, og det kan de nuværende kredsdommere i almindelighed. Det ville være uholdbart at udsende danske jurister uden fornødent kendskab til grønlandsk sprog og tradition for at opnå en højere grad af professionalisering.

Det grundlæggende dilemma beror på, at der ikke med det første er udsigt til at kunne bestykke et nævneværdigt antal kredsretter med grønlændere, der har juridisk eksamen. Når dette ad åre forhåbentligt bliver muligt, vil det stadig ikke være sådan, at alt går op i en højere enhed, bl.a. fordi næppe alle grønlandske jurister kan forventes at have en god beherskelse af det grønlandske sprog. Hertil kommer, at de fremtidige grønlandske jurister ikke i alle tilfælde kan forventes at have et dybtgående lokalkendskab i den retskreds, hvor de kommer til at gøre tjeneste. Hertil må dog bemærkes, at flere af de nuværende kredsdommere også er tilflyttere fra andre steder i Grønland.

Et forsøgsprojekt med uddannelse af kredsdommere

Der afvikles for tiden et forsøgsprojekt med uddannelse af syv kredsdommere. Projektet, som er forberedt af Uddannelsesgruppen under Retsvæsenkommissionen, er meget ambitiøst og i hele sin tilgang vældig sympatisk. Det illustrerer dog også nogle af de grundlæggende dilemmaer og paradokser, som kendetegner feltet. Der opereres med en uddannelsesperiode på ca. halvandet år, hvorunder deltagerne frikøbes fra deres hidtidige hovedbeskæftigelse for at deltage i projektet på fuld tid, skiftevis med en måned på skolebænken i Nuuk og halvanden måned ved kredsdommerembedet. Læremålene er ganske omfattende, sådan som de vel også må være, hvis hele øvelsen skal give mening.

Alle grundlæggende juridiske discipliner gennemgås, herunder grundlæggende retsregler og principper om lovgivningssystemet og domstolene, offentlig ret, retskildelære, procesret, kriminalret, formueret, funktionærret, person- familie- og arveret, forvaltningsret m.v. Hertil kommer grundig indføring i det praktiske sagsforløb, øvelser i retsledelse, notatteknik, brug af diktafon, førelse af retsbog og domsskrivning samt undervisning i administration.

Oprindeligt blev det anslået, at der til forsøget skulle ansættes yderligere to juridiske fuldmægtige, og medudgifterne ved forslaget skønnedes at beløbe sig til godt 7 mio. kr. Ifølge oplysninger fra Landsdommeren i Grønland er de reelle udgifter dog kun blevet det halve. Stadig kan man vist roligt konstatere, at ordningen er temmelig dyr, og at ikke mindst den oprindelige satsning var ganske storslagen. Imidlertid forekommer det tvivlsomt, om man med godt udbytte kan presse al den lærdom ind i hovedet på folk, der kun får mellem en tredjedel og halvdelen af den tid, som en juridisk bacheloruddannelse er normeret til.

Hjemmestyret burde overveje at tage skridtet fuldt ud og satse på, at der ved Grønlands Universitet opbygges en juridisk uddannelse, der kan være rammen om en selvstændig grønlandsk juriststand, hvorfra domstole, advokatkontorer, de offentlige og private sektorer kan rekruttere egnede ansatte. Om end det må erkendes, at den nævnte forsøgsordning har sine kvaliteter og i den aktuelle situation formentlig er optimal, må det på sigt betragtes som utilfredsstillende at anvende store ressourcer på kvasi-juridiske uddannelse, hvis man kan producere den ægte vare. Det er nærliggende at tro, at erfaringerne med administrationsuddannelsen ved Grønlands Universitet kan nyttiggøres ved udvikling af en uddannelsesgren med henblik på retssektoren. Det forekommer i den forbindelse nærliggende at etablere et tættere samarbejde mellem Grønlands Universitet, danske universiteter og uddannelsesenheden under Grønlands landsret. På universiteterne véd man faktisk en hel del om, hvad en god jurist skal kunne, og hvordan det bedst læres, og man har en betydelig erfaring med at forene det teoretiske og det praktiske input.

Professionalisering, folkelighed og nærhed

Udsigten til en professionalisering som den skitserede vil nok kunne få det til at gibbe i én og anden, som fascineres af det særlige folkelige islæt, der i det seneste halve århundrede har kendetegnet den grønlandske retspleje.

Professionalisering af kredsdommerne behøver ikke at indebære en undergravning af idealet om nærhed i retsplejen. Det bør i den forbindelse erindres, at der i Grønland medvirker læge domsmænd i både civile og kriminalretlige sager. I hvert fald på sidstnævnte område kræver Grundloven medvirken af lægfolk, så det kan der ikke uden videre laves om på, hvilket næppe heller er nogens tanke.

Ideelt set er en kombination af et genuint professionelt og et decideret lægt element optimal, og et system baseret på en sådan kombinationsløsning har store fortrin fremfor såvel rene juristdomstole som rene lægdommerretter. Vi kan ikke alle hver især være opvokset på Vesterbro, henholdsvis i Ilulissat, ligesom vi ikke har eller har haft vores daglige gang i narkomiljøer, blandt børsmæglere, fiskere eller fangere. En dommer kan ikke have specifik indsigt i alle samfundsmæssige og lokale forhold. Omvendt kan det ikke undgås, at en dommers håndtering af retssager påvirkes af vedkommendes kundskaber og erfaringer på området. Ingen vil kunne virke som dommer uden at praktisere én eller anden form for juridisk tænkemåde og tilgang, uanset om vedkommendes juridiske uddannelse er mere eller mindre mangelfuld. Dette er jo en væsentlig del af baggrunden for eksistensen af ordinære lægdommersystemer, sådan som de kendes i såvel Danmark og Grønland som i andre lande. Domsmændene kan i høj grad bibringe domstolene de kvaliteter, som er nødvendige for at tilgodese det ideelle aspekt af nærhedsprincippet.

Det burde overvejes at styrke de grønlandske domsmænds beredskab yderligere, sådan at de faktisk udøver den funktion, de er tiltænkt. Der findes en vejledning for domsmænd, og der afholdes informationsmøder under de besøgsrejser, som juristerne ved Grønlands Landsret foretager til de enkelte kredsretter, og i forbindelse med nyvalg introducerer disse jurister nye domsmænd til hvervet. Der er dog ikke planer om egentlige kurser for domsmænd.

Det er vigtigt, at domsmænd på forhånd kender de væsentligste principper og hovedtrækkene ved retssystemet. Domsmænd kan være famlende over for sagsgangen og usikre på, hvad de kan idømme domfældte. Sådanne domsmænd kommer let til at ligge under for anklagerens og retsformandens tilkendegivelser. I Danmark véd - i hvert fald nye - domsmænd betænkeligt lidt om deres egne (ganske vidtgående) beføjelser. Det er nærliggende at regne med, at også nye domsmænd i Grønland kan have vanskeligt ved at hamle op med erfarne kredsdommere, hvilket alt andet lige må påregnes at blive accentueret med intensiveringen af kredsdommernes uddannelse.

I forbindelse med den aktuelle reformproces vedrørende det grønlandske retsvæsen oparbejdes der en masse kundskab og et kollektivt engagement. Noget af denne akkumulerede energi må kunne anvendes til en yderligere satsning på domsmændene. Der kræves næppe meget, og med det fokus, der for tiden er på at etablere ressourcer til vejledning og uddannelse, kunne der måske falde lidt mere af til den side. Der kunne blive tale om et i rigsfællesskabets sammenhæng epokegørende og eksemplarisk projekt, som vil kunne få markant betydning for den fremtidige retspleje. Særlig vigtigt vil det være at ruste domsmændenes til at mache dommerne, jo mere juridificerede og embedsmandsagtige sidstnævnte bliver.

En udbygget og systematisk satsning på at højne domsmændenes beredskab til at deltage i behandlingen af retssager tilsiges i øvrigt yderligere i kraft af, at der efter den grønlandske ordning beskikkes faste domsmænd, der i princippet deltager i alle sager, ider der dog også beskikkes et antal stedfortrædere. I Grønland deltager den enkelte domsmand således i langt flere sager end i Danmark, hvor domsmænd og nævninger indkaldes på skift, således at de kan påregne at deltage i tre-fire sager på årsbasis.

Under en ordning med juridiske fagdommere ved nogle eller alle kredsretter vil det geografiske aspekt af nærhedsprincippet ikke kunne tilgodeses i samme grad som nu, bl.a. fordi der vil blive færre dommere. Dette hindrer i princippet ikke, at den nuværende retskredsinddeling opretholdes, at de lokale tingsteders

kontorfaciliteter og sekretærhjælp bibeholdes, og at retten sættes lokalt ved behandlingen af retssager; men dommeren kan ikke i øvrigt forventes at være fysisk til rådighed i lokalsamfundet på samme måde og i samme udstrækning som nu.

Med hensyn til vanskeliggørelsen af borgernes acces til dommeren personligt må det dog antages, at smerten kan dulmes ved målbevidst brug af nutidig – og ikke mindst fremtidig – teknologi, som faktisk ikke behøver at være fremmedgørende, men faktisk kan virke befordrende for intensiteten af individuelle kontakter. Det vil mange e-post brugere have erfaret, og man kender bl.a. sådanne positive konsekvenser i forbindelse med elektronisk båret fjerundervisning, hvor eleverne gennemgående oplever at få en mere personlig og tilfredsstillende betjening end ved traditionel undervisning.

Forholdet mellem grønlandsk kultur- og retstradition

Der hævdes ofte, at der er særlige træk ved grønlandsk kultur- og retstradition, som indretningen af retsplejen bør tage hensyn til og fremme, og det gøres gældende, at det må sikres, at kredsdommerne har en god forståelse for sådanne forhold, og at der ved rekrutteringen tages højde herfor.

I betragtning af hele sin historie og geografi er det grønlandske samfund selvfølgelig på mange punkter anderledes end det danske. Men – på godt og ondt – er Grønland jo også blevet et supermoderne samfund, der præges af internationalisering og high technology application.

Der har utvivlsomt eksisteret en grønlandsk sædvaneret med egne særlige træk, og der kan fra ældre tid nævnes mange eksempler på normer, som gav anledning til retligt prægede konflikter mellem grønlændere og danskere. Et lån indebar en slags brugsret, og låneren havde ingen erstatningspligt, hvis det lånte gik tabt. Fangere havde ret til at bruge andres fælder, hvis disse ellers stod ubrugte hen. Man fik ejendomsret til drivtømmer, der var bjerget op over vandlinien, selv om man lod det ligge dér. Hold af hunde var ikke reguleret med henblik på, at udsendte danskere kunne have høns og får.

Væsentlige dele af den oprindelige grønlandske sædvaneret eksisterer ikke mere og ville heller ikke give megen mening i et moderne Grønland. Andre dele er nu om dage inkorporeret i positive forskrifter, især sådanne som vedrører fangst, fiskeri og jagt. Undersøgelser foretaget af Retsvæsenkommissionen viser med fornøden tydelighed, at såvel kodificerede som uskrevne sædvaner på disse områder i vidt omfang kendes og efterleves af befolkningen og kun sjældent giver anledning til konflikter, der kommer for domstolene, hvor sædvaneretten i givet fald inddrages som retskilde.

Bortset fra det nævnte område er der ikke meget, der tyder på, at der længere eksisterer nogen særlig grønlandsk sædvaneret af betydning, eller at der fra grønlandsk side skulle være utilfredshed med, at gammel sædvaneret er gået i glemmebogen eller er blevet ændret på dansk eller grønlandsk initiativ eller ved en symbiose heraf i løbet af kolonitiden eller under hjemmestyret. Det må i den forbindelse erindres, at det er mere end halvandet århundrede siden, at den genuint grønlandske håndhævelse af lokal sædvaneret endegyldigt gik i opløsning, da angakokkens myndighed i 1846 formelt blev overtaget af de blandede sogneforstanderskaber. I øvrigt fandt Den juridiske Ekspedition midten af indeværende århundrede ingen retssædvaner, der talte imod kodificering af de fra den den danske straffelov kendte forbrydelser.

Ud over hvad der allerede er sagt om vigtigheden af, at kredsdommere og partsrepræsentanter i sager med grønlandske parter har en god beherskelse af det grønlandske sprog og en god forståelse af grønlandsk kulturtradition, er der ikke noget, der tilsiger, at de grønlandske kredsretter skulle indrettes med særlig henblik på at håndhæve særlige grønlandske retssædvaner. I det omfang sådanne er relevante, kan de udmærket praktiseres af kredsretten. At kredsdommerne i stigende grad får juridisk ballast, er ikke i sig selv til hinder herfor. Tværtimod er det velkendt for jurister at omgås med uskreven ret, og i det omfang en dommer ikke har et specifikt forhåndskendskab til en sædvaneretlig norm, kan dennes eksistens og indhold jo afklares på sædvanlig vis, herunder på initiativ af parterne og deres repræsentanter.

Gerningsmandsprincippet vs. takstbestemte straffe

Tanken om professionelle dommere vil utvivlsomt forekomme nogen at være i strid med gerningsmandsprincippet, som i teorien er særlig udmærkende for den grønlandske kriminalret, derved at vægten i teorien skal lægges på forebyggelse af tilbagefald ved idømmelse af støttende og behandlende foranstaltninger udformet med henblik på at afhjælpe den enkelte gerningsmands vanskeligheder med at begå sig som lovlydig samfundsmedlem. Imidlertid må man erkende, at anvendelse af et gerningsmandsprincip ikke er noget enestående for Grønland, hvor det i praksis heller ikke lader sig gennemføre efter intentionen, jf. bl.a. Lise Kochs oplæg.

Gerningsmandsprincippet praktiseres ikke rendyrket i Grønland og er i nyere tid aldrig blevet det efter pålydende. Ganske vist har kriminalloven ikke differensierede strafferammer for de enkelte forbrydelsestyper. Men alligevel er der en tarif, om end den administreres anderledes – og på nogle områder med større lempe - end andre steder. De mindre lovovertrædelser giver bøder (som tæller godt i statistikken), de mellemgrove forbrydelser

giver forsorgsforanstaltninger, de grove giver anstalt inden for en relativt begrænset tidsramme, og de rigtig grove giver en tidsubestemt tur til Danmark, enten på Herstedvester eller i Vordingborg. Foranstaltningen er i nogle tilfælde betydeligt mildere end andre steder; i deportationstilfældene opleves foranstaltningen dog nok ofte som svært belastende, langt ud over hvad man ellers kender til. Hvor meget gerningsmandsprincip, man synes, der er i dét, er nok til dels en smagssag. Hvori det specielt grønlandske ved denne sanktionspraksis ligger, kan også diskuteres. Jf. i øvrigt Finn Breinholt Larsens indlæg.

Også andre steder foregår sanktionsfastsættelsen jo i vidt omfang under iagttagelse af et gerningsmandsprincip. Man har en trappetige af mere eller mindre strenge sanktioner, og ved valget mellem disse tages der vidtgående hensyn til gerningsmandens personlige og sociale forhold, herunder den eventuelle forekomst af forstraffe, idet dog korte frihedsstraffe i Danmark anvendes meget takstmæssigt på områder som spritkørsel og vold. Langvarige frihedsstraffe anvendes kun ved gentaget recidiv og/eller meget alvorlig kriminalitet. Inden for hver sanktionsart er det stort set kun bøder og frihedsstraffe, der gradueres efter kriminalitetens grovhed. Der opereres i vidt omfang med specialpræventive, behandlingsorienterede reaktioner over for unge, over for alkoholister, over for sindslidende, over for mentalt retarderede etc. Og der anvendes alternativer til frihedsstraf over for store grupper af domfældte, som får bøde, betinget dom, samfundstjeneste, kontrolleret behandling, tilsyn etc. Så også i det danske straffesystem, finder man ofte en sanktion, der så at sige passer til gerningsmanden, og formelt betegnes sådanne sanktioner heller ikke her som straf. I deres indhold er sådanne sanktioner til dels også afpasset efter rummeligheden i det omgivende samfund, som selvfølgelig er anderledes end det grønlandske. Der er nok forholdsvis få fjerntliggende familiebrug med fåreavl i Danmark; men familiepleje og små alternative institutioner er ingen ukendt ting; omvendt har anbringelse af unge lovovertrædere hos private familier længe slet ikke været anvendt i Grønland.

Det er ubestrideligt, at mulighederne for at strikke individualiserede foranstaltninger sammen i det danske retsvæsen ikke altid udnyttes fuldt ud eller særlig kreativt. Forklaringen herpå kan ikke entydigt findes hverken i regelgrundlaget eller i det forhold, at jurister har en central rolle i sanktionsvalget. For reglerne er rummelige, og indspillet kommer i høj grad fra de socialt uddannede i socialforvaltning og kriminalforsorg.

For nylig fik kriminaldommeren i Hjørring således strikket en usædvanlig foranstaltning sammen ved at sørge for en samfundstjenestelignende afgørelse til en 17-årig lovovertræder, der fik et tiltalefrafald med sådanne vilkår. Dét var der ikke praksis for, og det krævede en særlig indsats af denne brave dommer at overbevise de sociale myndigheder om det rigtige i sit forehavende, så det var altså ikke juristerne, der blokerede, men snarere ”systemerne”.

Det er vel også snarest ”systemerne”, der begrænser det lokale politis muligheder for sammen med bisidderne at improvisere og skræddersy en løsning til hver enkelt anklaget, sådan som en erfaren bisidder har beskrevet. Han oplever, at der er kommet mere central styring på, med kontakt mellem det lokale politi og politimesterembedet i Nuuk, og at man derfor gennem de seneste 10-15 år har bevæget sig væk fra gerningsprincippet.

”Bisidderne bliver brugt som rigtige forsvarere, og politiet kun som anklagemyndighed. Kredsretten er ikke længere et arbejdsforum, men en slagmark, hvor vi modarbejder i stedet for samarbejder.” (Anda Lyng, *AG Grønlandsposten* nr. 19, 1996, gengivet af Walsøe).

Der er ikke til en professionaliseret retspleje knyttet noget naturgivent, der forhindrer et samarbejde mellem anklager, forsvarer og dommer. Tværtimod kan man kalde det for uprofessionelt, hvis man ikke samarbejder om at finde den bedst mulige foranstaltning til den individuelle lovovertræder inden for de rammer, som lovgivningen nu engang tillader, og det véd gode dommere og andre gode jurister godt! Teamwork er ikke noget ukendt fænomen i mange landes strafferetspleje.

Tendensen til central styring af den grønlandske retspleje kan utvivlsomt virke snærende på mulighederne for at skræddersy fornuftige foranstaltninger. Årsagerne bag sådanne tendenser kan være mange; men jeg tror ikke på, at juridisk uddannelse af kredsdommerne vil forstærke sådanne tendenser alene i kraft af professionaliseringen. Tværtimod vil en styrkelse af kredsdommernes faglige beredskab og uafhængighed kunne sætte dem bedre i stand til at frigøre sig fra, hvad landsdommeren og politimesteren i Nuuk måtte mene om dette og hint, også når det gælder foranstaltninger.

Brugeropfattelser

I rapporten *I kredsretten* mener Helene Brochmann at kunne konstatere, at det for brugerne ikke er noget problem, at deres sager behandles af lægfolk: ”Vi har ikke hørt én eneste kritisk bemærkning i den anledning.” Det er imidlertid et spørgsmål, om folk, der kommer i retten, i almindelighed tænker meget over eller er klar over, hvem der jurister, og hvem, der ikke er. Rapportens forfatter har imidlertid ikke haft intentioner om sammenligninger med andre landes retspleje, hvilket begrænser rækkevidden af fundene.

Man kan forestille sig, at fraværet af kritik af, at kredsdommerne er lægfolk, bl.a. skyldes, at de egentlig ikke er særlig læge, hverken med hensyn til kundskaber eller stil, men at de i det væsentlige giver indtryk

af at kunne, hvad de skal kunne. De kan ganske vist ikke de finere juridiske finesser, og de laver gedigne bomberter, sådan som der gives en række eksempler på; men de kan det basale og fungerer semi-professionelt. En kredsdommer, der – med baggrund i hvervet og ofte tidligere beskikkelse som domsmand - har opnået et vist fagligt kundskabsniveau og nogle fundamentale metodefærdigheder og kan manøvrere nogenlunde sikkert gennem de fleste processer, er ikke længere særlig læg i betydningen ukyndig eller uden sagkundskab på det givne område. På den baggrund er det ikke så mærkeligt, at kunderne i butikken ikke skænker spørgsmålet om kredsdommerens faglige baggrund mange tanker, endsige finder procesformen amatørpræget. Rapportens forfatter finder tilsyneladende forklaringen på fraværet af kritik i det forhold, at kredsretterne ”er befolket med grønlandske lægfolk”. Det er dog næppe i læg-elementet, at forklaringen skal søges, endsige i en kombination af det grønlandske og noget lægt, men snarere i den halvprofessionelle indsats, der præsteres – vel at mærke af folk, der kan grønlandsk. Der er ingen grund til at tro, at brugerne ville blive mindre tilfredse med en gedigen professionel indsats.

Afslutning

Det ser ikke ud til, at der i Den grønlandske Retsvæsenkommission er større interesse for at udvikle modeller for alternativ konfliktløsning, hvilket i betragtning af den grønlandske samfundsstruktur er beklageligt.

Med hensyn til den egentlige retspleje tyder alt på, at man ønsker en professionalisering. Ikke mindst kredsdommerne ytrer ønsker herom. Det ligger i kortene, at det er dén vej, udviklingen vil gå, og det må man med ovennævnte forbehold hilse velkomment! Den ægte vare er nu engang at foretrække frem for mere eller mindre vellykkede efterligninger. Der findes gode jurister og mindre gode jurister, ligesom der findes gode såvel som mindre gode læge kredsdommere. Alt andet lige må gode juriske kredsdommere være at foretrække frem for såvel de mindre gode jurister som de mindre gode lægdommere.

Grønland - på vej mod et nyt retssystem?

af Agnete Weis Bentzon¹ og Torben Agersnap²

Artiklen behandler Den Grønlandske Retsvæsenkommissionens (GRVK) seneste udmelding om dens forslag³. Kommissariatet for GRVK har et afsnit der kan misforstås. Det har måske påvirket GRVKs afvejning ved valget mellem modstående hensyn. Det er afvejningen mellem individuelle og kollektive menneskerettigheder som de fremgår af konventionen om de borgerlige og politiske rettigheder af 1966. De forslag vi ser nærmere på drejer sig om fast og heltids ansættelse for kredsdommerne, om uddannelse af kredsdommere og bisiddere men ikke af jurister og om juristers indtog i kredsretterne som advokater og som superkredsdommer og en dermed sammenhængende begrænsning af landsrettens virke. Sidste punkt angår et forslag om dansk eller grønlandsk model for samfundstjeneste som foranstaltning.

1. Retsvæsenkommissionens kommissorium

a. fastholde Grønlands rets egenart og lægfolks medvirken

Kommissariatet understreger at overvejelserne om en eventuel nyordning bør ske "under hensyntagen til de særlige grønlandske forhold, herunder de traditioner der er knyttet til det grønlandske retsvæsen og den grønlandske egenart. Det vil således f.eks. fortsat være ønskeligt at fastholde kriminallovens oprindelige grundtanke om resocialisering som udgangspunkt for de strafferetlige foranstaltninger og principperne om den vidtgående læge medvirken i retsplejen."

b. desuden leve op til forpligtelser på menneskerettighedsområdet. "Desuden skal det påses at det grønlandske retsvæsen lever op til de internationale forpligtelser som gælder for riget, herunder navnlig forpligtelserne på menneskerettighedsområdet."

Retsvæsenkommissionens kommissorium tager skyldigt hensyn til både de individuelle interesser og de kulturelle interesser men formuleringen i kommissariatet peger på at begrebet menneskerettighed er forbeholdt de individuelle rettigheder. Men det er en misforståelse.

Det er dog desværre en almindelig jurist forståelse som hænger sammen med den juridiske læres legale monocentri. Man har svært ved at leve med at der kan være mere end eet hierarki af gældende regler. Legal pluralisme har svært ved at vinde fodfæste i den almindelige retslære.⁴

Kommissionens konkrete forslag er gennemgående præget af en respekt for hvad man kan kalde grønlandsk retskultur og de hviler også på grundige undersøgelser af hvordan de enkelte elementer i denne kultur fungerer og opfattes⁵.

Der er dog nogle af kommissionens forslag som kunne se ud til at være baseret på en foregribelse af politisk modstand mod en fastholden eller styrkelse af dele af den grønlandske retskultur som i og for sig har fortalere i kommissionen. Det er især billedet af den lokalt engagerede og medlevende dommer overfor den neutrale og passive dommer der er på vippen.

2. Domstolene og menneskerettighederne

Den internationale konvention fra 1966 om borgerlige og politiske rettigheder er tiltrådt af den danske stat og fulgt op i lovgivningen. Den har to sæt af retsprincipper, der er vigtige for det grønlandske retsvæsen: A. De individuelle

¹ professor em i retssociologi RUC, nu tilknyttet Retsvidenskabeligt Inst. B Københavns Universitet

² professor em. i organisationsteori, Inst.f.Org. og Arbsociologi, Handelshøjskolen i København

³ Walsøe, Per 1999: Den Grønlandske Retsvæsenkommission Nyhedsbrev no 4, 1999 på grønlandsk og dansk, Nuuk.

⁴ Et tøjbrud kan dog anes. Den i juli 1999 afholdte konference i The International Academy of Philosophy of Law, Pace University, New York, behandlede i mange oplæg forholdet mellem sædvaner og formel ret. Akademiets næste konference i Amsterdam år 2001 bærer titlen Legal Pluralism.

⁵ F.eks. Helene Brochmanns rapporter om kredsretterne og om foranstaltningerne anstalt, tilsyn og pension (1997)

og B. De kollektive rettigheder. De sidste omfatter også "people's rights", det er folkegrupperes rettigheder (HR General Comment 23 Article 27 1994 s 3.2 og 9).

A. Adgang til 1. domstol 2. retfærdighed 3. kendskab til loven

På den ene side har konventionen et sæt, der omfatter den enkeltes 'adgang til domstolene' (access to courts), 'adgang til retfærdighed' (access to justice) og endelig kan der siges at være et almindeligt princip om 'adgang til information om de gældende skrevne og uskrevne retsregler (legal knowledge) der kan deles op i a) almindelig orientering og b) viden til konkret forsvar for krav eller behov. Det er modstykket til princippet i europæisk ret fra romerrettens tid om at uvidenhed om retten ikke undskylder adfærd i strid med retten (Ignorantia juris semper nocet). Principperne er sideordnede og kan være overlappende. Adgang til at få sin sag behandlet ved en domstol er adgang til retfærdighed, hvis man får en fair behandling. Det gælder både i en kriminal sag, hvor man står som anklaget⁶ og i civil sag hvad enten man er sagsøger eller sagsøgt. Adgang til retfærdighed kan man have uden adgang til domstole og kendskab til love og regler kan man have uden at få sin ret.

B. Stater skal respektere folkegrupperes kulturelle særtræk. På den anden side har flere internationale konventioner og som nævnt 1966 konventionens artikel 27 et sæt af rettigheder der pålægger staterne at respektere mindretals grupperes kulturelle normer og praksis. I forholdet mellem Danmark og Grønland er det klart at Danmark ikke uden videre kan eller siden tiltrædelsen af konventionen har kunnet indføre dansk ret uden hensyn til grønlandsk kulturel praksis. Denne holdning havde den Danske stat iøvrigt længe inden konventionen kom til.⁷ Det er et vigtigt punkt at enkelt personer indenfor mindretalsgrupper ligesåvel som enkelt personer i landets flertal har adgang til kendskab til ret, til domstol og til retfærdighed. Pointen er at individuelle menneskerettigheder og grupperetten til bevarelse af kulturelt særpræg er lige beskyttelsesværdige interesser. Vi vil herefter i det lys se på nogle af retsvæsenkommissionens forslag.

3. Ændring af kredsdommerernes ansættelsesforhold

A. *Kredsdommerhvervet som borgerligt ombud*

Kredsdommerhvervet blev i retsplejeloven af 1951 bestemt som et borgerligt ombud som man fik betroet for en fireårig periode og med mulighed for forlængelse. Konstruktionen hang sammen med et ønske om at have dommere i første instans der var kendt og agtede af lokalbefolkningen og delte kultur og sprog med denne. Man valgte en afgrænsning af retskredsen som svarede til den kommunale inddeling. Det betød at der dengang langt fra kunne forventes et antal sager som kunne beskæftige en heltidsansat dommer. Der måtte altså satses på personer der havde et andet hovederhverv. De skulle også være kontorvante og foruden modersmålet have et rimeligt kendskab til det andet sprog. Det betød at man i mange år søgte og fik kredsdommere med ansættelse i offentlige institutioner. Hvervets karakter af borgerligt ombud betød at institutionsledere med medarbejdere der var udpeget til kredsdommere var forpligtede til at indrømme dem frihed til udførelse af hvervet. Den tidsrøvende del af hvervet var tjenesterejser i distriktet. Med voksende sagsmængde ulige fordelt over retskredse har der fra tid til anden været brugt ansættelse af fuldtidsdommere. Enkelte steder har flere retskredse været lagt sammen for at opnå en passende sagsmængde for en fuldtidsdommer.⁸

---

⁶At også ofret har krav på fair behandling har vores retssystemer været længe om at anerkende og det kniber stadig. 'In dubio pro reo' beskytter både den uskyldige og gerningsmanden. Hvis denne frifindes kan det gælde ære, gods og liv for ofret. I lande med islamisk ret kan en kvinde straffes med pisk og fængsel hvis hun ikke kan støtte sin anmeldelse om voldtægt på udsagn fra tre troende mandlige vidner. Hendes brøde er at hun har tilstået samleje udenfor ægteskab. I vores multikulturelle samfund er der grupper der hylder retten til selvjustits, og vores retsvæsen kan i realiteten ikke beskytte kvinder eller mænd der udsættes for selvjustits. At det skulle være bedre at ti skyldige går fri end at en uskyldig dømmes er en ejendommelig betragtning. (Blackstone 1765) Det førstnævnte alternativ kan umiddelbart skade ti uskyldige alvorligt og i ukendt omfang skade flere.

⁷ Det kan ses i kommissoriet for Det Grønlandske Lovudvalg fra 1951: Udvalget har til opgave at gennemgå gældende danske love, særlig indenfor civilrettens område med henblik om de er egnede til gennemførelse i Grønland eventuelt med ændringer som følge af de særlige forhold i denne landsdel. (Bentzon 68)

⁸ Kredsdommeren i Egedesminde har i mange år haft Kangatsiaq kommune som en del af sit virkeområde. I hvert fald formelt har flere af dommerne i denne retskreds haft en stilling ved siden af dommerhvervet. De tre sydligste retskredse har i perioder været underlagt kredsdommeren i Julianeuhåb. Det har ikke været værdsat af beboerne i de andre retskredse.

B. Kredsdommere fastansat og på fuld tid?

Retsvæsenkommissionen foreslår at kredsdommerne får fastansættelse. Det er et ønske der har været fremsat på mange kredsdommermøder og har måske hængt sammen med at det ikke altid har været lige let at få tjenestefri i hovederhvervet. Et vigtigt spørgsmål er om en fastansættelse kan kombineres med et andet deltidsbrev der så må indrømmes efter dommerhvervets tjenesterejser af ubestemt varighed og på ubestemte tidspunkter. Kommissionen har forestillet sig at fastansættelsen skulle kombineres med fuldtidsstillinger. Det har så en anden vanskelighed at ikke alle de nuværende retskredse har en arbejdsbyrde der svarer til en fuldtidsstilling. Hvis man løser problemet ved at nedskære sekretær assistancen bliver det et meget ensomt job at være fuldtidsdommer og meget vanskeligt for nye dommere også fordi rekruttering til dommerhvervet fra sekretærgruppen antagelig vil tage af.

En sammenlægning af retskredse kan forekomme at være den rigtige løsning der hvor sagsmængden i den enkelte kreds er for lille. Imod en sammenlægning taler dels tidligere dårlige erfaringer, dels stærkt de betydelige afstande der vil være mellem tingsted og fjernere dele af retskredsen. Det kan klart sinke sagsafviklingen og afgørende ændre det nære forhold mellem dommer og befolkning. Det vil nok ikke bekymre tilhængere af en retskultur med dommeren som en neutral og uengageret person men det er ikke billedet af den ideale kredsdommer. Dertil kan det bane vej for valg af jurister i stedet for lægdommere fordi man udtønder lægdommerens særkende.

4. Uddannelse af kredsdommere og bisidder og jurister?

Kommissoriet pålægger kommissionen at udarbejde planer for udvikling af et uddannelses- eller kursusystem for de forskellige personalegrupper indenfor retsvæsenet. Det er ikke en ny erkendelse at der er brug for forbedring af uddannelsen af kredsdommere og ikke mindst af bisidderne. Nu har retsvæsenkommissionen fået iværksat et kursusforløb for kredsdommere der løber over 4 uger pr. år over 4 år. Efter forlydende er det lagt an efter en model der ligner den meget pædagogiske vejledning som den første landsdommer J. Kisbye Møller udarbejdede til indførelse i arbejdsgangen for en kredsdommer trin for trin. Arbejdet for en kredsdommer har udviklet sig meget siden halvtredserne. Megen ny lovgivning og nye sagsarter er kommet til og sagsmængden er gennemgående betydeligt forøget. Det er klart at træning af nye dommere og opfølgende kurser må tage længere tid end tidligere. Vi har forstået at kurserne ikke lægger op til at kredsdommerne efter endt træning skal springe ud som "Dansk Jurist", en mellemuddannelse for jurister som blev afskaffet i begyndelsen af dette århundrede. Uddannelse af læge politifolk der også er aktører i kredsretterne er ikke indbefattet i kommissionens uddannelsesaktiviteter. Det varetager politiet.

Uddannelsesplanerne for bisidderne er vi ikke kendt med men der er etableret en ordening med et advokat kontor i Nuuk der har påtaget sig at vejlede bisidderne der beder om råd. Så langt så godt.

Men hvorfor er der ingen planer om uddannelse af danske jurister der tiltræder poster indenfor retsvæsenet i Grønland? Det er måske fordi man ikke har fantasi til at forestille sig hvad man skal fylde på dem?

Vi kan begynde med sproget. I de knap så gode gamle dage var det dog et krav at danske der udsendtes til kolonien Grønland skulle gennemgå et kursus i grønlandsk. Kommissionen lægger med rette stor vægt på at retsvæsenet betjener sig af det grønlandske sprog så befolkningen kan mødes af og bruge sit eget sprog. Er det ikke rimeligt som et minimum at tilbyde sprogkurser indenfor arbejdstiden til nytilkomne?

Men der er andet end sproget, det er væsentligt at nytilkomne får indblik i. Vi kan bruge en formulering i en retsplejelovsændring for Færøerne der er en følgelov efter indførelse domstolsstyrelsen i Danmark: "Domstolsstyrelsen fastsætter regler for fuldmægtiges uddannelse...For Færøernes vedkommende skal reglerne tilsikre at det nødvendige antal fuldmægtige uddannes i færøsk lovgivning, færøske samfundsforhold, færøsk kultur og tillige i færøsk sprog i skrift og tale". I de almindelige bemærkninger til lovforslaget anføres at Justitsministeriet er enig i at det bør tilstræbes at dommere og dommerfuldmægtige ved retten på Færøerne, ud over at besidde de nødvendige faglige kvalifikationer, også er velkvalificerede til at virke under de særlige færøske forhold.

Skal den grønlandske retsplejelov også have sådan bestemmelse og vil retsplejekommissionen foreslå rammer og indhold i en sådan uddannelse?

5. Advokater i kredsretterne

Den første danske advokat der slog sig ned i Grønland var landsretssagfører Kønig. Det var i tredserne at han oprettede kontor i Nuuk. Kontoret er videreført og tjener nu blandt andet til støtte for bisidderne fra hele Grønland der kan få telefonisk vejledning til brug for deres indsats som forsvarere. Kønig indgik med den daværende landsdommer Henning Brøndsted, hvad de kaldte en gentleman agreement. Den gik ud på at han ikke skulle optræde som advokat i kredsretten og derved påvirke balancen mellem dommer, anklager og forsvarer. Denne overenskomst har i det store og hele været accepteret af senere tilkomne advokater. En lille kreds af danske forsvarere har imidlertid stort set over alle årene ført en vedholdende og hæftig kritik i pennen mod det grønlandske retsvæsen hvis afgørelser man fandt langt fra levede op til menneskeretskravene om adgang til fair og retfærdig sagsbehandling. De samme rettigheders krav om respekt for mindretals kultur og ret synes ikke kendt eller nævnt.

Det er utvivlsomt at denne kritik har været medvirkende til nedsættelsen af Retsvæsenkommissionen. Kritikken er imødekømt ved forslagene om uddannelse af kredsdommere og bisiddere og bisiddernes muligheder for vejledning ved advokat.

Dertil kommer så de forslag om advokaters direkte medvirken i kredsretten hvor dommeren og anklageren er læge. Kommissionen foreslår at advokater skal have fri adgang til at møde i de grønlandske domstole og at de i særlige tilfælde skal kunne beskikkes som forsvarer i kredsretterne. Det første forslag er ejendommeligt formuleret. Den frie adgang for advokater har vel hele tiden været der, men den nævnte gentleman agreement har holdt dem tilbage. Det må man håbe at den stadig vil gøre både i civile sager og i kriminalsager. En advokat der for vederlag påtager sig at føre en sag ønsker at vinde den og ved en ubalance i retsinformation (access to law) mellem sagens aktører er garantien for et rigtigt og retfærdigt resultat ikke indlysende.

Det andet forslag om advokaters beskikkelse i særlige tilfælde er mindre betænkeligt under visse forudsætninger. Der foreslås en beneficieordning som i Danmark. Det bliver altså en udvalgt kreds. Man kan stille de samme krav om særlige kvalifikationer som forventeligt vil blive stillet til andre jurister der skal virke indenfor retsvæsenet, jvf den færøske retsplejelov. Desuden er det dommeren der bestemmer om advokaten skal indlades.

6. Indskrænkning i Grønlands Landsrets Virke.

Retsplejeloven af 1951 indførte Grønlands Landsret som en appelinstans beklædt med en jurist som dommer med to domsmænd i alle sager. Landsdommeren kunne desuden beslutte at en sag skulle begynde ved landsretten efter anmodning fra kredsdommeren eller en part. Den ordning er stadig gældende og i årenes løb er antallet af første instanssager steget ihvert fald i en periode under landsdommer H.C.Rafnsøe, muligvis på grund af for få ressourcer til effektiv vejledning. Foruden den dømmende virksomhed var det nemlig Landsrettens opgave at uddanne og vejlede kredsdommere og senere også sekretærer ved kredsretterne. Det har i høj grad været betroet landsretssekretærene og senere også Landsrettens fuldmægtige at besøge kredsretterne og give den vejledning i arbejdsgang og sagsafvikling der var brug for. Fra landsrettens kontor udgik en vejledning der dels var baseret på gennemgang af alle de indsendte kopier af sagsakter, dels var svar på direkte henvendelser fra en kredsdommer om et akut vanskeligt problem. En del af den kritik af det grønlandske retsvæsen der har været rejst har angået Landsrettens vejledningsopgave. Det har især været en principiel kritik. Man fandt at der kunne opstå et habilitetsproblem når Landsretten senere kunne få en appelsag hvor man havde vejledt kredsdommeren i underinstansen.

På foranledning af kommissionen udskiltes vejledningen i 1995 til en særskilt afdeling af Landsretten. Denne afdeling har ikke behandlet appelsager. Der foreligger nu et forslag der går videre med udskillelsen af vejledningen. Den går ud på at der oprettes en stilling som underrettsdommer med hele Grønland som retskreds. Det skal være en jurist og bliver så efter al sandsynlighed en dansk jurist. Han/hun skal vejlede kredsdommerne og han skal overtage de første instanssager som hidtil er gået til Landsretten. Det er ikke helt gennemskueligt hvad der er fordelene ved dette forslag. Habilitets problemet er i det store og hele løst ved tvedelingen af Landsretten og ved etableringen af advokatbistanden til bisidderne. Man kan vel dertil frygte at den jurist der skal være "superkredsdommer" kan være fristet til at fremme puljen af første instanssager på bekostning af vejledningen. Det er nok mere kvalificerende at have dommererfaring end at have vejledningserfaring hvis man vil videre i karrieren. Tvedelingen i landsretten er smidigere. Man kan skifte mellem afdelingerne.

7. Samfundstjeneste, grønlandsk og/eller dansk model?

I nyhedsbrev Nr.4 1999 fra retsvæsenkommissionen omtales et forslag fra en arbejdsgruppe der enigt anbefaler indførelse af samfundstjeneste i Grønland efter europæisk mønster. Samfundstjeneste beskrives som et stykke ulønnet arbejde der skal gøres i stedet for et anstaltsophold. Det er for det meste velgørende arbejde der skal udføres f.eks. indenfor kirkelig sammenhæng, idrætsforeninger eller beskæftigelsesprojekter. Det er arbejde der oprettes alene for den der udfører samfundstjeneste. "Det betyder at den kriminelle ikke tager arbejde fra den almindelige arbejdssøgende." En anstaltsdom der varer fra en måned og op til et år kan i stedet give samfundstjeneste. Forslaget går på at folk der begår de groveste forbrydelser ikke skal kunne få samfundstjeneste. Det er således et brud på gerningsmandsprincippet.

I forslaget henvises til de gode erfaringer med samfundstjeneste i England og i de nordiske lande.

Vi er ikke i tvivl om at der foreligger et vel gennemtænkt forslag men ud fra det begrænsede kendskab til arbejdet man får ved læsning af nyhedsbrevet vil vi foreslå, at der i første omgang bliver tale om et forsøg gennem en periode. Et forsøg hvor man sammenligner to grupper. Een gruppe der har fået samfundstjeneste og en gruppe der har fået en anstaltsdom af tilsvarende længde og i overensstemmelse med anstaltsregulativet beskæftiges på en almindelig arbejdsplads i byen til tarifmæssig aflønning. Vi savner i nyhedsbrevets referat en modstilling af denne ordning fra 1963 og samfundstjenesten.

Ideerne bag den gældende ordning og synet på ordningen omkring 1975.

Den legale ramme om anstalten i Nuuk stammer fra kriminallovsændringen i 1963. I paragraf 108 bestemmes at den anbragte så vidt muligt skal beskæftiges med arbejde som han er egnet til eller at han hvis det skønnes formålstjenligt skal oplæres i et for ham passende erhverv. Arbejdet udenfor anstalten skal udføres mod vederlag og beløb til dækning af udgifter til ophold og forplejning kan fradrages i arbejdsvederlaget. I det tilsluttende reglement siges det at de anbragte har arbejdspligt og at de der er anbragt i den åbne afdeling så vidt muligt søges beskæftiget på byens arbejdspladser til tarifmæssig aflønning. Udgangstilladelse (udenfor arbejdstid) kan gives, og de anbragte har ret til at modtage besøg af familie, venner og andre. Disse bestemmelser er baseret på kulturelle træk som den juridiske ekspedition fandt og som også fandtes ved Udvalget for Samfundsforskning i Grønlands kriminallovsundersøgelser i halvtredserne. En person som havde handlet imod de almindeligt accepterede normer for god adfærd blev ikke stempet som tyv, voldtægtsmand, morder. Han eller hun blev ikke afsondret fra samkvem med andre mennesker undtagen i ekstreme tilfælde af farlighed. Reaktionen afpasses med hensynet til ofret og til lokalsamfundets vel. Bevarelsen af alle "duelige" personer i de relativt isolerede mindre samfund var et hovedsigte med konfliktbehandlingen. I anstaltspraksis blev den anbragtes indtjening bl. a. brugt til at betale erstatning til et evt. offer, ligesom indtægten gav den anbragte mulighed for at hjælpe med til sin families forsørgelse. 1975-undersøgelsen viste at hovedparten af de anbragte der havde arbejde i byen var glade for arbejdet og følte sig ordentligt behandlet på arbejdspladsen. Arbejdsgiverne var også godt tilfredse. Arbejdsanvisningen bekræftede disse oplysninger, og pegede også på at det ikke spillede nogen rolle for arbejdsgiverne om domfældte havde begået selv alvorlige forbrydelser blot de ikke har nogen berøring med selve det arbejde der skal udføres. Men det blev også påpeget at mulighederne for finde beskæftigelse til de domfældte i høj grad var afhængig af beskæftigelsessituationen. Ansvarlige for en større familie, unge der lige havde afsluttet uddannelse og tilflyttere måtte komme i første række.

Ordningen bygger på elementer af kulturel tradition og har samtidig en målsætning der ikke er fjernt fra samfundstjenestens. Det der rejser vores tvivl om samfundstjenesten vil fremme de fælles mål bedst er i første række at den er ulønnet. Det er klart, at den praksis der har udviklet sig i forbindelse med den anstalts anbragtes "udearbejde" kan have fjernet sig en del fra ideerne bag den. Der foreligger visse oplysninger om funktionen fra 1975 og det er selvfølgelig længe siden. Siden er kommissionens undersøgelse kommet til. (Brockmann 97) Men et forslag der bryder afgørende med det nugældende princip om arbejde på almindelige arbejdspladser til almindelig løn bør begrunde hvorfor det gældende system fraviges for en gruppe af domfældte. Eller er der tale om et valg for den domfældte? Og hvis ja er det så en god ide? En arbejds- og boligløs er nok bedst tjent med anstaltsanbringelse selv om han ikke direkte vil vælge det. Og de med grovere overtrædelser der ikke kan få samfundstjeneste kan så trøste sig med at de kan få lønnet arbejde? Eller vil man afskære dem fra den resocialiseringsmulighed?

Forholdene i de grønlandske samfund har forandret sig betydeligt gennem de 25 år siden den forrige undersøgelse og man kan meget vel tænke sig at der er brug for andre forholdsregler til bekæmpelse af kriminaliteten. Men man bør sammenligne de to modeller for beskæftigelse af de domfældte og vurdere mulighederne for resocialisering for hver især. Anstaltsmodellen giver den domfældte arbejde på en almindelig arbejdsplads og nogle af dem har fortsat arbejdet i pladsen efter løsladelsen. Modellen giver domfældte mulighed for at få orden i økonomien ved afvikling af gæld og afvænnning af spiritusforbrug. Den giver også mulighed for at fastholde en position som medforsørger af ens familie. Disse træk udtømmer ikke sammenligningen og det er muligt at modellen ikke fungerer som den er tænkt og har fungeret. Men er det så ikke rimeligt at tage med i overvejelserne om den kan styrkes og eventuelt foretrækkes fremfor at indføre endnu en europæisk model i Grønland?

8. Afslutning

Man kan mene at den uklarhed i kommissoriet som vi indledningsvis påpeger har været uden betydning for kommissionens arbejde og forslag. Der er gjort et stort undersøgelsesarbejde for at belyse forholdene som de er i dag. Man har fundet bevaringsværdige træk og man har fundet problemer. Gennem samtaler og offentlige møder har man søgt indtryk af holdninger og tilbagemeldinger på forslag.

Hovedlinierne i forslagene respekterer væsentlige træk ved retsplejen og kriminalforsorgen. Kredsdommernes ansættelsesforhold har i mange år trængt til en regulering og kredsdommerne har ønsket det. Vi kender ikke kommissionens overvejelser i detaljer men peger på problemer ved fuldtidsansættelser. Det er navnlig konsekvenserne for retskreds-inddelingen der forekommer os betænkelig fordi det træk at dommer og befolkning kender hinanden er et kulturtræk som der hvor det stadig findes er bevaringsværdigt.

Styrkelse af uddannelsen af kredsdommere og bisiddere har også været et tilbagevendende emne på kredsdommermøderne. Det har kommissionen fået sat i værk og det er utvivlsomt et nyttigt tiltag men det er et alvorligt problem at det ikke er til at få øje på tanker om end sige forslag til uddannelse af jurister der end så længe så godt som alle vil være udsendte danskere. Herunder også de beneficerede advokater. Det byder man ikke færinger.

Det er især alvorligt i forbindelse med det forslag der åbner for advokaternes indtog i kredsretterne. Det er en almindelig egenskab ved advokater at de er eurocentrikere: 'Den akkusatoriske procesform er den bedste og advokater er bedst til at forsvare den enkeltes menneskerettigheder, klientens altså'. Men er de også de bedste til at forstå og forsvare kulturelle særtræk?

Forslaget om at bisiddere kan søge råd hos en advokat er godt. Det styrker forsvaret men forstyrrer ikke balancen i kredsretten. Den læge anklager har jo også adgang til råd hos politiets jurister. Indskrænkning i Grønlands Landsrets virke har vi ikke set nogen overbevisende begrundelse for.

Samfundstjeneste er muligvis også en god ide som ekstra foranstaltning mulighed. Men vi savner en drøftelse af hvordan den vil gå i spænd med den grønlandske anstaltsmodel for samfundstjeneste. Vi drister os til at foreslå at man iværksætter et forsøg.

Et andet forslag som vi drister os til er iværksættelse snarest af kursus for nye jurister der skal virke indenfor retsvæsenet - udformet i samarbejde mellem landsretten og Ilisimatusarfik.

Referencer:

- Agersnap, Torben og Bentzon, Agnete Weis (red) 1964: *Retspleje i Grønland – Kalaadlitlunane ergartussissauseq*. Holsteinsborg
- Anordning af 18. juni 1999 nr 482 om ikrafttræden for Grønland af lov om domstolstyrelsen
- Anordning af 18. juni 1999 nr 483 om ikrafttræden for Færøerne af lov om domstolstyrelsen
- Bekendtgørelse af *International konvention af 16. december 1966 om botgerlige og politiske rettigheder* med tilhørende valgfri protokol (International Covenant on Civil and Political Rights). København: Udenrigsministeriet
- Bentzon, Agnete Weis, Agersnap, Torben og Chemnitz, Guldborg 1967: *Artikler om Retsplejens vilkår og virke i de grønlandske samfund*. København: Nyt fra Samfundsvidenskaberne
- Bentzon, Agnete Weis 1968: 'Lovgivningsproblemer i et udviklingsområde' *Tid.f.Grl.Retsvæsen* 4.årg nr 1.
- Bentzon, Agnete Weis 1979: *Ret og Reformer I-II*. København: Nyt fra Samfundsvidenskaberne.
- Bentzon, Agnete Weis 1992: 'Menneskerettigheder og Grønlandsk Ret' *Tid. f. Grl. Retsvæsen*. 28 årg.Hefte 2
- Bentzon, Agnete Weis 1992: 'Kriminallovens historiske baggrund. Nogle kommentarer til H.G.Jensen: Kriminalloven' *Tid.f.Grl.Retsvæsen* 28 årg.Hefte 2
- Bentzon, Agnete Weis, 1982: 'Om overgangssamfund og retspleje'i *Retfærd* nr.16 København
- Bentzon, Agnete Weis, Hellum, Anne, Stewart, Julie, Ncube, Welshman og Agersnap, Torben 1998: *Persuing Grounded Theory in Law*. Oslo og Harare: Tano og Mond
- Brochmann, Helene 1996: *I kredsretten* GRVK rapport no 2. København
- Brochmann, Helene 1997: *Anstalt, Tilsyn, Pension* GRVK rapport nr 4, København
- Goldschmidt, Verner 1957: *Retlig Adfærd* Reprint from Meddelelser om Grønland bd 90 no 3. Copenhagen
- Goldschmidt, Verner og Chemnitz, Guldborg 1975: *Samfund og Kriminalitet i Grønlandske Byområder*. København: Nyt fra Samfundsvidenskaberne
- Den grønlandske Retsvæsenkommission 1997: *Statusnotat okt.1997*. København
- do - : *Rapport til konference 11-12 maj 1997*
- Grønlands Statistik 1999: *Recidivundersøgelsen* GRVK rapport no 6 København
- Holleman, J.F. 1973: 'Trouble-cases and Trouble-less Cases in the Study of Customary Law and Legal Reform' *Law and Society Review* 585 - 609
- Human Rights Committee, *General Comment 23, Article 27* (Fiftieth session 1994) Univ. Of Minnesota Human Rights Library
- Jensen, Henrik Garlik: 'Kriminalloven' *Tid.f.Grl.Retsvæsen* 28 årg.Hefte 2
- Jensen, Henrik G. og Agersnap, Torben (red) 1996: *Crime, Law and Justice in Greenland*. Copenhagen: New Social Science Monographs
- Kreutzmann, Gladys og Jensen, Claus 1997: *Politiets Arbejdsvilkår i Grønland* GRVK rapport nr 3. København
- Larsen, Finn Breinholt 1996: 'Interpersonal Violence Among Greenlandic Inuit' in Jensen, H.G. og Agersnap, T.(red): *Crime, Law and Justice in Greenland*. Copenhagen: New Social Science Monographs
- Petersen, Hanne og Janussen, Jakob (red.) 1998: *Retsforhold og Samfund i Grønland* Nuuk: Ilisimatusarfik
- Petersen, Hanne 1998: '50 år efter den juridiske ekspedition' i Blume, P. & Ketscher, K.: *Ret og Skønsomhed i en Overgangstid*. København: Akademisk Forlag p. 21-39
- Skydsbjerg, Henrik 1996: *Befolkningen og Politiet*. En undersøgelse af den grønlandske befolknings erfaringer med og holdninger til politiets arbejde GRVK rapport nr 1. København
- Thomassen, Tinne & Meilvang, A. 1995. *Forsøgsordningen med uddannelse og dygtiggørelse af de forskellige personalegrupper indenfor det grønlandske retsvæsen*, Den Grønlandske Retsvæsenkommission bilag nr.92
- Walsøe, Per 1998: 'Grønlands kredsretter' i Blume, P. & Ketscher, K.: *Ret og Skønsomhed i en Overgangstid*.

København: Akademisk Forlag p. 41-61

Walsøe, Per og Trolle, Kirsten 1998: 'Det grønlandske retsvæsen - indsigter og udsigter' i Petersen, H. og Janussen, J. (red) Retsforhold og Samfund i Grønland Nuuk: Ilisimatusarfik

Barnevernet mellom hjelp, straff og hjelpeløshet

af Sturla Falck

Innlegget fokuserer på tvangsplassering av barn med alvorlige atferdsvansker i institusjon med hjemmel barnevernloven. Det er barn mellom 12 og 18 år. Barnevernets samfunnsoppgave er ikke å straffe, men å sikre at barn som trenger støtte "får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid." (§1). I valget av tiltak skal det legges avgjørende vekt på å finne tiltak som er til det beste for barnet (§4-1).

Grunnlaget for å bli tvangsplassert er viere enn bare kriminalitet. Kriteriene for tvangsplassering i institusjon er preget av at fylkesnemnda både skal foretas en juridisk og en faglig vurdering. Kriteriene (§4-24) er:

- Et barn som har vist alvorlige atferdsvansker*
- ved alvorlig eller gjentatt kriminalitet,
  - ved vedvarende misbruk av rusmidler eller
  - på annen måte

Ettersom atferdsproblemer vanskelig kan sies å være en diskret variable, vil språkbruken, de ordene som er valgt for å trekke grenser, i seg selv gi opphav til vurderinger som ikke gir seg selv. For eksempel: Hvor alvorlig er alvorlig? Hvor mange handlinger skal til før det blir gjentatt kriminalitet? Hvor går grensen mellom bruk og misbruk av alkohol, og hvor lang tid trengs det for å være vedvarende misbruk av rusmiddel? Hvor strengt eller liberalt skal en skal tolke på annen måte? Svarene på slike spørsmål vil i vel så stor grad avhenge av en sosialfaglig som en juridisk vurdering.

Det er ikke straff, men behovet for behandling som legitimerer tvangsplassering etter paragrafen (§ 4-24). Behandlingsbegrepet brukes viere enn rent medisinsk, om ulike former for sosialterapeutiske opplegg som skal gi "tilfredsstillende hjelp i forhold til formålet med plasseringen". Behov for utredning og kortidsbehandling er begrunnelse for tvangsplassering i 4+4 uker, og "behov for mer langvarig behandling" er begrunnelse for tvangsplassering i 1+1 år. Dette er lang tid. Tvangsplasseringen kommer som en reaksjon på eller en følge av alvorlige atferdsvansker ungdommen har vist. Spørsmålet mitt er om tvangsplassering av unge i institusjon kan anses som en form for "særreaksjon" ?

I Norge har vi hatt en rekke særreaksjoner, - arbeidsskolen for unge lovovertridere, senere Ungdomsfengslet, tvangsarbeid for alkoholmisbrukere og sikring. Felles for dem alle er at troen på behandling har vært brukt som begrunnelse for lengre tids tvangsplassering enn det som kunne begrunnes ut fra straff for handlinger de hadde begått eller atferd de har vist. Behandlingsideologien har fått rettsinstitusjonens prinsipper om proporsjonalitet og likhet til å vike. Tvangsplassering av unge med alvorlige atferdsvansker foretas ikke av rettsinstitusjonen, men fremmes av det kommunale barnevernet og avgjøres av fylkesnemnda for sosiale saker. Det kan imidlertid trekkes klare paralleller til den klassiske modellen for særreaksjoner. Modellen for retts- og helseinstitusjonens sammenblanding kan framstilles:

RETTSINSTITUSJONEN

HELSEINSTITUSJONEN

Ser bakover

Ser framover

ATFERD

Etterforskning

Undersøkelse

Dom

Diagnose

STRAFF
for samfunnets skyld

BEHANDLING
for individets skyld

Barn og unge som har begått noe straffbart havner innenfor den ene eller den andre siden av modellen alt etter hvilken alder de er. De over 18 år havner uvilkårlig på venstre side. De er ikke lenger barnevernets ansvar og det er opp til rettsinstitusjonen om de skal straffeforfølges eller ikke.

Alle under 18 år som er under strafferettslig etterforskning, skal politiet melde fra til barnevernet om dersom ikke forholdet er av bagatellmessig art (str.pr.l. §232 a). Barn under den kriminelle lavalder, 15 år havner på høyre side. De kan ikke straffes, men det er opp til barnevernet å finne et egnet tiltak om nødvendig. For dem mellom 15 og 18 år er det et to-sporet system. De kan forfølges strafferettslig, men samtidig har barnevernet ansvar

for dem. Det er imidlertid ikke slik at barnevernet skal sette inn tiltak, men det kan gjøre det dersom forholdene tilsier det ut fra hensynet til barnet.

Nesten dobbelt så mange barn blir tvangsplassert etter barnevernloven enn fengslet etter straffeloven og for lengre tid. Tabellen nedenfor viser antall unge som ble korttidsplassert (4+4 uker, §4-24, 1. ledd) og langtidsplassert (inntil 1+1 år, §4-24, 2.ledd) i 1995. (I tillegg ble det i 1995 fattet 151 midlertidige vedtak om tvangsplassering ved alvorlige atferdsvansker etter §4-25).

Tvangsplasserte etter §4-24, 1. og 2. ledd, samt fengslede, etter kjønn, 1995

	1.ledd	2.ledd	I alt	Fengslet (15-17 år)
Gutt	4 (8%)	44 (92%)	48 (60%)	41 (98%)
Jente	1 (3%)	31 (97 %)	32 (40%)	1 (2%)
	5 (6%)	75 (94%)	80 (100%)	42

I 1995 ble 42 ungdommer 15-17 år fengslet. 1 jente og 35 gutter fikk varetekt, og 6 gutter sonet fengselsdom (Krim.stat. tab.57). 80% ble løslatt før det hadde gått 2 måneder og ingen sonet over ett år i 1995 (Krim.stat. tabell 59). Det er uvanlig at ungdom soner mer enn noen uker i fengsel. Er straffen lengre er blir de vanligvis overført (etter §12 i fengselsloven) til soning i en behandlingsinstitusjon. På grunn av dette og relativt korte straffer er det få 15-17 åringer i fengselsanstaltene. Ved begynnelsen av året i 1995 var det 2 i varetekt og 1 som sonet dom og 1 sikring (Krim.stat. tabell 56). Av de 80 som ble tvangsplassert etter barnevernloven var 11 (2 jenter og 9 gutter) under den kriminelle lavalder, 15 år.

De strafferettslige særreaksjonene skulle ikke være straff, men som navnet sier, en særreaksjon. Det skulle være tilbud begrunnet ut fra individualpreventive hensyn. Det var behovet for lang tids behandling som kunne begrunne den lange tiden i arbeidsskolen, minst 18 måneder, (senere redusert til 12 måneder). I forarbeidene (Ot.prp. nr.28 (1951, s.1-3) sto det: "Arbeidsskolen er et utslag av et nytt syn på samfunnets behandling av ungdomskriminaliteten. Det er ikke straffen som er det primære, men forbedringen av det enkelte individ. (...) Oppdragelsen og opplæringen i arbeidsskolen må – om den i det hele skal ha noen mening – forutsette en viss varighet. (...) og all psykologisk og pedagogisk erfaring viser at et slikt program krever en ikke alt for kort tid til sin gjennomføring."

Nils Christie skrev i 1960 (s. 67): "Ideen om helse er brukt som en brekkstang for en type frihetsberøvelser som strider mot viktige prinsipper innen rettsinstitusjonen." Når behandling er begrunnelse, er det ingen nødvendig sammenheng mellom handling og lengden på tvangsplasseringen. Behandlingstiden begrunnes ikke ut fra likhet eller proporsjonalitet, men ut fra individuelle behov. Slik er det også ved tvangsplassering etter barnevernloven. Det er ikke straff, men behovet for lengre tids behandling som legitimerer 1 års tvangsplassering og eventuelt ytterligere ett år.

Forholdet mellom straff og behandling, ut fra hensynet til samfunnet eller hensynet til barnet, er en gjenganger i forarbeidene fra den første til og den nye barnevernloven.

Vergerådsloven i 1896 kom som et alternativ til å fengsle barn. I årene før ble over 200 barn 10-15 år årlig straffet med ris, bøter eller fengsel (Andenæs 1994, s.100). Bernhard Getz ville bort fra en domstol eller spesialdomstol som avgjørelsesorgan hvor skyldspørsmålet og bevisførsel spilte en sentral rolle. Vergerådet skulle derimot vurdere og vektlegge foreldrenes og barnas karakter og levesett. "Det var m.a.o. ikke handlingen, men årsaken som skulle være avgjørende for tiltaket." (Gerd Hagen 1996). Understrekingen av oppdragelse og skolens ansvar førte til at vergerådet ble lagt under Kirke og undervisningsdepartementet.

"Da barnevernloven i 1954 avløste vergerådsloven, ønsket man å fjerne seg fra vergerådenes straffepreg og lage et system som var mer innrettet på yte hjelp. Unge lovovertredere skulle ikke skilles ut som en egen gruppe som trengte en særskilt reaksjonsform." (Ot.prp.nr.44 (1991-92) s.57). Lovbrudd skulle bare ses som et symptom på at det var behov for hjelp og behandling.

Nils Christie (1961) skrev at barnevernloven "ble skapt i en tidsepoke hvor behandlingssideologien hadde hatt litt av et gjennombrudd i norsk samfunnsliv. Loven er derfor blitt sterkt preget av helseinstitusjonens forventninger til nemndene." (Christie 1961 s.85).

Behandlingsideologien ble videreført i den nye barnevernloven fra 1992. Et barn med alvorlige atferdsvansker kan "plasseres i institusjon for observasjon, undersøkelse og kortidsbehandling i opp til fire uker (...). Er det trolig at barnet har behov for mer langvarig behandling kan det treffes vedtak om at barnet skal plasseres i behandlings- eller opplæringsinstitusjon i opp til tolv måneder (...)." (§4-24).

Forarbeidene, laget av sosiallovutvalget, argumenterte for at tiltak skal begrunnes ut fra hensynet til barnets beste og ikke baseres på "samfunnets behov for beskyttelse mot lovbrutere eller mot personer som er farlige for andre." Dessuten advarte utvalget mot "en mer omfattende tvangsbruk enn strengt tatt nødvendig. En utvikling i retning av fengselslignende tilstander innenfor lukkede institusjoner vil være nærliggende." (NOU 1985:18 s.189).

Det varte imidlertid ikke lenge før det ble mulig å lukke institusjonene. *"I 1987 ble forskriftene om barneverninstitusjoner endret slik at institusjoner som er organisert innenfor en tiltakskjede nå kan lukkes."* (Innst.O nr.86 (1988-89) s. 2).

Samtidig som den nye barnevernloven ble laget var det en annen lovendringer med annet formål innen det samme området. I 1980-årene hadde den samme departementsavdeling (S1 i Sosialdepartementet) både ansvaret for forarbeidene til den nye barnevernloven og ansvaret for forarbeidet til hevingen av den kriminelle lavalder fra 14 til 15 år. I 1985 ble det skrevet to offentlige utredninger. I NOU 1985:18 ble det fremhevet at tiltakene skulle treffes ut fra barnets beste og ikke som ut fra samfunnsbeskyttelse eller straff. I NOU 1985:3 var det derimot vesentlig å gi overbevisende argumenter for at barnevernet kunne stå for alternative reaksjoner til stofferettsapparatet (NOU 1985:3). Før den kriminelle lavalder kunne heves måtte barnevernet være tilstrekkelig styrket til å kunne markere grenser for de mest problematiske 14-åringene som ikke lenger kunne få en strafferettslig reaksjon.

I prosjektet "Alternativ til fengsling av ungdom" (Buskerudprosjektet - ledet av Helge Waal og Per Stangeland omtalt i NOU 1985:3) ble det utviklet en rekke nye tiltak for aldersgruppen 12 - 18 år for å vise at barnevernet hadde tiltak til de vanskeligste ungdommene. Blant annet ble det etablert krise-, utrednings- og langtidsinstitusjoner for unge med alvorlige atferdsvansker.

I slutten av 80-årene og begynnelsen av 90-årene ble det etablert krise- og utredningsinstitusjonene (plassering 4+4 uker) i alle landets fylker (19). De fleste institusjonene er åpne, men noen er lukkede med låste dører og uknuselige vinduer (f.eks. BUS, Sole og Øvsttunsenteret). Det samme gjelder for langtidsinstitusjonene. I Oslo ble Kristinelundsvei åpnet i 1992 som en institusjon for de aller vanskeligste "værstingene". I media ble institusjonen omtalt som "barnefengslet". Til tross for sterk og god bemanning ble det ingen suksess og nedlagt i 1997. Mange av institusjonene som tar imot langtidsplasserte er private (stiftelser). De fleste er innenfor, men noen er også utenfor de fylkeskommunale planene.

I Stortinget ble det før hevingen i 1990, argumentert med at institusjonene både skulle drive faglig fundert behandling og moralsk grensesetting *"som også innebærer reaksjonsmuligheter som klart markerer det personlige ansvar for lovbrudd."* (Innst.O. nr 39 (1986-87)). Det ble argumentert med *"at Buskerudmodellen ikke innebærer en minskning av volumet av tvang overfor ungdommene. Et høyere antall får ufrivillig opphold i kriseavdeling sammenlignet med dagens tall for varetekt. Videre blir oppholdene ofte lengre."* (Ot.prp. nr.26 (1986-87) s. 11).

I forarbeidene til barnevernloven så man på samme tid ikke på krise- og utredningsplassene som et alternativ til varetekt, eller på langtidsplasseringene som et alternativ til fengsel. Det står: *"Tiltak for barn med atferdsproblemer skal altså etter vårt forslag heller ikke baseres på synspunkter som gjelder samfunnets behov for beskyttelse mot lovbrøttere eller mot personer som er farlige for andre. Sosialtjenestens tiltak skal gjelde omsorg og behandling av hensyn til barnet selv"* (NOU 1985:18, s.189). I 1996 og gjentatt i 1998 ble det imidlertid rettet sterkt press mot dette synet. Diverse alvorlige enkeltsaker der barn blant annet ranet andre barn skapte en mediestorm for at noe måtte gjøres.

Flertallet i Stortinget uttrykte forståelse for og ønske om at barnevernet skulle kunne fungere som et reaksjonsapparat. Dette kommer til uttrykk i vedtak fattet 11.februar 1997: *"Regjeringen anmodes om å vurdere i hvilken grad det er nødvendig å endre eller klargjøre regler i lov av 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester slik at barnevernets tvangsmyndighet kan benyttes også som et ledd i å forebygge kriminalitet eller som et ledd i en etterfølgende reaksjon på kriminelle handlinger."*

Barne- og familiedepartementet fant ikke at det var behov for lovendringer for å dekke dette ønsket fra Stortinget (jf. Høringsnotat 18.sept 1997). Barnevernet har allerede tvangsmyndighet som kan benyttes som reaksjon på kriminelle handlinger. Departementet opprettholdt dette etter høringen og fremmet derfor ikke forslag til noen endring i loven (jf Ot. prp. nr. 61 (1997-98)).

Det vil være feilaktig å si at barnevernets tvangstiltak overfor unge med alvorlige atferdsvansker i dag direkte er et alternativ til fengsling. Tvangsplassering i institusjon er en særreaksjon overfor alvorlige atferdsproblemer, - ikke bare i form av kriminalitet. Kriminalitet ble anført som et problem for 70% av de 80 ungdommene som ble tvangsplassert (etter §4-24) i 1995 og tilsvarende antall hadde vært i kontakt med politiet. For de øvrige (ca. 30 %) hadde bare anført alvorlige atferdsproblemer "på annen måte" og/eller rusmisbruk. Selv om kriminaliteten for de fleste kunne ført til en reaksjon, ville det for mange neppe vært ubetinget fengsel, men heller forelegg eller betinget dom. For noen kan imidlertid tvangsplassering fungere som et alternativ til fengsling, for eksempel fra begrunnelser for tvangsvedtak i fylkesnemnda:

"Forholdene ligger ikke til rette for at Ole H. skal kunne klare seg på egen hånd. Han trenger en fast ramme rundt sin tilværelse. På denne måten får han en mulighet til å kunne stå bedre rustet når voksenlivet begynner. Det er også lagt noe vekt på at politimesteren i Sarpsborg nå har tatt ut siktelse mot Ole H. for diverse straffbare forhold og at saken vil komme opp med det første. Hvis Ole H. tvangsplasseres vil det være bedre muligheter for en betinget dom, noe som fylkesnemnda antar vil være gunstig for hans videre utvikling."

"Kåre ble innkalt til fengslingsmøte, og begjært varetektsfengslet. Barneverntjenesten fattet midlertidig vedtak om plassering, og gutten ble plassert på kriseplass under Stiftelsen bo- og utredningskollektiv."

Barnet kan også oppleve det som et fengsel. Det er ikke uvanlig at barnets advokat viser dette:

"Rent faktisk fungerer likevel plasseringen som et fengsel for den som ikke vil, og slike oppdragelsesmetoder kan ikke aksepteres. Behandlingen ved kollektivet må ha et fornuftig forhold i forhold til Hildes adferd, og det har den åpenbart ikke hatt".

Primært har Berit lyst å bo hjemme, og at hun ønsker at forholdet mellom henne og mor skal bli godt. Hun ønsker hjelp i form av støttekontakt. Hun betrakter ikke Ø-senteret som et hjelpetiltak, men heller som et ungdomsfengsel.

Tvangsplassering er et hardt inngrep i den unges frihet. Det settes derfor strenge krav til rettsikkerhet i saksbehandling og beslutningsstruktur. Dette er klart blitt styrket i barnevernloven fra 1992.

Et tvangsinngrep etter barnevernloven setter imidlertid andre krav enn at avgjørelsen skal være rettsriktig. Det som kan legitimere inngrepet er at det faktisk er det beste for barnet, det vil si at det nytter, at tiltaket faktisk hjelper.

Det er verd å minne om at det ikke var kritikk mot beslutningsprosessen eller kritikk av personene som arbeidet i systemet som ført til nedleggelse av særreaksjonene tvangsarbeid, arbeidsskole eller ungdomsfengslet. Kritikken var at behandling ble brukt til å legitimere mye lengre tvangsanbringelse enn det handlingene i seg selv skulle tilsi, samt at lang tids tvangsbehandling ikke ga de resultater man forventet. Tilbakefallet var høyt. I korthet fikk de fleste forsterket sin problematiske atferd som følge av stigmatisering, en negativ innlæring i institusjonen, og når de kom ut igjen var ingenting forbedret i deres miljø.

Flere tiårs undersøkelser av effektene av tvangsplassering i institusjon viser dessverre at dette er et tiltak som med stor sannsynlighet ikke hjelper for de fleste (Falck 1993). Britta Kyvsgaard (1997) konkluderer sin metastudie av behandlingseffekter: "Mirakelkurer eksisterer kun så lenge, de ikke er etterprøvet videnskabelig".

Claes Levin (1998) konkluderer for eksempel i en stor undersøkelse av denne typen institusjoner i Sverige: "Uppfostringanstalten är en misslyckad uppfinning. Hela historien kring denna institutionen i dess olika namnförklädnader (bl.a. "kyddshem, "undomsvårdsskolor", "§12 he" och "särkilda ungdomshem") visar att den skapar problem, men inte löser några. I efterhand visar sig placeringarna göra mer skada än nytta. Här lär sig dessa ungdomar de vardagspraktiker från samhällets skuggsida som de skulle skyddas emot."

I barnevernet er det ingen sikkerhet for at avgjørelsen er riktig for barnet sett framover. En avgjørelse om tvangsplassering kan framstå som det beste eller eneste mulige alternativet her og nå. Men om det i fremtiden vil vise seg riktig eller feilaktig, blir et spørsmål om prediksjon.

(Fylkesnemnda): I mangel av andre alternativer finner fylkesnemnden at R-senter er den behandlingstilstand som best kan ivareta pikens behov i dagens situasjon.

Fylkesnemnda vedtar tvangsplassering men bemerker: "for det første at institusjonene etter det som er opplyst mangler den fagkompetanse som behøves for å gi henne den behandling hun trenger. For det annet finner fylkesnemnda det noe påfallende at en passering i institusjon skjer i så stor avstand fra hjemmet når det ser ut til at et viktig element i behandlingen må være å få gjort noe med den dårlige samhandling og kommunikasjon som nå er mellom jenta og foreldrene".

Behandling kan bli brukt som begrunnelse for tvang enten tiltaket hjelper eller ikke. For eksempel kan fornyelse av 1 års tvangsvedtak enten begrunnes med at det første året var så vellykket at det er behov for å holde den unge tilbake i ytterligere et år ut fra behandlingsoptimisme, eller med at det har vært en så klar negativ utvikling at det er behov for ytterligere 1 år tvang. Et års mislykket tvangbehandling, der ungdommen har ruset seg på institusjonen, rømt, begått kriminalitet eller prostituert seg, kan begrunne at det trengs mer av samme virkemiddel.

(Fylkesnemnda): Det innrømmes likevel at alternativet til en tvangsplassering mildt sagt er problematisk og kan innebære en aksept av at Berit kan velge å gå til grunne.

Selvfølkelig kan man ha tro på tiltaket, og for noen kan det fungere, men for mange er det tvangsplasseringen resultatet av en situasjon som hjelpeapparatet ikke ser noen annen løsning på. Hjelpeløsheten i barnevernet er at valget ofte er mellom å se på at en ungdom "går utforbakke" eller å tvangsplassere for å få den unge ut av sirkelen i det minste for en tid, - selv om man vet at tvangsplassering tidligere i liten grad har vist seg vellykket.

Det er gode grunner til å sette inn kraftige tiltak for å hjelpe de barna som viser alvorlige atferdsvansker. Overfor et flertall har barnevernet kommet for sent inn med hjelpetiltak. Deres atferdsproblemer er ofte et svar på en oppvekst preget av omsorgssvikt. Hadde tiltaket vært satt inn noen år tidligere, hadde det vært begrunnet med foreldrenes og miljøets manglende evne til å gi dem en trygg oppvekstkår. Ved tvangsplassering sentres det rundt ungdommens egen atferd og behandlingsbehov. Behandling er et humaniserende element og legitimering av tvangen. Det er dessverre ikke vanskelig å

finne eksempler på at plassering i mer eller ofte mindre egnede, tilpassede eller kvalifiserte institusjoner kan gjøre galt verre.

I dag har vi ikke gode nok alternativer til å erstatte tvangsplassering for alle. Noen lovende forsøk er imidlertid i gang for med intensiv støtte, oppfølging og behandling utenfor institusjon. Det er ikke institusjonens grenser de skal trenes til, men akseptabel atferd utenfor. Det er der de skal leve livet sitt. Det er der resursene må settes inn.

Mitt avsluttende budskap er en vær varsom plakat. Behandling bør ikke legitimere tvang som kan oppleves som eller fungere som en særreaksjon.

Litteratur

- Andenæs, Johs. (1994) *Straffen som problem*. Exil Forlag. Halden
- Christie, Nils (1960) *Tvangsarbeid og alkoholbruk*. Universitetsforlaget 1960
- Christie, Nils (1961) Barnevernsmændenes sosiologi. *Sociologiske meddelelser* 6
- Falck, Sturla (1993) Hva kan vi gjøre for barna med de største problemene? *Norges Barnevern*, Nr.2
- Hagen Gerd (1996) En beretning om barnevernets historie. *Norges Barnevern* 3-35
- Kyvsgaard, Britta (1997) Kunsten at slå to fluer med et smæk. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab* nr.3
- Levin, Claes (1998) Uppfostringsanstalten. Om tvång i föräldrars ställe. Arkiv förlag.
- NOS *Kriminalstatistikk* 1995
- NOU 1985:3 *Tiltak for ungdom med atferdsvansker*.
- NOU 1985:18 *Lov om sosiale tjenester m.v.*
- Ot.prp. nr.28 (1951) *Om endringer i lov av 1.juni 1928 om oppdragende behandling av unge lovbrøyttere*.
- Ot.prp. nr. 26 (1986-87) *Om lov om endring i straffeloven m.m. (hevingen av den kriminelle lavalder)*.
- Ot.prp. nr.44 (1991-92) *Om lov om barneverntjenester (barnevernloven)*.
- Ot. prp. nr. 61 (1997-98) *Om lov om endringer i lov 17.juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester og lov 13.desember 1991 nr.81 om sosiale tjenester*.
- Innst.O. nr.39 (1986-87) *Innstilling fra justiskomiteen om lov om endring i straffeloven m.m. (heving av den kriminelle lavalder)*.
- Innst.O. nr.86 (1988-89) *Innstilling fra justiskomiteen om å sette i kraft heving av den kriminelle lavalder*.

Helsingfors ungdomars erfarenheter av långtidsarbetslöshet. En kvalitativ studie.

av Matilda Wrede-Jäntti

Bakgrund

Hela Norden led under början av 1990-talet av hög arbetslöshet. I Finland - liksom i de övriga nordiska länderna, med undantag av Danmark - var massarbetslöshet bland unga ett nytt fenomen. För att utreda arbetslöshetens betydelse för ungdomar påbörjades bl.a. detta forskningsprojekt ”*Ungdomars erfarenheter av arbetslöshet i Helsingfors, Reykjavik och Göteborg – en kvalitativ studie*”. Projektet utgör del II av ett större samnordiskt forskningsprojekt, ”Utstötning från arbetsmarknad bland arbetslös ungdom i Norden”. Den första delen, ”Arbetslöshetens villkor – om ungdomar, arbetslöshet och marginalisering i 90-talets Norden”, baserar sig på en survey som är genomförd i samtliga nordiska länder. Forskningsprojektet är huvudsakligen finansierat av Nordiska ministerrådets forskningsutskott. I Finland har bidrag även erhållits av Helsingfors stads faktacentral och Oskar Öflunds stiftelse.

Syftet

Syftet med del II, den kvalitativa studien, var att fokusera på ett antal ungas individuella erfarenheter och deras val av handlingsstrategi i samband med arbetslöshet. Avsikten var att ge de unga en röst och läsaren en möjlighet att ta del av de ungas subjektiva erfarenheter av arbetslöshet. Samtidigt studerades gruppen ”unga arbetslösa” närmare: Förekom skillnader inom gruppen? Gick det att urskilja undergrupper som avvek från varandra när det gällde ungdomarnas syn på sin arbetslöshet och de ”lösningssmodeller” de eftersträvade – förutsatt att de eftersträvade en förändring?

Material

Helsingforsstudien omfattar 36 ungdomar födda åren 1970-1976 och bosatta i Helsingfors år 1995/1996. Samtliga ungdomar har deltagit i forskningsprojektets del I, och m.a.o. år 1995/1996 besvarat en enkät, som berör ungdomsarbetslöshet.

Metod

Helsingforsstudien är kvalitativ och longitudinell. Den omfattar två omgångar temaintervjuer: Intervju I, i vilken 36 ungdomar deltog, utfördes försommaren 1996. Intervju II, i vilket 13 av de nyss nämnda 36 ungdomarna deltog, genomfördes vintern 1998. Intervjuerna är inspelade på band och utskrivna ord för ord.

Min ambition har varit att inte enbart studera en sektor av ungdomarnas liv, nämligen deras förhållningssätt till arbetslöshet, utan att fånga också deras identitet och livsstil. Den helhet som därmed framträder ger ökad förståelse för de ungas val av handlingsstrategi när det gäller arbete och arbetslöshet. Jag har i studien m.a.o. närmast mig ungdomarna ur ett helhetsperspektiv för att därefter i rapporten fokusera på en aspekt, nämligen deras syn på arbete och arbetslöshet.

Då detta seminarium berör kriminologi har jag ur mitt material valt att lyfta fram också de anspråkslösa aspekter på brottslighet och rusmedelsbruk som framkom i forskningsmaterialet. Jag önskar dock poängtera att studien inte är utförd i avsikt att utreda sambandet mellan ungdomsarbetslöshet, rusmedelsvanor och kriminalitet.

Teoretisk bakgrund till analysval i studien

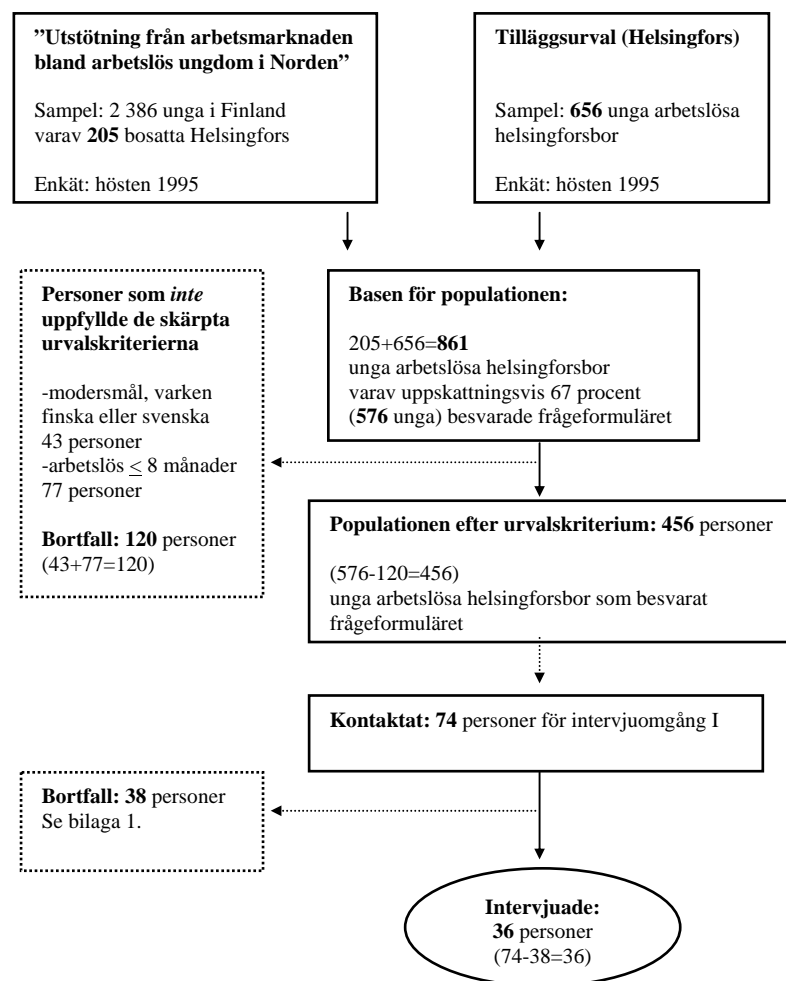
Enligt von Wrights (1971) teleologiska förklaringsmodell kan mänskliga handlingar förklaras utgående från intention och vetskap, tro eller avsikt. Att en person utför en given handling beror alltså på att han dels önskar uppnå något, dels att han vet eller tror sig veta, att ifrågavarande handling är nödvändig för att förverkliga intentionen. Det är omöjligt att ha för avsikt att göra en sak om man vet, eller tror sig veta, att man inte har tillfälle att göra den.

Applicerat på unga arbetslösa innebär teorin att den enskildes val av handlingsstrategi vid arbetslöshet utgår dels från hans önsknings, dels från hans uppfattning av vad han bör göra för att uppnå sina mål. Analysen i studien har gjorts med von Wrights teori som utgångspunkt.

Urvalsprocessen: (se figur 1)

Samtliga 576 ungdomar som besvarat frågeformuläret (projektets del I) utgjorde den potentiella gruppen intervjupersoner. Då kriterierna skärptes för arbetslöshet (min. 8 månader då enkäten fylldes i) och modersmål (någotdera av de två inhemska språken - finska eller svenska) kvarstod 456 ungdomar. Dessa 456 indelades enligt kön, arbetserfarenhet, utbildningsnivå och ålder. Därefter valdes personer slumpmässigt ut så att antalet män och kvinnor med och utan arbetserfarenhet blev ungefär lika stora. Dessutom förutsattes att samtliga åldersgrupper och utbildningsnivåer blev representerade.

Figur 1. Utgångsmaterial, urvalskriterier och slutgiltigt sampel för temaintervjuerna, omgång I.

En tidsfrist inom vilken intervjuerna skulle utföras fastställdes av praktiska skäl till midsommaren 1996. Under vårens lopp 1996 sändes brev efter hand till 74 ungdomar, av vilka 36 (18 män och 18 kvinnor) ställde upp för intervju. Det stora antalet bortfall, 38 personer, berodde främst på att kontaktuppgifterna föräldrats (17 ungdomar) eller att de kontaktade ungdomarna inte längre var arbetslösa (11 unga) och därmed inte uppfyllde kravet på arbetslöshet vid tidpunkten för den första intervjun. Antalet unga som erhöll brevet, var arbetslösa men inte ville delta i intervjun var 10 (6 män, 4 kvinnor).

Syfte med intervjuerna

Syftet med den första intervjuomgången var att klargöra hurdana *framtidspaner* de unga hade beträffande arbete.

Den uppföljande intervjuomgången genomfördes ca 18 månader senare, vintern 1998, och omfattade 13 ungdomar från den första intervjuomgången. Nu intresserade jag mig för de *handlingsstrategier* de unga valt för att uppnå de mål som de uppställt i intervju I. Jag ville också se ifall det fanns skillnader i hur de olika undergrupperna, som framkommit i intervju I, placerat sig på arbetsmarknaden 18 månader senare.

Resultat

Resultaten från intervjuomgångarna presenteras i rapporten dels på gruppnivå, dels på individnivå (endast en person per undergrupp lyfts fram). Även en presentation av allmänt förekommande teman liksom enskilda exempel på enstaka ungdomars erfarenheter av och synpunkter på det arbetsmarknadspolitiska systemet ingår i rapporten.

Under detta seminarium har jag p.g.a. av tidsbegränsningen möjlighet att redogöra för endast en liten del av resultaten och har valt att redovisa för de på gruppnivå. Möjligen hinner jag krydda dem med något enstaka exempel från individnivån.

Efter att ha analyserat intervjuerna (intervjuomgång I) fann jag att de unga på basen av sina värderingar och framtidsplaner fördelade sig på fyra grupper (se figur 2):

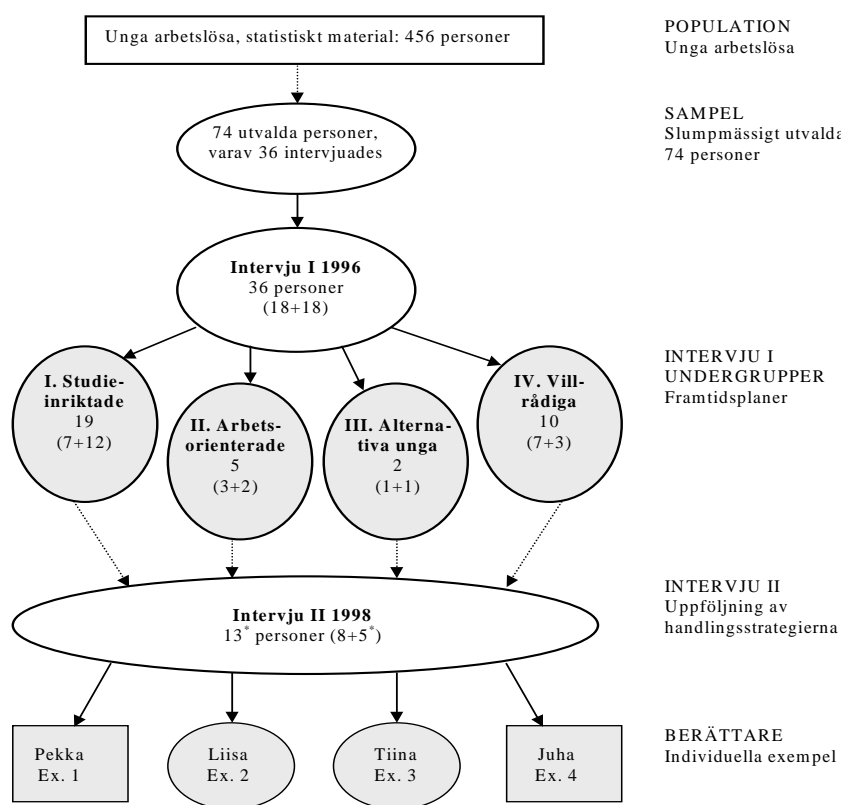
De studieinriktade - önskade studera

De arbetsinriktade – önskade lönearbete

De alternativa – önskade ingen förändring, prioriterade ”frihet”

De rådlösa – hade inga klara framtidsplaner

Figur 2. Undersökningens förlopp. Population, intervju I med undergrupper, intervju II med berättare.

Teckenförklaring:

I parentesen står antalet män först, antalet kvinnor sedan, (3+2) står således för 3 män och 2 kvinnor.

13^{*}=13 deltagit i personlig intervju. Härtill har 1 kvinna deltagit per brev och hon har p.g.a. detta utelämnats ur redogörelsen.

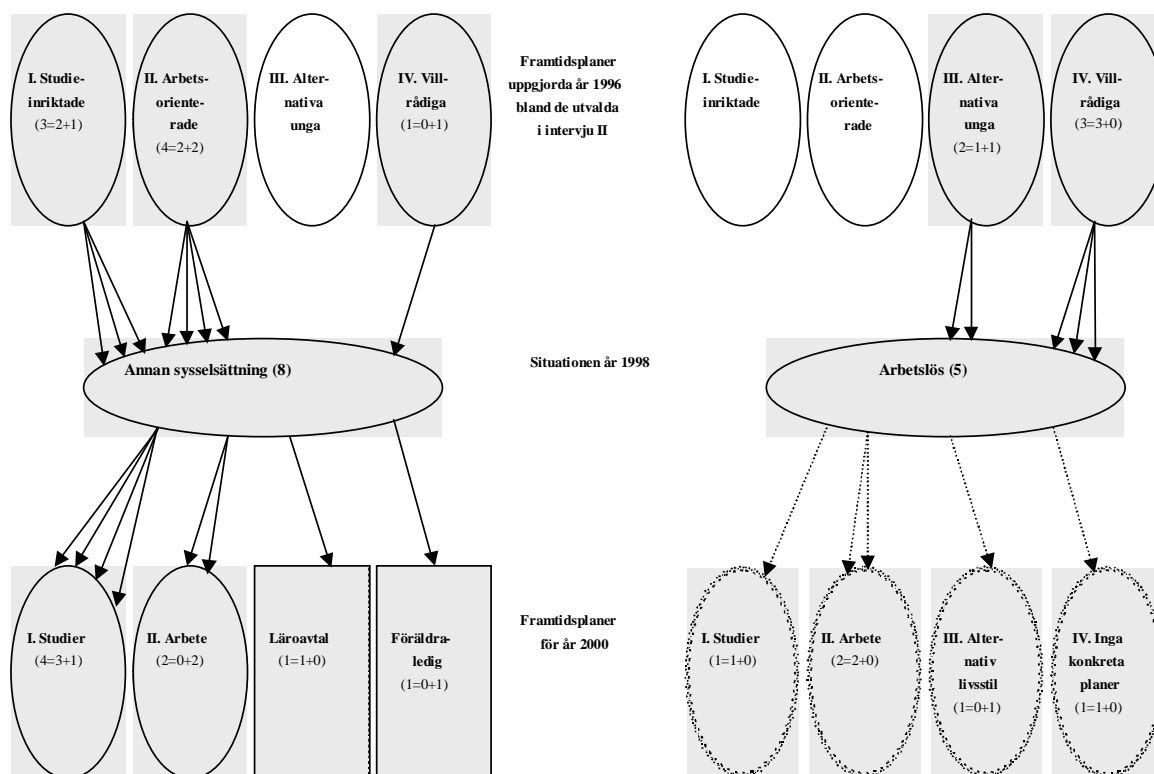
I studien framkom några intressanta resultat på gruppnivå. Förutom vilka grupper som på sikt klarat sig bättre respektive sämre, framkom skillnader gällande storleken på grupperna liksom könsfördelningen inom dem.

Något överraskande utgjorde de arbetsinriktade (grupp II) enbart 5 av de intervjuade 36 arbetslösa ungdomarna (de var ju trots allt alla anmälda som arbetslösa arbetssökande). Den klart största gruppen utgjordes av grupp I, de studieinriktade, som var 19 till antalet. De alternativa (grupp III) var endast två medan de rådlösa (grupp IV) utgjordes av 10 personer. Ser vi på könsfördelningen inom grupperna visar det sig att den är jämn i grupperna II och III, de arbetsorienterade (tre män, två kvinnor) och de alternativa (en man, en kvinna), medan skillnaderna är tydliga i de två övriga grupperna: Bland de studieinriktade är 2/3 kvinnor medan männen utgör 2/3 av de rådlösa.

Uppföljningsintervjun, som bestod av intervjuer med ett urval ungdomar från de fyra undergrupperna, visade att de utvalda ungdomarna från undergrupperna I (tre personer) och II (två personer) – de studieinriktade och de arbetsinriktade – samtliga hittat annan sysselsättning under de 18 månaderna som förlöpt mellan intervjuerna. Således var ingen av dem längre arbetslös. Föga överraskande var de alternativa unga (två personer) fortfarande arbetslösa – de önskade ju inte lönearbeta utan var tillfreds med sin situation som arbetslösa. Härmed framstod grupp IV, de villrådiga, som den problematiska gruppen. Av de intervjuade fyra unga från denna undergrupp (tre män och en kvinna) var alla männen fortfarande arbetslösa medan kvinnan var föräldraledig. Hon hade dock erhållit en studieplats och uppgav att hon ämnade påbörja sina studier så snart föräldraledigheten tog slut.

Figur 3. Uppföljning av intervjupersonerna, intervju II.

De unga som inte längre var arbetslösa år 1998

De unga som fortfarande var arbetslösa år 1998

Av de åtta ungdomar som fram till vintern 1998 hittat annan sysselsättning var hälften män och hälften kvinnor. Bland de fem personer som fortfarande var arbetslösa var fyra män. Männen (fyra arbetslösa av åtta) hade m.a.o. klarat sig sämre än kvinnorna (en arbetslös av fem). Att unga män förefaller att löpa större risk än kvinnor att marginaliseras (jfr t.ex. kriminalitet, missbruk, självmord) är inte en ny upptäckt. På basen av resultaten i denna studie kan man fråga sig om en bidragande orsak till marginaliseringen kan utgöras av kortsiktig eller total avsaknad av planering och vad detta i sin tur kan bero på.

Eftersom jag presenterar undersökningens resultat här, vid ett kriminologiskt seminarium har jag valt att även lyfta fram några blygsamma aspekter av de få frågeställningar som i forskningsmaterialet berör brottslighet och bruk av rusmedel. Analysen av materialet på de här punkterna pågår fortfarande, varför resultaten nedan skall ses som en fingervisning i vilken riktning innehållet i diskussionerna tog.

De bör också understrykas att antalet intervjuade ungdomar är litet och att en uppställning i tabellform s.s. nedan är högst tvivelaktig. T.ex. stiger procentalen drastiskt redan beroende på hur en enda individ svarar, eftersom grupperna är så små. På basen av tabellen går det inte heller att dra några slutsatser om trender i materialet i stort, då det inte finns några garantier för att de ungdomar som på högt valdes ut för temaintervjuerna skulle vara representativa för sina undergrupper, än mindre för hela det kvantitativa materialet.

Temat brottslighet berördes inte i alla temaintervjuer. I de fall då diskussion kom i på brottslighet uppgav sig samtliga ungdomar ta avstånd från våldsbrott liksom från brott riktade mot enskild person. Så snart

offret gick att definiera som samhället och därmed övergick i en diffusare och opersonligare form, föreföll ungdomarnas rättsuppfattning förändras: Nu sade ungdomarna att det var oförsvarligt och fel att t.ex slita handväskan av en äldre dam medan de ansåg att arbeta "svart" (utan att betala skatt) eller åka kollektivtrafik utan biljett strängt tag inte var brottsligt, utan förståeligt och snarare acceptabelt.

Ser vi på de intervjuade ungdomarnas svar i enkäterna framkommer klara skillnader mellan grupperna. Bland de studieorienterade hade 22% haft med polisen att göra p.g.a. att de själva hade handlat olagligt. Motsvarande tal för grupp II, de arbetsorienterade, var 80%, medan de två övriga grupperna låg vid 50%.

Spridningen på ungdomarnas svar i temaintervjuerna när det gäller bruk av rusmedel var stor. Endel ungdomar drack ofta och mycket, andra drack inte alls. Några ansåg att arbetslösheten gett dem tillfälle att suppa friskt, eftersom de inte behövde vara i arbetsfört skick eller orka stiga upp tidigt om mornarna. Andra uppgav i sin tur att arbetslösheten medfört en ansträngd ekonomi som i sin tur resulterat i en nedskärning i all konsumtion, inte minst i alkoholdrycker som ju är förhållandevis dyra.

Enligt enkätsvaren var andelen ungdomar som drack ofta (60%) klart större i grupperna II och IV, de arbetsorienterade och de rådlösa, än den var främst bland de studieinriktade unga (33%). Benägenheten att ofta suppa sig berusad följde samma mönster: de arbetsorienterade och de rådlösa drack sig oftare berusade än ungdomarna i de andra två grupperna. Å andra sidan avvek de alternativa unga (grupp III), från de andra grupperna genom att samtliga unga i grupperna själva använt droger och kände många andra som gjorde det. Motsvarande siffror bland de arbetsinriktade unga var också höga medan de studieorienterade hade minst kontakt med narkotika. De rådlösa låg, kanske något överraskande, någonstans mitt i mellan de andra grupperna.

Helsingforsmaterialet (tilläggsurvalet*) i jfr med med den kvalitativa studiens undergrupper:

Kvantitativt material/enkät. För exakt formulerad fråga, se bilaga 1

Fråga	Tilläggsurvalet*	Grupp 1 Studier (19 pers)	Grupp 2 Arbete (5 pers)	Grupp 3 Alternativ (2 pers)	Grupp 4 Rådlösa (10 pers)
1. Polis	33%	<u>22%</u>	80%	50%	50%
2. Blivit hotad	20%	22%	20%	50%	<u>10%</u>
3. Utsatt för våld	10%	0%	20%	0%	0%
+ till läkare	3%	0%	0%	0%	0%
+ varit i bevärning	5%	0%	20%	0%	0%
4. Dricker oftare*	33%	<u>33%</u>	60%	50%	60%
mer sällan	58%	67%	40%	50%	40%
inte i år	9%	0%	0%	0%	0%
5. ...sig berusad oftare *	22%	11%	60%	<u>0%</u>	40%
mer sällan	63%	83%	40%	100%	50%
inte i år	15%	6%	0%	0%	10%
6. Känner pers. som anv. narkotika					
- ingen	40%	31%	0%	0%	13%
- några	40%	50%	40%	0%	63%
- många	20%	<u>19%</u>	60%	100%	25%
7. Anv. narkotika					
Oftare`α	3%	<u>0%</u>	20%	50%	25%
mer sällan	17%	31%	40%	50%	13%
inte i år	16%	6%	40%	0%	13%
aldrig	64%	63%	0%	0%	50%

* oftare= varje eller varannan dag/några gånger i veckan/ 1 g i veckan
mer sällan= 2-3 gr i mån/ 1 g i mån/1 g. per 2 mån/ 4-5g per år/ 2-3 g per år/ 1 g per år

α oftare = varje dag el varannan dag, per mån/ några g i veckan/ 1 g i veckan
mer sällan = 2-3 g i mån/ 1 g i mån/1 g. per 2 mån/ 4-5g per år/ 2-3 g per år/ 1 g per år

Jag önskar hänvisa intresserade till rapporten *Ungdomars erfarenheter av arbetslöshet i Helsingfors, Reykjavik och Göteborg – en kvalitativ studie* och alldeles särskilt till dess diskussionsdel, eftersom viktiga frågeställningar inte har diskuterats i detta inlägg.

Bilaga 1: Frågor ställda i frågeformuläret

Haft med polisen att göra pga. att själv ha handlat olagligt ?

Har under de senaste 12 mån a) blivit hotad?
b) varit i beväpnat slagsmål?
c) blivit offer för misshandel?
d) ..så att behövt läkarvård?

Dryckesfrekvens a) oftare*
b) mer sällan
c) aldrig

Berusning a) oftare*
b) sällan
c) aldrig

Känner pers som använt narkotika a) många
b) några
c) ingen

Själv använt narkotika under senaste 12 mån a) oftare[⊠]
b) mer sällan
c) inte senaste år
d) aldrig

* oftare= varje eller varannan dag/några gånger i veckan/ 1 g i veckan
mer sällan= 2-3 gr i mån/ 1 g i mån/1 g per 2 mån/ 4-5g per år/ 2-3 g per år/ 1 g per år

⊠ oftare = varje dag el varannan dag, per mån/ några g i veckan/ 1 g i veckan
mer sällan = 2-3 g i mån/ 1 g i mån/1 g per 2 mån/ 4-5g per år/ 2-3 g per år/ 1 g per år

Etnicitet och ungdomsbrottslighet i Stockholm

av Tove Petterson

I svenska tidningar har det emellanåt framställts som om det skulle pågå ett lågskaligt raskrig mellan ungdomar med svensk respektive utländsk bakgrund (se exempelvis Ohlsson 1997; Expressen 1997-02-19). Det finns även tecken på att rasismen på senare år ökat i Sverige (Statens invandrarverk 1995; Ds 1998:35). Men det finns även de som menar att Sverige blir ett allt mer multikulturellt samhälle (Ålund 1997; Ehn 1992), åtminstone mellan invandrargrupperna. Samtidigt har boendesegregationen mellan svenskar och invandrare ökat på senare tid (Molina 1997; SOU 1996:156).

Vid Stockholms universitet pågår en undersökning om brottsliga nätverk av ungdomar i Stockholm (Sarnecki 1998). Mot bakgrund av de diskussioner som förekommit i media om ett lågskaligt raskrig kompletterades denna undersökning med en delstudie där den etniska fördelningen i delar av dessa nätverk granskades. Denna undersökning (de delar som redovisas här) avser att belysa dels den etniska fördelningen mellan personer som misstänks för våldsbrott tillsammans och dels hur nätverk av ungdomar som misstänks för våldsbrott tillsammans ser ut ur en etnisk aspekt.

Beskrivning av materialet

Materialet i undersökningen bygger på uppgifter om anmälda våldsbrott i Stockholms stad under 1995 där det finns en skäligen misstänkt person under 21 år. De misstänkta har sedan länkats samman med eventuella medbrottslingar som förekommer vid brottet. Samtliga anmälningar har tagits fram från polisens RAR¹-register. Materialet har sedan kompletterats med hjälp av folkbokföringsregistret med information om de misstänkta födelse- och medborgarskap. Även föräldrars födelse- och medborgarskap har undersökts.

Som våldsbrott har följande brott definierats:

Mord/dråp och misshandelsbrott

Olaga hot

Rån mot person²

Våld mot tjänsteman samt hot och förgripelse mot tjänsteman

Brott mot tjänsteman har innefattats i undersökningen på grund av att det i en annan undersökning (redovisad i Ohlsson & Tiby 1997) framkom uppgifter om att tjänstemän, exempelvis väktare, med invandrarbakgrund emellanåt utsattes för rasistiska påhopp. Även hets mot folkgrupp ingick i undersökningen, men ingen person under 21 år var skäligen misstänkt för detta brott under den undersökta perioden.

Materialet har dels analyserats utifrån de nätverk som uppstår då de som är misstänkta för brott länkas samman och dels utifrån fördelningar över de misstänkta val av medbrottslingar. I undersökningen används begreppen misstänkt, medbrottsling samt medbrottslingsinteraktion. Dessa definieras enligt följande:

- Misstänkt(a) = Person(er) under 21 år som under 1995 av polisen skäligen misstänkts för våldsbrott inom Stockholms polisområde.
- Medbrottsling(ar) = Person(er) som under 1995 av polisen misstänkts för våldsbrott inom Stockholms polisområde tillsammans med en person under 21 år.
- Medbrottslingsinteraktion = En person under 21 år misstänks för ett brott tillsammans med en annan person oavsett ålder.

Hur ”mäts” etnicitet?

Den variabel som i denna undersökning mäter etniciteten är konstruerad så att personer födda i Sverige och vars båda föräldrar är födda i Sverige räknas till etniska svenskar. Samtliga övriga har räknats till grupper med utländsk etnicitet. Att materialet kategoriserats så att alla med minst en förälder född utomlands räknats till en utländsk etnicitetsgrupp motiveras av syftet med undersökningen. Om man letar efter tecken på att det skulle förekomma

¹ Rationell AnmälningsRutin, datoriserat system för polisanmälningar.

² Alltså exklusive rån mot post, bank affär m.m. Anledningen till det är att syftet med undersökningen främst är att studera brott mot person och inte mot egendom. Visserligen förekommer personer som offer (kassapersonal, kunder och så vidare), men brottet är inte i första hand riktat mot dem.

etniskt homogena grupper, eller att etniciteten skulle vara betydelsefull för valet av medgärningsman, är det motiverat att definiera utländsk etnicitet mycket brett. Valet av bred kategorisering innebär att en del av de personer som ingår i andra etniska grupper än de etniska svenskarna lika gärna hade kunnat kategoriserats till svenskarna.

Materialet har sedan delats in i olika landsgrupper. De landsgrupper som förekommer (samt hur de benämns i undersökningen) är 1) Sverige (svenskar), 2) Norden exklusive Sverige (nordbor), 3) Europa exklusive Norden och Turkiet (européer), 4) Mellanöstern, Turkiet och Nordafrika (mediterranier), 5) Afrika exklusive Nordafrika (afrikaner), 6) Syd- och Mellanamerika (latinamerikaner), 7) Asien exkl. Mellanöstern (asiater) samt 8) Övriga världen. För exakta uppgifter om vilka länder som förekommer i de olika grupperna se Pettersson (1998). I den del som beskriver nätverken används inte landsgrupperna. Där utgår analysen från länder.

Detta är ett mycket trubbigt mått på etnicitet. Det finns ett flertal etniska grupper som förekommer i olika länder exempelvis kurder. Likaså förekommer olika etniska grupper inom samma land. Ett exempel på det senare är det forna Jugoslavien. Det kan dessutom ifrågasättas hur lämpligt det är att utgå från födelseland och medborgarskap, samt föräldrars dito, vid en indelning i etniska grupper. Många forskare (se exempelvis Socialstyrelsens rapport 1999:6; Åhlund 1997; Ehn 1993; Sollors 19889; Gillroy 1987) menar att etnicitet är något som skapas i den kontext man lever i och inte är en medfödd egenskap. Etnicitetsvariabeln ska därför inte ses som ett definitivt begrepp, utan som ett arbetsredskap som används i just denna undersökning.

Begreppet *utländsk bakgrund* kommer att användas som samlingsbeteckning på personer som kategoriserats till någon av de utländska etnicitetsgrupperna.

Felkällor och begreppet val av medbrottsling

Utöver de problem som redan nämnts om etnicitetsvariabeln finns det ytterligare två aspekter som skall tas upp här³.

För det första återfinns alla de problem som hör samman med att undersöka brottslighet genom registrerad brottslighet. Det är allmänt känt att de brott som kommer till polisens kännedom endast är en liten del av den faktiska brottsligheten. I detta fall, där materialet bygger på skäligen misstänkta, tillkommer ytterligare problem. Det finns tre huvudsakliga felkällor i datamaterialet: 1) Endast en del av brottsligheten kommer till polisens kännedom. 2) Polisen måste uppnå ett visst spaningsresultat; det måste gå att identifiera en person som skäligen misstänkt, för att brottet ska ingå i undersökningen. 3) Då datamaterialet bygger på skäligen misstänkta innebär det att materialet kan innehålla personer som inte har begått brottet. Sannolikheten för detta är högre i detta material än vid lagföringar. Dessa felkällor bör hållas i minnet vid tolkningen av resultatet.

Den andra frågan som skall beröras här är den som gäller valet av medbrottsling. När man diskuterar i termer av ”val av medbrottsling” framstår själva ”sökprocessen” som rationell och överlagd. Detta behöver dock inte alls vara fallet. Exempelvis Sarnecki (1986) hävdar att majoriteten av ungdomsbrotten är spontana och oplanerade. Detta gäller även valet av medbrottsling och offer. Begreppen ”val av medbrottsling” skall i detta sammanhang inte i första hand uppfattas som rationella, planerade val, utan som processer som styrs av en mängd olika faktorer. Dessa faktorer kan vara beroende av både personen och strukturella förhållanden.

Slutligen används ett andelsmått för att jämföra den etniska homogeniteten, eller om man så vill heterogeniteten, mellan olika etniska grupper. Måttet går i korthet ut på att en grupps val av medbrottslingar jämförs med de andra gruppernas val av medbrottslingar. Det finns inget utrymme för att här närmare beskriva detta mått. Det skall dock sägas att detta inte är något gränsvärdesmått där man kan säga att över ett visst värde så är gruppens val att betrakta som etniskt homogena och under det värdet är gruppens val etniskt heterogena. Måttet ska endast användas till att jämföra de olika grupperna med varandra.

Resultat

Nätverkens etniska sammansättning

Som nätverk har räknats sammanslutningar som består av minst tre misstänkta. I hela materialet förekommer 87 sådana nätverk. Ett av dessa innehåller enbart personer där etniciteten är okänd, varför detta inte medtas vid analysen av nätverken. Den etniska fördelningen i nätverken framgår av

---

³ För en utförligare diskussion om materialets begränsningar hänvisas till Pettersson (1998).

Tabel 1. Etnisk fördelning i nätverk över personer misstänkta för våldsbrott i Stockholm 1995 där minst en misstänkt är under 21 år.

Etnisk sammansättning	Antal nätverk
Endast svenskar	11
Svenskar och nordbor	11
Endast personer med utländsk bakgrund	23
Både personer med svensk och utomnordisk bakgrund	41
Okänd etnicitetssammansättning	1
SUMMA:	87

Eftersom materialet endast innehåller våldsbrott är det möjligt att de olika nätverken länkas samman genom annan brottslighet. Detta innebär att andelen blandade nätverk får ses som en minimumsiffra. Andelen som innehåller enbart personer med svensk och nordisk bakgrund samt enbart personer med någon form av utländsk bakgrund får däremot betraktas som en maximumsiffra. Vad som kan hända med de nätverk som enbart innehåller svenskar och nordbor respektive personer med utländsk bakgrund är att dessa nätverk, om de kopplas ihop genom annan brottslighet, kan vara större (men då färre) än vad som framgår här.

Av de nätverk där både svenskar och personer med utländsk bakgrund förekommer, visar det sig att de större (fler än fem personer) ofta innehåller personer från många olika etniska grupper. De mellanstora nätverken (4-5 personer) är antingen mycket blandade eller har en övervikt av svenskar. I nästan alla nätverken misstänks personerna för ett eller något enstaka brott tillsammans. Mer brottsaktiva personer (fler än tre brott) tillhör de större nätverken.

Av de 23 nätverk som inte innehåller någon svensk person är endast fem⁴ etniskt homogena (samtliga personer har påbrå från samma land). Dessa innehåller som mest fyra personer, och i samtliga fem nätverk misstänks personerna endast för att ha begått ett brott tillsammans. Inte heller nätverken med enbart svenskar och nordbor är särskilt brottsaktiva sett utifrån den registrerade brottsligheten. Med något enstaka undantag misstänks personerna i dessa för att ha begått ett brott tillsammans.

I materialet förekommer ett fåtal nätverk där personerna misstänks för många våldsbrott. Samtliga dessa är etniskt blandade. Då materialet bygger på registrerad kriminalitet, och dessutom endast våldsbrott, bör slutsatser dras restriktivt. En försiktig tolkning blir dock att *utifrån uppgifter om skäligen misstänkta, kan inga etniskt homogena grupper som har en hög brottslighet urskiljas.*

För att få en tydligare bild av vilken typ av brott de nätverk som enbart består av personer med svensk och nordisk bakgrund misstänks för har samtliga anmälningar som kan relateras till dessa nätverk lästs igenom. Antalet anmälningar relaterade till dessa nätverk är 80 stycken. Sammanfattningsvis kan sägas att dessa anmälningar inte ger någon indikation på att det under perioden skulle förekomma ett "lågskaligt raskrig" i Stockholm mellan grupper av svenskar och nordbor och personer med utomnordisk bakgrund. Det förekommer dock ett fåtal våldsbrott med rasistiska motiv.

Val av medbrottsling

Materialet innefattar 1487 medbrottslingsinteraktioner. Av dessa är 997 (66 procent) misshandel och olaga hot, 444 (30 procent) rån och 66 (4 procent) brott mot tjänsteman. Andelen av de olika etniska landsgruppernas medbrottslingar i olika grupper framgår av tabel 2 och andelsmåttan för val av medbrottslingar framgår av tabellen nedan. Gruppen "övriga världen" redovisas ej då denna är mycket liten.

⁴ I ett av nätverken (ej medräknat bland dessa fem) ingår två personer från samma etnicitetsgrupp och en person vars etnicitetstillhörighet är okänd, varför det inte går att avgöra om det ingår personer med olika etnicitet eller inte.

Tabell 2. Andel medbrottslingsinteraktioner med personer från olika etniska landsgrupper för de misstänkta. Avser samtliga brott. Procent

Misstänkta

	Svenskar	Nordbor	Européer	Mediterranier	Afrikaner	Latin-amerikaner	Asiater
Medbrottslingar							
Svenskar	56	40	31	17	13	23	22
Nordbor	13	16	11	7	5	1	18
Européer	9	10	21	8	7	10	6
Mediterranier	7	11	14	37	25	21	33
Afrikaner	3	2	7	13	38	3	8
Latinamerikaner	4	1	6	5	3	35	3
Asiater	2	6	3	8	2	3	1
Övriga världen	0	0	0	1	0	0	0
Uppgifter saknas	6	14	7	4	7	4	9
Summa:	100	100	100	100	100	100	100
Antal:	527	176	150	248	119	77	65

Tabell 3 Andelsmått avseende medbrottslingsinteraktioner mellan personer från de olika etniska landsgrupperna för samtliga brott. Jämförelsen görs med övriga etniska grupper i materialet. Ett värde > 1 innebär en högre andel jämfört med resten av materialet och värden < 1 innebär en lägre andel.

Misstänkta

	Svenskar	Nordbor	Européer	Mediterranier	Afrikaner	Latin-amerikaner	Asiater
Medbrottslingar							
Svenskar	2,33	1,11	0,86	0,41	0,34	0,62	0,59
Nordbor	1,30	1,60	1,00	0,58	0,42	0,08	1,64
Européer	0,81	1,00	2,33	0,80	0,70	1,00	0,60
Mediterranier	0,31	0,58	0,78	2,86	1,47	1,24	1,94
Afrikaner	0,27	0,22	0,78	1,86	6,33	0,33	1,00
Latinamerikaner	0,50	0,17	1,00	0,83	0,50	8,75	0,50
Asiater	0,40	1,50	0,75	2,67	0,50	0,75	1,00
Antal interaktioner:	527	176	150	248	119	77	65

Vid en genomgång av de olika gruppernas medbrottslingsinteraktioner visar det sig att majoriteten av dem sker med personer som tillhör någon annan grupp än den egna. Enda undantaget från detta är svenskar, vars medbrottslingsinteraktioner i 56 procent av fallen sker med en annan svensk. Vid en uppdelning efter kön visar det sig även att skillnader mellan könen är små.

Samtidigt misstänks samtliga grupper för en större andel medbrottslingsinteraktioner med personer från den egna etniska gruppen (undantaget asiaterna), vid jämförelsen med övriga grupper i materialet. Detta gäller framför allt afrikaner och latinamerikaner. Mediterranier har dock en lika stor andel av sina interaktioner med personer från den egna gruppen.

Då nordbor och européer till stor del består av personer med både svensk och utländsk bakgrund, kan dessa grupper vara intressanta att undersöka lite närmare. Båda gruppernas medbrottslingsinteraktioner är i förhållandevis stor grad tillsammans med svenskar. Detta gäller framför allt nordbor. En möjlig tolkning av ovanstående resultat är att det finns två olika ”grupperingar”, där den ena består av svenskar, nordbor och européer och den andra av afrikaner, latinamerikaner och mediterranier. Dessa två grupperingar begår relativt sällan brott med varandra. Dessa två grupperingar stämmer även väl överens med hur pass utmärkande den utländska bakgrunden är för omgivningen, där nordbor och européer generellt sett skiljer sig mindre från majoritetsbefolkningen (svenskar) än vad personer från de andra grupperna gör. Det är även mediterranier,

afrikaner och latinamerikaner som i CEIFO:s undersökningar uppgett högst grad av utsatthet för diskriminering och andra slags övergrepp på grund av sin etniska bakgrund (Lange m. fl. 1997; Lange 1995).

Materialet har även delats in i tre olika brottskategorier; misshandel och olaga hot, rån samt brott mot tjänsteman. Sammanfattningsvis kan sägas att *misshandelsbrotten är mindre etniskt heterogena än rånbrotten*, och denna tendens är särskilt tydlig för de grupper som är mest etniskt homogena i valet av medbrottsling (afrikaner samt latinamerikaner).

Avslutande diskussion

Inledningsvis kan konstateras att den av polisen kända ungdomsbrottsligheten (våldsbrott) i Stockholm snarare karakteriseras av etnisk heterogenitet än av etnisk homogenitet. Både den etniska fördelningen hos ungdomar som misstänks för att ha begått brott tillsammans och de brottsliga nätverk som materialet omfattar bekräftar den bilden. I undersökningen finns inte heller något stöd för att det skulle förekomma ett lågskaligt raskrig i den betydelsen att ungdomsgång av svenskar och invandrare slåss med varandra på grund av etniska konflikter. Det bör dock hållas i minnet att undersökningen bygger på anmälda brott under ett år, där det förekommer en skäligen misstänkt under 21 år. Den faktiska brottsligheten kan naturligtvis skilja sig från dessa resultat. Det förefaller dock rimligt att om situationen hade varit alarmerande borde detta även visa sig i den anmälda brottsligheten. Dessutom kan det konstateras att även om den faktiska brottsligheten skulle vara mer etniskt homogen än den registrerade, så begås ändå ett stort antal brott med fler än en gärningsman av personer som har olika etnisk bakgrund⁵.

Hur betydelsefull är då etniciteten för vem ungdomar begår brott tillsammans med? Detta är en fråga som naturligtvis inte fullt ut kan besvaras av denna undersökning. Materialet bygger exempelvis inte på uppgifter från ungdomar själva om vad som har betydelse för vem de begår brott tillsammans med. Här ska dock göras ett försök att tolka etnicitetens betydelse utifrån de registrerade våldsbrotten i Stockholm under 1995.

För det första visade det sig att misshandelsbrotten var mindre etniskt heterogena än rånbrotten och att detta framför allt gällde för de grupper som var mest etniskt homogena (latinamerikaner och afrikaner). Troligen är misshandelsbrotten mer spontana och på så sätt i högre grad än rånen avspeglar vilka man just vid händelsen var tillsammans med. Rån brott däremot innehåller sannolikt ett större inslag av planering. Vid denna planering söker man eventuellt medgärningsmän utifrån andra kriterier än etniciteten. Om detta är en riktig slutsats, betyder det att etnicitet inte har någon väsentlig betydelse då gärningsmän mer medvetet söker sig till varandra.

För det andra följer boendesegregationen i Stockholm, utöver olika socioekonomiska grupper, även etniska mönster genom att svenskar och invandrare i stor utsträckning bor i olika områden (se exempelvis SOU 1996:156 s. 129; Molina 1997:19). Om bostadsorten är av betydelse för vem man begår brott tillsammans med skulle denna form av boendesegregation öka inslaget av personer som har samma etnicitet bland de som misstänks för brott tillsammans. Vid ett Chi²-test visar det sig även att personer som begår brott tillsammans och bor i samma bostadsområde signifikant oftare tillhör samma etnicitetsgrupp än de misstänkta som inte bor i samma bostadsområde. Detta talar för att andelen medbrottslingsinteraktioner mellan personer med samma etnicitet till viss del beror på den etniska boendesegregationen.

Dessa resultat talar för att etniciteten generellt är av underordnad betydelse vid valet av medbrottsling. Samtidigt har det visat sig att samtliga etniska grupper i större utsträckning väljer den egna etniska gruppen än vad övriga grupper väljer denna grupp. Det finns även tecken på två grupperingar i materialet. Den ena grupperingen är svenskar, nordbor och européer, vilka till stor del begår sina brott tillsammans med någon ur dessa tre grupper. Den andra grupperingen är mediterraneaner, afrikaner och latinamerikaner. Dessa håller sig i större utsträckning till den egna gruppen och begår mer sällan brott tillsammans med personer från de första tre grupperna.

Man kan även urskilja att afrikaner samt latinamerikaner, som är de mest utsatta minoritetsgrupperna vad gäller upplevelse av rasism och diskriminering (se exempelvis Lange m. fl. 1997), är de som i störst utsträckning "håller sig för sig själva". Detta gäller dock både vid deras val av medbrottsling och vid valet av offer (Pettersson 1998). En rimlig tolkning är att förekomsten av vissa utslutningsmekanismer i samhället, så som diskriminering och etnisk boendesegregation, även påverkar strukturen på den brottslighet som förekommer hos personer i dessa grupper. Detta i sin tur talar för att en ökad marginalisering och segregering av vissa grupper i samhället kan leda till en mer etniskt relaterad brottslighet. Denna tankegång är föga kontroversiell och resultaten från denna undersökning stöder alltså detta resonemang.

---

⁵ Som jämförelse kan nämnas att i USA innehåller en betydligt mindre andel av de brott där fler än en gärningsman förekommer personer med olika etnisk bakgrund. Reiss (1988) rapporterar att denna andel var 1982 sex procent av de brott som anmäldes till National Crime Survey. Dessa siffror kommer även de från registrerade brott och skillnaderna är alltså avsevärda mellan Stockholm (idag) och USA (då).

Hur förhåller sig då dessa resultat till uppgifterna om etniska konflikter mellan ungdomar med (helt) svensk respektive utländsk bakgrund? Om vi utgår ifrån att resultatet från denna undersökning stämmer någorlunda överens med hur den faktiska våldsbrottslighetens etniska struktur ser ut, så skulle alltså uppgifterna om ett lågskaligt raskrig förefalla grovt överskattade. Hur kan detta i så fall förklaras? Om vi även utgår ifrån att media bygger sin bild utifrån tillförlitliga källor, och inte har "skapat" denna nyhet ur intet, så förekommer alltså en klar konflikt mellan detta resultat och medias bild.

Det kan givetvis förekomma flera olika förklaringar till dessa skillnader. Jag har här valt att kort diskutera en möjlig förklaring, vilken anknyter till två forskare som på skilda håll studerat angränsande frågeställningar. För det första konstaterar Åhlund (1997) att många av de invandrarungdomar hon talat med inledningsvis beskrev sig själva i termer av kulturkonflikter. Detta visade sig dock inte vara en självupplevd bild, utan en bild pålagd utifrån av omgivningen. Man skulle kunna beskriva det som att det handlar om en *föreställning om kulturkonflikter* mellan svenskar och invandrare. För det andra har Ohlsson (1997) undersökt en händelse i Malmö där den allmänna diskussionen om ett planerat bråk mellan svenskar och invandrarungdomar antog orimliga proportioner. Diskussioner mellan ungdomarna före händelsen gick på högvarv och polisen mottog flera anonyma tips om en förestående sammandrabbning mellan rasister och invandrarungdomar. Efter att polisen ingripit hoppade massmedia på karusellen och gav händelsen stor uppmärksamhet, särskilt i lokalpressen. Händelsen i sig gjorde dock inte skäl för all denna uppståndelse. Faktum är att det inte ens förekom ett reellt slagsmål mellan de ungdomsgrupper som förväntades drabba samman. Detta skulle kunna beskrivas som att *föreställningen om händelsen* inte alls motsvarade verkligheten.

Om man applicerar dessa tankegångar på konflikten mellan denna undersöknings resultat och medias bild av ett lågskaligt raskrig, skulle en rimligt tolkning kunna vara att detta handlar om *föreställningar om etniska konflikter* mellan ungdomsgrupper, som i verkligheten sällan realiseras. För de ungdomar och andra inblandade som uppfattar tillvaron som mer eller mindre präglad av etniska konflikter kan givetvis denna bild upplevas nog så reell, oavsett om dessa föreställningar omsätts i faktiska handlingar eller inte.

Referenser

- Ds 1998:35 *Rasistiskt och främlingsfientligt våld* Stockholm: Inrikesdepartementet
- Ehn, B 1992. *Youth and multiculturalism* i *Etnicity and Youth Culture*, edt Palmgren, C & Lövgren, K & Bolin, G, Akademitryck, Stockholm
- Ehn, B 1993. *Etnicitet - symbolisk konstruktion av gemenskap* i *Kultur och erfarenhet*, red. Ehn, B, Carlssons Förlag, Stockholm
- Gillroy, P 1987. *There Ain't No Black in the Union Jack* Hutchinson Education, London
- Lange, A & Lööv, H & Bruchfeld, S & Hedlund, E 1997. *Utsatthet för etniskt och politisktrelaterat hot m m, spridning av rasistisk och antirasistisk propaganda samt attityder tilldemokrati m m bland skolelever* Centrum för invandrarforskning, Stockholms universitet
- Lange, A 1995. *Invandrare om diskriminering. En enkät- och intervjuundersökning om etnisk diskriminering på uppdrag av Diskrimineringsombudsmannen (DO)* Centrum för invandringsforskning, Stockholms universitet och Brottsförebyggande rådet
- Molina, I., 1997. *Stadens rasifiering*. Uppsala: Kulturgeografiska institutionen.
- Ohlsson, L B 1997. *Bilden av den hotfulla ungdomen. Om ungdomsproblem och om fastställande av samhällets moraliska gränser*. Värpinge Ord & Text, Hässleholm
- Ohlsson, M. & Tiby, E. 1997. *Lokala problembilder – Nyckelinformanters syn på brott, sociala problem och åtgärder i åtta förorter till Stockholm* Stockholms universitet, Kriminologiska institutionen
- Pettersson, T. 1998. *Etnicitet och brottsliga nätverk bland ungdomar i Stockholm som misstänks för våldsbrott*. Stockholm: Barn- och ungdomsdelegationen, Inrikesdepartementet
- Sarnecki, J. 1986. *Delinquent networks*. Stockholm: The national council for crime prevention, Sweden Report 1986:1.
- Sarnecki, J. 1998. *Brottsliga nätverk i Stockholm "Stockholms undre värld"*. Opublicerad stencil: Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet.
- Socialstyrelsen Rapport 1999:6 *Mångfald, integration, rasism och andra ord. Ett lexikon över begrepp inom IMER – Internationell Migration och Etniska Relationer*. Westin, C. m fl. Stockholm: Erlanders Gotab
- Sollors, W 1989. *The Invention of Etnicity* edt. Sollors, W, Oxford University Press, New York
- SOU 1996:156 *Bostadspolitik 2000 – från produktions- till boendepolitik* Slutbetänkande av bostadspolitiska utredningen
- Statens invandrarverk 1995. *Rasismens varp och trasor. En antologi om främlingsfientlighet och rasism* Statens invandrarverk, Norrköping
- Ålund, A 1997. *Multikultiungdom - kön, etnicitet, identitet* Studentlitteratur, Lund Expressen 1997-02-19 s. 1,14-16

En studie av domar från Högsta domstolen och Høyesterett. Vilka straffteorier ligger till grund för påföljdsbestämningen respektive straffutmålingen?

av Eva Stenborre

Inledning

Det har genom tiderna förekommit olika straffteorier som grund för strafflagstiftningarna i Norden. Brottsbalken infördes 1965 i Sverige och genom denna lagstiftning anses behandlingsideologin ha fått genomslagskraft i svensk rätt. Behandlingsideologin är en individualpreventivt inriktad straffteori som menar att domstolen skall ha den enskilde lagöverträdaren som utgångspunkt när den straffrättsliga reaktionen bestäms för ett brott. Dessa reaktioner skall anpassas efter lagöverträdarens behov av återanpassning och benämns därför påföljder. Behandlingsideologin förespråkar att begreppet straff helt avskaffas. Termen påföljd infördes visserligen genom brottsbalken som ett samlingsbegrepp för alla straffrättsliga reaktioner men benämningen straff behölls för reaktionerna böter och fängelse. I detta avseende är brottsbalken därför en kompromiss mellan individualpreventiva straffteorier, allmänpreventiva straffteorier och vedergällningsteorier. Behandlingsideologin menar vidare att domstolen skall göra återfallsprognoser. Den enskilde individens risk för återfall skall beaktas av domstolen när påföljden bestäms.

Det infördes två nya kapitel i brottsbalken 1989, det vill säga 29 och 30 kap. BrB. I dessa kapitel anges i detalj hur domstolen skall bestämma påföljden för ett brott. Det anses allmänt att nyklassicismen ligger till grund för dessa bestämmelser. Nyklassicismen är en straffteori som menar att det är brottet och inte lagöverträdaren som skall bilda utgångspunkt när domstolen bestämmer ett straff. Begreppet påföljd skall avskaffas och endast termen straff skall förekomma i lagstiftningen. Det är brottets straffvärde, det vill säga hur allvarligt brottet bedöms vara av domstolen, som skall avgöra hur strängt straff rätten skall bestämma. Straffet skall stå i proportion till brottet och lika stränga straff skall bestämmas för lika svåra brott för att straffet skall ha en förebyggande effekt och motverka brott. Individualpreventiva hänsyn skall endast beaktas när straffet verkställs och undantagsvis när straffet bestäms. Domstolen skall därför inte göra några prognoser om risken för återfall när straffet väljs och mäts ut.

Det påstås även allmänt att nyklassicismen inte har fått något inflytande i Norge. Det har inte införts motsvarande bestämmelser i Norge som i Sverige. Det uppges att den straffteoretiska grunden i Norge utgörs av en kombinationsteori mellan allmänprevention, individualprevention och vedergällning. För övrigt har inte heller Danmark infört en reglering som motsvarar den svenska medan Finland var det första land i Norden som ändrade sin lagstiftning i detta avseende. Om det nu är så att den svenska påföljdsbestämningen har nyklassicismen som grund medan den norska har en annan teoretisk grundval borde detta framkomma vid en jämförelse mellan ländernas lagstiftning och praxis. I min avhandling systematiserar, analyserar och tolkar jag därför lagstiftningen, facklitteraturen och domar från Högsta domstolen (HD) respektive Høyesterett (HR)¹ vad avser hur domstolarna skall motivera påföljdsbestämningarna respektive straffutmålingarna och hur de i praktiken har motiverat domskälen. Denna jämförelse sker på grund av att jag vill se vilka likheter och skillnader som förekommer mellan länderna och om eventuella differenser kan förklaras av olikheter beträffande den teoretiska grunden för straffsystemen. I och med att påföljdsbestämningen och straffutmålingen påstås vila på olika teoretiska grunder borde detta avspeglade sig såväl i lagstiftningen som i praxis. Jag är intresserad av att se hur detta framkommer i både lagstiftningen och i de högsta instansernas praktiska verksamhet. Resultatet kan underlätta framtida förändringar av lagstiftningarna genom att avhandlingen tydliggör vilka teorier det är som i praktiken ligger till grund för straffsystemen. Lagstiftaren kan med avhandlingen som grund införa förändringar som inte motarbetar straffsystemets syfte, eller tvärtom som har en straffteoretisk grund som överensstämmer med påföljdssystemets respektive straffutmålingens utformning. Mitt föredrag under forskarseminariet omfattar endast den studie jag genomfört av domar från HD och HR åren 1996 och 1997. Den som är intresserad av de övriga delarna hänvisar jag till avhandlingen när denna föreligger i färdigt manuskript.

Allmänt om påföljdsbestämningen respektive straffutmålingen

Först något om de begrepp som används i Sverige och Norge. Termen påföljdsbestämningen inbegriper såväl valet av påföljd som straffmätningen. Dess motsvarighet i Norge, straffutmålingen, omfattar på motsvarande sätt

---

¹ Högsta domstolen förkortas i Sverige med HD. I Norge däremot används ingen förkortning för Høyesterett. I min avhandling och i detta föredrag använder jag mig dock av fortkortningen HR för Høyesterett.

reaksjonsvalg och straffutmåling men i Norge finns alltså ingen särskild benämning för själva utmätningen av straffet eftersom termen straffutmålingen även kan inbegripa reaksjonsvalget.

De straffrättsliga reaktionerna i Sverige omfattas som nämnts ovan av samlingsbegreppet påföljd. Det förekommer endast två straff, böter och fängelse. I Norge däremot används beteckningen huvudstraff för böter, fängsel, (hefte, en mild form av fängsel som inte används), samfunnstjeneste och rettighetstap (enligt strl. § 29) och tillägsstraff (enligt strl. § 30, 31 och 33). Dessutom förekommer saerreaksjonen sikring.²

Studien av rättsfall från Högsta domstolen och Høyesterett

Undersökningen av domar från HD och HR omfattar åren 1996 och 1997. Dessa år förekom sammanlagt 147 rättsfall eller 46 domar från HD och 101 domar från HR.³

	1996	1997	Summa:
ANTAL RÄTTSFALL:	92	55	147
HÖGSTA DOMSTOLEN:	23	23	46
HÖYESTERETT:	69	32	101

En dom från HD består av två delar, dels en ansvarsdel, dels en påföljdsdel. I Norge kan en dom däremot överklagas vad gäller fler olika delar, det vill säga bevisbedömmelsen, saksbehandlingen, lovanvändelsen eller endast straffutmålingen. I såväl Sverige som Norge avgör domstolarna först i förekommande fall om den tilltalade skall dömas till ansvar för det åtalade brottet och om så sker går rätten därefter in på motiveringen av påföljden eller straffet. Det är alltså påföljdsbestämningen respektive straffutmålingen som ingår i min studie. Jag har gått igenom samtliga brottmålsdomar från HD och HR åren 1996 och 1997 och analyserat påföljdsbestämningen respektive straffutmålingen vad avser vilka omständigheter, det vill säga faktorer, som domstolarna motiverade påföljden eller straffet med i domskälen. Det sammanlagda antalet omständigheter som domstolarna nämnde i domskälen är 51. Av dessa 51 olika faktorer förekom 35 i domar från både HD och HR medan 4 endast förekom i rättsfall från HD och 12 enbart i domar från HR.

Det sammanlagda antalet omständigheter:	51
Såväl i Högsta domstolens som Høyesteretts domar:	35
Endast i Högsta domstolens domar:	4
Endast i Høyesteretts domar:	12

I det följande presenteras först de 35 omständigheter som förekom i domar från såväl HD som HR. I förekommande fall anges hänförligt lagrum. Därefter kommenteras de viktigaste faktorerna, det vill säga de som kursiverats. Slutligen behandlas de omständigheter som endast förekom vid en av domstolarna.

Omständigheter som förekommer i såväl HD:s som HR:s domskäl

- 1. Brotts eller brottslighetens samlade straffvärde, straffverdighet, brotts eller brottslighetens grovhet (29 kap. 1 § första stycket BrB)*
2. Enhetlig rättstillämpning, praxis (29 kap. 1 § första stycket BrB)
3. Straffskalan (29 kap. 1 § första stycket BrB)
- 4. Proportion mellan brottet och straffet (29 kap. 1 § första stycket BrB)*
5. Skada (29 kap. 1 § andra stycket BrB)
6. Kränkning (29 kap. 1 § andra stycket BrB)
7. Fara (29 kap. 1 § andra stycket BrB)
8. Den tilltalades insikt (29 kap. 1 § andra stycket BrB)
9. Den tilltalades avsikt (29 kap. 1 § andra stycket BrB)
10. Den tilltalades motiv (29 kap. 1 § andra stycket BrB, 29 kap. 2 § 7 BrB)
11. Subjektivt överskott (29 kap. 2 § 1 BrB)
12. Särskild hänsynslöshet (29 kap. 2 § 2 BrB)
13. Grovt utnyttjat sin ställning eller missbrukat ett särskilt förtroende (29 kap. 2 § 4 BrB)

---

² Sikring kommer att avskaffas som reaktionsform och ersättas av forvaring och tvungen överföring till psykisk helsevern samt tvungen omsorg.

³ Skillnaden i antal mellan länderna beror förmodligen på skillnader vad gäller processrätten, det vill säga att de muntliga inslagen är fler i HD än vad de är i HR vilket medför att HD av tidsskäl inte hinner med lika många rättsfall som HR. Jag kommer att studera denna differens och eventuella andra mer noga vid studiebesök vid HD och HR.

14. Brott som utgjort ett led i en brottslig verksamhet som varit särskilt noggrant planlagd eller bedrivits i stor omfattning och i vilken den tilltalade spelat en betydande roll (29 kap. 2 § 6 BrB)
15. Provokation (29 kap. 3 § 1 BrB / strl. § 56 nr. 1 b; § 228, 3. ledd; § 127, 2. ledd; § 250; § 390, 2. ledd)
16. Den tilltalade har haft svårt att kontrollera sitt handlande på grund av psykisk störning eller sinnesrörelse eller av någon annan orsak (29 kap. 3 § 2 BrB strl. § 56 nr. 1 b)
17. Påföljdernas och straffens inbördes svårhet (30 kap. 1 § BrB)
18. Gemensam påföljd, gemensamt straff för flera brott (30 kap. 3 § BrB / strl. § 62)
19. Presumtionen mot fängelse respektive fängselsstraff (30 kap. 4 § första stycket)
20. *Brottets art (30 kap. 4 § andra stycket)*
21. Låg ålder, dels vid valet av påföljd och straff, dels vid straffmätningen 29 kap. 7 § BrB, 30 kap. 5 § BrB / strl. § 55)
22. Den tilltalade har drabbats av eller det finns grundad anledning att anta att han kommer att drabbas av avsked eller uppsägning från anställning eller av annat hinder eller synnerlig svårhet i yrkes- eller näringsutövningen (29 kap. 5 § 5 BrB)
23. Den tilltalade skulle drabbas skäligt hårt på grund av hög ålder eller dålig hälsa om straffet mäts ut efter brottets straffvärde (29 kap. 5 § 6 BrB)
24. Om en i förhållande till brottets art ovanligt lång tid förflutit sedan brottet begicks (29 kap. 5 § 7 BrB)
25. Andra liknande personliga förhållanden
26. Sammanträffande av brott (34 kap. 1 § BrB / strl. § 64)
27. *Återfallsrisk (30 kap. 4 § BrB, 30 kap. 7 § BrB, 30 kap. 9 § BrB)*
28. Tidigare ostraffad (30 kap. 4 § första stycket BrB)
29. Förstagångsbrott (30 kap. 4 § första stycket BrB)
30. Tidigare brottslighet påverkar påföljdsvalet (30 kap. 4 § andra stycket BrB / ex. strl. § 230, 263 jfr. strl. § 61)
31. Beaktande av redan verkställt straff (27 kap. 6 § BrB, 28 kap. 9 § BrB, 34 kap. 6 § BrB)
32. Utbytet av brottet (29 kap. 1 § 2 BrB)
33. Den långa tid som brottet begåtts (29 kap. 1 § 2 BrB)
34. Förverkande av villkorligt medgiven frihet påverkas av tidigare brottslighet (34 kap. 4 § BrB / fl. § 39)
35. Försök (23 kap 3 § BrB)

Det som är kännetecknande för nyklassicismen är som nämnts att utgångspunkten vid bestämmandet av straffet är brottets svårhet, det vill säga dess straffvärde. En omständighet som förekom vid båda domstolarna utgörs av just brottets straffvärde, eller med dess norska motsvarighet, forbrytelsens straffverdighet, se punkt nr. 1. Likaså förekom att domstolarna beaktade att det skall råda en proportion mellan brottet och straffet, se punkt nr. 4. I detta avseende kan man alltså inte särskilja den svenska påföljdsbestämningen från den norska straffutmålingen. Det är inget typiskt endast för den svenska rätten att domstolen utgår ifrån hur allvarligt brottet är. Visserligen använde HD begreppet brottets straffvärde mer systematiskt men HR använde samma teknik men i stället med benämningen forbrytelsens grovhet. Utgångspunkten att det är brottets straffvärde, eller dess grovhet, som avgör påföljden eller straffet, medför att det är mycket allvarliga brott som leder till att domstolarna väljer ett fängelsestraff respektive ubetinget fängsel. Denna gräns ligger i Sverige vid cirka 1 års fängelse eller mer, det vill säga det föreligger en presumtion i Sverige att i de fall domstolen bedömer brottets straffvärde till fängelse i 1 år eller mer, presumerar detta att fängelse döms ut. I Norge föreligger inte denna gräns så starkt uttalat men domstolen dömer på motsvarande sätt ut ubetinget fängsel vid så höga straffvärden som fängsel i ett år eller mer. Emellertid förekommer att straffvärdeprincipen frångås i både Sverige och Norge vad gäller vissa brottstyper. I Sverige benämns fenomenet ”brottets art”,⁴ se punkten nr. 20. Denna omständighet innebär att det föreligger en presumtion att döma till kortare fängelsestraff respektive fängselsstraff för vissa brottstyper på grund av deras art, det vill säga av allmänpreventiva skäl. Det rör sig exempelvis om misshandel av normalgraden respektive legemsfornaelse och narkotikabrott respektive narkotikaforbrytelse, vilka inte bedöms som grova. I dessa fall bestäms ofta ett kortare fängelsestraff respektive ubetinget fängsel. Detta innebär att straffvärdeprincipen frångås för vissa brottstyper i såväl Sverige som Norge. I Sverige anges i ett särskilt lagrum, 30 kap. 4 § andra stycket BrB, att domstolen kan beakta såväl brottets straffvärde som dess art och dessutom tidigare brottslighet som skäl att döma till fängelse. Eftersom dessa brottstyper inte kan klassificeras som några undantag från regeln om brottets straffvärde, innebär förfarandet att straffvärdeprincipen inte följs konsekvent vid påföljdsbestämningen respektive straffutmålingen.

Vidare skall enligt nyklassicismen individualpreventiva hänsyn tas endast vid verkställigheten av ett straff och enbart undantagsvis när straffet bestäms. Lagöverträdarens behov av rehabilitering och återfallsrisken skall inte påverka vilket straff som bestäms eller mäts ut. Det framgår emellertid av översikten att risken för återfall, se punkt nr. 27, inverkar vid såväl påföljdsbestämningen som straffutmålingen. Det förekom med andra ord att lagöverträdarens behov av rehabilitering inverkar på så sätt att båda domstolarna bedömde om det förelåg

⁴ Jag har behandlat denna omständighet i en artikel, se Stenborre, Eva, Artbrott. SvJT 1998 s. 742 ff.

en risk för återfall och de anpassade påföljdsvalet respektive reaktionsvalet efter om de ansåg att det förelåg en risk för återfall eller inte. Dessa återfallsprognoser skall alltså inte utföras av domstolarna när straffet bestäms enligt nyklassicismen men eftersom det förekom i såväl HD:s som HR:s domar tyder detta på att nyklassicismens uppfattning i detta avseende inte fått någon genomslagskraft i Sverige vad gäller HD:s domar de år som studien omfattar.

Övriga omständigheter som förekom vid båda domstolar kommenteras utförligt i avhandlingen. Följande faktorer nämndes i endast en av domstolarnas domskäl. Endast några av dem kommenteras i föredraget. För en fullständig genomgång hänvisas till avhandlingen.

Omständigheter som endast förekommer i HD:s domskäl

1. Den tilltalade utvisas på grund av brottet (29 kap. 5 § 4 BrB)
2. Utdömt skadestånd (29 kap. 5 § 8 BrB)
3. Förberedelse (23 kap. 3 § BrB, saknas som straffform i Norge)
4. Den tilltalades handlande har stått i samband med hans uppenbart bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga (29 kap. 3 § 3 BrB)

Omständigheter som endast förekommer i HR:s domskäl

1. Utnyttjat någons skyddslösa ställning eller särskilda svårighet att värja sig (29:2 § 3 BrB)
  2. Straffmätningen påverkas av tidigare brottslighet (29:4 BrB, NJA 1994 s. 500 / ex. strl. § 230, 263 jfr. strl. § 61)
  3. Varetektsoppholdet (häktningstiden) ovanligt långt
- Andra försvårande omständigheter:
4. Motvillig till att samarbeta under etterforskningen (förundersökningen)
  5. Resurskrävande och kostnadskrävande etterforskningen på grund av det fingerade ranet
- Andra förmildrande omständigheter:
6. Social trygd medförde endast betinget dom utan böter
  7. Den tilltalade hade handlat under press från arbetsgivaren
  8. Målsäganden hade plågat och utnyttjat de tilltalade under en längre tid innan drapet
  9. Den tilltalade hade varit samarbetsvillig under etterforskningen (29:2 § 8 p BrB)
  10. Lång tid hade förflutit mellan domens avkunnande och den tidpunkt domen blev forkynt (delgiven)
  11. Rettighetstap (straff som saknas i Sverige)
  12. Inte oproportionerligt straff enligt tidigare gällande strprl. § 360 (processrätt)

En av de omständigheter som endast förekom i HD:s domskäl utgörs exempelvis av om den tilltalade utvisas på grund av brottet, se punkt nr. 1. Det förekom att HD mildrade straffmätningen för exempelvis ett narkotikabrott eftersom den tilltalade skulle utvisas efter verkställigheten av straffet. Denna omständighet förekom inte i HR:s rättsfall, däremot ansåg domstolen i ett mål om voldtekt att någon skillnad inte skulle göras på grund av att den tilltalade riskerade att utvisas på grund av brottet efter verkställigheten.

En omständighet som endast förekom i HR:s domar är att ett ovanligt långt varetektsopphold medför en mildare straffmätning, se punkt nr. 3. Detta förekommer i HR:s domar exempelvis i narkotikamål med en tilltalad som är utländsk medborgare med sin hemort och familj samt vänner utomlands. HR ansåg att när varetektsoppholdet hade varat i mellan 600-700 dagar skulle straffmätningen mildras på grund av att varetektsoppholdet i dessa fall hade varit ovanligt belastande på grund av de särskilda omständigheterna som nämnts. Emellertid förekommer det överhuvudtaget inte så långa anhållnings- och häktningstider i Sverige varför det inte går att uttala sig om hur HD i så fall hade bedömt denna omständighet.

Några av omständigheterna som endast förekom i HR:s domar, se punkterna nr. 1 och 2, användes visserligen inte av HD men domstolen hade möjlighet enligt de angivna lagrummen att beakta dessa omständigheter om det hade varit befogat.

Undersökningen innebär att jag har gått igenom domar från två år varför slutsatser endast kan dras för dessa år och för domar vid endast HD och HR. Vid en närmare analys av samtliga de omständigheter som endast förekom i domskälen från en av domstolarna kan dessa faktorer inte påstås tala för att det föreligger skillnader mellan vilka straffteorier som ligger till grund för ländernas olika lagstiftningar. Det framgår visserligen inte av presentationen om det förekommer några avgörande skillnader vad gäller vilka brottstyper som överklagats till de olika domstolarna. Emellertid är så inte fallet men även om det skulle vara så att väsentligt olika brottstyper hade överklagats vid de två domstolarna skulle denna skillnad inte ha någon betydelse eftersom straffteorierna anger vilken den straffteoretiska grunden är för straffsystemen för alla typer av mål. I princip skall den straffteori som påstås utgöra grunden för påföljdsbestämningen respektive straffutmålingen framgå av alla typer av mål, det är just det som är syftet med en straffteori.

Resultatet av undersökningen visar att likheterna mellan domstolarna är så betydande att det inte går att påstå att de teoretiska grunderna för påföljdsbestämningen i Sverige och straffutmålingen i Norge vilar på olika

straffteorier vad gäller de år undersökningen omfattar. Om påföljdsbestämningen i Sverige respektive straffutmålingen i Norge har olika straffteorier som grund borde detta ha framkommit i rättsfallen åtminstone på något sätt i en undersökning med studiens omfattning. Likheter är i stället så stora och väsentliga att undersökningsresultatet visar på motsatsen, det vill säga att båda ländernas lagstiftningar har samma kombinationsteori som grund. Vissa av de faktorer som beaktats av domstolarna, det vill säga brottets art och risken för återfall, innebär dessutom att straffvärdeprincipen inte följs. Dessa omständigheter är väsentliga avsteg från straffvärdeprincipen. Faktorerna hade så stort inflytande vid påföljdsbestämningen respektive straffutmålingen att de starkt indikerar att nyklassicismen inte har fått det inflytande i Sverige som allmänt påstås.

Den kombinationsteori som ligger till grund för påföljdsbestämningen i Sverige respektive straffutmålingen i Norge består av allmänprevention och individualprevention med inslag av vedergällningsteorier. Straffsystemens främsta syfte är enligt denna kombinationsteori att förebygga från brott, dels genom moralbildning, dels genom avskräckning. Den straffrättsliga reaktionen som bestäms skall av allmänheten uppfattas som en rättvis reaktion. Det kan därför även tas individuella hänsyn vid påföljdsbestämningen så länge den reaktion som bestäms är tillräckligt ingripande i förhållande till det brott som begåtts.

I min avhandling behandlar jag lagstiftningen, facklitteraturen och undersökningen utförligt och jag ger ett förslag på hur påföljdsbestämningen kan utformas med en kombinationsteori som grund som består av allmänprevention och individualprevention utan inslag av vedergällningsteorier. Detta förslag lämnar jag eftersom det i den svenska påföljdsbestämningen ingår en påföljdsform, skyddstillsyn med föreskrift om kontraktsvård, som inte kan förenas med vedergällningsteorier. Jag menar att den kombinationsteori som i dag utgör grunden för påföljdsbestämningen motverkar sitt eget syfte i vissa avseenden. Eftersom straffet skall utgöras av en reaktion som skall uppfattas som ett rättvist straff kan kontraktsvården, som till alla delar är individualpreventivt utformad, inte förenas med denna kombinationsteori. Det går med andra ord inte att ha denna påföljdsform, som bygger på den tilltalades behandlingsbehov, i ett påföljdssystem som har vedergällning som grund eftersom syftet med kontraktsvården är rehabilitering medan ändamålet med vedergällningen är ett rättvist straff. Dessa syften går alltså inte att förena. En kombinationsteori mellan allmänprevention, individualprevention och vedergällning motverkar sitt eget syfte.

Avslutande kommentarer

En studie som omfattar brottmål från HD och HR vad avser brottmål från två år är så omfattande att den rimligen bör kunna påstås uttrycka vilka straffteorier som ligger till grund för dessa domstolars domar de år undersökningen avser. Om den teoretiska grunden för påföljdsbestämningen och straffutmålingen är olika dessa år borde detta alltså ha framkommit i studien. Resultatet av undersökningen visar emellertid på motsatsen, det vill säga att straffsystemen i de båda länderna har samma kombinationsteori som grund vad avser påföljdsbestämningen respektive straffutmålingen dessa år. Denna kombinationsteori består av allmänprevention, individualprevention och vedergällning men däremot inte av nyklassicismen. Den allmänna uppfattningen som förnärvarande råder i Norden om att påföljdsbestämningen i Sverige har nyklassicismen som grund kan därför till och med ifrågasättas. Jag menar att om domar från två år från HD i Sverige inte kan påstås ha nyklassicismen som teoretisk grund talar detta för att den allmänna uppfattningen om att nyklassicismen utgör den teoretiska grunden för påföljdsbestämningen i Sverige är missvisande. Det går rimligen inte att bortse ifrån att studien av domar från två år från HD och HR visar på så betydande likheter och att dessa likheter eller de olikheter som förekom i studien inte talar för att nyklassicismen utgör grunden för påföljdsbestämningen i Sverige de aktuella åren.

Syftet med en straffteori är att den skall förklara vilken eller vilka straffteorier som ligger till grund för straffsystemet. Om en studie av domar från två år inte kan påstås ha nyklassicismen som grund, kan det rimligen inte påstås att nyklassicismen utgör grunden för det påföljdssystem som dessa domar hänför sig till eftersom det antal domar som studerats är för omfattande. Den allmänna uppfattningen om att nyklassicismen utgör grunden för påföljdsbestämningen i Sverige kan därför ifrågasättas, den kan till och med påstås vara vilseledande.

Offerperspektiver

af Annika Snare

Indledning

Der findes en mængde forestillinger om ofre, fra det sakrale offer i religiøs betydning til arbejderklassen som offer for det kapitalistiske system. Her vil jeg fokusere på nogle få problematiske/kontroversielle aspekter ved offerbegrebet. Min tilgang er den viktimologiske.¹

Hvilke ofre: Et snævert eller bredt område?

Allerede viktimologiens to "fædre", Benjamin Mendelsohn og Hans von Hentig, pegede i hver sin retning med hensyn til viktimologiens afgrænsning. Den ene vej førte til udviklingen af en bredt orienteret interesse for ofre i et menneskeretligt perspektiv, medens den anden vej førte til større vægt på ofre for kriminalitet i traditionel forstand - og med nær tilknytning til kriminologien.

På globalt plan er der også ført diskussioner om, hvorhen opmærksomheden skulle rettes, f.eks. da spørgsmålet om ofrenes rettigheder sattes på FNs dagsorden i 1980'erne. Skulle man alene beskæftige sig med kriminel viktimisering, eller burde der anlægges et generelt menneskeretsperspektiv, som omfattede ofre for krig, ulykker, magtmisbrug fra statslige myndigheders side etc.? Resultatet kan vel betegnes som et kompromis: FNs "Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power" fra 1985, vedrører begge grupper af ofre.

Udviklingen er i flere henseender gået i retning af et bredt menneskeretligt offerperspektiv. Men hvis vi retter søgelyset mod den akademiske viktimologi, har der været en tendens til så godt som udelukkende at beskæftige sig med ofre, der kan identificeres som individuelle personer. Og ikke mindst med ofre for traditionelle forbrydelser såsom vold, drab, voldtægt, røveri, tyveri mv. Såkaldte offerløse forbrydelser (f.eks. handel med illegal narkotika) og forbrydelser mod almenheden (f.eks. miljøforurening) har ikke været genstand for det samme forskende blik. Det samme gælder en række andre forbrydelser, som f.eks. skattesvig og EDB/IT-kriminalitet².

Vi er vel nødt til at anerkende, at et snævert offerbegreb er betydeligt enklere at håndtere fra en metodologisk synsvinkel. Ofrene kan tælles, beskrives og klassificeres på samme måde som gerningspersonerne i den kriminologiske videnskab. Derfra kommer også en betydelig del af interessen for ofrene for kriminelle handlinger.

Det kausale offer

Kriminologien har i lang tid prøvet på at opstille teorier om kriminalitetens årsager. Offerets rolle som medvirkende årsag til forbrydelsen dukker op i 1930'erne og fik især teoretisk gennemslagskraft ved publiceringen i 1948 af von Hentigs bog *The Criminal and His Victim*. Det sidste kapitel hedder i oversættelse: Offerets bidrag til forbrydelsens genese.

Forestillingen om det kausale offer og forskellige grader af egen skyld gennemsyrrer meget af det tidlige interesse for forbrydelsens ofre.

Offeret som (med)årsag til sin egen viktimisering er også et af de mest kontroversielle udsagn inden for det viktimologiske begrebsapparat. Det hedder "victim precipitation", der kan "oversættes" til, at offeret tilskynder til sin egen viktimisering. Begrebet er blevet udsat for meget kraftig kritik, især for den måde, som en del forskere har brugt det på i forbindelse med voldtægtsforbrydelser og andre seksuelle overgreb. Offeret bliver nærmest betragtet som provokatør; hun har gennem sin påklædning eller anden adfærd direkte fremprovokeret voldtægten. I dette og andre (mere eller mindre sammenlignelige) tilfælde er et sådant offerperspektiv blevet kritiseret for at gøre det kunststykke at flytte skylden til offeret - "victim blaming".

Begrebet præcipitation er kompliceret. En af dem, som forsvarer begrebet, (den canadiske forsker Ezzat Fattah) mener, at noget af kritikken hænger sammen med kritikernes manglende sondring mellem på ene side *provokation* og på anden side *præcipitation*.

---

¹ Jeg har i denne sammenhang valgt ikke at medtage et større antal kildehenvisninger. I stedet henvises til en hovedkilde, som fremstillingen her i store dele er baseret på: Beth Grothe Nielsen & Annika Snare: *Viktimologi - Om forbrydelsens ofre: teori og praksis*. Aarhus Universitetsforlag, 1998.

² Se dog Sven-Åke Lindgren: Prioriterede och negligerade offer. Reflektioner över den ekonomiska brottslighetens viktimologi. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, Nr. 2, 1999, s. 82-104.

Ifølge denne argumentation er provokation et retligt begreb, der er en frifindelsesgrund, medens præcipitation er et analytisk begreb til brug i sociologiske/videnskabelige sammenhænge, og som sådant indeholder det ikke værdidomme i form af skyld og bebrejdelse. Forskerne har således ikke opfundet "victim precipitation" for at give ofrene skylden for deres egen viktimisering.

Især fra feministisk hold er modargumentet, at forsvaret for begrebet hviler på en meget ukritisk (og uholdbar) forståelse af forskningen som neutral og værdifri. Desuden mangler dette offerperspektiv i høj grad forklaringsværdi for så vidt angår gentagen viktimisering af det samme offer eller den samme gruppe af ofre (f.eks. kvindemishandel).

Kritikken af at betragte offeret som årsag til forbrydelsen er på mange måder berettiget. Men der opstår en anden problematisk dimension, hvis tvedelingen mellem offer og skadevolder gøres absolut.

En falsk dikotomi

Den selvfølgelighed, med hvilken man (almindelige mennesker såvel som kriminologer og viktimologer) grupperer ofre på den ene side og gerningspersoner på den anden side, er lidt mærkelig. Vi kender jo alle til, at krænkelser kan medvirke til at udløse aggressioner. En sådan modreaktion er velkendt i historien og i nutidens borgerkrige. Desuden kendes forvandlingen fra at være den undertrykte til at blive undertrykker på såvel gruppe- som individniveau.

Der er tale om ombyttelige roller mellem offer og skadevolder. En ombytning af rollerne finder sted, når den oprindelige aggressor gøres til offer, eller når det oprindelige offer ender som angribende part. Problemet er, at vi ønsker et sort-hvidt billede af en aktiv angriber (den skyldige) og et passivt offer (den uskyldige). De to betegnelser bruges først og fremmest i forhold til slutresultatet og derigennem skabes ikke sjældent en falsk modsætning.³

I de seneste årtier har man især været opmærksom på metamorfosen fra offer til angriber i nogle bestemte livsløb, hvor forbryderens tidligere belastede stilling som offer er kommet frem. Det gælder f.eks. forældre, som mishandler deres børn, og hvor det viser sig, at de selv er blevet groft forsømt og mishandlet som børn. Og det handler om seksualforbrydere, som er blevet seksuelt misbrugt i deres barndom.

En tredje gruppe, hvor overgangen fra offer til forbryder synes markant, er kvinder, der efter (langvarig) mishandling dræber deres voldelige ægtemænd eller samlever. I retssager i USA om sådanne drab hævdes det ofte med eftertryk, at angrebet må betragtes som "justifiable homicide" - et beføjet drab. I disse tilfælde har teorien om "victim precipitation" således vundet genklang til trods for den massive kritik, som begrebet har været udsat for: De dræbte ofres voldelige adfærd er årsagen til deres skæbne.

Men hvor havner vi, hvis vi alle definerer os selv som ofre for tilværelsens vilkår og omstændigheder?

Det grænseløse offerperspektiv

Indtil en gang i 1970'erne blev ofre for forbrydelser i almindelighed temmeligt oversete. Men siden 80'erne er det glemte og ignorerede offer klart trådt frem i den kriminalpolitiske forgrund. Ofrene og deres behov bliver ikke længere betragtet som et vedhæng til gerningspersonerne.

Der har også været en inflation i offerbegrebet, ikke mindst med baggrund i den aktivistiske gren af viktimologien og offerbevægelsens (eller rettere bevægelsernes) aktiviteter.

Ekspansionen i perspektivet har ført til, at kredsen af ofre synes uendelig, når alle tænkelige former for ubehag, skade, tab, smerte og lidelse afstedkommer en legitim offerrolle. Der findes ofre alle vegne, skønt de ikke altid selv er bevidste om deres viktimisering. Når mennesker til stadighed bliver snydt af tilværelsen og af "systemet", bliver rammen for offerperspektivet grænseløs.

Medens vi engang "alle" blev beskrevet som mere eller mindre kriminelle, har vi nu skiftet status til ofre. En skeptisk perspektivering er på plads, når betegnelsen offer i flæng bliver brugt vidt og bredt, uden at elastikken gøres til genstand for refleksion.

Rent konkret vil jeg kun henvise til, at der ligger en fare i, at en del foranstaltninger, som har til formål at hjælpe kriminalitetsofre, kan være med til at "eviggøre" en identitet som offer. De kan medvirke til en cementering af offerrollen, så denne gøres permanent.

Set med kritiske øjne er der også en risiko for politisk manipulation, når verden set i ofrenes lys tager overhånden i kriminalpolitiske overvejelser.

---

3 Se også Beth Grothe Nielsen: Forbryder vs. offer: En kunstig modsætning mellem arbitrære begreber? I *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, Nr. 3-4, 1998, s. 229- 240.

Det manipulerede offer

I USA har udviklingen med grobund i påstande om "hensynet til ofrene" tilsyneladende i større omfang ført til et udpenslet sort-hvidt billede. Krav om strengere straf, færre retssikkerhedsgarantier til forbryderne og mere ubehagelige afsoningsvilkår legitimeres i ofrenes navne. Der er en tendens til, at lovgivningsinitiativer til værn om ofrene og offerbevægelsernes aktiviteter bliver opslugt af den reaktionære kriminalpolitik. Offerpolitikken omdefinieres til rendyrket straffepolitik, der går ud på at vinde vælgeres stemmer ved at appellere til og udnytte ofrenes i og for sig retfærdige harme, vrede og forurettelse.

Ofrenes sammenslutninger - med forskellige "star victims" - er løbende blevet omklamret af, hvad der snarere kan betegnes som en lov og orden-bevægelse end som en offerbevægelse. Og på ny skaber etiketterne "offer" og "forbrydere" en falsk forestilling om en modsætning, der postulerer, at en bedre behandling af ofrene for kriminalitet kun kan og bør ske på forbrydernes bekostning.

Afslutningsvis skal også nævnes, at foruden en populistisk politisering af ofrenes "sag", sker der også en omklamring af købekraftige (potentielle) kriminalitetsofre. Markedet for alle slags sikkerhedsudstyr profiterer til fulde af en udbredt offerbevidsthed.

En skræmmende illustration af, hvordan man profiterer af eventuelle ofre, er markedsføringen af skydevåben til amerikanske kvinder fra midt i 1980'erne. Der blev i store annoncer bl.a. reklameret for kvinders behov for selvforsvar: "REFUSE TO BE A VICTIM", og kampagnen var udelukkende henvendt til kvinder. Et reklameslogan benyttede ikke alene kvinders egen rædsel for overgreb, men udnyttede også deres rolle som børnenes beskyttere: Et fotografi viser en moder, som putter sin lille datter og hendes dukkelise i seng om aftenen, og teksten siger: "Self-protection is more than your right ... it's your responsibility".

For europæiske kvinder ser det ud til, at mobiltelefonen reklamemæssigt udgør et mere nærliggende marked for benyttelse og udnyttelse af angsten for at blive ofre for kriminalitet. For nylig så vi i Danmark også en usmagelig helsidesannonce i en førende avis, hvor et af de større forsikringsselskaber søgte at profitere på ældre menneskers rædsel for voldsforbrydelser, en angst der næppe bliver reduceret i disse dages fokusering på og forstørrelse af problemets omfang fra politisk hold og i massemedierne.

Voldsmændene får rigelig opmærksomhed. Vi vil gerne gøre noget ekstra for ofrene

Så godt som hver dag kan man læse i aviserne om sagesløse mennesker, der bliver overfaldet. For mange ældre betyder det, at de ikke er trygge ved at gå ud. Og slet ikke efter mørkets frembrud. Hos Danica har vi udviklet en forsikring, specielt til ældre mennesker.

Den forsikrer dem ikke mod risikoen. Men den giver dem vished for et kontant beløb, hvis de kommer ud for en ulykke. Og senest 8 dage efter.

Er der tale om overfald, ganger vi beløbet med to. Ikke fordi penge heler sårene. Men fordi vi mener, at voldsofre behøver økonomisk råderum til at komme ovenpå igen. **VI GØR EN FORSKEL**

Danica

☎ 70 11 23 23

'Offervagten' i Grønland

af Bolethe Stenskov

Projekt Offervagt.

På Den Grønlandske Retsvæsenkommission's møde i Nuuk, november 1996, blev arbejdsgruppen vedrørende foranstaltningssystemet og Kriminalforsorgen anmodet om at udarbejde en projektbeskrivelse om et forsøg i et lokalområde med en forstærket indsats over for ofre for lovovertrædelser.

Begrundelsen for at lave dette forsøgsprojekt er, at foranstaltede ifølge den grønlandske kriminallov skal resocialisering gennem individuelt vurdering, og at det i den seneste tid er kritiseret, at man fokuserer ensidigt på gerningspersonen og ikke på ofrene for de kriminelle handlinger.

Man har i første omgang udpeget Qaqortoq til at være forsøgssted, men da de allerede har et kriseberedskab, har de ikke ønsket at forsøge sig med yderligere et nyt projekt. Man henvendte sig herefter til Narsaq Kommune, som gerne ville oprette offervagtordningen i forsøgsperioden.

Som projektkoordinator udpeges afdelingslederen fra Socialderiktoratets Regionalkontor for Sydgrønland i Qaqortoq, og koordinatoren for arbejdsgruppen i Narsaq udpeges som forebyggelseskonsulent.

Offervagten i Narsaq

Offervagtordningen er et projekt, hvor frivillige personer tilbyder hurtig hjælp til ofre for forbrydelser. Projektet er forløbige det eneste af sin art i Grønland.

Hjælpen består af to former:

1: Den psykiske del:

Støttende funktion

Samtale

Rådgivning

Vejledning

Samt støtteperson i Kredsretten

2: Den fysiske del:

Udføre praktisk arbejde f.eks. foreløbig oprydning

Offervagten kan også henvise ofre til mere professionel hjælp, f.eks. læge, socialforvaltningen og krisecenter. Endvidere kan vagten være behjælpelig med at oprette en selvhjælpsgruppe.

Vagtordningen

Der er 2 offervagter, som kan træde i funktion på alle tider af døgnet, da man har etableret mobiltelefoner for hver af de frivillige vagter. Vagtordningen er ordnet så der er 2 frivillige vagter døgnet rundt fra mandag til mandag (for en uge af gangen).

Hjælp

Politiet tilbyder hjælpen til offeret/ofrene, da det er politiet som får henvendelsen eller som ankommer først til gerningsstedet.

Der tilbydes hjælp til ofret og dennes omgangskreds, samt til pårørende til kriminallovovertrædere.

Samtalerum / kontor

Samtalerummet placering er i Krisecenteret, hvor man har etableret møbler, så der er mulighed for at man kan sidde og snakke med hinanden. Værelset er meget lille, så der er ikke mulighed for at bruge det som kontor. Alt kontorarbejdet foregår i Kommunen (forebyggelseskontoret), hvor alt det materielle og udstyret til sagsbehandlingen ligger.

Information

For at borgerne i Narsaq skal have kendskab til projektet, har vi fremlagt projektet i Kujataata Radio-a, Narsaq TV, samt udarbejdet pjecer på både grønlandsk og dansk.

Økonomi

Der er afsat 100.000 kr. til projektet, som skal dække kontorhold, telefon, lokaleleje, informationskampagne og kusus-og rejsevirksomhed. Socialderiktoratets Regionalkontor for Sydgrønland dækker udgifterne af Statstilskud. Budgetet laves i samarbejde med forebyggelseskonsulenten i Narsaq og projektkoordinatoren.

Budget for perioden 01.11.98 - 31.12.98:

Udgifter:

Lokal - samtalerum - andre driftsudgifter:

Leje af lokale i 2 måneder

á kr. 1.087,00 (incl. Varme og el): 2.174,00

Etableringsudgifter: 9.000,00

Kørsel og telefon: 7.000,00

Kurser - uddannelse af medarbejdere:

Kurser for frivillige medarbejdere: 3.500,00

Kompensation for tabt arbejdsform-

tjeneste ved medarbejders delta-

gelse i kurser, eller ved tilkald

til vagttjeneste: 5.000,00

Informationskampagne:

Tryksager - leje af forsamlings-

huset - TV indslag: 20.000,00

I alt kr. 46.674,00

Indtægter:

Statstilskud fra Den Grønlandske

Retsvæsenkommision: 46.674,00 kr

Budget 1999:

Udgifter:

Lokale - samtalerum:	
Husleje - varme og el:	13.044,00
Anskaffelse af inventar og vedligeholdelse:	3.000,00
Kørsel og telefon:	10.200,00

Kurser - uddannelse af medarbejdere:	
Kurser - 4 stk á 3.500,00 kr:	14.000,00
Kompensation for tabt arbejds- fortjeneste:	10.000,00

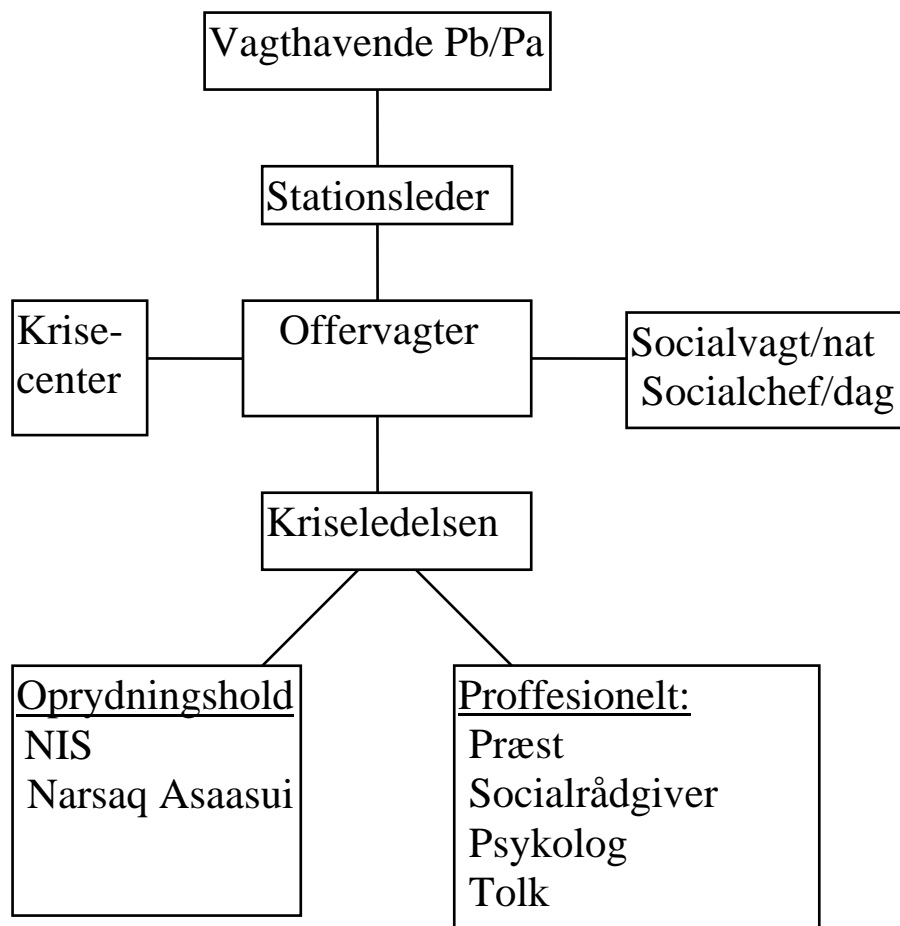
Informationsvirksomhed:	
Lokaleleje - TV indslag:	20.000,00

Regionalkontorets rejser:	
2 árlige rejser: Qaqortoq - Narsaq retur á 2.500,00 kr:	5.000,00
<u>I alt kr.</u>	<u>75.244,00</u>

Indtægter:

Statstilskud fra Den Grønlandske Retsvæsenkommision:	<u>75.244,00 kr</u>
---	---------------------

Model

Kriseledelsen

Socialchef
Vicepolitikommissær
Chef distriktslæge/oversygeplejerske
Koordinator for arbejdsgruppen (forebyggelseskonsulent)

Frivillige vagter

Under forberedelsen blev det bestemt, at personer, som skal holde vagt, skal være frivillige personer, som skal holde vagt uden løn eller noget andet honorar. For at sikre at projektet ikke skal køre uden for meget skiftende vagtpersoner, og fordi det arbejde vagthavende skal varetage ikke er så let, har arbejdsgruppen udpeget bestemte personer til at arbejde som frivillige vagter. Efter præsentationen i Kujataata Radio-a henvendte en person sig, som gerne ville arbejde frivilligt. Så på nuværende tidspunkt er der 4 frivillige, som skiftevis holder vagt. Planen er, at man vil skaffe endnu flere. Begrundelsen for ønsket om at der blive flere, er at frivillige skal have mulighed for at holde fri i længere perioder. Man har også drøftet, at man vil skaffe mandlige vagter, da man har følt, at der er behov for en mand i nogle tilfælde.

Møder

Frivillige vagter mødes på eget initiativ efter deres eget behov eller hvis der har været nogle "tunge" henvendelser. Det er aftalt, at koordinatoren for arbejdsgruppen og de frivillige vagter skal holde møde hver måned. Og at hele arbejdsgruppen og kriseledelsen skal holde møde mindst 2 gang om året.

Kurser

Alle frivillige har forskellige baggrund, og før de sættes ind i projektet, har vi prioriteret, at de skal gennemgå et mindre instruktionskursus.

I de første kurser man har arrangeret var indholdet: Den grønlandske kriminallov, som blev afholdt i samarbejde med Politiet i Narsaq, hvorefter psykolog Else Poulsen afholdt et kursus vedrørende sorg og krise.

Under den første evaluering har man aftalt at frivillige medarbejdere/vagter skal have 4 kurser om året. Planen er at man skal lave en forsættelse til kurset om sorg og krise, og finde andre egnede emner eller noget der vedrørende arbejdet som offervagt. I uge 19/99 har frivillige vagter deltaget i kurset Qanilaassuseq/Nærhed, som PAARSA har arrangeret i Narsaq.

Bygderne

Narsaq har i alt 3 bygder. Der ud over er der en del fåreholdersteder. I de 2 bygder, Igaliku og Qassiarsuk, lever næsten alle borgere af fåreavl. Det har været svært at indkalde bygdebefolkningen til borgermøder, fordi de året igennem har faste gøremål enten hos dyrene eller i markene.

Under projekt "Offervagten" har vi aftaler med personer i Igaliku og Qassiarsuk, som begge gerne vil være kontaktperson. Kontaktpersonerne følger med i, hvad der sker i Narsaq via brev og telefonsamtaler, men desværre har vi ikke haft mulighed at besøge dem endnu. Planen er, at kontaktpersonerne skal være med til det næste kursus, som skal arrangeres for de frivillige medarbejdere.

Henvendelser

Siden man startede i december 1998, har der været 10 henvendelser i forskellige aldre (unge - gammel). Årsagerne har været lige fra samlivsproblem/vold, selvmordstanker, ofre for indbrud og enkelte, som ville have støttepersonen med under retsagerne.

Handlingsplan

Planen er at projektet skal køre til og med år 2000, hvor man i løbet af projektåret skal evaluere hvert halve år.

Til efteråret 1999:

Skaffe flere frivillige medarbejder til vagtordningen.

Større oplysningskampagne omkring offervagt i Narsaq.

Kurser - forsættelse af sorg og krise - incest/sexuelmisbrug

Bygdetur.

Evaluering sammen med projektkoordinator fra Qaqortoq.

Til vinter og forår 2000:

Finde større lokal til samtalerum eller kontor.

Debataften med borgerne omkring offervagt.

Kursus, hvor man vil finde emner sammen med frivillige vagter.

Evaluering.

Til sommer og efteråret 2000:

Fremlægge projektet til Socialudvalget, hvor efter den skal fremlægges til Kommunalbestyrelsen.

Kursus, hvor man vil finde emner sammen med frivillige vagter.

Evaluering.

Fanger, fengsler og fullbyrdelse av straffer i små samfunn

af Erlendur S. Baldursson

Forelesningen skal kort sagt handle om de tre begreper som finns i tittelen. Den blir på ingen som helst måte noen uttømmende analyse av forholdene i Island på dette området. Jeg vil prøve å sammenligne fengselssystemet i et lite samfunn med andre og større samfunns fengselssystemer, spesielt i Norden. De tanker og meninger som jeg setter frem må ses på bakgrunn av min utdanning i kriminologi, men ikke mindre viktig så har jeg arbeidet i tyve år innenfor Kriminalomsorgen i Island, og medvirket til å skape systemet slik det er i dag. Den kritikk som jeg tildels vil fremføre mot fengselssystemet i Island er derfor også kritikk mot meg selv.

Først et spørsmål. Er det noe særlig forskjell ved fanger, fengsler og fullbyrdelse av straffer i små samfunn vs større samfunn? (Island har ca. 280.000 innbyggere) La meg først nevne at det på noen områder er store likheter mellom Island og de andre nordiske land. Fangene er det ingen forskjell på. Den islandske gjennomsnittsfange er i det store og hele lik med sine brødre eller søstre i de andre nordiske fengslene. Han eller hun har de samme sosiale, fysiske og psykiske problemer som fanger har i de andre land. Fangen har gjerne misbrukt alkohol og narkotika og er i samme alder, av samme kjønn og er ofte dømt for tradisjonell kriminalitet. Riktignok har dette bildet forandret seg en del i de siste årene i samtlige nordiske land, mest p.g.a. forskjellige alternativer til frihetsstraff, men også lovendringer. Statistikken viser at færre promillekjørere og vinningsforbrytere fengsles i dag enn for noen år tilbake.

Når jeg skal sammenligne de islandske fengslene med andre lands fengsler så blir det både likheter og ulikheter. Likhetene er jo en selvfølgelighet. Et fengsel er et fengsel sier man gjerne. De fengsler som jeg har besøkt, og de er mange etter hvert, likner svært mye på hverandre (med unntak av Russland og USA). Fengsels- og straffeloven i de nordiske land har store likhetstrekk og det samme gjelder selve fengselsreglene. I det store og hele er forholdene i våre land stort sett tilfredsstillende når det gjelder materielle forhold i lys av det som man har sett for eks. i USA og Russland. Straffene er også mer like enn ulike. De nordiske samfunn har forholdsvis lik grad av toleranse overfor lovbrudd og den forbrytelse som fører til ubetinget fengsel i ett land, fører som regel til samme reaksjon i de andre nordiske land. Det finnes unntak, men de er få. Forholdene på dette området er også, etter min mening, med tiden blitt likere fra ett land til annet. Det avvikles regelmessige møter mellom generaldirektører, politikere, friomsorgsfolk, fengselspersonale, påtalemyndigheter, politi, dommere o.s.v. i alle de nordiske land. Disse samfunn har alltid stått hverandre nær, og dagens informasjonsteknologi og hyppig møtevirksomhet har medført at man godt kan følge med hva de andre gjør, og prøve å følge i de samme spor hvis man mener at noe tiltak på det kriminalpolitiske område har vært vellykket. Selv om verden etter hvert er blitt mindre så ser man først til andre nordiske land når man tenker å innføre noe nytt og drøfter det gjerne med kollagene. Et typisk eks her er samfunnstjeneste som samtlige nordiske land har innført og kognitiv skills behandlingen i fengslene som alle nordiske land, unntatt Island har innført. Jeg skal komme tilbake til det senere.

Men det er også store ulikheter. Det gjelder til dels selve fengslene men ikke mindre fullbyrdelsen av straffene. I det følgende skal jeg prøve å redegjøre for noen av disse ulikhetene. Først vil jeg nevne størrelsen på fengslene. Island og Grønland har til felles å være store land, men små samfunn. I slike samfunn skulle det etter min mening være naturlig at fengslene var små og plassert på forskjellige steder i landet det da blir lettere for fangens slektninger å komme på besøk, og opprettholde en viss forbindelse med den dømte.

Island har 5 fengsler med plass til 138 fanger. I 1997 og 1998 var det gjennomsnittlig ca. 110 fanger i disse fengslene per dag. I 1999 ser det ut til at de blir rundt 100.

I det største og nyeste fengslet er det plass til 87 fanger. De fire andre, som er plassert på sør-, vest og nordlandet, har plass til 9-16 fanger. Det er ikke uvanlig at i hvert av disse sistnevnte fengslene soner fra 6-14 fanger. Det er således en stor nærhet mellom fangene og fengselsbetjentene i disse fengslene. Fangene har også veldig lett for å komme i kontakt med fengselsdirektøren og oss som arbeider med fengselsaker på kriminalomsorgskontoret. La meg straks nevne, for å unngå misforståelser, at jeg ikke på noen som helst måte anser at det her er snakk om en stor familie som sammenstår av fangerne og deres voktere. Langt ifra. Jeg vil også straks understreke at personlig så mener jeg at det ikke finnes noe slikt som man kan kalle for et bra/godt fengsel. I hvert fall ikke hvis man ser på fengslet som rehabilitering av de innsatte. Jeg vil påstå at små institusjoner på mange måter fungerer bedre enn store institusjoner. De problemer som oppstår, og det gjør de i alle fengsler, blir mer synlige og kan derfor oftere diskuteres og løses. En innsatt i et lite fengsel lærer personlig å kjenne fengselsbetjenten og har derfor lettere for å snakke med han/hun om de problemer som oppstår i hverdagen. Det er i hvert fall et faktum at det forholdsvis sjelden oppstår noen særlig problemer i disse små islandske fengslene, selv om klientellet er vanskelig. I Island så har vi gjentatte ganger overført vanskelige fanger fra det største fengslet vårt og til mindre fengsler. Som regel så går det meget bra. I det "store" fengslet på Litla Hraun(87 plasser) har vi i adskillig større grad de vanlige og tradisjonelle problemer med narkotikabruk og konflikter både mellom fanger, og

mellom fanger og personale. Dette fengslet er nytt (åpnet i 1995), det er moderne, bra utstyrt, men det er en typisk straffeanstalt.

Etter min erfaring så vil jeg hevde at hvis man skal fengsle folk, så skal man ha institusjonene så små som mulig helst fra 10-20 plasser. Uten at jeg har noe særlig vitenskapelig bevis på det så vil jeg hevde at et lite fengsel skaper mindre press på den innsatte og hans familie. Avsoningen foregår som regel mer problemfritt og det blir mindre behov for all mulig form for dyr behandling og programvirksomhet for å lette på det presset som selve frihetsstraffen innebærer. Jeg tror at fordelene ved små fengselsinstitusjoner har vært grovt undervurdert når man har planlagt slike institusjoner, og fengslene har vært bygd alt for store. Økonomiske hensyn har dominert.

Kort sagt så mener jeg at hvis valget står imellom en liten institusjon med liten ekspertise, og en stor institusjon med stor ekspertise, d.v.s. med forskjellige former for psykologisk og psykiatrisk behandling og annen programvirksomhet, så vil den førstnevnte fungere adskillig bedre. Når det er sagt så vil jeg understreke at når jeg hevder at små institusjoner fungerer bedre så tenker jeg ikke først og fremst på recidiv, mer på redusering av menneskelige lidelser under fullbyrdelsen av en fengselsstraff.

Før jeg går videre til å drøfte fullbyrdelse av straffer i Island så er jeg nødt til å ta opp noen begreper som brukes på islandsk om fanger og fengsler. Begrepene, og bruken av disse, sier jo svært mye om samfunnets syn på fanger og fengsler.

Ovenfor så har jeg brukt ordene fengselsbetjent og innsatt. Egentlig så finnes ikke disse ordene på islandsk. Vi har ingen innsatte. Vi har konsekvent brukt ordet "FANGI" (fange) over han eller hun som soner fengselsstraff. Begrepet "SKJÓLSTÆÐINGUR" (klient) brukes også relativt sjelden på dette området. Innenfor den offentlige sosialomsorg så blir dette ordet derimot brukt konsekvent overfor dem som søker hjelp til sosialkontorene. Fengselsbetjenter har vi ikke heller. Han eller hun som styrer og steller med fangene blir konsekvent kalt for "FANGAVÖRÐUR" (fangevokter) på islandsk). En "VÖRÐUR" har ingenting å gjøre med det skandinaviske ordet vård, "vörður" betyr en som passer på noen eller på noet.

Cellen er vanligvis kalt for en celle ("klefi" på islandsk), ikke rom. Vi har f.eks. aldri hatt noe som kalles for eneromsbehandling.

Til slutt her så skal jeg nevne at kriminalomsorgen i Island heter hverken kriminalomsorg, kriminalforsorg eller kriminalvård som det heter på norsk dansk og svensk. Det tilsvarende organ i Island nevnes "FANGELSISMÁLASTOFNUN". Fritt oversatt så betyr det en institusjon som har å gjøre med fengselssaker. Friomsorgen hører også inn under den. Det skilles ikke imellom kriminalomsorg i frihet og kriminalomsorg i anstalt. Vi snakker heller ikke om åpne eller lukkede fengsler selv om noen av de fengslene som jeg har nevnt tidligere kan kalles for åpne eller halvåpne. Vi snakker om fengsler.

Årsaken til at vi bruker disse kanskje noe gammeldagse begreper er vel mest den at behandlingsideologien aldri har hatt noe stort gjennombrudd innenfor islandsk kriminalforsorg. Vi har aldri sett på fengslet eller straffen som omsorg, forsorg eller vård og har derfor kunnet nøye oss med disse gamle begrepene. Et fengsel er et fengsel, en celle er en celle, en fange er en fange, en fangevokter er en fangevokter, en spade er en spade.

Dette innebærer på ingen som helst måte at jeg anser at forholdene i de islandske fengslene eller den måten vi fullbyrder straffene på er mindre humanistisk enn i andre land. Det betyr heller ikke at jeg ikke anser psykologer, psykiatere, sosionomer og annet behandlingspersonale for å være viktige i behandling av folk med forskjellige psykiske problemer. Jeg mener tvert i mot at de er meget viktige, og jeg har samarbeidet en god del med slike folk. Fengselsmyndigheter skjuler seg derimot etter min mening ofte bak slike fagfolk, selv om det er meget tvilsomt om, eller i hvor stor grad, disse kan bøte på de skader som selve fengselsstraffen påfører et menneske.

Som tidligere nevnt så har behandlingsideologien ikke hatt noe stort gjennombrudd i islandsk kriminalomsorg. Som et eksempel kan jeg nevne at vi har ingen sosionomer, hverken i selve fengslene eller i friomsorgen. Vi har heller ikke noen tradisjonell programvirksomhet på disse områdene. Hverken kognitiv skills eller andre lignende påvirkningsprogrammer finnes i våre fengsler. Hovedvekten legges derimot på at det finnes arbeid og skoletilbud i fengslene, og at fangene får rimelig lønn for det arbeidet som de utfører. De får selvfølgelig også lønn i skolen. På møter som jeg har deltatt i tilsammen med mine kollegaer fra de andre nordiske land, er det konstatert at timelønn til en islandsk fange er gjennomsnittlig 2-3 ganger høyere enn i de andre nordiske land. Motivasjonen for å arbeide er derfor større, og det er ikke uvanlig at fangene klarer å sende penger hjem, og en del tar med seg et godt beløp når de løslates. De islandske fengslene preges derfor mindre av tvangsarbeidsanstalter enn fengsler i de fleste andre land, selv om det er arbeidsplikt.

De få programmer som finnes i de islandske fengslene går mest ut på praktiske ting som sveiserkurser, kurs for å få rettigheter på en fiskebåt opp til 30 tonn, kurs for å få rettigheter til å arbeide med anleggsmaskiner o.s.v. Arbeidssituasjonen i Island har vært meget tilfredstillende (august 1999 1,7% arbeidsledighet) og det har ikke vært noen problemer for fanger å skaffe seg arbeid etter løslatelsen.

I fire av de fem fengslene finnes det en eller annen form for skoletilbud. Egen skole drives bare i det største fengslet på "Litla Hraun". Alt som har med utdanning for fanger å gjøre kommer utenfra. Kriminalomsorgen driver ingen skole for fanger. Den samme ordningen gjelder for fangenes helse. Leger og annet

helsepersonale kommer utenfra, de er ansatt og får lønn fra helsedepartementet. Hvis en fange blir mentalt eller fysisk syk blir han overført til et vanlig sykehus. Vi har ingen sykeavdelinger i våre fengsler.

I de andre nordiske land finnes det en mengde med programmer som tilsikter å få fanger til å slutte med misbruk av alkohol og narkotika. I Island tilbys fangene derimot å bli overført fra fengslet de siste 6 ukene av straffen til en privat drevent behandlingsinstitusjon for alkoholikere og narkomane. De behandles der på samme måte som andre islendinger med samme problemer. Staten eller trykdeverket betaler for denne behandlingen. Opp til 40 fanger er blitt overført til en slik behandling per år.

Den form for tradisjonell behandling som kriminalforsorgen selv sørger for er psykologbehandling og det er to psykologer ansatte på hel tid i kriminalomsorgen. Psykologisk behandling har en 25 års gammel tradisjon i islandsk kriminalforsorg. Fangene behandles stort sett alltid individuelt av psykologene men ikke i grupper.

Kriminalomsorgen driver heller ikke egne hybelhus. Vi har derimot gjort en avtale med Vernelaget i Island og vi overfører fra 40-60 fanger hvert år til deres hybelhus. Det er ingen ansatte fra kriminalomsorgen som arbeider på dette hybelhuset. En representant fra kriminalomsorgen sitter derimot i hybelhusstyret. Fangene soner opp til 6 måneder i dette hybelhuset. Her bor de sammen med folk som ikke soner noen straff, men som bor der midlertidig. Det er 16 rom i huset og ca. halvparten av beboerne soner fengselsstraff. De arbeider eller går på skole ute i byen. De skaffer seg selv sitt arbeid mens de er i fengslet og de betaler full kost og losji mens de bor der.

For å få et bilde av i hvor stor grad man bruker alkoholbehandling eller hybelhusordningen i Island, så kan jeg nevne som eksempel at i 1996 så ble det løslatt 317 fanger fra de islandske fengslene. Omtrent en tredjedel av dem ble enten overført til hybelhuset, eller til ovennevnt alkoholbehandling.

Når det gjelder prøveløslatelse så har vi en mer liberal praksis enn det Norge, Sverige og Danmark har, hvor man stort sett automatisk får prøveløslatelse etter 2/3 deler av idømt straffetid. I Island søker fangene selv, eller noen på deres vegne, om å bli løslatt på prøve til kriminalomsorgen. Den vanlige ordning er slik at hvis man soner for første eller annen gang for vinningskriminalitet, trafikkløvbrydd, mindre volds og narkotikaforbrytelser så bli man løslatt etter halv tid. For mer alvorlig kriminalitet blir fanger vanligvis løslatt etter 2/3 deler tid. De som har sonet gjentatte ganger år etter år over en lengere tidsperiode kan få avslag på søknader og må sone idømt straff fullt ut. Det finns heller ikke noen minimumsgrenser for hvor lenge en fange må sone før han prøveløslates. En fange som soner en fengselsstraff på 30 dager kan således bli prøveløslatt etter 15 dager. I de fleste andre land prøveløslates man ikke hvis man idømmes korte fengselsstraffer. Jeg har aldri forstått hvorfor. Ifølge norsk lov og praksis er det f.eks. slik at hvis man blir idømt 120 dagers fengsel så prøveløslates man etter 80 dager hvis man får 90 dagers fengsel så soner man 90 dager. Logikken bak dette etterlyses.

Hvis kriminalomsorgen i Island avslår søknader så kan fangene overklage til justisdepartementet som tar den endelige avgjørelse. Kriminalomsorgen er ikke en del av justisdepartementet men har en egen generaldirektør.

Når det gjelder samfunnstjeneste så har Island, for meg bekjent i hvert fall, en ordning som ingen andre land har. Samfunnstjeneste idømmes ikke av en domstol men avgjøres administrativt. De som har fått ubetingete fengselsstraffer på 6 måneder eller mindre kan søke til kriminalomsorgen om at straffen kan forandres til samfunnstjeneste. Årsaken til at den islandske lov er slik er først og fremst den at man anså denne ordningen for å være den eneste som sikret 100% at samfunnstjeneste erstattet en ubetinget fengselsstraff. I de andre nordiske land, unntatt Finland, har friomsorgen pekt på at det idømmes for få samfunnstjenestedommer. Årsaken er vel ikke minst den at noen av dommerne ikke har særlig tiltro til denne formen for straff. Det er derfor alltid en fare for at like saker får ulik behandling. I Island behandles alle søknader som nevnt tidligere av kriminalforsorgen og like saker skulle derfor behandles likt.

I de andre nordiske land (kanskje med unntak av Finland) så viser undersøkelser at samfunnstjeneste tildels erstatter andre former for straffer, f.eks. betingete straffer, kontraktsvård o.s.v. . I Sverige har man f.eks. pekt på at opp til halvparten av samfunnstjenestedommer erstatter andre reaksjoner enn ubetinget fengselsstraff. Samfunnstjenesten har således en netwidening effekt. Det er ingen tvil om at når samfunnstjeneste først ble innført i Europa så anså forgjengerne denne reaksjonen som et alternativ til fengsel.

Sagt med enkle ord. I Island ser man på samfunnstjeneste som en administrativ fullbyrdelse av en ubetinget fengselsstraff på lik linje som administrasjonen i de fleste land avgjør om en fange soner i et åpent eller lukket fengsel, om han soner på et hybelhus eller at han overføres til en eller annen form for behandling utenfor fengslet. Det avgjøres f.eks. vanligvis ikke av en domstol om en fange arbeider utenfor fengslet, eller om han får en permisjon over en week-end. Selv om samfunnstjeneste ikke er en frihetsstraff i vanlig forstand så er det like klart at den er en sterkt frihetsbegrensende reaksjon. Man må oppholde seg på et bestemt sted til en bestemt tid, de ganger som man utfører samfunnstjenesten, og dessuten blir det vanligvis ilagt betingelser om forbud mot bruk av alkohol og andre rusmidler i løpet av fullbyrdelsestiden.

Som en avslutning til dette punktet vil jeg nevne at fra 1.1. 2000 blir det også mulig for dem som skal sone en subsidiær bøtstraff i fengsel i Island, å søke om at straffen blir forandret til samfunnstjeneste. Fremgangsmåten i slike tilfeller blir den samme som beskrevet ovenfor.

Både i Sverige og Danmark finns det også avgjørelser tatt av administrasjonen som 100% kommer istedet for fengselsstraff. Jeg sikter her til spritbilistordningen i Danmark, hvor man blir benådet hvis man fullfører behandlingen, og til den elektroniske monitoringen i Sverige. Det finns jo forskjellige oppfatninger om den sistnevnte reaksjonen, men det som jeg synes er positivt ved den, er at de domfelte har et valg og at ordningen som nevnt erstatter fengsel i alle tilfeller.

Jeg har stor respekt og stor tiltro til rettsvesenet i våre land. Men jeg mener at andre fagfolk enn dommere er bedre kvalifisert for å tilsi hvem som er egnet til samfunnstjeneste eller andre former for samfunnsstraffer som etter hvert er blitt ganske mange rundt om kring i hele verden. Etter min mening så skal dommerne fortsette med å avgjøre om en tiltalt person er skyldig eller uskyldig og idømme en passende straff, f.eks. fengselsstraff. Fagfolk innenfor kriminaomsorgen skulle derimot ha hjemmel i loven for å fullbyrde straffene, f.eks. med samfunnstjeneste, eller eventuelt på andre måter som nevnt ovenfor.

Jeg går ut fra at de fleste i denne forsamlingen mener at fengsling av folk bare i liten grad løser kriminalitetsproblemene i våre land. Alle vet etter hvert at fengsel virker dårlig både ut fra individualpreventive og almenpreventive hensyn. Om man så kan redusere fangebefolkningen med 30% eller 80% ved bruk av alternativer kan diskuteres. Jeg er klar over at andre metoder enn de alternativer som jeg har nevnt også kan virke til å redusere fangetall. Finlands eksempel, som alle kjenner til, kan nevnes som et eksempel. Jeg vil dog peke på at Finland i de siste årene har hatt et stabilt fangetall som ligger på linje med det som er vanlig i Norden, unntatt Island.

Før jeg går over til sluttsatser og generelle bemerkninger vil jeg se litt på situasjonen i Island i dag, og sammenligne litt med andre land.

Fangebefolkningen i Island ligger i dag på ca. 35 fanger per 100.000 innbyggere. Hvis vi tar med dem som soner ubetinget fengselsstraff utenfor fengsler så kommer man opp til 38-39 fanger. I Norden ellers (unntatt Grønland) så er fangebefolkningen per 100.000 innbyggere 50-60 fanger. Forskjellen idag er stor. I 1996 var Island oppe i 46 fanger. Årsaker til dette fallet er til dels at ventelister til avsoning ble aviklet i 1996 og 1997 ved å ta i bruk flere fengselsplasser. Men de alternativer som jeg har nevnt har også hatt en vesentlig betydning, de erstatter i dag ca. 20-25 fengselsplasser (prøveløslatelse og benådning ikke inkludert).

En kan si at jo mindre samfunnet er desto større blir fangene. D.v.s. de har flere muligheter til å la høre fra seg, slektninger har f.eks. lettere tilgang til embetsmenn også på det høyeste nivå. Til og med Altingsmenn, (også ministre) tar kontakt med kriminalomsorgen i Island. Vanligvis ikke for å få personalets mening om tyngre straffer, som noen av dem sikkert mener burde ilegges, men som regel for å be om at en fange løslates på prøve, blir overflyttet til et annet fengsel eller hybelhus o.s.v. På en måte er dette naturlig i et lite samfunn, og det skjer på de fleste områder. Dette fører blandt annet til at disse skaffer seg viktige kunnskaper om fengslene og reaksjonssystemet, nærhet skaper som regel mer forståelse og mer toleranse. Nils Christie har skrevet om nødvendigheten av nærhet i straffepolitikken. Jo nærmere man står en person desto vanskeligere er det å pine vedkommende.

Selvfølgelig er det en pine å sone i de islandske fengslene, ellers var de ikke fengsler. Fangene, spesielt i det store fengslet klager, slektningene klager og slik vil det fortsette. En som påføres smerte klager, det er naturlig.

Kanskje er det til og med enda mer pine å fengsles i et lite samfunn. Man blir på en måte tatt ut av hele samfunnet, ikke bare den lille delen hvor man har tilhørighet som er vanlig i større samfunn. Kanskje er det også større pine for han eller hun som ser havet og naturen hver dag å bli fengslet enn en som er oppvokst i storbyens gettoer. Kanskje.

Nærheten kan også tenkes å skape problemer. Det er ikke lett å bli løslatt fra et fengsel i Island hvis man har begått en alvorlig forbrytelse. Jo mindre samfunnet er, desto mindre muligheter har man for å skjule sin bakgrunn, også den kriminelle. De færreste velger også å gjøre det, og etter hvert ser folk flest på hvad vedkommende gjør i nutiden, ikke hva han gjorde i fortiden.

Det er også mulig at almenheten i et lite samfunn har større toleranse overfor lovbrøyttere enn i et større samfunn. Massemedia spiller her en stor rolle. I større samfunn (også de nordiske) åpner man knapt nok en avis uten at det er omtale om drap eller andre alvorlige forbrytelser. I Island begås det gjennomsnittlig ca. ett drap i året. Befolkningen tvinges derfor ikke i samme grad å tenke på voldshandlinger og reaksjoner overfor disse hver eneste dag. De fleste aviser i landet selges dessuten hovedsakelig til abonnenter, så de er ikke særlig avhengig av å selge kriminalitet.

I Island er man også opptatt av problematikken med "what works". Det er jo ganske naturlig at man stiller det spørsmålet og politikerne krever ofte at det vises resultater. Kort sagt at lovbrøyttere behandles slik i eller utenfor fengslet at de slutter med sin kriminalitet. Som kjent så har det vist seg vanskelig å bevise at noe virker i hvert fall ikke hvis målestokken er recidiv til nye lovbrudd. Personlig så er jeg ikke særlig opptatt av denne problematikken. Jeg synes stort sett at en fange som har problemer, pysiske eller psykiske, skal få hjelp til å løse disse problemene, uansett om man mener at det er fare for at han kommer til at begå nye lovbrudd eller ikke. Vår psykologtjeneste er et tilbud til alle fanger. Det burde være en selvfølge å hjelpe et menneske i nød. Nøden er til og med større hvis man har begått en meget alvorlig forbrytelse. Sykehuslegen prøver å hjelpe alle som henvises til sykehuset, selv om han vet at vedkommende lett kan bli syk igjen, eller dø.

Til slutt vil jeg nevne at et lite samfunn, som deltar i verdenssamfunnet med sine mange råd, erklæringer, resolusjoner og avtaler, kan få problemer av den grunn. Islanske myndigheter har f.eks. vært utsatt for et press fra Europarådet (CPT kommitteen) om forandringer i kriminalpolitikken på to områder som jeg her kort vil nevne. Det gjelder behandling av unge fanger, og kvinner i fengsel. De europeiske fengselsreglene sier at kvinner bør helst skilles fra menn i fengsler, og at unge fanger skal behandles særskilt. CPT kommitteen har i rapporter til den islandske regjeringen gjort innvendinger mot at i Island har man hverken hatt et ungdomsfengsel eller kvinnefengsel. I praksis så oppstår det derimot problemer med å følge slike regler. Kvinner i fengsler er gjennomsnittlig fra 4-6, unge under 18 år er fra 0-2. Selv om små enheter virker bra så går det neppe an å ha f. eks 2 ungdommer til sammen i et eget fengsel eller fengselsavdeling.. Dessuten så viser erfaring fra andre land (f.eks. Danmark) at ungdomsfengsler er vanskelige å drive av grunner som jeg ikke behøver å komme nærmere inn på her. I Island har kvinner og menn sonet fengselsstraff tilsammens fra 1989 uten at det har skapt noen særlige problemer. De ungdommer som fengsles i Island har vi prøvd å dele på fengslene, ikke minst p.g.a. at de som regel kjenner hverandre og har hatt felles kriminelle erfaringer over lengere tid.

Selv om jeg mener at situasjonen på det kriminalpolitiske området i Island i det store og hele er tilfredsstillende når vi sammenligner med andre land, så tror jeg at vi kan gjøre ennå bedre. Vi kan uten tvil i større grad bruke det potensiale som dette lille samfunnet har på mange måter innenfor kriminalomsorgen. Det har f.eks. vist seg at almenheten i Island har vært meget positivt innstilt overfor de alternativer til frihetsstraff som man har tatt i bruk i de siste årene. Kanskje kan et lite samfunn være et forbilde for andre og større samfunn på det strafferettslige området.

Referanser:

Europeiske Fengselsregler

“Ársskýrslur”(Årsberetninger) Fangelsismálastofnunar ríkisins, 1996, 1997 og 1998

Christie Nils: Forebyggelse. Nordisk Tidskrift for Kriminalvidenskab(NTfK), febr. 1999

Christie Nils: Om nødvendigheten av nærhet i kriminalpolitikken, NTfK

Christie Nils: Limits to Pain, Oslo 1981

Tapio Lappi-Seppälä: Regulating the Prison Population, Helsinki 1998

Kriminalforsorg i Grønland - praktisk perspektiv

af Elisæus Kreutzmann

Jeg skal her kort beskrive kriminalforsorgens virke i det grønlandske samfund, før 1978 og efter 1978. Når jeg nu skelner på det på den måde hænger det sammen med, at der i 1978 skete en kriminallovsændring, der ændrede kriminalforsorgens status i det grønlandske retssystem.

Derudover vil jeg beskrive, hvorledes kriminalforsorgen udfører sin tilsynsforpligtelse, suppleret med aktuelle tal.

Endelig vil jeg ganske kort komme ind på Retsvæsenkommissionens overvejelser, hvad fremtidig kriminalforsorgsvirksomhed angår.

Kriminalforsorgen før 1978

Denne periode vil jeg ikke komme så meget ind på, men blot konstatere, at effektivering af domme fra tidernes morgen har ligget under politiet/politimesteren.

I 1963 blev den første forsorgsmedarbejder ansat, idet Dansk Forsorgsselskab udlånte en forsorgsleder til at tage sig af tilsynsklienterne. Den pågældende hørte organisatorisk under Politimesteren i Grønland.

I midten af 1970-erne blev kriminalloven genstand for drøftelse i Landsrådet, der efterfølgende resulterede i revision af loven med deraf følgende ændring i 1978. Før den tid var praksis således, at det var retterne, derudover at afsige tilsynsdomme, også bestemte hvem der skulle være tilsynsførende for den enkelte klient. Det betød også, at hver gang der skete en ændring, hvad tilsynsførende angik, skulle der en ny retshandling til.

Kriminalforsorgen efter 1978

Da kriminalloven blev ændret i 1978, blev kriminalforsorgen lovmæssigt placeret i kriminalloven og organisatorisk opdelt i 2 dele, nemlig den lukkede del, der blev placeret under politimesteren i Grønland, og Kriminalforsorg uden for anstalt, d.v.s. dem der er i tilsyn, prøveløsladte og dem der var anbragt i ungdomspensionerne der, blev placeret under kriminalforsorgslederens ansvarsområde.

Samtidig skete det i praksis, at der herefter bliver afsagt domme til tilsyn efter kriminalforsorgens nærmere bestemmelse, hvilket betød at kriminalforsorgen blev givet en betydelig opgave og kompetence. Men der er dog fortsat mulighed for, at retten selv kan bestemme, hvem der skal beskikkes som tilsynsførende. Sådan en dom, har jeg [kriminalforsorgslederen] dog indtil dato ikke oplevet.

Kriminalforsorgens afdelinger og filialer

Kriminalforsorgen har i dag fig. afdelinger: Nuuk, der samtidig er hovedafdeling, Qaqortoq, Sisimiut, Aasiaat samt Ilulissat. Sisimiut og Ilulissat har ligeledes ungdomspension med plads til 10 anbragte. Der er filialkontor i fig. byer: Maniitsoq og Tasiilaq.

Derudover har kriminalforsorgen indgået en samarbejdsaftale i flg. kommuner: Nanortalik, Narssaq samt Paamiut. Samarbejdsaftalen går ud på, at kriminalforsorgen og kommunen deles om en stilling og heri indbygget leje af lokaler og kontorhold.

Derudover har kriminalforsorgen i dag 7 kontaktpersoner i byer, hvor der ikke findes filial eller afdeling samt i de største bygder. Der er ligeledes aktuelt 26 private tilsynsførende, der på vores vegne holder tilsyn med de enkelte klienter mod et månedligt honorar.

Se iøvrigt vedlagte organisationsplan pr. 1.8.1999

Kriminalforsorgens opgaver i en kriminalsag

Kriminalforsorgen har en række funktioner og opgaver, når en kriminalsag bliver til, hvilket kan ses på vedlagte tegning.

Af andre opgaver kan iøvrigt nævnes:

- Vejledning af og opretholdelse af kontakt med klienter, private tilsynsførende og opholdsværter.
- Forsorgsmæssig betjening af anstalterne.
- Tilrettelæggelse og forberedelse af prøveløsladelse fra anstalterne.
- Forberedelse af hjemrejse/udskrivning fra pensionerne.

- En selvstændig udarbejdelse af foranstaltningsforslag for sigtede personer til brug for anklagemyndigheden og retten.
- Deltagelse i kriminalitetsforbyggende arbejde.
- Andre opgaver, der er forenelig med kriminalforsorgens formål.

Udførelse af tilsyn

Medens tilsyn i de byer, hvor der er kriminalforsorg, foregår rimelig let, er det straks vanskeligere at føre tilsyn med personer, der enten bor i de byer, hvor der ikke findes kriminalforsorg eller bor i byderne.

Tilsyn på de steder foregår i dag på den måde, at når retten afsiger en dom til tilsyn, beskikker kriminalforsorgen en privat og frivillig person til at føre tilsyn på vores vegne. For den ulejlighed modtager tilsynsførende i dag et honorar på DKK.495,- pr. måned som udbetales halvårligt eller når klienten udgår af tilsyn.

Ved tilsynets etablering sendes der et domsudskrift, en vejledning om tilsyn samt en udfyldt rapportblanket med frankeret kuvert, således tilsynsførende straks efter tilsynets start anmodes om at udfylde den og returnere den til kriminalforsorgen. Herefter afkræves der på samme måde rapportering hver 3. måned. Derudover besøger kriminalforsorgsmedarbejderen fra den respektive afdeling eller filial klienten eller tilsynsførende hver 3. måned. På grund af de geografiske og trafikale forhold, kan det dog være vanskeligt at overholde tidsterminerne.

Statistik

Pr. 1.8.99 er der 104 tilsynsklienter i hele Grønland, som på det vedlagte skema er fordelt på afdelinger og filialer. På det samme skema kan i øvrigt ses, at der aktuelt er 26 klienter med en privat tilsynsførende. Endvidere kan man se hvor mange, der er anbragt i Anstalterne samt i de forskellige institutioner i Danmark.

Der vedlægges i øvrigt et skema/statistik, hvoraf det fremgår, at der i de senere år, sker en positiv talmæssig udvikling. Tilsynstallene er nemlig for de sidste 5 år nedadgående, hvilket hænger godt sammen med politiets arbejdsstatistik i tilsvarende periode.

For at give et mere dybtgående billede af klienternes status, har vi i kriminalforsorgen foretaget en undersøgelse af, hvor gamle klienterne er i alder, deres kriminalitet og hvor mange gange de har været i systemet. Se i øvrigt vedlagte statistik for tilsynsklienter og anstaltsanbragte pr. 1. februar 1999.

Fremtiden

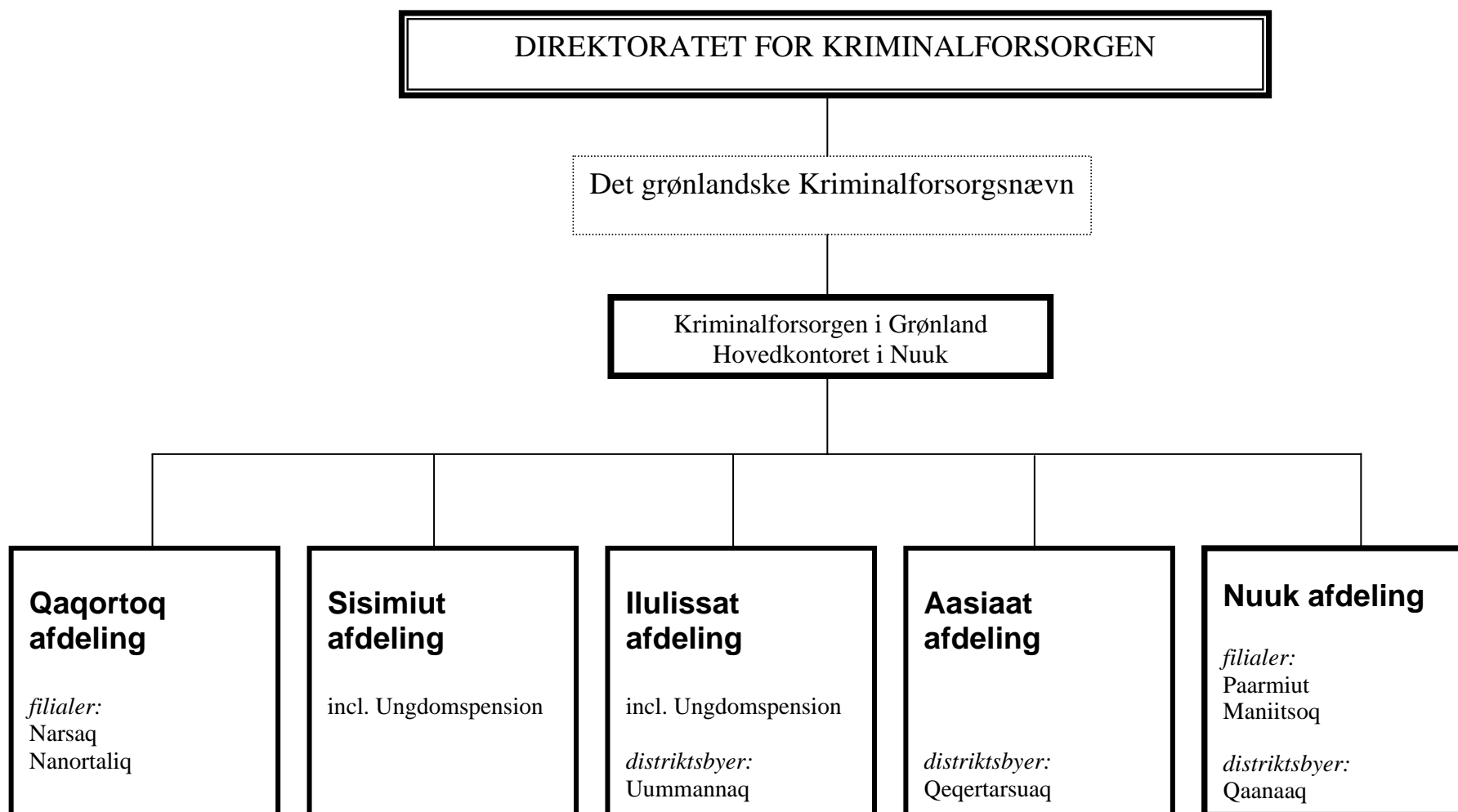
Den Grønlandske Retsvæsenkommission er i disse år i gang med at revidere retsplejeloven og kriminalloven for Grønland. Kommissionen har herunder kulegravet politiets, retsvæsenets og kriminalforsorgens arbejdsforhold. Kommissionen har visse overvejelser omkring disse institutioner.

Hvad kriminalforsorgen angår, har Kommissionen foreslået, at kriminalforsorgen fremover bliver en enhedskriminalforsorg med fælles ledelse. Det betyder med andre ord, at den ikke vil være todelt længere.

Endvidere vil kriminalforsorgens pligter og opgaver blive præciseret i loven og ved forskellige bemyndigelser, således at opgaver og pligter vil fremstå tydeligere overfor såvel klienter som det personale, der skal effektuere dem.

Igennem årene har Kriminalforsorgens ressourcer været genstand for drøftelser. Kommissionen har ligeledes på dette område foreslået en række forbedringer/forøgelse. Disse forhold gør, at vi, såfremt forslaget i sidste ende går igennem - med fortrøstning kan se frem til forbedrede arbejdsforhold og spændende år med nye arbejdsopgaver.

ORGANISATION FOR KRIMINALFORSORGEN pr. 1.8.1999

Kriminalforsorgens opgaver i en Kriminal sag

Kriminalsaagens forløb

Forbrydelse
Politiets efterforskning

Forelæggelse for anklage-
myndigheden

Domshandling

Effektivering af dommen

Kriminalforsorgens opgaver

Samtale med sigtede
Samtaler under tilbageholdelsen
Udfærdigelse af personundersøgelse

Udfærdigelse af konklusion/udtalelse
med foranstaltningforslag
Forberedelse m.h.t. foranstaltning

Deltagelse i retsmøder

Førstegangssamtale
Behandlingsplan -/handleplan
Beskikkelse af tilsynsførende
Effektivere tilsynet
Effektivere afvænningsbehandling
og andre pålæg
Andre tiltag i.f.m. tilsyn
Afsluttende samtale
Afsluttende rapport
Tilsynet udløber
Afregning m.h.t. tilsynshonorar

OPGØRELSE OVER ANTAL TILSYNSKLIENTER PR. 01.02.99

KRIMINALITET:	
Drab	14
Forsøg på manddrab	8
Vold m. død	1
Vold	19
Voldtægt	6
Voldtægtsforsøg	8
Kønslig forhold til mindreårige	10
Blufærdighedskrænkelse	2
Brandstiftelse	2
Tyveri	14
Tyveri m.m.	14
Trusler på livet	6
Trusler	1
Uforsvarlig omgang m. farlige ting	1
Tingsbeskadigelse	1
Euforiserende stoffer	2
Krænkelse af off. myndighed	1
DK DOM/alkoholist	1
Total	111

ANTAL TILSYN- DOMME:	
1. gangs	63
2. gangs	17
3. gangs	14
4. gangs	6
5. gangs	2
6. gangs	4
7. gangs	
8. gangs	3
9. gangs	
10. gangs	
11. gangs	1
12. gangs	1
Total	111

ALDER	
15-18	5
19-21	16
22-25	15
26-30	12
31-35	19
36-40	18
41-45	16
46-50	3
50-ældre	7
Total	111

Opgørelse over personer der pr. 1.8.99 er idømt foranstaltninger under kriminalforsorgen i Grønland.

Antal Prøveløsladte 12

Antal Personundersøgelser i den forløbne måned 23

Antal tilgang Tilsyn/Prøveløsladte i den forløbne måned 4

KLIENTMASSEN TOTAL: 212

FORSORGS- DOM	ALM. KONTOR TILSYN	BESKIKKET TILSYNSFØ.	UNGDOMS- PENSION	TOTAL
AMMASALIK	4	3		7
NANORTALIK	4	1		5
QAQORTOQ	7			7
NARSAQ	5			5
PAAMIUT	7			7
NUUK	18	13		31
MANIITSOQ	7			7
SISIMIUT	8		4	12
AASIAAT	10			10
ILULISSAT	8	9	5	22
TOTAL	78	26	9	113

ANBRING.DOM	INDSATTE	AFSONERE I DETENTION	UDSTATIO- NEREDE	TILBAGE- HOLDTE	TOTAL
AMMASALIK				3	3
NANORTALIK					
QAQORTOQ	9				9
NARSAQ					
PAAMIUT				1	1
NUUK	49			6	55
MANIITSOQ					
SISIMIUT					
AASIAAT	8			1	9
ILULISSAT				1	1
HERSTEDVESTER	9				9
VORDINGBORG	10				10
NYKØBING SJ.	1				1
Anbragte u/ændsvageforsorgen i DK	1				1
TOTAL	87			12	99

Det gennemsnitlige månedlige antal foranstaltede i henhold til den grønlandske kriminallov for perioden 1989 – 1998

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
FORANSTALTEDE										
Psykiatrisk Hospital Eller anden inst. i DK	12	9	14	16	20	19	20	20	17	15
Anstalten ved Herstedvester	12	13	14	15	13	8	6	6	5	6
Anstalter i Grønland	67	76	80	73	76	80	68	69	62	59
Ungdomspension i Grønland	14	17	17	12	13	12	9	12	11	14
Private anbragte m.v. i Grønland	1	1	2	2	1	0	0	0	0	0
Tilsyn med pålæg/vilkår	208	213	220	247	206	219	188	158	148	124
TOTAL	314	329	347	365	329	338	291	265	243	218

Det gennemsnitlige månedlige antal foranstaltede i henhold til den grønlandske kriminallov for perioden 1975 – 1993

Foranstaltning	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993
Psykiatrisk Hospital eller anden institution i Danmark	(10)	(10)	7	6	7	7	6	4	7	9	8	9	11	12	12	9	14	16	20
Anstalten ved Herstedvester, Danmark			6	7	10	10	12	14	17	13	12	9	8	12	12	13	14	15	13
Anstalt i Grønland	22	27	36	42	53	48	40	45	49	48	50	57	59	62	67	76		73	76
Ungdomspension i Grønland	13	6	4	4	9	12	15	11	12	11	11	10	9	11	14	17	17	12	13
Privat anbragte m.v. i Grønland	10	20	19	18	20	21	6	5	9	5	8	10	6	2	1	1	2	2	1
Tilsyn med pålæg/vilkår	147	153	151	158	169	186	183	193	176	174	210	205	220	210	208	213	220	247	206
TOTAL	202	216	223	235	268	284	262	272	270	260	299	300	313	309	314	329	347	365	329
Mentalobservation i Danmark	5	4	4	3	4	3	1	2	2	1	2	1	1	1	2	4	2	1	*

* Vedr. mentalobservanter har der været en mentalobservant fra 01.02.93 – 01.05.93.

ANSTALT PR. 01.02.98

KRIMINALITET:	
Drab	17
Forsøg på manddrab	7
Vold m. død	1
Vold	9
Voldtægt	7
Voldtægtsforsøg	2
Mindreårige	2
Tyveri	2
Tyveri m.m.	1
Euforiserende stoffer	7
Uagtsomt manddrab	1
Total	56

ANTAL ANSTALTS- DOMME:	
1. gangs	63
2. gangs	17
3. gangs	14
4. gangs	6
5. gangs	2
6. gangs	4
7. gangs	
8. gangs	3
9. gangs	
10. gangs	
Total	111

ALDER	
15-18	
19-21	2
22-25	5
26-30	9
31-35	24
36-40	10
41-45	3
46-50	1
50-ældre	2
Total	56

TILSYN PR. 01.02.98

KRIMINALITET:	
Drab	16
Forsøg på manddrab	12
Vold m. død	3
Vold	32
Voldtægt	9
Voldtægtsforsøg	1
Mindreårige	13
Brandstiftelse	2
Tyveri	19
Tyveri m.m.	16
Frihedsberøvelse	
Trusler på livet	5
Euforiserende stoffer	5
Dokument misbrug	
Krænkelser af off. myndighed	
Driftsforstyrrelser	
DK DOM/alkoholist	3
Indbrud	
Uagtsomt manddrab	
Blufærdighedskrænkelser	1
Total	138

ANTAL TILSYN- DOMME:	
1. gangs	68
2. gangs	27
3. gangs	22
4. gangs	7
5. gangs	4
6. gangs	4
7. gangs	1
8. gangs	1
9. gangs	
10. gangs	1
11. gangs	1
12. gangs	
13. gangs	1
14. gangs	
15. gangs	1
Total	138

ALDER	
15-18	5
19-21	19
22-25	24
26-30	22
31-35	20
36-40	20
41-45	16
46-50	4
50-ældre	8
Total	138

OPGØRELSE OVER ANTAL ANSTALTSANBRAGTE PR. 01.02.99

KRIMINALITET:	
Drab	18
Forsøg på manddrab	6
Vold m. død	1
Vold	8
Voldtægt	8
Voldtægtsforsøg	1
Kønsligt forh. t. mindreårige	14
Tyveri	3
Tyveri m.m.	2
Trusler på livet	1
Euforiserende stoffer	10
Krænkelser af off. myndighed	1
Total	73

ANTAL ANSTALTS- DOMME:	
1. gangs	39
2. gangs	16
3. gangs	4
4. gangs	6
5. gangs	
6. gangs	2
7. gangs	1
8. gangs	2
9. gangs	1
10. gangs	
16. gangs	1
17. gangs	1
Total	73

ALDER	
15-18	1
19-21	3
22-25	11
26-30	8
31-35	27
36-40	9
41-45	8
46-50	5
50-ældre	1
Total	73

Anstalt - tilsyn - pension: en brugerundersøgelse

af Helene Brochmann

'Anstalt - tilsyn - pension' er den fjerde rapport i den undersøgelsesrække, Den Grønlandske Retsvæsenkommission har iværksat til belysning af samspillet mellem borgerne og retssystemet.

Undersøgelsen belyser hvordan primært de dømte, men også personalet, oplever de tre vigtigste frihedsberøvende foranstaltninger, der kan idømmes efter den grønlandske kriminallov: Anstalt, tilsyn og pension.

Undersøgelsen er gennemført som en interviewundersøgelse med dømte, der på undersøgelsestidspunktet var i anstalt eller pension eller under tilsyn af Kriminalforsorgen i Frihed samt med personale fra disse institutioner og tilsynsførende. I alt er der gennemført timelange interview med 14 indsatte i landets tre anstalter, 14 tilsynsklienter i fem forskellige byer og tre beboere i den ene af de to pensioner. Hertil kommer seks anstaltsbetjente (to fra hver anstalt), den tilsynsførende i hver af de besøgte byer og én medarbejder fra pensionen. Alle er interviewet på det sprog - grønlandsk eller dansk - de selv helst ville udtale sig på. Hertil kommer en række mere uformelle samtaler med anstaltens ledere og øvrigt personale.

Det primære formål med undersøgelsen har været at afdække hvordan de dømte selv opfatter foranstaltningen. Der er altså ikke tale om en egentlig effektundersøgelse af foranstaltningernes virkning, ligesom øvrige typer af foranstaltninger - bøder, advarsler osv. - ikke behandles. Undersøgelsens synsvinkel er valgt for at få belyst hvordan de frihedsberøvende institutioner fungerer set med 'brugernes' øjne. For at få en perspektivering af de dømtes udtalelser er også personalet i de pågældende institutioner inddraget.

Undersøgelsens resultater kan sammenfattes som følger:

Anstalterne

De grønlandske anstalter er karakteriseret ved at være åbne, forstået på den måde at de indsatte skal have et arbejde ude i byen, og dertil har udgang to-tre aftener om ugen foruden nogle timer i weekenden. Den resterende tid skal de opholde sig i anstalten og fra 21.30 - 06.00 er de låst inde på deres værelser.

Alle interviewede oplever det som en meget indgribende foranstaltning at blive anbragt i en anstalt. Det ser dog ud til, at det - ikke mindst netop på grund af åbenheden - er muligt at undgå de psykiske skadevirkninger på de indsatte, som man kender fra fængsler andre steder i verden. Samtidig er miljøet i anstalterne tydeligvis ikke så hårdt som i andre landes fængsler. Undersøgelsen viser dog også, at denne foranstaltningsform, hvor de indsatte kan fastholdes i nogle hensigtsmæssige rammer (arbejde, afholdenhed) rummer nogle oplagte muligheder, som reelt ikke udnyttes. En stor del af de indsatte har problemer, sociale, misbrugsrelaterede eller psykiske, som man med fordel kunne tage fat på mens de var indsat, men det sker reelt ikke. Det er tydeligt, at det at blive vækket hver morgen, sendt på arbejde og komme tidligt i seng, sjældent er nok i sig selv til at få de store forandringer til at ske.

Et helt grundlæggende problem i denne forbindelse er også, at det langt fra er alle indsatte der kan finde eller beholde et job i anstaltsbyen, og da der ikke er beskæftigelsesmuligheder i anstalterne, tvinges de til en meget lidt konstruktiv lediggang. Endvidere er det et problem at de fleste afsoner i en anden by end de selv kommer fra, og det kan, eftersom der ikke gives orlov, betyde mange års adskillelse fra familien.

Undersøgelsen viser i øvrigt at de indsatte dybest set accepterer foranstaltningen og generelt ikke finder den skadelig - ja, i mange tilfælde endda ser noget godt i den. Denne positive indstilling finder man næppe i mange fængsler i udlandet, og den burde mange gode forbedringer kunne bygges på.

Selvom indsatte og personalet ikke altid ser ens på tingene, er det værd at lægge mærke til at de er enige om nogle centrale punkter, nemlig:

- at det er uhyre vigtigt at alle indsatte kommer i beskæftigelse og at der bliver tilvejebragt mere fornuftige ting at tage sig til inde i anstalten,
- at der burde være bedre mulighed for uddannelse (udbyggelse af skolefærdigheder, erhvervsrettede kurser og kurser af mere praktisk karakter - om husholdningsøkonomi, regler om skat, bolig, skilsmisse osv.) for de indsatte,
- at personalet bør uddannes bedre for på en mere kompetent vis at kunne rådgive og vejlede de indsatte, igangsætte aktiviteter, håndtere konflikter osv.

Tilsyn

En dom til tilsyn af Kriminalforsorgen indebærer at den dømte pålægges både at underkaste sig kontrol og at modtage støtte og hjælp til at få sin tilværelse på ret køl. Helt grundlæggende indebærer dette en forpligtelse til at møde op hos den tilsynsførende på fastsatte tidspunkter - fx tre gange om ugen hvis man skal have antabus, eller

hver uge, hver fjortende dag eller en gang om måneden. Tilsynet idømmes typisk for et eller to år, og meget ofte er der tilknyttet et vilkår om alkoholafvænnning.

Undersøgelsen har den svaghed, at kun klienter det har været muligt at få kontakt med, har deltaget i interviewene. Det vil sige at de tungeste eller mest modvillige klienter ikke er repræsenteret. De fjorten deltagende er dog ikke ukritiske, selvom de generelt har forståelse for idéen med deres foranstaltning. De fleste mener således også selv at deres tilsyn virker kriminalitetsforebyggende. I øvrigt mener de især at det er godt at de på grund af tilsynet formår at holde sig fra alkohol. Til gengæld opleves den tvungne antabusindtagelse - der reelt er den eneste form for afvænningsbehandling, der tilbydes - af de fleste som det mest generende ved at være i tilsyn.

I øvrigt viser undersøgelsen noget overraskende, at den mest grundlæggende kritik mod tilsynet, som klienterne formulerer, går på at Kriminalforsorgen gør *for lidt*, snarere end at de blander sig eller kontrollerer for meget. Uengagerede tilsynsførende og et tilsyn, der føles indholdsløst, er værre end dét at nogen holder øje med én. På den anden side kan for autoritære tilsynsførende også virke negativt. Begge dele er noget, der godt kan rettes på inden for rammerne af den eksisterende ordning. Men undersøgelsen peger også på at det langt henad vejen er et spørgsmål om de tilsynsførendes personligheder og hvor godt de går i spænd med de enkelte klienter - noget der er svært at forbedre med indgreb eller nye ordninger fra centralt hold.

Endvidere vises det at det tilsyn med vilkår om behandling, som tilbydes psykiatriske patienter, er helt utilstrækkeligt, idet den lægelige og psykologiske ekspertise ikke er til stede i de enkelte byer, og konsultationer osv. derfor må foretages telefonisk og indirekte gennem den stedlige sygehushæge og den tilsynsførende.

Undersøgelsen peger i øvrigt på at der er tre grupper af dømte, som tilsynet har vanskeligt ved at gøre noget fornuftigt for:

- De 'uvillige', der bare ikke dukker op eller ikke er til at få en fornuftig samtale i gang med.
- De der reelt ikke har brug for tilsynet. Herunder hører hash-dømte, som er socialt velfungerende.
- Domfældte med psykiske problemer, traumer o.lign., som ikke er psykisk syge, og som der derfor ikke rigtig er nogen behandlingsmuligheder for, fordi man mangler psykologisk ekspertise.

Desuden opstilles nogle forslag til forbedringer af tilsynet:

- Mere uddannelse og vejledning til de tilsynsførende - navnlig de beskikkede, som altså ikke er fastansatte i Kriminalforsorgen, men almindelige, pålidelige mennesker som har påtaget sig opgaven med at føre tilsyn med en eller flere klienter.
- Bedre behandling af alkoholproblemer end blot antabus.
- Bedre bevillinger og dermed mere tid til den enkelte klient.
- Mere konsekvens i indberetninger og sanktioner over for 'umulige' klienter.
- Adgang til psykologbistand.
- Bedre boligpolitik - flere boliger ville gøre det lettere at få klienterne ud af de kriminelle og/eller alkoholiserede miljøer, de ofte hænger fast i.

Pension

Pensionerne modtager primært dømte som retten har vurderet det formålstjenligt midlertidigt at fjerne fra det hjemlige miljø - typisk unge mellem 15 og 21 år, og langtidsindsatte på 'udslusning' fra anstalterne. Pensionen fungerer som en social institution med visse frihedsbegrænsninger. Omend det generelt ikke er muligt at rekruttere egentligt (social)pædagogisk uddannet personale, benævnes de ansatte 'pædagogiske assistenter'. Allerede heri ligger en klar tilkendegivelse af, at deres funktion først og fremmest er opdragende. Samtidig er der forskellige regler for opholdet der afslører, at der er klare rammer for hvad beboerne må og skal.

Pensionerne kan ses som et forsøg på at *normalisere* nogle unge og ældre kriminelle, først og fremmest ved at anbringe dem i nogle meget normale hverdagsrammer. Dette er i sig selv behandling nok for nogle, mens andre tilsyneladende kræver en mere målrettet indsats.

Undersøgelsen peger i øvrigt på det besynderlige i at pensionerne kører med en belægningsprocent på omkring de 50, når mange indsatte i anstalterne først og fremmest kunne have brug for netop den form for socialpædagogisk indsats som pensionerne kan tilbyde: Nogen at tale med, nogle positive værdier, rolige omgivelser - og noget man måske godt kunne kalde opdragelse.

De ikke ønskede af Trine Bryld

For ikke så længe siden kunne man i en grønlandsk avis læse følgende overskrift: "Psykopat vil hjem til Grønland." I mellemrubrikken fik vi at vide, at det drejede sig om en hård kriminel der ville hjem efter otte år i Herstedvester. Den grønlandske Landsret besluttede, at det ikke vil være forsvarligt overfor den grønlandske befolkning at tage manden tilbage til Grønland. Der var ikke tilstrækkelige faciliteter til at modtage ham. Som det er kendt sidder der i Herstedvester, Amtshospitalet i Vordingborg og sikringsanstalten i Nykøbing Sjælland grønlandere på ubestemt tid. Når man får dom til at afsone i Danmark, sker det altid på ubestemt tid. Begge dele har været stærkt kritiseret, især af danske advokater og kriminologer.

Da den grønlandske kriminallov og retsplejelov blev indført i begyndelsen af 50'erne, var det absolut ikke hensigten at sende personer til afsoning i Danmark - tværtimod var målet resocialisering og behandling. Men i takt med "moderniseringen" af det grønlandske samfund voksede gruppen af mistilpassede og udstødte grupper, hvilket medførte en voldsom stigning af vold, drab, seksuelt misbrug og selvmord. Der blev bygget tre åbne anstalter, men de var ikke beregnet til dem, der havde begået de groveste overgreb.

Derfor begyndte man på et tidligt tidspunkt at sende dømte til Danmark. I dag sidder der mellem 25 og 30 grønlandere på ubestemt tid, heraf 10 i Herstedvester. Hensigten var dengang og nu, at de grønlandske dømte efter behandling og afsoning i Herstedvester skulle vende tilbage til Grønland - til en åben anstalt, men fortsat på ubestemt tid - indtil Kredsretten ændrede dommen.

I de ti år jeg har fulgt udviklingen, har der været mange problemer i forholdet til Grønland. De personer der er sendt til afsoning i Herstedvester og Vordingborg er ikke ønskede i Grønland. De er blevet glemt og når Kredsretten skal vurdere, om de kan overføres, er der en lang række krav der skal være opfyldt forinden. For de dømte sindslidende handler det om fortsat psykiatrisk behandling, beskyttede boligformer og meget andet, der er mangel på i Grønland, men som jeg også oplever benyttes som undskyldning for ikke at hjemtage personen. Det i sig selv er invaliderende, når lægerne for længst har behandlet dem dømte og vurderet, at han kan vende tilbage til Grønland. Når det gælder de dømte i Herstedvester, er det mest slående hvor lidt der er forberedt den dag, de sendes til videre afsoning i den grønlandske anstalt.

De dømte vender tilbage til et samfund i forandring, til familier der har levet med skam og skyldfølelser, til byer hvor deres ofres familier bor og hvor vennerne for længst er vokset i en anden retning. Boliger, arbejdspladser, uddannelsessteder venter ikke ligefrem på denne gruppe, der har levet et alt andet end normalt liv i et lukket dansk fængsel.

Kriminalforsorgen har få ressourcer. Der er f.eks ikke en heltidsansat i hver større by og samarbejdet mellem kriminalforsorg og socialforsorg lader meget tilbage at ønske. Meget få kommer i et skole- eller uddannelsesforløb og det er svært at finde et egnet arbejde. Endelig er der i befolkningen en stor angst og modvilje og uvidenhed om dem, der vender tilbage.

Det er ligeledes mit indtryk, at meget få blandt de ansvarlige har gjort sig overvejelser om, hvordan man indsluser en tidligere Herstedvesterafsoner i det grønlandske samfund. De pårørende til ofrene er rædselsslagne for at møde den, der har voldtaget deres datter eller dræbt deres søn. De er slet ikke forberedte på, at de en dag kommer til at møde den person, der har forvoldt dem så meget ondt.

Så der er al mulig grund til at åbne debatten om, hvordan man skal løse de problemer, der opstår når der formentlig inden for nogle få år bliver opført en lukket anstalt i Nuuk - og tilbageflytningen af Herstedvesterfangerne begynder. Debatten kommer lige så meget til at angå de grønlandske dømte, der vender tilbage fra Vordingborg eller dem der i dag afsoner i en af de tre grønlandske anstalter og som også på et tidspunkt kommer til at møde de pårørende til deres ofre. Men værst er det for dem, der vender tilbage til Grønland efter flere års afsoning i Danmark.

I de sidste 10 år har jeg rejst en del i Grønland - fra Nanortalik i syd til Siorapoluk, den nordligste bygd med fastboende familier og med en af Grønlands dygtigste og mest kendte fangere, japaneren Ikuo Oshima. Hvor meget han betyder, opdagede jeg, da jeg under mit sidste ophold i september blev stoppet på gaden af en ung mand i Ilulissat. Han spurgte om jeg ikke næste gang jeg skrev en bog, ville skrive om japaneren. Den unge mand vidste jeg havde skrevet om Herstedvester, men havde ikke læst bøgerne. Gået nærmere på klingens sagde han, at han havde to brødre der havde begået selvmord og at japaneren var den eneste helt, han kendte her i landet.

Fordi jeg havde mødt japaneren og set hans hjem, hans dejlige grønlandske kone og mange børn, vidste jeg, hvad han mente. En stolt mand der klarede sig som den unge mands forfædre havde overlevet, en familie der trivedes deroppe i islandskebet. Kort sagt et billede af det Grønland vi alle har på nethinden. Den unge mands

tunge sorger var mig ingenlunde ukendte. Stort set alle grønlandske familier kender smerten ved at miste et nærtstående familiemedlem - selvmord, drab, ulykker og vold. Fortvivlelsen, skammen, tabuerne er de samme.

Et par enkelte tal belyser dette. I 1998 begik 55 selvmord, formentlig overvejende unge mænd og 137 blev fundet omkomne, mange forlist i fjorden eller havet.

I 1992 udgav jeg to bøger om de grønlændere, der blev sendt til afsoning på ubestemt tid i et dansk lukket fængsel - Herstedvester. Jeg skrev bøgerne fordi det i høj grad er et dansk anliggende at sikre, at menneskerettighederne bliver overholdt - også i Danmark.

Udover de indsatte i Herstedvester, som jeg interviewede over en periode af 14 måneder, besøgte jeg flere af deres familier i Grønland og fulgte Grønlands mest tragiske retssag om den 18-årige Abel, der nytårsnat 1990 skød og dræbte 7 af sine venner i Narsaq.

Dengang var det vigtigste for mig at synliggøre et kendt problem og rejse en debat - både i Grønland og Danmark - om det umenneskelige i at sende grønlændere til afsoning 4000 km væk fra deres land, med en kultur og et sprog, der for de flestes vedkommende var totalt fremmed.

Siden har jeg fulgt tre af de interviewede med regelmæssige besøg i Herstedvester.

Hver 3. år skal hver enkelt sag vurderes i Kredsretten - efter en langvarig og indviklet procedure og indtil nu uden den dømtes tilstedeværelse i retten. I mange tilfælde lød Kredsrettens dom: Forsat afsoning på ubestemt tid. De dømte havde ingen eller en meget overfladisk kontakt med bisidderen (forsvareren) i Grønland.

Nogle fik foranstaltningsændring(dom) til fortsat afsoning i grønlandsk anstalt, nogle blev senere udsluset i byen, men i mange tilfælde gik det rigtig skidt og de røg tilbage til Herstedvester. I den periode jeg har haft kontakt med de grønlandsk dømte i Herstedvester, klarer de to sig i Grønland, tre er fortsat i en grønlandsk anstalt, én er død og to er atter i Herstedvester.

Med nedsættelse af Retsvæsenkommissionen skete der vigtige forbedringer. Den dømte kunne administrativt overføres til en grønlandsk anstalt - stadig på ubestemt tid og der kom regler om besøgsforbedringer for den grønlandske familie. Endvidere blev det klart, at man fra kommissionens side ville anbefale opførelse af en lukket anstalt, beregnet blandt andet til Herstedvesters dømte.

Men hvad mente man i Grønland? Var man overhovedet indstillet på at modtage dem, der var sendt ud af landet?

Sammen med Abels grønlandske bistandsværge i Herstedvester, Lena Christiansen og tegneren Pernille Kløvedal Helweg, rejste jeg til Grønland for at tale med pårørende, familiemedlemmer, bisiddere og andre - især de unge, hvis mening sjældent høres i denne debat.

Midt i august tog vi til Qaqortoq i Sydgrønland. Udover at tale med pårørende til ofre og dømte, var vi på gymnasiet og i handelsskolen, hvor vi havde et to timer langt samvær med de 120 elever. I modsætning til tidligere hvor jeg havde lavet et oplæg indledte jeg meget kort med at sige, at jeg var her for at høre deres mening om hjemtagelse af de dømte grønlændere i Danmark. Inden da ville Lena - på grønlandsk naturligvis - fortælle om sine erfaringer som bistandsværge. Det blev en bevæget formiddag med så mange synspunkter som jeg sjældent har mødt i en stor forsamling af unge - generte og bevægede. De kunne selv vælge at udtrykke sig på grønlandsk eller dansk.

Her er nogle udpluk fra mødet:

- "Vi mangler informationer om de kriminelle. Hvad er deres baggrund. Hvad har de lavet i Herstedvester og hvilken behandling får de?"

- "Vi fokuserer for meget på de dømte og for lidt på ofrene."

- "Vi har for milde domme her i Grønland - derfor må de sendes til Herstedvester."

- "Vi glemmer dem, der sendes til Herstedvester - vi vil dem ikke længere. Det kan være en løsning at sende dem af ted, men det er også et problem. Hvis de bliver i Grønland, vil vi føle et større ansvar - og vi kan følge med i hvordan det går dem."

- "Jeg er imod tidsbestemt straf - det værste må være ikke at vide, hvornår man løslades."

- "Jeg er bange for at de kommer tilbage til byen. Hvis de har begået kriminalitet mod børn, kan det ske igen. Jeg tør ikke lade mit barn stå ude i sin barnevogn."

- "Min far havde en båd. En af besætningsmedlemmerne, lavede drabsforsøg mod en anden. Han blev dømt til anbringelse i Vordingborg. Da han kom tilbage fik han igen ansættelse og de to fik talt sammen. Siden er der ikke sket noget."

- "Vi vil gerne besøge anstalten og spørge de dømte, hvad de føler for samfundet og fremtiden."

- "Send dem først til Thulebasen, så de kan lære at arbejde. Her kan de ikke stikke af og der er mange amerikanere og danskere, der ikke kender dem."

- "Måske kunne offer møde gerningsmand inden han kommer tilbage til byen."

- "Han kan besøge byen inden han kommer tilbage. Det er vigtigt at informere befolkningen."

- "Måske kan man lave et borgermøde inden han kommer tilbage."

- "Jeg vil ikke vide, hvad han har lavet, så vil jeg være bange hele tiden."

- "Alle kender ham alligevel - det skal kamikposten nok sørge for."

- "Vi skal nedbryde fordomme. Vi ved alt for lidt om det, der sker."
- "Lokalsamfundet skal informeres."
- "Det er vores ansvar at sørge for, at de kommer tilbage til samfundet."
- "De skal ikke arbejde uden for anstalten. Vi er mange arbejdsløse i forvejen. De kan tjene til opholdet i anstalten ved at arbejde der."
- "Jeg mener vi skal have flere selvhjælpsgrupper og personer vi kan gå til, når der opstår tragedier."
- "Vi betaler gerne til Kosova og andre folk i nød. Men vi tager ikke fat på vore egne problemer her i Grønland. Der er mange der misbruger alkohol og derefter misbruger børn og kvinder"

(Efter dette indlæg var bifaldet særlig stort).

- "Der skete en tragedie i min nærmeste familie. En blev dræbt. Da det var sket, følte jeg mig fuldstændig alene. Alt drejede sig om den dømte. Efter et par år mødte jeg den dømte på gaden i Nuuk. Mit hjerte frøs til is. Jeg blev så lille og bange og tænkte på det, der skete dengang. Måske bliver man aggressiv, når man går med de tanker og så kan det gå ud over en uskyldig eller ens børn."

Det sidste udsagn er særdeles aktuelt. Umiddelbart herefter talte jeg med en ung mand, der fortalte, at han efter en tragisk begivenhed, var blevet meget aggressiv og tit kom i slagsmål uden særlig grund. Han havde været totalt alene med sin sorg. Der kom mange tilsvarende indlæg - de færreste var fordømmende, men alle gav udtryk for angst og uvidenhed. Og de fleste var enige om, at der skulle være større åbenhed om emnet.

Jeg kunne ønske mig at de unge i langt højere grad deltog i debatten, ikke bare om dette specielle emne, men andre forhold der vedrører fremtiden. De er mindre autoritetstro end den gamle generation og de gør sig mange tanker, som sjældent bliver hørt udenfor uddannelsesinstitutionerne. Politikere og eksperter mødes og snakker, Den Grønlandske Retsvæsenkommission har holdt offentlige møder i de forskellige byer og udgivet en husstandsomdelt avis - udmærket og nyttigt, men ingen følger det op.

De unge i Qaqortoq har haft problemerne tæt inde på livet. Her findes en af de tre åbne anstalter og her har blandt andet dømte fra Herstedvester været placeret. En af dem døde i forsommeren efter at have været på anstalten i omkring fire år. Han havde tilbragt 13 år i Herstedvester. Det meste af tiden var han ikke i arbejde. Det gik ikke, når han endelig fandt en arbejdsplads, der ville have ham. Han hungrede efter at vide, hvornår han kunne løslades endeligt, men den tidsbestemte straf blev aldrig ændret. Der er naturligvis mange forhold der har indvirket på hans ulykkelige skæbne, men planlægningen af hans fremtid stod på uvished. End ikke hans lovhjemlede ret til en bistandsværge blev overholdt. Ingen havde lyst til at påtage sig jobbet, ingen tog ansvaret på sig for at sikre, at manden fik en chance.

Derfor er det nødvendigt, at Retsvæsenkommissionen, hvor blandt andet Landsdommeren og Politimesteren i Grønland, lederen af Kriminalforsorgen og kredsdommerne er repræsenteret, tager stilling til, på hvilken måde de grønlandske dømte kan overflyttes fra Danmark og hvordan de pårørende og lokalbefolkningen orienteres. Inden den dømte overflyttes fra Herstedvester bør man sammen med den indsatte gennemgå, hvad der venter forude, ligesom det må være en selvfølge at underrette de pårørende til hans ofre om hvad der sker.

Jeg mener ligeledes, at det kan være gavnligt at orientere lokalbefolkningen, også om de planer der er, ligesom det er vigtigt at inddrage uddannelsessteder i den proces, der skal i gang for at sikre, at tidligere dømte kan indsluses - gerne i skole- og uddannelsessystemet.

Nogle af de dømte ønsker også at få en kontaktfamilie i den by, de vender tilbage til. Mange kommer til andre byer end fødebyen, for at undgå at såre ofrenes familier unødigt og det er derfor nødvendigt at skabe grundlag for et nyt netværk. Boligproblemerne er kolossale. Måske burde man satse på alternative boformer, hvor beboerne selv var med til at istandsætte boligerne. Det er vigtigt at sikre introduktion til fritidsaktiviteter, sport, dans og korsang, som mange har glæde af og som giver mulighed for at andre kan identificere en person som andet end en desperat morder.

Der er mange menneskelige ressourcer i de grønlandske samfund - men vi hører ikke så meget om det i den offentlige debat. Den handler mest om hvad der sker mellem politikere og eksperter. Der er også flere initiativer på tværs af politi, sundhedsvæsen og socialforsorg for at støtte ofrene for de mange tragedier, der sker i det grønlandske samfund. I Qaqortoq har man et sådant beredskab, der er parat til at rykke ud på alle tider af døgnet, ligesom der i Narsaq er startet et forsøg med en "offervagt", hvor man kan henvende sig hele døgnet. Man kan håbe, at det vil udvikle større åbenhed og ansvarlighed overfor de mange udsatte grupper - både ofre og deres gerningsmænd. Medfølelsen ligger selvfølgelig altid på ofrenes side, men vil man forebygge, er det også nødvendigt at gøre alt for at undgå tilbagefald blandt de hjemvendte dømte. Og det sker blandt andet ved at inddrage befolkningen og ikke kun overlade problemerne til de professionelle.

Grønlands unge mangler forbilleder - udover idolerne i musikken og sporten. Japaneren deroppe i nord er af en svunden tid. Grønland er et moderne samfund, stadig på vej til at finde sine egne måder at løse konflikten mellem dem, der kan profitere af udviklingen og dem, der lades tilbage - uden de nødvendige skoletilbud, uddannelser og arbejde. Måtte ildsjælene blandt de unge få lov til at udfolde sig - måtte de få

anerkendelse og accept til at varetage de sværeste opgaver blandt de mest udstødte i samfundet - ofrene og de dømte og deres familier.

Indtil nu er det eksperterne, der taler. Grønlandske og danske konsulenter, der mødes til seminarer og konferencer i en lind strøm. Ganske som her i landet.

Gå direkt i fängelse utan att passera gå - Välfärdsproblem bland fångar¹

av Anders Nilsson

Dåliga levnadsförhållanden betraktas allmänt som en bidragande orsak till brottslighet. Tidigare forskning och kartläggningar har också visat att fångpopulationen är en socialt och ekonomiskt utsatt grupp i jämförelse med befolkningen i sin helhet (t ex Kyvsgaard 1989; Fridhov 1991; Joukamaa 1991; KVS 1994). Kunskapen om fångars levnadsförhållanden är dock begränsad. De undersökningar som gjorts behandlar ofta enbart ett fåtal aspekter. I flera fall är detta givet av en begränsning till olika typer av registerdata. Representativa undersökningar där man frågat fångarna själva om deras levnadsförhållanden och som dessutom tillåter mer analyserande jämförelser med normalbefolkningen eller jämförelser över tid saknas.

För befolkningen i stort har vi en god kännedom om välfärdens fördelning och förändringar i levnadsförhållanden över tid, inte minst tack vare de sk levnadsnivåundersökningarna. Dessa undersökningar bygger på personliga intervjuer med ett representativt urval av den vuxna befolkningen. Syftet med undersökningarna är att beskriva människors välfärd utifrån konkreta levnadsförhållanden och inte enbart med direkt ekonomiska mått på välfärd som inkomster, bidrag och förmögenhet. Istället mäts levnadsnivån genom en rad indikatorer på olika *välfärdskomponenter*. I de svenska levnadsnivåundersökningarna är komponenterna: Boendeförhållanden, utbildning, sysselsättning, ekonomiska resurser, politiska resurser, hälsa, sociala relationer, fritid samt säkerhet till liv och egendom. Jämte dessa komponenter ingår även frågor om uppväxtförhållanden. Utgångspunkten för levnadsnivåundersökningarna är mätningar av välfärden utifrån ett resursperspektiv. Levnadsnivå definieras som ”*individens förfogande över resurser att, under givna förutsättningar, medvetet kontrollera och styra sina levnadsvillkor*” (Eriksson & Åberg 1984:14). Ett centralt antagande är att välfärden är mångdimensionell och att det inte är möjligt att skapa ett enskilt mått på levnadsnivån. Välfärden skall istället beskrivas som en helhet och samband mellan problem på olika områden skall kunna studeras.²

Levnadsnivåansatsen ger en tolkningsram som betonar variationer i individers resurser och möjligheter. Syftet med denna studie är att utifrån ett levnadsnivåperspektiv studera hur fångars levnadsförhållanden ser ut och hur deras villkor skiljer sig från normalbefolkningens.³

Undersökningen gör det möjligt att uppmärksamma resursbrister och behov hos en grupp som ej kan studeras i de nationella levnadsnivåundersökningarna. Fångars levnadsförhållanden utgör samtidigt en stark realitet i förklaringar till brottslighet och i försöken till rehabilitering.

Data

Analyserna i studien bygger på data från en levnadsnivåundersökning med fångar som genomfördes våren 1997 (Nilsson & Tham 1999). Undersökningspopulationen består av ett tvärsnitt av personer intagna på kriminalvårdsanstalt i Sverige.⁴ Ett urval av fångar är självfallet inte representativt för alla lagöverträdare. Vägen från lagöverträdelse till fängelse är lång. På varje nivå i rättsapparaten sker en selektion och i fängelset återfinns i stor utsträckning de mest aktiva lagöverträdarna och de som begått de grövsta brotten (Kyvsgaard 1989). Alternativa urval av fängelsedömda är naturligtvis möjliga. Någon gång dömda till fängelsestraff eller dömda under senaste året skulle ge andra populationer med delvis annorlunda levnadsnivåprofil. Ju vidare populationen definieras tidsmässigt, desto tyngre kommer de tillfälliga lagöverträdarna att väga, vilket i sin tur medför mindre avvikelser från normalbefolkningen (jfr Tham 1979). Eftersom undersökningen bl a utgår från ett marginaliseringsperspektiv förefaller den populationsbestämning som nu gjorts lämpligast. Just ”produktionen av fängelseår” får en rimligare tyngd både kriminalpolitiskt och socialpolitiskt.

¹ Artikeln bygger delvis på rapporten ”Fångars levnadsförhållanden. Resultat från en levnadsnivåundersökning” (Nilsson & Tham 1999).

² För en mer utförlig presentation av de svenska levnadsnivåundersökningarna, se Fritzell och Lundberg 1994, Vogel m fl 1987, Vogel & Häll 1997.

³ I ett längre perspektiv ligger intresset i att studera frågan om marginalisering av fångpopulationen i förhållande till befolkningen i allmänhet samt levnadsförhållandenas betydelse för återfall i brott.

⁴ Urvalsramen består av inskrivna fångar med undantag för två kategorier: De utan folkbokföring eller med placering utanför kriminalvårdsanstalt. Folkbokföringen är den grundläggande registreringen av befolkningen i Sverige och också en förutsättning för många rättigheter och skyldigheter. Personer som flyttar från utlandet till Sverige för att bosätta sig här i minst ett år folkbokförs. För utomnordiska medborgare krävs för folkbokföring normalt att de har meddelats uppehållstillstånd. Vistelse enligt §34 KvaL innebär placering utanför anstalt. Normalt rör det sig om placering av drogmissbrukare i hem för vård och boende eller i familjevård. Uppgift om antal §34 placeringar vid urvalstillfället lämnades från varje anstalt, sammanlagt rörde det sig om 148 personer (3,7 procent av de inskrivna).

Urvalet består av var sjunde fånge och har gjorts slumpmässigt utifrån de lokala register över inskrivna fångar som finns på kriminalvårdsanstalterna. Att finna ett mindre antal anstalter som är representativa för hela populationen inskrivna fångar (t ex Bondesson 1974) är problematiskt eftersom placering på anstalt inte sker slumpmässigt utan efter en rad kriterier, som kön, ålder, förekomst av missbruk, strafftid och säkerhetsklass (KVS 1993). Genom att låta alla fängelser ingå garanteras representativitet.

Själva datainsamlingen bygger i huvudsak på strukturerade besöksintervjuer. I avskildhet med intervjuaren har intervjupersonerna fått besvara frågor ställda utifrån ett intervjuformulär. Under perioden februari till april 1997 gjordes sammanlagt 411 intervjuer. 362 av dem med män och 49 med kvinnor. Av de intervjuade kvinnorna hör dock 24 till ett överurval och har ej tagits med i de här redovisade analyserna.⁵ Bortfallet uppgår till 24 procent. Till övervägande del består bortfallet av personer som av olika skäl ej velat delta.⁶

Det frågeformulär som legat till grund för intervjuerna bygger till stora delar på de riksrepresentativa levnadsnivåundersökningarna. Det innebär att frågorna är väl utprovade och dessutom att levnadsnivåundersökningarna kan användas för jämförelser med normalbefolkningen. För flera av frågorna finns en skillnad i vilken tidsperiod som avses. I de nationella levnadsnivåundersökningarna frågar man i regel efter en aktuell situation eller förhållanden under det senaste året medan man i intervjuerna med fångar i huvudsak frågar efter situationen före frihetsberövandet eller under det senaste året i frihet. Undantag är frågor om hälsa och utsatthet för brott (säkerhet till liv och egendom). Utöver de frågor som ryms i de nationella undersökningarna har även andra omständigheter och problemområden tagits upp i intervjuerna med fångar. T ex så ingår frågor om missbruk och brott och straff. Många av de frågor som ingår i levnadsnivåundersökningarna har samtidigt utgått. Vissa frågor har bedömts som mindre relevanta för undersökningens syften, andra som alltför svåra eller olämpliga att ställa till någon som är frihetsberövad. Levnadsnivåundersökningarnas frågor om fritid har helt utelämnats.

Till intervjuuppgifterna har i efterhand kopplats verkställighetsdata från kriminalvårdsregistret. Jämförelser som gjorts med populationen samtliga inskrivna fångar den första mars 1997 visar en god representativitet utifrån såväl ålder och kön som verkställighetsuppgifter om strafftid och huvudbrott (Nilsson & Tham 1999:17).

För jämförelser med normalbefolkningen har SCB:s undersökning av levnadsförhållanden 1996 (ULF96) använts. Fångpopulationen och normalbefolkningen skiljer sig åt på olika bakgrundsvariabler, bl a finns stora skillnader i köns- och åldersstruktur. Kvinnor och äldre är t ex klart underrepresenterade bland fångarna. Vid jämförelser av levnadsförhållanden har därför standardisering för ålder och kön gjorts genom att vikta normalbefolkningen. Standardiseringen ger en jämförelsepopulation med samma köns- och åldersstruktur som de intervjuade fångarna, vilket innebär att de skillnader som framträder mellan fångar och normalbefolkningen med avseende på levnadsförhållanden inte kan hänföras till skillnader i ålder eller kön.

Välfärdsproblem

För att ge en översiktlig och sammanfattande bild av levnadsförhållanden bland fångar i jämförelse med befolkningen har indikatorer på problemtillstånd inom de olika välfärdskomponenterna valts ut. En utgångspunkt för konstruktionen av indikatorer har varit undersökningar gjorda utifrån de nationella levnadsnivåundersökningarna (Eriksson & Tåhlin 1987, Tham 1994, Socialstyrelsen 1997). En begränsning har dock funnits i tillgången till variabler. Inte alla frågor i levnadsnivåundersökningarna ingår i fångundersökningen.

Problemgrupperna på de olika komponenterna är definierade på följande sätt:

Problem med utbildning har de som saknar fullgången utbildning eller endast har en utbildning motsvarande lägsta obligatoriska nivå, d v s grundskola.

Sysselsättningsproblem är begränsat till att gälla långtidsarbetslösa. Till denna grupp räknas de som varit arbetslösa i minst ett halvår.

Ekonomiska problem har de som endera saknar kontantmagin, i bemärkelsen att de inte kan få fram 14000 kronor på en vecka, eller under det senaste året haft svårigheter med att klara de löpande utgifterna för mat, hyra, räkningar mm.

Problem med bostadsförhållanden avser de som saknar egen bostad, d v s varken äger sin bostad eller har hyresrätt med 1:a handskontrakt.

Problem med sociala familjerelationer gäller ensamstående som under det senaste året mycket sällan umgåtts med föräldrar eller syskon.

⁵ Överurvalet av kvinnor ingår i en tidigare redovisning. Ett huvudresultat från denna är att kvinnliga fångar är en särskilt utsatt grupp vad gäller olika levnadsnivåproblem (Nilsson & Tham 1999. Se även Koch 1983).

⁶ Möjligheterna att återkomma med flera förfrågningar om medverkan och eventuellt nya anstaltsbesök var av resursskäl ytterst begränsade.

Hälsoproblem har definierats som självrapporterad långvarig sjukdom med svåra besvär.⁷ *Problem med politiska resurser* gäller dem som inte kan överklaga ett myndighetsbeslut och inte heller känner någon som kan hjälpa till med detta.

Problem med trygghet innebär utsatthet för våld under det senaste året.

Man bör vara uppmärksam på att det rör sig om välfärdsproblem med normalbefolkningen som "måttstock". De definitioner av problemgrupper som gjorts visar inte förekomsten av mer allvarliga problem som är aktuella för gruppen fångar. Så är t ex bostadslös en relevant indikator på boendeproblem hos gruppen fångar men knappast i normalbefolkningen. Liknande exempel finns även på andra problemområden. De relativt grova måtten på respektive problemområde kan innebära att skillnaderna mellan fångar och normalbefolkning underskattas, p g a dels att förekomsten av mer allvarliga problem inte framträder, dels att skillnaderna är fler inom respektive område. T ex innebär en begränsning av sysselsättningsproblem till den som är långtidsarbetslös att andra väsentliga skillnader inte framgår. Långtidsarbetslös är bara ett mått på sysselsättningsproblem. En vidare definition som även väger in typ av anställning, förekomst av förtidspension mm skulle blottlägga ännu större skillnader. Ett annat exempel är att var femte fånge uppger att han under det senaste året i frihet behövt begå brott för att klara de löpande utgifterna för mat, hyra räkningar etc. - ett försörjningsalternativ som inte nämns i de nationella levnadsnivåundersökningarna (Nilsson & Tham 1999:32). Utöver de levnadsnivåfrågor som ryms i de nationella undersökningarna tillkommer dessutom en rad faktorer som kan ses som indikatorer på en mer allvarlig utsatthet. Missbruk är ett exempel. Hit kan även räknas fängelsestraffet i sig. Därtill kan beskrivningen av fångars levnadsförhållanden problematiseras ytterligare genom att ställa förhållanden i frihet gentemot förhållanden i anstalt (Vedeler 1973).

Tabell 1 redovisar de olika välfärdsproblemens förekomst bland fångar och i normabefolkningen. På alla problemområden utan ett är skillnaderna mellan fångarna och jämförelsepopulationen mycket stora och i flera fall är andelen fångar med problem anmärkningsvärd.⁸ Undantaget är politiska resurser. Den indikator vi här har att tillgå är dock problematisk. Fångarna är en grupp som är föremål för insatser från rättsvårdande myndigheter och därtill i stor utsträckning beroende av myndigheter eller institutioner för stöd eller hjälp. Den här använda definitionen av politiska resurser kan innebära att ett beroende av myndigheter och institutioner ses som en resurs. Som ett mått på "förmåga att kunna försvara sig mot myndigheter" (Björklund m fl 1989:28) problematiseras m a o denna indikator eftersom den till stor del är ett resultat av vitt skilda erfarenheter av myndighetskontakter.⁹

Tabell 1. Typ av välfärdsproblem. Problem på olika levnadsnivåkomponenter bland fångar 1997. Jämförelsepopulation standardiserad för kön och ålder och befolkningen 18-74 år (ULF96). Procent.

Problem	Fångar <i>n=387</i>	Jämförelsepopulati on (standardiserad) <i>n=4683</i>	Befolkningen 18-74 år <i>n=5232</i>
Utbildning	54	17	26
Sysselsättning	33	4	4
Ekonomi	51	29	27
Boende	29	4	3
Sociala			
Relationer	13	3	5
Hälsa	37	11	16
Politiska			
Resurser	6	4	5
Trygghet	30	5	3

⁷ Frågan gäller om man har någon långvarig sjukdom, besvär efter olycksfall, något annat handikapp eller om man regelbundet tar medicin för någonting.

⁸ Chi-två testning av skillnaderna (t ex Walsh 1990 kap 6) ger $p < 0.01$.

⁹ Definitionen av levnadsnivå som "resurser att själv kontrollera och styra över sina levnadsvillkor" kan här ställas mot Youngs (1990:54f) beskrivning av marginalisering som en form av förtryck. Dåliga levnadsförhållanden och brist på resurser kan leda till ett beroende av myndigheter. Med ett beroende av myndigheter följer att man i större utsträckning blir föremål för kontroll eftersom välfärdssystemet ställer villkor för det stöd som ges (se t ex Bergenmark 1995:81ff). Konsekvensen blir, enligt Young, att man förlorar makt över hur ens levnadsförhållanden gestaltas. Någon annan kommer att, mer eller mindre godtyckligt, definiera ens behov och förverkligande.

Diagram 1 visar hur stor andel i de olika grupperna som har ett givet antal välfärdsproblem. De olika typerna av problem har alltså här summerats. Skillnaden mellan fångarna och befolkningen är avsevärd. Bland fångarna är det nio procent som helt saknar problem och mer än en fjärdedel som har fler än tre problem. I jämförelsepopulationen är det istället nära hälften som saknar problem och endast en procent som har fyra eller fler problem.

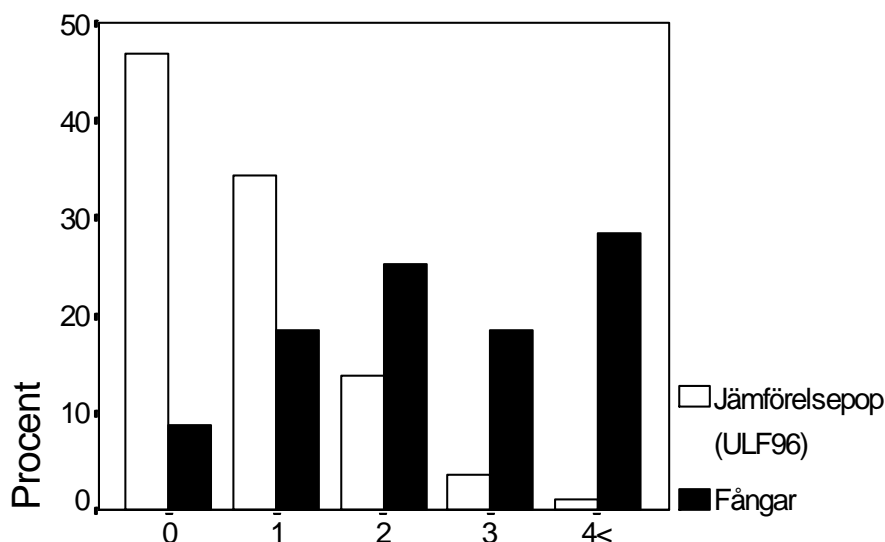

Diagram 1. Antal välfärdsproblem bland fångar och i jämförelsepopulationen. ULF frågor.

Problem som ej ryms i de nationella levnadsnivåundersökningarna

När man enbart ser till fångpopulationen kan även andra indikatorer på välfärdsproblem och utsatthet utnyttjas. Vi har valt att begränsa oss till boende, sysselsättning, ekonomi och missbruk. Dessa faktorer antas vara av särskild vikt för möjligheten till samhällelig förankring eller delaktighet.

Problem med boende är definierat som bostadslös (utan stadigvarande bostad) månaden före frihetsberövandet.

Problem med sysselsättning har de som varken studerade eller hade arbete (i egen firma eller som anställd) månaden före frihetsberövandet (ålderspensionärer undantagna).

Ekonomiska problem har samma definition som ovan - svårigheter klara löpande utgifter eller utan kontantmarginal - men med tillägget att de som angett kriminalitet för att klara kontantmarginal här räknas till dem som har problem.

Missbruk avser de som uppger att de någon gång regelbundet använt narkotika eller hade alkoholproblem före frihetsberövandet.¹⁰

Problem avseende sysselsättning, ekonomi och missbruk är mycket vanliga. Mer än hälften har dessa problem. Därtill var en av sju fångar bostadslös före frihetsberövandet (tabell 2). Vid en summering av dessa problem framgår dessutom att ansamlingen av problem är omfattande. Var tredje fånge har minst tre av nämnda problem (tabell 3). Mot bakgrund av problemens karaktär visar både förekomsten och ansamlingen av olika problem på en synnerligen svår social situation.

Om man istället för att se till förekomsten av problem ser till frånvaron av problem kan man konstatera att endast 17 procent av alla fångar svarat att de före frihetsberövandet hade sysselsättning, bostad, var utan ekonomiska problem och saknade missbruk.

¹⁰ Med regelbunden användning avses mer än två gånger i veckan. Ett alternativ till frågan om man någon gång använt narkotika regelbundet är om man uppger att man hade problem med narkotika före frihetsberövandet. Utifrån den senare frågan hade andelen med missbruk istället blivit 41 procent (Nilsson & Tham 1999:42;55). Enligt de skattningar som görs av Kriminalvården är det cirka 60 procent av de intagna som har något känt missbruk (KVS 1998b:49). I kriminalvårdens skattningar kategoriseras den som under de senaste 12 månaderna i frihet använt narkotika som missbrukare, vilket inte behöver innebära en regelbunden användning och ej heller att man själv gör bedömningen att man har missbruksproblem.

Tabell 2. Problem bland fångar avseende boende, sysselsättning, ekonomi, missbruk. Procent.

	Fångar
	<i>n=387</i>
Boende	15
Sysselsättning	57
Ekonomi	60
Missbruk	55

Tabell 3. Ansamling av problem avseende boende, sysselsättning, ekonomi, missbruk. Frågor till fångar. Procent.

	Fångar
<i>Antal problem</i>	<i>n=387</i>
0	18
1	21
2	29
3	22
4	10
Summa	100

Avslutande diskussion

I slutet av 1960-talet genomfördes en utredning av kriminalvårdens anstaltsklientel beträffande den sociala situationen vid tiden för brotten. Utifrån uppgifter från behandlingsjournaler kunde bl a konstateras att hälften saknade arbete, att nära hälften hade missbruksproblem och att var femte inte hade egen bostad (SOU 1971:74). Denna bild av dåliga levnadsförhållanden hos straffade och fångar motsäger knappast de beskrivningar som förekommit sedan mer än hundra år i Sveriges Officiella Statistik över "Brottsligheten" och "Fångvården". Redan i slutet av 1800-talet står att läsa om dömda för s k grövre brott att 20 procent betraktades som "utfattiga" (BSOS 1888).

Resultaten från denna undersökning är därför knappast överraskande. De får dessutom stöd från andra undersökningar på 1990-talet av intagna på kriminalvårdsanstalt (KVS 1994; Brottsförebyggande rådet 1998). Vid sidan av en övergripande bild av konstans är det dock viktigt att försöka belägga eventuella förändringar. Jämförelser är svåra att göra då beskrivningarna gällt delvis olika populationer och levnadsförhållanden mätts på skilda vis. En viss möjlighet till jämförelse erbjuder just undersökningen av anstaltsklientelet från slutet av 1960-talet. Möjligen framträder en tendens till försämring. En större andel saknar arbete och missbruket tycks ha ökat. Därtill har narkotika ersatt alkohol som dominerande missbruksform.¹¹ Annan nordisk forskning gör också gällande att levnadsförhållanden för dömda till fängelse försämrats i förhållande till normalbefolkningen (Kyvsgaard 1989; Fridhov 1991).

Närmare jämförelser över tid kräver dock exakta upprepningar av tidigare undersökningar - något som inte utförts. En undersökning av förändrade levnadsförhållanden kräver också möjlighet till jämförelse med befolkningen i övrigt. Levnadsförhållanden är relativa och förstås i förhållande till hur andra har det. Tidigare undersökningar har i allmänhet inte innehållit möjligheter till jämförelser och där detta förekommit har antalet uppgifter varit begränsade. Undersökningen av fångars levnadsförhållanden 1997 innebär en mer omfattande

¹¹ Denna typ av jämförelse är dock problematisk. Text var populationen fångar större 1969 än 1997. En förändring som i sig sannolikt har inneburit ett mer belastat klientel, både straffmässigt och socialt. För förståelse och tolkning av förändringar i gruppen fångar över tid bör kriminalpolitiska förändringar och ändringar i selektionen till fängelset vägas in. Ett aktuellt exempel är att införandet 1997 av intensivövervakning med elektronisk kontroll ("fotboja") som ett alternativ till fängelse troligen medfört att gruppen fängelsefångar framstår som mer belastad (Andersson 1997; se även Kyvsgaard 1995).

beskrivning och möjlighet att jämföra med andra medborgare. Skillnaden i förhållande till befolkningen är avsevärd. Särskilt allvarliga framstår förhållandena när bristerna eller problemen ses sammantagna. Medan över en fjärdedel av fångarna rapporterar fler än tre välfärdspå problem är motsvarande andel i jämförelsepopulationen endast en procent.

Till denna bild kommer andra aspekter av levnadsförhållanden som inte tas upp i de nationella undersökningarna. Missbruk av alkohol eller narkotika liksom att återfalla i brott med straff som följd eller att ha varit dömd till fängelse är naturligtvis i sig tecken på brister i levnadsförhållandena. Med så gott som varje förekommande definition måste här fångarna som grupp framstå som marginaliserade, utslagna eller socialt utestängda.

Här uppstår kanske frågan om vad som är orsak och verkan. Är det problemen med bostad, arbete, hälsa osv som är orsak till kriminaliteten och fängelsevistelsen? Eller är de dåliga levnadsförhållandena effekten av en livsstil som inrymmer brott och missbruk? Ett försiktigt svar är att vi inte vet och att de kausala pilarna antagligen går i bägge riktningarna.

När det gäller uppväxtförhållanden så föregår dock dessa entydigt brottsligheten och fängelsevistelsen. En jämförelse visar här att fångarna i betydligt större utsträckning än andra vuxit upp under ogynnsamma hemförhållanden - även med de grova mått som används i de nationella levnadsnivåundersökningarna (Nilsson & Tham 1999:24).

Men frågan om kausalitet mellan levnadsförhållanden och brott är i detta sammanhang inte central. Den är det inte i de nationella levnadsnivåundersökningarna. Orsaksanalys och frågan om samband mellan olika problemtillstånd är naturligtvis viktig i de studier som företagits. Det viktigaste är dock om det finns brister vad gäller resurser i olika grupper i befolkningen. Hur dessa resursbrister uppstått är inte avgörande i ett politiskt perspektiv. Frågan i en modern välfärdsstat är hur politiken kan förändras så att individen ges sådana resurser att han eller hon "medvetet kan kontrollera och styra sina levnadsvillkor". Resursperspektivet har varit det dominerande vid studier av andra grupper med dåliga levnadsförhållanden - inte orsaksperspektivet eller frågan om "skuld" till den egna livssituationen.

Fångarna har i denna undersökning intervjuats genom att de ingått i populationen fångar. Samtidigt har intervjufrågorna så långt möjligt varit desamma som de som ställs i de nationella levnadsnivåundersökningarna. Den intagne har intervjuats i sin egenskap av medborgare i allmänhet och intresset har varit i första hand välfärdspolitiskt - inte administrativt eller kontrollpolitiskt. I detta perspektiv framstår fångarna som en särskilt utsatt grupp, som en grupp förlorare i välfärdssamhället.

Bilden av brottslingen eller fången som förlorare kan framstå som paradoxal. Förmögenhets- och narkotikabrott förknippas vanligen med vinning. När vinsten av det brottsliga beteendet inte framgår blir det mer svårförståeligt. Varför skulle någon begå brott och riskera straff om det inte ger något? Vi tenderar då kanske att framställa beteendet som avvikande på annat sätt. Människor som begår t ex vissa våldsbrott utför handlingar som de flesta av oss inte kan se någon vinst eller fördel i. Vi kan då ta till sjukdomsförklaringar och påföljden bli vård i stället för straff. Men även om enskilda förmögenhetsbrott innebär en ekonomisk vinst och den typiske återfallsbrottslingen eller fången inte är sjuk, så framstår han ändå i det långa loppet som någon som förlorat snarare än tjänat på sin brottslighet. Förlusten kommer till uttryck i dåliga levnadsförhållanden. Orsaken till brottsligheten framstår mindre som utslag av ett fritt val än som handlande i en livssituation präglad av begränsade resurser (Nilsson & Tham 1999). Tidigare undersökningar har också visat att problem med sysselsättning, boende och ekonomi är vanligare bland dem som återfaller i brott (Kyvsgaard 1989) och att risken för återfall är särskilt stor i grupper med en ansamling av sådana problem (May 1999:21). Åtgärder som syftar till rehabilitering kan innebära försök till att korrigera beteenden men även att man ger alternativ - resurser. Bilden av fångars levnadsförhållanden visar behovet av det senare.

Litteratur

- Andersson, J. (1997). Den utvidgade försöksverksamheten med intensivövervakning med elektronisk kontroll – resultat från det första halvåret. Stencil, Brottsförebyggande rådet, Stockholm.
- Bergenmark, Å. (1995). *Prioriteringar i socialtjänsten*. Institutionen för socialt arbete. Socialhögskolan, Stockholms universitet.
- Björklund, A. m.fl. (1989). *Social förändring och individuella livsförlopp. Forskningsprogram för levnadsnivåundersökningen 1991*. Institutet för social forskning, Stockholms universitet.
- Bondesson, U. (1974). *Fången i fångsamhället*. Nordstedts, Malmö.
- Brottsförebyggande rådet. (1998). *Frigivning från fängelse*. Brå rapport 1998:6. Brottsförebygganderådet, Stockholm.
- BSOS. (1888). *Bidrag till Sveriges Officiella Statistik. B) Rättsväsendet. Ny följd XXXI:2. Chefens för Kongl Justitiedepartementet underdåniga ämbetsberättelse år 1888. Andra afdelningen*. Stockholm.
- Erikson, R. & Tåhlin, M. (1984). Samgång mellan välfärdspå problem. I Erikson, R. & Åberg, R. (red), *Välfärd i*

- förändring. *Levnadsvillkor i Sverige 1968-1981*. Prisma, Arlöv.
- Erikson, R. & Åberg, R. (1984). Välfärdens innehåll och fördelning. I Erikson, R. & Åberg, R. (red), *Välfärd i förändring. Levnadsvillkor i Sverige 1968-1981*. Prisma, Arlöv.
- Fridhov, I-M. (1991). *Alt som for? Om norske fangers sosiale- og skolebakgrunn*. Justisdepartementet.
- Fritzell, J. & Lundberg, O. (red) (1994). *Vardagens villkor. Levnadsförhållanden i Sverige under tre decennier*. Brombergs, Stockholm.
- Joukamaa, M. (1991). *Soumalaisten vankien terveys*. English summary: *The health of Finnish Prisoners*. Kansanterveystieteen julkaisu M 107/91, Turku.
- Koch, I. (1983). Kvinder i faengsel. I Hoigård&Snare: *Kvindens skyld*. PaxForlag, Oslo.
- KVS. (1993). *Anstaltsutnyttjande och differentiering*. Kriminalvårdsstyrelsen, Norrköping.
- KVS. (1994). *Kriminalvårdens anstaltsklienter - utvecklingsperspektiv och nuläge*. KVS rapport 1994:1, Kriminalvårdsstyrelsen, Norrköping.
- KVS. (1998). *Kriminalvårdens redovisning om drogsituationen 1997*. Kriminalvårdsstyrelsen, Norrköping.
- Kyvsgaard, B. (1989). *...Og faengslet tar de sidste. Om kriminalitet, straf og levevilkår*. Jurist og konomiforbundets forlag.
- Kyvsgaard, B. (1995). Den samhälleliga polariseringen och oskadliggörandet av lagöverträdare. I Victor, D. *Varning för straff*. Nordstedts, Stockholm.
- May, C. (1999). *Explaining reconviction following a community sentence*. Home Office Research Study 192. London: Home Office.
- SCB. (1997). *Välfärd och ojämlikhet i 20 års perspektiv 1975-1995*. Levnadsförhållanden, rapport nr 91. Statistiska centralbyrån, Stockholm.
- Socialstyrelsen. (1997). *Social rapport 1997*. SoS rapport 1997:14. Nordstedts, Stockholm.
- SOU 1971:74. *Kriminalvård i anstalt*. Justitiedepartementet. Esselte, Stockholm.
- Tham, H. (1979). *Brottslighet och levnadsnivå*. Liber, Stockholm.
- Tham, H. (1994). Ökar marginaliseringen i Sverige? I Fritzell, J. & Lundberg, O. (red.) (1994). *Vardagens villkor. Levnadsförhållanden i Sverige under tre decennier*. Brombergs, Stockholm.
- Walsh, A. (1990). *Statistics for the social sciences*. Harper Row
- Vedeler, G-H. (1993) [1973]. Frihetsstraffens innehåll - betraktningar om fangers rättigheter og fengslets forpliktelse. I Mathiesen, T & Heli, A (red.), *Murer og mennsker*. Pax forlag, Oslo.
- Vogel, J. & Häll, L. (1997). Välfärdsmätning och social rapportering. I: SCB. *Välfärd och ojämlikhet i 20 års perspektiv 1975-1995*. Levnadsförhållanden, rapport nr 91. Statistiska centralbyrån, Stockholm.
- Vogel, J. m.fl. (1987). *Ojämlikheten i Sverige. Utveckling och nuläge*. Levnadsförhållanden, rapport nr 51. Statistiska centralbyrån, Stockholm.
- Young, I-M. (1990). *Justice and the Politics of Difference*. Princeton University Press.

The Restraining Order in Finland: A sample survey of its application and effectiveness

by Eeva-Liisa Hirvonen

A statute on Restraining Order¹, also known as *Protection Order* or *Prohibition on Visiting*, came into force in Finland on the first of January 1999. The substance and purpose of the Act follow closely that of the Swedish “Lag om Besöksförbud”. Here, as in many other respects, Finland follows the example of its Scandinavian neighbours; in Sweden the law on prohibition on visiting was introduced ten years ago, and at least Norway and Denmark have also had a corresponding statute in force for several years.

In Finland the restraining order has aroused much interest in the general public and in the media, not least because of recent research on domestic violence and battered women as well as extensive media coverage on such tragedies. As background information I will present some statistical information on homicide in Finland from the year 1996. The figures are taken from a study titled “Patterns of Criminal Homicide in Finland” that was made by Janne Kivivuori for the National Research Institute of Legal Policy in 1999.

In 1996 the police registered 180 victims of intentional homicide in Finland. Of these, 125 (69,4%) were male and 54 (30%) were female (one was an unidentified body of a baby). Over 63% of the female victims and only 4% of the male victims were killed by persons who had been their intimate partners, either at the time of the crime or earlier, excluding “one night stands” and dates. The location of death also correlated clearly with the victim’s sex: 87% of female victims and 56 % of the male ones were slain in private homes or at holiday dwellings. Lethal street violence was almost completely a male phenomenon. Twelve per cent of male victims but just one female victim were killed in a totally public place. Similarly, the statistics on rape and on assault both indicate that women are more often threatened by a person they know and the act typically takes place in a private location. From this information it is easy to conclude that in Finland especially women have need of preventive protection against family violence and aggressive (ex-)partners. Against this record it is easy to understand why the new Act was received with such relief by women.

Essentially, the Restraining Order means that a person who behaves in a violent or threatening manner towards somebody, or one who seriously disturbs somebody’s life even without threatening his or her life or health, can be ordered to abstain from contacting the applicant in any way. The order prohibits visiting, sending letters or e-mail messages, making phone calls and all other means of approaching the protected person. Tailing and observing the protected person is also forbidden. Neither are any kind of friendly messages, congratulations, greetings or text messages via a mobile phone acceptable. Contacting the applicant is only allowed when this is unavoidable, for instance if a mutual child has had an accident or has fallen ill. This describes the basic form of Restraining Order, but if this is considered inadequate, an extended version of the order can be decreed, which allows the applicant to specify an area or areas where the disturbing person must not enter, for example the streets near one’s home address.

Restraining Orders are decreed by the lower courts. The maximum period is one year but it can be renewed. Violations of the order are punished with a fine or with maximally one year’s imprisonment.

The effect of the Restraining Order is directed to the future. The statute as well as the whole proceeding are *sui generis* in character. As a precautionary measure the order is aimed at preventing crimes against bodily integrity, life, peace or freedom. As such, it is to be used in anticipation of an offence, instead of a punishment given after one has already been committed.

It is a major limitation of the Act that it can only be applied in those cases where the parties live separately. It is impossible to eject somebody from her or his home by means of a restraining order. Thus, couples living together have to move apart if one party needs to be protected against the other. This means that not all domestic violence which takes place at a shared home can be tackled through this measure. Also, it has become apparent that legal complications arise in situations where a restraining order and a parent’s visiting rights towards a child are in conflict.

In Finland we have at the moment of writing this nine months experience of the actual functioning of the law. In all, 655 orders were given by 5th October, while by end of August the figure was 523. Only 32 of these (6%) were given to women. In the City Court of Helsinki alone 266 applications were made up to 5th October, some of them still waiting for proceeding. During the first six months legal proceedings were taken on 155 applications, which averages 25,8 applications a month. However, during August and September the number has risen to nearly 40 applications a month.

---

¹ A literal translation of the title of the Act would be “Prohibition on Approaching”, but since no official English translation has been established yet, I employ provisionally this designation which I believe is best known in the English-speaking area.

My investigation is focused on those applications and closed cases in the City Court of Helsinki where legal proceedings were taken during the first half of the year. My material consists of a sample of 100 applications or trial documents from this period and area. I have examined especially the relations of the parties, the production of evidence in courts, and through a number of interviews with protected women the general situation of the applicants as well as the effects of the order.

The largest group of applicants consists of women between 30 and 40 years, the second largest of children below 15 years, and elderly people form a third main group. As to the relationship between the parties, following formations appear: a divorced couple or separated partners (68%); elderly parents and their adult children who extort money from them (14%); between in-laws; new lover and old lover; acquaintances or neighbours; celebrities and their secret, compulsive admirers; journalists and private persons; convicts and their victims or the victims' witnesses. The accounts of the protected women give evidence of some problems in the working of the restraining order at present.

One of the interviewed women is an actress who performs at a big theatre and appears regularly on television as a speaker. This attractive young lady has an admirer, a young man who sends to her letters, or pieces of collage-art which consist of pictures he has cut off from magazines and completed with texts. The messages, all carefully covered in plastic film, can be decoded as an embellished form of sexual harassment. The admirer has been sending them for months almost every day. When I visited the object of adoration at her workplace in the television company she produced a massive sack full of cards and letters, all covered in plastic tape. The man also loiters in the vicinity of the theatre and the TV-studio. Undoubtedly the situation can be considered to constitute a serious harassment. An extended restraining order was decreed already on February but the only consequence of this decree seemed to be that the man found out the exact home address of his victim, and knew then where he could observe the woman also during her days off. After the man had broken the order for dozens of times, the police could only advise the applicant to "collect the evidence" - which she truly has done with her sack.

Disobeying the Restraining Order is an offence subject to public prosecution, where a single violation constitutes a penal crime. The police should therefore react to the first reported breach of the order. In the case described above, the breaches have eventually led to consideration of charges.

Another interviewed woman told me that her ex-husband, a drug-addict and a very violent person with a long record of assaults and batteries, has several times threatened to kill her, declaring that "If I don't get you, nobody does". He has battered the woman several times after having broken into her home. On one occasion he stuck the woman with a used injection needle while she was standing at the bus-stop. He was charged with battery since the needle could have been infected with either of the two hepatitis viruses that he was carrying in his body. The nine-year-old daughter of the couple lives in terror of her father's threats and the sixteen-year-old son from the woman's earlier marriage became mentally ill under the strain. He ended in psychosis when his biological father, who had promised to take the boy to the safety of his own home, suddenly changed his mind. The raving drug-addict has been able to victimize the whole family and continuously attempts to contact it despite a restraining order, which he is totally indifferent to. Again, the police advised the woman to gather more evidence. Only after she had reported of several violations of the order the police arrested the man for investigations. A serious problem may have arisen as a result of the fact that the police had by oversight noted down in each report the unlisted, secret phone number of the family: the reports end up as appendices to the legal documents which become public after a decision. Incidentally, that was where I found the information for contacting her, and caused her a minor shock by calling to her 'secret' number.

As a conclusion it can be stated that the Restraining Order was much wanted in Finland. During the first three months the number of applications reached the estimated figures for the whole year. But the Act is useless if an order only results in violations against it. For the victim it is very oppressing to collect the evidence and write down all approaches of the obtruding persecutor when she would rather go on with her normal life. It also creates a false feeling of safety for the victim in giving the impression of being protected by law, but in actual practice the police reacts slow when needed. The purpose of the Act is to enable the police to intervene already before any serious crimes have been committed.

The last example I want to describe is a case where the ex-spouses had a seven-year-old daughter who in the divorce was given to joint custody of both parents but who lived mainly with her mother. An agreement on the father's right to have the child with him in alternate weeks was ratified in court. However, the father terrorised almost daily his ex-wife's life through detailed advices on caring for the child in letters delivered to the postbox, in her car, and to her place of work. The letters instruct how to eat, what to wear or to watch on TV, what kind of lightning is appropriate in the room, and how to speak to the child. He also telephoned his instructions even several times a day. The ex-husband tried also to take control of the entire every-day life of the mother and the daughter by giving detailed daily schedules: "On Tuesday you may go to the gym or shopping!" Yet, the messages never contained any threats. When the man was issued a restraining order on ground of serious harassment restricting his phonecalls to one a week and other contacts exceeding his agreed right to meet the child were

proscribed, he changed his behaviour completely. An intense crisis produced by the divorce had caused his extreme behaviour but the intervention from outside brought him back to his senses. Later the ex-spouses began to consider themselves “very good friends” and to maintain contact voluntarily, which gives a happy end to this case.

Kriminalvård i frihet - är det ett straff?

av Kerstin Svensson

Kriminalvård i frihet, frivård, har sina rötter som ett alternativ till fängelse. Men vad är det för något? Är det ett straff? Jag tittar här på straffets karaktäristiska komponenter: tiden, rummet, observationen och pinan utifrån dels Michel Foucaults disciplineringsbeskrivningar och dels intervjuer med dömda, övervakare och handläggare i frivården. Observationen existerar i hög grad, men rummet är snarast virtuellt och tiden är mindre frekvent organiserad än i fängelset. Inslaget av pina är dessutom mindre tydligt. Innebär det att frivård inte är ett straff? Frågan blir belyst, men inte besvarad i detta inlägg.

Frivårdens historia och existens kretsar ständigt kring uttrycket "istället för" fängelse. De yttersta rötterna i Sverige finns i filantropiska satsningar i mitten av 1800-talet, med det blev inte mycket av dessa första tendenser till frivård. I slutet av 1800-talet återkom idén, fortfarande med filantropiska "räddnings"-anspråk. Denna gången drevs idén av personer inom riksdag och fångvård, inte minst av Sigfrid Wieselgren som både var riksdagsledamot och generaldirektör för fångvården (Wieselgren 1992). Det medförde att det i den svenska lagstiftningen har funnits möjligheter till kriminalvård i frihet i någon form sedan 1906.

Successivt har frivården utvecklats, fördjupats och förfinats. När Brottsbalken 1965 ersatte 1864 års strafflag argumenterade lagstiftaren för att det skulle vara de icke frihetsberövande påföljderna som användes i första hand. De kallades nu "påföljder" istället för straff. Endast böter och fängelse var att betrakta som straff. Kriminalvård i frihet var påföljder istället för fängelse och därmed ej att betrakta som straff. När Brottsbalken nu under 1990-talet stod inför en revidering blev begreppet straff åter viktigt. I straffsystemkommitténs betänkande (SOU 1995:91) poängterades att det måste vara de icke-frihetsberövande påföljderna som i möjligaste mån används som straff. Nu skulle det kallas för straff, "skyddstillsynen" skulle heta "övervakningsstraff" och behandlingstankens död proklamerades. Det handlar mer om retorik än om praktik i diskussionen. Det som i en tid kallas påföljd och är istället för straff skall i en annan tid kunna bli straff i sig. Vad betyder det? Vad är det för något? Hur går det till? Vad gör man?

Jag kommer inte svara på frågorna, vare sig den i rubriken eller de nyss ställda. Jag skall snarare utveckla frågorna och belysa svårigheterna. Jag arbetar med ett forskningsprojekt som handlar om att försöka förstå vad det är man gör när man utöver frivård/tilsyn/övervakning. Varför gör man så? Vilka motiv uppger aktörerna? För att försöka besvara detta arbetar jag med en undersökning som i stort består av 50 intervjuer med tjänstemän, lekmanövervakare och dömda. Jag tittar dessutom på en del skrivet material, regelsystem, riktlinjer, statistik och historiskt material i arkiv.

I fokus för min forskning står begreppen *stöd* och *kontroll*. Jag söker det som uppfattas och beskrivs som stöd och det som uppfattas och beskrivs som kontroll. Därutöver tittar jag på vilka metoder man använder när man utövar övervakning och vilka relationer det är mellan tjänstemän, lekmanövervakare och dömda. Jag koncentrerar mig på den löpande kontakten mellan aktörerna, men sneglar också lite på det som utöver själva övervakningen finns med i frivården: samhällstjänst, drogkontroller, behandlingsinsatser, programverksamhet mm.

Det jag skall ta upp här handlar, som sagt, om på vilket sätt övervakning uppfattas som ett straff. Hur aktörerna i frivården beskriver straffandet. Jag talar då om straff i dess allmänna betydelse, som reaktion på brott. Och gör inte någon åtskillnad på det som jag inledningsvis nämnde om påföljder och straff eller det som diskuteras i anledning av den Grönländska rättsväsendekommissionen: "foranstaltningar" och straff. Mitt perspektiv på frivård präglas av att jag forskar i socialt arbete. Jag ser inte kriminalvård i frihet bara som en del i rättsväsendet, utan även som en arena för socialt arbete. En arena jämte socialtjänsten, sjukvården, skolan mm.

En ofta förekommande föreställning är att socialt arbete är något bra, något gott, medan straffande är något dåligt, något ont. På samma sätt betraktas ofta stöd som gott och kontroll som ont. Under lång tid har man inte diskuterat frivård mer än att det är *i stället för fängelse*, och därmed är det bra. Fängelse är ont, frivård är i stället för fängelse, då blir det gott. Bland socialarbetare är diskussionen ibland den rakt motsatta. Man diskuterar inte frivård i det sammanhanget eftersom det är en form av straffande, det är kopplat till fängelse och eftersom fängelse är ont, måste också frivård vara det, det är ju ett straff. Beroende på vilket perspektiv man antar ser man antingen det goda eller det onda. Jag försöker se båda. Det är naturligtvis mycket svårt. Inte bara för att det är svårt att byta perspektiv, utan också för att det är samma handlingar som samtidigt är både stöd och kontroll. Mina intervjupersoner beskriver samma situationer när de talar om stöd som när de talar om kontroll. "Det är så skönt att ha en övervakare som man träffar och kan prata om allt med". "Det är så jobbigt att ständigt behöva berätta för övervakaren vad jag håller på med". Att träffa sin övervakare kan dels uppfattas om hjälp och stöd, dels oms tvång och plikt. På samma sätt beskrivs flera moment i övervakningen. Att lämna urinprov för droganalys kan uppfattas som en hjälp att hålla sig drogfri och det kan uppfattas som en integritetskränkande kontroll.

För att jag skall få hjälp att se såväl straffandet som det sociala arbetet i frivården arbetar jag med teoretiska begrepp. Jag hämtar begreppen dels från det som framkommer i materialet, företeelser som ofta beskrivs. Men en stor del av begreppen kommer från inspiration från olika teoretiska perspektiv, inte minst Foucaults disciplineringsbeskrivningar. Det är vanskligt att presentera det här nu, eftersom det är ett pågående arbete och jag bara mycket ytligt tar upp några grunddrag. Men jag skall här lyfta fram fyra begrepp som kan användas för att jämföra frivård/tilsyn med fängelse: tid, rum, observation och pina. Jag gör denna jämförelsen eftersom fängelset är något som vi alla känner till som ett straff.

Tid

Fängelsestraffet utmätts i tid. Tiden delas sedan upp som tid i anstalt och tid som villkorligt frigiven. Inom anstalten delas tiden in i dagar och timmar. Scheman finns upprättade för de dagliga aktiviteterna. I frivården har tiden också betydelse, men är inte så frekvent. Det är mer luft i organiseringen. Övervakningstiden är ett år för i stort sett alla, såväl den som är dömd till skyddstillsyn som den som är villkorligt frigiven. Under det året skall den dömda ha kontakt med sin övervakare och man avtalar en "kontaktfrekvens", ofta en gång i veckan. Övervakaren, som ofta är en privatperson, skall rapportera till tjänstemannen på frivården en gång i månaden. Var tredje månad träffas alla tre och diskuterar hur det går. Därutöver avtalas tider för drogkontroller, samhällstjänst, eller vad det är som är aktuellt för den enskilde. Tiden är också det vanligaste måttet på att en person inte har skött sin övervakning och att det finns skäl att använda sanktioner. "Nu har han inte hört av sig på en månad, nu måste vi göra något".... De jag har intervjuat berättar alla om hur de förhåller sig till tiden. Ju oftare den dömda och övervakaren har kontakt desto mer kan det beskrivas som ett straff, det blir besvärande. På samma sätt finns det de som beskriver att det inte är ett straff och då menar de att de inte behöver träffa sin övervakare så ofta. Upplevelsen av övervakning som straff har alltså ett samband med hur tätt tiden har strukturerats. Men det är veckor och månader som organiseras, inte dagar och timmar som i fängelset.

Rum

I fängelset är rummet/platsen av största betydelse. Att sitta i fängelse innebär att vara hänvisad till en begränsad yta, ett avgränsat område, inspärrad på en anstalt. Frivården har inte detta slutna rummet, övervakningen sker ute i samhället. Men var är det frivården utövas? Mina intervjupersoner beskriver att de träffas på frivårdens kontor, hemma hos den dömda, hemma hos övervakaren, på övervakarens arbete, på den dömdes arbete, på en bänk på stan, på ett AA-möte, i idrottshallar - det finns egentligen ingen plats där övervakningen inte kan utövas. Det är inte bara de avtalade mötena som är möten där övervakningen bedrivs. Dömda berättar om den oro som kan finnas för att träffa på sin övervakare på stan. Övervakare berättar att det kan vara bra att besöka klienterna i deras hem, då kommer man dem mera in på livet. Och speciellt om man kommer utan att ha anmält sin ankomst.

Eftersom man inte kan knyta frivården till en geografisk, fysisk, plats, måste man istället tänka sig en virtuell plats. En plats på samma sätt som internet är en plats. Alla vet vi att det finns, vi har varit där, men ingen kan peka på det. Frivårdens virtuella plats är den dömdes tankevärld. Det är i den dömdes tankevärld som mötena sker och det är också där som oron för att träffa på övervakaren vid fel tillfälle finns. Det är också det Foucault talar om när han säger att själen är kroppens fängelse. När frivården fungerar sker straffet i den dömdes tankevärld, hans själ.

Observationen

I fängelset samlas information om fångarna. Man ser dem i anstalten och man bedömer deras personer. Denna kunskapsackumulation och bedömning är betydligt större i frivården, betydligt mer ingående. Här ser man den dömda i hans naturliga sammanhang och varje nytt möte ger möjlighet att samla ny information. Skall man spetsa till det något kan man säga att fängelset är som en zoologisk trädgård, vi kan studera djuren i deras burar, sorterade efter brott och strafftider. Frivården är däremot mera likt att studera djuren ute i naturen. Vi får vara beredda på att de inte alltid kommer just när vi har tänkt oss, men när vi får se dem får vi också se hur de rör sig bland andra djur och hur de förhåller sig till sin omgivning.

Intervjupersonerna beskriver att det man gör när man har övervakning är att man pratar. De dömda beskriver hur övervakarna frågar dem om vad de har gjort sedan de senast sågs och de för redogöra för veckan som varit. "Har du varit på arbetsförmedlingen?"; "Hur var resultatet på drogtestet?"; "Hur går det i skolan?"; "Hur fungerar det tillsammans med frun?". Övervakarna beskriver också att de pratar. Men de talar också om att de genom att titta och lyssna på klienten gör en bedömning av vilket skick han är i och vilka behov han har. Det är övervakaren och tjänstemannen som styr samtalen utifrån vad de ser och hör i sin observation. Det innebär att ett samtal lika väl kan inledas med "Så fräsch du ser ut" som med "Men, herregud, hur ser du ut, vad har du gjort?". Det är också i talet och observationen som hjälpen finns. När klient och övervakare är överens om ett problem söker de tillsammans lösningen. Det är det som dömda kan beskriva som att de får stöd och hjälp. Det är det som övervakare och

tjänstemän beskriver som att de bedriver motivationsarbete och det är det som Foucault skulle beskrivit som en verksam disciplinering.

Pina

Men är det då någon pina i frivården? Först beror det på vad man lägger i begreppet pina. Måste det vara uppenbart plågsamt för att räknas som pina? Eller räcker det med att det är något oönskat, något man inte vill ha?

Genomgående har mina intervjupersoner en positiv syn på övervakning, de beskriver det inte primärt som en pina. Nej, de beskriver det framför allt som *i stället för fängelse*. Varje gång de inleder ett resonemang kring att det är besvärligt, att tiderna binder upp och begränsar, att det är besvärande att riskera träffa sin övervakare vid fel tillfälle, att det är besvärande att behöva berätta så mycket om sig själv och bli ifrågasatt - varje gång slutar det med att de vänder om och säger: "Men det är ju bättre än att sitta inne". Det goda med frivården blir gott eftersom bilden av fängelset ständigt ärt närvarande. I ljuset av fängelse blir det mesta i frivården gott. Det är ju *i stället för fängelse* och när det är gott kan det ju inte vara en pina. Bara en de dömda jag intervjuat har tagit upp fängelse som något bättre. Det var en man i 60-års åldern som hade dömt första gången 1958 och sedan dess haft kontakt med frivård och fängelser mer eller mindre. Han beskriver hur mycket bekvämare det är att sitta i fängelse, man får vara i fred. I frivården är de efter en hela tiden, kollar och frågar. På anstalten sköter man sig själv. Denne man ansökte om att få avtjäna hela sitt straff på anstalt och slippa bli villkorligt frigiven. Det är dock inte möjligt i Sverige, varför han blev villkorligt frigiven med två månaders fängelse i resterande strafftid. Istället för att sitta av dessa två månader fick han övervakning i ett år.

Alla de fyra komponenterna jag har tagit upp här, finns både i frivården och i fängelset. Men de har olika proportioner. Skall man då betrakta frivård som ett "i-stället-för-straff", eller skall man betrakta det som ett alternativ i den meningen att det är en *annan* form av straff? En form som är bättre anpassad till vissa personer och vissa samhällsformer.

Litteratur

Foucault, Michel (1987) Övervakning och straff, Arkiv, Lund

Svensson, Kerstin (1996) Kunskap om frivård, KVS Förlag, Norrköping

Wieselgren, Sigfrid (1992) Minnen från mina fångvårdsår, Rönells Antikvariat, Stockholm
SOU 1995:91, Ett reformerat straffsystem

'Limits to Limits' – Finns der grenser for straffens begrensning i moderne samfunn?

af Nils Christie

Kjære deltakere,

Det har vært så mange inntrykk disse dager, så jeg har bare lagt bort mitt opprinnelige manuskript, og vil isteden forsøke å integrere noen av inntrykkene i dette innlegget.

I.

Og jeg vil ta mitt utgangspunkt i spørsmålet om hvorvidt det finnes noen grenser for et samfunns anvendelse av tvang overfor sine medborgere, - da den tvang som er begrunnet i at borgeren har gjort noe hun eller han ikke skulle ha gjort. I andre land kunne vi jo ha spurt; er det noen øvre eller nedre grense for samfunnets anvendelse av straff? I Grønland blir det ikke fullt så enkelt. Vi må jo spørre om det finnes noen øvre eller nedre grense for bruken av det som her kalles "forholdsregler".

Likevel, helt forskjellig blir det ikke. I "forholdsregler" ligger tvang utløst av de uønskede handlinger. Og noe av denne tvang ligner jo til forveksling på det vi også møter utenfor Grønland. Vi kan derfor sammenligne.

Og hva er tilstanden?

Den er at inngripende forholdsregler anvendes i meget betydelig omfang i Grønland, langt mer enn lignende tiltak anvendes i de øvrige land i Norden. Noen enkle tall, som ikke behøver være helt riktige, kan angi hovedtendensen. I Herstedvester sitter det muligens 13 Grønlandere akkurat nå, i Nuuk kanskje 20 uten utgang. La oss også tenke oss at det sitter 7 i politiarrester eller i ungdomsarrester uten utgangsmuligheter. Det blir 40 fanger under tildels meget strenge betingelser, eller sett i forhold til et folketall på 55 000, 70 pr. 100 000 innbyggere. I Norden forøvrig har vi for øyeblikket rundt 50-60 fanger pr. 100 000 innbyggere, og da er alt tatt med, også de åpne anstalter. Tar vi med disse åpne anstalter også i Grønland kommer vi der opp i et tall på 400 alvorlige foranstaltninger pr 100 000 innbyggere i Grønland. Men det må nok føyes til at mange av disse foranstaltningene er mindre inngripende enn åpne fengsler i Norden forøvrig. Men rent formelt betyr tallet at Grønland ligger høyere i maktutøvelse av denne type enn noe annet land i Vest-Europa. Grønland ligger også høyere enn Canada som for øyeblikket har 129 pr. 100 000 innbyggere. For å finne noe som ligner på Grønland, må vi enten gå til Øst-Europa, eller til USA. USA og Russland har begge fangetall i nærheten av 700 pr 100 000 innbyggere, et helt eksepsjonelt høyt tall som gir grunn til dyp uro. Det er land som styrer sine befolkninger ved hjelp av strafferettsapparatet.

Men fangetallene avhenger vel av kriminaliteten?

Både ja og nei. Med ekstremt høye drapstall, vil det oppstå et press på systemet, men intet skjebnestyrt høyt fangetall. USA-t allene kommer ikke først og fremst av volden, men av narkotikainnesperringene. Finland hadde i begynnelsen av 60-årene fangetall på høyde med Grønland i dag., mens det øvrige Norden på den tid hadde enda lavere tall. For Finland var det på den tiden viktig å være en del av Norden, en forankring her betød en beskyttelse mot krav fra Sovjetsamveldet. Finland hadde høy voldskriminalitet, men var ved systematisk arbeid blant lovgivere i stand til å presse fangetallene nedover. I noen grad må vi derfor kunne si at et land bestemmer seg for sitt fangetall. Det er ikke skjebne, det er valg. Det er jo ingen naturlov at en drapsmann skal idømmes tidsubestemt, eller 10-12 års innesperring. Det kunne være noe helt annet, noe meget mindre eller meget mere. Spørsmålet om straff er på mange måter et kulturspørsmål. Straff representerer oss som nasjon. Den bestemmer hvordan vil vi se ut, hva vår selvpresentasjon skal være. Finland ville tilhøre Norden, og tilpasset straffenivået til dette. De Baltiske land er akkurat nå i samme valgsituasjon, - skal de utvikle sitt straffesystem i retning av det russiske og stadig øke fangetallet? Det ser slik ut akkurat nå – eller skal de bevege seg i retning av det øvrige Norden?

II.

Men på ny; Hva er da passe? Finnes det noen øvre grense for styring med straff?

La meg gå en omvei for å svare.

Hvis det er et levende samfunn man står overfor, ett som har

1. et minimum av materielle forutsetninger for *alle* innbyggere. (F.eks. .hus eller herberge også til dem som drikker flor meget, eller vasker seg for lite).
2. med møtesteder for bearbeiding av konflikter. (F.eks. markeder, politiske møter, eller kanskje kretsdommerens hus om man utnyttet den mulighet.)
3. Hvor alle hadde tilhørighet i ett eller annet nettverk som slekt, venner båtmannskap.
4. Og hvor man gjerne ville ha fortsatt tilhørighet
5. Hvor man hadde mulighet for å opparbeide sosial kapital som kunne mistes om man ikke noen grad levde etter minimumsreglene.

I slike samfunn nærmer man seg rammebetingelsene for at straff ikke skulle være særlig påkrevet.

Men likevel kan jo noe gå galt. Fru A går kanskje til sengs med sin nabo hr. B. Hr. A banker deretter opp sin kone og hr. B. Flere ganger. Dessuten skyter han hr B's beste hund.

Klare tilfelle av vold og selvtekt, ville politimannen si.

Men hva ville man sagt på kjøttmarkedet, eller i butikken, eller på kirkebakken, eller rundt om på alle de steder hvor folk møtes i en liten by? Hva ville man sagt om ikke politimesteren hadde ytret seg først, og fått gjennomslag for å legge sin forståelse til grunn?

Gjennom utallige samtaler, der og på alle møteplasser, ville det kanskje vokse fram den mening at det var for galt, det der med hunden .Hr. A burde derfor gi sin beste hund til hr.B. Onklene til A og til B går derfor til hr. A, forklarer ham dette, og tar hunden med til hr. B.

Dette er urløsningen på konflikter i sivile samfunn uten sterk stat. Man forsøker å skape fred. Man vet man skal leve sammen også i fremtiden. Straff er en invitasjon til borgerkrig, eller til utdrivelse av den ene part. Gjenopprettelse gir mulighet for fortsatt samliv.

Men ikke bare i samfunn uten en sterk stat er dette den sentrale løsning. Den moderne stat er også i vanskeligheter. Det eksisterer hele tiden et voldsomt press på rettsvesenet. Volumet av fanger blir overveldende. Vi får situasjoner hvor man kan si at viktige deler av styringen i samfunnet skjer innen den strafferettslige arena. For å endre denne situasjon ser man i svært mange land en søken etter alternative konfliktløsningsmetoder. I Norge er det gitt en egen lov om denne formen. Alle borgere skal ha adgang til de såkalte "Konfliktråd", Der kan naboer komme med sine tvister. Og dit kan politiet sende saker som de synes er egnet. Blir det en løsning i konfliktrådet, da blir det ikke noen straffesak. Da er jo saken løst.

På besøk i Grønland, er det umulig ikke å tenke seg at denne løsning også her kunne være nyttig. Det er den gamle formen. Og så er det på samme tid den nye. Den grønlandske rettsorden er på en måte både gammeldags og moderne. Ved å legge vekt på gjenopprettelse ikke bare i sivile saker, men også i det som kalles straffesaker, ville den komme helt i forkant av en utvikling som er i gang også i industrisamfunnene.

I en slik utvikling er det for meg, en gjest i landet noen dager, vanskelig å forstå at noen kunne egne seg bedre enn nettopp kretsdommeren og hennes/hans hjelpere. Det er jo en autoritet, men samtidig en som ikke bare skulle knytte seg til straff. Jeg kan ikke forstå annet enn at det må bli et sentralt tema for Den Grønlandske Rettsvæsenkommisjon å diskutere om man på forsiktig vis kunne forsøke å utvikle kretsdommervirksomheten i denne retning. Hvorfor skulle ikke kretsdommestolene kunne bli den viktige møteplass for drøfting av den store rettsspørsmål, nabolagets reelt følte konflikter? Hvem ellers? Presten er neppe egnet i saker hvor en eller flere ikke er troende. Politikere står midt i konflikter og vil kunne møte parter som på viktige punkter står dem fjernt. Kommunalansatte er nettopp ansatte, de aar i den rollen ikke den nødvendige tyngde.

Kretsdommeren kunne ha den. Her kunne vel Hr. A og fru A og hr. B kunne møtes, sammen med slekt og venner og med noen av de omstridte hundene utenfor. For å drøfte hva som var skjedd, og for å tenke fremover. Ikke for å felle en dom, men for å hjelpe til med å finne en rettferdig løsning.

Om politimesteren kom forbi, ville han vel først si:

Men det var jo et lovbrudd, ja flere lovbrudd.

Men man kan jo også si: I utgangspunktet finnes ikke lovbrudd. Handlinger *er* ikke, de blir, gjennom den mening de tillegges.

Politimesteren vil si: Det er urettferdig. Like handlinger vil i et slikt system føre til ulikt resultat.

Men man kunne jo også si: Handlinger er yderst sjeldne like, for deres karakter bestemmes av den kontekst de utspilles i. Jurist enes snakk om "like handlinger" er bare mulig ved å se bort fra det meste. Juridisk trening er i stor utstrekning en trening i hva de skal regne som irrelevant. Kanskje hr. A hadde vært ekkel mot fru A i mange år.

Han hadde dessuten engang ødelagt sleden til hr. B med vilje. Det visste alle. Kanskje hr B burde få *alle* A's hunder? På den annen side: Hr B var alment kjent for at han ikke foret hundene tilstrekkelig. Kanskje Hr. A burde få beholde hundene!

Alt dette burde vel en levende domstol hjelpe partene til å finne ut av.

III.

Men selv i det perfekte samfunn er det stadig noe som går helt galt. Noen er sultne, isolerte, har ikke mer ære tilbake og kan derfor ikke styres ved å trues med æresfratagelse. Kanskje de i sin nokså forkomne tilstand forsøker å tilfredsstille seg ved å ta på smågutters kjønnsorgan. Eller ta andres ting, - mat eller redskap – med makt. Og de gir seg ikke, selv om all verdens autoriteter sier de må. Og gjenoppretting kommer ikke på tale, de selv og deres nærmeste har intet å gi.

Det grunnleggende problemet her, ligger jo nettopp i dette, de har intet å gi. Det er et fattigdomsproblem, og i det ligger jo et svar: Det viktigste som kunne gjøres, er av sosial art. De burde hjelpes ut av kummerligheten ved at de fikk tak over hodet, et sted å bo, og hjelp med alkoholproblemene. Men inntil det er gjort, og egentlig bestandig, vil noen problem gjenstå med gjerninger som er uakseptable for alle, hvor nabolaget ikke kan tåle mer og hvor den store utstøting truer.

Da må selvfølgelig kretsdommeren aktiviseres i sin mer gammeldagse dommerrolle. Forsøkene på megling, skape fred, hun/han må ta av strikkejakken og på noe som mer ligner en dommerkappe.

Men her møter vi jo nye vanskeligheter. Hvor det ikke lenger dreier seg om et "frivillig" oppgjør, hvor formell tvang skal brukes, *da* kommer behovet for rettssikkerhetsgarantier inn i bildet. Og da er det jo noe ved den Grønlandske ordning som skaper betydelig uro. Det gjelder spesielt kjernebegrepet *Foranstaltninger*. Vi som har vært med i den kriminalpolitiske debatten i noen tid, får ikke bare gode vibrasjoner av det ordet. Det var jo dette vi kjempet mot i 60-årene. De tidsbestemte straffear. Behandlingstanker som bare var kamuflasje. Og vi vant. Men kanskje vi vant for lett, for totalt.

1. Vi fikk et gjerningsorientert system, basert på straff.
2. Vi fikk et takstsystem for utmåling av pine, et system som var lett manipulerbart av politikere som igjen er kommet under et konstant press fra media. Dommeren mistet mye av sin makt i forhold til politikere.
3. Og vi fikk en mentalitetsendring. Endelig kan vi straffe med god samvittighet, sa en fengselsmann.

Jeg synes nok fortsatt at "foranstaltninger" rommer mange farer. Men jeg engstes også for å ødelegge det gode som ligger i dem. Vi må ikke i iveren for å sikre mot misbruk miste det som "foranstaltningene" rommer av humanitet. Men samtidig, og det er bestandig slitsomt med to tanker i hodet på samme tid, samtidig må vi passe på at vi ikke glemmer at foranstaltningene baserer seg på maktbruk! For mottakerne vil lidelsene som påføres dem gjennom "foranstaltningene" være av samme type som i andre system kalles straff. Det høye innesperringsnivå vi møter i Grønland (og med avleggere i Danmark) er ikke egnet til å overbevise om at de mest inngripende foranstaltninger anvendes med den varsomhet som er nødvendig om humaniteten skal være bærebjelke i systemet. Hvis Grønland legger seg på et innesperringsnivå langt over sine naboland – Canada og Norden – da er det uunngåelig at den generelle tiltroen til det grønlandske systemet blir sterkt svekket. I en slik situasjon vil kravet til rettssikkerhetsgarantier øke, og det blir umulig å motstå presset i retning av en profesjonalisering av systemet. Den grønlandske løsning blir en museumsgjenstand, og Grønland vil miste sin mulighet for å videreutvikle et system som gjør at landet kan befinne seg i forkant av den utvikling som nå gjør seg gjeldende også i mange industrialiserte land.

Alkoholbruk och alkoholpolitik i Grönland

af Pia Rosenqvist

Inledning

Först något om projektets utgångspunkter.

Vid ministermötet hösten 1997 redogjorde den dåvarande hälsoministern Marianne Jensen för bruk av alkohol och narkotika i Grönland samt för åtgärder för att begränsa bruk och skador, bl.a. genom att upprätta ett nytt alkohol- och narkotikaråd. Ministern efterlyste dessutom mera forskning om attityder till och bruk av narkotika i Grönland, och önskade att NAD, som gett ut en rapport om narkotikasituationen i Norden i framtiden skulle inkludera Grönland, på lik fot med andra länder, i det nordiska samarbetet.

Dethär gav upphov till en ansökan från NAD:s sida till Nordiska ämbetsmannakommitten för narkotikafrågor om anslag för ett pilotprojekt som vi kallade "alkohol- och narkotikafrågor i ett självstyrande område, Grönland". Vår/NAD:s utgångspunkt var att på basen av tidigare forskning göra en lägesbeskrivning av rusmedelssituationen, inte bara bruk utan speciellt de rusmedelspolitiska insatserna. Vi fick pengar för sammanlagt tre månaders lön och lite resor av Nordiska ministerrådet. För projektet fick vi dessutom en lokal bakgrundsgrupp bestående av personer från Hjemmestyrets direktorat för sundhed och forskning (numera sundhed og kirke), Kriminalforsorgen, Skattedirektoratet och polisämbetet i Nuuk.

Utgångspunkterna för projektet för å ena sidan de grönländska myndigheterna och å andra sidan forskaren, som blev jag, å andra sidan, kan inte sägas ha varit motsatta men olika. Ministerns inlägg kan ses som ett av många att höja den grönländska profilen i det nordiska samarbetet även om det också fanns ett genuint intresse för alkohol- och narkotikafrågor; för min del var det fråga om att försöka fylla en lucka i kunskapen om geografiskt näraliggande, politiskt och kulturellt intressanta enheter - i NAD hade pågått ett projekt om Baltikum, eller snarare länderna kring Östersjön, samtidigt som EU tillhörigheten/associeringen förändrat betingelserna för alkoholpolitiken i Norden - i det europeiska perspektivet blev öar - skatteparadisen som ett exempel - intressanta ur alkoholpolitisk synvinkel. Grönland är och var också känt inom alkoholforskningen för sitt ransoneringsexperiment.

Detta är en pågående undersökning och det följande är därmed preliminärt. För ändamålet har jag vistats totalt två veckor i Nuuk: en vecka i februari och en i juni 1999. Jag har haft hjälp med materialinsamling av en ung finländsk kulturgeograf Lotta Numminen i tre månader, och Hans-Henrik Olsen som skall tala efter mig om den grönländska pressens skriverer om alkohol- och narkotika har insamlat sitt material för denna undersökning.

Triangulering

Både i kunskapssociologin och i diskussionen om validering av resultat från undersökningar som gjorts med kvalitativa metoder har man diskuterat den så kallade trianguleringens möjligheter. Speciellt Norman Denzin brukar nämnas som klassiker, en som menat att man kan validera mjuka data genom att jämföra dem med data insamlat på annat vis; David Silverman har i böcker från 1980- och 1990-talet tänkt sig att trianguleringen kan användas som ett redskap för att skaffa sig kunskap om sociala fenomen i deras olika sammanhang, att sociala fenomen alltså inte är absoluta utan konstruerade och att forskningen, här speciellt social interaktionism, etnometodologi mm i huvudsak sätter in fenomenen i olika sammanhang. Trianguleringen i strikt mening kan således i Silvermans syn inte validera något: fakta typ statistik är inte mer eller mindre sanna än subjektiva upplevelser av t.ex. alkohol- och narkotikabruk eller den betydelse någon tillmäter t.ex. bruket; de är något förenklat sagt fenomen i olika sammanhang.

Jag tar upp triangulering här för att jag tycker den fungerar som ett bra redskap för att sortera olika typer av material - och kanske senare fokusera intresset för undersökningen.

När man skall beskriva alkohol- och narkotikafrågor i Grönland kan man alltså ta upp dem ur olika synvinklar:

fakta

erfarenheter

mening/tolkning

Det material vi har i undersökningen kan vi försöka ordna upp enligt triangeln samtidigt säger det något om undersökningens objekt och innehåll.

Undersökningens objekt och material

Vi är alltså intresserade av alkohol- och narkotikaförhållanden i Grönland. Förhållanden har vi tänkt oss som en uppfattning om i vilken grad alkohol- och narkotika används i Grönland; vilken politik som förts, vem det är som reagerar på vad, vad kännetecknar den förda alkohol- och narkotikapolitiken, vem utför den, vi är intresserade av samarbetet och arbetsdelningsfrågor inom Grönland och mellan grönländska och danska myndigheter samt för det tredje hur uppfattas alkohol- och narkotika, bruk och missbruk, den förda politiken?

Vad är rusmedlens roll i samhällspolitiken?

Vad har vi då för "fakta"? Vi har:

- statistik om alkoholförsäljning, statistik om beslag av hasch, bruksvanor bland vuxna och ungdomar enligt gjorda surveyundersökningar; vi har uppgifter om politikens innehåll typ lagen eller lagar och deras bestämmelser; beskrivningar av vem som handhaft vilka arbetsuppgifter, dvs aktörerna och vad man gjort under t.ex. 1990-talet från bland annat myndigheternas sida (informationskampanjer, kriminalitetsbekämpningskampanjer, skolundervisning, behandling). Vi har också material om en del diskussioner i landstinget om alkoholpolitiska frågor

- för att belysa rusmedlens roll i samhällspolitiken och -debatt använder vi dels de tidigare nämnda materialen men också det andra benet av triangeln: vi har intervjuer med en del aktörer, nyckelpersoner om man så vill, men vi har också diskussioner med unga människor om hasch, och framför allt har vi det pressmaterial från 1970- och 1990-talen som Hans-Henrik Olsen kommer att ta upp

-tolkningen, de meningsgivande systemen vet jag inte om vi kommer åt, egentligen, men möjligen, via det mjuka materialet.

I det följande finns bara små rudiment - som sagt är den största delen av vårt material egentligen oanalyserat. Jag kommer dessutom att hålla mig till alkoholfrågan och lämnar narkotika åt sidan.

Jag är också medveten om att mitt inlägg är etnocentriskt - jag talar som en nordbo, mina jämförelser är till Norden snarare än till samfund med grönländskt besläktade folk, i Alaska, Nord-Kanada och Ryssland.

Alkoholbruk

I figur 1 ser vi att Grönland år 1997 införde ungefär lika mycket alkohol per person (i 100 % alkohol) som man sålde i Danmark medan de övriga nordiska länderna hade en längre konsumtion (införsel/försäljning här som approximering av konsumtion).

Figur 2 visar på konsumtionen bland över 14 åringar i ett längre tidsperspektiv i Norden.

Grönland uppvisar en markant ojämn utveckling. De stora förändringarna som vi kan se är till en del reella, till en del beroende på förändringar i statistikföring och registrering och ytterligare kan de bero på speciella drag i Grönland, t.ex. lagerhållning.

Det står dock utom tvivel att uppgången, bruket av alkohol ökade mycket snabbt från 1960- till 1970-talet; Bruun et al (1975) konstaterar att Grönland på 1970-talet stod på samma höga nivå som Italien vad gäller drickandet - något erhört i nordiskt perspektiv.

Man kan spekulera om mekanismerna bakom processen. Leif Sölling (1974) undersökte situation på 1970-talet. Som ni vet var inte alkohol egentligen tillgängligt för grönlänningar före 1950-talet och blev det först 1953 då Grönlands kolonistatus upphävdes och ön blev en del av det danska riket. Att få dricka alkohol blev en symbol för jämlikhet, en demokratisk rättighet (Poulsen 1986, Sölling 1974). Det är klart att många andra aspekter på utvecklingen har tagits fram: alkohol blev en markör för en ny livsstil, den stora konsumtionen avspeglade en kulturell konflikt, stress eller underordnad position; det var ett främmande element i den grönländska kulturen - alla dessa stickord har använts för att beskriva alkoholens funktion i Grönland på 1950- och 1960-talen (Sölling 1974). Negativa följder i form av våld och olyckor blev dock snabbt synliga och redan i slutet av 1950-talet ville man först utreda situation (Alkoholsituationen i Väst-Grönland 1961) och sedan tillsatte man en "edruelighetskommitte" 1966 - med Söllings undersökning som följd. En rekommendation om ransonering av alkohol lades redan tidigt i slutet av 1960-talet; men även om kanske en större del av befolkningen hade kunnat acceptera det eller rentav velat ransonera eller förbjuda alkohol var det inte ett tänkbart alternativ. Alkoholdiskussionen blandades in och i spelade en roll i nationsbygget. Enligt Sölling det var viktigt å ena sidan för grönlänningar att kunna handskas med alkohol lika väl som danskarna gjorde det; å andra sidan skulle ransonering ha inneburit ett alltför stort hopp, alltför stort självstyre redan då, i ett läge då självstyret inte ännu var politiskt moget.

1978 hölls en folkomröstning med en majoritet som röstade för stramare alkoholkontroll, det blev ransonering. Ransoneringssystemet avpolletterades dock mycket snabbt, efter 2,5 år.

Jag ska inte gå och beskriva ransoneringssordningen, men olika uppgifter tyder på att effekterna av ransoneringen var dramatiska, speciellt under de första månaderna av ikrafrädandet. Det var snarast fråga om själva konsumtionen (som mellan 1978 och 1980 gick ner med 33 %, figur 2) men också olika typer av våldsbrott, medan andra kategorier av brott förblev opåverkade eller gick t.o.m. upp som sexualbrott och smuggling av hasch. Det blev lugnare i hemmen, barnen fick omvårdnad och ställen dit barn kunde ta sin tillflykt när föräldrarna söp tömdes; socialbidragen gick ner, försäljning av andra typer av konsumtionsvaror gick upp. Ransoneringssystemets negativa sidor rörde mest den tekniskt sett illegala handeln med köpkuponger, en del missbrukare begick brott eller skuldsatte sig för att kunna köpa kuponger, och likaså fanns det tecken på att hembränning liksom även smuggling av alkohol och hasch ökade. Dessutom sades systemet vara dyrt att administrera, och vidare att det politiskt var ohållbart - det infantilerade befolkningen menade man. En spiritusarbetsgrupp hade konstaterat att systemet var impopulärt (Schechter 1986).

I mars 1982 beslöt Landsstyret att sluta upp med ransoneringen - beslutet förverkligades fyra dagar senare.

Avvecklandet av ransoneringen var minst lika dramatiskt som själva införandet, men åt annat håll. 1982 var konsumtionen nästan dubbelt så stor som 1980, olika typer av våldsbrott gick upp, våld i hemmen och mot barn ökade, behovet av första hjälp dubblerades eller treubblades på sina håll. Men haschsmugglingen gick inte tillbaka utan fortsatte att öka - det var med andra ord inte fråga om att ersätta alkohol med hasch, utan hasch hade kommit i tillägg till alkohol (Schechter 1986).

Alkoholransonering som tecken på alkoholfrågans betydelse

Alkoholen var en viktig samhällsfråga både på riksnivå och i bygderna. Per Langgård (1986) undersökte i slutet av 1970-talet förhållandena i en liten sydgrönländsk by. I denna i övrigt socialt sett egalitært fungerande by föreföll alkohol att vara den fråga som splittrade befolkningen - en del drack häftigt, andra drack ingenting och meningarna var delade vad gäller hur man skulle hanskas med alkohol. Langgård menar att alkoholen sågs hota den grönländska identiteten, i en tid då en uttalad grönländisering av samhällslivet skedde: man kunde igen tala i termer om nationsbygge. Langgård och Finn Breinholt Larsen (1985) kunde i en surveyundersökning 1984-85 konstatera att en överväldigande del, ca 80 % av de tillfrågade talade för ransonering eller totalförbud av alkohol, trots den påstådda impopulariteten med ransoneringssystemet. Förespråkarna för en liberal politik fanns i Nuuk, de var välutbildade och arbetade i första hand för förvaltningen i Nuuk. Jens Dahl (1986) har beskrivit införandet av självstyrelse i Grönland och liknat Grönland då vid en så kallade överstor, överutvecklad postkolonial stat - som oftast utmärks av ett centralistiskt styre, där den generella befolkningen och dess intressen försvinner. Upphävandet av ransoneringen var i hans syn ett flagrant exempel på distansen mellan den nya eliten i Nuuk och den generella befolkningen. Den första alkohollagen från 1985 var centralistiskt uppbyggd - det var inte tänkt att man skulle ha möjligheter till olika slag av "alkoholpolitiker" (policies) i Grönland - visserligen sades ansvaret och initiativet ligga på den lokala nivån men det var bara Landsstyret som hade rätt att fatta beslut om restriktiva åtgärder. Moses Olsen som kan betraktas som en av de tre-fyra viktigaste politikerna under 1970-talets sista år, som en av nationens fädrar, har åtminstone i efterhand menat att han som den första socialminister 1979 var tvungen, mot sin vilja att införa ransonering. Folkomröstningen skedde under den danska tiden, som dock det nya Landsstyret fick lova att införa. Restriktioner av alkohol passade inte in i hans tänkande i en tid av optimism och nyvunnen frihet för Grönland.

Alkoholbrukets nedgång

Jag tar ett raskt steg över till 1990-talet. Som man kan se ur konsumtionssiffrorna har nedgången varit mycket konsekvent sedan 1980-talets slut.

Vad är orsaken till nedgången - en tusen dollars fråga som man gärna skulle få svar på i alkoholforskningen? Några möjligheter:

* 1987/88, ekonomisk recession sätter in: flera av de danska byggarbetsplatserna mm avslutas; mätt med olika mått hade befolkningen mindre pengar att använda på alkohol än tidigare. Den ekonomiska trenden har nu vänt och under de senaste tre åren kan man faktiskt se en liten ökning av alkoholkonsumtionen igen i Grönland;

* Andelen danskar har minskat - och enligt många undersökningar, gjorda både på 1970-talet och på 1990-talet visar att de i Grönland varande danskarna vanligen dricker mera och oftare än fast boende grönlänningar; andelen danskar ökade ju faktiskt ordentligt i och med hjemmestyrets införsel på 1980-talet och har först sedan 1988 minskat. Konsumtionssiffrorna följer den här utvecklingen. Fortfarande (Grönlands statistik 1996) säger sig ca 10% av danskfödda dricka minst två drinkar 3-4 gånger per vecka, medan motsvarande andel för grönländsfödda är lite på 5 %. Danskarna har ofta varit ensamma män; män dricker mera än kvinnor.

* Det finns tyvärr få kulturellt inriktade studier av drickandet i Grönland men de få som gjorts, och likaså både kriminalstatistik (och Retsvesenskommissionens siffror som presenterats på seminariet) och grönländska hälsoprofilundersökningar (Bjerregaard et al 1995) tyder på att den ökade konsumtionen sen 1950/60 talet haft klara följder i form av våld och död - även om naturligtvis inte alkoholen nödvändigtvis kan förklara alla händelser. Det är anmärkningsvärt att hälften av alla grönlänningar som fötts efter 1960 har upplevt alkoholproblem i sin barndom, jämfört med 10 % för dem som fötts 1935 eller tidigare (Curtis et al 1997). Mängden av drickandet har ackompanjerats av en häftig dryckesstil, av mycket på en gång. Om alltså konsumtionsnivån ligger på den danska liknar dryckesstilen mera den finska eller svenska: 38% av männen i den grönländska hälsoprofilundersökningen klassades som antingen storförbrukare eller berusningsdrinkare (binge drinkers) - en klart större andel var berusningsdrinkare. I dethär sammanhanget kunde jag nämna att bara 12% av kvinnorna klassades som dylika.

Samma gäller ungdomar, relativt sett. Grönländska ungdomar börjar inte dricka tidigare än andra i världen, snarare relativt sent, men när det väl börjat, vid ca 15 års åldern, har de raskt accepterat det kulturella mönstret - och ligger i topp av erfarenheter tillsammans med Finland, ungdomar i Danmark. Skottland och Wales (King et al 1996).

* Man har som förklaring på konsumtionsnedgången menat att dryckesvanorna har ändrats bland befolkningen: att folk skulle ha gått över till svagare drycker och färre drinkar per gång. Jag vet inte om det är sant. En ny ölsort med 3,6 % volymalkoholprocent infördes här 1992 och samtidigt gjordes en alkoholskatteomläggning så att skatten är progressiv och följer alkoholvolymen i dryckerna: sprit beskattas därmed mycket strängare än öl eller vin. Detta hade en liten effekt från ett år till ett annat på vad man drack, men sett i ett längre perspektiv - från mitten av 1970-talet till mitten av 1990-talet är det förbluffande hur oförändrade dryckespreferenserna är på landsnivå i Grönland (figur 3). Som jämförelse kan jag säga att Finland ännu 1980 drack ca 40% av sin alkohol i spritform, Sverige närmare 50% och nu har båda dessa länder gått ner till ca 25 %. Spritens andel i det grönländska drickandet har växlat mellan 8 och 14 % under de senaste 25 åren. Vinets popularitet i mitten av 1980-talet kan mycket väl också ha sammanhang med andelen danskar i befolkningen.

Många av oss intervjuade politiker och nyckelpersoner omfattade uppfattningen om att folk har ändrat sina dryckesvanor. Detta kan väl motsvaras av verkligheten i tätorterna, i Nuuk, i de rikare delarna av Grönland. Dryckesvanor, dryckeskultur och därmed levnadssätten har säkerligen ändrats eller snarare, är annorlunda för den nya generationen, den som egentligen bara upplevt hjemmestyretiden, än för de äldre. Den mest genomgripande strukturomvandlingen har kanske skett, grönlänningarna har disciplinerats till att följa en mera klockdikterad tid men i små byar och på orter långt ifrån Nuuk såsom i öst och i norr, har "moderniseringen" inte skett lika genomgående och snabbt. I norr och öst ser man på basen av införselsstatistiken ut att dricka mycket mer och speciellt mycket mer sprit än på annat håll; likaså är det ett faktum att vissa alkoholrelaterade våldshandlingar relativt sett är vanligare på dylika orter än i tätorter - detta gäller både självmord och mord.

Alkoholpolitik

Alkohollagstiftningsfrågornas placering i hjemmestyrets olika direktorat är intressant: från att först ha klassats som en social fråga under 1970/1980-talet blev det en hälsofråga under 1990-talet och från och med i år en "erhvervs"fråga, en näringslivsfråga. Den sociala frågan var jämlikhet, en demokratisk rättighet men också en koppling till det nationella projektet: den grönländisering som skett av samhällslivet under självstyrelsetiden har också innehållit moment av att säkra och utveckla grönländarnas identitet som grönländare, att eliminera hotet av undergång. Ransonering motiverades mig veterligen inte med omsorg om stordrickarna, det gällde faktiskt alla. Under 1980-talet, närmare bestämt 1986-88 tillsattes ett alkoholråd under socialdirektoratet, som in sina förslag närmade sig en nordisk (finsk, svensk, norsk) modell. Detta råd rekommenderade bland annat än sänkning av totalkonsumtionen enligt en sexpunkts program: ev. monopolbutiker, alkoholkonsulenter i kommunerna, upprättandet av en behandlingsapparat mm. Alkoholrådet nedlades relativt snabbt efter detta och enligt min preliminära tolkning var detta det sista mera kollektivt restriktiva försöket i Grönland. Därefter har alkoholpolitiken - att döma av våra politikerintervjuer - gått ut på en medveten liberalisering med längre försäljningstider för alkoholdrycker, med längre serveringstider, med den alltid tillgängliga ölen.

I kölvattnet på liberaliseringen finns en klart större individualisering, förändret ner av ansvar till den enskilda och hennes eller hans miljö. Stärk ditt liv - blev parollen och en penning "pulje" i början av 1990-talet, med goda modeller för ungdomar (vecka 18), och framför allt med införandet av individuell behandling. Modellen för behandlingen togs från Island. I den typ av behandling som ges ses alkoholism som sjukdom och apparaten drivs tills vidare i privat företaganda.

Det var också i början av 1990-talet som man anammade termer från hälsovetenskap, man började tala om prevention, förebyggelse och skapade samt institutionaliserade något som kallas förebyggelses konsulenter.

De sista ransoneringssystemen i öst och norr avvecklades 1995 och 1996. Men fortfarande uppvisar den alkoholpolitiska kartan stora skillnader i tänkandet och åtgärder speciellt vad gäller tillgänglighet. Exempelvis kan nämnas:

- * i Qaanaaq (i norr) kan drycker starkare än 4,1 volym% inte säljas på lördagar, medan bygderna omkring nu får sälja ut dylika drycker men kommer därefter att torrläggas
- * i tre bygder i Ammassalik kan drycker under 4,1 volym% och också starkare öl säljas fritt men allt övrigt bör beställas på förhand; i Kulusuk däremot har man dåligt med lagerutrymme/eller vill begränsa ungdomars användning av alkohol genom att kräva att svaga drycker skall beställas på förhand men starka drycker kan man köpa direkt;
- * i öst i Ittoqqortoormiit säljs alkohol måndag-torsdag 15-17, fredag 13-17, men inte lördag eller tidigare på dagarna som i Nuuk.
- * På många ställen har försäljningen avbrutits en-tre månader efter våldsdåd eller andra liknande händelser.

När ansvaret för alkohollagstiftningen inte mera ligger hos sundhedssektorn blir det intressant att se hur kommunernas begäran om undantagstillstånd i olika situationer kommer att hanteras och i vilken mån alkoholfrågan faktiskt kommer att ses som en näringslivsfråga. Tills vidare är inte aktörerna på det alkoholpolitiska fältet ekonomister eller företagare. Det har dock sedan 1960-talet skett en dramatisk ändring av aktörspanoramats. Tidigare representerade aktörerna den danska "bildningen": präster, lärare, läkare, skolinspektörer, polis och nykterhetsfolk - som i 60-talets edruelighedskommitte; numera utgörs de aktiva av folk med erfarenhet av alkoholism eller alkoholproblem, så kallade "significant others" dvs. mödrar, män, hustrur eller döttrar till alkoholister, i tillägg till preventionskonsulteterna och representanter för hemmestyrets olika avdelningsintressen. Slutligen - alkoholpolitiskt intressant är hur ledande offentliga personer under 1990-talet gått ut och förklarat att de är alkoholister; allt bruk av alkohol i hemmestyrets lokaliteter förbjöds år 1992 och ett liknande beslut har fattats i Nuuks kommun. I ett så litet och genomskinligt samhälle som Grönland har dylika "symbolhandlingar" stor effekt både på den offentliga diskussionen och kanske också på politik och dryckesvanor.

Referenser

- Alkoholsituationen i Vestgrønland 1961 Udvalget for samfundsforskning i Grønland, Kbhvn
- Bjerregaard, Peter et al 1995 Levevilkår, livsstil og helbred i Grønland, Dansk Institut for Klinisk Epidemiologi, Dikes Grønlandsskrifter nr 4, Kbhvn
- Bruun, Kertil et al 1975 Alcohol Control Policies in Public Health Perspective, The Finnish Foundation for Alcohol Studies Volume 25.
- Curtis, Tine & Kim Moesgaard Iburg & Peter Bjerrgaard 1997 Familie, børn og sundhed i Grønland, DIKEs Grønlandsskrifter nr 9, Kbhvn
- Dahl, Jens 1986 Arktisk selvstyre - historien bag og rammerne for det grønlandske hjemmestyre, Akademisk forlag, DK.
- Grønland 1998. Statistisk årbog, Grønlands Statistik 1998.
- Grønlands Statistik 1996 Rapport om Forbrug i Grønland. Rapport nr 10 fra undersøgelsen af befolkningens økonomiske og materielle levevilkår, April 1996.
- King, Alan et al 1996 The Health of Youth, a Cross-National Survey. WHO Regional Publications, European Series no 69.
- Langgaard, Per 1986 Modernization and Traditional Interpersonal Relations in a Small Greenlandic Community: A Case Study from Southern Greenland, i Arctic Anthropology, vol 23, n:s 1&2, pp 299-314.
- Larsen, Finn Breinholt & Per Langgård 1985 Velgernes holdning til alkoholrestriktioner, Ilismatursarvik, March 1985 (Mimeo)
- Poulsen, Else 1986 Grønlandsk identitet og alkoholforbrug eller -misbrug (mimeo)
- Schechter, Elaine 1986 Ransonering och alkoholkontroll i Grønland, i Alkoholpolitik, nr 1, pp 27-40
- Sølling, Leif 1974 Alkoholforbruget i Grønland (dupl).

Analyse af den grønlandske presses behandling af alkohol og narkotika

af Hans-Henrik Olsen

Indledning

Dette projekt, blev udbudt for de studerende ved Ilisimatusarfik, og jeg blev ansat som studentermedhjælper marts 1999.

Baggrunden for projektet er, at forbruget af alkohol i Grønland de sidste 20 år er faldet til omkring ved de halve, hvilket er et markant fald. Det giver et vist indtryk af, at samfundets syn på alkohol/spiritus er ændret. På den baggrund opstod ønsket om en nærmere analyse af det grønlandske samfunds holdning til alkohol og narkotika udtrykt gennem pressen.

Der er to perioder i analysen. Den første er 1979-83 og den anden er 1991-95. Indtil nu er analysen nået til år 1993.

Analysen består af to dele. Første del udgør observation af alkohol/spiritus - og narkotikaartikler, dvs. artikler der handler om alkohol/spiritus og narkotika, og analyse af artiklernes indhold. Anden del udgør dataopsætning udefra metoden. Denne del udgør også kategorisering af artiklernes indhold, forfatter og hvornår artikelen er skrevet.

Metode

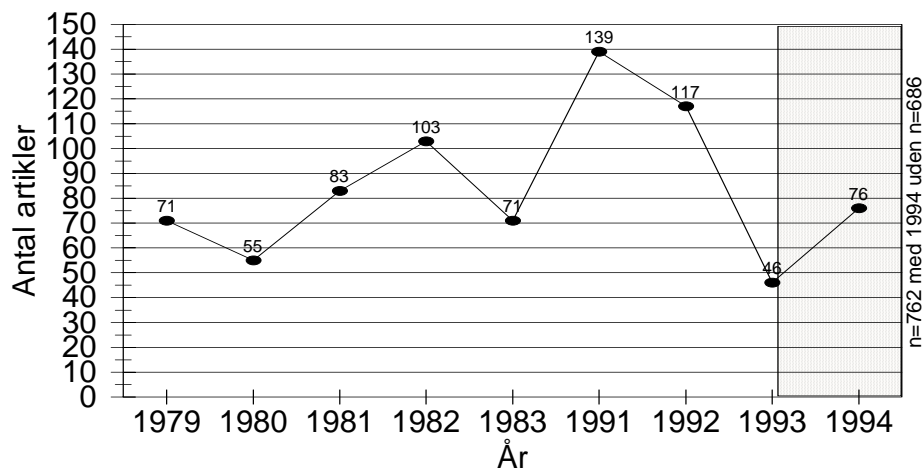
Indholdsanalyse af artikler i Atuagallitit/AG i perioderne fra 1979-1983 samt 1991-1993 (1995) vil blive analyseret og kategoriseret på følgende måder:

Nr.	Nummerering af observerede artikler i henhold til tidskronologisk orden, dvs. det første nummer er det der kom i begyndelsen af januar 1979 og det sidste slutning af december 1995.
Avis nr.	Hver aviser har avis udgivelsesnummer f.ex "AG nr. 4".
Dato/år	Udgivelsesdato og årstal.
Side	Det sidetal hvor den pågældende alkoholsartikel eller artikel, der berører alkohol og narkotika, står i avisen. Hvis den er på forsiden, skal der skrives med 1-tal eller i midten måske 6-tal.
Titel	Titlen på artiklen skal skrives nøjagtigt som den står. Hvis den er på grønlandsk, og ikke har nogen dansk tekst, må den oversættes.
Borger status	Forfatterne til artiklerne skal kategoriseres i forhold til borgerstatus, om det er politikker, leder, journalister, almindelige borger osv. LPM = Landspolitiker, mand. LPK = Landspolitiker, kvinde. KPM = Kommunalpolitiker, mand. KPK = Kommunalpolitiker, kvinde. L = presseleder. J = Journalist. BM = Borger, mand. BK = Borger, kvinde. GRBD = Grønlandsrelateret borger i Danmark. BB = Borger, barn under 18 år. B = Borger, der ikke kan identificeres ved status, om køn, stilling osv.

Vigtige bemærkninger: Artiklerne skal kategoriseres i henhold deres handling.
Alko-vold = Indeholder alkoholrelaterede voldshandlinger, kriminalitet osv.
Dom-alko = Der er afsagt dom pga. alkohol.
Alko-samfund = Samfundet debaterede om alkohol.
Politik-alko = Politik eller politikere er relateret til alkohol.

Alko-børn = Børn under 18 år er relateret til alkohol.
 Alko-arbejd = Alkohol relateret til arbejdsmarkedet.
 Rusmidler-samfund = Samfund debaterede om rusmidler.
 Rusmidler-kriminalitet = Rusmidler forårsager kriminalitet (indsmugling, salg osv.)
 Rusmidler-Dom = Rusmidler forårsager domsafsigelse.
 Rusmidler-Børn = Børn under 18 år er inddraget i rusmidler.
 Politik-rusmidler = Politiker eller en politik der er involveret i rusmidlerne.

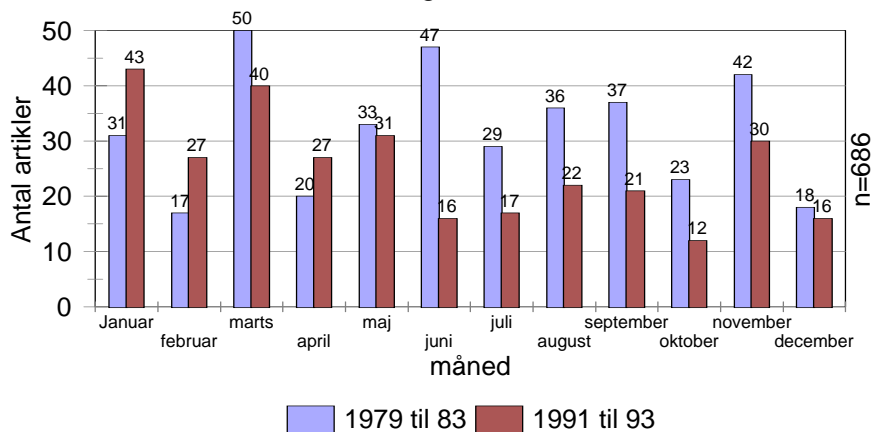
Diagram 9
Oversigt 1979-83 og 1991

Observationer af artikler

I den første periode (1979-83) er der i alt observeret 383 artikler og i den anden periode (1991-94) ialt 378 artikler. Den første periode har svingende antal af artikler. I den anden perioden er der en aftagende tendens i antal artikler. I 1991 er det hyppigste antal af artikler i de to perioder.

Diagram 10
Fordeling i måneder

Hvis man fordeler observationer i årstider, så skriver samfundet om alkohol/spiritus i den første periode mest i marts, juni og november og i den anden periode skriver samfundet mest i januar, marts, maj og november. Det skal dog bemærkes at den anden periode har et lavere observationstal med ca. 81 artikler.

Analyse af artikel

Ved analyse registrerer jeg alle informationer, som jeg vil have med, dvs.: artikel nr., udgivelsesnummer, dato og årstal, sidetal, titel, borgerstatus og vigtige bemærkninger. Derefter skriver jeg ned, hvad artiklen handler om, hvordan artiklen berører eller beretter om alkohol og narkotika.

To eksempler på analyse:

Nr. 257

AG nr. 25, 23. juni 1982 side 26

”Drikkeri sender flere børn på børnehjem”

Forfatter: AG, J

Reportage: Spiritusmisbrug blandt forældrene øger risikoen for, at børnene selv ender som drankere

Den generelle tendens i Grønland efter 1. april hvor rationeringen var ophævet, er at børnehjemmenes belægningsprocent har været stigende, og socialforvaltningerne melder at børnene begynder at passe sig selv, fordi forældrene drikker. En overlæge fra Dronning Ingrid's Hospital siger at risikoen for at børnene selv bliver spiritusmisbrugere er stort: "- Det er klart, at hvis forældrene gi'r pokker i ungerne og er navlebeskuende optaget af deres eget drikkeri, så må det ramme børnene. Det kan ikke være anderledes.." "- Mange børn af forældre, der drikker, er ganske aggressive overfor forældrenes drikkeri. Men der er ingen tvivl om, at mange af dem alligevel havner i der samme." Overlægen siger, at unge ikke begynder at drikke, fordi de har lært det at deres forældre, men på grund af, at de er følelsesmæssigt frustrerede af omsorgsmæssigt svigt fra forældrene.

Alko-børn

Nr. 559

AG nr. 32, 16. marts 1992 side 4

”Grønlands største hashsag”

Forfatter: AG, J

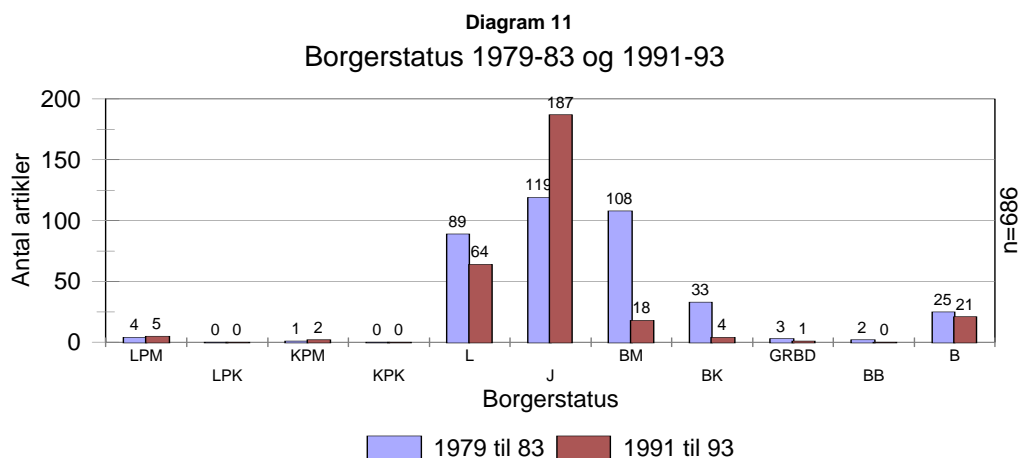
Reportage: Det kan betale sig at sælge hash i Grønland

To mænd og to kvinder er blevet dømt for salg af hash i Grønland. De har fået konfiskeret i alt 635.000 kroner og er anbragte i anstalten for domsfældte i Nuuk fra halvandet år til to år og tre måneder. Der er stadig tre øvrige, der får behandlet sag i retten. En mand i Kangerlussuaq er også blevet anholdt, for medvirken til hashhandel i Grønland. Han havde 150.000 kroner gemt i bagagen. Politiet mener, at det er svært at arbejde med hashsager, fordi politiet er underbemandede, og der ingen told er i Grønland.

Rusmidler-dom

Borgerstatus

Diagram 11: Oversigt over de forskellige forfattere til artiklerne kategoriseret ud fra borgerstatus.

Andel del

Diagram 11 viser en oversigt over de forskellige forfattere til artiklerne, kategoriseret ud fra borgerstatus. Ikke overraskende er det journalister og presseledere, der skriver mest til artiklerne. Mandlige borgere skrive tredje mest og kvindelige borger fjerde mest. Alle andre repræsenteres næsten ikke eller skriver ikke artikler mærkbart. Det som skal bemærkes, er at journalisterne hyppigere skrev artikler i anden periode end i første periode. I den første periode er det også journalister der skriver, men her er antallet mere lig med presseledere og mandlige borgere. For mandlige borgere og kvindelige borgere er antallet af artikler faldet betydeligt. For mandlige borgere ses en tilbagegang med 90 artikler og for kvindelige borgere med 29 artikler. Sammenfattende kan siges, at det i anden periode er pressen selv, der forfatter artiklerne om alkohol.

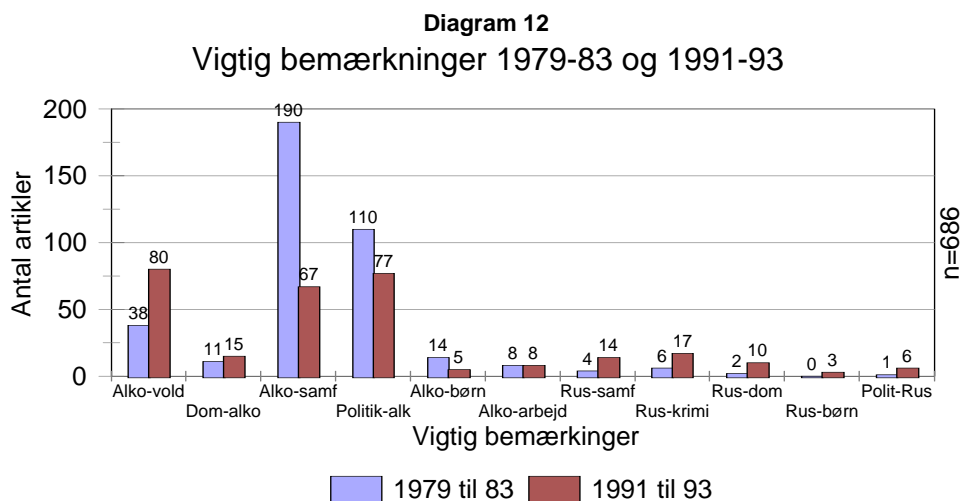

Diagram 12 er der en oversigt over de "vigtig bemærkninger" om hvad artiklerne handler om. "Alko-samfund" og "Politik-alko" er de mest hyppige handlinger i den første periode. Her debatterer samfundet om alkohol og alkoholpolitik. Men fra 1991 handler artiklerne mest om "Alko-vold", "Alko-samfund" og "Politik-alko", samfundet debatterede således om alkohol/narkotika i forbindelse med vold, samfundsdebat og politik. Alle andre kategorier inden for vigtig bemærkninger, er nogenlunde jævne hyppig. "Alko-vold" er fordoblet, "alko-samfund" er mere end halveret og "politik-alko" lidt aftaget og hashartikler er blevet mere synligt.

Samfundet holdning til alkohol og narkotika

Kort om mønsteret i de holdninger til alkohol/spiritus og narkotika, der kommer til udtryk i analyserne. Der er forskellige former for artikler i analyserne. Det kunne være *læserbrev*, *reportage*, *debat*, *interviews*, *digt*, *boganmeldelse* osv. Men de mest typiske former for artikler er reportager, som er skrevet af journalister og presseledere, samt læsebrev, som er skrevet af borgere eller presseledere. Reportager handler mest om, hvor en journalist laver en reportage, som f.eks. politirapporteringer eller gengivelse af politiets beretninger, så som mord i forbindelse med alkoholindtagelse, eller vold. Læsebrevene handler mest om folk meningstilkendegivelse af deres holdning til alkohol eller narkotika.

Mine egne indtryk af artiklernes indhold

Som sagt starter analysen af presses behandling af alkohol og narkotika i den første periode i 1979 og strækker sig til 1983. De allerførste artikler, jeg læste, var skrevet før hjemmestyrets indførelse. Mange læserbrev fra borgere i samfundet i den første periode handler om, at alkohol var et problem, og nogle mener, at spiritus bør afskaffes med det sammen eller afskaffes totalt, før etableringen af hjemmestyret. Så kom rationeringsdebatten, som mange mente var den eneste måde, man kunne forebygge spiritusmisbruget på. Men fra politisk side var man lidt usikker på, hvordan man skulle administrere denne spiritusrationering. Om det skulle være kommunerne eller hjemmestyret.

Så langt så godt startede spiritusrationering. Det virkede for samfundet på en måde afdæmpende for debatten omkring spiritus. Men efter et godt års tid af pointerne, som det kaldes, hvor folk, som er blevet 18 år eller derover

fik mulighed for at hente rationeringsmærker, som var 72 point pr. næse pr. mdr., opstod mange problemer, som man ikke havde forventet. Det var misbrug af pointerne, hvor folk, der ikke drak, solgte deres andel af rationen til andre, der ville have mere end 72 point. Således blev folk kriminaliseret, fordi der i loven om spiritusrationering stod, at man ikke måtte overdrage point-mærkerne til andre. Det var svært at håndhæve denne lov, for politiet kunne ikke kontrollere folk for, om de havde fået point-mærkerne af andre. 1. april 1982 afskaffede man fra politisk side pointerne - uden så meget som at spørge samfundet om, hvad man mente. Derefter steg antallet af artikler i 1982, men faldt igen i 1983.

Jeg har det indtryk af, at folk på dette tidspunkt opfattede spiritus som årsag til problemerne, sådan at spiritus skabte problemer i samfundet. Det er som om holdningen var at, spiritussen er det der nedbryder folk, ikke at folk nedbryder sig selv. Men så gav enkelte i samfundet i slutningen af den første periode, dvs. 1983, udtryk for den opfattelse, at det er mennesket, der har ansvaret for sine egne problemer og dermed også handlinger og at folk selv har skylden for problemerne. Men der er stadigvæk mange, der mente, at rationeringen burde genetableres.

I den anden periode, fra 1991, er pressens behandling af spiritus og narkotika anderledes. Der er flere artikler, der handler om vold og hash. Og undersøgelsen af borgerstatus for forfatterne viser at det i højere grad er journalisten, der behandler artikler, hvor artikler fra almindelige borgere næsten forsvinder. Som følge heraf har befolkningens holdning til rationering manglet ; det var de almindelige borgere, der kunne bidrage til artiklernes indhold. Så det er svært at sige noget fra denne periode om, hvad befolkningen mener om rationering. I høj grad forstår vi pressens egen holdning, der kommer til udtryk ved at antallet af voldartikler er steget markant, sådan at pressen har interesse i at fremlægge spiritusartiklerne i forbindelse med voldsartiklerne.

The European School Survey Project on Alcohol and Drugs (ESPAD)

af Mariakathrine Poppel og Paw M. K. Gyldenkærne

I denne artikel beskrives den grønlandske del af ESPAD-projektet, som er en komparativ undersøgelse af unges alkohol- og rusmiddelvaner. Grønland deltager for første gang i ESPAD-projektet. I artiklen påpeges det, at der er forskel mellem *voksne* grønlændere og *voksne* danskere, hvis man ser på deres forbrug af bl.a. alkohol og tobak. I en grønlandsk kontekst, er det således nødvendigt med en vis grad af fokus på de unges socio-kulturelle baggrund, set i relation til deres forbrug af og holdninger til alkohol- og rusmidler. ESPAD-projektets analysedel er p.t. ikke tilendebragt, men der er en række ligheder mellem dette projekt og J. M. Pedersens HBSC-projekt, hvori det bl.a. påvises, at der i 90'erne er sket et fald i antallet af grønlandske unge, som har prøvet at tage euforiserende stoffer. I den forbindelse bemærkes det, at de seneste tal fra Grønlands Statistik viser, at der fra 1991 til 1998 er sket en fordobling i antallet af domme for overtrædelse af lov om euforiserende stoffer.

ESPAD-projektet i Grønland

I starten af 1999 påbegyndte Paarisa i samarbejde med Grønlands Statistik det første ESPAD-projekt i Grønland. ESPAD - the European School Survey Project on Alcohol and Drugs – blev opstartet i 1995, hvor der i alt indgik 26 lande i projektet. I 1999 er antallet af deltagende lande blevet udvidet, så der nu i alt indgår 30 lande i undersøgelsen, der iblandt Grønland. Det er planen, at ESPAD skal udføres hvert 4. år, så det bliver muligt at følge udviklingen, af de unges holdninger til og forbrug af rusmidler. Undersøgelsen bygger således på et grundlæggende ønske om komparativitet over tid og sammenlignelighed mellem de enkelte nationale resultater. Et par eksempler på den type af spørgsmål som går igen i samtlige deltagende landes ESPAD undersøgelser, er:

- Hvor mange gange har du drukket noget, der indeholder alkohol?
  - Hvor mange gange har du sniffet for at blive høj (lightergas, lim, hårlak, fortynder, benzin, rensmidler)?
- Derudover er der en lang række af spørgsmål, som relaterer til de unges forestillinger af rusmidlers skadevirkninger, syn på egen families placering i det socio-økonomiske felt mv. (PAARISA 1999)

Dataindsamlingen, til den grønlandske del af ESPAD-projektet, blev iværksat i foråret 1999, hvor spørgeskemaet blev uddelt til ca. 2.450 unge, hvilket er lig med samtlige elever i 9., 10. og 11. klasse. Det er vigtigt at være opmærksom på at undersøgelsens population er elever, som tilhører årgang 1983, og at der derfor ikke er nogen respondenter blandt de 15-16 årige, som har forladt det grønlandske skolesystem. ESPAD er følgelig begrænset i forhold til, at udlede generelle konklusioner om de 15-16 åriges relationer til rusmidler og alkohol, da det er ret sandsynligt, at unge udenfor skolesystemet har et anderledes forbrugsmønster af tobak, alkohol, hash o.lign., sammenlignet med jævnaldrene skoleelever¹.

Den grønlandske del af ESPAD-projektet adskiller sig fra de øvrige landes undersøgelser ved, at der i Grønland er blevet anvendt et to-sproget spørgeskema, dvs. at spørgeskemaet er opdelt i henholdsvis en dansk- og en grønlandsksproget del. Den første optælling, af de returnerede og besvarede spørgeskemaer, viste, at to ud af tre elever valgte at besvare spørgeskemaet på grønlandsk. I tillæg dertil indeholder spørgeskemaet også en række spørgsmål om elevens opvækst, kulturelle baggrund og sprog, som muliggør en differentiering mellem, elever som primært har en grønlandsk baggrund contra elever med en dansk baggrund. Dette muliggøres bl.a. ved hjælp af følgende baggrundsspørgsmål:

Hvor er din far og mor født ?

Hvor er du født ?

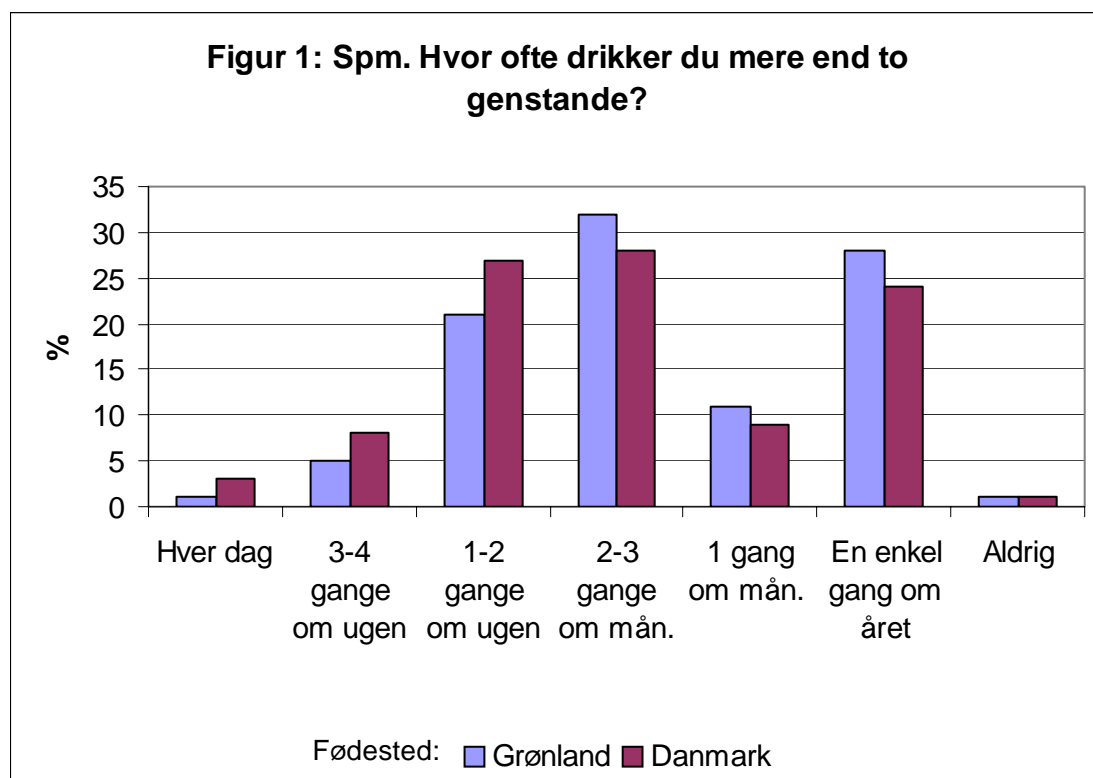
Vil du betegne dig selv som grønlænder eller dansker ? (PAARISA 1999)

Disse spørgsmål kan umiddelbart virke mere eller mindre irrelevante i forhold til ESPAD-projektets overordnede formål, men som den grønlandske levevilkårsundersøgelse påviste i 1994, så er der væsentlige forskelle mellem *voksne* grønlænders og *voksne* danskere forhold til alkohol og tobak. Levevilkårsundersøgelsen viste for eksempel, at 70 pct. af respondenterne som er født i Grønland, angiver at de ryger dagligt, mens den tilsvarende andel blandt de danskfødte udgør 41 pct. Der er også forskel på danskfødte og grønlandskfødtes forbrug af alkohol: 92 pct. af respondenterne indenfor den først nævnte gruppe svarede JA på spørgsmålet, "Drikker du

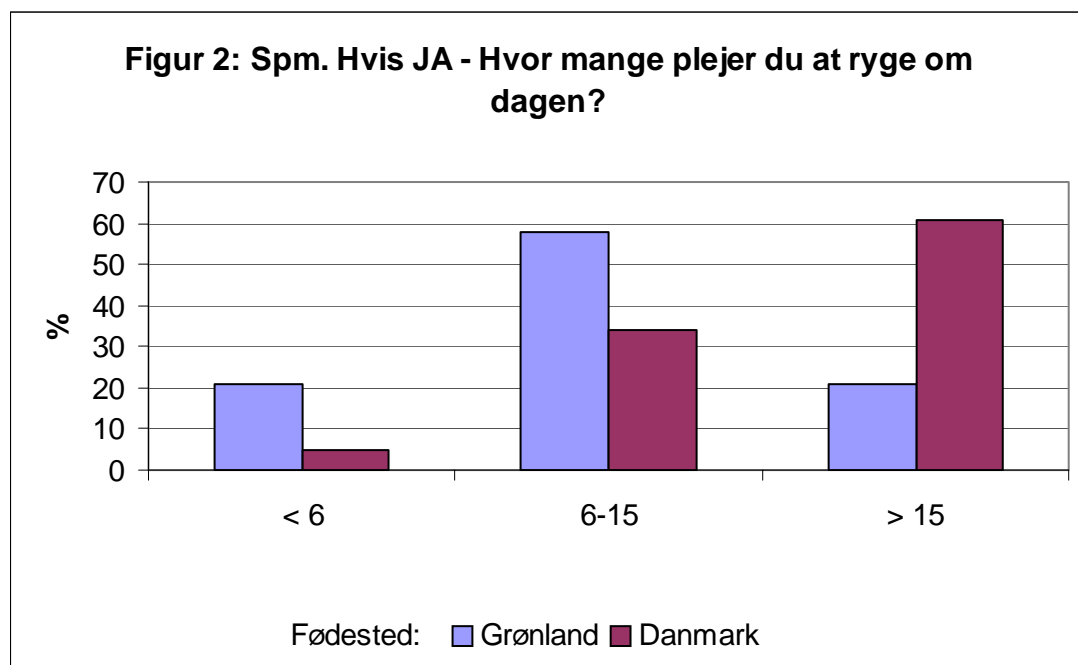
---

¹ Pierre Bourdieus *La distinction. Critique sociale du jugement* (1979) er et klassisk eksempel på at socio-økonomiske betingelser er af stor betydning for individers præferencer og handlinger. I dette værk påviser Bourdieu, at aktørers placering i det sociale- og økonomisk felt har stor betydning for, hvilke livsstilsvalg individet anser for mulige og efterstræbelsesværdige, samt hvilke valg den enkelte rent faktisk foretager.

engang imellem alkohol?”, mens at hyppigheden blandt grønlandskfødte er på 80 pct. (Grønlands Statistik 1994). Figur 1 og figur 2 viser, at der også i forbindelse med forbrugsmængden, er afvigelser mellem de to grupper.

Kilde: Grønlands Statistik 1994, p.14.

Kilde: Grønlands Statistik 1994, p.14.

Det må følgelig betegnes som værende relevant, for den grønlandske del af ESPAD-projektet, at få belyst hvilken sammenhæng der er mellem unges socio-kulturelle baggrund, og deres holdninger til samt forbrug af diverse rusmidler. Der kan endnu ikke siges noget konkret om, hvor stor en betydning det socio-økonomiske miljø spiller i

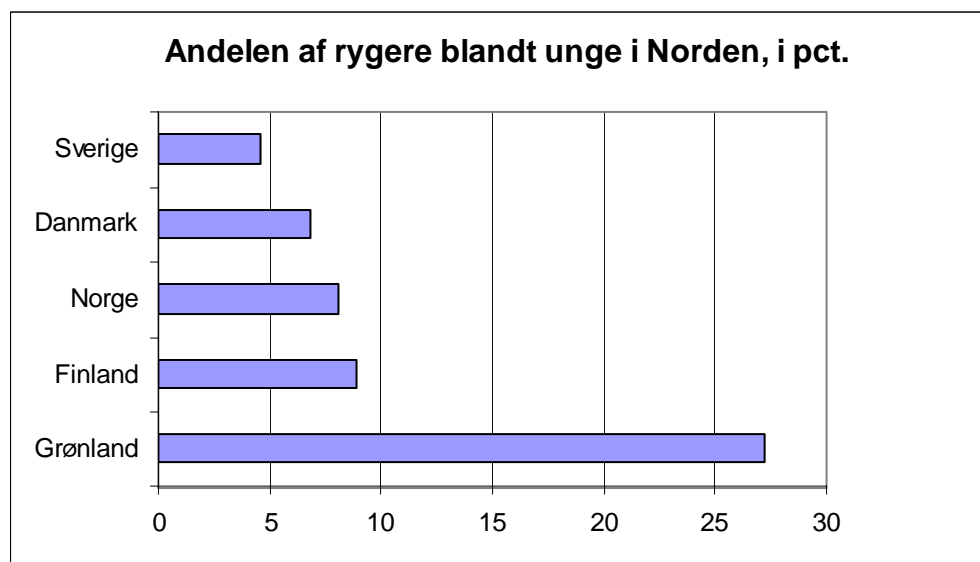
forhold til de unges anvendelse af alkohol- og rusmidler². Det skyldes, at den grønlandske del af ESPAD-projektet er blevet forsinket i forhold til den oprindelige tidsplan, pga. problemer med oversættelse af spørgeskemaerne. I november måned d.å. afleveres det grønlandske bidrag til den internationale del af ESPAD-projektet, og i starten af år 2000 ventes en specifik grønlandsk rapport offentliggjort.

HBSC-projektet i Grønland

ESPAD-projektet er ikke den eneste undersøgelse der er blevet foretaget af den grønlandske ungdoms forhold til rusmidler. Johan Michael Pedersen, tidligere distriktslæge i Ilulissat, har siden starten af dette årti med jævne mellemrum gennemført undersøgelser af unges brug af rusmidler. Fra 1994 og frem til i dag har disse undersøgelser været en integreret del af WHO samarbejdsprojektet Health Behaviour in School-aged Children (HBSC)³. Der er en række ligheder mellem ESPAD- og HBSC-projektet, blandt andet i forhold til de emner der behandles samt defineringen af den relevante population, hvorfor det vil være hensigtsmæssigt kort at skitsere resultaterne af den grønlandske del af HBSC-projektet.

J. M. Pedersens undersøgelse havde en population på ca. 3.000 skolebørn i alderen 11 til 17 år, hvilket svare til næsten halvdelen af samtlige 11-17 årige i Grønland. HBSC-projektet har derimod et mere snævert udvalg bestående af de 11, 13 og 15 årige. Det skal endvidere bemærkes, at undersøgelsen er blevet godkendt af Kommissionen for Videnskabelige Undersøgelser i Grønland. (Pedersen 1999)

Et af de mest bemærkelsesværdige resultater, som J. M. Pedersen nåede frem til i forbindelse med HBSC 1998, er, at andelen af daglige rygere blandt de grønlandske unge er væsentlig større end i de øvrige nordiske lande, hvilket fremgår af figur 3.

Kilde: Pedersen 1999.

Hvad angår grønlandske unges forhold til alkohol, så er der sket et fald i andelen af unge, som aldrig drikker øl, fra 61,6 pct. i 1994 til blot 41,3 pct. i 1998. En nordisk sammenligning af unges drikkevaner viser, at andelen af grønlandske unge, som drikker øl mindst én gang om måneden, er forholdsvis lav: I Norge er andelen 13,3 pct., i Grønland 14,8 pct., i Finland 16,5 pct., i Sverige 17,5 pct. og i Danmark er hyppigheden på hele 31 pct. (Pedersen 1999).

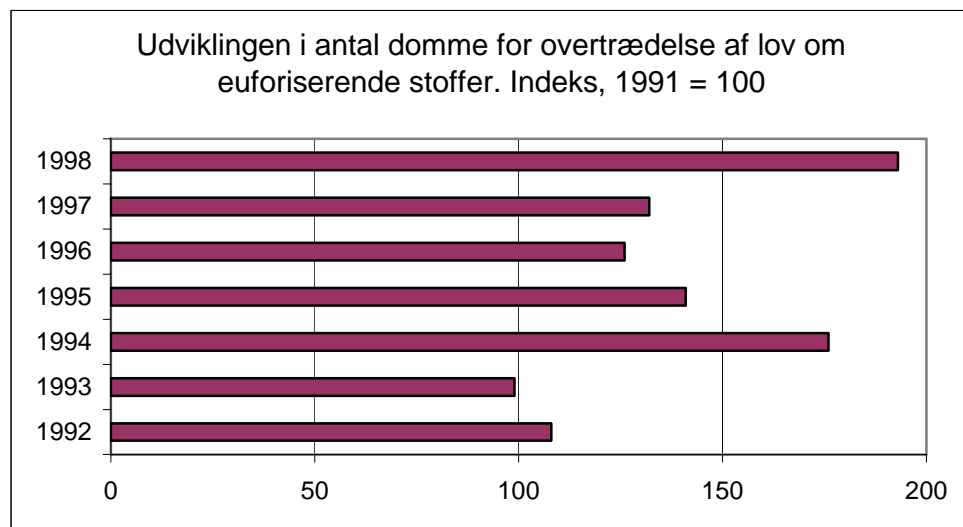
Det er også bemærkelsesværdigt, at andelen af unge grønlændere som har prøvet at sniffe, er blevet halveret fra 1990 til 1998. Andelen af unge, som angiver at de har prøvet at sniffe, lå i 1990 på 21,3 pct. og er derefter faldet til 17,1 pct. i 1992, 10 pct. i 1994 og senest til 10,7 pct. i 1998.

Undersøgelserne viser også, at den relative andel af unge, som har prøvet at ryge hash, har været faldende op gennem 90'erne. I 1990 var det således 25,8 pct. af eleverne som angav at have prøvet at ryge hash, mens det i 1992, 1994 og 1998 var henholdsvis 26,2 pct., 17,2 pct. og 16,3 pct. (Pedersen 1999). Afslutningsvis

² Det skyldes blandt andet, at man må formode, at unges lisstilsvalg er nøje forbundet til de social-miljøer, som de er en integreret del af. Jf. note 1.

³ For en mere detaljeret gennemgang af Johan Michael Pedersens undersøgelser henvises der til: Pedersen 1990, 1992, 1994, 1995 og 1997. (Jf. referencer).

skal det bemærkes, at udviklingen i de unges forhold til hash er interessant, set i forhold til at de seneste tal fra Grønlands Statistik viser, at der er sket en stigning i antallet af personer, som modtager en dom for overtrædelse af lov om euforiserende stoffer. Relativt set, er der sket en markant stigning fra 1991 til 1998, hvilket fremgår af figur 4⁴.

Kilde: Grønlands Statistik.

Det skal bemærkes, at der ikke nødvendigvis er uoverensstemmelse mellem det faldende antal af unge, som angiver at have prøvet hash eller snifning, og den generelle stigning i antallet af personer som bliver dømt for overtrædelse af lov om euforiserende stoffer. Stigningen i antallet af domme kan fx tænkes at hænge sammen med større politimæssig fokus på narkomiljøet, stigning i antallet af voksne misbrugere og andre forhold, som ikke nødvendigvis påvirkes af forandringer i de unges anvendelse rusmidler.

Referencer

Bourdieu, Pierre 1979: *La distinction. Critique sociale du jugement*.

Grønlands Statistik 1994: *Levevilkår i Grønland. Rapport fra undersøgelse af befolkningens økonomiske og materielle levevilkår, foråret 1994*.

PAARISA 1999: *Spørgeskema. Til elever i 9.- 10. og 11. klasse*. Direktoratet for Sundhed og Kirke, PAARISA.

Pedersen, J. M. 1990: "Skoleelevers brug af rusmidler". *Ugeskrift for Læger*, 1990 (152): 3535-7.

Pedersen, J. M. 1992: "Skoleelevers brug af rusmidler i Grønland". *Ugeskrift for Læger*, 1992 (154): 2427-31.

Pedersen, J. M. 1994: "Skoleelevers brug af rusmidler i Grønland". *Ugeskrift for Læger*, 1994 (156): 4036-8.

Pedersen, J. M. 1997: *Sundhedsadfærd blandt grønlandske skolebørn*. København: DIKE's Grønlandsskrifter nr. 8, 1997.

Pedersen, J. M. 1999: Foredrag ved Nordisk Rusmiddelkonference. Nuuk, den 30.08-01.09.1999.

⁴ Tallene for 1998 er ikke offentliggjort tidligere. I absolutte tal har udviklingen i antal domme for overtrædelse af lov om euforiserende stoffer været: 176 i 1991, og i de efterfølgende år, henholdsvis 190, 175, 309, 248, 221, 232 og 339.

Folkehelseperspektivet og liberaliseringen av nordisk alkoholpolitikk

af Ragnar Hauge

Nordisk alkoholpolitikk har tradisjonelt vært innrettet mot å forhindre de skader som misbruk av alkohol fører til for andre - beruselse som resulterer i vold, bråk og andre antisosiale handlinger og kronisk misbruk som fører til vanskjøtsel av barn og økonomisk misære for misbrukerens nærmeste. Fra slutten av 1960-årene har det imidlertid skjedd en gradvis endring. I stedet har det blitt en økt opptatthet av de skader som brukerne pådrar seg selv - i særdeleshet de helseproblemer bruken medfører for brukerne - og som ikke bare skyldes misbruk, men som også kan være resultatet av en mer moderat bruk.

Min påstand er at introduksjonen av folkehelseperspektivet - den økende opptatthet av de helseskader som alkohol skaper for brukerne - har svekket den tradisjonelle, restriktive alkoholpolitikken. Begrunnelsen for en streng regulering av alkohol er mindre åpenbar når den bygger på å unngå skader for alkoholbrukeren selv, enn dersom den tar sikte på å unngå skader for andre. Dette er ikke minst tilfelle når de helseskadene man tar sikte på å forhindre primært er av en slik art at de bare kan påvises gjennom epidemiologisk forskning.

Liberaliseringen av alkoholpolitikken.

I løpet av de siste 40 år har det skjedd en gradvis liberalisering av alkoholpolitikken i Norden - en utvikling som har vært særlig markert fra 1980-årene. Dette har gitt seg utslag på en lang rekke områder. En illustrasjon på dette for Norges vedkommende er økningen i antallet kommuner som har gitt bevilling til omsetning av alkohol. Og mens det i de kommuner hvor omsetning av alkohol fant sted i regelen bare var tillatt å omsette øl, er etter hvert omsetning også av brennevin og vin blitt vanlig. Denne utviklingen fremgår av tabell 1.

Frem til 1960 var over halvparten av de norske kommunene tørrlagte, i den forstand at det ikke var mulig å kjøpe eller bli servert hverken øl, vin eller brennevin der. Tallet falt imidlertid gradvis fra det ene år til det neste, slik at det i 1997 bare var en eneste kommune i hele landet hvor alkohol ikke ble omsatt.

Tabell 1: Prosent av norske kommuner hvor alkohol ikke er tillatt omsatt, samt antall skjenkesteder for alkohol i Norge 1955-1997.

	Kommuner uten omsetning av alkohol	Skjenkesteder for alkohol i alt		Derav: Skjenkesteder for brennevin	
		N	Indeks	N	%
1955	63	1409	100	88	6
1960	54	1785	127	191	11
1965	39	1879	133	253	13
1970	29	1997	141	320	16
1975	26	2033	144	431	21
1980	20	2439	173	592	24
1985	9	3119	221	863	28
1990	3	4591	326	1730	38
1995	0.4	5315	377	3019	57
1997	0.2	5975	424	3473	58

Når det gjelder antall skjenkesteder i landet har det på samme måte vært en gradvis økning, fra 1400 skjenkesteder i 1955 til 5800 i 1997. Minst like påfallende er det at mens bare 6 prosent av skjenkestedene i 1955 kunne servere brennevin, var andelen i 1997 økt til 57 prosent. Også på andre områder har det skjedd en gradvis liberalisering - antallet vinmonopolutsalg er økt, salgs- og skjenketidene er blitt utvidet og aldersgrensen for brennevin er redusert.

Denne utviklingen er ikke noe særnorsk fenomen - man kan også finne den i de andre nordiske land, selv om styrken i liberaliseringstendensene kan variere. Og man kan spørre seg hva som er forklaringen på denne utviklingen? En forklaring er kanskje at det avspeiler en generell liberalisering som har funnet sted i samfunnet. I hvert fall på det økonomiske område er det lett å påvise at det har skjedd en slik liberalisering. I 1980-årene - med Margareth Thatcher, Ronald Reagan og Helmut Kohl som ledere for den vestlige verden - slo den moderne

markedsliberalismen igjennom. Selv om andre i dag har overtatt etter disse, står markedsliberalismen sterkere enn noen gang.

Men økonomisk liberalisme trenger ikke korrespondere med mer liberale holdninger på andre områder. Og de faktiske forhold er at i takt med den økte markedsliberalisme har det på mange områder skjedd en utvikling i retning av en sterkere sosial kontroll - som særlig har rammet svakere grupper. Innenfor kriminalpolitikken har 1960- og 1970-årenes kamp for av- og nedkriminalisering blitt avløst av kravet om styrkelse av lov og orden - politiet er tilført økte ressurser, straffene er økt og tiltak med sikte på å inkapasitere tilbakefallsforbrytere har fått ny aktualitet. Kvinnefrigjøringen har ikke lenger den samme gjennomslagskraft - det hevdes at den tradisjonelle kvinnerolle er på vei tilbake. Sosiale støttetiltak er bygget ned - ideologien er at for å få sosial stønad skal man gi gjenytelser ved å utføre det arbeide myndighetene pålegger en. Og innvandringsbegrensninger og krav om tilbakesending av innvandrere preger debatten - i hvert fall for de innvandrere som ikke tilpasser seg det etablerte mønster.

Også når det gjelder bruk av andre psykoaktive stoffer enn alkohol synes det å være mindre aksept enn tidligere. Når det gjelder tobakk har utviklingen gått i retning av stadig utvidede røykeforbud. Det er heller ikke tegn til større aksept av cannabis og de andre stoffer som i lovgivningen er klassifisert som narkotika.

Liberaliseringen i forhold til alkohol synes derfor på mange måter å fremstå som et særegent fenomen - og i strid med utviklingen på svært mange andre områder. Noe sikkert svar på hvorfor alkohol står i en slik særstilling er selvfølgelig vanskelig å gi. Det skyldes trolig flere ulike forhold, og et hvert forsøk på å gi et svar må bli mer gjetning enn faktisk kunnskap. Men i hvert fall én mulig forklaring er at introduksjonen av folkehelseperspektivet har svekket begrunnelsen for den tradisjonelle, restriktive alkoholpolitikk som man har hatt i Norden, og åpnet for den liberalisering man har vært vitne til.

Bakgrunnen for den restriktive alkoholpolitikken

Da alkoholpolitikken i Norge - og i de andre nordiske land - ble formet i siste halvdel av 1800-tallet, tok den først og fremst sikte på å motvirke de skadevirkninger alkoholmisbruk hadde blant jordbruksarbeiderne og småbøndene på landet og ikke minst innenfor den industriarbeiderklassen som var i ferd med å vokse frem (Hauge 1998). Og det var særlig de skadene det påførte andre enn misbrukerne selv som sto i sentrum for interessen. Alkoholmisbruk ble ansett for å være en vesentlig årsak til fattigdom og elendighet i arbeiderklassen ved at misbruken førte til at de drakk opp sine penger, mistet arbeidet og ble ute av stand til å forsørge sin familie. Alkoholmisbruk ble ansett som hovedforklaringen på kriminaliteten innenfor de lavere sosiale lag, både ved at misbrukerne i drukkenskap gikk til angrep på sine medmennesker og at de grep til tyverier og ran for å skaffe seg midler til alkohol. Og foreldres alkoholmisbruk førte til mishandling og vanskjøtsel av barna innenfor arbeiderklassen, slik at disse ble presset ut i kriminalitet, prostitusjon og annen asosialitet.

Mens det til å begynne med var filantroper fra de øvre samfunnslag som var opptatt av å bekjempe alkoholmisbruken innenfor arbeiderbefolkningen, oppsto fra slutten av 1800-tallet en allianse mellom den mer folkelig, religiøst orienterte avholdsbevegelsen og arbeiderbevegelsen. Sammen utgjorde de en mektig politisk kraft som i fellesskap utformet hovedprinsippene bak alkoholpolitikken. Alkohol skulle være vanskelig tilgjengelig. Og i den utstrekning alkohol ble gjort tilgjengelig, skulle prisene være høye og omsetningen strengt regulert.

Hovedprinsippene og hovedbegrunnelsen for alkoholpolitikken sto nærmest urokkelig helt frem til 1960-årene. Det var kampen mot alkoholmisbruket og de skadevirkninger den hadde for alkoholmisbrukerens nærmeste og for samfunnet som var drivkraften bak den. Gjennom ulike undersøkelser hadde man også fått vitenskapelig dokumentasjon av de skader som fulgte i misbrukets fotspor. Undersøkelser av barn tatt under omsorg av det offentlige viste at alkoholmisbruk blant foreldrene var utbredt. Blant dem som måtte ty til fattigforsorgen for økonomisk støtte var alkoholproblemer utbredt. Og en lang rekke undersøkelser av innsatte i fengslene hadde vist at svært mange av dem hadde alkoholproblemer og at særlig voldsforbrytelser - men også mange andre lovbrudd - ble utført av berusede gjerningsmenn. Dessuten hadde man fått en ny type lovbrudd - promillekjøring - som til fulle bekreftet alkoholens skadevirkninger.

Totalkonsum og folkehelse

Etter hvert slo imidlertid et nytt syn igjennom. Dette synes å ha skjedd i to faser, som riktig nok er nært knyttet sammen. Den første fasen kan grovt anslås til å omfatte perioden fra slutten av 1960-årene og frem til begynnelsen av 1980-årene. Denne fasen innebar en endring i synet på alkoholmisbruk, og hang sammen med at den såkalte totalkonsumsmodellen fikk gjennomslag. Den siste fasen kan tidfestes til perioden fra begynnelsen av 1980-årene og frem til i dag. I denne fasen slo folkehelsesynspunktet igjennom. Felles for begge disse fasene var at de sprang ut av den nye, metodisk og teknologisk avanserte alkoholforskningen som var oppstått.

Denne forskningen kan delvis tilbakeføres til fremveksten av de nye samfunnsvitenskaper - som ble egne universitetsfag etter avslutningen av annen verdenskrig. Innenfor den nye alkoholforskning forlot man

dikotomien misbruk/ikke-misbruk - hvor definisjonen ofte kunne være mer bestemt av sosiale forhold enn av vedkommendes forhold til alkohol. I stedet tok man utgangspunkt i personenes faktiske alkoholforbruk målt i ren alkohol over bestemte perioder, noe som ble muliggjort ved bruk av enquete- og intervjuetodikk. På grunnlag av forskningsresultatene mente man å kunne påvise at den enkeltes forbruk av alkohol sto i sammenheng med det samlede forbruket av alkohol innenfor den befolkningsgruppe vedkommende tilhørte. Når det samlede alkoholforbruket i vedkommende befolkning økte, ga dette seg utslag i at samtlige konsumentgrupper økte sitt forbruk, mens et redusert totalkonsum førte til at samtlige konsumentgrupper reduserte sitt forbruk. Andelen misbrukere - eller rettere andelen storkonsumenter - varierte følgelig i takt med totalkonsumet av alkohol i vedkommende befolkning.

Man mente også å kunne påvise at det var innenfor de høyere sosiale lag at alkoholforbruket - og derigjennom andelen storkonsumenter - var høyest. Men i de øvre sosiale lag var sosiale problemer som følge av et høyt alkoholforbruk ikke særlig utbredt. De sosiale problemer man fant i de lavere sosiale lag kunne derfor ikke uten videre koples til alkoholmisbruket. Det problematiske ved et høyt alkoholforbruk var først og fremst de helsemessige skadevirkninger det hadde for storforbrukerne selv - og i mindre grad de sosiale problemer de førte til for andre.

Den neste fasen i utviklingen - som innebar et skifte i forskningsinteressen fra misbruk til bruk - kom med den teknologiske utvikling av moderne datamaskiner, og ikke minst introduksjonen av de personlige datamaskinene fra 1980-årene. Disse gjorde det mulig for den enkelte forsker å behandle data uten begrensninger i utvalgsstørrelse og antall variabler. I takt med den tekniske utviklingen ble det også utviklet dataprogrammer med stadig mer avanserte, statistiske analysemetoder. Ved å analysere store datamasser ved hjelp av raffinerte statistiske teknikker, kunne man nå avdekke lite frekvente sammenhenger som man tidligere ikke hadde hatt mulighet til å påvise. Det man særlig konsentrerte seg om var medisinske skadevirkninger - både ved at medisinske forskere annekterte samfunnsvitenskapelige metoder, og ved at samfunnsvitenskapelige forskere beveget seg inn på medisinsens område. Og man mente å kunne fastslå at svært mange sykkelige tilstander - som ulike kreftformer, hjerte- og karlidelser og generell dødelighet - samvarierte med alkoholbruk.

Det var altså ikke bare et meget høyt alkoholforbruk - over lengre tid eller i en bestemt drikkesituasjon - som førte til skadevirkninger for brukerne, men også det man betraktet som et mer eller mindre moderat alkoholbruk. Man kunne endog hevde at skadevirkningene av moderat alkoholbruk samlet sett var større enn skadevirkningene for storkonsumentene. Ikke fordi risikoen for den enkelte alkoholbruker for å pådra seg slike skader er så stor. Men fordi de moderate alkoholbrukere er så mange flere, vil skadevirkningene for gruppen som helhet kunne være større enn i den vesentlig mindre gruppen av storforbrukere. Fra et folkehelse-synspunkt var det derfor ikke de alkoholskader som kunne tilbakeføres til misbruk som primært var av interesse - men de skader som kunne ramme en hver alkoholbruker.

Konsekvensene for alkoholpolitikken

Totalkonsumsmodellen fikk etterhvert gjennomslag i de nordiske lands alkoholpolitikk fra 1970-årene. Norge var antagelig det landet som var først ute. Innenfor norsk alkoholpolitikk ble totalkonsumsmodellen for første gang presentert som et grunnlag for alkoholpolitikken i en stortingsmelding "Om alkoholproblemet og tiltak for å fremja edruskapen" i 1973 (St meld nr 88 1972-73:7).

I stortingsmeldingen la man først og fremst vekt på at det var storkonsumentene - de som var i faresonen for misbruk - som gjennom økningen i totalkonsumet ville pådra seg eller være årsak til alkoholskader. Folkehelseperspektivet - at også moderat alkoholbruk kunne føre til helseskader - var enda ikke kommet frem. Antydninger om dette finner man først i en ny stortingsmelding fra 1980 "Om alkoholpolitikken" (St meld nr 24 1980-81), men først og fremst i den neste stortingsmelding fra 1987 - som karakteristisk nok ble gitt tittelen "Alkohol og folkehelse" (St meld nr 17 1987-88:5-6) - hvor helseperspektivet også i forhold til de moderate alkoholbrukere ble fremhevet. Det er skadene av bruken - og ikke bare av misbruket - som er det sentrale, og da primært de helseskader som rammer brukerne selv og derigjennom samfunnet som ansvarlig for helsevesenet.

Internasjonalt fikk totalkonsumsmodellen og folkehelseperspektivet gjennomslag ved rapporten "Alcohol Control Policies in Public Health Perspective", som ble publisert av en forskergruppe i 1975, hvor nordiske forskere under ledelse av Kjetil Bruun sto sentralt. Og på generalforsamlingen i Verdens helseorganisasjon i 1980 ble det - under påvirkning av de nye bedriftsøkonomiske teorier om målstyring - vedtatt en anbefaling til medlemslandene om å redusere alkoholforbruket i befolkningen med 25 prosent innen år 2000.

Konsekvenser av folkehelseperspektivet

Introduksjonen av folkehelseperspektivet har medført en radikal endring i begrunnelsen for alkoholpolitikken. Formålet med alkoholpolitikken var tidligere å forhindre alkoholskader som primært rammet utenforstående tredjemenn - de som ble offer for misbrukernes kriminalitet, pårørende som ble hensatt i fattigdom fordi

misbrukeren drakk opp de pengene de skulle leve av, eller barn som ble vanskjøttet pga foreldrenes misbruk. Men under påvirkning av totalkonsumsmodellen og folkehelseperspektivet ble den sentrale målsetningen i stedet å forhindre at alkoholbrukeren selv ble rammet av alkoholskader - og da først og fremst medisinske skadevirkninger.

Å forhindre at noen skades på grunn av andres atferd, er hovedbegrunnelsen for de fleste inngrep i den individuelle handlefrihet i et demokratisk samfunn. At alkoholpolitiske tiltak må kunne settes inn for å forhindre skader for andre er derfor noe som nær sagt enhver vil akseptere. Annerledes stiller det seg imidlertid dersom tiltakene må begrunnes i at de er nødvendige for å hindre at vedkommende skader seg selv. Tiltak begrunnet i slike paternalistiske betraktninger aksepteres stort sett bare overfor barn, utviklingshemmede, psykisk syke og eventuelle andre som man mener ikke er i stand til å handle rasjonelt. For alle andre er maksimen at vedkommende selv må ta ansvaret for sine handlinger - og eventuelt lide de konsekvenser som dette medfører.

Det er derfor vanskelig å finne støtte for begrensninger i tilgjengeligheten av alkohol begrunnet i paternalistiske betraktninger. Innenfor en paternalistisk preget alkoholpolitikk er det ikke restriktive tiltak som dominerer - men opplysningskampanjer og informasjonstiltak med sikte på bevisstgjøre brukerne om skadevirkningene og å få dem til å avstå fra skadelig bruk.

Forholdene når det gjelder andre psykoaktive stoffer kan kanskje illustrere dette. Kunnskapene om at røyking er helseskadelig for brukerne er ikke nye - selv om mange fremstiller dem som det. Men til tross for dette har tobakkspolitikken - dersom man kan tale om en tobakkspolitikk - vært preget av en ekstrem liberalisme. Dette gjelder fremdeles - selv om det i hvert fall i dag er akseptert at tobakk er vesentlig mer helsefarlig enn alkohol og svært mange andre stoffer. Men til tross for dette har tobakk vært og er fremdeles en nærmest fri handelsvare som ikke er underlagt særlig kontroll. Det er i stedet informasjon og opplysning om skadevirkningene som er de tiltak man griper til for å redusere røykingen.

I den senere tid har det riktig nok blitt innført relativt sterke begrensninger for selve røykingen. Dette kunne kanskje sees som et eksempel på at også stoffer som ikke skader andre enn brukeren selv, tross alt kan være strengt regulert. Men ser man nærmere på begrunnelsen for røykeforbudene, vil man se at de nettopp er begrunnet i hensynet til skadevirkningene for andre. De er innført med sikte på å forhindre de skadevirkninger som ligger i at astmatikere og andre som plages av røyken utsettes for den. Det var først da man skapte begrepet passiv røyking at man fikk en begrunnelse for å gripe inn med restriksjoner, og - hva som er enda viktigere - at det ble akseptert at man kunne gripe inn.

Når det gjelder narkotikapolitikken er forholdet det samme. Det er ikke for å forhindre de skader som narkotikabrukerne selv pådrar seg som begrunner narkotikapolitikken, men å forhindre de skadevirkninger de påfører andre. I dette har anti-narkotika lobbyistene hatt stor suksess - og fått aksept for sitt bilde av narkotikahandelen som hovedgrunnlaget for profesjonell kriminalitet, og narkotikabruken som hovedforklaringen på prostitusjon og vinningskriminalitet. Narkotika har på mange måter erstattet den rolle alkohol tidligere hadde - i hvert fall i de nordiske land - som forklaring på asosialitet og samfunnsproblemer. Mot denne bakgrunn har man bygget opp et ekstremt omfattende og inngripende kontrollsystem overfor narkotika.

Men når det gjelder alkohol har som nevnt utviklingen gått den motsatte vei. Etter hvert som folkehelseperspektivet har slått igjennom, har oppmerksomheten i stadig større grad blitt konsentrert om de skadevirkninger alkoholbruken har for brukerne, til fortrensel for de skadevirkninger misbruket har for andre. Denne dreiningen av interessen fra misbruk til bruk og fra skadevirkninger for tredje part til skadevirkninger for brukerne, har ført til at nødvendigheten og legitimiteten av alkoholpolitiske inngrep har blitt svekket. På samme måte som når det gjelder bruk av tobakk - eller å spise overdrevne mengder fettholdig mat eller foreta risikopregede aktiviteter som hanggliding eller fjellklatring - har synspunktet om at skadevirkningene av alkoholbruk primært rammer brukerne selv, ført til at det blir overlatt til vedkommende selv å beskytte seg mot alkoholskader uten inngrep fra det offentlige side.

På visse områder har riktig nok restriksjonene den samme plass som før, nemlig der hvor farene for at bruken kan skade andre er åpenbar. Man aksepterer straff for promillekjøring - ikke fordi vedkommende kan skade seg selv, men fordi det kan skade andre trafikanter. Man aksepterer alkoholforbud på idrettsarrangementer - fordi dette er til sjenanse for andre publikummere. Og man aksepterer tvangsbehandling av gravide misbrukere - fordi det kan skade fosteret. Men generelle begrensninger i tilgjengeligheten for den vanlige alkoholbruker bygges ned - fordi den enkelte selv må ta ansvaret for sitt alkoholbruk.

Nasjonale forskjeller i alkoholpolitikken

Folkehelseperspektivet kan kanskje også belyse forskjellene i alkoholpolitikken mellom sør og nord i Europa. Det er et velkjent faktum at det er store forskjeller når det gjelder bruk av alkohol mellom Sør-Europa på den ene siden og de nordiske land på den annen, slik det fremgår av tabell 2.

Tabell 2: Årlig omsetning av alkohol i enkelte europeiske land målt i liter ren alkohol per innbygger i 1965 og 1997.

	1965	1997
Island	2.6	3.1
Norge	2.8	4.3
Sverige	4.6	5.1
Finland	2.6	7.0
Danmark	5.0	9.9
Frankrike	17.3	10.9
Portugal	13.9	11.3
Spania	11.2	10.1
Italia	12.8	7.9

Kilde: World Drink Trends, 1990 and 1998 Editions.

I 1965 hadde de nordiske land det laveste registrerte alkoholkonsum i Vest-Europa, mens de sør-europeiske landene lå på topp. Og til tross for at man skulle tro at en restriktiv alkoholpolitikk var mer nødvendig i de landene hvor alkoholforbruket lå høyest, var forholdet som alle vet det motsatte. Mens de nordiske land tradisjonelt har vært preget av en meget restriktiv alkoholpolitikk, har dette knapt vært et tema i Sør-Europa.

Tradisjonelt har dette vært forklart med at drikkemønsteret skiller mellom sør og nord. I Sør-Europa er alkohol - og da oftest i form av vin - primært en måltidsdrikk. Selv om den enkelte konsument i løpet av et år drikker vesentlig mer enn i Norden, er forbruket spredt ut over dagen og året slik at man sjelden oppnår noen særlig høy beruselsesgrad. Samtidig finnes det sosiale normer som foreskriver at man ikke skal vise sin beruselse. Annerledes er det i Nord-Europa, hvor alkohol - oftest i form av øl eller brennevin - blir sett på som noe man drikker i forbindelse med fester og selskapelighet, og hvor selv en høy beruselsesgrad blir ansett som normalt.

Det som er viktig ved denne forskjellen er at den først og fremst gir seg utslag i skadepanoramaet. Drikkemønsteret i Sør-Europa har ført til at alkoholskadene primært rammer brukerne selv gjennom økt sykkelighet og dødelighet. I Norden har derimot skadevirkningene i langt høyere grad vært slike som rammer tredjemenn. Og fordi alkoholpolitiske restriksjoner primært er begrunnet i å forhindre de skader som rammer andre enn alkoholbrukeren selv, har behovet for en restriktiv alkoholpolitikk fortonet seg som mindre vesentlig i Sør-Europa enn i Norden.

Men introduksjonen av folkehelseperspektivet kan ha hatt ulik betydning i de ulike land. Mens det i Norden synes å ha ført til en liberalisering av alkoholpolitikken - med økt forbruk som en av konsekvensene - kan den ha hatt motsatt virkning i Sør-Europa hvor alkoholskader som rammer brukerne selv er de mest utbredte. Den økte bevisstgjøring om disse skadene som folkehelseperspektivet har medført, kan ha ført til at noen av denne grunn har redusert sitt alkoholforbruk og åpnet for alkoholpolitiske tiltak. Dette kan kanskje være en forklaring på at man i Sør-Europa finner en klar nedgang i alkoholforbruket i den samme periode hvor man i Norden har hatt en økning.

Danmark - og Grønland - står i en særstilling i Norden. Mens alkoholforbruket i Danmark i 1950-årene lå på omtrent samme nivå som i de andre nordiske land, steg det meget sterkt i løpet av 1960- og 1970-årene. I begynnelsen av 1980-årene lå det på nær 13 liter ren alkohol per innbygger - nesten på høyde med nivået i Sør-Europa. Siden da har det imidlertid sunket noe - kanskje fordi brukerne bl a gjennom introduksjonen av folkehelseperspektivet har blitt mer bevisste på de problemer det høye forbruket kan skape.

De særegne forhold i Grønland har gjort at landet står i en alkoholpolitisk særstilling. Etter at alkoholomsetningen ble frigitt i 1955 - som følge av innføringen av hjemmestyre ved grunnloven av 1953 - steg forbruket fra det ene år til det annet og nådde i 1974 et maksimum på nær 20 liter per innbygger, høyere enn i noe annet vestlig land. De åpenbare sosiale skadevirkninger som dette førte med seg, ledet til rasjoneringsordningen fra august 1979. Begrunnelsen var først og fremst å forhindre skadevirkninger for andre - på samme måte som i de andre nordiske land før folkehelseperspektivet slo igjennom. Men fordi rasjoneringsordningen førte til økning i den illegale omsetning ble den opphevet i april 1982 - noe som førte til en eksplosjon i omsetningen, som steg til 22 liter dette året. Senere har forbruket gradvis sunket slik at det i dag ligger på nivå med Danmark, uten at drastiske alkoholpolitiske tiltak er satt inn.

Avslutning

Liberaliseringen av alkoholpolitikken i de nordiske land i de senere år, kan utvilsomt tilbakeføres til flere forhold. Den omlegging av alkoholpolitikken som Danmark, Finland og Sveriges medlemskap i EU (Holder m fl 1999) - og Norge og Islands tilslutning til det europeiske økonomiske samarbeidsområdet, EØS (Hauge 1999) - har medført,

er et slikt forhold. Økt internasjonal kontakt - og derigjennom kontakt med andre lands alkoholpolitikk og drikkemønster - er et annet. Men den endring i synet på og holdningene til alkoholbruk og alkoholskader som folkehelseperspektivet har medført, er trolig den aller viktigste.

Den liberalisering som har skjedd vil trolig fortsette. Dessuten har et nytt moment kommet til. Argumentet om at man bør begrense sitt alkoholkonsum ut fra helsemessige betraktninger, har selvfølgelig bare gjennomslagskraft så lenge man kan dokumentere at alkohol er helseskadelig. Men etter hvert har det kommet undersøkelser som tyder på at et moderat alkoholbruk - i hvert fall på enkelte områder - synes å ha gunstige helseeffekter. Selv om disse undersøkelsene er få og resultatene omtvistet, slår de sprekker i det grunnlag folkehelseperspektivet bygger på. Og dersom synet på alkohol som helsefremmende får gjennomslag, innebærer det at enda en skanse mot liberaliseringen av alkoholpolitikken står for fall.

Referanser

- Bruun, K. m fl (1975): Alcohol Policy and Public Health.
- Hauge, R. (1998): Norsk alkohollovgivning gjennom 1000 år. Rusmiddeldirektoratet, Oslo.
- Hauge, R. (1999): EØS-avtalen og norsk alkoholpolitikk. Lov og Rett, 38:24-35.
- Holder, H. m fl (1998): European Integration and Nordic Alcohol Policies. Ashgate, Aldershot.
- Stortingsmelding nr 88 - 1973-74 (1973): Om alkoholproblemet og tiltak for å fremja edruskapen. Oslo: Sosialdepartementet
- Stortingsmelding nr 24 - 1980-81 (1980): Om alkoholpolitikken. Oslo: Sosialdepartementet.
- Stortingsmelding nr 17 - 1987-88 (1987): Alkohol og folkehelse. Oslo: Sosialdepartementet

Homosexuality, Criminal Justice and Criminal Discourse in Denmark, Finland, Norway and Sweden 1880-1972: Presentation of a research project and some considerations on the relationship between history and the present

by Kati Mustola

The opening of the project *Homosexuality, Criminal Justice and Criminal Discourse in Denmark, Finland, Norway and Sweden 1880-1972* was made possible through the financial support of NSfK, and I take here the opportunity to express our gratitude to the Council for enabling us to undertake this investigation. The members of the project are as follows: Wilhelm von Rosen, a Senior Researcher in the National Archives of Denmark, Martin Halsos, who graduated from the Department of History at the University of Oslo, Jens Rydström, a doctoral student at the Department of History at the University of Stockholm, and I, Kati Mustola, a doctoral student at the Department of Sociology at the University of Helsinki. We have all been studying the history of homosexuality in our respective countries, and now we have the opportunity to join our forces in order to compare our results and to analyse the similarities and differences between these four countries.

Three of us are historians, I am a sociologist. The reason why we four non-criminologists are dealing with criminological issues can be found in the fact that sexual acts between persons of the same sex were criminalized in the penal codes of these four countries upto late in our century. The legal prohibitions against such acts can be traced back for centuries in all four countries, but our project concentrates on the modern period following the enactment of revised Criminal Codes, which entailed a new and clear classification of sex offences. These new criminal codes came into force in Sweden in 1864, in Denmark in 1866, in Finland in 1894 and in Norway in 1905.

The paragraphs prohibiting same-sex sexual acts between consenting adults were repealed in the four Nordic countries in the following order:

Denmark	§ 177	1932
Sweden	§ 18:10	1944
Finland	§ 20:12,2	1971
Norway	§ 213	1972

In Sweden and Finland the laws also applied to women, formally as well as in the court practice, while in Denmark and Norway only male homosexuality was targeted in this particular legislation.

In the first part of this paper¹ I shall put forward some preliminary starting-points implicated in our historical project. The second part consists of my individual considerations about the points where history and the present intersect. I am at the moment involved in lobbying for two bills which are under preparation in Finland, and which both deal with homosexuality: the bill on registered gay and lesbian partnerships and the bill on regulating access to new medical reproductive technology.

I. History

To consider sexual acts between two consenting adults of the same sex a criminal offence constitutes a strange type of crime because there is no victim. It was a crime against public morality. The “father” of the Finnish Penal Code of 1889, Jaakko Forsman, Professor in Criminal Justice at the University of Helsinki and the chair of the Committee drafting the new Criminal Code, expressed this clearly during the preparatory stages of the bill: fornication with another person of the same sex (otukt med person av samma kön) is a “violation of the whole natural and moral order, on which the society is based”.²

---

¹ I wish to thank the members of this project, Wilhelm von Rosen, Jens Rydström and Martin Halsos for their comments on an earlier version of this paper. Very special thanks to Jens Rydström for providing me an abundant supply of Swedish criminal statistics. Also my Finnish friends and colleagues involved in activist work and/or research, Rainer Hiltunen, Tuula Juvonen and Marja Suhonen, have contributed with their comments on this paper. And last but not least, thanks to Virva Hepolampi for correcting my English language.

² “Emellertid har under alla tider naturvidrig otukt bestraffats såsom den afskyvärdaste styggelse. Då moral och sedlighet äro en af grundvalarna för samhället, kan icke håller statens straffmakt stå likgiltigt gentemot dylika handlingar, hvilka bryta mot hela den naturliga och sedliga ordningen, på hvilken samhället hvilat, och som dessutom utgöra en grof kränkning af andras sedliga känsla och redan i denna egenskap utgöra en kränkning af ett dyrbart rättsgodt. De skäl, som sålunda hafva blifvit anförda för att lämna dylika förbrytelser strafflösa, måste anses vara

Not only homosexual acts, but all sexual acts outside wedlock violated the “natural and moral order”. All other sexual activities than procreative sex within marriage were forbidden. Masturbation was not legally banned but it was otherwise morally condemned, adultery (hor, äktenskapsbrott), illicit intercourse (lönskaläge), and bestiality were forbidden by law.

Illicit sexual activities and vices against nature had been for centuries proscribed as sins and crimes against God’s order. The criminal codes, which were enacted in all Nordic countries during the 1860’s or at the turn of the 20th century, re-established them in the secular law. This “natural and moral order” developed in the course of the 20th century into what we nowadays call heterosexual order, or heterosexual matrix (Butler 1990) or heterosexual hegemony (Butler 1993).

Adultery and illicit intercourse were decriminalized during our century, when sexual morals in western societies came to be understood as more relative, instead of the absolute morals which prevailed at the turn of the century.³ Homosexual acts and bestiality were usually the last ones among the crimes against the “natural and moral order” to be decriminalized.

From the dates when homosexual acts between consenting adults were decriminalized in each country, one could infer that Denmark and Sweden were very liberal and became modernized earlier in contrast to the more backward Norway and Finland where decriminalization took place much later. Yet this is only partly true. The application of a particular law (rättspraxis) is a crucial aspect here, not only what stands in the law books.

I.1. Norway

It is a commonly held belief that the Norwegian paragraph 213 was a so-called dead letter. However, as late as in 1970 the Norwegian Supreme Court passed the last sentence for an offence against paragraph 213. This was a case that was first ruled in a local Court of First Instance in Oslo the year before, in 1969. But what is true pertaining to Norway is that the paragraph was seldom used during its whole period of existence, and this explains its image as a dead letter. But it was not altogether dead, although Norway does have by far the lowest number of convictions based on this law when compared with the three other Nordic countries studied here.

The reason for the infrequent use of paragraph 213 in Norway can be found in the amendment to the law which states “prosecution should only take place when public interest (almene hensyn) it demands” (Halsos 1999, 103-108). It was not sexual acts between men in privacy as such that was at issue: legal proceedings could only be taken provided that the deed also constituted a public offence in one way or another. In a sense, the Norwegian legislators acknowledged the “victim” of homosexual offences, the public morality, when writing down this law in the beginning of our century. Making the “victim” visible in the formulation of the law text seems to have influenced (had an effect on) its application: in Norway the number of prosecutions and convictions was low.

I.2. Finland

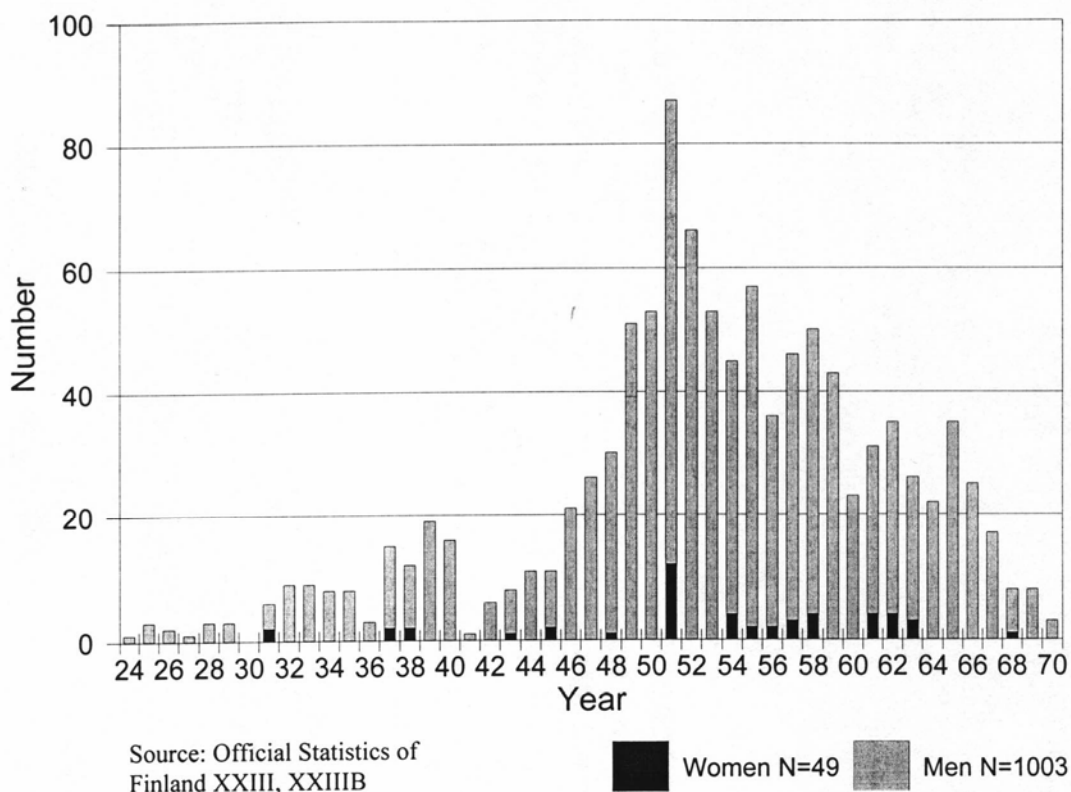
As far as Finnish court practice is concerned, the paragraph 20:12, 2 was definitely not a dead letter. Figure 1 shows the annual number of convictions for homosexual acts or for “fornication with another person of the same sex”, as the exact wording of the law goes, between 1924 and 1970. The 1950’s and 1960’s stand out as the peak decades in convictions for homosexual acts. One could easily assume, that Finland was the most backward country compared to its other Nordic neighbours. But this picture of the backward Finland appears less black and white when we study the simultaneous developments in Finland’s more progressive neighbours.

---

fullkomligt ogrundade, om man engång medgifver, att brotten mot religion och sedlighet kunna beläggas med något straff.” (Forsman 1899, 653, ref. Månsson 1983, 16.)

³ In Finland illicit intercourse (salavuoteus) was decriminalized in 1926, adultery (huoruus, aviorikos) in 1948.

Fig 1. NUMBER OF PEOPLE CONVICTED FOR SAME-SEX SEXUAL ACTS IN FINNISH GENERAL COURTS OF FIRST INSTANCE PER YEAR 1924-1970

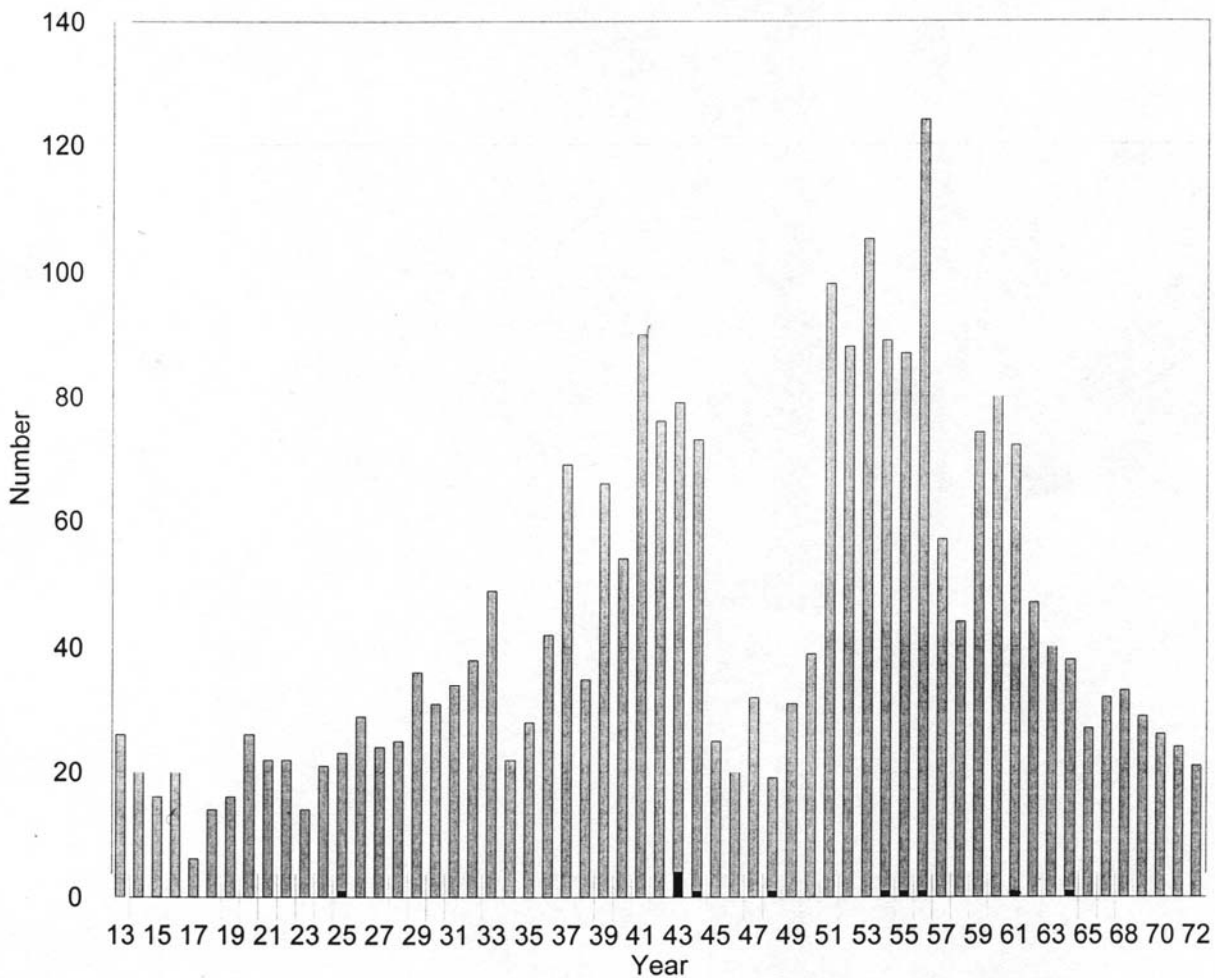
I.3. Sweden

When we look at the Swedish figures for convictions for homosexual acts in the 1950's, a similar pattern appears as in Finland, but on the basis of a different law. Sexual acts among consenting adults of the same sex had been decriminalized in Sweden in 1944, but at the beginning of the 1950's homosexuality became the focus of a moral outrage in Sweden: boy prostitution, homosexual offences against minors, and homosexual conspiracy in society (homosexuell frimureri) made the headlines of this moral panic (Lennerhed 1994, 70-88.)

Figure 2 shows the yearly numbers of persons convicted for same-sex sexual acts in Sweden between 1913 and 1972.⁴ The law was changed in 1944, and from 1944 onwards the convictions for homosexual offences contain offences against persons under 18 only. In spite of this, in the year 1951 the number of sentences shoot up, just as in Finland in the early 1950's. The two homosexual scandals of the early 1950's that received wide coverage in the media, the so-called Kejne and Hajby affairs, immediately affect the number of prosecutions for violations against § 18:10. In 1956 the Swedish statistics reach their culmination point with 124 persons found guilty of homosexual offences with minors. These figures include both sexual acts with teenagers of 16-17 years, which today no longer counts as a punishable offence in Sweden, as well as those with younger teenagers and children.

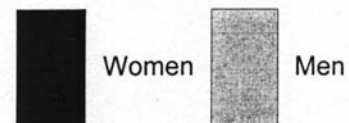
⁴ It should be noted that the Swedish statistics include convictions for bestiality, which is not the case in the Finnish statistics in Figure 1. The Swedish statistics also include homosexual offences against minors before 1944, while the Finnish statistics only deal with same-sex acts between adults during the whole period. It is therefore not possible to compare the statistics in Fig. 1 and 2 straightforward. They only serve to demonstrate that in spite of the difference in the legislation, a similar concern about homosexual issues is evident in the court practice during the 1950's.

Fig 2. NUMBER OF PEOPLE CONVICTED FOR SAME-SEX SEXUAL ACTS (BOTH WITH ADULTS AND MINORS) AND BESTIALITY IN SWEDISH GENERAL COURTS OF FIRST INSTANCE PER YEAR 1913-1972

After the change of the law in 1944, the numbers include only same-sex sexual acts with people younger than 18 years.

Source: Official Statistics of Sweden. Serie Brottsligheten 1913-1966, Serie Kriminalstatistik 1967-1972

I.4. Denmark

In the liberal and continental Denmark, which was the first country to decriminalize same-sex sexual acts between consenting adults in Scandinavia, and which can probably boast with the most extensive gay subculture in Copenhagen of all Nordic capitals, one would not expect to find any reference to homosexuality either in the criminal law or in criminal statistics after 1932. But, again, this is not so. Homosexual prostitution remained punishable in Denmark until 1967.⁵ In contrast, heterosexual prostitution was not criminalized (von Rosen 1999.)

The Finnish, Swedish and Danish cases show that if a society needs to deal with a moral issue or use a minority group as its scapegoat, it seems somehow to find the means for it, one way or another.

⁵ This might have something to do with the large gay subculture and its side effects: extensive and rather visible boy prostitution.

II. The present

The focus of the project is on history, its aim is to analyse the historical development in view of current regulations and ongoing legislative work dealing with homosexuals, both in civil law and in criminal law.

With the decriminalization of same-sex sexual acts and the introduction of an equal age of consent for homo- and heterosexual acts homosexuality practically disappeared from the legislations of the four countries. The 1980's and 1990's again made gays and lesbians visible in the legislation through new kinds of laws.

Present-day legislation concerning homosexuality involves, on the side of criminal law, laws that ban violence against gays (hate-crimes) and discrimination on the grounds of sexual orientation. In civil law the issues addressed are the equalization of the legal situation of hetero- and homosexual couples, equalization of the legal situation of children born to gay and lesbian parents as compared to children born to heterosexual parents, and the question of sexual orientation in gaining access to new medical reproduction technology.

Apart from Finland all Nordic countries, including Iceland and Greenland, have introduced a so-called gay marriage, a law regulating the legal position of same-sex partners.⁶ I believe that we in Finland would also have already achieved this if the lobbyists for this bill had not insisted on the need to establish in such a law the rights of children within these families. Finnish gays and lesbians do not want to become disqualified as parents when engaging entering a partnership, as has been the case in all the other Nordic countries. In all Scandinavian legislations registered partners who are not biological parents do not have the right to adopt their own children, and registered couples are denied access to assisted reproduction.

Iceland, where a law on partnership was passed most recently, did take the next step by granting the co-parent the right to get custody of his or her own children. But custody does not guarantee same rights between parent and child as adoption does, and custody ends when the child reaches the age of 18.

Denmark, the first country in the world to introduce a partnership law, was again the first - and so far the only Nordic country - to recognize in 1999 the rights of children living in gay and lesbian families, although only when the children are biological offspring of one of their parents (family internal adoption). External adoption of children is not possible for homosexual couples in any of the Nordic countries.⁷

By way of comparison it could be mentioned that both internal and external adoption of children is possible for gay and lesbian couples in most states of the USA. A "gay marriage" is not yet available in any of the states, but adoption is legally possible in all member states except Florida. Gay and lesbian adoption is a common practice in about half of the states. Assisted reproduction is also available for lesbians and gays in the United States, as in Australia and many other countries. In the USA, and I suppose in other countries too, the reason for this is the absence of welfare state, and a concomitant lack of interest in the legal regulation of health care. If one wanted to be sarcastic, one could claim that in the USA you have access to everything you can afford to pay for, including children.

In the Nordic countries where the welfare state finances the bulk of the health care costs, we are inclined to think that the state ought to have some say on issues it is paying for. These states tend to say, that homosexual people are not suitable as parents. Only heterosexual couples ought have the right to adopt children or to use medical assistance if they do not manage to get children with heterosexual intercourse or home insemination. A restriction to this effect is valid law both in Sweden and in Norway, and since two years also in Denmark. I have no information on the present situation in Iceland.

Danish language is difficult for me to understand but so is also the lack of logic in the Danish parliament. As the first Scandinavian country to decriminalize homosexual acts, then as the first country in the whole world to ratify a law on "gay marriage", and again as the first in Scandinavia to grant lesbians and gays the right to adopt one's own children, Denmark has established its role as a pathfinder and forerunner for others to follow. But in 1997 Denmark took a step backward by disallowing single women and female couples the access to assisted reproduction offered by a medical doctor.⁸ This did not affect Danish women alone, but also Swedish and

---

⁶ In Denmark the partnership law became effectual in 1989, Norway followed in 1993, Greenland in 1994, Sweden in 1995, and Iceland in 1996.

⁷ External adoption of children is possible for single persons in all Nordic countries. As far as the sexual orientation of the prospective parent does not come up in the adoption procedure it is possible for single gays and lesbians to become adoptive parents. This used to be the case also in Sweden, but since 1992 a ruling of the highest administrative court (regeringsrätten) excludes homosexual single persons from adoptive parenthood. The ruling (dom 6305-1992) is binding, as if it were a law.

⁸ The law has recently been circumvented by a registered midwife who offers insemination services with tested and washed sperm for single women and female couples. However, if the women require more advanced medical technology, like in vitro fertilization which necessitates the assistance of a physician, they cannot apply for it in Denmark as single women or as a female couple.

Norwegian single women and female couples who, due to restrictive and discriminative legislation in their own countries, used to travel to Danish sperm banks and fertility clinics.

In Finland there is so far no law regulating assisted reproduction, but such a bill is under preparation. In its latest formulation the Finnish bill⁹ on assisted reproduction uses criminal law as a threat against unsanctioned application of this technology. According to the bill a physician should be punished for doing what she or he has promised to do in taking the Hippocratic oath - to help the patient with all available methods - in case the patient is lesbian or gay or a straight single woman. It is against medical ethics to refuse to help a group of patients singled out on the basis of their sexual orientation or marital status. This proposal also violates the constitutional right of Finnish gays and lesbians not to submit to discrimination on the ground of sexual orientation, and that of single women not to submit to discrimination on the ground of marital status.

The legal reasoning bearing on homosexuality has changed a lot in the last 120 years, but at the same time the basic logic has remained much the same. "Violation of the natural and moral order, on which the society is based on" still seems to lurk behind that reasoning. Reading the rhetoric employed in the committees' proposals for a reproduction bill or for a registered partnership bill which excludes the adoption of children, or the rhetoric employed in the letters to the editor prompted by the bills, it becomes abundantly clear that an assumed naturalness and moral superiority of the heterosexual family is at the core of this reasoning. They have heard nothing about social constructionism, whether in the Justice Department or in the parliament. Not to mention those letters to the editor which indicate an almost religious belief in a holy heterosexual nuclear family, on which the society is based on. They haven't a clue about family statistics either which reveal how rare a phenomenon the traditional nuclear family is nowadays. A family where the parents are in their first marriage and all the children are biological offspring of this couple is statistically seen fairly rare. But the belief in its invariable constancy is still strong. It is as if we were still seriously discussing Lombroso's typologies to explain criminality. It is striking how our times hold on to Lombroso's era when it comes to families, parenting and reproduction.

There is, of course, a big difference between punishing people for having sex with consenting adults of the same sex, and denying a group of people the possibility of becoming adoptive parents or access to new medical reproductive technology. But going to the root of the matter, the reasoning that finds homosexual people - just on the basis of their sexual orientation, irrespective of their parental qualities - unsuitable as parents, is similar to the logic of earlier discriminations. It is the "natural and moral order", or heterosexual order in our terms, which lurks behind this reasoning.

A belief in the naturalness of the heterosexual order is often put forward as the best interest of the child. On adoption of children all Nordic countries have legislation as well as an established practice to the effect that each case of adoption is thoroughly investigated from the point of view of the child's best interest. In Finland, where lesbians, gays and single heterosexual women still do get medical reproductive assistance, the fertility clinics have developed a very responsible practice whereby each parent candidate and prospective parent couple goes through a similar examination as in the adoption procedure.

To accomplish the best interest of the child does not necessitate discrimination against homosexuals. There already are means to ensure the best interest of the child in the case of adoption, both internal and external, and the current Finnish practice of screening the prospective parents could also be employed in assisted reproduction.

It seems to me that the basic logic behind legal reasoning on homosexuality has not changed since the end of the last century, even though the argument is on the surface a different one. Public interest, *almene hensyn*, as the Norwegian legislators formulated it at the turn of the century, or the "natural and moral order", as the Finnish legislators formulated it 120 years ago, still seems to provide the underlying argument for discriminating against homosexuals.

In the Nordic countries we consider our attitude towards homosexuality very liberal. We have laws on partnerships and anti-discrimination laws for protecting gays and lesbians. However, anti-discrimination laws and the constitutional rights of homosexuals appear in an odd light when juxtaposed with the assumptions underlying existing laws and proposed drafts on partnership and reproduction which entail restrictions on parenting. In any of the Nordic countries, homosexual are still not equal citizens with heterosexuals.

Sources

- Butler, Judith (1990) *Gender Trouble: feminism and the subversion of identity*. New York and London: Routledge.
Butler, Judith (1993) *Bodies that Matter: on the discursive limits of "sex"*. New York and London: Routledge.
Halsos, Martin (1999) § 213 i *Almindelig Borgerlig Straffelov av 1902. Homoseksualitet i Norge og rettslige sanksjoner mot den fra slutten av 1800-tallet til 1972*. Hovedoppgave i historie. Universitetet i Oslo.

---

⁹ Sukusolujen ja alkioiden käyttö lääketieteellisessä hedelmöityshoidossa. Työryhmän ehdotus 14.10.1997. Oikeusministeriö.

Unpublished.

Lennerhed, Lena (1994) *Frihet att njuta: sexualdebatten i Sverige på 1960-talet*. Stockholm: Norstedt.

von Rosen, Wilhelm (1999) "Scientists and Legislation on Homosexuality in Denmark 1905 1976". Unpublished manuscript.

Men, Masculinity and Violence

by Martti Grönfors

“Almost all the soldiers in the world are men. So are most of the police, most of the prison warders and almost all the generals, admirals, bureaucrats and politicians who control the apparatuses of coercion and collective violence.

Most murderers are men. Almost all bandits, armed robbers and muggers are men; all rapists, most domestic bashers, and most people involved in street brawls, riots and the like. The same story, then, for both organised and unorganised violence. It seems that there is some connection between being male and being violent.”¹

This is a paper on male culture and violence, or culture of male violence. The basic assumption is that violence is an overwhelmingly male phenomenon and that this factor is often left unsaid when violence is being discussed. This will be one of its main starting points.

When violence is being discussed it is usually considered *abnormal* behaviour, something which is engaged in by abnormal people. And yet, as I will argue later, the potential for violent behaviour is built into the culture of *all men* from the onset of our lives, and is reinforced and rewarded throughout our lives. The second main point, then, is that research on male violence should regard violence and aggression in men as a part of the ordinary value system, part of the everyday attitudes and behaviour of men.

Commerce, politics, religion and other male domains are the areas where competitive aggression of men is connected to success. Hence violent values are upheld in legitimate areas of life and can also be acted out much of the time quite acceptably. So a street brawl and a political battle are reasonably close relations, belonging to the same value system of power, dominance and control. In order to understand the violent behaviour of men, the study of the culture of violence is necessary.

Theoretical background

Violence as a phenomenon

Violence as a phenomenon can be compared to sex or drugs in that it can be used for a variety of purposes, and is both desired and forbidden, legal and illegal. When violence is being referred to, the fact that over 90% of all recorded violent behaviour is *male violence*² is usually forgotten. It can be said - with some reservation - that the most important independent variable for violence is that of being male.

There is much literature on violence. The bulk of this sees violence as *abnormal behaviour*. The approach in this paper is that violence should be construed as normal behaviour, part of the ordinary everyday life of men in some form or other.

In society, violence as such is not a great problem as long as people (men) know how to be violent in an acceptable way, a way which does not necessitate societal intervention. Self-defence, wars, corporal punishment and so on are forms of physical violence which are considered acceptable. The motive of the act gives it its justification. Similar acts in different situations may be either legitimate or illegal. For example, killing a person may be acceptable in a war situation but non-acceptable during times of peace. What makes a certain violent act abnormal is its non-acceptable motive and people who are labelled as violent in society can then be thought of as people (men) who do not know how to be violent in an acceptable way.

Research on violence is largely act- and person-centred. It is less often connected to the total socialisation process and everyday culture. A violent person is thought to be basically different from those who are not classified as violent, the so-called normal people. It can also be thought that people (men) who do not know how to be "correctly" violent become kinds of scapegoats, through whom (when they are being processed) the issue of violence can be moved to a safe distance, away from the self, away from the observer, the labeller. That way the "problem" of violence can be handled and controlled, and the "real" acceptable violence can be maintained as something to be aspired to, even as something heroic and "truly" masculine and outside critical examination. War, sport, politics and business are some arenas of accepted violence.

---

1. B. Connell, as quoted in Askew and Ross, 1988, p.9

2. See. e.g. Miedzian, 1992

The “abnormal” violence approaches have followed mainly three lines:

- 1) Violence as a biological, hormonal or other physical disturbance³
- 2) Violence as a personality disorder, or
- 3) Violence as the result of abnormal socialisation processes.

All the above approaches are *statistical* in nature, where violence is attempted to be *explained as deviant behaviour*, the *causes* of which are assumed to be found in the physical or psychological being of the person or from his/her social background. The research populations have usually been people who have come to official notice about their violent behaviour. Alongside explanations there is often another goal of *caring and curing*, as well as *punishment*, and also *prevention* of violence by confining the person to a prison or mental institution.

One problem with these approaches is that violence is seen as a property of only a few, who are abnormal and against established society. The examination of violence is removed from its normal social milieu into prisons and hospitals. It is explained away when it is thought to express physical, mental or social malaise and to belong to disorder and antisocial behaviour. Keeping to explanations such as these obscures the fact that violence is intimately connected to interaction between individuals and between groups and thus belongs to normal social order rather than to disorder.

When talking about violence, the issue of power must be one chief concept. Power issues are always connected to issues of hierarchy and to the relationship between the powerful and the powerless. As the great proportion of recorded violent behaviour is violence by males towards other males and females, the connection of violence to male power is apparent.

Violence is also a part of the relationships between men and women and one way in which male supremacy is supported - it can be activated when that supremacy is threatened. Violence is often used either directly or indirectly for suppression and control of women. In addition as violence is part of male activity, taking care of the results of violence is often part of the female role.

Male violence, as distinct from female violence, can often be thought of as *instrumental violence*; it is resorted to in order to obtain certain goals. These could be related to certain concrete matters, such as economic gain, or to non-material goals of acceptance, power and prestige. Women's violence, which statistically is much less than men's, can sometimes be described as *expressive violence*, which means that something important, such as anger and frustration, is being expressed. Women resort to violence as such in order to express something which cannot be expressed in any other way.⁴

Gender and violence

Gender identity, a picture of oneself as a man or a woman, is formed socially as a part of the socialisation process⁵. In addition to conscious training and education, people acquire unconscious messages from their environment of expected demeanour and behaviour. Psychoanalysts Freud and Jung have influenced these in a very concrete way, in which the personalities of men and women are assumed to be different⁶. Although psychoanalytical assumptions about the differences between men and women have much been criticised⁷, these can nevertheless be seen to be related to reality in that they point to assumed stereotypical differences. In research which looks at the stereotypical views on the differences between men and women, the same categories also appear, which could show how deeply psychoanalytic views have been rooted in the everyday culture of people. Passivity, lack of initiative, softness, emotionality and so on are the characteristics connected to women, while the equivalent male ones are aggression, independence, rationality and activity⁸.

In my “random” search for myths everywhere in the world, where men and women were portrayed, very similar lists of characteristics were obtained. It is mainly men who are the story-tellers and it could rather easily be thought that the myths about the various characteristics of men and women serve male supremacy and men's power over women:

---

3. Cf. Money and Ehrhardt, 1977, pp. 44-45

4. Campbell and Muncer, 1993

5. See e.g. Seidler, 1989

6. See e.g. Freud, 1950; Jung, 1983

7. See e.g. Sydie, 1987

8. See e.g. Broverman et al., 1972

Mythical views on differences between men and women:

MEN

in danger
brave/just
sun (hot, active)
tamer
cultural (intellect)
heaven
- planter
- tiller
- sacred
honour(able)
strong
protector

WOMEN

dangerous
cunning
moon (cold, passive)
tameable/tame
emotional (instinct)
earty
- planted, fruitful
- tilled
- secular
shame(ful)
weak
protected⁹

.....
Fear of homosexuality, at least in the West, is an important factor in male gender identity. These fears are transferred to boys at a very young age. Observations made in schools have shown that boys' verbal expressions contain many homophobic elements. Similarly, physical touching between boys is easily condemned by boys as homosexual-like behaviour. In this way aggressive social relations are passed on and "masculine roles" are supported. These observations show the degree and strength with which boys have to defend their masculine identity.¹⁰ In a Finnish research study on attitudes to HIV, heterosexual men who possessed a strong male identity considered that sexual relations with numerous casual partners strengthened that identity. Homosexual men who were closeted had more anonymous sexual partners than those who were open about their sexuality, partly at least in order to preserve their masculine front¹¹.

In every culture there are ideals of what is a "proper" man and a "proper" woman. A view of oneself is either nearer or further from that ideal. In an American study, 95% of male university students were dissatisfied with their view of themselves as set against the imaginary ideal. Dissatisfaction was felt not only at a general level, but was made concrete by feelings that their chest, shoulders and waist did not measure up.

Gender identity is being tested continually, which points to its importance for its bearer. It has been said that gender identity is the most important of a person's identities. It has been shown, for example, that even for adult men other expressions of masculinity are secondary compared with satisfactory sexual performance¹².

Sexuality and violence are connected very closely to the idea of male gender. Both are involved when male identity is being formed and maintained, and as much as *sexuality is normal, so is violence*. Male violence, when seen in this fashion, can be seen as a kind of violent potential, as a basis for the actual violent expression. Sexual culture and culture of violence are inseparable partners when general male culture is being viewed and therefore neither can be ignored when the relationship of violence to male culture and masculinity is being examined.

Feminist research has pointed out certain ideal types of male images of women. The image of "mother" and "Madonna" is connected to ideas of reproduction, care, purity and morality, while the image of "whore" is connected to passion and sexuality. Mother and Madonna are respected and cherished, while the whore is used for men's pleasure. The relations to mother and Madonna are connected to mutual feelings, love and care, and to the whore with one-way feelings of excitement, lust and sexual satisfaction, sometimes accompanied by violence. The equivalent images for males could be "father/lover" and "rapist". The first two relate to two-way relationships and consensual sexuality, where passion is connected with feelings of procreation and caring; the latter image is connected with one-way exploitation and violence.

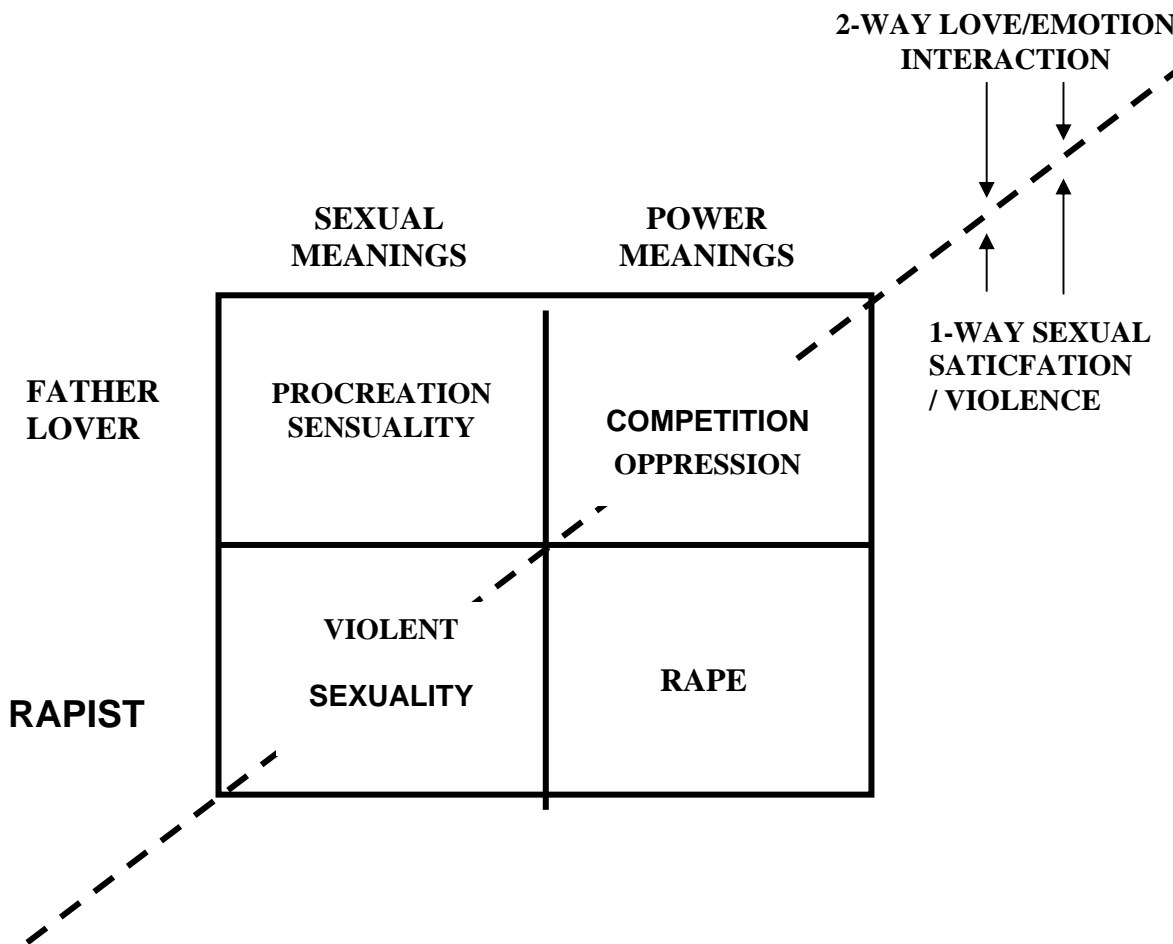
---

9. Larousse World Mythology. Ed. Pierre Grimal, 1965 New Larousse Encyclopedia of Mythology, 1968

10. Askew and Ross, 1988, 37

11. Grönfors and Partanen, 1991

12. Gross, 1978

In rape all women are the property of all men

In looking at the graph it can be seen that it is possible to mix at varying degrees the sexual meanings and power meanings, also that rape has only to do with exertion of power. Above the dotted diagonal line there is at least some element of mutuality and consent, while below it is one-way exertion of male power in seeking sexual gratification only where violence is part inseparable part of it.

Masculinity, competition; an example from Sri Lanka

In Sri Lanka the open sexual talk and lewd attitudes towards women, especially by young men, is not a sign of active sexuality. In my own research, where 25 men's life histories were recorded, the men's actual sexual experiences were very limited before marriage, or were non-existent. Many of those who had some experience had usually felt that they had been clumsy in their attempts. However, it is not a contradiction that in a culture which emphasises modesty open sexual attention reinforces the norm of modesty for women. Women from their oppressed position should show appropriate shame when they meet young men's sexual and other taunts. At the same time it serves as a means for young men to have fun among their peer groups, and also - and maybe even more importantly - it serves as a tool for competition within the sphere of sexuality among one's reference group.

Men's sexuality is at least to a point public. Masculine honour is achieved in showing to one's reference group one's active (hetero)sexual activity in comparative situations to other men. Seen in this way, (masculine) men's sexuality has to be seen first in relation to other men, both quantitatively and qualitatively and only secondly in relation to women. One's own masculinity is seen as a reflective "other" and it shows particularly clearly in societies where collectivity is emphasised in place of individuality.

Constant competition both creates stress and pressure and makes it more difficult for men to form close relationships to other men. It has been said that men unite for *doing* something together but not by *being* together, the latter being considered to belong to female culture.

Social construction of violence

There is much research on the influence of socialisation processes on the violent behaviour of boys¹³. In summary it can be said that such issues as the participation of the father in general in the training of boys and the quality of that training influences the ways in which boys create distance between themselves and the world of girls and women. The privileged position of boys and men has to be learned and the support for that from socialising agents, both men and women, teaches the boys to enjoy the fruits of power and privilege. When, in addition, the various ideological systems, such as politics, religion and science, also support this, the supremacy of masculinity is firmly established.

In a research study conducted in schools, boys, regardless of their ethnic, cultural or class background, related to each other non-spontaneously, formally and competitively. Apart from power-games, the boys did not support each other. Personal emotionality was avoided, the discussions were external to themselves and impersonal, the talk was goal-oriented and contained little exchange of experience. In addition, boys' communication was often non-verbal and aggressive, conducted with body-language (position and tone of voice). Physicality was used for oppression and also to gain social contact - a greeting was often a playful punch.¹⁴

Competition between men is one obstacle to trusting and meaningful relationships between men. Fear of homosexuality can be an obstacle to deep friendships and therefore the relationships between men are formed more on the basis of goal-orientation and achievement than on emotion.¹⁵

Culture of violence

Learning to be a man means here that those meanings through which men separate themselves from women are largely socially constructed. The sum total of these meanings can be called male culture. Violence, it is argued here, is an inseparable part of that culture. This does not mean that violence is always expressed in physical acts, but rather that the values and attitudes of violence are learned and these could, under certain circumstances, produce physical violence. Masculine demeanour is culturally learned and this can produce violent behaviour. In research on male role expectations, toughness is one central area where expectations of masculinity are directed¹⁶.

When the starting point is the culture of male violence, it leads to a quite broad definition of violence. In a culture of violence, power, hierarchy and authority are mixed. The same things can be called different names and different things can be called the same name. Hitting a woman and hitting a wife can be the same at the level of the act and even at the level of motivation. However it is possible to define them differently both at the everyday level as well as legally. A manslaughter can legally and otherwise be considered the same in spite of the possibility that one perpetrator (e.g. man) could commit in a drunken brawl and a woman in defense of herself against a perpetually violent husband. This is the "privilege" of the power-holder. The purpose not only justifies the means but also names them. Although power and violence are not synonymous, it is difficult to imagine violence without power. Also it is possible, at least tentatively, to say that for power to be real power, it needs behind it at least the possibility of using violence in the last resort.

The institutions and practices which support the existing gender system and its associated ideologies all support male supremacy. If normal violence, which is part of this, goes unchallenged and unexamined, all levels of the cultural system support gender inequality and the oppression of women. If a change in interaction between males and females within the gender system in itself is seen as desirable and possible, then it follows that male culture can also be changed. If we are not the prisoners of our biology, then, by the same argument, we are even less so the prisoners of our social background and culture. "Maleness" and "masculinity" can be redefined, as those definitions are social.

Violence in male culture is therefore *socially produced* and its definition, in addition to concrete behaviour, has to cover also the images¹⁷, expectations, demeanour, talk and language¹⁸ which connect violence into

---

13. See e.g. Miedzian 1992, Miller 1962, Whiting and Edwards 1988, Nicholson 1984, Kakar 1982,

Stratham 1986, Connell 1987

14. Askew and Ross, 1988

15. See e.g. Nardi, 1992

16. See e.g. Thompson and Pleck, 1987

17. Mort, 1988

18. See e.g. Lyman 1987, Seidler 1989, 12-142

the general male culture and which create the basis, potential and justification for actual violent behaviour. Seen this way the question as to why certain men behave violently is less appropriate than is the question why some men do not. The traditional way of viewing violence is turned somewhat upside down when non-violent behaviour is perceived as abnormal.

A definition of violence as something abnormal takes attention away from its true nature and onto its extreme forms. Encouraging men to hold non-violent attitudes and to act non-violently is to ask them to give up one central pillar of male supremacy. Historically and societally it is perhaps unrealistic to expect that those in power would voluntarily give up their power. Usually they are forced to do so and new structures of power replace the old ones.

If violence and the male culture of violence are to be discouraged and change towards a more non-violent society desired, it is not enough that we stop to look only at violence. Issues of equality, of influence and more broadly, ideas about what kind of society is desired, precede the issues of how to relate to violence. If it is accepted that men govern and oppress women, it must also be accepted that violence and its threat in human relations and in general interaction are important elements.

Some notes on the methodology of research on males

The definition of science has been one area where males have dominated, so the methodology of science was one area to which feminist researchers quickly paid attention. Partly it was the omnipotent way in which (male) science closed off other alternatives as non-scientific. Non-governing groups, such as women, people of colour, and different minority groups increasingly did not recognise the picture which was painted of them in mainstream science. Alternative approaches were demanded and developed. One methodological problem for gender research is that while women have to be competent in two power systems, that of men and that of their own, it is sufficient for men to be familiar only with their own.

Research on men and masculinity quite justifiably is connected to feminist research on women¹⁹. However, to consider their basis and methodologies identical is not at all clear. If it is considered that women developed the methodology of research on women from an historically oppressed position, then men view research on men historically from the point of view of the power-holder. Power, which is part and parcel in both, looks very different from the point of view of its object and its user. Critical research on men, when conducted by men, is therefore *self-critical*. Resolving the methodological problems is both necessary and difficult, but in the end that must be done independently, from the male point of view.

Bibliography:

- Askew, S. & Ross, C., 1988: *Boys Don't Cry. Boys and Sexism in Education*. Milton Keynes, Philadelphia, Open University Press.
- Broverman, et al., 1972: "Sex role stereotypes: A current appraisal". *Journal of Social Sciences*, 28.
- Campbell, A. & Muncer, S., 1993: "Men and the meaning of violence". In *Male Violence*. Ed. Archer, J., Routledge, London
- Connell, R., 1987: *Gender and Power. Society, the Person and Sexual Politics*. Stanford, Stanford University Press
- Freud, S., 1955: *Civilization and Its Discontents*. London, The Hogarth Press.
- Gross, A., 1978: "The male role and heterosexual behavior", *Journal of Social Issues*, 34
- Grönfors, M. & Partanen, H., 1991: HIV-riskiin vaikuttavista tekijöistä eräissä suomalaisissa erityisryhmissä: seksuaaliasenteet, sukupuoli-identiteetti ja seksuaalinen käyttäytyminen. Helsinki, AIDS-tukikeskuksen julkaisusarja No. 2, Yliopistopaino
- Jung, C., 1983 *Selected Writings*. Toim. Storr, A., London
- Kakar, S., 1982: "Fathers and sons, an Indian experience. In *Father and Child: Developmental Clinical Perspectives*. Ed. Cath, S. & Curwitt, A. & Ross J., Boston, Little, Brown & Co.
- Kimmel, M., 1987 "Rethinking masculinity, new directions in research". In *Changing Men: New Directions in Research on Men and Masculinity*. Ed. Kimmel M., Newbury Park CA, Sage
- Larousse World Mythology, 1965. Toim. Grimal, P., London, Paul Hamlyn
- Lyman, P., 1987: "The Fraternal Bond as a Joking Relationship". In *Changing Men. New Directions in Research on Men and Masculinity*. Ed. Kimmel, M. Newbury Park, Sage
- Miedzian, M., 1992: *Boys Will be Boys. Breaking the Link Between Masculinity and Violence*. New York, Anchor Books/Doubleday

---

19. See e.g. Kimmel, 1987

- Miller, "., 1962: "Lower Class Culture as a Generating Milieu of Gang Delinquency". In *The Sociology of Crime and Delinquency*, ed. Wolfgang, M. & Savitz, L & Johnston, N., New York, Wiley & Sons
- Money, J. & Ehrhardt, A., 1972: *Man and Woman, Boy and Girl*. Baltimore. The John Hopkins University Press
- Mort, F., 1988: "Boys Own? Masculinity, style and the popular culture". In *Male Order: Unwrapping Masculinity*, toim. Chapman R. & Rutherford, J., London, Lawrence and Wishart
- Nardi P., 1992: "Seamless Souls; An introduction to men's friendships". In *Men's Friendships*. Ed. Nardi P., Newbury Park, Sage
- New Larousse Encyclopedia of Mythology, 1968, London, Paul Hamlyn
- Nicholson, J., 1984: *Men and Women. How Different Are They*. Oxford, Oxford University Press
- Seidler, V., 1989: *Rediscovering Masculinity. Reason, Language and Sexuality*. London, Routledge
- Stratham, J., 1986: *Daughters and Sons: Experiences in No sexist Childrearing*. Oxford, Blackwell
- Sydie, R., 1987: *Natgural Women, Cultured Men: A Feminist Perspective on Sociological Theory*. Milton Keynes, Open University Press
- Thompson, E. & Pleck, J., 1987: "The structure of male norms". In *Changing Men: New Research on men and Masculinity*. Ed. Kimmel, M., Newbury Park CA, Sage
- Whiting, B, & Edwards, C., 1988: *Children of Different Worlds*. Cambridge Mss., Harward University Press

Ungdomsvåld som samhällsproblem

av Felipe Estrada

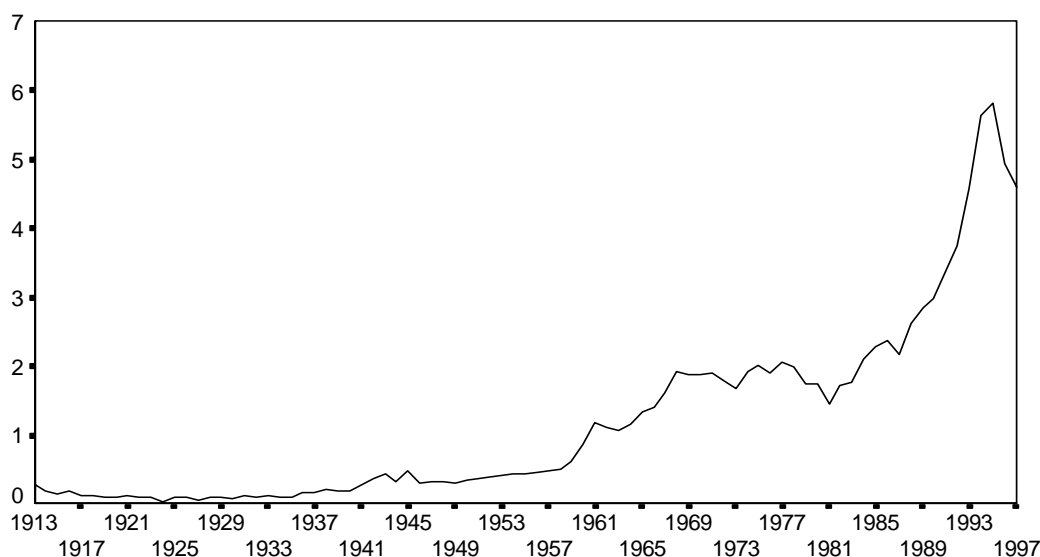
Inledning

Ungdomsvåld är ett uppmärksammat samhällsproblem runt om i Norden. En uppenbar fråga är vad detta beror på. Handlar det om att antalet ungdomar som begår våldsbrott blivit fler och/eller att våldet är grövre? Eller är det snarare synen på våldsutövning som genomgått förändringar? Dessa frågor svarar mot två skilda förhållningssätt gentemot samhällsproblem som ungdomsbrottslighet - objektivism respektive konstruktivism (utförligare i Estrada 1999, kap. 1).

Jag har försökt studera utvecklingen av ungdomsvåldet som samhällsproblem utifrån dessa två förhållningssätt. Jag skall här presentera ett par undersökningar om ungdomsvåldets utveckling och samhällets reaktion på våld. Studierna fungerar avslutningsvis som underlag för en vidare diskussion kring möjliga förklaringar till uppkomsten av ungdomsvåld som samhällsproblem.

Ungdomsvåld: upptäckten av ett nytt samhällsproblem

Antalet ungdomar som lagförs för misshandel har ökat kraftigt under 1900-talet. Särskilt anmärkningsvärd är ökningen sedan mitten av 1980-talet (diagram 1). Frågan är hur detta skall tolkas.

Diagram 1. Misshandel 1913-1997. Lagföringar avseende ungdomar (15-17 år) per 1000 invånare.

Under 1920-talet lagfördes nästan inga ungdomar för misshandel. Detta är naturligtvis inte ett uttryck för att ungdomar inte begick våldshandlingar på 1920-talet, utan visar snarare att våldsutövning kontrollerats på olika sätt under 1900-talet. Detta betyder att misshandelsstatistiken är känslig för förändringar av vad som uppfattas som brottslig våldsutövning mellan ungdomar. Vår uppfattning påverkas av hur våldshandlingar uppmärksammas. Massmedia, politiker, myndigheter och organisationer har här en betydande roll. Att ha kontroll över utvecklingen av uppmärksamheten är därför viktigt.

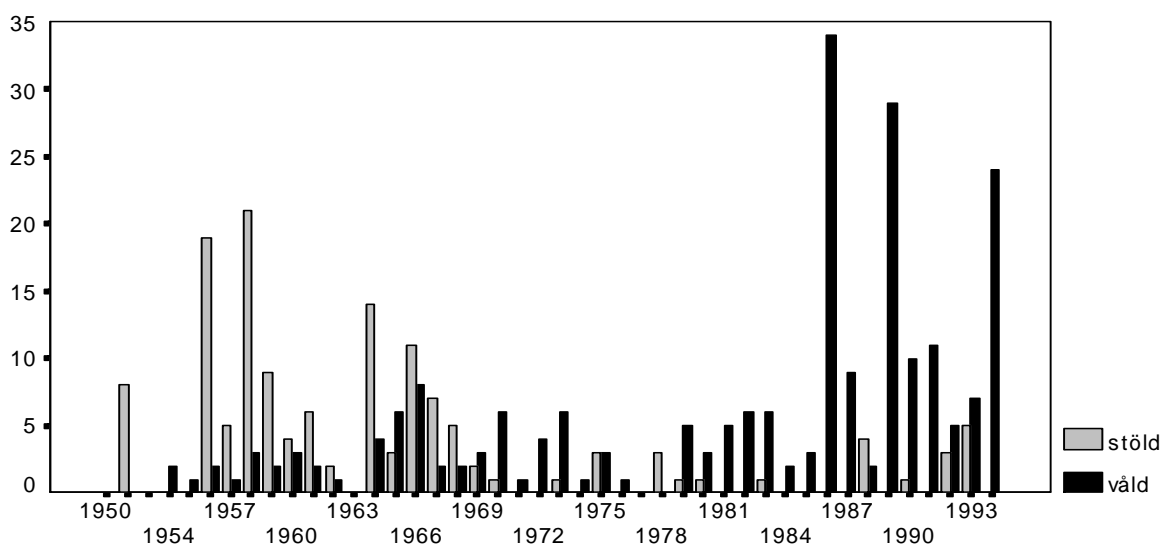
För att besvara frågan om den nutida uppmärksamheten kring ungdomsvåldet svarar mot en ökning av våldet, eller om det snarare är uppmärksamheten som påverkat vår känslighet och därmed anmälningsbenägenheten, har den uppmärksamhet som ungdomsbrottsligheten fått i svensk dagspress under efterkrigstiden studerats (Estrada 1999, kap. 4). Frågeställningarna rör bland annat pressens behandling av ungdomsbrottsligheten åren 1950-1994 och i vilken mån det har inträffat en för anmälningsbenägenheten viktig förändring i pressens belysning av ungdomars våldsbrottslighet. Metoden som valts är en innehållsanalys av ledarartiklar ur sex svenska dagstidningar.

Resultat

Ledarmaterialet visar att uppmärksamheten av ungdomars brottslighet på ledarsidorna skiftat tydligt (diagram 2). Totalt sett uppvisar åren 1950-1968 den högsta frekvensen av artiklar som tar upp ungdomsbrottslighet. Perioden 1969-1985 är stabil på en klart lägre nivå. Därefter sker en återgång till en något högre nivå åren 1986-1994. Vi kan också se att vissa ämnen dominerar enskilda år eller under en följd av år. I början av 1950-talet handlar t.ex. de flesta ledarna om vård av unga lagöverträdare. Ungdomskravallerna på Hötorget i Stockholm slår igenom i materialet år 1965. År 1968 dominerar artiklar som tar upp bråk vid demonstrationer. Fr.o.m. 1986 handlar artiklarna så gott som uteslutande om stöld- och våldsbrott.

Diagram 2. Ledarartiklar om ungdomsbrottslighet indelade efter innehåll. 1950-1994.

Ser man enbart till uppmärksamheten av ungdomars stöld- respektive våldsbrott har en tydlig förändring inträffat under perioden (diagram 3). Fram till 1960-talets mitt dominerar artiklar som utgår från ungdomars stöldbrottslighet. Från 1970 skrivs det märkbart mindre om ungdomars stöldbrottslighet. Stöldbrotten försvinner i det närmaste från ledarsidorna. Samtidigt ser vi också att det under perioden 1950-1985 inte skrivs särskilt mycket om ungdomar och våld. År 1986 bryts denna trend abrupt. Våldsbrotten bland ungdomar blir nu mycket uppmärksammade. Sedan mitten av 1980-talet handlar ungdomsbrottslighet i princip bara om våldsbrott. Flera källor pekar på att år 1986 innebär genombrottet vad gäller den offentliga belysningen av ungdomars våldsbrottslighet. Om man tittar mer kvalitativt på vad som skrevs om ungdomsvåld innan, under samt efter detta genombrott ser man också klara förändringar.

Diagram 3. Ledarartiklar om ungdomsbrottslighet: våldsbrott 1950-1994.

1980-85:

De få artiklar som behandlar ungdomsvåld tar ofta upp domar mot ungdomar som begått grova våldsbrott. Dessa dåd används oftast inte för att hänvisa till en allmänt ökande eller grövre ungdomsbrottslighet. Ungdomsbrottslingen uppfattas som ett problembarn med svåra hemförhållanden.

Sommaren 1986

Sommaren 1986 är det en stor majoritet av artiklarna som beskriver våldet som grövre och/eller ökande. En ny bild presenteras av den unge gärningsmannen. Han framställs som välartad, känslökall, oberäknelig. Misshandlar gör han för sitt eget nöjes skull. Den sociala bakgrunden hamnar i bakgrunden.

1987-1992:

Åren efter den stora uppmärksamheten sägs inte lika ofta explicit att våldet ökar. Utvecklingen är mindre viktig eftersom problemet ungdomsvåld redan finns på agendan. Bilden av ungdomsbrottslingen är av en känslökall "värsting", en förhärdat ungdomsbrottsling som samhället måste skydda sig ifrån. Ungdomar som i allt större utsträckning "väljer" brottslighet utan att vara "tvungna" är det självfallet svårare att visa någon förståelse för och därmed också lättare att uppröras över.

Är det sannolikt att ungdomsbrottslighetens karaktär sommaren 1986 skilde sig så pass tydligt från perioden innan och efter? Om inte så finns det fog för att hävda att det under sommaren 1986 skapades en ny bild av ungdomsbrottsligheten. Som nämndes ovan är kriminalstatistiken känslig för sådana förändringar. Slutsatsen av analysen av dagspressens uppmärksamhet av ungdomsbrottslighet är därför att Sverige vid mitten av 1980-talet fått en kritisk tidpunkt när det gäller förändringar i synen på vad som är en "anmälningsbar" våldshandling. Nästa studie belyser betydelsen en sådan reaktionsförändring kan ha på den officiella statistiken.

Skolvåldet: reaktion och utveckling

Bakgrunden till den andra studien är den stora uppmärksamhet som ungdomsvåld fått i Sverige sedan mitten av 1980-talet samt den kraftiga ökningen av ungdomar som lagförs för misshandel under motsvarande period. Sistnämnda förhållande utnyttjas ofta i samhällsdebatten. Under senare år har exempelvis "det ökande skolvåldet" åberopats som ett uttryck för att det svenska skolsystemet befinner sig i förfall. Huvudsyftet med studien är att analysera skolvåldets utveckling samt om det skett förändringar i skolans reaktion mot våld- och ordningsproblem åren 1980-1997 (Estrada 1999, kap. 5). Undersökningen har genomförts i tre steg. I den första delstudien analyseras kriminalstatistiska tidsserier om misshandel mot minderåriga. Syftet är dels att undersöka om det går att finna mönster som kan hänföras till våld som inträffat i skolan, dels att avgöra om det utifrån kriminalstatistiken går att se om de kraftiga ökningarna som skett kan hänföras till verkliga ökningarna snarare än förändringar av reaktionen. Syftet med den andra delstudien är att belysa hur våld och ordningsproblem i skolan uppmärksammats under perioden 1980-1997. Intressant är att undersöka om det skett någon förändring i synen på reaktionen gentemot det våld och ordningsproblem som sker i skolan. Detta studeras genom en innehållsanalys av en facktidning för anställda inom skolan. I den tredje studien analyseras innehållet i polisanmälningar om misshandel mot minderåriga i Stockholm. Syftet är att beskriva utvecklingen av det våld som sker i anslutning till skolan.

Resultat

Undersökningens första delstudie visar att antalet 7-14 åringar som misstänks för misshandel mer än tiodubblats åren 1981-1997. Samtidigt ökar antalet anmälningar påtagligt under skolmånader, ökningen av misshandel följs inte av en ökning av grov misshandel och antalet misstänkta ungdomar ökar betydligt snabbare än antalet anmälningar. I samtliga fall sker förändringen vid övergången mellan 1980- och 1990-talet. Det är inte möjligt att utifrån den analyserade kriminalstatistiken få svar på i vilken mån den kraftiga ökningen är avhängig en beteendeförändring hos ungdomen snarare än en reaktionsförändring hos allmänhet och myndigheter. För att få svar på undersökningens frågeställningar är det därför nödvändigt att gå vidare med både andra metoder och andra datakällor.

Den andra delstudien visar att det inte skett några påtagliga kvalitativa förändringar i skildringarna av skolans ordningsproblem perioden 1980-1997. Åtminstone sedan 1980 har tidningen *Skolvärlden* förmedlat en bild av omfattande skolvåld, trakasserier, skadegörelse, lärare som vill sluta osv. Ordningsproblem behandlas inte heller på ett omfattande och regelbundet sätt. Under åren 1980-1997 utmärker sig snarare tre perioder då skolvåldet uppmärksammats extra mycket. Dels handlar det om två mord som kopplats till skolan (1980 och 1995), dels om en ökad uppmärksamhet kring ungdomsvåld i allmänhet och frågan kring lärares rätt att ingripa i konfliktsituationer i synnerhet (åren 1986-1990). Detta antyder att skolvåldet uppmärksammats "reaktivt", d.v.s. problemen behandlas först efter extrema händelser eller efter att de uppmärksammats som samhällsproblem i andra arenor. Utifrån den bild som förmedlats i media om situationen i den svenska skolan skulle det motsatta kunna förväntats.

Reaktiviteten, samt det faktum att så få ledartiklar i skoltidningen tar upp problemet, antyder snarare att våldet i skolan inte uppfattats som ett centralt problem för de som verkar i den svenska skolans vardag. Slutligen framgår att det skett en förändring i synen på de våldshändelser som sker i skolan och de reaktioner de bör mötas av. Under första hälften av 1980-talet skiljer man ganska tydligt mellan allvarliga och lindriga händelser av fysiskt våld. Lindriga fall skulle i princip inte leda till polisanmälning, utan klaras ut internt inom skolan. Under andra hälften av 1980-talet finns en tendens i debatten som går ut på att skolan skall ta kontakt med polis även vid mindre ordningsproblem. Under 1990-talet blir detta tydligare. Det argumenteras i det närmaste samstämmigt för att skolan inte längre själva skall söka ta ställning till vad som är ett lindrigt brott utan överlåta detta till polisen. Två uttalanden, den första från dåvarande chefsjuristen på skolöverstyrelsen och den andra från nuvarande chefsjuristen på skolverket, kan illustrera detta.

Det inte finns någon allmän skyldighet att polisanmäla en brottslig gärning som redan har begåtts /.../ SÖ tipsar inte om polisanmälan i första hand i en sådan situation /.../ Bättre då att saken klaras upp omedelbart på personlig väg i skolan, om detta är möjligt - skolan har ju stort ansvar för eleverna. (Frank Nordberg i Skolvärlden 1990:5)

När något händer skall man anmäla direkt, inte ta ställning till om det är brott eller inte. Det är polisens sak. (Göte Appelberg i DN 980120).

Sammantaget antyder genomgången av skoltidningen att reaktionen på våld och ordningsproblem som inträffar i skolan förändras vid övergången mellan 1980- och 1990-talet.

Den tredje delstudien visar att de anmälda fallen av skolvåld har ökat kraftigt. Analysen av polisanmälningarna antyder att förklaringen framför allt ligger i en ökad anmälningsbenägenhet. Det har skett tydliga förändringar i rutinerna för anmälning (tabell 1).

Tabell 1. Våld i skolan. Polisanmälningar om misshandel mot 7-14 åringar .1981-1997, Stockholm Stad. Urval av variabler. Procent.

	1981-1992	1993-1997	Andel av ökningen
Anmälare			
Anmält av offer eller familj	67	39	17
Anmält av skolan	29	60	83
Anmälningsätt			
Anmäls genom besök på polisstation	67	39	21
Polis kallas till skolan	19	9	2
Anmäls genom telefon, fax, övrigt	14	51	77
Misshandelns grovhet			
<i>Lindrigt våld</i> ; "slagsmål" som lett till blåmärken och ingen sjukvård	33	49	61
<i>Våld</i> ; "misshandel" eller blodvite eller sjukvårdsbesök	46	41	37
<i>Allvarligt våld</i> ; "allvarlig misshandel" eller allvarlig skada eller akutsjukvård	21	10	2
Antal händelser	80-98	194-230	

Under 1990-talet anmäls allt fler fall av skolan genom telefonsamtal eller genom fax från färdiga mallar. Skolans representanter behöver under senare delen av 1990-talet inte slösa bort tid på att besöka polisstationen. Detta är sannolikt en förändring som gjort det lättare att anmäla.

Det är dessutom tydligt att ökningen av anmälningarna inte är jämnt fördelad efter händelsernas svårhetsgrad (tabell 1). Under 1980-talet var det mycket ovanligt att skolor i Stockholm polisanmälde elever för misshandel. En stor del av de anmälda misshandelsfallen under 1990-talet handlar om slagsmål där skadorna uppgår till rodnader och blåmärken som inte kräver sjukvård. Tendensen är att ju grövre misshandelsbrott desto mindre är ökningen av anmälningarna. Den kraftiga ökningen av det synliga skolvåldet förklaras alltså av att fler lindriga våldshändelser anmäls. Under 1980-talet återfinns inte ett enda av skolan anmält fall som i denna studie

bedömts som lindrigt. Under 1990-talet är antalet anmälda fall som bedömts som lindriga fler än det som skolorna totalt anmälde under 1980-talet.

Diskussion

Undersökningarnas huvudresultat är att det skett en förändring av reaktionen gentemot ungdomar som begår våldshandlingar. Reaktionsförändringen uttrycks av såväl en kraftig ökning av polisanmälningar mot barn och ungdomars våldsutövning som av medias ökade uppmärksamhet kring ungdomars våldsutövning. Därtill uppvisar den svenska kriminalpolitiken en tydlig utveckling från behandling till straffvärde. Antalet frihetsberövade ungdomar har under 1990-talet ökat tydligt vilket till stor del förklaras av fler unga som åtalas för misshandel (se också Lindström 1998). En viktig, och samtidigt svårbesvarad, fråga är hur denna reaktionsförändring skall förstås. Avslutningsvis diskuteras några möjliga förklaringsfaktorer.

Brottsutvecklingen?

Den mest uppenbara förklaringen till reaktionsförändringen vore självfallet att reaktion på brott är en enkel funktion av brottsutvecklingen. Detta är också den ståndpunkt som företrädare för en objektivistisk synsätt framför allt skulle framhålla. Den officiella statistiken över misshandelsbrott där ungdomar är inblandade är p.g.a. den ovan påvisade reaktionsförändringen svårtolkad. Mot denna bakgrund finns det anledning att vända sig till de indikatorer på våldsbrottsutvecklingen som i mindre utsträckning kan antas påverkas av förändrad anmälningsbenägenhet. Dessa utgörs framförallt av olika frågeundersökningar och statistik över dödligt våld.

I Stockholm har man sedan 1972 vart tredje år frågat samtliga elever i årskurs nio (d.v.s. huvudsakligen 15-åringar) om deras drogvanor. Sedan 1987 (!) frågar man också om elevernas utsatthet för våld. Av dessa undersökningar framgår att skolungdomar i Stockholm varken uppger att fler har misshandlats, att fler misshandlar eller att de bevittnat fler våldsbrott åren 1987-1996 (Qvarnström & Mårtensson 1996). Statistiska centralbyrån har sedan 1978 frågat ett urval av ungdomar i åldrarna 16-24 år om utsatthet för våld. Dessa offerundersökningar visar framförallt öknings av den subjektiva upplevelsen av hot om våld. Den mer konkreta utsattheten, i synnerhet det allvarligaste våldet, uppvisar däremot en mer stabil utveckling åren 1978-1997. Alkoholkonsumtion och våld anses generellt vara nära kopplade, därför kan ungdomsfylleriets utveckling ses som ytterligare en indikator. Intressant att notera är därför att ungdomsfylleriet enligt droganeundersökningar är mindre utbrett på 1990-talet än på 1970-talet. Statistiken över dödligt våld ses ofta som den säkraste indikatorn på våldsbrottslighetens utveckling eftersom den har ett litet mörkertal. Utvecklingen av dödligt våld kan därför utnyttjas för att verifiera utvecklingen av våldsbrott med större mörkertal. Det dödliga våldet visar sedan 1970-talet varken öknings vad gäller antalet unga gärningsmän (Ryning 1999) eller antalet unga offer (Karlberg 1997).

Sammantaget ger de alternativa indikatorerna en väsentligt annorlunda bild än brottsstatistiken. Eftersom de förstnämnda i mindre utsträckning påverkas av ett minskande mörkertal är det inte orimligt att tolka den kraftiga ökningen av det anmälda ungdomsvåldet under de senaste decennierna som en kraftig minskning av ungdomsvåldets mörkertal. Det finns kort sagt inte mycket utanför den reaktionskänsliga brottsstatistiken som indikerar en kraftig förändring av antalet ungdomar som utsätts för eller som utsätter andra för våld. En ökad brottslighet utgör därför inte en fullgod förklaring till reaktionsförändringen.

Massmedia och moralisk panik?

Sedan Stanley Cohen (1972) myntade begreppet moralisk panik hittar man i den kriminologiska litteraturen en mängd förhållanden som analyserats utifrån begreppet. Även om 1986 års uppmärksamhet kring ungdomsvåld innehåller flera av de kännetecken som Stanley Cohen formulerade för en moralisk panik upplevs denna förklaring som problematisk. I våra skandinaviska grannländer kan man exempelvis se en motsvarande förhöjd uppmärksamhet kring denna fråga under slutet av 1980-talet vilket antyder att en nationell moralisk panik inte förefaller vara en fullgod förklaring. Dessutom tillkommer det uppenbart problematiska vad gäller frågan om överreaktion (panik). Denna tveksamhet inför begreppet betyder emellertid inte att det är så enkelt att det endast är den "verkliga" brottsutvecklingen som förklarar uppkomsten av en officiell reaktion. Viktigare är sannolikt *uppfattningen* av hur den "verkliga" brottsutvecklingen ser ut. Om den bild som förmedlas är att ungdomsbrottsligheten ökar, att ungdomsvåldet blir allt grövre så är det detta som blir den "verklighet" som kräver en reaktion.

I dagens samhällen har massmedia en nyckelposition beträffande förmedlingen av "verklighetsbilder". Massmedieforskning har pekat på att nyheter om brott p.g.a. dessa händelsers uppenbara nyhetsvärde länge utgjort en viktig del av nyhetsrapporteringen. En skillnad mot förr är dock självfallet det ökande flödet av olika nyhetsmedia. Vi kan nu från vårt vardagsrum följa polisens arbete med att fånga brottslingar mer eller mindre i direktsändning vilket inneburit en såväl kvalitativ som kvantitativ förändring av uppmärksamheten kring

brottslighet (Sparks 1992). Allt detta antyder att en del av förklaringen bör sökas på lokal nivå hos själva massmedia som *aktör*. Samtidigt är det uppenbart att innehållet i medias nyhetsförmedling inte är frikopplad det omgivande samhället, dvs massmedia är också en *arena* (Peterson & Carlberg 1990). Ovan framgick att medias uppmärksamhet av ungdomsvåld ökade vid mitten av 1980-talet men också att beskrivningen av ungdomsbrottsligheten ändrat karaktär genom att den blivit mindre förstående och mer straffande. Sistnämnda är en förändring vars förklaring sannolikt bör sökas utanför massmedia. Medias uppmärksamhet utgör dock sannolikt en viktig delförklaring till reaktionsförändringen.

Ungdomsbrottslighetens rasifiering?

Sverige har under 1900-talet genomgått en strukturell förändring vad gäller befolkningssammansättningen. Från att ha varit ett utvandringsland har Sverige under efterkrigstiden blivit ett invandringsland. En stor del av dessa människor har hamnat i städernas minst attraktiva bostadsområden. Molina (1997) visar i sin avhandling att det under senare år finns en tendens till vad hon kallar för "rasifiering" av boendet i Sverige. Den samhällsliga segregation som tidigare byggde på socioekonomiska förhållanden har delvis kommit att ersättas av en segregation på etniska grunder. De problematiska bostadsområdena förknippas i allt större utsträckning med begreppet "invandrare" istället för "arbetarklass". Frågan är om ungdomsbrottsligheten gått igenom en motsvarande "rasifiering" och om detta i så fall också kan vara en förklaring till reaktionsförändringen.

Att individer med "invandrarbakgrund" är överrepresenterade bland de som registreras för brott har varit känt länge. "Invandras" brottslighet har dock sedan slutet av 1970-talet blivit ett återkommande debattämne i Sverige. I debatten om ungdomsbrottslighet är det i synnerhet "invandrarungdomars" våldsbrottslighet som uppmärksammas. Bråk mellan ungdomar med "invandrar-" respektive "svensk" bakgrund har i media beskrivits som ett "lågskaligt raskrig". Peterson (1998) visar emellertid i en undersökning av ungdomsvåld i Stockholm att några "etniska gäng" inte existerar och att en faktor som boendeort sannolikt har större betydelse än etnicitet vid val av medgärningsman. Av självrapportundersökningar framgår vidare att det inte finns större skillnader i brottslighet mellan ungdomar med "svensk" respektive "invandrarbakgrund" (Martens 1992, Ring 1999). Enligt von Hofers m.fl. (1998) analys av kriminalstatistiken ligger "invandrarungdomarnas" överrepresentation på omkring 2,0. För våldsbrott är överrepresentationen större nämligen 3,0. Detta kan förefalla som stora skillnader. Det är därför intressant att ställa denna i debatten så uppmärksamade överrepresentation mot skillnaderna mellan individer från olika samhällsklasser (tabell 2).

Tabell 2. Skillnader i registrerad brottslighet. Överrisker efter social klass (Wikström 1987:18) respektive etnicitet (von Hofer m.fl. 1998:75).

Brott	Överklass	Arbetarklass	Svenskar	Invandrare
Brottsbalksbrott	1.0	2.9	1.0	2.0
Våldsbrott	1.0	4.4	1.0	3.0

På grund av skillnader mellan de olika undersökningarna bör inte jämförelsen dras för långt. Vad som dock kan utläsas är att det finns ett lika stort utrymme för media att diskutera brottslighet i termer av "lågskalig klasskamp". Vad som egentligen mäts med en etnicitetsvariabel är alltså inte klart. Det förhållande att en stor del av "invandrarungdomarna" är födda i Sverige och således i allt väsentligt är "svenskar", gör det rimligt att anta att det bakom överrepresentationen finns en påverkan från faktorer som social klass, bostadssegrering, marginalisering och stigmatisering snarare än etnicitet i sig. Oaktat detta kvarstår det faktum att brottsproblemet i allt större utsträckning kommit att sammankopplas med "de främmande" (se Kyvsgaard 1998, som noterar motsvarande tendens för Danmark). En hypotes är därför att fokuseringen på gärningsmännens etnicitet riktat intresset på vilken *sorts människor* brottslingar är snarare än från vilken *social kontext* de kommer från. För reaktionen på ungdomsbrottslighet kan detta tänkas ha betydelse genom att skillnaden mellan "Vi" - de laglydiga, och "De andra" - brottslingarna, har blivit påtagligare. Med större avstånd minskar såväl möjligheterna som behovet av förståelse. Toleransen kan därmed tillåtas minska.

Högervåg och välfärdsstatens legitimitetskris?

Boréus (1994) visar i sin avhandling att de senaste decenniernas svenska samhällsdebatt har präglats av en nyliberal "högervåg" vars utgångspunkt till betydande del utgjorts av kritik mot den socialdemokratiska välfärdsstaten. Habermas (1984) har diskuterat uppkomsten av denna legitimitetskris för välfärdsstaten. Enligt Habermas krävde legitimiteten av efterkrigstidens demokratiska samhällssystem en politik som begränsade den fria kapitalismens avigsidor. Detta skedde framförallt genom en konjunkturdämpande politik där staten tog allt större åtaganden inom

ekonomin. Av stor vikt var utbyggnaden av den sociala tryggheten, vilken på välfärdsstatens legitimitet vilar. Härigenom uppstod dock ett dilemma, menar Habermas. Staten var tvungen att ta på sig en stor ekonomisk börda som endast kunde finansieras genom en ekonomisk tillväxt vilken samtidigt var avhängig en allt friare kapitalistisk marknadsekonomi. Detta skapade i sin tur problem som välfärdsstaten åtagit sig att mildra. Resultatet blir ett behov av kontinuerlig tillväxt av såväl det ekonomiska som det politiska och administrativa systemet. Om staten inte lyckas med att lösa detta dilemma, något som påtagligt försvårats av bland annat den ökade avregleringen av ekonomin, då kan en legitimitetskris inte undvikas, enligt Habermas. Som en konsekvens av detta kan det hävdas att det blivit viktigare för makthavarna att hitta vägar att undvika, eller åtminstone begränsa, legitimitetsbortfallet. En möjlighet som står till buds är att förflytta det offentliga samtalets fokus till arenor där legitimitetsalstrande handlingskraft är möjlig att påvisa. En hypotes är att brottsligheten och kriminalpolitiken har blivit en sådan arena.

Hall m.fl (1978) har förtjänstfullt beskrivit en sådan process i England. Henrik Thams (1995, 1999) analyser antyder också att "höger vågen" och välfärdsstatens legitimitetskris utgör viktiga beståndsdelar för förståelsen av den svenska kriminalpolitikens utveckling. Thams menar att kriminalpolitiken inte enbart skall ses som en effekt av de allmänpolitiska förändringarna i samhället utan också som ett medel att påverka denna utveckling. Kriminalpolitiken har å ena sidan utgjort en strategisk arena för nyliberal kritik mot välfärdsstaten. Viktiga värden i marknadsstatens - ansvar och individualism - har här kunnat lyftas fram som brottsförhindrande samtidigt som välfärdsstatens grundtanke - jämlikhet - kan anklagas för att vara brottsalstrande. Å andra sidan har socialdemokratin i takt med att utrymmet för att lösa de problem som politiken traditionellt haft mandat för avtagit, också funnit användning för uppmärksamheten kring brottsproblemet.

Enligt min mening är det därför sannolikt att reaktionsförändringen skall förstås mot bakgrund av dels strukturella förändringar av det svenska samhället som påverkat vad som är möjligt för makthavarna att göra, vilket kommit att delvis urholka statens legitimitet inför medborgarna. Dels av en ideologisk "höger våg" som påverkat den svenska offentliga debatten. Brottsproblemet har på grund av "höger vågen" och välfärdsstatens legitimitetskris fått en allt större betydelse som en arena, till skillnad från den traditionella socioekonomiska, att visa handlingskraft i. Att göra något mot "den ökande ungdomsbrottsligheten" blir ett sätt att vinna tillbaka en del av den förlorade legitimiteten för makthavarna. Sammantaget kan därför politiseringen av kriminalpolitiken ses som tänkbar förklaring till reaktionsförändringen kring ungdomsbrottsligheten.

Litteratur

- Boréus, K. (1994): Höger våg. Nyliberalism och kampen om språket i svensk offentlig debatt 1969-1989. Stockholm: Tiden.
- Cohen, S. (1972): *Folk Devils and Moral Panics. The creation of the Mods and Rockers.* Oxford: Chaucer Press.
- Estrada, F. (1999): Ungdomsbrottslighet som samhällsproblem. Utveckling, uppmärksamhet och reaktion. Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Habermas, J. [1976](1984): Den rationella övertygelsen. En antologi om legitimitet, kris och politik. Stockholm: Akademitratur.
- Hall S., Critcher C., Jefferson T., Clarke J. & Roberts B. (1978): *Policing the Crisis. Mugging, The State, and Law and Order.* London: The MacMillan Press.
- von Hofer, H., Sarnecki, J. & Thams, H. (1998): "Invandrarna och brottsligheten" i von Hofer (red), *Brottsligheten i Europa*, s. 70-90. Lund: Studentlitteratur.
- Karlberg, G. (1997): Döda till följd av våldsbrott i Sverige 1956-1995. C-uppsats i kriminologi. Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet. Stencil.
- Kyvsgaard, B. (1998): "Kvantiteter og kvaliteter i ungdomskriminaliteten" *Nordisk Tidsskrift for kriminalvidenskab*, Årg. 85, s. 280-294.
- Lindström, P. (1998): "Fler åtalade unga lagöverträdare: allvarligare brott eller hårdare tag?" *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, Årg. 85, s. 111-120.
- Martens, P. (1992): *Familj, uppväxt och brott. Brå-rapport 1992:1.* Stockholm: Allmänna förlaget.
- Molina, I. (1997): *Stadens rasifiering. Etnisk boendesegregation i folkhemmet.* Uppsala: Kulturgeografiska institutionen.
- Peterson, O. & Carlberg, I. (1990): *Makten över tanken.* Stockholm: Carlssons.
- Peterson, T. (1998): *Etnicitet och brottsliga nätverk bland ungdomar i Stockholm som misstänks för våldsbrott. Barn- och ungdomsdelegationen.* (Stencil)
- Qvarnström, G. & Mårtensson, R. (1996): *Drogvanor och erfarenheter av våld bland årskurs 9 elever i Stockholms skolor 1996.* ANT-informationen, Stockholms Skolor.
- Ring, J. (1999): *Hem och skola, kamrater och brott.* Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Rying, M. (1999): *Dödligt våld i Sverige - en deskriptiv studie.* Kriminologiska institutionen, Stockholms Universitet. Stencil.
- Sparks, R. (1992): *Television and the drama of crime: moral tales and the place of crime in public life.*

Buckingham: Open university press.

Tham, H. (1995): "Från behandling till straffvärde. Kriminalpolitik i en förändrad välfärdsstat." i Victor, D. Varning för straff. Om vådan av den nyttiga straffrätten. s. 78-109. Stockholm: Fritzes.

Tham, H. (1999): "Lag och ordning som vänsterprojekt? Socialdemokratin och kriminalpolitiken." i BRÅ (red), Åtta reflektioner om kriminalpolitik, s. 96-117. Brottsförebyggande rådet.

Wikström, P.O. (1987): Patterns of crime in a birth cohort. Age, sex and social class differences. Project metropolitan 24. Sociologiska institutionen, Stockholms universitet.

Seksuelle overgreb på børn i Grønland - et offerperspektiv på det grønlandske retssystem

af Anne Troelsen

Det følgende vil blive en gennemgang af, hvordan det grønlandske retssystem og det sociale system fungerer i praksis for ofrene indenfor et specifikt område, nemlig seksuelle overgreb på børn.

Mit baggrundsmateriale er alle de sager, der er anmeldt til Politimesteren i Grønland i perioden 1991 til august 1996, ialt 210 sager og omfatter både politirapporter og eventuelle domsudskrifter.

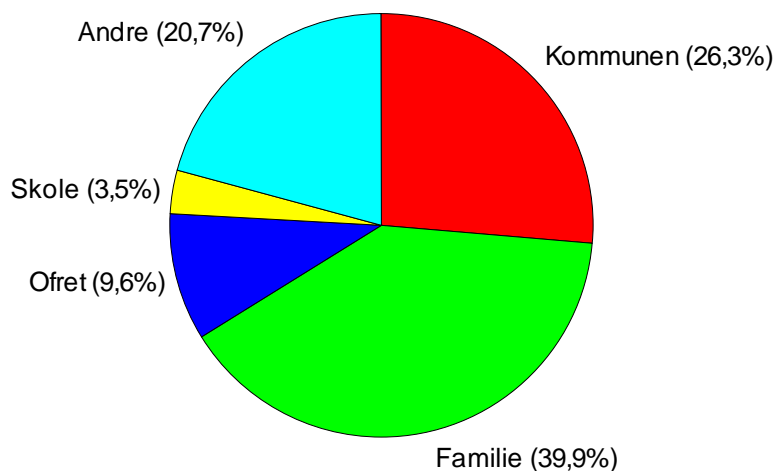
Det drejer sig om alle typer af seksuelle overgreb begået mod børn under 15 år, og altså ikke kun overgreb begået i familien. Samtlige krænkerer er mandlige, mens ofrene både er piger og drenge.

Sætter man antallet af anmeldte sager i forhold til det samlede befolkningstal og sammenligner med det tilsvarende tal for Danmark, så er tallet ca. 15 gange så stort i Grønland som i Danmark, og da antallet af anmeldte sager er steget kraftigt i de efterfølgende år, kan det fastslåes, at seksuelle overgreb på børn er et meget stort problem i Grønland.

Da der således forekommer relativt mange af denne type sager i det grønlandske retssystem, har jeg fundet det interessant at undersøge, hvor godt de forskellige instanser klarer opgaven med at tilrettelægge sagerne, så de kommer til at foregå på en så skånsom måde som muligt for børnene.

Jeg vil dog lægge ud med en generel beskrivelse af nogle af forholdene omkring overgrebene og sagsforløbet.

Hvem anmelder

Som det fremgår af diagram 1, er det ikke overraskende familien og kommunen, der står for de fleste anmeldelser. Jeg mener dog at det er værd at bemærke, at ofret selv møder op og anmelder overgrebene i 9,6% af sagerne. I kategorien "Andre" som anmeldere finder man eksempelvis politiet, som i forbindelse med efterforskningen i en faderskabssag, erfarer at moderen til barnet ikke var fyldt 15 år, da hun blev gravid. Desuden anmelder lærere, der har hørt rygter fra andre elever og læger f.eks i forbindelse med behandling af et barn for kønssygdomme.

Hvem misbruger

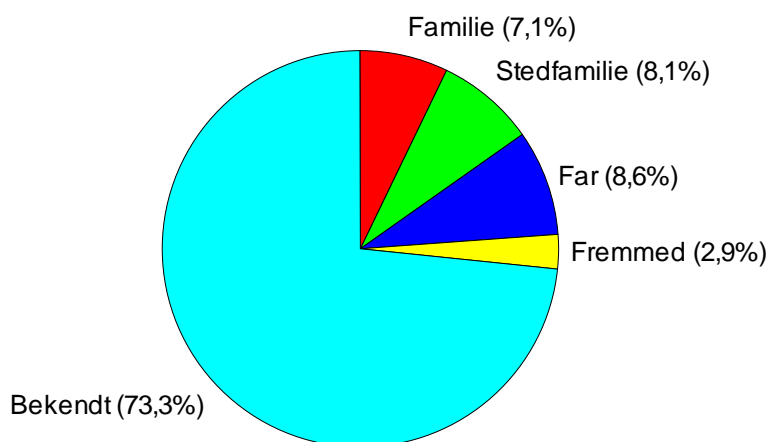
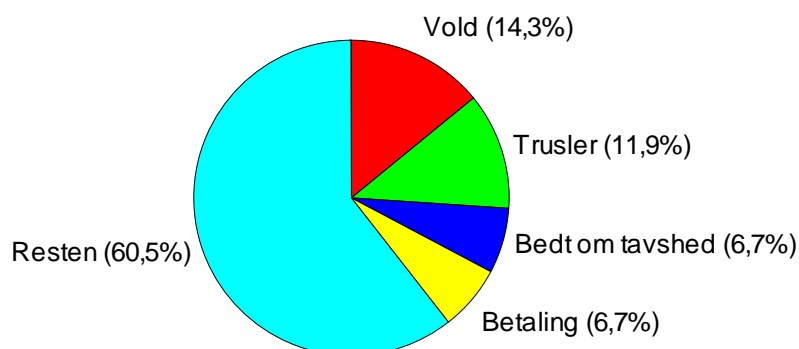

Diagram 2 viser krænkers personlige relation til barnet. Procentdelen hvor krænker er bekendt for barnet er lidt uventet stor, men det skal naturligvis ses i sammenhæng med, at man lever i små samfund i Grønland, hvor alle kender alle. De fleste mænd i denne kategori er enlige mænd enten med egen bolig eller de såkaldte "sofamænd", som bor rundt på skift hos familie og venner.

Min undersøgelse viser, at der er særlige forhold omkring overgrebene, som adskiller sig i forhold til lignende sager i Danmark.

For det første bliver 14% af børnene udsat for vold i forbindelse med overgrebene. Der er her tale om såvel tvang som direkte vold, og brutaliteten i den udviste vold er generelt meget grov. Herudover er næsten 12% af børnene udsat for trusler. Disse trusler har et meget mere barskt indhold end det, man ser børnene i eksempelvis Danmark blive udsat for. Alle børn i Grønland kender én, der er blevet skudt. Når krænkeren truer dem med, at de bliver slået ihjel, hvis de fortæller om overgrebene, tvivler de ikke på at det kan ske. En del af børnene får ovenikøbet en ladt riffel stukket i maven for at understrege alvoren af truslerne. Eller de har set krænkeren og deres mor slås og hørt krænkeren true med at skyde hele familien. Disse børn skal ikke kun forholde sig til de stærke og overvældende følelser, som overgrebene er skyld i. De skal også forholde sig til de eventuelle konsekvenser, der vil komme ud af at fortælle om overgrebene for at stoppe dem.

Forhold omkring overgrebene

I 6,7% af sagerne har børnene modtaget en eller anden form for betaling for overgrebene af krænkeren eksempelvis penge, slik eller cigaretter. Man kan groft dele disse sager i tre kategorier. I den første drejer det sig om den samme gruppe piger, som kommer jævnligt hos krænkeren, og som på skift lægger krop til overgrebene og så deler

betalingen. I den anden kategori sørger én pige for at tage nye piger med ned til krænkeren. Denne pige bliver også selv udsat for overgreb af krænkeren.

Den sidste type sager omhandler overgreb på én pige, som så efterfølgende får betaling af krænkeren for at kompensere for overgrebet.

Jeg har mødt den påstand, at man ikke har prostitution i Grønland, det kan jeg ikke være helt enig i.

Som det sidste forhold omkring overgrebene vil jeg nævne, at krænkeren har været spirituspåvirket i op til 48% af sagerne, og mange af dem har været så påvirket af alkohol, at de ikke kan huske noget som helst omkring overgrebene.

Hvor god er støtten til børnene?

Det viser sig desværre, at socialforvaltningen ikke er til stede ved afhøringerne af børnene i 46% af sagerne. Det har ikke været muligt at konstatere, om dette skyldes, at politiet tilkalder socialforvaltningen med for kort varsel, eller det skyldes at socialforvaltningen ikke prioriterer det at være til stede under afhøring i denne type sager særligt højt. Det fremgår af flere sager, at politiet har kontaktet socialforvaltningen, og at de ikke kan være til stede pga. personalemangel. Kun i en sag angiver politimanden direkte, at han har undladt at kontakte socialforvaltningen pga. tidligere dårlige erfaringer.

Ifølge socialforvaltningen i Nuuk er det dårlige indtryk af samarbejdet gensidigt. Og det er kun i to sager, at politiet vælger at udsætte afhøringen af børnene, således at socialforvaltningen har mulighed for at stille med personale til afhøringen.

At disse to myndigheder er så dårlige til at samarbejde, er beklageligt af flere grunde. For det første så kan man frygte at opfølgningen af sagerne med hjælp til børnene og deres familie glipper, fordi socialforvaltningen ikke får kendskab til sagerne, eller først hører om overgrebene senere, når børnene løber ind i nye problemer.

For det andet så er børnenes familie heller ikke til stede under 42% af afhøringerne. Og da en del af disse sager er sammenfaldende med de sager hvor socialforvaltningen heller ikke er til stede, betyder det reelt, at børnene sidder helt alene uden nogen form for støtte under afhøringerne.

Dette må man også se i sammenhæng med, at det kun er 6% af børnene, der får psykologhjælp. Og hovedparten af disse børn kommer fra Qaqortoq, hvor de har en glimrende skolepsykolog, der har etableret et utroligt godt samarbejde med politiet og socialforvaltningen. En stor part af børnene får derfor ingen støtte hverken under sagens gang eller efter.

I mange sager er der altså ingen til stede til at varetage børnenes interesser og støtte dem under sagens gang. Det er derfor efter min mening vigtigt, at man får indført regler i Grønland, som sikrer børnene et retskrav på at have en bisidder til stede under afhøringer hos politiet og i retten.

Børnene har som ofre ret til erstatning fra staten i denne type sager, men det er kun i et ganske lille antal sager, at man ud fra sagsreferaterne kan konstatere, at spørgsmålet om erstatning overhovedet har været rejst.

En pige på 12 år sidder helt alene til afhøring hos politiet, og politimanden nævner, at hun kan få erstatning. Det vil hun ikke have, og der sker derfor ikke mere i sagen.

Når der er så stor mangel på ressourcer til psykologhjælp til ofrene i disse sager, kan en erstatning fra staten være med til at betale for professionel hjælp og ferieture væk fra et belastet miljø for børnene. Det er derfor endnu et argument for at indføre en bisidderordning for børnene: At sikre at børnenes krav på erstatning bliver fremsat.

Politiets arbejde

Det generelle indtryk af politiets arbejde i denne type sager er, at politimændene har brug for undervisning i afhøring af børn herunder i at gøre afhøringen mere skånsom for børnene. Der er flere eksempler på, at børnene bliver afhørt i flere timer i træk uden en voksen til stede, at de bliver afhørt gentagne gange og at de bliver foreholdt tiltaltes forklaring. Afhøreren glemmer flere gange, hvem det er, der er tiltalt.

Herudover er der også eksempler på, at politimanden ikke rigtig tror på det, barnet fortæller. I et tilfælde bliver en lille pige bedt om at kravle op på bordet og lægge sig i samme stilling, som da hun blev voldtaget, fordi politimanden ikke tror på, at det kan lade sig gøre at ligge på ryggen og blive voldtaget, samtidig med at hun har hænderne bundet på ryggen. Politimanden kan konstatere, at det godt kan lade sig gøre, men pigen bryder naturligvis sammen, efter hun er kravlet ned fra bordet igen, og yderligere afhøring af hende den dag er ikke muligt.

I flere sager er der en urimelig lang sagsbehandlingstid. Dette er beklageligt ikke mindst fordi, det er utroligt belastende for børnene gentagne gange at få rippet op i erindringerne om overgrebet. De får ikke mulighed for at komme videre med deres liv. Desuden sker der i flere tilfælde det, at krænkeren når at begå nye overgreb mod andre børn. Disse overgreb kunne have været forhindrede, hvis politiet havde arbejdet lidt hurtigere med sagen.

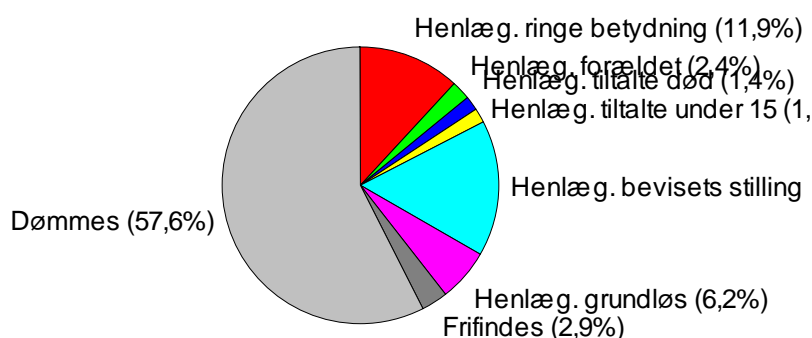
Der er selvfølgelig også politimænd, der klarer afhøringen rigtig flot. Og hvis man skal se på, hvad politiet gør godt generelt, så bør det fremhæves, at de i 27% af sagerne lader afhøringen af børnene foregå et andet sted end på politistationene. Det kan være på politikutteren, men i de fleste tilfælde foregår afhøringen i barnets hjem eller på dets skole. Disse trygge omgivelser giver generelt meget bedre forklaringer fra børnene.

Herudover lader politiet i 9% af sagerne en anden person stå for afhøringen af børnene. Det kan være en professionel, som er vant til at samtale med børn såsom en skolepsykolog eller en ansat ved socialforvaltningen eller det kan være en person, som barnet er trygt ved såsom et familiemedlem. Denne procedure giver også generelt meget bedre forklaringer fra børnene.

Kredsretternes arbejde

Det generelle indtryk af kredsretternes arbejde er godt. For det første fordi børnene bliver troet i lægmandssystemet. Det fremgår af diagram 4, hvor man kan konstatere, at det kun er ganske få krænkerer, der bliver frifundet.

Sagsafslutningen

For det andet er det kun 24% af børnene, der bliver ført som vidner i retten. Og når de bliver det, foregår det normalt på en meget mere skånsom måde end i eksempelvis Danmark, fordi man i det grønlandske domstolssystem ikke har en tradition for, at bisidderen krydsforhører. Tværtimod er det somme tider anklagedes bisidder, der må bryde ind i anklagerens afhøring for at gøre den mere skånsom.

Herudover vil jeg indskyde, at der ofte sker en uformel samtale med krænkeren i kredsretten, som får tiltalte til at tilstå og i nogle tilfælde til at berette om de overgreb, han selv har været udsat for som barn.

Det er vigtigt, at kredsretterne får indført generelle retningslinier for, hvordan de skal håndtere denne type sager. Kredsdommeren skal blandt andet være opmærksom på, at tiltalte bliver ført ud under barnets afhøring, for det er utroligt belastende for børnene at blive afhørt face to face med krænkeren, og på grund af pladsforholdene i de grønlandske kredsretter bliver det netop face to face.

I en sag gemmer en pige sig i pausen under bordet i kredsretten, fordi hun er så bange for tiltalte.

Man må desuden overveje, om det er nødvendigt at føre barnet som vidne i tilståelsessager, hvilket sker i flere tilfælde.

Tilståelse fra krænkeren

I Danmark er det utroligt sjældent, at krænkeren tilstår at have begået overgrebene. Dette er ikke tilfældet i Grønland. Her giver krænkeren en uforbeholden tilståelse i 49% af sagerne. hertil kan man lægge mange delvise tilståelser, og derudover er der mange krænkerer der på grund af alkoholpåvirkning ikke kan huske, hvad der er sket, men siger at det må være rigtigt, for hvorfor skulle børnene ellers sige det. Et stort antal krænkerer kan hverken af-, eller bekræfte påstandene.

For børnene har det stor betydning at krænkeren tilstår, fordi det betyder at børnene får bekræftet overfor dem selv og omverdenen, at overgrebene har fundet sted, og at krænkeren påtager sig ansvaret for, at det skete. Børnene bliver troet på, og det har stor betydning for deres bearbejdning af overgrebene og deres videre liv.

Efter en diskussion blandt de grønlandske deltagere i seminaret, kan man fastslå, at de grønlandske krænkerer tilstår modsat de danske krænkerer, fordi man i Grønland ikke har den samme tradition for at lyve om det, man har gjort. Og man er ikke som i Danmark præget af forestillingen om, at anklagemyndigheden skal bevise, at man har gjort det, før man kan dømmes. Hvis man har gjort det, så fortæller man det.

Man skal dog være opmærksom på, at en tilståelse ikke nødvendigvis betyder, at tiltalte mener, at han har gjort noget forkert, han bekræfter blot handlingsforløbet. Dette kan man konstatere i en del sager, hvor krænkeren bekræfter pigens forklaring, og samtidig giver udtryk for, at han ikke vidste, at det var forbudt. Dette tyder på, at man bør sætte ind med oplysningsarbejde omkring reglerne om den seksuelle lavalder.

Holdninger til den seksuelle lavalder

Jeg har blandt dansk ansatte i det grønlandske retssystem mødt den holdning, at man burde nedsætte den seksuelle lavalder i Grønland eller helt afkriminalisere dette område, fordi seksuel omgang med børn er en sædvane i det grønlandske samfund.

En række sager, hvor piger frivilligt har haft samleje med mange mænd, har været med til at få denne diskussion til at blusse op, fordi pigerne jo alligevel er seksuelt aktive, inden de bliver 15 år.

Min holdning til dette spørgsmål er klar. Det drejer sig om et lille antal piger set i forhold til det samlede antal piger i denne aldersgruppe. Og disse piger kommer fra hjem med store sociale problemer, hvor de har været udsat for massiv omsorgssvigt. De er derfor meget ukritiske i deres omgang med andre, og de har en meget svag jeg-styrke, som bevirker, at de meget nemt kan overtales/presses til at deltage i ting, som de inderst inde ikke har lyst til. Jeg mener derfor ikke, at disse få sager kan bruges som argument for at nedsætte den seksuelle lavalder i den generelle debat.

Man må i denne sammenhæng også tage anklagemyndighedens meget lempelige henlæggelsespraksis i betragtning. Hvis aldersforskellen ikke er for stor, og pigen er fyldt 13 år, bliver rigtig mange sager henlagt. Jeg har set eksempler på en aldersforskel på 9 år, og kun ganske få af disse sager der er blevet henlagt, drejer sig om seksuelt samvær mellem jævnaldrende. Hvis man således nedsætter den seksuelle lavalder, må en naturlig slutning være, at anklagemyndigheden i deres henlæggelsespraksis også vil sænke aldersgrænsen. Dette vil betyde, at piger helt ned til 12 år reelt er udenfor lovens beskyttelse. Disse piger beretter i forvejen, at de føler sig som jaget bytte i de små bygder og byer, fordi der er et underskud af unge piger. Dem, der er, bliver derfor udsat for et voldsomt pres for at tillade de unge mænd at have samleje med dem, og når først én har fået lov, forlanger alle de andre også at få lov. Ved at nedsætte den seksuelle lavalder sender man et signal til disse unge mænd om, at det er i orden at jage de unge piger endnu tidligere.

Herudover skal man være opmærksom på, at traditionen med at have samleje med helt unge piger er en mandeskabt tradition, som ikke betyder, at pigerne rent faktisk er psykisk modne til at deltage i voksne seksuelle aktiviteter.

Min holdning er, at det må være grønlænderne selv, der skal tage en diskussion om en eventuel nedsættelse af den seksuelle lavalder. Man må desuden være opmærksom på at undervise de danske jurister, der skal fungere i det grønlandske retssystem, så man kan undgå lignende misforståelser omkring de seksuelle overgreb på børn, der finder sted i Grønland.

Det grønlandske retssystem har alle forudsætninger for at gøre denne typer sager så skånsom som muligt for børnene på grund af den uformelle atmosfære, som lægmandssystemet giver. Alligevel er det børnene, der er de store tabere i disse sager, og det er de

- fordi:*
- Der ikke er ressourcer og vilje til at sikre, at der er en voksen til stede under afhøringerne gennem samarbejde mellem politi og socialforvaltning.
  - Få børn får psykologhjælp, og de har ingen støtte fra hjemmet, det fører til at de ikke får behandlet deres psykiske traumer.
  - Krænkeren ikke dømmes til behandling. Dermed er risikoen for, at han gentager overgrebene stor.

Retsvæsenkommissionen kan gøre noget ved de to af forholdene ved at indføre retskrav på en bisidder for børnene og ved at indføre reelle muligheder for, at den tiltalte kan idømmes behandlingsdom.

Vold mod kvinder i Grønland og generelt

af Bo Wagner Sørensen

Jeg vil lægge ud med en lille historie, jeg har hentet fra den amerikanske sociolog og voldsforsker Richard J. Gelles. Gelles skriver i bogen "Intimate Violence" (1997), at han på et tidspunkt blev kontaktet af en avisjournalist, der skulle skrive en leder om 'vold i familien'. I den anledning ønskede journalisten at indhente en superkort ekspertudtalelse om, hvorfor familiemedlemmer optræder voldeligt over for hinanden. Gelles beskriver sine store kvaler med at koge et langt livs forskning i voldens komplekse sammenhænge ned i et sådant superkort udsagn, der dels kan rumme alle former for såkaldt intim vold - dvs. vold, der finder sted i nære relationer - og dels i al sin enkelthed kan rumme forskellige teoretiske perspektiver. Gelles ender med at give følgende svar til journalisten: "People hit and abuse family members because *they can*" (Gelles 1997:133).

Gelles skriver videre, at journalisten var mere end overrasket. Han havde ganske vist bedt om en forholdsvis enkel udtalelse, men den, han fik, var han helt afgjort ikke tilfreds med. Den var simpelthen for enkel, for ikke at sige primifiv, for hans smag.

En tilsvarende historie optræder i forordet til "The Violences of Men" (1998) af den britiske sociolog Jeff Hearn. Hearn skriver, at han på et tidspunkt, hvor han var ved at lægge sidste hånd på det arbejde, der danner grundlag for bogen, blev stillet følgende spørgsmål af en tidligere studerende: "So why are men violent to women?" (Hearn 1998:viii). Da omstændighederne ikke var til de lange analytiske udredninger, svarede Hearn kort og godt: "Because they're men." Som Hearn selv efterfølgende skriver, var dette svar kort, men faktisk også ganske præcist, idet mænd er voldelige over for kvinder i kraft af social magt og kontrol, som i visse tilfælde er kombineret med fysisk overlegenhed og styrke.

At muligheden er til stede, betyder selvsagt ikke, at alle mænd benytter sig af den. Heldigvis, kan man vel sige, er der trods alt mange mænd, for hvem det at slå konen eller kæresten er utænkeligt og grænseoverskridende.

Uanset at Gelles i sin bog beskæftiger sig med diverse former for interpersonel vold i nære forhold, herunder vold mod kvinder, mens Hearn i sin bog fokuserer på mænds vold mod kvinder, synes de i udgangspunktet enige om én ting: folk og/eller mænd slår, fordi de kan. Deres udgangspunkt er således grundlæggende sociologisk eller antropologisk. Vold skal forstås som et aspekt af en relation mellem mennesker, og voldsanvendelse er en mulighed, visse personer under visse omstændigheder kan gøre brug af. Udsagn som, at folk slår, fordi de kan, eller at mænd slår, fordi de er mænd, kan umiddelbart forekomme primitive og at bide sig selv i halen. Jeg vil imidlertid hævde, at de er forfriskende at tænke med i al deres enkelthed, idet de straks lægger op til yderligere spørgsmål som: Hvem kan? Hvorfor kan de? Og hvorfor er der nogen, som kan og alligevel ikke gør det? Derved er der lagt op til en forståelse, der placerer fænomenet vold, hvor det retteligt hører hjemme, nemlig i en social og kulturel kontekst. Der er også lagt op til, at vold nødvendigvis må forstås i et magtperspektiv. Og for Hearn vedkommende er der lagt op til, at vold mod kvinder ikke bare er en hvilken som helst form for vold, men netop en kønnet form for vold. De umiddelbare nøgleord til forståelse af fænomenet vold mod kvinder er altså køn og magt. Dertil kommer spørgsmålet om motivation. Hvad motiverer mænd til at bruge vold? Hvad får de ud af det? Sidstnævnte spørgsmål kan siges at implicere såvel motivation som voldens funktion.

Med disse indledende øvelser er banen kridtet op til at sige noget om fænomenet vold mod kvinder i Grønland. Og jeg kunne tænke mig at lægge ud med at sige noget om den regionale tradition og dermed den gængse repræsentation af vold i Grønland.

Den regionale tradition

Begrebet regional tradition affødte en del interesse inden for antropologien i forbindelse med udgivelsen af Richard Fardons redigerede værk "Localizing Strategies" fra 1990. Hans hovedpointer kom sandsynligvis ikke decideret bag på nogen, idet vi alle ved, at ethvert defineret regionalt felt i vid udstrækning er kendetegnet ved at være noget selvomsluttende og selvrefererende. Det betyder tilsvarende, at visse emner og problemstillinger og ikke mindst måder at forstå og fremstille virkeligheden på er mere fremtrædende end andre. Ja, undertiden kan man sågar tale om en bestemt regional genre (lf. Ardener 1985). Så selv om Fardon måske ikke kom med noget epokegørende nyt, så manede han trods alt til eftertanke, og bogen var helt klart en udfordring til grønlandsforskningen eller eskimologien i mere bred forstand.

Der er i det hele taget en kraftig tendens til at tage udgangspunkt i problemer, når man forsker i Grønland, og grønlandere og inuitter i bred forstand kan på mange måder siges at være skrevet ind i en offerdiskurs (Sørensen 1994). Tilsvarende synes Grønland og grønlandere at være omfattet af visse forventninger i den brede danske offentlighed. Et par konkrete eksempler kan tjene som illustration.

Jeg fik på et tidspunkt en henvendelse om at holde et foredrag under det overordnede tema 'livskvalitet', og jeg blev spurgt, om jeg ikke kunne sige noget om tab af livskvalitet i Grønland i forbindelse med overgangen fra fangersamfund til det moderne samfund. I forbindelse med et andet foredrag om vold mod kvinder i Grønland havde arrangøren tilsyneladende også ganske bestemte forventninger til, hvad jeg ville sige, og da jeg under foredraget ikke indfrie hans forventninger om, at mænd slår i afmagt, endte han med at blive temmelig ophidset. Endelig fik jeg på et tidspunkt en henvendelse om at skrive en artikel til et tidsskrift, og jeg blev spurgt, om jeg ikke kunne skrive noget om tab af maskulin identitet og deraf følgende vold i forbindelse med overgangen fra fangersamfund til det moderne samfund. Disse eksempler er ikke enestående, og det, jeg kan udlede af dem, er, at der hersker en udbredt antagelse om, at grønlændere i almindelighed - og grønlandske mænd i særdeleshed - er blevet tabere i forbindelse med samfundsudviklingen (f. Petersen 1994). Jeg vil samtidig tilføje, at denne antagelse utvivlsomt er velment. Problemet, som jeg ser det, er imidlertid, at dette udbredte perspektiv på grønlændere udelukkende ser denne befolkning som én, der er blevet gjort noget mod af andre. Der fokuseres på grønlænderes reaktion på samfundsudviklingen. Men hvor bliver grønlændere som socialt handlende og motiverede personer af? Det ensidige fokus på grønlænderes reaktion sker på bekostning af aktion, dvs. aktørers sociale praksis.

Det epideiniologiske perspektiv

Der findes ikke særlig mange specifikke studier af vold i Grønland, hvad enten vi-taler interpersonel vold i almindelighed eller vold mod kvinder specifikt¹. Fænomenet vold omtales imidlertid ofte sporadisk i grønlandslitteraturen som sådan, hvor fænomenet har en tendens til at blive sat ind i et epidemiologisk og strukturfunktionalistisk perspektiv.

I den brede grønlandslitteratur ses vold i alskens former som ét socialt problem blandt mange andre, der alle kan henføres til den hastige sociokulturelle forandring. Sociale problemer læses således som symptomer på et samfund ude af balance.

Et konkret, aktuelt eksempel er bogen "The Circumpolar Inuit" (1998) med den sigende undertitel "Health of a Population in Transition"² af socialmedicinerne Peter Bjerregaard og Kue Young. I bogen søger de to forfattere i bogstaveligste forstand at tage temperaturen på inuitbefolkningen i hele det circumpolare område. Deres udgangspunkt er - ikke overraskende - medicinsk, og de kortlægger således både infektionssygdomme og kroniske lidelser, men vold optræder interessant nok *også* i kapitlet "Patterns of Diseases", og nok så interessant optræder vold i et afsnit, der hedder "Accidents and Violence". Til det første er der at sige, at det er betænkeligt at forstå vold som sygdom. Næsten al nyere, tværfaglig voldsforskning har bevæget sig væk fra sygdomsforståelsen og dens afledte ideer om voldsudøvere som ganske specielle og/eller psykisk afvigende og volds ofre som personer med en særlig psykisk habitus. Til sidestillingen af ulykker og vold er at sige, at ulykker er noget, der sker, mens voldsanvendelse nødvendigvis kræver en aktiv handling af en person, der i situationen har en intention om at gøre noget mindre behageligt ved en anden person.

De to forfatters forsøg på at forklare vold og andre sociale fænomener/problemer som fx alkoholmisbrug kan i høj grad læses ud af bogens undertitel, der angiver, at vi har at gøre med en befolkning, der befinder sig i en overgangsfase. Og i bogen får de også stillet den temmelig utvetydige diagnose, at der er problemer med den mentale sundhed blandt inuit (Bjerregaard & Young 1998:182), hvilket blandt andet kan aflæses i den høje forekomst af såkaldt 'vold i familien'. Problemet synes altså at være udviklingen, der dels er gået for hurtigt, dels ikke i tilstrækkelig grad er foregået på lokale sociokulturelle præmisser. Den overordnede forklaringsramme er før-og-nu, det traditionelle samfund og det moderne samfund, og et deraf afledt begreb som "akkulturativ stress" (Bjerregaard & Young 1998:229), og forfatterne lader forstå, at grønlændere og inuitter befinder sig et sted mellem tradition og fuld modernitet, og at det er dér, selve kimet til problemerne ligger³. De to 'verdener' hænger ganske enkelt ikke sammen.

Før-og-nu: det traditionelle og det moderne samfund

Før-og-nu dikotomien kan umiddelbart forekomme vældig plausibel som forklaringsramme for alt det uforklarlige, men samtidig er den vældig luftig i al sin rummelighed. Man kan hævde, at før-og-nu på mange måder optræder som eskimologiens 'black box'.

---

¹ De mere specifikke studier af interpersonel vold, herunder vold mod kvinder, omfatter blandt andet Jørgensen m. fi. (1984); Jørgensen (1985); Larsen (1990, 1996); Sørensen (1990, 1994, 1994b, 1998, n.d.).

² Se fodnote 1

³ Griffiths (1996) og Lynge (1999) gør tilsvarende brug af før-og-nu forklaringsrammen.

Før-og-nu lægger op til et historisk forståelse af nutiden, hvilket umiddelbart kan lyde ganske fornuftigt. Problemet er imidlertid, at før-og- nu rammen ofte kombineres med et noget naivt historiesyn, ifølge hvilket historie opfattes som en kæde af eksterne hændelser, som folk lokalt blot reagerer på. Men at forklare social forandring med 'historie' i denne forstand er at undgå en egentlig forklaring, idet historie ikke er noget, der blot sker for folk - noget, de udsættes for - men noget, de skaber, selv om det selvfølgelig sker inden for de begrænsninger, som systemet sætter (Ortner 1994:403). I samme forbindelse er det værd at notere sig forskellen mellem hændelse og begivenhed, hvor sidstnævnte refererer til lokalt identificerede hændelser af betydning. I rækken af faktisk forekommende (objektive) hændelser er der således visse, der identificeres som betydningsfulde og indgår i den lokale, kollektive historiske hukommelse (Hastrup 1992). Der er altså grænser for det eksterne perspektiv på historiens gang, idet vi ikke på forhånd kan antage at vide, hvad faktiske hændelser gør ved og betyder for folk. Antropologen Kirsten Hastrup (1992:10-11) skriver sågar: "No people is simply a victim of history, even though many peoples may have been victimized by particularly forceful notions of history."

Grønland er også et godt eksempel på, at alle folk til hver en tid har tilegnet sig det fremmede ved at inkorporere det i lokale strukturer og værdisystemer. Den grønlandske folkekirke viser fx denne lokale tilegnelse af en oprindeligt fremmed institution (Thuesen 1988). Lønarbejde i Grønland er heller ikke noget ubetinget moderne fænomen, selv om det ofte antages at være det. Grønlandshistorikere har påpeget, at godt 12 procent af den vestgrønlandske befolkning var afhængige af indkomster fra handelsvirksomhed (KGH) så tidligt som i 1860 (Marquardt 1993:97-98), og at en tredjedel af befolkningen i og omkring byen Sisimiut var afhængige af ansættelse ved handelen eller missionen i 1940 (Thuesen 1998).

Det totale brud og opløsning af normer og værdier, dvs. mangel på kulturel kontinuitet, som før-og-nu rammen lægger op til, synes ikke at holde vand ved en nærmere historisk efterprøvning. Samtidig er det et problem, at dagens grønlandere ikke opfattes som fuldt moderne og dermed på omgangshøjde med danskere og andre vesteuropæere. Giver det mening vedblivende at fremstille grønlandere som et folk, der befinder sig i en overgangsfase, folk på vej? Hvornår antages de at nå målet? Det er under alle omstændigheder en kendsgerning, at alle samfund hele tiden er mere eller mindre i bevægelse, og den kendsgerning, at Grønland på mange punkter er anderledes end Danmark - dvs. afviger fra en dansk standard - betyder ikke nødvendigvis, at Grønland er mindre moderne. Inden for samfundsvidenskaberne taler man da også om parallelle moderniteter.

Vold igen

Det er under alle omstændigheder betænkeligt at rulle den hastige samfundsudvikling op som forklaring på, at nogle mænd slår deres koner og kærester. Og hvis man ser på, hvordan mænds vold mod kvinder repræsenteres og forklares i konkrete studier fra vidt forskellige samfund og kulturer, er det faktisk kun få steder, hvor den hastige samfundsudvikling overhovedet bringes på banen. Når det er tilfældet i det circumpolare område, kan det ikke alene forklares med, at udviklingen her er gået stærkere end alle andre steder. Forklaringen skal nok snarere findes i den omtalte regionale tradition. Alkohol(for)brug i Grønland har fx en tendens til at blive forklaret på samme måde som vold (Sørensen 1999). Hvis og når statistikken viser, at der konsumeres mere i Grønland end i Danmark, ses dette derforbrug, der er en afvigelse fra den danske standard, generelt som et symptom på, at der er noget helt galt i Grønland. I forhold til før-og-nu rammen og ideen om grønlandere som et folk, der befinder sig i en overgangsfase, ses både vold og et stort alkoholforbrug som en form for epidemiske 'børnesygdomme', der angiveligt skulle rase ud, når samfundet bliver 'modent' é g finder 'balancen'.

I den generelle, teoretiske voidslitteratur er det blevet stadig mere almindeligt at gå bort fra kausalforklaringerne. Og det er blevet stadig mere almindeligt at stille spørgsmålet: Hvad får den voldsudøvende mand ud af at slå? Hvad motiverer ham til at bruge fysisk magt? Det tages således for givet, at vold ikke er en afmagtshandling, men at voldsudøvelse kan ses som en strategi, der tages i brug under visse omstændigheder, hvor vold ses som et passende svar eller (mod)træk. Sagt med andre ord: Nej, vold er ikke en sygdom, men snarere en dårlig vane. Vold er altså en social praksis, der som alle praksisser er karakteriseret ved en vis træghed. Og det gælder grønlandske mænds vold i lige så høj grad som mænds vold alle andre steder.

Det siger sig selv, at et sådant perspektiv, som man kunne kalde aktørtilgangen til forståelsen af vold, er en radikal udfordring til en konventionel symptomorienteret tilgang til vold, der i højere grad er interesseret i, hvordan voldsudøvere *har* det, end i hvad de reelt går og gør. Udfordringen skyldes ikke mindst, at aktørtilgangen placerer det personlige ansvar for voldshandlingen hos voldsudøveren, hvor symptomtilgangen overordnet frakender voldsudøveren dette ansvar.

Provokerende kvinder?

Hvad er det så, der får (nogle) mænd til at slå? Ja, det handler tilsyneladende om, at de føler sig berettiget til at slå konen eller kæresten, når hun ikke vil, som de vil, når hun plager' dem, vil bestemme for meget, diskutere osv. Der er nu engang - og bør være - forskel på kvinder og mænd, og ved at slå markeres denne forskel.

Sidst jeg var i Nuuk, var jeg i selskab med en grønlandsk mand, der er veluddannet og har et godt job, og på et tidspunkt faldt snakken på det at slå, hvis man føler sig provokeret. Snakken var foranlediget af, at denne mand et par dage før havde været lige ved at komme op at slås med en anden mand på et værtshus, fordi den anden mand ville tage en stol, der var reserveret, og ikke respekterede et nej og efterfølgende protester. Andre i selskabet blandede sig, og det var primært deres fortjeneste, at det ikke udviklede sig til slagsmål.

Manden lavede selv en kobling mellem denne episode og en mands ret til at slå, hvis konen er for 'dum' og påståelig og bliver ved med at fremture. Logikken var den velkendte: Hvis hun ikke vil lytte, så bliver man jo nødt til at bruge et sprog, hun kan forstå. Jeg forsøgte at indvende: Men det er jo bare *din* udlægning af situationen. Du kalder hende dum og påståelig, men kunne det ikke tænkes, at hun tilsvarende fandt dig dum og påståelig? Hvorfor har du mere ret end hende til at definere situationen og sætte grænserne? Mine argumenter gav imidlertid ikke anledning til blot en lille tøven og mulig eftertanke. Han var tilsyneladende ikke et øjeblik i tvivl om, at han ikke skulle finde sig i hvad som helst, og hvis konen overskred hans grænser, så havde hun selv bedt om det. Så var hun ansvarlig for udfaldet, ikke han. Manden var helt klart i centrum som familiens naturlige overhoved, og der var tilsyneladende kun plads til ét perspektiv. Den selvfølge, der karakteriserede hans omtale af fysisk disciplinering, var under alle omstændigheder slående.

Logikken, der kommer til udtryk, er et typisk eksempel på "blaming the victim": Hun siger eller gør noget, hun ikke skulle have gjort. Hun 'provokerer'⁴ og tvinger derved manden til at benytte sig af 'fysisk magt', som han typisk ikke selv vil udlægge som 'vold'. Hvis hun ikke vil have bank, kan hun bare lade være med at lægge op til det. Ifølge en ny artikel af sociologerne Dobash & Dobash (1998), der tager udgangspunkt i studier i England, er det helt generelt, at voldelige mænd bagatelliserer og retfærdiggør deres handlinger. Selv mænd, der regelmæssigt banker deres kone, betegner sig selv som ikke-voldelige, og det er altid konen, der er problemet, ikke manden.

Motiver?

Hvilke umiddelbare motiver ligger til grund for voldsanvendelse? Dobash & Dobash (1998) citerer fra en lang række interview, der alle viser, at mændene ønsker at lukke munden på deres kone/kæreste. Dette med effektivt at gøre kvinderne tavse rimer vældig godt med mine egne interview fra Nuuk med voldsramte kvinder. En kvinde sagde: "Han vil altid have ret." Og det var underforstået, at det havde han ikke altid, men han tog sig ret på sin helt egen vis.

Et knap så umiddelbart motiv synes at være mændenes Ønsker om at definere, hvad sand kvindelighed indebærer. Antropologen Richard Jenkins (1997:65,106) taler om, at vold er den ultimative form for kategorisering. Vold bidrager til at holde kategorierne rene, at sætte 'den anden' ikke bare på plads, men på sin rette plads. Når manden slår, opdrager og disciplinerer han samtidig, og volden bidrager således til at skabe konen/kvinden i hans billede. Hvis kvinden gennem længere tid har levet med en voldelig mand, er der en tendens til, at hendes egen definition af kvindelighed og hendes personlighed udviskes, og hendes bevægelsesrum i både konkret og overført forstand indskrænkes betragteligt. Mandens virkelighedsdefinition tager over, og hun bidrager paradoksalt nok selv til processen, idet hun søger at undgå volden ved at undlade at sige og gøre noget, der kan opfattes som en provokation af manden. Kvinden 'dræbes' efterhånden som person, som sociologen Eva Lundgren (1990, 1995, 1998) har beskrevet det.

For en grønlandsk mand - og for mænd mange andre steder - er dét at have en konensamlever og familie af central betydning for hans sociale status som voksen person og dermed også for hans selvopfattelse. Volden kan således også ses som en mands forsøg på at forsvare sine interesser i forbindelse med konens/kærestens antagede eller faktiske utroskab. Beskyttelse og kontrol forekommer således ofte at være sider af samme sag. Antropologen Henrietta Moore (1994) ser vold som en konsekvens af en 'repræsentationskrise', der på en og samme tid er individuel og social. Den 'mandlige krise' opstår ved, at konen/kæresten eller betydningsfulde andre handler på en måde, der truer eller udfordrer selve grundlaget for mandens selvopfattelse og -repræsentation. Og modtrækket er ofte vold mod lige præcis den person, manden har mest kontrol over, nemlig konen, som samtidig repræsenterer 'den kønnede anden' og derfor mest direkte kan bekræfte hans (kriseramte) maskulinitet.

Strategier

Det er mit klare indtryk, at voldsforskning må tage udgangspunkt i en konkret, forankret empiri. For kun på den måde kan vi få indblik i, hvad der motiverer mænd til at slå i forskellige samfund og kulturer. Og kun på den måde kan vi identificere selve det lokale klima for voldsanvendelse. Måden, man grundlæggende forstår fænomenet vold på, har betydning for, hvordan man forholder sig til det, og hvilke strategier man peger på til bekæmpelse af problemet.

---

⁴ Se fodnote 1

Mange i Grønland betegner på den ene side vold mod kvinder som et problem, men på den anden side tager de fleste ikke principiel afstand fra voldsanvendelse (Sørensen 1994:80-81), sandsynligvis fordi de fleste kender til par, hvor kvinden efter deres opfattelse selv 'har bedt om det'. Samtidig bruges vendinger som "de slås" og "der skal to til at slås" i vid udstrækning. Den samme dobbelthed forekommer i myndighedernes forståelse og håndtering af fænomenet. Vold mod kvinder er defineret som et privat problem - en måde at leve på. Kvinden er således ikke beskyttet i sit eget hjem, mens voldsudøvelsen til gengæld er beskyttet af privatsfæren. Vold mod kvinder optræder sjældent i eget navn, men under forskellige omskrivninger som fx 'husspektakler', hvilket også bidrager til trivialisering, usynliggørelse og manglende italesættelse. Volden i Grønland synes således alt i alt at have ganske gode vilkår.

Hvad kan man gøre? Mange oplæg munder ud i en form for anbefaling eller handlingsplan i form af tretrinsrakter og lignende. Jeg kan blot anbefale en strategi som den, der meget entydigt blev formuleret på EU-konferencen mod vold mod kvinder i Köln tidligere på året: Nul-tolerance over for vold i erkendelse af, at vold mod kvinder er en overtrædelse af menneskerettighederne (Mogensen, Nielsen & Sørensen 1999). Derved løftes problemet ud af privatsfæren, hvilket vil indebære en aktiv indsats fra statens og myndighedernes side. Ansvar for handlingen er ganske vist voidsudøverens, men staten har på sin side et ansvar for at beskytte voldsramte og -truede borgere.

Litteratur

- Ardener, Edwin, 1985: *Social Anthropology and the Decline of Modernism*. In: J. Overing (ed.): *Reason and Morality*. London: Tavistock.
- Bjerregaard, Peter & T. Kue Young, 1998: *The Circumpolar Inuit: Health of a Population in Transition*. Copenhagen: Munksgaard.
- Dobash, Rebecca Erneron & Russell P. Dobash, 1998: *Violent Men and Violent Contexts*. In: R. E. Dobash & R. P. Dobash (eds.): *Rethinking Violence Against Women*. London: Sage.
- Richard (ed.): *Localizing Strategies: Regional Traditions of Ethnographic Writing*. Edinburgh & Washington: Scottish Academic Press & Smithsonian Institution Press.
- Gelles, Richard J., 1997: *Intimate Violence in Families*. Third Edition. London: Sage.
- Griffiths, Curt Taylor, 1996: *Crime, Law, and Justice in the Circumpolar North: The Greenlandic Experience in a Comparative Context*. In: H. Garlik Jensen & T. Agersnap (eds): *Crime, Law and Justice in Greenland*. Copenhagen: New Social Science Monographs, Copenhagen Business School.
- Hastrup, Kirsten: Introduction. In: K. Hastrup (ed.): *Other Histories*. London: Routledge.
- Hearn, Jeff: *The Violences of Men*. London: Sage.
- Jenkins, Richard: *Rethinking Ethnicity: Arguments and Explorations*. London: Sage.
- Jørgensen, Bent: *Violence in Greenland*. *Arctic Medical Research* 40:65-68.
- Jørgensen, Bent m.fl.: *Voldsulykker i Grønland*. *Ugeskrift for Læger* 146:3398-3401
- Larsen, Finn Breinholt: *Vold i Grønland: Nogle teoretiske og praktiske overvejelser*. *Grønland* 8-9:255-269.
- Interpersonal Violence among Greenlandic Inuit: Causes and Remedies*. In: H. Garlik Jensen & T. Agersnap (eds.): *Crime, Law and Justice in Greenland*. Copenhagen: New Social Science Monographs, Copenhagen Business School.
- Lundgreen, Eva: *Gud og Hver Mann: Seksualisert vold som kulturell arena for å skape kjønn*. Oslo: Cappelen. *Feminist Theory and Violent Empiricism*. Aldershot, UK: Avebury.
- The Hand That Strikes and Comforts: Gender Construction and the Tension Between Body and Symbol*. In: R. E. Dobash & R. P. Dobash (eds.): *Rethinking Violence Against Women*. London: Sage.
- Lynge, Inge: *Mental Disorders in Greenland: Past and Present*. *Meddelelser om Grønland, Man & Society* Vol. 21.
- Marquardt, Ole: *Socio-økonomiske tilstande i Vestgrønland på Rinks tid: antal fastsatte ved KGH og grønlandiseringen af KGH-arbejdspladserne*. *Grønlandsk Kultur- og Samfundsforskning* 93:94-120. Nuuk: Ilisimatusarfik/Atuakkiorfik.
- Mogensen, Britta, Sissel Lea Nielsen & Bo Wagner Sørensen, 1999: *EU-året mod vold mod kvinder*. *Kvinden & Samfundet* 3:18-21.
- Moore, Henrietta: *The problem of explaining violence in the social sciences*. In P. Harvey & P. Gow (eds.): *Sex and Violence*. London: Routledge.
- Ortner, Sherry B.: *Theory in Anthropology since the Sixties*. In: N. B. Dirks, G. Eley & S. B. Ortner (eds.): *Culture/Power/History: A Reader in Contemporary Social Theory*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Petersen, Tove Søvndahl: *Superwoman and the Troubled man*. In: B. Fougner & M. Larsen-Asp (eds.): *The Nordic Countries – A Paradise for Women?* Copenhagen: Nordic Council of Ministers.
- Sørensen, Bo Wagner, 1990: *Folk Models of Wife-Beating in Nuuk, Greenland*. *Folk, Journal of the Danish Ethnographic Society*, Vol. 32:93-115.

- Sørensen, Bo Wagner, 1994: *Magt eller afmagt? Køn, følelser og vold i Grønland*. København: Akademisk Forlag.
- 1994b: "Jamen, der må da være en grund!" Forklaringer på vold mod kvinder i Grønland. *Tendens, Tidsskrift for Kultursociologi* 2:17-27. 1998 Explanations for Wife Beating in Greenland. In: R. C. A. Klein (ed.): *Multidisciplinary Perspectives on Family Violence*. London: Routledge.
- Sørensen, Bo Wagner, 1999: *Alkohol i Grønland: Problemorienteret forskning og lokal drikkekultur*. *Tidsskriftet Antropologi* 39:137-154.n.d. "Men in Transition": The Representation of Men's Violence Against Women in the Arctic. Paper prepared for the Council of Europe Seminar on "Men and Violence Against Women," Strasbourg 7-8 October 1999.
- Thuesen, Søren T., 1988: *Fremad, opad. Kampen for en moderne grønlandsk identitet*. København: Rhodos.
- 1998 *The Making of a Town in West Greenland: Tracks Through Two Centuries of Social Transformation in Sisimiut (Holsteinsborg)*. Paper presented at the "11th Inuit Studies Conference," Nuuk, September 23-27.

Om årsaker til vold: det personlige, det lokale og det samfunnsmessige af Hedda Giertsen

Når det har skjedd et drap spør vi ofte 'Hvorfor drepte han?' Jeg tror vi spør slik fordi drap er uhyggelig, mer uhyggelig enn andre lovbrudd fordi det er å sette seg utover sin menneskelige posisjon og gjøre seg til herre over liv og død. Å prøve å forstå drap er å prøve å hekte det til noe gjenkjennelig og dermed temme det og innlemme drapet i det menneskelige, forståelige.¹

Hvis vi går til forskningen for å finne ut noe om vold, møter vi undersøkelser av forskjellig slag, blant annet slike som tar utgangspunkt i statistisk materiale og store antall, som beskriver linjer i materialet ut fra lovens kategorier eller trekk ved handlingen, eller skade (se f. eks. Nina Jon 1992). Eller kanskje ut fra egenskaper ved gjerningspersoner eller ofre. Man kan si at det dreier seg om beskrivelser av det sosiale landskapet, sosiografiske beskrivelser som gir interessant og viktig kunnskap.

En grunn til at vi synes slike undersøkelser er interessante, tror jeg er fordi vi umiddelbart også tolker dem ut fra spørsmålet 'hvorfor begår folk vold?'. Jeg tror de også ofte lages for å nærme seg svar på dette, men uten at det sies direkte.

Jeg er i en annen situasjon enn dem med et stort statistisk materiale, for jeg har et utvalg på 1. Da rykker hvorforspørsmålene ubehagelig nærmere, og blir ikke i det hele tatt beroliget om du kaster noen statistiske data til dem. For spørsmålet om hvorfor én person drepte, kan ikke besvares med tendenser i en tallmengde. Og spørsmålet 'Hvorfor drepte han?' blir tett fulgt av et annet og like påtrengende spørsmål: 'Kan vi i det hele tatt forklare drap?' Jeg tror at vi aldri kan gi et fullt ut uttømmende svar på hvorfor noen drepte, at det er lite hensiktsmessig å spørre 'hvorfor' akkurat her og at vi må stille spørsmålet på en annen måte.

Å si dette innledningsvis er som å lese slutten av fortellingen først. Men når det nå er gjort, vil jeg bruke innlegget til å si hvordan jeg er kommet til at det neppe fins noe enkelt og entydig svar på hvorfor noen dreper.

Jeg beskriver noen undersøkelser som tar sikte på å si noe om hvorfor folk har drept og ser hvor langt de kommer, drøfter hva som gjør det umulig å gi et vanlig årsakssvar, og noe om hvor langt vi kan komme. Som en del av dette diskuteres de redskapene vi tar i bruk: begreper og modeller.

At mitt forskningsarbeidet skulle ende slik, visste jeg ikke da jeg i sin tid sa "ja" til en henvendelse - via en ansatt i et fengsel - fra en fange, dømt for to drap, som lurte på om noen ville skrive livshistorien hans. Etter hvert bestemte jeg meg for ikke å skrive en vanlig livshistorie,² men å smalne perspektivet og skrive om hans barn- og ungdomstid og livsstil som bakgrunn for å drøfte hvordan man kan forstå de to drapene K (som hovedpersonen kalles) begikk. Jeg ville også se dem i forhold til andre drap, foregått i andre typer sammenhenger.

Som et første skritt på veien for å prøve å forstå drap, kan man bruke typologier over liknende hendesler og plassere eget materiale i forhold til dem. Flere typologier som er i bruk er nok relevante, men ikke særlig hensiktsmessige. En av dem er lovens kategorier.³ Lovens kategoriene blir for sammensatte og lite treffende for mitt formål. Domstolen har forresten allerede klassifisert Ks drap og dømt ham for drap "foretatt under særdeles skjerpene omstendigheter".

En annen måte å sortere voldshandlinger på, er å ta utgangspunkt i hvilke konkrete handlinger som gjemmer seg bak kriminalstatistikkens kategorier, for eksempel: Hvor mange slag og spark er det i et knippe legemsfornærmelser? Hvor mange redskaper, kniver og pistoler, er blitt brukt i et utvalg legemsbeskadigelser og drap? (se f.eks. Nina Jon 1992). Men heller ikke dette er særlig egnet til å gå videre for å forstå Ks drap, selvom også hans drap kan plasseres i forhold til dette og da skulle krysses av i flere av kategoriene.

¹ Det er kanskje slik at hvis vi ikke klarer å hekte voldshandlinger til noe kjent, blir den uhyggelig, forvist til et sted bortenfor det forståelige, forutsigbare og kontrollerbare og kan komme tilbake og ramme oss når som helst. Å forstå, finne noe kjent å se drapet i sammenheng med, betyr at det ikke lenger fremstår så ukjent og uhyggelig.

² En grunn var hensynet til anonymisering og at hovedpersonen nå holder på å bygge opp et nytt liv. En annen grunn var at biografiformen minsket muligheten til å ta opp spørsmål jeg syntes ble viktige.

³ Lovens kategorier skiller mellom legemsfornærmelse, legemsbeskadigelse, drap osv., hvor kriteriet for inndelingen er handlingens følge, skade. Loven bruker samtidig andre kriterier som gjerningspersonens sinnelag, når den skiller mellom uaktsomt, forsettlig eller overlatt drap. Også sider ved offeret trekkes inn når barnedrap er en kategori, og når straffen kan skjerpes om offeret var funksjonshemmet osv. (straffelovens § 232).

Andre norske undersøkelser av personer dømt for drap spør også om partene var beruset. Om K hadde vært med her ville han fått kryss i rubrikker som 'svært beruset', 'bruk av ulike rusmidler' og 'jevnlige bruk av rusmidler'⁴.

Men 'hvorfor'-spørsmålene er fortsatt rastløse, slett ikke fornøyd med denne typen data. Her trengs noe mer, og dette 'noe mer' fins iallefall som oppmuntrende tilløp, i flere undersøkelser:

* *hvem* var det som drepte hvem, også kalt relasjon: var de i gift/samboere; i familie eller slekt; kjente, venner, naboer, arbeidskamerater; eller var de ukjente?

* *hvor* foregikk drapet? på privat sted? Eller på offentlig sted: gate, vei, torg; på restaurant/kafé, danselokale? Eller var det på vanskelig klassifiserbare steder halvprivat/halvoffentlig: i trappoppgang/gårdsrom?

* *hva* var situasjonen? Kranglet de to partene først eller ikke? Skjedde voldshandlingen i forbindelse med fest og alkohol? som ledd i et oppgjør? familiekrangel? konflikt mellom ansatt og innsatt? eller ingen av delene?

Med slike kategorier nærmer vi oss drapet som sosial hendelse, fordi de fanger inn momenter som sier noe om hva handlingen gikk ut på, handlingens mening, for utøver, eller også slik den ser ut for andre som tolker den.

1. Jack Katz

Jeg har funnet en typologi for drap som fanger opp dette. Jack Katz (1988) deler drap i to grupper:

i) '*righteous slaughter*' - 'drap hvor offeret ble rettferdig slått i hjel'. Kjennetegn på denne typen drap er at partene kjente hverandre fra før; og det har foregått en provokasjon mellom partene, kanskje ikke for første gang, men denne skjebnesvangre gangen sterkere enn vanlig. Den provoserende, det kommende offeret, forvandles i den andres øyne og blir noe avskyelig, et ikke-menneske, en trusel mot Alt som er Godt og Riktig, en som fortjener å dø, noe gjerningspersonen heroisk tar på seg.

ii) Den andre typen drap kaller Katz '*primordeal evil*' - 'ur-onde handlinger'. Kjennetegn på denne typen drap er at partene ikke kjente hverandre fra før, hvor det ikke foreligger noen provokasjon, knapt nok noen følelser hos gjerningspersonen. Det er drap hvor offeret ikke hadde stort med drapet å gjøre, annet enn at han eller hun tilfeldigvis ble drept.

Katz bruker denne typologien på flere måter: Til å løfte frem *tiltrekningen* i det å begå lovbrudd, 'the moral and sensual attraction in doing evil' som han sier. Han mener elendighetsbeskrivelsene - at ondt må forklares med ondt - ikke holder.⁵ Han bruker også typologien til å kople vår tids kriminelle handlinger til *tidligere tiders erfaringer* slik de er beskrevet i myter, sagn og religiøse fortellinger, til kollektive historier.⁶ Uforståelige, urettferdige og forferdelige handlinger er ikke spesielt for vår tid, folk har visst om dette før og har heftet dem inn i sin tids forståelsesmåter, i sagn og myter hvor vi nå kan kjenne igjen vår tids handlinger.

iii) Men samtidig ønsker Katz noe mer, nemlig å finne en form for fast kunnskap. Han mener at vi bør vi lage, ikke bare små ad hoc beskrivelser eller en samling provoserende anekdoter, men en *systematisk empirisk teori* om lovbrudd som på individnivå forklarer årsaksprosessene bak det å begå lovbrudd, som fanger inn de nødvendige og tilstrekkelige stadiene folk går gjennom når de konstruerer sine ulike former for lovbrudd, og som samtidig kan se den enkelte i forhold til gjentatte, dokumenterte korrelasjoner når det gjelder biografiske og økologiske bakgrunnsfaktorer (Katz s. 312).

⁴ Se bl.a.a Torleiv Ole Rognum 1985; Kåre Bødal og Inger Marie Fridhov 1995, Leif Petter Olaussen 1995.

⁵ Katz bringer opp noen "irriterende spørsmål" til den positivistiske kriminologiens statistiske og korrelerende funn som han mener krever svar: "(1) Whatever the validity of the hereditary, psychological, and social-ecological conditions of crime, many of those in the supposedly causal categories do not commit the crime at issue, (2) many who do commit the crime do not fit the causal categories, and (3) and what is most provocative, many who do fit the background categories and later commit the predicted crime go for long stretches without committing the crimes to which the theories predict them. Why are people who were not determined to commit a crime at one moment determined to do so the next?" (s. 3, 4). Katz ser ikke statistiske sammenhenger som tendenser, som kan fortelle om momenter som kan øke/minske risikoen for drap eller andre uønskete handlinger. Like fullt krever hans 'irriterende spørsmål' gjennomtenking og svar.

⁶ Han ser parallelle trekk ved 'det rettferdige drapet' og religiøse myter og ritualer. I begge tilfeller er den drepte, bukken eller personen, lastet med uhyggelige og truende synder, som så tas livet av sammen med syndebukken, enten ved å drives ut i ørkenen for å dø eller av gjerningspersonen. 'Uronde handlinger' handler noen ganger om personer som uforskyldt kommer mellom to kjempende figurer og går til grunne, i myter og i vårt virkelige liv som når barn uforskyldt kommer mellom foreldrene - og blir et offer i deres kamp mot hverandre.

Går det an å lage en årsaksteori om menneskers handlinger? Jeg kommer til dette spørsmålet, men veien går via andre undersøkelser og tilnærminger.

2. Peter & Favret: Pierre Rivière

Det fins en annen fremstilling av drap av Peter & Favret (i Foucault m.fl. 1977/ 1995), som også tar utgangspunkt i gjerningspersonens oppfatning, basert på dokumenter som Foucault og medarbeidere fant om Pierre Rivière. Han var født i 1815 i en landsby i Normandie i Frankrike. I 1835, da han var 20 år, drepte han sin mor, sin søster og sin bror med en trebeskjæringskniv. Blant dokumentene lå Pierres håndskrevne beretning som utgjør 68 sider av den trykte boka (Foucault m.fl. 1995), hvor Pierre forteller om seg selv, sin bakgrunn, sin beslutning og hva som lå bak tanken om å ta livet av familiemedlemmer. Blant dokumentene ligger også rettsavhør, psykiatiske uttalelser osv.

Peter & Favret tar ikke sikte på å lage en generell teori. Likevel er det noen lærdommer om tilnæringsmåter og begreper man kan trekke ut og kanskje bruke i andre sammenhenger. De to forfatterne hefter Pierres trippeldrap til hans person, til det lokale og det samfunnsmessige:

- i) Pierre var, som han selv sier, spesiell fra han var liten, mye for seg selv, leste kirkelige bøker han fikk av presten, siden også historiske og naturvitenskapelige bøker. Også dette var spesielt for en bondesønn i Frankrike på 1830-tallet. Han pinte dyr og ville ha de andre landsbybarna til å se på. Enda et trekk ved ham var at når han først hadde bestemt seg for noe, holdt han fast på det.
- ii) Han vokste opp med moren og faren som lå i stadig strid om gårder og eiendom; faren inngikk kontrakter som moren så oppløste. Familien var splittet, slik at noen av de seks barna holdt med moren og andre, blant dem Pierre, med faren. For Pierre var dermed det stabile ingen selvfølge, forandring var mulig, - en uvanlig tanke blant bønder på Pierres tid. Enda mer uvanlig var det at Pierre ønsket forandring som han ville ordne opp med selv, nemlig å befri faren for hans problemer. Dette angir han som sin grunn for drapet.
- iii) Hvor kom så denne tanken fra, at løsningen var å drepe? Peter & Favret fant den i datidens Frankrike. Pierre var født 36 år etter den franske revolusjon som ble satt i gang med stormen på Bastillien i 1789 og fortsatt med kongedrap i 1793, og siden drap av politiske ledere som metode for å bane vei for egen posisjon og så drap utover i Frankrike. Tilsammen ble 2.639 personer dømt til døden i Paris og ialt rundt 17.000 dømt i Frankrike. Resten av 'Terrorens' 40.000 ofre døde i massehenrettelser (David Thompson 1966, s. 41). Pierre hadde også lest bøker om noen som drepte for å redde andre. Nå tenkte han å ofre seg for faren, for han regnet med å få dødsstraff, og i enkelte øyeblikk også med å bli berømt.

Forslaget til tolkning av Pierres og andre av datidens gruppvekkende drap, er at denne erfaringen med drapets betydning slo inn i folks tenkemåte slik at drap fremsto som en uselvisk handling og en måte å bane vei for forandring og for det nye på.⁷

3. Yikangas

Det tredje eksemplet på tolkning av drap begynner å nøste i motstatt ende av tråden enn Katz og Peter & Favret. Ylikangas (1985) begynner sin fremstilling av Knivjunkarna med en statistisk beskrivelse av forekomst av drap i Sydösterbotten i Finland fra 1790 til 1825, sett i forhold til andre områder og tider.⁸

Ylikangas plasserer drapene i tid, i det geografiske og sosiale landskapet: de skjer der folk samles, på marked, i bryllup og byvandring. De ble begått av unge menn og en forbausende stor andel, rundt 1/3, var bonde- og husmannssønner.⁹

Geografisk sett flyttet det høye antallet drap seg fra kystområdet innover i landet mot sør og øst, langs de store elvedalene. Drapene viste seg å følge i sporet av et annet fenomen, tjærebrenning, som var en hovednæring for store deler av Sydösterbotten på 1700-tallet.¹⁰ Tjærebrenningen startet også ute ved kysten og

⁷ Slutten av historien: Det var stor uenighet om Pierre var han gal eller straffbar. Vitner som kjente Pierre og familien var uenige. Seks psykiatere/leger delte seg tre mot tre, jurymedlemmene delte seg seks mot seks. Pierre ble dømt til døden, men benådet til livsvarig fengsel. I 1840 fullbyrdet han dødsstraffen han hadde ventet å få, og tok sitt liv. Da hadde han, sier han, vært død i mange år.

⁸ En oversikt over registrerte drap i forhold til folketall og geografisk område viser en øking fra gjennomsnittlig 5,7 drap/100.000 innbygger/år fra 1806-1815 (hvor andelen varierte mellom 3,0 og 9,0 i de ulike områdene) til 9,4 drap/ 100.000 innbygger/år fra 1816-1825. I denne perioden varierte andelen i de ulike distriktene mellom 30,8 og 2,5 (tabell 4, s. 42). Til sammenlikning: I Norge ble det i 1995 registrert 32 drap, det vil si 0,8 drap/100.000.

⁹ Sett i forhold til antallet i de ulike befolkningsgruppene viser det seg at andelen siktede bondesønner var det dobbelte av andelen siktede bønder, husmenn og dagarbeidere. Men andre og mindre befolkningsgrupper som tjenestefolk, håndverkere, soldater hadde en større andel siktede.

¹⁰ På 1700-tallet var tjæreproduksjonen på sitt meste. I følge historikeren Kaila sto Vasaområdet for 96% av Finlands eksport

beveget seg innover i landet, fulgte elvedalene og tregrensen etterhvert som områder ble snauhogget, og elvene fungerte som transportveier. Men etterhvert avtok tjærebrenningen fordi frakten stadig ble tyngre og mer arbeidskrevende når avstanden ut til kysten økte og tjæren ble dyrere; fordi kriger tok slutt; og fordi eierstrukturen i skogområdene ble endret fra å være allmenninger hvor folk tok for seg, til å bli privat, hvor eieren tok mer vare på skogen.

Var det noe mer enn en geografisk og statistisk sammenfall mellom disse to fenomene, tjærebrenning og det høye antallet drap? Ja, mener Ylikangas, og viser hvordan endringer i den økonomiske strukturen slo inn i folks situasjon og skapte betingelser for økt vold og drap.

Tjærebrenningen hadde gitt godt utkomme for mange i dette området og førte til at arbeidskraften ble brukt på tjære, og jordbruket ble overlatt til kvinner og tjenestefolk. Bonde- og husmannssønner ble boende hjemme etter at de var voksne og gift. Det ble ikke nødvendig å dele gårdene eller rydde nytt land. Da tjærebrenningen opphørte, ble det vanskelig for mange. Ikke fordi området ble fattig, men fordi bøndene gikk over til å dyrke rug i hogstfeltene. Dette ga høy avkastning, men krevde lite arbeidskraft unntatt under høstingen. Rugen ble eksportert og jordeierne tjente bra. Forskjellen mellom rik og fattig ble større, og tydelig og synlig, blant annet i form av to-etasjes våningshus.

Samtidig steg folketallet i Finland, og litt raskere i deler av Sydösterbotten enn i andre områder, og ble tredoblet fra 34.300 i 1749 til 94.000 i 1805.

Resultatet var at jordbruket ikke klarte å gi plass til alle i den oppvoksende slekten, på samme nivå som foreldrene. Det var for få posisjoner på toppen, og folk i Finland opplevde sosial nedgang, spesielt i Sydösterbotten, av to grunner. Folkeøkningen var litt raskere her enn ellers. Og folk her *opplevde* nedgangen mer dramatisk enn ellers i Finland. Ikke fordi de hadde en annen folkekarakter fra naturens side (slik tidligere historikere hadde foreslått), men fordi tjærebrenningen trengte og belønnet egenskaper som kraft og styrke, pågangsmot og selvhevdelse - som så nedfelte seg i kultur og væremåte. Da tjærebrenningen forsvant, sto folk igjen med en type egenskaper som det ikke lenger var bruk for eller plass til, men som økte risiko for vold. Tiden ble urolig, med endringer, sosial nedgang for mange og opplevd fare for sosial nedgang blant enda flere. Innenfor en slik ramme finner flere momenter om knivjunkartidens mange drap, sin plass.

Ylikangas mener at nedadgående sosial status og trusselen om en slik nedgang, var blant de faktorene som forårsaket vold, og at bonde- og husmannssønner ble rammet hardere av denne nedgangen enn unge i andre sosialgrupper. Han bringer inn Durkheims tanke om at endring, nedgang i sosial posisjon, skaper usikkerhet og frustrasjon. Han bringer også inn en psykologisk modell og ser frustrasjon som årsak til aggresjon, som så kom til uttrykk i voldshandlinger.

Slik er, svært kort fortalt, gangen i hans beskrivelse om hvordan økonomiske forhold slo inn i sosiale forhold og i den enkelte - og økte risikoen for voldshandlinger - som noen ble utøvere av. Det samfunnsmessige er klart tilstede i denne fremstillingen, og det lokale. Men drapene er i liten grad relatert til enkeltpersoners opplevelse, rimeligvis ettersom det er umulig å få snakket med dem. For likevel å si noe om dette, tyr Ylikangas til en psykologisk teori, tanken om frustrasjon som leder til aggresjon.

Enda en bok kan nevnes i denne sammenhengen, også fordi konferansen ble holdt på Grønland. Tine Brylds bok "Abel" (1992) bygger på samtaler med en ung grønlandsk gutt som ble dømt for å ha drept syv jevnalderende en nyttårsnatt.¹¹ Også Bryld bringer inn personlige, lokale og samfunnsmessige momenter for å forstå drapene. Som Peter & Favret tar også hun opp hvordan omgivelsene, familie, lokalsamfunn og det formelle apparatet, håndterer og lever med en slik ulykke.

De fire arbeidene som er nevnt, tar alle sammen sikte på å finne ut hvorfor noen dreper, hva drap henger sammen med. Men andre gjør ikke det, de skriver om drap på andre måter med andre perspektiver. Her skal to slike fremstillinger nevnes. Den ene er et skuespill, den andre en artikkel.

4. Foucault og Koltés

Skuespillet er 'Roberto Zucco' av Bernard-Marie Koltés.¹² Den andre fremstillingen er artikkelen "Tales of Murder" av Foucault (1973/1982) som også handler om Pierres trippeldrap. Men Foucault går en annen vei enn sine medarbeidere:

---

og 80% av Finland-Sveriges eksport.

¹¹ På grunn av knapp tid tok jeg ikke opp denne boka i innlegget på konferansen. Plassbegrensning gjør at den heller ikke kommer med her, men i annen sammenheng (Giertsen, manuskript).

¹² Det ble ikke tid til å ta opp dette på konferansen, og det er heller ikke plass til dette temaet her, men det er med i annen

Etter nesten 150 år slår Pierre Rivières memoarer oss som en enestående og merkelig tekst. ... Vi kan knapt unngå å mene at den har trent ett og et halvt århundre av akkumulert og gjennomdiskutert kunnskap for å gjøre oss i stand til - kanskje ikke så mye å forstå den som å lese den - og selv da, uansett hvor nøye vi leser den, begripe så lite av den.

I et intervju i 1980 kommenterer Foucault boka om Pierre Rivière:

Vi ønsket ikke å lede an i noen form for analyse av Rivière, verken psykologisk, psykoanalytisk eller lingvistisk, men heller gjøre synlig de medisinske og juridiske mekanismene som omgav historien. Resten overlater vi til psykoanalytikere og kriminologer. Men det forbausende er at denne teksten, som målbandt ekspertene i sin samtid, har gjort dem like stumme i dag (s. 49).

Men hvis tiden ikke har hjulpet særlig på mulighetene for å forstå hvorfor Pierre begikk trippeldrapet, hvis Rivières drap unndrar seg en fullstendig forklaring, betyr det at vi er tilbake på null, tilbake til tanken om "blind, uforståelig vold"? Ikke helt, for Foucault plasserer Pierre beretning i en annen sammenheng. Setningen "Etter nesten 150 år slår Pierre Rivières memoarer oss som en enestående og merkelig tekst" fortsetter slik: "Its beauty alone is sufficient justification for it today."¹³

Et slik utsagn har ikke gått upåaktet hen. Katz, for eksempel, synes det ikke går an å se Pierres fortelling slik, og la det estetiske overskygge det etiske på denne måten, og ser Foucault som en romantisk populist.

Det er ikke vanskelig å være enig med Katz og andre kritikere i deres kommentar. Men spørsmålet er om dette er den eneste kommentaren som treffer Foucaults fremstilling og om hans oppfatning av det estetiske i Pierres beretning innebærer en moralsk aksept av trippeldrapet. Kanskje man kan se Foucaults utsagn på en annen måte, nemlig at det, til tross for Pierres memoarer og alle artiklene om ham, fortsatt er en hemmelighet hvorfor han begikk drapet. Kanskje dette fascinerer Foucault, kanskje han mener at det likevel ikke er grunn til å forkaste Pierres fremstilling fordi den har kvaliteter, og han kaller dem estetiske.¹⁴ Foucaults utsagn er kanskje mest en erkjennelse av at han ikke forstår Pierres drap, mer enn noen romantisering av drap som protest.

Så er vi tilbake på nullpunktet når det gjelder å forstå, vil kanskje noen si. Vi er nettopp ikke det, men heller ved et viktig poeng. Peter & Favret har gitt interessante forslag til å forstå Pierres drap. Likevel er det et sprang fra den situasjonen Pierre var i og hans opplevelse av den - til et trippeldrap. Og dette spranget, hvorfor tok han det? Det er mulig å forstå momentene som ledet frem mot trippeldrapet. Men å forklare drapet med ytre faktorer eller indre, psykologiske faktorer, eller intuitivt leve seg inn i det, er fortsatt vanskelig, for ikke å si umulig.

Kanskje Pierres trippeldrap fremstår som spesielt fordi vi ikke kan forklare det eller intuitivt forstå det, i motsetning til for eksempel drap på grunn av sjalusi eller andre sterke provokasjoner. Men kanskje Pierres drap nettopp derfor peker på viktige momenter som gjelder forklaringsforsøk mer alment, nemlig at vi i prinsippet aldri kan forklare handlinger fullt ut, fordi det alltid vil være et sprang mellom faktorer i situasjonen - og handlingen.

5. Hva går likevel an å si?

i) Vi kan foreslå momenter til forklaring frem mot slike handlinger ved å peke på betingelser som kan tenkes å øke eller minke risikoen for voldshandlinger og drap, slik det gjøres i mange arbeider om vold og drap. Det er nettopp dette vi prøver i forskning: å si noe om noe mer enn bare én hendelse. Vi prøver å skape orden i kaoset ved å lete etter linjer, regelmessigheter, mønstre. Men dette blir bare halve historien. For samtidig er det slik at folk handler uforutsigbart og det skjer uventete forandringer og brudd. Det er den andre delen av historien. Om vi ikke åpner for det uventete, er det ikke lenger mennesker vi forklarer, men noe annet, maskiner kanskje? Det paradoksale er at jo mer utførlig og entydig årsakssammenhenger beskrives som, jo mer forutsigbar en modell vil være, jo mindre egnet er den til å forklare menneskers atferd.

---

sammenheng (Giertsen, manuskript).

¹³ Se Niels Brügger og Orla Vigsø (1995) som viser Foucaults endring mot et estetisk perspektiv.

¹⁴ Noen vil kanskje mene at Foucault burde erklært seg moralsk og sagt at 'det var galt av Pierre å drepe sin mor, sin søster og sin bror'. I mange forskningsarbeider gjør ikke forfatteren det. Kanskje fordi det er underforstått, eller tilhører en annen sfære enn å forsøke å gi sammenheng til et fenomen.

Så utfordringen blir hvordan vi kan *kombinere* disse to momentene, det stabile og regelmessige med det uforutsigbare og bruddene, i en og samme tenkemåte.

ii) Paul Ricoeurs (19893) løsning er å lage en fortelling (narrative), å fremstille en rekke av handlinger, tanker og følelser slik at de har en retning, men samtidig byr på overraskelser. Derfor går det ikke an logisk å forutsi slutten på historien, det er nødvendig å følge med i hendelsene. Historien må være sammenhengende, og det må det være mulig å godta historien i etterhånd, den må være forståelig.

Å følge med i en historie er en spesiell type virksomhet hvor vi hele tiden prøver å forutsi hva som skal hende, samtidig som vi korrigerer bildet av hva som kommer til å hende når vi hører nye momenter - helt til dette bildet faller sammen med historiens sluttunkt. Og da sier vi at vi har forstått. Ricoeur sier videre at en fortelling baserer seg både på *forståelse og forklaring*. Når det er noe vi ikke forstår i historien, spør vi: "hvorfors hendte det og det?". Og fortelleren gir en forklaring utfra generelle lover, festnete erfaringer av hvordan folk handler i bestemte typer situasjoner. Så forklaringer, det å gripe til lovmessigheter, er nødvendig når man forteller en historie. Men det er ikke det som skaper historien. Poenget her er å gi forklaringen den plassen den fortjener, ikke utelate den, men heller ikke hause opp forklaringens betydning.

Det er noe besnærende i Ricoeurs beskrivelse. Tanken om å beskrive etterpå appellerer til oss - fordi det gir linjer og sammenheng og samtidig rom for det uforutsigbare, for sprang. Det er nok grunnen til at nettopp dette avsnittet er sitert av flere skribenter.

Men det er vrient å gå med på Ricoeurs fremstilling for når han bruker generelle lover av hvordan folk handler i bestemte typer situasjoner, har han forlatt den tanken at handlinger må forstås ut fra den hensikten eller meningen den har for utøveren. Med forklaringsmomentet bringer han inn tolkninger basert på tidligere erfaringer. Men hvordan kan man vite at en tolkning som gjaldt tidligere hendelser også gjelder for den nye situasjonen når han plutselig trekker 'forklaringen' opp av hatten? Det kan tenkes at den gjør det, men man kan ikke vite det. Ved å basere seg på det som har hendt, står man i fare for å lukke ute nye erfaringer.

iii) Utfordringen er der fortsatt og spør hvordan vi kan fange inn systematiske, gjentakende mønstre i sosialt liv, uten at det låser aktøren fast i determinerende tenkemønstre, slik noen modeller frister oss til - men også gir rom for valg og uventede handlinger.

Til hjelp for å fange inn disse to momentene kan vi bruke begreper og tanker fra to forfattere. Den ene er *Jean-Paul Sartre* som gir rom for de enkeltes valg og sier: mellom muligheter og handling ligger valg (hentet fra Dag Østerberg 1993). Og som åpner for omgivelsenes betydning: Vi kastes ut i situasjoner som gir forskjellige muligheter. Samtidig er det også sosiale, kulturelle, materielle, organisatoriske osv. sider ved situasjonen som trekker valget i bestemte retninger, noen muligheter peker seg sterkere ut enn andre. Situasjonen er der som noe gitt hvor det er mer nærliggende å svare på noen måter enn andre - men hvor det likevel er mulig å velge. Noen trekk kan virker som hindringer, men hindringer kan overvinnes, og nettopp det vi ser som hindringer er nødvendig for at vi skal kunne ha noe å velge noe annet i forhold til, noe å konkretisere vårt valg og frihet i forhold til. Som fuglen som klager over luftmotstanden som gjør det så tungt å fly, hvor svaret til fuglen er at nettopp luftmotstanden gjør det mulig å fly. Når vi overvinnes vanskeligheter, velger vi noe annet enn det situasjonen legger opp til (Østerberg 1993, s. 25).

Vi kastes inn i situasjoner - de er som oppgitte tema, sier Østerberg - som vi velger utfra. Vi er ikke bare produkt av omgivelsene, men svarer også på dem. Svaret kommer til uttrykk gjennom måten vi erfarer og tolker situasjonen på, hva vi sier og gjør. Og svaret kan være drap eller et dikt.

***

Fremstillingen fortsatte med en diskusjon av noen av *Pierre Bourdieus* begreper og hvordan de kunne brukes for å fange inn både det systematiske, regelmessige og det uventede. Disse diskusjonene ga grunnlag for min fremstilling av K og hans to drap.¹⁵

Litteratur

Brügger, Niels og Orla Vigsø (red): Foucaults masker. Spartacus. Århus, 1995.

Bryld, Tine: *Abel*. Gyldendal København 1992.

Bødal, Kåre og Inger Marie Fridhov: *Det gjelder drap. En rapport om 250 personer dømt for drap eller drapsforsøk i perioden 1980-1989*. Dokumentasjon og debatt nr. 2/95. Kriminalomsorgens utdanningscenter Oslo 1995.

---

15 Her er denne rapportens sidetallet ute. Diskusjonene tas opp i Giertsen, manuskript.

- Foucault, Michel: De infame menneskers liv. I: *Foucaults masker*. Niels Brügger og Orla Vigsø (red). Spartacus. Århus, 1995
- Foucault, Michel: Tales of Murder. I: *I, Pierre Rivière, having slaughtered my mother, my sister and my brother. A case of parricide in the 19.th century*. Michel Foucault (red) University of Nebraska Press, Lincoln and London. 1975.
- Giertsen, Hedda: *K og måter å forstå drap på*. Manuskript.
- Jon, Nina: *Bak kriminalstatistikkens kolonner. Om registrert voldskriminalitet*. KS-serien nr. 3/1994. Institutt for kriminologi. 1992
- Katz, Jack: *Seductions of Crime. Moral and Sensual Attractions in Doing Evil*. Basic Books Harper Collins, USA 1988
- Koltès, Bernard-Marie: *Roberto Zucco*. Skuespill 1988. Urpremiere Berlin 1990, oppført i Oslo 1992.
- Olaussen, Leif Petter: *Om drapsutviklingens flertydighet*. Politihøgskolen. PHS Småskrifter 1995:1.
- Peter, Jean-Pierre & Jeanne Favret: The Animal, the Madman, and Death. I: *I, Pierre Rivière, having slaughtered my mother, my sister and my brother. A case of parricide in the 19.th century*. Michel Foucault (red) University of Nebraska Press, Lincoln and London. 1973/1975.
- Ricoeur, Paul: *Från text till handling. En antologi om hermeneutik redigerad av Peter Kemp och Bengt Kristensson*. Brutus Östlings Bokförlag Symposion AB, Stockholm 1993.
- Rognum, Torleiv Ole: *Drapsutviklingen i Norge 1960-1983 belyst ved et rettsmedisinsk obduksjonsmateriale*. *Lov og Rett* nr. 2 1985.
- Thompson, David: *Europe Since Napoleon*. Penguin books. Harmondsworth 1966
- Yikangas, Heikki: *Knivjunkarna. Våldskriminaliteten i Sydösterbotten 1790-1825*. Söderström & co. 1985
- Østerberg, Dag: Bourdieus generelle sosiologi og sosialfilosofi. I: *Sosiologisk tidsskrift* nr. ½ 1998
- Østerberg, Dag: *Jean-Paul Sartre*. Filosofi, kunst, politikk, privatliv. Universitetsforlaget, Oslo 1993.

Deltagerliste

Danmark

Agersnap, Torben
Engelstedgade 54
DK - København Ø
Tel: +45 39 27 33 67

Balvig, Flemming
Professor i retssociologi
Formand for Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi
Københavns Universitet
Sankt Peders Stræde 19
DK - 1453 København K.
Tlf: +45 35 32 33 25
Fax: +45 35 32 33 34
e-mail: flemming.balvig@jur.ku.dk

Bentzon, Agnete Weis
Associeret professor
Københavns Universitet
Studiegården, Studiestræde 6
DK - 1453 København K.
Tlf: +45 35 32 31 89
Fax: +45 35 32 32 02
e-mail: agnete.weis.bentzon@jur.ku.dk

Brochmann, Helene
Projektleder
Niels Ebbesens Vej 1, C, 4.tv.
DK - 1911 Frederiksberg C
Tlf: +45 33 23 40 46
e-mail: hb@evc.dk

Bryld, Tine
Socialrådgiver
Danmarks Radio
Peblinge Dosseringen 24, 2.
DK - 2200 København N
Tlf: +45 35 34 00 78

Koch, Lise
Sekretariatsleder, Den Grønlandske
Retsvæsenkommission
Direktoratet for Kriminalforsorgen.
Klareboderne 1
DK - 1155 København K
Tlf: +45 33 11 55 00
Fax: +45 33 32 24 94

Krarp, Nina Löwe
Sekretariatsleder i Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi
Københavns Universitet
Sankt Peders Stræde 19
DK - 1453 København K.
Tlf: +45 35 32 33 32
Fax: +45 35 32 33 34
e-mail: nina.krarp@jur.ku.dk

Larsen, Finn Breinholt
Sundhedskonsulent
Medlem af Den Grønlandske Retsvæsenkommission
Sundhedsfremmeenheden
Stenvej 23
DK - 8270 Højbjerg
Tlf: +45 89 44 62 42
Fax: +45 89 44 62 49
e-mail: ag.suf.fbl@aaa.dk

Nielsen, Beth Grothe
Lektor i strafferet og kriminologi
Juridisk Institut
Aarhus Universitet
DK - 8000 Aarhus C
Tlf: +45 89 42 13 63
Fax: +45 86 19 44 63
e-mail: bgn@jura.au.dk

Snare, Annika
Lektor i retssociologi
Københavns Universitet
Sankt Peders Stræde 19
DK - 1453 København K.
Tlf: +45 35 32 33 30
Fax: +45 35 32 33 34
e-mail: annika.snare@jur.ku.dk

Sørensen, Bo Wagner
Lektorvikar
Institut for Antropologi
Frederiksholms Kanal 4
DK - 1220 København K.
Tlf: +45 35 32 34 81
Fax: +45 35 32 34 65
e-mail: bo.wagner.soerensen@anthro.ku.dk

Troelsen, Anne
Stud.jur.
Skivholmevej 45, Borum
DK - 8471 Sabro
Tlf: +45 86 94 98 47

Vestergaard, Jørn
Lektor i strafferet
Københavns Universitet
Sankt Peders Stræde 19
DK - 1453 København K.
Tlf: +45 35 32 33 45
Fax: +45 35 32 33 34
e-mail: jorn.vestergaard@jur.ku.dk

Walsøe, Per
Højesteretsdommer
Formand for Den Grønlandske Retsvæsenkommission
Højesteret
Prins Jørgens Gård 13
DK - 1218 København K
Tlf: +45 33 15 66 50
Fax: +45 33 15 00 10

Finland

Ahonen, Timo
Assistent i rättssociologi
Åbo Universitet
Lalonia 341, Juridiske Institutionen
FIN - 20014 Åbo Universitet
Tel: +358 2 3335071
Fax: +358 2 3336570
e-mail: timaho@utu.fi

Grönfors, Martti
Professor i rettsociologi
University of Kuopio
Tatasalmentie 11
FIN - 00 830 Helsinki
Tlf: +358 9 788739
Fax: +358 9 7592098
e-mail: martti.gronfors@helsinki.fi

Hirvonen, Eevaliisa
Research assistant
University of Helsinki
Yliopisonkatu 3, PL 4
FIN - 00014 H:Gin Ylipisto
Tel: +358 40 7438610
Fax: +358 9 19123090
e-mail: eve.hirvonen@helsinki.fi

Junninen, Mika
Researcher
National Research Institute of Legal Policy
Kansakoulukatu 1 A, PL 1200
FIN - 00101 Helsingfors
Tel: +358 9 18257861
Fax: +358 9 18257865
e-mail: mika.junninen@om.vn.fi

Kinnunen, Aarne
Planerare
Kontaktsekretær i Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi
Rådet för brottsförebyggande
PB 1200
FIN - 00101 Helsingfors
Tel: +358 9 18257863
Fax: +358 9 18257518
e-mail: aarne.kinnunen@om.vn.fi

Mustola, Kati
Forsker
Sociologiska Institutionen – forskerenheten
PB 35
FIN - 00014 Helsinki
Tel: +358 9 1917903
Fax: +358 9 1917950
e-mail: kati.mustola@helsinki.fi

Rosenqvist, Pia
Institut ledare
Nordiska Nämnden för Alkohol- och Drogforskning
Annegatan 29 A 23
FIN - 00100 Helsingfors
Tel: +358 9 6948082
Fax: +358 9 6949081
e-mail: pia@kaapeli.fi

Wrede-Jäntti, Matilda
Socialarbetare
Kriminalvårdsforeningen, byrån i Esbo
Sinikalliontie 3 A
FIN - 02630 Espoo
Tel: +358 9 8870210
Fax: +358 9 8051372
e-mail: matildaw@pp.htv.fi

Grønland

Gyldenkærne, Paw
Grønlands Statistik
Postboks 1025
GR – 3900 Nuuk
Tel: +299 34 55 72
Fax: +299 32 29 54
e-mail: Paw@gs.gh.gl

Jensen, Jette
Kontorchef
Grønlands Statistik
PB 1025
GR - 3900 Nuuk
Tel: +299 34 55 62
Fax: +299 32 29 54
e-mail: jeje@gs.gh.gl

Jessen, Sofie
Konsulent
Direktoratet for Sundhed og Kirke, Paarisa
PB 1160
GR - 3900 Nuuk
Tel: +299 34 66 75
Fax: +299 32 66 28
e-mail: soj@gh.gl

Kreutzmann, Elisæus
Kriminalforsorgsleder
Medlem af Den Grønlandske Retsvæsenkommission
Kontaktsekretær i Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi
Kriminalforsorgen
PB 139
GR - 3900 Nuuk
Tel: +299 32 49 88
Fax: +299 32 49 79

Lynge, Pavia
Folkeregisterfører og kredsdommer i Ilulissat
Ilulissat Kommunua
Postbox 520
GR - 3952 Ilulissat

Magnussen, Peter
Afdelingsleder
Kriminalforsorgen i Ilulissat
Box 219
GR - 3952 Ilulissat
Tel: +299 94 35 60
Fax: +299 94 35 24

Meyer, Jørgen
Politimester
Medlem af Den Grønlandske Retsvæsenkommission
Politimesteren i Grønland
P.H. Lundsteensvej 1, PB 1006
GR - 3900 Nuuk
Tel: +299 32 14 48
Fax: +299 32 41 94

Møller, Jens
Kredsdommeren i Qeqertarsuaq
Medlem af Den Grønlandske Retsvæsenkommission
Kredsretten i Qeqertarsuaq, PB 29
GR - 3953 Qeqertarsuaq
Tel: +299 92 12 23
Fax: +299 92 10 75

Veitland, Jimmy Bøgh
Grønlands Landsret
Postboks 40
GR - 3900 Nuuk
Tel: +299 32 4200
e-mail: veitland@greenet.gl

Olsen, Hans-Henrik
Stud.scient.adm.
Direktoratet for Sundhed og Kirke, Paarisa
PB 1160
GR - 3900 Nuuk
Tel: +299 34 66 71
Fax: +299 32 66 28

Poppel, Mariakathrine
Konsulent
Direktoratet for Sundhed og Kirke, Paarisa
PB 1160
GR - 3900 Nuuk
Tel: +299 34 66 74
Fax: +299 32 66 28
e-mail: mkp@gh.gl

Stenskov, Bolethe
Forebyggelseskonsulent
Narsaq Kommunie
Box 37
GR - 3921 Narsaq
Tel: +299 66 12 77
Fax: +299 66 11 77
e-mail: bst@narkom.ki.gl

Søndergaard Hansen, Søren
Landsdommer
Medlem af Den Grønlandske Retsvæsenkommission
Grønlands Landsret
PB 40
GR - 3900 Nuuk
Tel: +299 32 42 01 lok. 200
Fax: +299 32 39 75

Island

Baldursson, Erlendur S.
Afdelingsleder
Medlem af Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi
Fangelsismálastofnun
Borgartuni 7
I - 105 Reykjavík
Tel: +354 520 5009
Fax: +354 520 5019
e-mail: erlendur.baldursson@skima.is

Gunnlaugsson, Helgi
Docent
Háskóli Íslands, Félagsvísindadeild
Oddi v, Sturlugötu
I - 101 Reykjavík
Tel: +354 525 4504
Fax: +354 552 6806
e-mail: helgigun@rhi.hi.is

Sigurdsson, Valtyr
Fangelsismálastofnun
Borgartuni 7
I - 105 Reykjavík
Tel: +354 520 500?
Fax: +354 520 5019

Sæmundsdóttir, Margrét
Specialist
Fangelsismálastofnun
Borgartuni 7
I - 105 Reykjavík
Tel: +354 520 500?
Fax: +354 520 5019

Thorisdóttir, Rannveig
Lögreglan í Reykjavík
Hverfisgötu 115
I - 105 Reykjavík
Tel: +354 369 9281
Fax: +354 569 9282
e-mail: rannveig@police.is

Valsson, Karl-Steinar
Superintendent
Kontaktsekretær í Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi
Lögreglan í Reykjavík
Hverfisgötu 115
I - 150 Reykjavík
Tel: +354 569 9080
Fax: +354 569 9099
e-mail: karlsteinar@police.is

Norge

Christie, Nils
Professor i kriminologi
Institutt for kriminologi, UiO
PB 6872, St. Olavs plass
N - 0130 Oslo
Tel: +47 22 85 01 44
Fax: +47 22 85 02 52
e-mail: nils.christie@jus.uio.no

Dullum, Jane
Stipendiat
Institutt for kriminologi, UiO
PB 6872, St. Olavs plass
N - 0130 Oslo
Tel: +47 22 85 01 34
Fax: +47 22 85 02 52
e-mail: jane.dullum@jus.uio.no

Falck, Sturla
Forskningsleder
Medlem af Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi
Norsk institutt for forskning om opvekst, velferd og aldring
Munthesgt. 29
N - 0260 Oslo
Tel: +47 22 54 13 13
Fax: +47 22 54 12 01
e-mail: sturla.falck@isaf.no

Ragnhild Hennum
Forsker
Kontaktsekretær i Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi
Institutt for kriminologi, UiO
PB 6872, St. Olavs plass
N - 0130 Oslo
Tel: +47 22 85 01 29
Fax: +47 22 85 02 52
e-mail: ragnhild.hennum@jus.uio.no

Giertsen, Hedda
1. amanuensis
Medlem af Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi
Institutt for kriminologi, UiO
PB 6872, St. Olavs plass
N - 0130 Oslo
Tel: +47 22 85 01 ?
Fax: +47 22 85 02 52
e-mail: hedda.giertsen@jus.uio.no

Hauge, Ragnar
Professor i kriminologi
Statens Institutt for Alkohol- og Narkotikaforskning
Dannevigsvn. 10
N - 0463 Oslo
Tel: +47 22 04 08 79
Fax: +47 22 71 90 59

Næss, Elisabeth
Forsker
Kriminal Politi Sentralen - KRIPOS
PB 8163 Dep.
N - 0034 Oslo
Tel: +47 22 07 81 09
Tel: +47 22 07 70 00
Fax: +47 22 85 02 52
e-mail: tegisk@online.no

Olaussen, Leif Petter
l. amanuensis
Institutt for rettsossologi, UiO
PB 6861, St. Olavs plass
N - 0130 Oslo
Tel: +47 22 85 01 66
Fax: +47 22 85 02 02
e-mail: l.p.olaussen@jus.uio.no

Sverige

du Rées Nordenstad, Helena
Doktorand
Kontaktsekretær i Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi
Stockholms Universitet
Kriminologiska Institutionen
S - 106 91 Stockholm
Tel: +46 8 16 29 63
Fax: +46 8 15 78 81
e-mail: helena.durees@crim.su.se

Estrada, Filipe
Doktorand
Stockholms Universitet
Kriminologiska Institutionen
S - 106 91 Stockholm
Tel: +46 8 16 22 26
Fax: +46 8 15 78 81
e-mail: felipe.estrada@crim.su.se

Nilsson, Anders
Forskningsassistent
Stockholms Universitet
Kriminologiska Institutionen
S - 106 91 Stockholm
Tel: +46 8 16 17 40
Fax: +46 8 15 78 81
e-mail: anders.nilsson@crim.su.se

Pettersson, Tove
Doktorand
Stockholms Universitet
Kriminologiska Institutionen
S - 106 91 Stockholm
Tel: +46 8 67 47 058
Fax: +46 8 15 78 81
e-mail: tove.pettersson@crim.su.se

Sarnecki, Jerzy
Professor i kriminologi
Medlem af Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi
Stockholms Universitet
Kriminologiska Institutionen
S - 106 91 Stockholm
Tel: +46 8 16 21 02
Fax: +46 8 15 78 81
e-mail: jerzy.sarnecki@crim.su.se

Soukan, Jenny
Forsker
Tegnérgatan 23, Box 1386
S - 111 93 Stockholm
Tel: +46 8 40 18 733
Fax: +46 8 41 19 075
e-mail: jenny.soukkan@brottsforebygganderadet.se

Stenborre, Eva
Cand.jur., socionom
Lillekärr Södra 202
S - 425 31 Hisings Kärra
Tel: +46 31 57 35 65
e-mail: eva.stenborre@swipnet.se

Svensson, Kerstin
Doktorand
Lunds Universitet
Socialhögskolan, Box 23
S - 221 00 Lund
Tel: +46 46 22 20 461
Fax: +46 46 22 29 412
e-mail: kerstin.svensson@soch.lu.se